2. ULUSLARARASI BANDIRMA VE ÇEVRESİ SEMPOZYUMU (UBS'19)

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI I:

Tarih

Arkeoloji

Önemli Şahsiyetler

Kültür ve Folklor

Edebiyat

Eğitim

2nd INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF BANDIRMA AND ITS SURROUNDINGS - UBS'19

PROCEEDINGS BOOK I:

History

Archaeology

Prominent Figures

Culture and Folklore

Literature

Education

Editörler / Editors:

Doç. Dr. Ahmet AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi Gülnil AYDIN

17-19 Eylül/September 2019

Bandırma-Balıkesir / TÜRKİYE

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
(Sertifika No: 40258) YAYIN NO: 10
Bandırma Onyedi Eylül University Publications (Certificate No: 40258)
Publication Number: 10

Kitap Adı / Editors:
2. Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu -UBS'19 Tam Metin Bildiriler Kitabı Cilt I
2nd International Symposium of Bandırma and its Surroundings – UBS'19 Volume I
Tarih, Arkeoloji, Önemli Şahsiyetler, Kültür ve Folklor, Edebiyat ve Eğitim
History, Archaeology, Prominent Figures, Culture and Folklore, Literature and Education

- Doç. Dr. Ahmet AYDIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi-İİBF, aaydin@bandirma.edu.tr
- Dr. Öğr. Üyesi Gülnil AYDIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi-İİBF

2. Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu (UBS'19), 17-19 Eylül 2019 tarihlerinde, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde Bandırma'da gerçekleştirilmiştir. Sempozyum, 27 Haziran 2018 tarih ve 30461 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Akademik Teşvik Yönetmeliği'ne uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş, en az beş farklı ülkeden konuşmacı katılım sağlamıştır. Bu kitap, sadece Sempozyumda sunulan bildirileri içermektedir. Katılım sağlanmayan ve sunulmayan bildiriler sempozyum programından çıkarılmıştır. Bazı yazarlar, sempozyuma katılarak sunum yapmasına karşın, bildiri tam metinlerinin yayınlanmasını arzu etmemişlerdir.

Sayfa ve Kapak Tasarımı / Cover Design: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
1. Baskı 2019 (ix + 349 s.) / 1st Edition: 2019 (ix+349 p.)
ISBN: 978-605-69839-0-0

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yayınları
Merkez Adres: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Merkez Yerleşkesi, 10200, Bandırma – Balıkesir / TÜRKİYE
Tel: 0 (266) 717 01 17
e-mail: kurumsaliletisim@bandirma.edu.tr

Bu kitap, 2. Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu'nda (UBS'19) sunulan tam metin bildirilerden oluşmaktadır. Kitabın tüm yayın hakları Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ne aittir. Yayıncı veya editörlerin izni olmadan eserin herhangi bir bölümü yeniden basılamaz ve çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitapta yer alan yayınların her tür görüş, etik, içerik vb. sorumluluğu yazarlarına aittir.

İletişim: ubs@bandirma.edu.tr

ÖNSÖZ / FOREWORD

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, kurulduğu 23 Nisan 2015 tarihinden günümüze, gerek eğitim-öğretim faaliyetleri ve akademik başarıları, gerekse her yıl düzenlediği yüzlerce bilimsel toplantı ile, bölgesi ve ülkesine en yüksek düzeyde hizmet etmeyi ilke edinmiş genç bir üniversitedir. Gelişimini hızla sürdüren üniversitemiz, bilhassa kurulu bulunduğu bölgeye yönelik bilimsel faaliyetlere büyük önem vermektedir. Birincisi 2018 yılında büyük bir katılım ve başarıyla düzenlenen Sempozyumun, ikincisini düzenlemekten büyük mutluluk ve onur duyuyoruz.

Bu kapsamda; Bandırma ve yakın çevresi ile ilgili değerlerin bir envanterinin oluşturulması, tarih, arkeoloji, kültür, ekonomi, turizm, tarım, denizcilik, sağlık vb. pek çok konuda mevcut durumun saptanması, sorunların tespiti ve olası çözüm önerilerinin geliştirilmesi amacıyla, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi ev sahipliği ve organizasyonunda, Bandırma'nın düşman işgalinden kurtuluş tarihi olan ve aynı zamanda Üniversitemizin isminde de yer alan 17 Eylül 2019 tarihinde, 2. Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu (UBS'19) başarıyla gerçekleştirilmiştir. Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da sempozyumun coğrafi kapsamı; Bandırma ve yakın çevresindeki Erdek, Gönen, Manyas ve Marmara ilçeleri ile sınırlı tutulmuştur. Sempozyum; Balıkesir Valiliği, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Bandırma, Erdek, Gönen, Manyas ve Marmara İlçelerinin Kaymakamlık ve Belediye Başkanlıklarının katılım ve katkılarıyla düzenlenmiştir.

Sempozyumumuzda sunulmak üzere değerlendirilmesi amacıyla toplam 125 bildiri gönderilmiştir. Editör ve Bilim Kurulu değerlendirmeleri sonucunda kabul edilen 118 bildiri Sempozyum Programı'na dahil edilmiştir. 17-19 Eylül 2019 tarihlerinde gerçekleştirdiğimiz 2. Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu'nda (UBS'19) 107 bildiri sunulmuş olup, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Sırbistan, İsveç ve Bosna-Hersek'den 6 yabancı meslektaşımız, sempozyumumuza toplam 5 bildiri ile katkı sağlamıştır. Sempozyum sonrasında, sempozyumda sunulan ve yazarları tarafından tam metin bildiriler kitabında yayınlanması arzu edilen tüm bildirilerden, üç ciltlik bir eser oluşturulmuştur. Birinci ciltte; Bandırma ve çevresinin tarih(10), arkeoloji(4), önemli şahsiyetler(3), kültür ve folklor(4), edebiyat(5) ve eğitim(5) olmak üzere toplam 31 bildiri bulunmaktadır. İkinci ciltte; Bandırma ve Çevresi ile ilgili; ekonomi(10), tarım(5), hayvancılık(3), işletme(5), turizm(8) ve ulaştırma(5) olmak üzere toplam 36 bildiri yer almaktadır. Üçüncü ve son ciltte ise; sağlık ve sağlık kurumları(12), coğrafya-çevre-ormancılık(13), denizcilik-su ürünleri(7) ve enerji-jeoloji-madencilik(7) olmak üzere toplam 39 bildiri yer almaktadır. Bandırma ve çevresinin; dünü, bugünü ve yarınına yönelik bildirileri ile sempozyumumuza katkı sunan tüm katılımcılara, sempozyumun düzenlenmesi ve başarıyla gerçekleştirilmesinde büyük emekleri olan başta Düzenleme ve Bilim Kurulu olmak üzere tüm kurullarda görev yapan meslektaşlarıma ve çalışma arkadaşlarıma, kısaca emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum.

Bu vesileyle, 'Bandırma ve Çevresinde Yerel Yönetimler' temalı açılış oturumumuza katılarak bizleri onurlandıran, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanımız ve İlçe Belediye Başkanlarımıza, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü olarak teşekkürü bir borç biliyorum. Üniversitemizle ilgili konularda bize desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Balıkesir Valisi Sn. Ersin YAZICI'ya ve Bandırma Kaymakamı Sn. Günhan YAZAR'a, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı Sn. Yücel YILMAZ'a, Bandırma Belediye Başkanı Sn. Tolga TOSUN'a, Gönen Belediye Başkanı Sn. İbrahim PALAZ'a, Manyas Belediye Başkanı Sn. Tancan BARÇIN'a, Marmara Belediye Başkanı Sn. Süleyman AKSOY'a ve Erdek Belediye Başkan V. Sn. Hasan YAPAKÇI'ya içtenlikle teşekkür ediyorum. Bu eserin bölgemize ve ülkemize faydalı olmasını diliyor, ilgili alanlarda temel başvuru kaynaklarından biri olması dileğiyle, saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR
Rektör

KURULLAR / BOARDS

Sempozyum Başkanı / Symposium Honorary Chairman
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü

Sempozyum Onur Kurulu / Symposium Honorary Board
Ersin YAZICI, Balıkesir Valisi
Yücel YILMAZ, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü
Günhan YAZAR, Bandırma Kaymakamı
Ekrem ÇALIK, Erdek Kaymakamı
Arslan YURT, Gönen Kaymakamı
Muhammed KAYA, Manyas Kaymakamı
Hasan UĞUZ, Marmara Kaymakamı
Tolga TOSUN, Bandırma Belediye Başkanı
Hüseyin SARI, Erdek Belediye Başkanı
İbrahim PALAZ, Gönen Belediye Başkanı
Tancan BARÇIN, Manyas Belediye Başkanı
Süleyman AKSOY, Marmara Belediye Başkanı

Sempozyum Koordinatörü / Symposium Coordinator
Doç. Dr. Ahmet AYDIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Sempozyum Düzenleme Kurulu / Symposium Organizing Committee
Prof. Dr. Alpaslan SEREL (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AYDIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hicran SEREL (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gülnil AYDIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Evren İPEK (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ARSLAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özer YILMAZ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÇELİK (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Ömer ŞİMŞEK (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Kurumsal İletişim Koord.)

Sempozyum Sekretaryası / Symposium Secretariat
Dr. Öğr. Üyesi Hicran SEREL (Sekreterya Başkanı) (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Arş. Gör. Hüseyin GÜVENOĞLU (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Arş. Gör. Olcay POYRAZ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Arş. Gör. Şeyma ŞAHİN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Umutcan MEMO (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi)

Sempozyum Ulaşım ve Konaklama Kurulu / Symposium Transportation and Accomodation Board
Dr. Öğr. Üyesi Özer YILMAZ (Kurul Başkanı) (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Volkan AKGÜL (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Cansen CAN AKGÜL (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Ahmet Yusuf SARIHAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Mehmet KARATEPE (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, SKS Daire Bşk.)

Sempozyum Katılımcı Karşılama ve Kayıt Kurulu-Masası / Symposium Registry Board-Desk
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ARSLAN (Kurul Başkanı) (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Abdurrahman ARSLAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Abdülkadir TEZER (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Ahmet Yusuf SARIHAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Betül AKALIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Bilal COŞAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Derya TOPDAĞ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Devran DENİZ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Fırat BAYEZİT (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Fulden KÖMÜRYAKAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Gülsema ÇETİNKAYA (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Hakan ÖNDES (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Hüseyin GÜVENOĞLU (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Oğuzhan YELKESEN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Olcay POYRAZ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Ömer GİZLİER (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. S.Tahir ŞEKER (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Seda ÖZVAR (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Sercan HATİPOĞLU (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Şeyma ŞAHİN KUTLU (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Araş. Gör. Yunus Emre GÜRBÜZ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Sempozyum Teknik Kurulu/ WEB Yayın Kurulu / Symposium Technical Board
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÇELİK (Kurul Başkanı) (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
M. Kürşat DEMİRTAŞ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Bilgi-İşlem Daire Bşk.)
Öğr. Gör. Kadir KESGİN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Süleyman Gökhan TAŞKIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Sempozyum Bildiri Kabul ve Kayıt İşlemleri Kurulu / Symposium Proceedings Board
Dr. Öğr. Üyesi Evren İPEK (Kurul Başkanı) (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Celil AYDIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AYDIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Sempozyum Programı-Bildiri Özetleri Kitabı ve Tam Metin Bildiriler Kitabı Editörleri /
Symposium Programme-Abstracts Book and Proceedings Book Editors
Dr. Öğr. Üyesi Gülnil AYDIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AYDIN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Tercüme Kurulu/ Symposium Translation Board
Öğr. Gör. Kazım AR (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Gör. Muhsin BARAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Ayça KILIÇ GÖNEN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Kübra YAZKAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Özlem SERPEN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Bilim Kurulu / Scientific Committee

Prof. Dr. Alpaslan SEREL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Burak DARICI, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL, İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Clayton W. BARROWS, University of New Hampshire (USA)
Prof. Dr. Cüneyt AKAR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan KOÇ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih BİLGİLİ, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah TEMURTAŞ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Galip VELIU, State University of Tetovo (Macedonia)
Prof. Dr. Gökhan ORHAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ESECELİ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Levent AYTEMİZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Emin ERÇAKAR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TEKTAŞ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Musa MUSAI, State University of Tetovo (Macedonia)
Prof. Dr. Mustafa SARI, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Nurcan DEĞİRMENCİOĞLU, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin KOÇHAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Ptof. Dr. Osman KÜÇÜKAHMETOĞLU, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Özcan KARAHAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Recai AYDIN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Rıza ARSLAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Serap ALTUNTAŞ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Serap PALAZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Suna KORKMAZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Sürhan CAM, Cardiff University
Prof. Dr. Tülay YENİÇERİ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur GÜNŞEN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz ARI, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zekai METE, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet AYDIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Alper KILIÇ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Anja ZALTA, University of Ljubljana (Slovenia)
Doç. Dr. Aybeniz Akdeniz AR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Burçin BOZDOĞANOĞLU, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Celalettin YANIK, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Celil AYDIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Dilek AVCI, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Diler AYDIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ertan DEMİRKAPI, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Harun YENİÇERİ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Harun YILDIZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Aydın OKUYAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice AYDIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail ŞAHİN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Metehan YILGÖR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Musa GÖK, Izmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr. Necla TEKTAŞ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür BİYAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Senad BUŠATLIĆ, International University of Sarajevo
Doç. Dr. Sevda AKAR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Suleyman BAKI, State University of Tetovo (Macedonia)
Doç. Dr. Tarhan OKAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Turgay KALAYCI, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz ÇOKAL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep YÜCEL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zülfikar BAYRAKTAR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah YEŞİL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adnan ÇALIŞKAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adnan UZUN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜVEN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alptekin MOLLA, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Altuğ GÜNAR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Asiye ASLAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayça (Aysun) ÖZEKİN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysel KURNAZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Azra BRANKOVIĆ, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Bahtiyar ASLAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Betül SOLMAZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burcu İşgüden KILIÇ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ŞEKER, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağatay BAŞARIR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Didem AYHAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emil KNEZOVIĆ, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Engin ÇAĞMAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ersoy KUTLUK, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Evren İPEK, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih AYHAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Goran RIDIC, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ABA, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülhan Yılmaz GÖKMEN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülnil AYDIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hale Kırer Silva LECUNA, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamit AKÇAY, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamiyet YÜCE, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Handan TÜRKMEN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hanefi YAZICI, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hicran Özgüner KILIÇ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hicran SEREL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Jared BELL, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Joseph KAMINSKI, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Kemal ÇİFTYILDIZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kemal YILDIZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kevser Tarı SELÇUK, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Khondker AKTARUZZAMAN, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Lütfi YALÇIN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Melahat Yıldırım SAÇILIK, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mensur NUREDINI, International Vision University (Macedonia)
Dr. Öğr. Üyesi Mesut KULELİ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin KILIÇ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARUCU, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ARSLAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ognjen RIĐIĆ, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Orhan DUMAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Onursal ÇETİN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömür KIZILGÖL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özer YILMAZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özlem KIZILGÖL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi S. Çağrı ESENER, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Samet ÇEVİK, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sami MUSALLAM, International University of Sarajevo
Dr. Öğr. Üyesi Selim BEZERAJ, University of Prishtina (Kosovo)
Dr. Öğr. Üyesi Selva STAUB, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Senem NART, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şirin ÖZKAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuncer ÇALIŞKAN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk BİNGÖL, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÇELİK, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KAHYA, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Y. Tansoy YILDIRIM, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yılda Arzu ABA, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ARIÖZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

İçindekiler

Önsöz i
Kurullar ii
İçindekiler viii
TARİH 1
Gönen Civarında Kraliçe Laodike'ye Nafaka Olarak Verilen Arazi
Reyhan KÖRPE 2
Gönen Kaplıcası ve Pazarının Eskiçağ Kökeni: Thermai Granikai ve Aisepos Pazar Yeri
Mustafa H. Sayar 15
Gönenli Yüzellilikler
Cemile ŞAHİN 17
Aelius Aristides'in Kyzikos Yolculuğu
Mustafa TÜRK 29
Osmanlı Döneminde Bandırma Madenleri
Yasemin Keskin 38
19. Yüzyılın Sonlarında Zeytin Adası'nda Bulunan Maden Suyu Yataklarının İşletimi
Engin Çağman 44
Bir Seyyahın Cumhuriyet Öncesinde Karesi, Edincik ve Ayvalık'a Dair İzlenimleri
Mefail HIZLI 49
Miralay Bekir Sami Bey'in Millî Mücadele Başlarında Bandırma ve Çevresindeki Faaliyetleri
Resul YAVUZ 63
Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirası: Pertevniyal Bandırma Devlet Hastanesi
Eylem GÜZEL, Mustafa GÜLEN 75
Ragıp Kemal Cantürk'ün Gezi Yazılarında Bandırma ve Çevresi (1930-36)
Yasin KAYIŞ 97

ARKEOLOJİ 115
Granikos Savaşında Pers Ordusunun Harekat Merkezi: Zeleia Antik Kenti ve Lokolizasyonu
Reyhan KÖRPE 116
Kyzikos Hadrian Tapınağı Kazılarında Ele Geçen Herakles'e Ait Kabartma Parçaları Üzerine Bir Değerlendirme
Nurettin Koçhan, Ahmet Tercanlıoğlu 125
2017-2018 Yılı Kyzikos İnsanlarında Diş ve Çene Patolojileri
Ayşegül ŞARBAK, Mustafa Tolga ÇIRAK 135
2017-2018 Yılı Kyzikos İskeletlerinin Antropolojik Açıdan Değerlendirilmesi
Mustafa Tolga Çırak, Ayşegül Şarbak, Nurettin Koçhan, Erhan Tarhan 151

ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER 163
Ali Rıza El-Bezzaz: Bandırma'nın Yakın Geçmişinde Ahice Bir Tüccar, Ahlak ve Maneviyat Örneği
Ali MAZAK 164
İmam Birgivî'ye Göre Müşrik ve Müslüman Çocukların Âhiretteki Dinî Konumları
Recep Önal 181
Dışadönüklük ve İçedönüklük Bakımından Balıkesirli Bir Osmanlı Aydını Olan İmam Birgivi'nin Kişiliğinin Analizi
Özer ÇETİN 187

KÜLTÜR VE FOLKLOR **197**
Yaşayan Bir Köy Projesi: Balıkesir/Bandırma-Edincik
Özlem AYDOĞDU ATASOY, Ağaverdi Serxan oğlu Xalilov **198**
Edincik'te tescilli kültür varlığı bir evin koruma projesi süreci
Gülsen ÇELEN, Mevlüde KAPTI **206**
"Halk Bilgisi Haberleri", "Türk Folklor Araştırmaları", "Kaynak" Dergileri Bağlamında Bandırma ve Çevresinin Halkbilimi Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi
Berna Ayaz **222**
Yaşayan Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi: Bandırma İçin Bir Model Önerisi
İbrahim Ethem ARIOĞLU, Özlem AYDOĞDU ATASOY **228**

EDEBİYAT **237**
Manyaslı Mahmud ve A'cebü'l-üccâb Adlı Ansiklopedik Eseri
Osman ÜNLÜ **238**
Edincikli Ravzî'nin "Cev" Redifli Manzumesi
Adnan Uzun **248**
Edincikli Ravzî Dîvânında "gör-" Tasvir Fiili Üzerine
Ali Fuat ALTUNTAŞ **262**
Bandırmalızâde Hâşim Baba Dîvân'ının Nüshaları ve Dîvân Üzerinde Yapılan Çalışmalar
İsmail AVCI **271**
Sürrealizmin Avrupa'daki Savunucusu: Panderma
Oğuz DÜZGÜN **281**

EĞİTİM **288**
Sağlık Bilimleri Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Düzeyleri: Bandırma Örneği
Dilek AVCI, Latife UTAŞ AKHAN **289**
Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Yerleştirme Başarı Sırasının İyileştirmesi Üzerine Durum Çalışması
Maruf GÖGEBAKAN, Emrah AKDAMAR, Alper KILIÇ, Ömür KIZILGÖL **299**
YÖKATLAS Veri Tabanına Göre Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin Etki Alanı
Mehmet ÜZÜLMEZ, Ferhat ARSLAN **308**
Bandırma İle İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi
Cuma Çiçek, Necla TEKTAŞ **326**
Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Örneği: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Çocuk Üniversitesi
Orhan DUMAN, Sertaç ERCAN, Burak YAPRAK **336**

Tarih

(History)

Gönen Civarında Kraliçe Laodike'ye Nafaka Olarak Verilen Arazi

Doç. Dr. Reyhan KÖRPE[1]

ÖZET:

Hellenistik çağın en sansasyonel olaylarından biri M.Ö. 253 yılında II. Antiokhos'un karısı Laodike'den boşanmasıdır. Kuzeni, bazı kaynaklarda ise üvey kız kardeşi olduğu söylenen Laodike Selevkos kraliyet hanedanından gelmekteydi. II. Antiokhos kendisine iki oğlan ve üç kız çocuğu veren karısını Mısır'daki Potelemaios krallığı ile barış yapabilmek için evlatlarını reddederek karısından boşamıştır. Kral II. Potelemaios'un kızı Berenike evlenmiştir.

Bu boşanmanın oldukça dikkatli hazırlanmış bir antlaşma neticesinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Boşanma sonrasında eski kraliçeye nafaka olarak krallığın çeşitli yerlerinden çok sayıda arazi verilmiş ve kendisinin dul bir kraliçe olarak hayatını iyi bir şekilde geçirmesi ayarlanmıştır.

II. Antiokhos'un karısı Laodike'ye tazminatı olarak verdiği bu arazilerden biri de Gönen civarında yer almaktadır. Didyma'da bulunan bir yazıtta Laodike'ye verilmiş olan arazinin sınırlarının tespit edilmesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu yazıtta M.Ö. 253 yılında II. Antiokhos'un karısı Laodike'ye, Zeleia civarında bazı toprakları verdiği yazmaktadır. Burada Laodike'ye verilen bu arazinin sınırları da çizilmiş ve sınır taşları ile işaretlendiği belirtilmiştir. Zeleia'nın batısında bulunan bu arazi içinde Pannukome ve Baris kasabaları bulunmaktadır.

Bölgede yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarında bahsi geçen arazinin sınır taşlarından bazıları tespit edilmiş ayrıca, Pannukome ve Baris antik yerleşimlerinin lokalizasyonları yapılmıştır. Pannukome, Sarıköy yakınındaki Üvecik Tepe'ye, Baris ise Üvecik Tepe'nin 5. 2. km güneyinde Dereköy Asar Tepe üzerine yerleştirilmiştir.

Kraliçe Laodike'ye verilen bu arazinin sınırları günümüzde de belirgin bir şekilde Biga ve Gönen ilçelerinin ayırmaktadır. Antik çağlara uzanan bu arazi sınırlarının günümüze kadar devam etmesi antik çağlardan günümüze arazi kullanımının geçen zaman içinde çok fazla değişmediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar sözcükler: Gönen, Laodike, Pannukome, Baris

[1] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale, rkorpe@comu.edu.tr

Queen Laodice's Estates Given to Her as Divorce Alimony Near Gönen

Assoc. Prof. Dr. Reyhan KÖRPE[1]

ABSTRACT:

One of the most sensational events of the Hellenistic era BC. Antiochus' (II) divorce from his wife Laodice, his cousin or stepsister, in 253. II. Antiochus divorced his wife, who had given him two sons and three daughters, repudiated his children and married Berenice, the daughter of Ptolemy II in order to make peace with the Ptolemies in Egypt.

The divorce was finalized as a result of a very carefully prepared settlement. After the divorce, the former queen was given alimony in the shape of extensive tracks of land in various parts of the kingdom, fit for divorced queen.

One of the estates given to Laodice is located near Gönen. An inscription found at Didyma bears information concerning the the land given to the queen. Antiochus orders Metrophanes to survey the territory and mark it with boundary stones. The estate which is located to the west of Zeleia includes the villages of Pannukome and Baris.

The archaeological surveys carried out in the region located some of the border stones and the ancient settlements of Pannukome and Baris mentioned in the Didyma inscription. Pannukome was placed on Üvecik Tepe near Sarıköy and Baris was placed on Dereköy Asar Tepe, 5.2 km south of Üvecik Tepe.

The boundary between the districts of Biga and Gönen follows the boundary of the estate given to Queen Laodice. The continuation of the land boundaries dating back to the Hellenistic period is revealing in showing that land use has not changed much for millenia.

Keywords: Gönen, Laodike, Pannukome, Baris

[1] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale, rkorpe@comu.edu.tr

GİRİŞ

Büyük İskender'in ölümünden sonra onun fethettiği topraklar üzerinde kurulan en büyük krallıklardan biri Selevkos Krallığıdır. Büyük İskender'in generallerinden biri olan I. Selevkos, Büyük İskender'in ölümü ardından imparatorluğunun paylaşımı için generalleri arasında yaşanan olaylar sonrasında, yapmış olduğu kurnazca ittifaklar ve rakiplerin kendi aralarındaki savaşları sonucunda Babil valiliğinden neredeyse Makedonya'dan Hindistan'a kadarki toprakların hakimi oldu (Mansel, 2014: 481-482; Arslan, 2010: 222). Doğu Akdeniz'de Asi nehri ırmağı kıyısına kurduğu ve babasının ismini verdiği Antakya kenti yeni imparatorluğun başkenti yaptı (Bryce, 2014: 167). **(Resim 1)**

Resim 1. Selevkos Krallığını Gösteren Harita ve Pannukome Arazisi

I. Selevkos'un rakipleriyle girdiği bu mücadelede başlangıçta en büyük destekçisi ve müttefiki Mısır kralı I. Ptolemaios olmuştur. Fakat bir süre sonra bu iki müttefik arasında İskender İmparatorluğu'nun topraklarının paylaşımı nedeniyle anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Mısır'da tahta çıkan II. Potelemaios, I. Selevkos'u günümüzde Gelibolu Yarımadasında bulunan Bolayır kasabası yakınındaki Lysimakheia kentinde öldürmüştür (Mansel, 2014: 486). Böylece Hellenistik çağın iki büyük süper gücü arasında bitmek bilmeyen ve sonuçta her iki devleti de bitirecek olan savaşlar başlamıştır. Selevkos ve Potolemaios devletleri arasındaki savaşlar bu iki gücün arasında kalan Suriye ve Doğu Akdeniz kıyılarının paylaşımı nedeniyle ve genellikle de bu bölgede geçtiğinden "Suriye Savaşları" olarak adlandırılmaktadır. Suriye savaşları I. Selevkos ve I. Potelemaios'un selefleri tarafından arada yapılan barış antlaşmalarına rağmen devam ettirilmiştir (Yıldırım ve Temizkan, 2017: 117-131).

Bu savaşlardan M.Ö. 260 tarihinde başlayan İkinci Suriye Savaşı Selevkos kralı II. Antiokhos Theos **(Resim 2)** ile II. Ptolemaios arasında geçmiştir (Bryce, 2014: 173). Başlangıçta II. Antiokhos Theos'un başarılarına sahne olan savaş daha sonra Mısırlıların galibiyetiyle sonuçlanınca M.Ö. 253 yılında Selevkos kralı barış yapmak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmaya göre ise, II. Antiokhos, Mısır Kralı II. Ptolemaios'un kızı Berenike ile evlenecek ve bu evlilikten doğacak çocuklarını da kendisine halef yapacaktı (Yıldırım ve Temizkan, 2017: 127). Fakat ortada bir sorun vardı. II Antiokhos halen Laodike ile evli durumdaydı. Üstelik bu evliliğinden de iki oğlu ve üç kızı vardı (Hazel, 2000: 141).

Resim 3. II. Antiokhos Theos

İşte böylece II. Antiokhos içine düştüğü bu kötü durumdan kurtulabilmek için, hem kraliçeyi, boşamak hem de krallığının yasal varislerini reddetmek sorunda kalmıştır. Hellenistik çağın en sansasyonel olaylarından biri olan bu boşanma bir şekilde Selevkos Krallığının kuzey batı köşesindeki toprakları ve burada yaşayan insanları da etkilemiştir.

II. Antiokhos'un Boşandığı Kraliçe Laodike'ye Verdiği Arazi İçin Satrap Metrophanes'e Yazdığı Mektup M. Ö. 254/3

Bu boşanma II. Antiokhos için çok da kolay olmamıştır. Boşadığı kraliçe bazı kaynaklara göre kuzeni, bazı kaynaklara göre ise üvey kız kardeşiydi (Taylor, 2013: 116). Ayrıca Laodike'nin, Selevkos kraliyet hanedanından geldiği söylenmektedir. II. Antiokhos'un evlatlarını reddederek karısını boşaması günümüzdeki sansasyonel boşanma davalarındaki gibi oldukça yüksek meblağlardaki nafaka ödemesine neden olmuştur. Ptolemaioslar ile yapılacak antlaşma öncesinde bu boşanmanın tamamlanmış olduğu düşünülmektedir. Bu boşanmanın oldukça dikkatli hazırlanmış bir antlaşma neticesinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Boşanma sonrasında eski kraliçeye nafaka olarak krallığın çeşitli yerlerinden çok sayıda arazi verilmiş ve kendisinin dul bir kraliçe olarak hayatını iyi bir şekilde geçirmesi ayarlanmıştır (Taylor, 2013: 116).

Didyma'da yapılan kazılarda ilki 1896'de Haussoullier ve ikincisi 1906'da Wiegand tarafından iki parça hailinde bulunarak bir araya getirilen yazıt yukarıda bahsedilen boşanmanın hangi şartlarda yapıldığına açıklık getirmektedir. Didyma'daki yazıtın içeriği tam olarak II. Antiokhos'un eski karısı Laodike'ye verilen araziden bahsetmektedir. (Haussoullier, 1901: 8-39; Haussoullier, 1902: 76-112; Wiegand, 1908: 35-37; Welles, 1934: 18).

Didyma'da bulunan yazıtta Laodike'ye verilmiş olan arazinin sınırlarının tespit edilmesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu yazıtta II. Antiokhos'un karısı Laodike'ye, Zeleia civarında bazı toprakları verdiği yazmaktadır. Burada Laodike'ye verilen bu arazinin sınırları da çizilmiş ve sınır taşları ile işaretlendiği belirtilmiştir.

Δαισίου. Βασιλεὺς Ἀντίοχος Μητροφάνει χαίρειν. πεπ[ρά]-
καμεν Λαοδίκηι Πάννου κώμην καὶ τὴν βᾶριν καὶ τὴν προσο[ῦ]-
σαν χώραν τῆι κώμηι ὅρος τῆι τε Ζελειτίδι χώραι καὶ τῆι Κυζικ[η]-
[ν]ῆι καὶ τῆι ὁδῶι τῆι ἀρχαίαι, ἣ ἦμ μὲν ἐπάνω Πάννου κώμης, συ-

νηροτρίᾳτᾳ[ι δὲ ὑπὸ τ]ῶν γεωργούντων πλησίον ἕνεκεν τοῦ ἀ-
ποτεμέσθαι τὸ χωρ̣ίο̣ν̣ (τ̣ὴμ̣ μ̣ὲ̣ν̣ Π̣ά̣ν̣[νου κώμηι ὑπ]ά̣ρχουσαν συμβα[ί]-
νει ὕστερον γεγενῆσθαι) καὶ εἴ τινες εἰς τὴν χώ[ρα]ν ταύτην ἐμ[πί]-
πτουσιν τόποι καὶ τοὺς ὑπάρχοντας αὐτό[θι λ]ᾳο̣ὺ̣[ς πα]-
νοικίους σὺν τοῖς ὑπάρχουσιν πᾶσιν καὶ σὺν ταῖς τοῦ [ἐ]-
νάτου καὶ πεντηκοστοῦ ἔτους προσόδοις ἀρ[γυ]-
ρίου ταλάντων τριάκοντα, ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τινες ἐ-
[κ] τῆς κώμης ταύτης ὄντες λαοὶ μετεληλύθασιν εἰς ἄλλου-
ς τόπους· ἐφ' ὧι οὐθὲν ἀποτελεῖ εἰς τὸ βασιλικὸν καὶ κυρία ἔ[σ]-
ται προσφερομένη πρὸς πόλιν, ἣν ἂν βούληται· κατὰ ταὐτὰ δ[ὲ]
καὶ οἱ παρ' αὐτῆς πριάμενοι ἢ λαβόντες αὐτοί τε ἕξου-
σιν κυρίως καὶ πρὸς πόλιν προσοίσονται, ἣν ἄν βούλω[ν]ται,
ἐάμπερ μὴ Λαοδίκη τυγχάνει πρότερον προσενηνε-
γμένη πρὸς πόλιν, οὕτω δὲ κεκτήσονται, οὗ ἂν ἡ χώρα ᾖι προ-
σωρισμένη ὑπὸ Λαοδίκης. τὴν δὲ τιμὴν συντετάχα-
μεν ἀνενεγκεῖν εἰς τὸ κατὰ στρατείαν γαζοφυλάκ[ι]-
ον ἐν τρισὶν ἀναφοραῖς, ποιουμένου<ς> τὴμ μὲν μίαν ἐν τῶι Αὐ-
δναίωι μηνὶ τῶι ἐν τῶι ἑξηκοστῶι ἔτει, τὴν δὲ ἑτέραν ἐ[ν]
τῶι Ξανδικῶι, τὴν δὲ τρίτην ἐν τῆι ἐχομένηι τριμήνωι.
σύνταξον παραδεῖξαι Ἀρριδαίωι τῶι οἰκονομοῦντι τὰ Λαοδί-
κης τήν τε κώμην καὶ τὴν βᾶριν καὶ τὴν προσοῦσαν χώραν
καὶ τοὺς λαοὺς πανοικίους σὺν τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῖς
πᾶσιν καὶ τὴν ὠνὴν ἀναγράψαι εἰς τὰς βασιλικὰς γραφὰς
τὰς ἐν Σάρδεσιν καὶ εἰς στήλας λιθίνας πέντε· τού-
των τὴμ μὲν μίαν θεῖναι ἐν Ἰλίωι ἐν τῶι ἱερῶι τῆς Ἀθηνᾶς,
τὴν δὲ ἑτέραν ἐν τῶ<ι> ἱερῶι τῶι ἐν Σαμοθράκηι, τὴν δὲ ἑτέ-
ραν ἐν Ἐφέσωι ἐν τῶι ἱερῶι τῆς Ἀρτέμιδος, τὴν δὲ τε-
τάρτην ἐν Διδύμοις ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν
δὲ πέμπτην ἐν Σάρδεσιν ἐν τῶι ἱερῶι τῆς Ἀρτέμιδος· εὐ-
θέως δὲ καὶ περιορίσαι καὶ στηλῶσαι τὴν χώραν καὶ [προσ]-
[αναγράψ]α̣ι τὸν περιορισμὸν εἰς τὰς στήλας τὰ[ς ..5..]

"Kral Antiokhos'tan Metrophanes'e selamlar. Biz Zeleia ve Kyzikos toprakları ile bir zamanlar kullanılan ama şimdi onu kendi arazileri içine katan komşu köylülerce sürülen, Pannukome üzerinden geçen yol tarafından sınırlanan Pannukome, malikne ve köye ait toprağı Laodike'ye sattık (verdik). Şimdiki Pannukome daha sonradan kurulmuştur. Ve oralardaki arazi içinde elli dokuzuncu yıldaki geliri otuz gümüş talent olan ve içinde kendi malları ve mülkleriyle birlikte mezralarda yaşayan halk da olabilir. Ayrıca da bu köyden başka yerlere gitmiş olan halk da. Anlaşma hükümlerine göre o (eski kraliçe) kraliyet hazinesine vergi ödemeyecek ve isterse herhangi bir yere ve kente katılma hakkı var. Aynı şekilde, ondan satın alan veya alan herkes de aynı hakka sahip olacak ve Laodike bir şehre daha önce katılmamışsa, istedikleri şehre katılacak, meğerki Laodike başka bir şehre katılmamış olsun bu durumda sahip oldukları bu araziye o şehrin parçası olarak sahipleneceklerdir.

Biz … deki hazineye ilki altıncı yılda Audnaios ayında, ikincisi Xandikos ayında ve üçüncüsü takip eden üç ay içinde, üç taksit halinde ödeme yapılması için emirler verdik. Laodike'nin mülkünün yöneticisi olan Arrhidaios'a, köy ve malikaneye ve ona ait olan toprağa ve halk ile hane halkı ve mülklerine iletmek için emir verdik. Ve bu satışları Sardeis'deki krali kayıtlara geçirilmesini, ayrıca birincisi İlion'daki Athena Tapınağına, ikincisi Samotrake'deki tapınağa, üçüncüsü Ephesos'daki Artemis Tapınağına, dördüncüsü Didyma'daki Apollon Tapınağına ve beşincisi de Sardeis'deki Artemis tapınağına dikilmek üzere beş taş stel üzerine yazılmasını emrettik. Derhal araziyi incelemek ve sınır taşlarıyla sınırlarını belirlemek ve bu belirlenen sınırları stele yazmak için emirler veriniz. Dios'un beşi yıl 59."

Yazıtta II. Antiokhos, muhtemelen Mysia-Troas bölgesini yöneten valisi ya da satrabı olan Metrophanes'e Laodike'ye sattığı (verdiği) araziyi iyice tarif etmektedir (Beloch, 1925: 363). Zeleia ve Kyzikos civarında bulunan arazi İlion'un da içinde olduğu satraplık bölgesinde bulunmaktadır (Beloch, 1925: 361). Arazi hem etrafında onu çevreleyen kentler ve köyler ile tanımlanmakta, hem de içinde yaşayan halk hakkında da bilgi verilmektedir. Bu arazi Laodike'ye içindeki mezralar ile birlikte içinde kendi malları ve mülkleri ile birlikte veriliyor. Arazinin tanımı ve sınırları belirtilirken günümüzde anladığımız anlamda kuzey-düney ve doğu-batı yönleri belirtilmemiştir. Sadece Zeleia ve Kyzikos kentlerinin arazileri ile sınırlandığını öğreniyoruz. Ayrıca bu arazinin Ponnukome kasabasını kapsadığı ve muhtemelen buranın Pannukome'nin arazisi olduğu anlaşılıyor. Aslında burası o zamanda yeri ve sınırları bilinen bir arazi olmalıydı. Yazıttan anlaşıldığı kadarıyla burada bahsedilen ve Laodike'ye verilen sadece Pannukome arazisidir. Civarda bulunan başka bir bilinen köy ve kasaba bu araziye dahil edilmemiştir. Bu nedenle yazıt burada başka resmi ismi olan köy ve kasabalardan değil, dağınık mezra ve mahallelerden söz etmektedir.

Burada yaşamakta olan halktan bahsedilirken, onların kendi malları ve mülklerinin olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu halkın bölgede yaşayan ve muhtemelen çiftçilik ve hayvancılık ile uğraşan özgür köylüler olduğu açıktır. Ama bu köylüler de işledikleri topraklar ile Laodike'ye geçmişlerdir. Fakat bu insanların köle olmadıkları açıktır. Yazıtta verilen arazinin vergi gelirinden anlaşıldığına göre buradaki Pannukome arazisi kraliyete ait olup, burada yaşayan insanlar bu arazinin bir tür kiracıları olarak belli periyodlarla kraliyet hazinesine ödeme yapmaktaydılar. Şimdi bu satışla arazinin sahibi olarak Laodike bu gelirlerin sahibi olmaktadır. Fakat burada üzerinde durulması gereken husus Selevkos Krallığının resmi mülkü olan bu arazi parçasının sahipliği tamamen Laodike'ye geçmektedir. Yani arazinin gelirlerinin tahsisi değildir. Üstelik Laodike ayrıca bu arazide vergiden muaf olduğu gibi, araziyi istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Araziyi satabilir, ya da başak bir kente verebilir. Onu alanlar da Laodike ile aynı haklara sahip olacaktır.

Laodike'ye verilen Pannukome arazisinin sınırları uzun zamandır bilinmekle birlikte, sınırları oluşturan eski yol ve benzeri işaretlerin zamanla kaybolduğu anlaşılıyor. Bu nedenle Metrophanes'e verilen görev bu arazinin sınırlarının tespit edilerek sınır taşları ile işaretlenmesi isteniyor.
Son olarak da II. Antiokhos ile eski kraliçe arasındaki bu antlaşmanın beş ayrı stel üzerine yazılarak İlion'daki Athena Tapınağına, Samotrake'deki tapınağa, Ephesos'daki Artemis Tapınağına, Didyma'daki Apollon Tapınağına ve Sardeis'deki Artemis tapınağına dikilmesi isteniyor. Böylece Laodike'nin bu antlaşmadan doğan hakları Batı Anadolu'daki en önemli tapınaklar tarafından da güvence altına alınmış oluyordu.

Pannukome Arazisi; Yeri ve Sınırları

II. Antiokhos karısı Laodike'ye boşanma tazminatı olarak Selevkos krallığı topraklarında daha pek çok mülk vermiştir. Fakat verilen bu mülkler içerisinde yazıtını bulduğumuz ve yeri ve satış koşulları bu kadar ayrıntılı anlatılmış olan sadece Pannukome arazisidir. Yazıtta arazinin yeri ve sınırları tarif edilirken Pannukome'nin, Mysia-Troas bölgeleri arasında olduğu ve Zeleia ile Kyzikos kentlerinin toprakları ile sınır olduğu dışında bilgi yoktur. Arazinin denize kıyısı olmadığı gibi, bilinen bir ırmak ile de sınırı yoktur. Sadece o zamanlar bile artık kullanılmayan eski bir yola sınırdır.

Laodike'nin arazisini bulabilmemiz için öncelikle Pannukome'nin yerinin tespit edilmesi gerekmektedir. 2005-2006 yıllarında Biga, Gönen ve Bandırma ilçeleri sınırları içinde yaptığımız arkeolojik yüzey araştırmalarında bu civarda çok sayıda antik yerleşim, kale, manastır, höyük, tümülüs, sınır yazıtı, antik yol kalıntısı tespit edilmiştir (Rose ve Körpe, 2007; Rose, Tekkök ve Körpe, 2008). Çalışmalarımız öncesinde bu bölgede sadece Sarıköy yakınındaki Üvecik tepe biliniyor iken, araştırmalarımız sonucunda Bostancı Höyük Tepe ile Dereköy Asar Tepe'nin de antik yerleşim yerleri olduğu görülmüştür.

Antik kaynaklarda, Doğu Troas'da, Kyzikos'un güneyinde, Aesepos yakınlarında antik kaynaklarda adı geçen, üç yerleşim yeri vardır. Bunlardan herkesçe bilinen Zeleia dışında Baris ve Pannukome hakkında pek bilgi bulunmaz (Ruge, 1949: 629).

Bu üç antik yerleşimden sadece Zeleia daha önce Sarıköy yakınındaki Üvecik tepe üzerine yerleştirilmiştir. Diğer iki yerleşimin ise şimdiye kadar nerede olduğu bilinmemektedir. Araştırmalarımızda Sarıköy yakınındaki Üvecik tepenin Zeleia olamayacağını ortaya koymuş ve bu kentin biraz daha doğuda, Aesepos kıyısındaki Bostancı Höyük Tepe olması gerektiğini söylemiştik.

Pannukome olabilecek en uygun yer Sarıköy Üvecik tepedir. **(Resim 3)** Burasının konum olarak Didyma yazıtında da bahsedildiği gibi, hem Zeleia, hem de Kyzikos ile sınır komşusudur. Welles, Pannukome arazisinin tek bir parça olarak geldiğini ve bu arazinin muhtemelen Selevkoslar öncesinde bir Pers "Baronu"nun olduğunu düşünmektedir (Walles, 1934: 93). Muhtemelen arazi sahibi olan Pers beyi Pannukome'de ikamet etmekteydi. Rostovtzeff ise Pers dönemindeki kullanılan arazilerin Hellenistik çağda da bölünmeden kaldığını ve bunun Roma hakimiyetinde de devam ettiğini bildirmektedir (Rostovtzeff, 1923: 371-375. Troas bölgesinde yapmış olduğumuz araştırmalarda bölgenin Pers hakimiyetinde olduğu zaman yerel beylere ait böyle çok sayıda malikane tespit edilmiştir (Körpe, 2010). Civardaki antik kent yerleşimlerine göre çok daha küçük boyutlu fakat gene de etrafı surlarla çevrilmiş olan bu yerleşimlerden Ksenophon tarafından "Berkitilmiş Köyler" olarak bahsetmektedir (Ksen. *Ana.* 1.8.27-29). Genellikle Perslerin bölgeye gelmesinden sonra kurulan bu yerleşimler sonraki yüzyıllarda terk edilmiştir. Sarıköy Üvecik tepe üzerindeki yerleşim hem antik kaynakların tanımlarına, hem de arkeolojik bulguların işaret ettiği gibi böyle bir malikane olmaya son derece uygundur (Rose ve Körpe, 2007:105; Körpe, 2010: 569).

Resim 3. Sarıköy ve Yakınındaki Üvecik Tepe (Pannukome)

Pannukome arazisinin yeri hakkında ilk defa incelemeler yapan ve bu araziyi harita üzerinde işaretleyen aynı zamanda Didyma'daki yazıtın ikinci parçasını bulan T. Wiegand'dır (Wiegand, 1904: 279, Plate 14). 19. yüzyıl sonlarında bölgede araştırmalar yapan Wiegand, Mysia'da yaptığı yolculuklardan birinde Sarıköy' civarında bulduğu bazı sınır taşlarından bahseder (Wiegand, 1904: 279). Wiegand, burasının yolların kesiştiği bir geçit olduğunu ve sınır taşlarının da Helenistik döneme ait olduğunu bildirir. Wiegand ayrıca yaptığı haritada bu taşların Pannukome arazisini sınırlayan sınır yazıtları olduğunu söyler. (**Resim 4)**

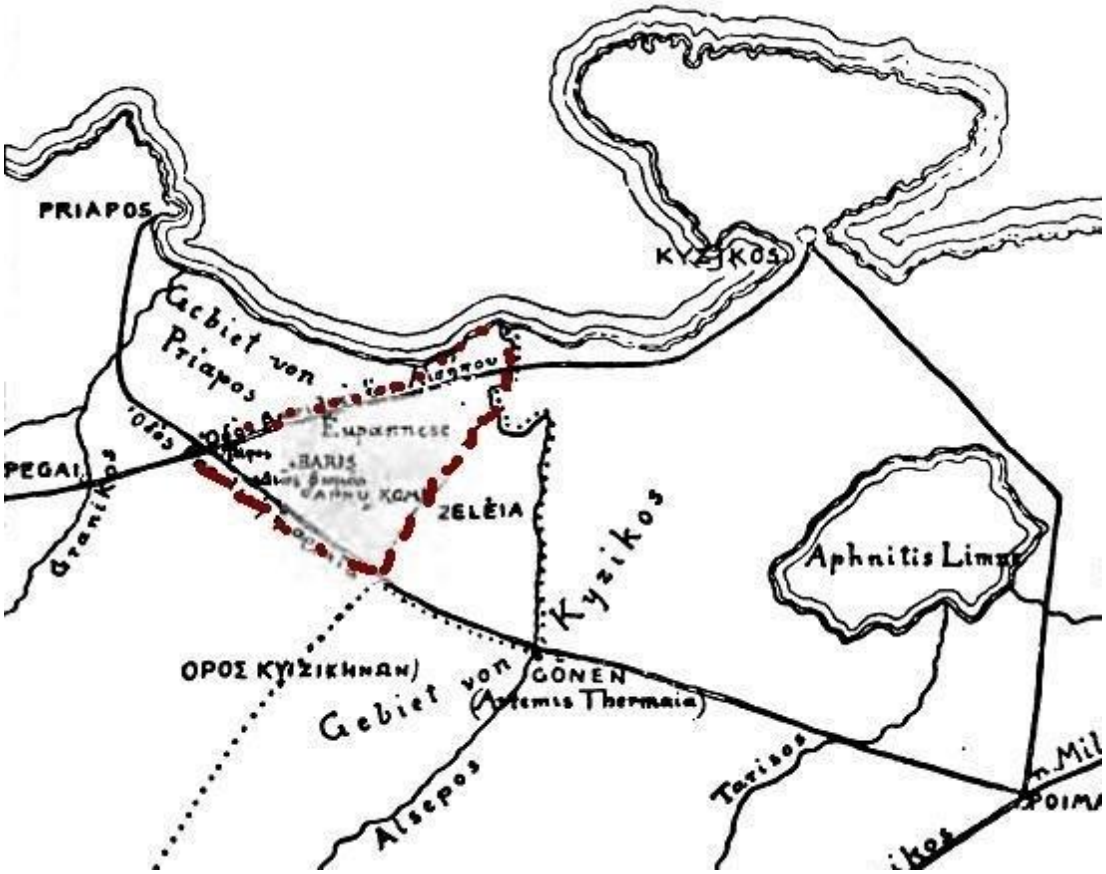

Resim 4. Wiegand'ın Laodike'ye Verilen Pannukome Arazisini Gösterdiği Harita.

2006 yılında bölgede yaptığımız çalışmalarda Balıkesir ili, Gönen ilçesi, Beyoluk köyü ile Çanakkale ili, Biga ilçesi, Yolindi köyleri arasında Makine Tepesinin yakınında yazılı sınır taşları bulunmuşlardır. **(Resim 5)** Sınır taşlarının bulunduğu yer, Beyoluk köyünün 5 km. batısında, Yolindi köyünün 3 km. güneydoğusundadır (Körpe, 2010: 777). Bölge tamamen yoğun ormanlarla kaplı olup, ulaşım sadece orman içinden açılan yollar ile gerçekleşmektedir. Burada bulunan iki sınır taşı yol kenarında, orman içindedir. Bölge kayalık bir yapıda olmamasına rağmen iki yazıt da doğal granit bloklar üzerine kazınarak yazılmıştır. Taşlardan biri tepenin kuzeyindeyken, diğeri ilkinden yaklaşık 100 m. daha uzakta ve tepenin batı yamacındadır. Taşlar üzerindeki harfler yaklaşık 15-20 cm boyunda olup, harf karakterleri hemen hemen aynıdır. Bu da her iki yazıtın aynı zamanda yapıldığını göstermektedir. Aesepos'un batısında, orman içinde bulduğumuz bu sınır taşlarının, Laodike'ye verilen arazinin en batı ucunu işaret ettiğini söyleyebiliriz.

Resim 5. Beyoluk Yakınında Orman İçinde Bulunan Sınır Yazıtı

Beyoluk sınır taşları her ne kadar Helenistik dönemde yapılmış bir arazi taksimatını işaret ediyorsa da, bu arazi taksimatının basit bir arazi taksimatı olmadığı daha çok iki bölgeyi birbirinden ayıran bir işaret olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, Beyoluk sınır taşlarının yanında aldığımız GPS koordinatlarının neredeyse 20-25 m. yakınından Balıkesir-Çanakkale il sınırı geçmesi antik dönemden gelen sınırların günümüzde de devam ettiğini göstermesi bakımından son derece düşündürücüdür (Körpe, 2010: 779).

Didyma yazıtında Pannukome arazisinin sınırları belirtilirken Pannukome'nin yukarısından geçen eski bir yoldan söz edilmektedir. Öyle ki bu yol artık kullanılmamakta olup köylülerce sürülerek arazilerine eklenmektedir. Antik çağda bile eski olduğu söylenen bu yolun tespit edilmesi son derece güçtür. Ama gene de bölgede yaptığımız araştırmalar böyle eski bir yolun varlığını ortaya koymuştur. 2006 yılında Biga ilçesinin doğusunda bulunan Taşoluk köyü yakınlarında eski bir yol izi tespit edildi. **(Resim 6)** Bu yol Bahçeli çayının doğal vadilerini takip ederek doğudaki Zeleia'a ulaşmaktadır. Pers döneminde de var olduğu düşünülen bu yolun, (Foss, 1977: 499) Granikos savaşı öncesinde Zeleia'da toplanan Pers ordusunca da kullanılmış olmalıdır (Körpe, 2008: 415). **(Resim 7)** Taşoluk'ta sadece ana kayadaki izlerini tespit ettiğimiz yol ormanlar içinde kaybolup girmektedir. İncelemelerimizde Perslerden sonra tamamen terk edildiği görülmüştür (Körpe, 2010: 196). Yazıtta bahsedilen ve Hellenistik çağda artık terk edilmiş olan yol bu olmalıdır.

Resim 6. Biga Yakınlarında Bulunan Antik Yol İzi

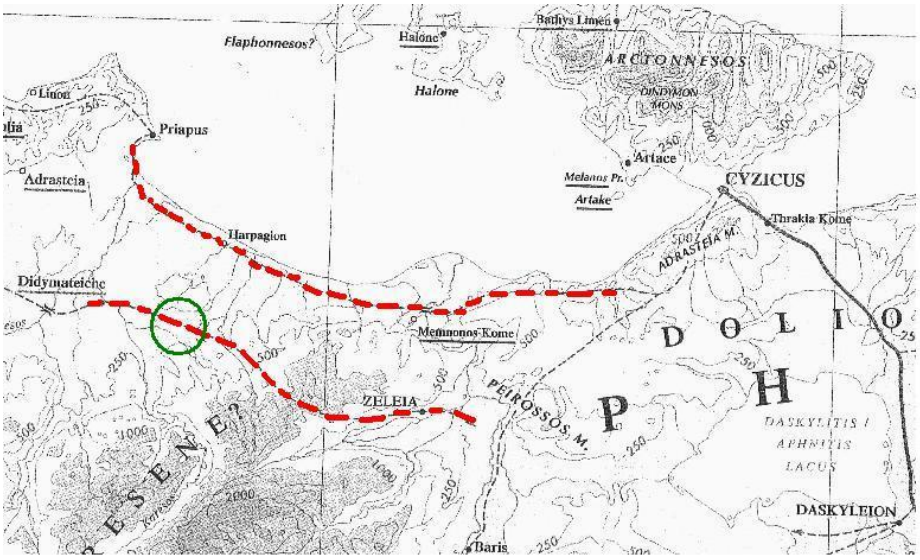

Resim 7. Berington Atlası Üzerinde Zeleia'dan Granikos'a Gelen Yol

Didyma yazıtının en detaylı incelemesini yapan Welles, Baris kasabasının da Pannukome arazisine dahil olduğunu ileri sürmektedir (Welles, 1934: 93. Hakkında fazla bilgi bulunmayan Baris, Bursa'da bulunan bir yazıta göre, burada Roma ordusu Pontus Kralı Mithridates'i mağlup etmiştir (Hasluck, 1910: 106, dip not 2, Arch. Epig. Mitth. VII. 170, s. 302). Hiorekles'e göre Lampsakos-Parion, ya da Parion-Kyzikos arasındadır (Brüchner, 1897: 18). Ramsay, Baris'in Priapos civarında ve Granikos ırmağı ağzına yakın bir yerde olduğunu söyler ve kenti tam olarak, şimdiki modern Karabiga kasabasının olduğu yere yerleştirir (Ramsay, 1960: 154). Hasluck bulunan bazı yazıtlardan dolayı Gönen kasabasının Baris olduğunu ileri sürer (Hasluck, 1910: 105). Westermann ve Wiegand ise kentin, Aesepos ırmağı yakınlarında olduğunu belirterek, Antiokhos II tarafından karısı Laodike'ye satılan arazi içerisinde, Pannukome ile birlikte Baris'in de bulunduğunu söyler (Westermann 1921, 12-19; Wiegand, 1904:279). Yeri henüz

saptanamadığı için yerleşimin ne zaman kurulduğu ve ne zaman terk edildiği hakkında bir bilgi yoktur. Antik kaynaklarda yeri tam olarak belirtilmeyen, bölgedeki modern araştırmalarda da yeri izafi olarak verilen Baris'in lokalizasyonu ancak 2005-2006 yılarında yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları sayesinde olmuştur.

Bölgede yaptığımız çalışmalarda Gönen'e bağlı Dereköy sınırları içerisinde Asar Tepe'de bir antik yerleşime ait izler tespit edilmiştir. **(Resim 8)** Baris olarak lokalize edilen antik yerleşim tepenin zirvesinden doğu eteklerine ve aşağıdaki Keçideresine kadar uzanmaktadır (Körpe, 2010: 397). Keçideresi'nin kenarında, ana kaya üzerinde bir sınır yazıtı bulundu (Körpe, 2010: 780). **(Resim 9)** Yaklaşık 60 cm. uzunluğunda ve 20 cm yüksekliğindeki yazıt çok fazla derin olmayan Yunanca harflerden oluşmaktadır. "**OPOS**" şeklindeki yazıt hiç kuşkusuz buradaki derenin sınır olarak kabul edildiğini göstermektedir. Buradaki sınır Pannukome arazisinin güney batısını işaretleyen sınır yazıtlarından biri olmalıdır. Fakat sınır yazıtının Pannukome ile Baris arasındaki dere kenarında olması, Baris'in, Welles'in iddia ettiği gibi Pannukome arazisi içinde yer almadığını da göstermektedir. Zaten kendi döneminde Pannukome'den daha büyük bir kent ya da kasaba olan Baris'ten Didyma yazıtında hiç söz edilmemesi bir anlamda bunun kanıtıdır.

Resim 8. Dereköy Asar Tepe (Baris)

Resim 9. Keçideresi Kenarında Bulunan Sınır Yazıtı

SONUÇ

Sonuç olarak II. Antiokhos'un eski karısı Laodike'ye verdiği Pannukome arazisi günümüzde Gönen'in Sarıköy kasabası ve büyük ölçüde bu kasabaya ait topraklar olmalıdır. **(Resim 10)** Arazi hem doğusunda, Aesepos ırmağının suladığı verimli ova, hem de bu ovaya batıdan bağlanan ve içinden Sarıköy Deresinin aktığı vadi ovası günümüzde bile bölgenin en verimli arazileridir. Sarıköy Deresi vadisinin her iki yanında daha küçük vadiler ve etrafındaki ormanlık arazi ise diğer doğal kaynaklar bakımından son derece zengindir. Pannukome arazisi Sarıköy Deresi vadisinin batısından başlayarak, ovanın Aesepos çayına doğru genişleyen bir arazi olmalıdır. Arazinin batısı halen orman içinde sınır taşlarının işaret ettiği gibi Biga ile sınırdır. Bu arazi içinde gene Didyma yazıtında da belirtildiği gibi araştırmalarda tespit edilebilecek büyük köy ve kasabalardan ziyade küçük mezra ya da çiftlikler olmalıydı. Günümüzde bu küçük yerleşimleri tespit edemesek de eski dönemlerde içinde yaşayan köylülerce ekilip biçilen arazinin 15 000 gümüş talent getiren zenginliği günümüzde de devam etmektedir (Welles, 1934: 96; Rostovtzeff, 1923: 367).

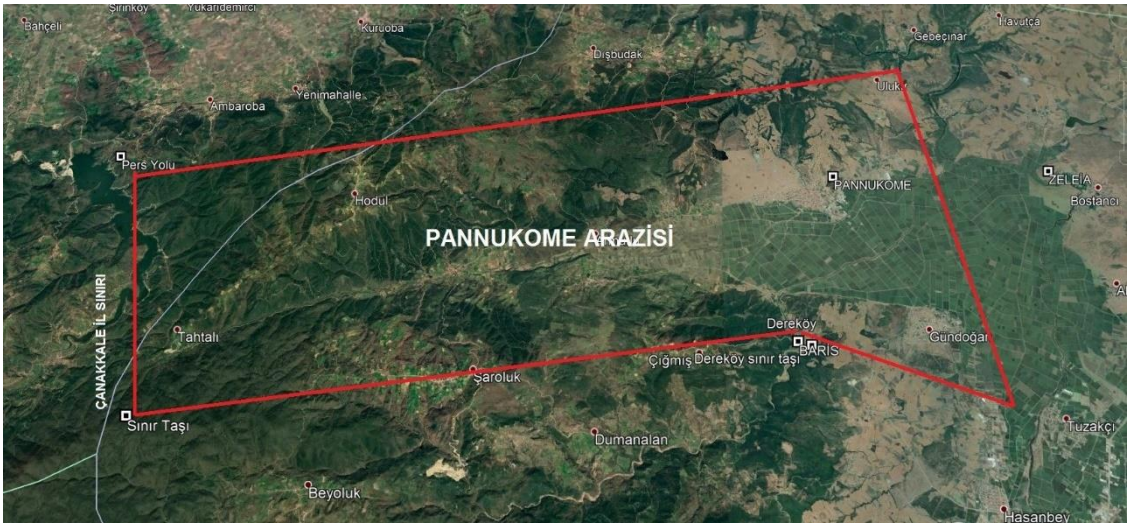

Resim 10

Kaynaklar Laodike'nin, Pannukome'deki malikanesine gelip gelmediği konusunda bilgi vermiyor. Muhtemelen eski kraliçe kendisine verilen başka mülklerinin gelirleri ile başkent Antiokheia'dan ayrılarak, II. Antiokhos'un bir zamanlar kendi adını verdiği Denizli yakınlarındaki Laodikeia'ya taşınmış olmalıdır (Ramsay 1895, 32; Ruge 1924, 722; Magie 1950, 127, 986-987; Jones 1971, 42; Şimşek 2013.). Fakat bir süre sonra bazı kaynakların eski kraliçenin de parmağının olduğunu düşündüğü II. Antiokhos'un ölümünden sonra Laodike'nin yeniden güç kazandığını söylemektedir. Tahta kendi oğullarını geçirmek için II. Antiokhos'un onu boşayarak evlendiği Mısır prensesi Berenike ve çocuğunu öldürtmüştür. Sonrasında da Potelemaioslar ile Selevkoslar arasında tarihçilerin "Laodike Savaşı" adını verdikleri Üçüncü Suriye savaşı patlak vermiştir (Bryce, 2014: 174-175).

KAYNAKLAR

Arslan, M. (2010). *İstanbul'un Antikçağ Tarihi-Klasik ve Hellenistik Dönemler.* İstanbul.
Beloch, K. J. (1925). Griechische Geschichte IV, 2, Berlin.
Bryce, T. (2014). Ancient Syria: A Three Thousand Year History, Oxford.
Bürchner, L. (1897). "Assos" *Real Encyclopädia der Klassischen Altertumswissenschaft,18.*
Foss, C. (1977). "The battle of the Granicus: A new look", Αρχαία Μακεδονία II, ανακοινώσεις κατά το Δεύτερο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 19 - 24 Αυγούστου 1973, Θεσσαλονίκη Αρχαία Μακεδονία (1977) 95-502.
Hasluck, F. W. (1910). Cyzicus, Harvard University Pres.
Haussoullier, B. (1901). *Rev. De. Phil.,* XXV (1901), 8-39.

Haussoullier, B. (1902). Etudes Sur L'Histoire de Milet Et Du Didymeion, Paris.
Hazel, J. (2003). Who's who in the Greek World, London.
Jones, A.H.M. (1971). Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford.
Körpe, R. (2008). "Troas Bölgesi Antik Yolları", Çanakkale Savaşları Tarihi, Demir, M., Ed., Değişim, İstanbul, 413-418.
Körpe, R. (2010). *Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (M.Ö. 545-M.Ö. 334): Arkeolojik Veriler ve Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel-Kültürel Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Magie, D. (1950). Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ, Vol. I-II, New Jersey.
Mansel, A. (2014). *Ege ve Yunan Tarihi.* Ankara.
Ramsay, W.M. (1895). The Cities and Bishoprics of Phrygia, I, Oxford.
Ramsay, W. M. (1960). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul
Rose C. B. ve Körpe, R. (2007)."The Granicus River Valley Archaeological Survey Project, 2006" *XXIX. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,* Mayıs 2007, Kocaeli.
Rose, C. B. Tekkök B. ve Körpe, R. (2008). "Granicus River Valley Survey Project 2004-2005", *Studia Troica*, 65-150, 2008
Rostovtzeff, M. I. (1923). "Economic Policy of the Pergamene Kings" (Ed.) W. H. Buckler-W. M. Calder *Anatolian Studies presented to Sir William Mitchell Ramsay*, 1923, Manchester, 359-390.
Ruge, W. (1924). "Laodikeia", Real Encyclopaedia (RE) XII.1, 1924, 722-724.
Ruge, W. (1949). "Pannukome", *Real Encyclopädia der Klassischen Altertumswissenschaft,* 629.
Şimşek, C. (2013). Laodikeia (Laodicea ad Lycum), Laodikeia Çalışmaları 2, Istanbul.
Taylor, M. (2013). Antiochus the Great, Barnsley
Welles , C. B. (1934). The Royal Correspondence in the Hellenistic Period, London, 1934.
Wiegand, T. (1904). "Reisen in Mysien" *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 29 (1904) 254-339.
Wiegand, T. (1908). "Sechster vorlaufige Bericht über die Ausgrabungen in Milet und Didyma", *Ahb. Ak. Berlin*, 1908 Abh. I, 35-37.
Yıldırım, N ve Temizkan, M. (2017). "Seleukoslar Döneminde Yaşanan Suriye Savaşları Üzerine Bir İnceleme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl: 2017, Cilt: 14 Sayı: 39, s. 117-131

Gönen Kaplıcası ve Pazarının Eskiçağ Kökeni: Thermai Granikai ve Aisepos Pazar Yeri

Prof. Dr. Mustafa H. Sayar [1]

ÖZET

Gönen ilçe merkezinde kaplıca oteli tesislerinin yapımı sırasında bulunan yazıtlar bu alanın en azından milattan sonra 2. yy. dan beri kaplıca alanı olarak kullanılmakta olduğunu kanıtlamaktadır. Gönen'de bugüne değin bulunan eserlerden anlaşıldığına göre Roma imparatorluk devrinden bugüne değin kaplıca kullanımına yönelik tesisler ve bu kaplıcayı kullanmaya gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuş bir Pazar yeri bulunmaktaydı.

Anahtar sözcükler: Kaplıca, Pazar yeri, egemenlik alanı

1999 yılında Gönen ilçe merkezinde kaplıca oteli tesislerinin yapımı sırasında bulunan yazıtlar bu alanın en azından milattan sonra 2. yy. dan beri kaplıca alanı olarak kullanılmakta olduğunu kanıtlamaktadır[2]. Söz konusu alan eskiçağda Kyzikos şehrine bağlı bir bölge olup Kyzikos'u Sardes'e bağlayan yol üzerinde bulunmaktaydı. Yazıtlar Roma imparatorluk devrinde bugün Gönen ilçe merkezinin bulunduğu yerde Kyzikos'un egemenlik alanında bulunan Artemea isminde bir kaplıca merkezi olduğunu belgelemektedir. Bu durumda Gönen'in Germe ile özdeş olabileceğine ilişkin önerinin geçerliliği kalmamış görünmektedir[3]. Yazıtlar sayesinde imparator Hadrian'ın döneminde Thermai Granikai = Granikos Hamamları adı verilen arazinin bakımını yapan Amerimnos ismindeki oikonomos =vekilharç burayı kullananların ihtiyaçlarını karşıladığı pazara gıda maddelerinin getirilmelerini sağladığı anlaşılmaktadır. Bu bilgi doğrultusunda Gönen'de M. S. 2.yy. da hem bir kaplıcanın ve hem de bir pazar yerinin varlığı belgelenmektedir. Yazıtlardan birinde daha önceden buraya düzeni sağlamak için Kyzikos'tan gönderilen görevlilerin sorumluluklarını yerine getirmedikleri Amerimnos'un görevinin gereklerini yerine getirmemesinden ötürü oluşan boşluğu Pazar yeri yakınında ikamet eden varlıklı kişilerden temin ettiği yiyecek maddelerini Pazar yerine sevkederek gidermekteydi. Toplanan parayı ölümsüz olarak tanımladıkları tahıl temini için kaynak olarak kullanmaktaydı. Bu nedenle Amerimnos hamamları kullananlar ve pazar yeri çevresinde ikamet edenler tarafından onurlandırılmış ve yardımda bulunan kişilerin adları da bir liste halinde kamuya açık bir alanda herkesin görüp okuyabileceği şekilde yaptıkları yardım miktarlarıyla birlikte yazdırılarak yaptıkları bağışın amacına uygun kullanıldığı ve değerinin bilindiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu stelin dikildiği yer tanrıça Artemis'e ait olarak

[1] İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü ve Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Merkezi; mhsayar@gmail.com
[2] Schwertheim –Ruffing 2011, 107-132.
[3] Germe şehrinin bugünkü Gönen ilçe merkezinin yerinde bulunduğuna ilişkin öneri hakkında bkz, Honigmann 1936, 541; Germe'nin yerinin Gönen ilçe merkezi olamayacağı hakkında bkz. Ehling 2001, 19.

yorumlanmakta ve burası gıda maddeleriyle donatılarak herkesin hoşnut kalacağı bir ortam oluşturulmalıydı.

M. S. 152 yılı Aralık ayında hatip Ailios Aristeides, Aisepos (=Gönen) çayı yakınlarında bulunan Artemis Thermaia adını taşıyan sıcak su kaynaklarından iki günlük yol uzaklığındaki Zeus tapınağına komşu olan arazilerine giderken yolculuğuna yaklaşık 160 stadia uzaklıktaki Poimenion'da[1] (=Soğuksu köyü civarı/Eski Manyas) ara verip oradaki kutsal ve ünlü Asklepios tapınağında tedavi olmak için ara vermiştir[2]. Bu anlatımda geçen Artemis Thermaia bugün Gönen de Kaplıca otelinin bulunduğu yerdeki sıcak su kaynağıdır.

Kaplıca oteli yanında ortaya çıkarılmış olan geç antik dönem sakral yapı kalıntısı M.S. 5. yy. ortalarına Tarihlenmektedir. Üç nefli bir basilika planı içeren bu yapının yarım yuvarlak apsisi ve narthexi görülmektedir yan nefler kazılmamıştır mozaik üzerinde geometrik süslemelerin yanısıra görülen yedi ayrı yazıttan birinde İncil'den alıntılar yapılmış olup diğer yazıtlarda bir Magistrianos ve bir tribun ile bir hakime sesleniş ifadeleri vardır. Apsis ortasında iyi korunmuş olan yazıtta yapının piskopos Dalmatios döneminde yapıldığından bahsedilmektedir. Dalmatios 426 ile 431 yılları arasında Kyzikos Metropoliti idi. Büyük ihtimalle 449 yılında yapılan Ephesos konsilinde Kyzikos'u temsil eden Dalmatios ta aynı kişiydi. Dalmatios'un adının Gönen'de bulunan bu yazıtta geçmesi bu bölgenin onun yetki alanı içinde olduğunu ve kaplıca alanının M. S. 5. yy. da halen Kyzikos'un egemenlik alanı içinde olduğunu göstermektedir. Bu ve daha önce sunulan yazıtlar sayesinde Germe şehrinin Gönen ile özdeş olamayacağı burasının Kyzikos'a bağlı Artemea ismindeki kaplıca olup Aisepos nehri kıyısında olmasına rağmen Granikos kaplıcası = Thermai Granikai olarak tanımlandığı açık bir şekilde kanıtlanmaktadır. Burası Aristeides'in bahsettiği Artemis Thermaia olup kaplıca yanında bulunan Pazar yeri de Gönen çayının eskiçağdaki adından esinlenerek Aisepos Pazar yeri olarak tanımlanmaktadır[3].

Gönen'de bugüne değin bulunan eserlerden anlaşıldığına göre Roma imparatorluk devrinden bugüne değin kaplıca kullanımına yönelik tesisler ve bu kaplıcayı kullanmaya gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuş bir Pazar yeri bulunmaktaydı.

KAYNAKLAR

Ehling, K. (2001) Die Münzprägung der mysischen Stadt Germe in der römischen Kaiserzeit. Asia Minor Studien 42. Bonn.

Honigmann, E. (1936) Pour l'atlas byzantin, Byzantion 11.

Jones, Chr., (2019) Aelius Aristides in Mysia; şu yayında; M. Nollé et alii (ed.) Panegyrikoi Logoi. Festschrift für J. Nollé zum 65. Geburtstag. Bonn 301-304.

Kaufmann, F. M. – Stauber, J. (1992), Poimanenon bei Eski Manyas? Zeugnisse und Lokalisierung einer kaum bekannten Stadt. Asia Minor Studien 8, 43-85

Schwertheim, E. –Ruffing, K. (2011) Ein Thermalbad und Emporion am Aisepos. Asia Minor Studien. 66, 107-132.

[1] Poimenion'un yeri hakkında bkz. Kaufmann – Stauber 1992, 43-85.

[2] Aelius Aristides'in rüyalara göre bu bölgeye düzenlenmiş yolculuğu ve kutsal bildirimleri hakkında bkz. Hieroi logoi 5, 10-17; Aelius Aristides'in Mysia bölgesindeki şehirlere ilişkin anlatımlarının yorumlanmasıve Hadrianoutherai hakkında bkz. Jones 2019, 301-304 özellikle 302.

[3] Aisepos, Homeros'un Ilias destanında kan rengi akan bir ırmak olarak tanımlanmaktadır; bkz.; Homeros, Ilias II 825.

Gönenli Yüzellilikler

Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN [1]

ÖZET

Yakın dönem tarihinin, önemli konuları arasında yer alan yüzellilikler; Milli Mücadele döneminde düşmanla işbirliği yaptığı düşünülen ve vatan haini olarak nitelendirilerek, genel af kanunu dışında tutulmaları ve sürgün edilmeleri kararlaştırılan, çoğunlukla toplumun önde gelen kişilerinden oluşan yüzelli kişilik liste içerisinde yer alan kimseler olarak tanımlanabilir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, bu süreçte vatana ihanet ettiği düşünülen kimseleri cezalandırma ve Cumhuriyete karşı olası eylemleri önleyebilme düşüncesi doğrultusunda hareket edilerek, 16 Nisan 1924 tarihinden itibaren TBMM'de yapılan toplantılar neticesinde bu liste hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, yüzellilikler listesinde Gönen ve civarından yer alan kişilerin sayı olarak çokluğuna dikkat çekmek ve bunların toplumdaki fonksiyonlarını incelemektir. Gönen ve civarından yüzellilikler listesinde yer alan kişilerin çoğunlukla Çerkeslerden oluşması da ayrıca dikkati çeken noktalar arasındadır. Bu çalışmanın hazırlanması sırasında, konuyla ilgili TBMM Zabıt Cerideleri ve Gizli Celse Zabıtları başta olmak üzere, Gönen bölgesi ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gönen, Yüzellilikler, Lozan.
JEL Kodları: J18, Z19.

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Bandırma-Balıkesir, cemilleshn@gmail.com

The list of Yüzellilikler (150 Undesirables) From Gönen

Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN [1]

ABSTRACT

Among the important topics of recent history are the list of Yüzellilikler (150 Undesirables); In the period of National Struggle, it can be defined as the persons who are considered to be cooperating with the enemy and who are determined to be excluded from the general amnesty law and deported by being a traitor, and are included in the list of Yüzellilikler (150 Undesirables) mostly consisting of the leading people of the society. After winning the War of Independence, the newly established Republic of Turkey, in this process, which is supposed treason anyone for by acting in line with the idea of punishment and to avoid possible actions against the Republic, from April 16, 1924 meeting result held in Parliament this list it is prepared. The aim of this study is to draw attention to the large number of people in Gönen and its vicinity in the list of Yüzellilikler (150 Undesirables) and to examine their functions in society. It is also noteworthy that the people in Gönen and its vicinity are mostly Circassians. During the preparation of this study, resources related to the Gönen region were used, especially the Grand National Assembly Records and Secret Recordings Records.

Keywords: Gönen, The list of Yüzellilikler (150 Undesirables), Lausanne.
JEL Codes: J18, Z19.

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Bandırma-Balıkesir, cemilleshn@gmail.com

GİRİŞ

Yakın dönem tarihimizin önemli konuları arasında yer alan yüzellilikler; Milli Mücadele döneminde düşmanla işbirliği yaptığı düşünülen ve vatan haini olarak nitelendirilerek, Lozan'da çıkarılan genel af kanunu dışında tutulmaları ve sürgün edilmeleri kararlaştırılan, çoğunlukla toplumun önde gelen kişilerinden oluşan yüzelli kişilik liste içerisinde yer alan kimseler olarak tanımlanabilir.

Balkan Savaşları, ardından yaşanan Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlamış ve Anadolu'nun işgaline zemin hazırlamıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın oldukça muğlak ifadeler içeren hükümleri doğrultusunda hareket eden ve bunları istedikleri şekilde kullanan İtilaf devletleri, hızlı bir şekilde Anadolu'nun işgaline başlamışlardır. Yaşanan gelişmeler ve işgallere karşı kayıtsız kalmayan Anadolu halkı harekete geçerek, öncelikle bölgesel savunma amaçlı milli cemiyetler kurmuştur. Kurulan milli cemiyetler, Kurtuluş Savaşı'nın başlatılması, örgütlenmesi ve şekillenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu cemiyetler vasıtasıyla, genelge ve kongreler düzenlenerek, kısa süre içerisinde tüm Anadolu ve Trakya'da kurtuluş mücadelesi başlatılmıştır. Mustafa Kemal'in liderliğinde yürütülen Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra imzalanan Lozan Antlaşması ile ulusal sınırlar içerisinde bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı, tüm dünya devletlerince kabul edilmiştir.

Genel Af Kanunu ve Yüzellilikler

Uluslararası barış antlaşmalarında çoğunlukla, genel af çıkarılmasıyla ilgili bir hükmün yer alması ilkesi gereğince, Lozan Barış Antlaşması kapsamında da, askeri ve siyasi suçları kapsayacak şekilde genel bir affın çıkarılması, gündeme gelen konulardan birisi olmuştur. Neticede Lozan Barış Antlaşması'nda, Türkiye ile Yunanistan arasında mütekabiliyet ilkesi esas alınarak, 24 Temmuz 1923' te "Genel Affa İlişkin Bildiri ve Protokol-(Ek-I-II)" imzalanmıştır. Ardından, II. TBMM tarafından 23 Ağustos 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın onaylanmasıyla birlikte, çıkarılacak genel affa ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Meclisin, öncelikle "Genel Af" kanunu hazırlaması ve bu kanun dışında tutulacak kişilerin belirlenmesi gerektiğinden TBMM, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından ve Türkiye'nin barışa kavuşmasından sonra 26 Aralık 1923'te 391 sayılı bir genel af yasası çıkarmıştır. Bu yetmemiş, dört ay sonra 16 Nisan 1924'te 487 sayılı bir genel af yasası daha çıkarılmıştır. Altı maddeden oluşan bu yasanın, üçüncü maddesinde; "Madde 3 - Lausanne Muahedenamesi'ne merbut (bağlı) Aff-ı Umumi Protokolü'nde istihdaf edilen (amaçlanan) 150 şahıs, işbu aftan müstesnadır." İfadeleriyle, yüzelli kişinin af kapsamına alınmayacağı belirtilirken; Altıncı maddesinde ise; "Madde 6 - İşbu kanunu icra-yı ahkâma (uygulamaya) Adliye ve Müdafaa-i Milliye Vekilleri memurdur." denilerek, bu yasanın uygulanmasından, Adliye ve Müdafaa-i Milliye Vekillerinin sorumlu olacağı belirtilmiştir. (Soysal, 1985: 10; Doğru, 2015: 212-213; Milliyet Gazetesi, 9 Ekim 1984).

Yüzellilikler Listesinin Hazırlanması

Ancak aftan yararlanamayacak olanların belirlenmesi sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Devam eden süreçte, Kurtuluş Mücadelesini desteklemeyen ve vatana ihanet ettiği düşünülen kimselerin, dolayısıyla genel aftan yararlanamayacak olanların belirlenerek cezalandırılmaları amacıyla TBMM'de yapılan toplantılar neticesinde liste hazırlanmıştır. Önce 600 kişi olarak hazırlanan liste, daha sonra 300 kişiye düşürülmüştür. Ancak antlaşma gereği listenin 150 kişi ile sınırlandırılması gerektiğinden, çeşitli yöntemlerle liste 150 kişiye düşürülmüştür. Bu liste hazırlanırken, kişisel düşmanlıklar, haksızlığa uğrayanlar, asıl suçluların değil de masumların listeye alınması gibi çeşitli sıkıntılar nedeniyle Mecliste şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Son olarak 300 kişilik listeyi 150 kişiye düşürme çalışmalarında, silip eklemeler yüzünden liste 149 kişiye düşürülmüştür. (Soysal, 1985: 23-24; Yümlü, 2010: 334-336). Ancak listenin 150 kişiye tamamlanması gerektiği düşüncesi ile hareket edildiğinden; *"Lausanne Muahedenamesi'ne merbut Aff-ı Umumi Protokolu'nda aftan istisna edilen 150 kişiden 149 kişinin isim ve hüviyetlerini mübeyyin defteri havi ve Hey'et-i Vekil'ce tasdiki talebini mutazammın Dahiliye Vekaleti*

Celilesi'nin 23 Nisan 1340 tarih ve 1230471971 numaralı tezkeresi üzerine defterde mevcut 149 şahsa ilaveten Köylü Gazetesi sahibi Refet'in ithaliyle defterin tasdiki Heyet-i Vekile'nin 1.6.1340 tarihli içtimaında karargir oldu." (Soysal, 1985: 24; Noyan, 2007: 39). Şeklindeki karar doğrultusunda Köylü Gazetesi sahibi Refet Bey de sonradan bu listeye eklenerek, liste 150 kişilik olarak hazırlanmıştır.

Liste hazırlanırken, Dahiliye Vekili (Kütahya) Ferid Tek'in, *"Efendim malumu âliniz affı umumi beyannamesine 150 kişilik bir liste ilâve edilecektir. Bu liste hakkında maruzatta bulunmak için, arzu buyurursanız, celsei hafiyede müzakere edelim, eğer arzu buyurmazsanız celse-i aleniyede müzakere devam ederiz."* teklifi ile mecliste kapalı oturuma geçilmiş (TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 4. Cilt, 39. Birleşim, s.434), yapılan görüşmelerde büyük tartışmalar yaşanmıştır. Ferid Beyin, *"Efendim, malumu âliniz olduğu üzere bu 150 kişilik liste affı umumi-beyannamesinin merbut bir zeylidir. Affı umumi Lozan muahedesi icabıdır. Müddeti muayyene zarfında tekmil cerami, gerek Türk tebaası, gerek ecnebi tebeası için bütün ceraimi af mahiyetindedir. Yalnız heyeti murahhasamızın ısrarı üzerine 150 kişilik bir listenin atfan istisnası hakkında ve muahedatm tasdikini müteakip teatisi esnasında bu 150 kişilik defterin de Paris hazine-i evrakını tevdii tekarrür etmiştir. Şimdi bu 150'lik defterin tanzimi meselesi var. Kim girsin? Tabii Lozan Konferansında 150 kişilik bir liste tanzimi takerrür ettiği günden itibaren efkârı umumiye bununla meşgul olduğu gibi, Dahiliye Vekâleti, Emniyeti Umumiye Müdüriyeti de bunun tertibiyle meşgul olmuştur. Bu tertip neticesinde muhtelif memleketlerden talep edilen gerek umumi hayatta şahsiyeti maruf olduğu cihetle tebarüz eden adamların isimleri emniyeti umumiyece toplanmış, maalesef bunun miktarı 150'yi çok tecavüz etmiş. Maalesef memleketimizin hayatı siyasiyesi nokta-i nazarından çok tecavüz etmiş, takriben 600 kişiye baliğ olmuştur. Daha araştırırsak -kenarda, köşede- Heyeti Cel'ilenizce vaki olacak isimleri toplarsak belki bu miktarı kat kat tecavüz edecektir. Fakat tabiidir ki bu hususta hayatı umumiyede icrayı tesir edebilecek adamlar yalnız cemedümek suretiyle altı yüzü tecavüz etmiştir. Emniyeti umumiye mademki ahden 150 kişi olacak, tutmuş bunların içerisinden -meşhur mesele olduğu veçhile- şuna değmiş buna değmemiş diyerek bir defter çıkarıyor. Bu da üç yüze baliğ oluyor. Yani çıkarmanın ihtimali olmayan birtakım edani bu üç yüzün içine girdi. Bunu yüz elliye kalbetmek için ne yapmalı? Asıl müşkilât buradan doğdu. Nasıl tasfiye etmeli? Yani efendim; bunun için Heyeti Vekile de müteaddit müzakereler cereyan etti. Mademki ahden mutlak bu (150) olacak -151 olmayacak- Ne yapmalı? Binaenaleyh meseleyi sunuf cihetiyle, ve ika edilen cinayet cihetiyle bir tasnif sırasına koyalım, ciheti terviç edildi, kabul edildi. Sonra bunun içinde evvelâ bilfarz; Vahidetün vardır. Sonra bunu çıkardık. Çünkü hanedan kanunu dolayısıyla çıkmış olduğundan dolayı buna hacet kalmadı. Fakat bunun tevabii var, ser yaverleri, bilmem ne gibi. Vahidettin'in bütün icraatına yakından iştirak etmiş ve imali nüfuz etmiş beş altı kişi. Sonra efendiler; bir kaç kabine var ki; bunlar memleketin hayatına suikast etmiş, meselâ; Sevr muahedesini imzalamış olan kabine. Sonra diğer bir kabine geliyor. O da Kuvayi inzibatiyeyi teşkil eden kabine, sonra kumandanlar. Tabii belli başlıları, ta küçük şüphelilere gitmenin ihtimâli yoktur. Sonra bilfarz Çerkez Btem ve avenesi ve sonra efendiler, memleketimizin en müşkil devrinde memleketimizi parçalamak arzusu ile ve Türklerin dünyada en zalim, en hain, en âdi bir millet olduğunu ve bilâkis Yunanlıların en medeni, en isani, en ulvi mefkurelerle hareket ettiğini ve Türkleri Türkiye'den kovmak isteyen zaten Türkiye'de Türk olmadığını iddia eden ve İzmir'de inikad eden bir çerkez kongresi görürüz; Bunların mürettipleri ve memleketlerden ele başı olarak giden murahhasları, bunu müteakip harekâtı milliye esnasında düşman ile teşriki mesai ederek son dakikaya kadar ve muahedenin zamanı akdinde muvaffakiyetimizi işkâl etmek üzere çıkan çetelerin rüesası. Nihayet bugün elan mahallerini tafsile şey etmiyorum- Tabii Heyeti Celilenizde bizim ne gibi yerlerde takibatta bulunduğumuzu bendenizden sormazsınız. Hududumuzun haricinde, muhtelif noktalarda, muhtelif isimlerle hilâfet komitesi, Anadolu komiteleri, ihtilâl komiteleri suretinde teşekkül etmiş birtakım nüveleri, birtakım teşekkülâtı ihtilâliyeyi idare eden adamlar. Bunların hiç olmazsa bunun içerisinde bulunması. Sonra ilâve edeyim. Memleketin en buhranlı devirlerinde düşmanla teşriki mesai ederek memleketin muzafferi yetini, muvaffakiyetini akamete uğratan, uğratmak isteyen birtakım deni matbuat adamları ve ilaahir bir nevi böyle sunuf a taksim ile bir defter tanzim edilmiştir. Heyeti Celilenize tekrar bir şey daha arz edeyim; bunların hepsini biz bu. 150'lik liste sokmak için uğraşıyoruz. Nasıl yapalım dedik. Bir miktarını haber aldık. Meselâ bir takımları Yunanistan dahiline*

firar etmişler, gitmişler, Yunanistan'ın hizmeti askeriyesine girmişlerdir. Onları tabiiyet kanununa tevfikan -diğer bir kararname ile -ki bu sabah Heyeti Vekile imzalamıştır. Onların tabiiyet kanununa tevfikan tabiiyetten iskat ettik. Yani defteri hafifletmek için, şimdi bu suretle ayıra ayıra nihayet bir miktara indirdik ve bu sabahki içtimaımızda kati olmak üzere 150 isim tespit ettik. Fakat bazı tadilât yapıldığı için şimdi temyiz edilmektedir. Bunların içerisinde meselâ bazısı var, polis müdürü Hasan Tahsin, şimdi bunu düşündük. Acaba Arnavuttur; bizim tebaamız değildir diyerek, her dakika şey edebilir miyiz? Fakat günün birinde İstanbul'dan kaydını çıkaracak olursa o kayda istinaden Türklüğünü ispat etmek suretiyle gelmesi ihtimali vardır. Bu nokta-i nazardan emniyeti umumiyenin..." (TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 4. Cilt, 39. Birleşim, s.434-435), şeklindeki konuşması bu durumu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Liste hazırlanırken hükümet, ülkenin güvenliğini sağlama noktasından yola çıkarak, yeni kurulan Türk devletinin otoritesine karşı çıkabilecek unsurlara yönelik olarak hareket ederken, milletvekilleri ise olaya daha ziyade vatan hainleriyle bir hesaplaşma gözüyle bakmışlardır. Örneğin, İhsan Beyin (Cebelibereket); *"Muhterem arkadaşlar, son harekâtı milliye münasebetiyle ihanetleri tahakkuk edenlerin vatan hududu haricine çıkarılması mevzubahis olduğu zaman bittabi bunların adedi 500 de, 600 de, 1 000 de kalacak kadar değildir. Çoktur. Bendenizce mademki Lozan'da aktedilen itilâfta veya kararda 150 kişilik bir muhtıra olarak kabul ettirilmiş, eğer bunların içerisinde hem ihanetleri tahakkuk eden ve hem de istikbâlde daima kendilerinden ihanet beklenen adamlardan müteşekkil bir defter yapmak lâzımdır. 150 kişilik bir cetvel tertip etmek lâzımdır. Biz vatan haricine atarken daha ziyade intikam hissiyle mütehassis değiliz. Eğer fenalık yapanların hepsini hudut haricine atmak lâzım gelirse, hepimiz isimleri söyleyelim. Üç bini, dört bini bulur. Mademki 150 kişi kadar adam çıkaracağız, bu 150 kişinin çıkarılmasında, istikbâlde kendilerinden daha ziyade fenalık gelebilecek olanları ayırmak lâzımdır. Bendeniz şunu arz edeyim ki tahkikat yaptım. Meselâ bir tanesini biliyorum ki; o deftere girmemiştir. O da Üsküdar mutasarrıfı Ziver. Şimdi Beyefendiler; Üsküdar mutasarrıfı Ziver (lanet sesleri.) Kendisinde hayata sahip oldukça, yani dünyanın havayı nesimini teneffüs ettikçe mutlaka Türkiye'nin, mutlaka Cumhuriyetin, mutlaka harekâtı milliyenin biâman düşmanıdır. Bu Üsküdar mutasarrıfı imiş te, kabineye dahil değildir de, filân bilmem neye dahil değildir derseniz hainleri bırakırız. Bunu listeden çıkarırız derseniz büyük hata etmiş olursunuz… Hayır efendim bitmemiştir. Tahkikat yapınız, eğer Üsküdar mutasarrıfı Ziver'in Türkiyede durması için ufak bir zan hasıl olursa, kalsın. Muahharen Bursa valisi olan Ziver' dir. Onun için Dahiliye Vekili muhtereminden çok rica ediyoruz. Ne olursa olsun bu 150 kişilik listeye bu da girsin, Üsküdar mutasarrıfı Ziver de girsin."* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 4. Cilt, 39. Birleşim, s.435-436), Şeklindeki ifadeleri ile Mazhar Beyin (Aydın), *"Arkadaşlar; bu listelerin tetkikine böyle eşhastan bahsederek, hepimiz münakaşaya iştirak edecek olursak gayet fena bir neticeye vasıl oluruz. Listeye geçirilmiş olan esami aylardan beri hükümet taralından muhtelif nıkatı nazardan, belki bir seneden beri tetkik edilmiş nihayet bu neticeye vasıl olunmuştur. Bunların bir kısmı bizim mefkuremiz noktai nazarından bütün dünyaya göstermek istediğimiz şeylerdir ki; bütün dünyaya mefkure mücadelesi yapmışızdır. Filan Versay Konferansında, falan vesaireyi imza ettiğinden dolayı dünyaya ilân etmek istemişizdir ki; bunları bütün dünyanın nefretine maruz bırakıyoruz. İhtimalki bu adamların bazıları bizim için atiyen o kadar muzır olacak kadar adamlar değildir. Fakat bu, mefkure noktai nazarından ilimlerinin konulması lüzumu görülmüştür. Bir kısmı vardır ki tamamen Türk milleti ve Türklük aleyhinde harekette bulunmuştur. Şahıslarının belki o kadar kıymeti yoktur. Nihayet çerkez Ahmed, filân bilmem ne. Fakat memleketin içerisinde âtiyen şuriş ikaına kadir olacak vaziyette bulunan adamlar gibidir. Bunlar nihayet teşebbüs ettikleri hareket noktai nazarından mühim görülmüştür ve bütün dünyayı medeniyete ilân edilmek lâzımdır ve onun için gönderilmiştir. Bu vadide filân yerde şöyle, böyle fenalık yapmış, kaymakamlıkta şöyle etmiş diye böyle adamları toplayacak olursanız yekûnları binlere baliğ olur. Çok binleri bulmak ihtimali vardır. Binaenaleyh bunları teklif ederken filân arkadaş, falan arkadaş kendi mıntakai intihabiyesinde bildiği adamı, cidden fenalığına şahit olduğu adamları teklif etmek hissine mutadır, mutıdır. Fakat, filân arkadaşta ötekini teklif eder. Bunların adedi belki yüzlere baliğ olur, değiştirilmesi icabedenlerin yekûnu. Halbuki o cedvelin içerisinde çıkacak olanlarla, girecek olanları, tekrar tespit edebilmek bütün heyetçe kabil midir? Bunu muvazene etmek kabil midir? Kıyas etemek kabil midir? Herhalde muhtelif noktai nazardan gayet fena neticeye vasıl olabiliriz. Bir noktai nazardan daha Heyeti Vekilenin listesine dokunmamak lâzımdır ki; icra mesuliyeti, tamamen bu listeyi hazırlayan hükümetin*

bu listenin mesuliyetini de tamamen kendilerinin üzerinde bırakmak daha doğrudur. (Doğru sesleri) Biz-bugün için onun koyduğu kimsenin yerine başkasını koruz. Yarın o adamlar gelir, memlekette fena bir şey olur. Bunun manevi noktai nazardan mesuliyetini üzerimize almış oluruz. Mesuliyet nok'tai nazarından bu, doğru değildir. Binaenaleyh bunun üzerinde uzun uzadıya münakaşa etmek doğru değildir. Heyeti Verilenin yapdığı listeyi olduğu gibi kabul edelim." (TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 4. Cilt, 39. Birleşim, s.436), Şeklindeki ifadeler tartışmalara örnek olarak gösterilebilir. İstanbul milletvekili Yusuf Bey'in, *"Şimdi zannediyorum ki vazaifimizin en mühimlerinden birisini yalnız aklımızla değil, vicdan ve kalbimizle alâkadar bir vazifeyi ifa etmek üzere bulunuyoruz…Fakat ben istiyorum ki; daha isimler okunmadan evvel hükümet namına bu (150) kişiyi hangi prensiplere müsteniden tefrik edilmiş olduğunu, muayyen, hukuki, sarih bir surette söylesin 1, 2, 3, 4, 5 yazalım, Prensipler bu suretle taayyün ettikten sonra, bize hükümet tarafından gönderilmiş olan şu müttehemlerin, veya mahkûmların, yahut maznunların hakkında bir (jüri) sıfatiyle bir hüküm vereceğiz. Diyorlar ki; şunlar tard olunacak. Fakat esami gelmeden evvel prensip münakaşası lâzım, o prensiplerde hata varsa, noksan varsa, onu tezyid, tadil veya İslah suretiyle prensipleri tekmil ederiz, ondan sonra esami gelir, okunur…Esami geldikten sonra o prensip dahilinde intihap olunduğu hakkında hükümet bize malumatı sariha verecek, Zeyt efendi; şu, şu, şu, sebepten dolayı tard olunuyor, Amr efendi, bu, bu, bu, sebeplerden tard olunuyor…Efendim; şahısların malûm olması sarahatin lüzumuna man] olmaz. Fakat ben de içinizde rey verecek bir adam sıfatiyle söylüyorum. Hiç birisi hakkında sarih malumatım yoktur. Bu suretle eşhası tayin ettikten sonra belki içimizden biri der ki, bendeniz Beyefendiyi biliyorum ve koyduğunuz prensibe nazaran Zeytten daha ziyade lâyik ve müstahaktır. Onun, onun yerine koyabiliriz. Fakat efendiler; tekrar ediyorum, evvelâ prensipleri tayin etmeden bu hususta kati bir şey vazetmeden evvel eşhasın esamisine geçmemeliyiz. Çünki çok vebâlli, vicdanımız üzerinde daima bizi rahatsız edecek bir rey vermekle mükellef bulunuyoruz…"* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 4. Cilt, 39. Birleşim, s.436-438), ifadelerine karşılık, Ferid Beyin, *"Efendim; işte (150) lik liste, işte (300) lük liste, işte (600) lük liste. Yusuf Beyefendi bir prensipten bahis buyurdular, dediler ki, prensipleri halledelim. Demincek Heyeti celilenize arzetmiş olduğum veçhile, biz de isimlerini böyle karmakarışık yapmadık. Biz de nevama bir prensip yaptık… Efendim; prensip diye ne istiyorsunuz? Hain, Hain, ne prensibi? Yalnız hiyanetin vecih ve nevi itibariyle ancak tasnif kabil olur. Yoksa prensip nedir?..."* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 4. Cilt, 39. Birleşim, s.436-438), şeklindeki ifadeleri yaşananları yansıtması açısından önemlidir ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Neticede, 150 kişiden oluşan liste, 23 Nisan 1924'te, gizli oturumun yapıldığı gecenin sabahı 13304/1791 yazılı tezkere ile bakanlar kuruluna sevk edilerek, 1 Haziran 1924 tarihinde resmi olarak onaylanmış ve 544 sayılı kararname ile son halini almıştır (Noyan, 2007: 38-39).

Yüzellilikler listesi incelendiğinde, listede yer alan kişilerin; Padişah Vahideddin'in etrafındakiler, Kuvay-ı İnzibatiye, Sevr Antlaşması'nın kabul ve imzalanması, Çerkes Ethem ayaklanması, İzmir Çerkes Kongresi'nin toplanması gibi olaylarla ilişkili olanlar ile gazeteci ve yazarlardan oluştuğu görülmektedir.(Doğru, 2015: 217). Listede Çerkeslerin çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; Yüzellilikler listesinde 9 kişi Çerkes Ethem ve taraftarları, 18 tanesi "Şark-i Karib Çerkesler'i Cemiyeti" kongresine katılan Çerkesler, 40 kişi Gönen ve dolaylarında Anzavurla işbirliği, çetecilik ve eşkıyalık yaptıkları gerekçesiyle suçlanan Çerkesler, 11 kişi mülki ve askeri görevlerindeki tutumlarından ve 8 kişi de Kuva-i İnzibatiye ve Vahdettin'in maiyetinde bulunmaktan dolayı listeye alınanlardan oluşmak üzere listedeki toplam 86 kişi Çerkestir. (https://www.kaffed.org/bilgi-belge/tarih/item/226-yuzellilikler-listesi-ve-cerkesler.html, erişim tarihi: 15.09.2019). Yani listenin çoğunluğunu Çerkesler oluşturmuştur. Listede bir tane dahi Gayr-ı Müslim olmaması da oldukça dikkat çekicidir. Zaten, asıl suçlular arasında Hıristiyan azınlıklara mensup olanların bir bölümü Avrupalı devletlerin yardımıyla, diğer bir bölümü de daha önceden hanedanla birlikte veya yakınlarının entrikalarıyla yurt dışına kaçmışlar ya da yakayı kurtararak, af kapsamına girmişlerdir.

Yüzellilikler listesi şu şekildedir; (Resmi Ceride, 7 Ocak 1925 tarih ve 81 sayılı nüsha; Noyan, 2007: 69-77; Milliyet Gazetesi, 9-10 Ekim 1984).

Vahideddin'in Maiyeti

1.Yaver-i Has Kiraz Hamdik
2.Hademe-i Hassa Kumandanı Zeki
3.Hazine-i Hassa Müfettişlerinden Kayserili Şaban Ağa
4.Tütüncübaşı Şükrü
5.Şerkarin Yaver
6.Yaverandan Erkan-ı Harp Miralay Tahire
7.Seryaver Avni
8.Eski Hazine-i Hassa Müdürü ve Defter-i Hakani Emini Refik

Kuvve-i İnzibatiye'ye Dahil Kabine Azaları

9.Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri
10.Eski Adliye Nazırı Ali Rüşdi
11.Eski Ziraat ve Ticaret Nazırı Cemal
12.Eski Bahriye Nazırı Cakacı Hamdi
13.Eski Maarif Nazırı Rumbeyoğlu Fahreddin
14.Eski Ziraat ve Ticaret Nazırı Kızılhançerli Remzi

Sevr Muahedesini İmzalayan Heyet-İ Murahhasa

15.Eski Marif Nazırı Hadi (Paşa)
16.Ayandan Şura-yı Devlet Eski Reisi Rıza Tevfik (Bölükbaşı)
17.Bern eski sefiri Reşat Halis

Kuvve-i İnzibatiye'ye Dahil Olanlar

18.Kuvve-i İnzibatiye Başkumandanı Süleyman Şefik (Paşa)
19.Yaveri Süvari Yüzbaşısı Bulgar Namıyla Maruf Tahsin
20.Kuvve-i İnzibatiye Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Ahmet Refik
21.Kuvve-i İnzibatiye Mitralyöz kumandanı Ve Damat Ferit'in Yaveri Tarık Mümtaz
22.Kuvve-i İnzibatiye Kumandanlarından İzmir Kolordusu Kumandanı Ali Nadir (Paşa)
23.Kuvve_i İnzibatiye Mensuplarından ve Nemrut Mustafa Divanı Harp üyesi Kaymakam Fettah
24.Kuvve-i İnzibatiye Mensuplarından Çopur Hakkı

Mülkiye ve Askeriyeden Olanlar

25.Eski Bursa Valisi Gümülcineli İsmail
26.Ayandan Konyalı Zeynelabidin
27.Eski Cebelibereket Mutasarrıfı Fanizade Mesut
28.Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Miralay Sadık
29.Eski Malatya Mutasarrıfı Bedirhani Halil Rahmi
30.Eski Manisa Mutasarrıfı Giritli Hüsnü
31.Eski Divan-ı Harp Reisi Nemrut Mustafa (Paşa)
32.Uşak Belediye Reisi Hulusi
33.Eski Adapazarı Kaymakamı Hain Mustafa
34.Tekirdağ eski müftüsü Hafız Ahmet
35.Eski Afyonkarahisar Mutasarrıfı Sabit
36.Gaziantep Mutasarrıflığında bulunmuş Celal Kadri
37.Hürriyet ve İtilaf Katibi Umumisi Adanalı Zeynelabidin
38.Mülga Eski Evkaf Nazırı Ayandan Vasfi Hoca
39.Eski Harput Vali Vekili Ali Galip
40.Eski Bursa Vali Vekili Aziz Nuri
41.Eski Bursa Müftüsü Ömer Fevzi
42.Eski İzmir Kadı Müşaviri Ahmet Asım
43.Eski İstanbul Muhafızı Natık
44.Eski Dahiliye Nazırı Ayandan Adil
45.Eski Dahiliye Nazırı Ayandan Mehmet Ali
46.Eski Edirne Valisi ve Şehremini Vekili Salim
47.Kütahya'da Yunanlılara Mutasarrıflık eden Hoca Rasihzade İbrahim

48.Adana'da Vekillik eden Abdurrahman
49.Eski Karahisarışarki mebusu Ömer Fevzi
50.işkenceci Namıyla Maruf Mülazim Adil
51.İşkenceci Namıyla Maruf Mülazim Refik
52.Eski Kırkağaç Kaymakamı Şerif
53.Çanakkale eski Mutasarrıfı Mahmut Mahir
54.İstanbul eski Merkez Kumandanı Emin
55.Kilis'te Kaymakamlık eden Sadullah Sami
56.Dahiliye Nezareti eski Dava Vekili ve Bolu Mutasarrıfı Osman Nuri

Çerkes Ethem ve Avanesi

57.Çerkez Ethem
58.Ethem'in biraderi Reşit
59.Ethem'in biraderi Tevfik
60.Kuşçubaşı Eşref
61.Kuşçubaşı Eşref'in biraderi Hacı Sami
62.İzmirli eski Akhisar Kaymakamı Yüzbaşı Küçük Ethem
63.Düzceli Mehmet Oğlu Sami
64.Burhaniyeli Halil İbrahim
65.Susurluk'tan Demirkapılı Hacı Ahmet

Çerkez Kongresine Murahhas Olarak İştirak Edenler

66.Hendek Kazasının Sümbüllü Karyesinden Bağ Osman
67.Eski İzmir Mutasarrıfı İbrahim Hakkı
68.Beraev Sait
69.Berzek Tahir
70.Adapazarının Harmantepe Karyesinden Maan Şirin
71.Söke Ereğlisi'nin Teke Karyesinden Koca Ömeroğlu Hüseyin
72.Adapazarı'nın Talustanbey Köyünden Bağ Kamil
73.Hamate Ahmet
74.Maan Ali
75.Kirmastı'nın Karaosman Karyesinden Harunreşit
76.Eskişehirli Hızır Hoca
77.Bigalı Nuri Bey Oğlu İsa
78.Adapazarı'nın Şahinbey Karyesinden Kazım
79.Gönen'in Tuzakçı Karyesinden Lampaz Yakup
80.Gönen'in Bayramiç Karyesinden Kumpat Hafız Sait
81.Gönen'in Keçe Karyesinden Mütekaid Binbaşı Ahmet
82.İzmir'de Davavekili Sait
83.Şamlı Ahmet Nuri

Polisler

84.İstanbul Polis eski Müdürü Tahsin
85.İstanbul Polis eski Müdür Muavini Kemal
86.Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini Ispartalı Kemal
87.İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Kısım eski Başmemuru Hafız Sait
88.İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube eski müdürü Şeref
89.Arnavutköy Merkez eski Memuru Hacı Kemal
90.Şişli Komiseri Nedim
91.İzmir Merkez Memuru,Edirne Polis Müdürü ve Yalova Kaymakamı Fuat
92.Adana'da Polis Memurluğu eden Yolgeçenli Yusuf
93.Unkapanı Merkez Eski Memuru Sakallı Cemil
94.Büyükdere Merkez eski Memuru Mazlum
95.Beyoğlu eski İkinci Komiseri Fuat

96.Polis Başmemurlarından Namık
Gazeteciler
97.Serbesti Gazetesi sahibi, Hürriyet ve İtilaf azasından Mevlanzade Rıfat
98.Türkçe İstanbul Gazetesi sahibi Sait Molla
99.İzmir'de Müsavat Gazetesi sahibi ve eski muharriri, Darülhikmet azası İzmirli Hafız İsmail
100.Aydede Gazetesi sahibi ve Posta Telgraf eski Müdür-ü Umumisi Refik Halit (KARAY)
101.Bandırma Adalet Gazetesi sahibi Bahriyeli Ali Kemal
102.Edirne'de Teemin ve Elyevm, Selanik'te Hakikat Gazeteleri sahibi Neyir Mustafa
103.Eski Köylü Gazetesi muharriri Ferit
104.Alemdar Gazetesi sahibi Refii Cevat (ULUNAY)
105.Alemdar Gazetesi sahibi Pehlivan Kadri
106.Adana'da Ferda Gazetesi sahibi Fanizade Ali İlmi
107.Balıkesir'de İrşad Gazetesi sahiplerinden Trabzonlu Ömer Fevzi
108.Halep'te Doğru Yol Gazetesi sahibi Hasan Sadık
109.Köylü Gazetesi sahip ve müdürü İzmirli Refet
Diğer Şahıslar
110.Tarsuslu Kamil Paşazade Selami
111.Tarsuslu Kamil Paşazade Kemal
112.Süleymaniyeli Kürt Hakkı
113.Mustafa Sabri Hocanın Oğlu İbrahim Sabri
114.Fabrikatör Bursalı Cemil
115.İngiliz Casusu Meşhur Çerkes Ragıp
116.Fransız Zabitliği yapan Haçinli Kazak Hasan
117.Eşkıya Reisi Süngülü Davut
118.Binbaşı Çerkes Bekir
119.Fabrikatör Bursalı Cemil'in kayınbiraderi Necip
120.İzmir eski Umur-u İslamiye Müfettişi Ahmet Hulusi
121.Uşak'ta Madanoğlu Mustafa
122.Gönen'in Tuzakçı Karyesinden Yusuf Oğlu Remzi
123.Gönen'in Bayramiç Karyesinden Hacı Kasım Oğlu Zühtü
124.Gönen'in Balcı Karyesinden Kocagözün Osman Oğlu Şakir
125.Gönen'in Muratlar Karyesinden Koç Mehmet Oğlu Koç Ali
126.Gönen'in Ayvacık Karyesinden Mehmet Oğlu Aziz
127.Gönen'in Keçeler Karyesinden Bağcılı Ahmet Oğlu Osman
128.Susurluk Yıldız Karyesinden Molla Süleyman Oğlu İzzet
129.Gönen'in Muratlar Karyesinden Hüseyin Oğlu Kazım
130.Gönen'in Balcı Karyesinden Bekir oğlu Arap Mahmut
131.Gönen'in Rüstem Karyesinden Gardiyan Yusuf
132.Gönen'in Balcı Karyesinden Ömer Oğlu Eyüp
133.Gönen'in Keçeler Karyesinden Talustan Oğlu İbrahim Çavuş
134.Gönen'in Balcı Karyesinden Topallı Şerif Oğlu İbrahim
135.Gönen'in Keçeler Karyesinden Topal Ömer Oğlu İdris
136.Manyas'ın Bolcaağaç Karyesinden Kurhoğlu İsmail
137.Gönen'in Keçeler Karyesinden Muhtar Hacı Oğlu İshak
138.Marmaranın Kayapınar Karyesinden Yusuf Oğlu İshak
139.Manyas'ın Kızlık Karyesinden Ali Bey Oğlu Sabit
140.Gönen'in Balcı Karyesinden Veli Oğlu Selim
141.Gönen'in Çerkez Mahallesi'nden Makinacı Mehmet Oğlu Osman
142.Manyas Değirmenboğazı Karyesinden Kadir Oğlu Kamil
143.Gönen'in Keçidere Karyesinden Hüseyin Oğlu Galip
144.Manyas Hacıyakup Karyesinden Çerkez Sait Oğlu Salih
145.Manyas'ın Hacıyakup Karyesinden Maktul Şevket'in biraderi İsmail

146.Gönen'in Keçeler Karyesinden Abdullah Oğlu Deli Kasım
147.Gönen'in Çerkez Mahallesi'nden Hasan Onbaşı Oğlu Kemal
148.Manyas'ın Değirmenboğazı Karyesinden Kadir Oğlu Kamil'in biraderi Kazım Efe
149.Gönen'in Kızlık Karyesinden Pallaç Oğlu Kemal
150.Gönen'in Keçeler Karyesinden Tuğ Oğlu Mehmet Ağa

Gönenli Yüzellilikler

Kuruluşu oldukça eskilere dayanan ve 19. yüzyıldaki muhacir göçleri neticesinde oldukça renkli bir nüfus yapısına sahip olan Gönen ve çevresi, Anadolu'nun en batı ucunda bulunmasına rağmen, Türkleştirilen ve vatanlaştırılan en eski toprak parçaları arasında yer almaktadır. Anadolu Selçukluları'ndan sonra Karesi Beyliği içerisinde yer alan Gönen, Karesi Beyliğinin Osmanlı bünyesine dâhil olan ilk beylik olması nedeniyle, ilk dönemlerden itibaren Osmanlı sınırları içerisinde bulunduğundan, çok uzun yıllar boyunca Müslüman Türklerle beraber, bölgede mevcut diğer unsurları da bir arada barındırmıştır. Ayrıca, çeşitli dönemlerde Balkanlar ve Kafkaslar gibi farklı bölgelerden gelen topluluklara da ev sahipliği yapmış olup, bütün unsurlar bölgede büyük bir kaynaşma örneği göstermişlerdir.(Yazıcı, 2002: 175-176; Küpeli, 2000: 232 vd).

Mondros Mütarekesinin imzalanmasının ardından başlayan işgaller karşısında, çoğu yerde olduğu gibi Gönen'de de işgallere karşı tepki gösterilerek, milli müdafaa teşkilatları oluşturulmuştur. Ancak Milli Mücadele döneminde konumu ve stratejik yapısından kaynaklanan nedenler doğrultusunda, bölgede oldukça sıkıntılı süreçler yaşanmıştır. Örneğin, bu bölgedeki Türk-Çerkes-Arnavut ayrımının çok iyi kullanıldığı Ahmet Anzavur ayaklanmasında büyük zarar gören bölgede, diğer yandan çeşitli Türk ve Çerkes çeteleri tarafından da her türlü zulüm yapılmıştır. Ayrıca bölge 1920 yılında Yunan işgaline de uğramış, bölge halkı büyük acılar yaşamıştır. Yaşanan gelişmeler karşısında Gönen ve çevresinde milli çeteler oluşturularak Yunanlılarla mücadele edilmiş, Milli Mücadeleye olabildiğince katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Gönen halkı, Balıkesir Kongresi'ne ve bu kongrede alınan kararların uygulanmasına etkili bir şekilde katılmışlardır. (Yazıcı, 2002: 175-179; Küpeli, 1999: 10-17).

Gönen halkının Milli Mücadeleye desteği ve bu doğrultuda düşman işgaline karşı göstermiş olduğu mücadelelere rağmen, yüzellilikler listesinde, Gönen ve civarından yer alan kişilerin sayı olarak çokluğu ve bu kişilerin çoğunlukla Çerkeslerden oluşması gibi noktalar oldukça dikkat çekicidir. Birbirine oldukça zıt gibi görünen bu gelişmeler irdelendiğinde, konuyla ilgili çeşitli değerlendirmeler yapılabilir. Buna göre;

Öncelikle Gönen ve çevresi, nüfus yapısı itibariyle oldukça renkli bir yapıya sahip olmuştur. Bölgenin Türk hâkimiyeti altına girmeden önceki yerli unsurları ile bölgeye yerleşen Müslüman Türkler, uzun yıllar uyum içerisinde yaşadıkları gibi, bölge özellikle 19. yüzyılda Anadolu'ya yapılan göçlerle birlikte, Osmanlı coğrafyasındaki bütün unsurları bünyesinde barındıran önemli yerlerden biri haline gelmiştir. Farklı etnik kökenlere sahip unsurların yüzyıllar boyunca huzur içerisinde bir arada yaşamalarına rağmen, zaman içerisinde özellikle dış faktörlerin ve yaşanan gelişmelerin etkisiyle beraberlik ve huzur ortamı bozulmuştur. Böylece bölgede asayişin bozulmasıyla birlikte çeşitli eşkıyalık, çetecilik faaliyetleri ve isyanlar baş göstermiştir. (Yazıcı, 2002: 175-179; Küpeli, 1999: 10-17). Kısacası, bölgenin farklı etnik ve kültürel yapısı, Türk-Çerkes-Arnavut ayrımının çok iyi kullanıldığı Ahmet Anzavur ayaklanmasında da görüldüğü gibi bölgede asayişsizlik ve terör olaylarının yaşanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, sonraki süreçte bu kişilerin tespit edilerek cezalandırılmalarında ve yüzellilikler listesinde bölgeden daha fazla kişinin yer almasında bu durumun etkili olduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan, Kuzey Kafkasya bölgesinin Rusya'nın hâkimiyeti altına girmesiyle birlikte, 1860'lı yıllardan itibaren yüzbinlerce Çerkes anayurtlarından sürülerek göçe zorlanmışlar ve Osmanlı topraklarına sığınmışlardır. Osmanlı Devleti'nin özellikle son yıllarında ve Milli Mücadele döneminde çok önemli roller oynayan Çerkesler, yaşanan gelişmelerin her adımında oldukça aktif ve yoğun bir

şekilde yer almışlardır. Alman bilim adamı ve sosyolog Kurt Steinhaus, "Bir yandan karşı ihtilalci güçlerin, bir yandan da Kuvay-ı Milliye çetelerinin büyük bir kısmını Çerkesler oluşturmaktaydı" şeklindeki ifadeleri (Berzeg, 1990: 5-7), bu durumu doğrular niteliktedir. Aynı şekilde, Yunan Komutanlarından Zafiropoulos'un, "…Balkan Savaşında Hamidiye korsan gemisiyle tanıdığımız ve Mondros Silah Bırakışması'nı Osmanlı Devleti adına imzalayan eski Bahriye Nazırı Rauf'un (Orbay) kendisi gibi Çerkes ve maiyetinde yetişmiş olan Ethem'in başında bulunduğu Anadolu'nun dört bir yanından gelmiş ve sayıları beşbini bulduğu tahmin edilen Çerkesler, Akhisar-Salihli arasında kuvvetli bir savunma hattı kurmuşlardır…" (Berzeg, 1990: 5-7), şeklindeki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, Milli Mücadele sürecinde Çerkeslerin çok önemli rolü vardır. Bu süreçte, İstanbul Hükümeti ile yapılan Amasya Görüşmesi'nde, Mustafa Kemal dışında, hem Temsil Heyetini hem de İstanbul Hükümetini temsil eden kişilerin tamamının Kafkasya kökenli olması, Kafkas kökenli aydın ve askerlerin yerini ve önemini göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Rauf Orbay, İbrahim Süreyya Yiğit, Bekir Sami Kunduh, Cemil Cahit Toydemir, Recep Peker… örnek olarak gösterilebilir. (Berzeg, 1990: 5-7),

Tüm bu açıklamalar ışığında, Milli Mücadele dönemi ve bu dönemde yaşanan olaylar değerlendirildiğinde, yakın tarihimizde aktif ve önemli bir rol oynayan Çerkeslerin, Gönen ve civarlarında da oldukça etkili oldukları görülmektedir. Yüzellilikler listesinde Gönen bölgesinden özellikle Çerkeslerin ağır basması, dönemin mevcut koşullarıyla ilişkilendirilebilir.

SONUÇ

Milli Mücadele hareketini desteklememek ve vatana ihanet suçlamalarıyla, Lozan Barış Antlaşması gereğince çıkarılan genel af yasası dışında bırakılan ve sonraki süreçte yurt içinde oturmaları ve Türkiye'ye girmeleri yasaklanan yüzelli kişi, tarihimizde "Yüzellilikler" olarak anılmaktadır. İlk etapta Emniyetin belirlediği 600 kişilik liste, Dahiliye Vekaleti'nce 300 kişiye, kabinede de 150 kişiye düşürülmüştür. Listenin kabinede müzakere edilmesi sırasında ciddi tartışmalar yaşanmış, hatta mebuslardan, hukukçu olan Yusuf Akçura, bu listenin hazırlanmasındaki prensipleri sorarak, işin ciddiyetine dikkat çekmeye çalışmasına rağmen, elle tutulur bir kıstas olmadığını görmüştür. Yapılan görüşmelerde liste 149 kişi olarak belirlenmiş, ancak bir kişi eksik kalmıştır. Bu durumda yüzellinci kişi de Köylü Gazetesinin sahibi Refet Bey olarak tespit edilmiş ve böylece liste yüzelli kişiye tamamlanmıştır. Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, şair Rıza Tevfik, nesir edebiyatının önemli isimlerinden Refik Hâlid Karay, saray muhabiri gazeteci Refi Cevat Ulunay, gazeteci yaver Tarık Mümtaz Göztepe, gazeteci Mevlanzâde Rıfat, çeteci Çerkes Edhem ile istihbaratçı Kuşçubaşı Eşref listede yer alan önemli isimlerden bazılarıdır. Listede yer alan kişilerin sürgüne gönderilmeleriyle ilgili karar alındığından, bunların çoğunluğu ailelerini bırakıp, Köstence, Batı Trakya, Irak, Mısır, Beyrut ya da Fransa gibi yerlere gitmişlerdir. 150'likler listesinde yer alıp, sürgüne gönderilen kişilere ait yasa 26 Haziran 1938 yılında, 15 yıl sonra yürürlükten kaldırılmış ancak çok az kişi geri dönmüştür.

Yüzellilikler listesinde, Gönen ve civarından yer alan kişilerin sayı olarak çokluğu, Gönen'in sahip olduğu bazı stratejik özelliklerle açıklanabilir. Bu durumda, Gönen'in nüfus, kültürel ve etnik yapısı, Kuvay-ı Milliye hareketindeki yeri ve önemi, bölgedeki Çerkeslerin faaliyetleri, Ahmet Anzavur ayaklanması gibi bölgede yaşanan birtakım çetecilik ve eşkıyalık hareketleri… şeklinde sıralayabileceğimiz faktörlerin etkisinin göz ardı edilmemesi gerekir.

KAYNAKLAR

Berzeg, S. (1990). *Türkiye Kurtuluş Savaşı'nda Çerkes Göçmenleri-II,* Nart Yay., İstanbul.

Doğru, D. "Yakın Tarihimizde Bir Sürgün Hikayesi: Yüzellilikler", *(https://www.academia.edu/37464595, erişim tarihi:10.09.2019)*

Küpeli, Ö. (1999). "Gönen'de Milli Mücadele Yıllarındaki Faaliyetler", *Toplumsal Tarih,* S.61, s.10-21.

Küpeli, Ö. (2000). "1882-1922 Yılları Arasında Gönen Kazası", *Târih İncelemeleri Dergisi,* S.XV, s.231-255.

Milliyet Gazetesi. (7,8,9,10,11,12 Ekim 1984)

Noyan, M. (2007). *Milli Mücadelede Yüzellilik Olayı ve Rıza Tevfik Bölükbaşı,* Basılmamış Y.L. Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Resmi Ceride, 7 Ocak 1925 (7 Kanun-u Sani 1340) tarih ve 81 sayılı nüsha.

Soysal, İ. (1985). *150'likler,* Gür yay., İstanbul.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, 4. Cilt, Birleşim 39, s.434-454.

Yazıcı, N. (2002). "Millî Mücadelede Bir Mücahit veya Pıtır Hüseyin Efe'nin Anıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.29-30, s.175-206.

Yümlü, M. (2010). "Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme", *History Studies,* Volume 2/3, s.333-349.

(https://www.kaffed.org/bilgi-belge/tarih/item/226-yuzellilikler-listesi-ve-cerkesler.html, erişim tarihi: 15.09.2019).

Aelius Aristides'in Kyzikos Yolculuğu

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TÜRK[1]

ÖZET:

M.S. 2. yüzyılda yaşamış olan Aelius Aristides, aynı zamanda İkinci Sofistik akımın temsilcileri arasında sayılan bir hatiptir. Smyrna, Pergamon ve Atina'da zamanın önemli hocalarından ders alarak hitabet alanında kendini geliştiren ve Antikçağ dünyasının çeşitli merkezlerinde söylevler veren hatibin bugün elimizde elli beş adet söylevi vardır. Aristides'in bilinen bir başka özelliği ise kronik hastalığıdır. Bu hastalıktan kurtulmak için son çare olarak sığındığı sağlık tanrısı Asklepios'a bağlılığını ve tanrıyla rüya yoluyla etkileşimini, Hieroi Logoi (Kutsal Öyküler) adlı eserinde anlatmaktadır. Eser, Eskiçağ tapınak tıbbı konusundaki önemli kaynaklarımızdan biridir. Ayrıca dönemle ilgili verdiği bilgiler nedeniyle hem Hieroi Logoi adlı eseri hem de söylevleri, Eskiçağ tarihi açısından da değerlidir. Çalışmamızda Aristides'in söylev vermek amacıyla Balıkesir yakınlarındaki Zeus Olympios kutsal alanından Kyzikos'a gidişine ve geri dönüşüne dair Hieroi Logoi'da verdiği bilgiler incelenerek, bu bilgilerin bölgenin tarihi coğrafyasına katkıları saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Aelius Aristides, Kyzikos, Laneion, Mysia

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, mturk@bandirma.edu.tr

The Journey of Aelius Aristides to Kyzikos

Asst. Prof. Dr. Mustafa TÜRK[1]

ABSTRACT:

Aelius Aristides was an orator who lived in the 2nd century AD. He is also considered one of the representatives of the so-called "second sophistic". He developed himself by taking lessons from important teachers in Smyrna, Pergamon and Athens, and gave speeches in various centers of the ancient Mediterranean. His fifty-five discourses have survived. Another known feature of Aristides is his chronic disease, he was an hypochondriac. To get rid of this disease, he was bound to the health god Asclepius and communicated with the god through dream. Aristides describes all this in his work Hieroi Logoi. The work has an important place in ancient treatment methods. In addition, both his work Hieroi Logoi and his discourses contain information about ancient history. Aristides made a journey from Balıkesir to Kyzikos in order to give a speech at the temple festival. Aristides describes this journey in Hieroi Logoi. This study examines the contribution of this information to the historical geography of the region.

Keywords: Aelius Aristides, Kyzikos, Laneion, Mysia

[1] Bandırma Onyedi Eylül University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, mturk@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Mysia kökenli hatip Publius Aelius Aristides , Hieroi Logoi adlı eserinde Zeus Olympios kutsal alanı[1], Laneion[2], Attis tepesi[3] gibi bazı merkezlerden söz etmektedir. Pergamon ve Kyzikos arasında konumlandıkları anlaşılan bu merkezlerin tespit edilmesi; Aristides'in arazilerini ve bölgede kullandığı kaplıcaları belirlememizi sağlayacağı gibi, 2. yüzyılda Pergamon ve Kyzikos arasındaki yolculuğun nasıl gerçekleştirildiği konusunda da mevcut bilgilere katkı yapacaktır. Gerek söz konusu kaynakta verilen bilgilerin çok açık olmaması gerekse de bölgedeki farklı yol ağları, bu merkezlerin yerlerini kesinleştirmemizi zorlaştırmakla birlikte, bilinen kuzey-güney yönlü iki ana yol ağı, ele geçen az sayıdaki epigrafik veri ve Aristides'in verdiği bilgiler içinde Göl, kaplıca gibi tespit edilmesi mümkün bilgilerin varlığı, Hieroi Logoi'daki topografik verilerin modern coğrafya ile eşleştirilesine olanak vermektedir. Nitekim 19. yüzyıldan buyana bazı araştırmacılar, bu verileri kullanarak söz konusu merkezlerin bulundukları alanlarla ilgili öneriler ortaya koymuştur[4]. Çalışmamızda ise Aristides'in yaşamı, eserleri ve bölge ile bağlantısı kısaca tanıtılarak, bu konuda ortaya konan görüşlerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

ARISTIDES'İN YAŞAMI VE ESERLERİ

Publius Aelius Aristides, Hadrianus'un imparatorluğunun ilk yıllarında (117/8) Mysia'da dünyaya gelmiştir (Behr, 1986: 1). Fakat doğum yeri tartışmalıdır. Philostratus (II. 9) ve büyük olasılıkla bu kaynağı kullanmış olan Suidas (Ἀριστείδης) hatibin Hadrianoi'lu (Orhaneli) olduğu bildirmektedir. Buna karşın Aristides'in arazilerinin[5] ve adaklarının[6] Hadrianoutherai'ın konumlandığı Balıkesir yakınlarına işaret etmesi ya Hadrianoutherai'lı olduğunu ya da Hadrianoi'da doğmuş olsa bile ailesinin daha sonra Hadrianoutherai arazisine taşınmış olabileceğini düşündürmektedir (Ramsay, 1960: 170, 489; Wiegand, 1904: 280)[7].

Aristides'in babası Eudaimon, Zeus Tapınağı'nın rahibidir[8]. Aile, Hadrianoi ya da Hadrianoutherai vatandaşlığı yanında Smyrna vatandaşlığı hakkına da sahiptir (Behr, 1986: 1). Ayrıca Hadrianus 123 yılındaki seyahati sırasında aileye Roma vatandaşlığı hakkı tanımıştır (Behr, 1986: 1). Aristides, oldukça varlıklı olan ailesinin desteğiyle Smyrna, Pergamon ve Atina'da zamanın önemli hocalarından dersler almış (Philostratos, II. 9; Behr, 1986:1; Kaçar, 2007: 145) ve hitabet yeteneğinin de etkisiyle 2. yüzyılın tanınmış hatipleri arasına girmiştir.

Hitabet alanındaki ünü, Antikçağ'ın çeşitli merkezlerine yaptığı yolculuklar sayesinde daha da artmıştır. Bunlardan biri 141 yılındaki Mısır gezisidir. Bu sırada daha yakından tanıdığı Mısır tanrısı Serapis için kaleme aldığı dua metni (Behr, 1981, XLV), hatibin günümüze ulaşan en eski eseridir (Behr, 1986: 1). Bir başka önemli gezisini ise 143 yılında Roma'ya yapmıştır. Roma'da verdiği söylevde (eis Romen, bkz. Behr, 1981, XXVI) Roma egemenliğini açıkça övdüğü görülmektedir (bkz. Kaçar, 2007). Ayrıca bu ziyaret, Roma değerlerini özümsemiş yerel bir elit olan Aristides'in imparatorluğun merkezinde yaşadığı

---

[1] Hieroi Logoi, I. 42; I. 84; III. 41; IV. 1, 21, 48, 49, 105; V. 10.
[2] Hieroi Logoi, III. 42; IV. 55, 103, 105, 108; V. 17, 53, 54.
[3] Hieroi Logoi, III. 41, 42.
[4] Bkz. Munro&Anthony, 1897: 165 vd.;Wiegand, 1904: 278 vd.; Hasluck, 1910: 141-144; Robert, 1937: 207 vd.; Kaufmann&Stauber,1992: 45-46, dp. 16; Schwertheim, 1989: 249 vd.
[5] Aristides'in sahip olduğu araziler için bkz. Sartre, 1991:169, 275.
[6] Hera, Dike ve Nemesis, İsis ve Serapis, Horalar ve Kharisler adağı olmak üzere bölgede bugüne kadar Aristides'in sunduğu dört adak ele geçmiştir. Bu adaklar hatibin Hadrianoutherai kökenli olduğu önerisini güçlendirmektedir. Ancak ne yazık ki bugün elimizde sadece Horalar ve Kharisler'e sunulan adak vardır. Diğer üçü ise kayıptır (Türk, 2019: 51, dp. 106).
[7] Aristides dünyaya geldiği zaman ne Hadrianoi ne de Hadrianoutherai henüz kurulmamıştı. Bu iki kentin kuruluşu Hadrianus'un Anadolu gezileri sırasında (123/124 veya 131/132) gerçekleşti. Fakat adları aynı olmasa bile bu kentlerin yerinde ya da yakınlarında küçük yerleşimler vardı.
[8] Bkz. Suidas, Ἀριστείδης.

bölgenin çıkarlarını savunması adına da önemlidir[1]. Ancak yolculuk öncesinde artan hastalığı yolculuk sırasında ve Roma'da kendisini oldukça zorlamış, belki de Roma ziyaretinden bütün beklentilerini elde edemeden[2] geri dönmek zorunda kalmıştır.

Hatibin günümüze ulaşan elli beş söylevi arasında Smyrna için kaleme aldığı üç söylev (Yakut, 2015) de yer almaktadır. Hatta bu söylevlerden etkilenen imparator Marcus Aurelius, 177 yılındaki depremde zarar gören Smyrna'ya yine Aristides'in talebi üzerine yardım ederek, kentin yeniden inşa edilmesini sağlamıştır (Philostratos, II. 9). Aristides'in bugün bilinen en önemli eseri ise rüyalarını konu alan Hieroi Logoi'dur[3]. Aristides, kronik bir hal almış olan hastalığından[4] kurtulmak için sağlık tanrısı Askelepios'a bağlanmış, tanrının rüya yoluyla kendisine bildirdiği tedavileri gerçekleştirmiştir. Tedavileri sırasında gün gün kaydettiği bu rüyalarını ise Mysia'daki mülkünde (Laneion) ömrünün sonlarına doğru kitap haline getirmiştir (Kaçar, 2008: 75). Toplam 130 rüyadan ve altı bölümden oluşan eser, Eskiçağ'daki sağlık uygulamaları ve özellikle de tapınak tıbbı konusunda önemli bilgiler içermektedir.

KYZİKOS YOLCULUĞU

Tedavileri sırasında Aristides'in sık sık kuzey batı Anadolu'daki sıcak su kaynaklarını ziyaret etmiş olması nedeniyle Hieroi Logoi, bölgenin tarihi coğrafyasına da pek çok katkı sunmaktadır. Bu katkılardan biri Smyrna'dan- Kyzikos'a[5] yaptığı yolculuğa dair aktarımlardır. 161 ve 169 yıları arasındaki bir tarihte gerçekleşen bu yolculuk, Hieroi Logoi'un V. kitabında anlatılmaktadır. Bizim burada üzerinde duracağımız asıl kısım ise yolculuğun Pergamon ve Kyzikos arasındaki aşamasıdır.

"δὲ ἢ τρίτῃ ἡμέρᾳ παρελθὼν τὴν πατρῴαν οἰκίαν γίγνομαι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου: καὶ θύω πρὶν καταλῦσαι τὴν ὁδὸν, ὥσπερ μοι καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ἐν Σμύρνῃ προείρητο, ἐλαύνειν ὀρθὴν εἰς Διὸς χωρίον. καὶ μετὰ τοῦτο ἤδη ῥᾴω τὰ τῆς διαίτης ἐπιφανῶς ἦν. περιιόντι δὲ τῷ ἔτει καὶ μηνὶ μάλιστα θᾶττον ἦγον Κυζικηνοὶ τὴν ἱερομηνίαν τὴν ἐπὶ τῷ νεῷ, ἐμοὶ δὲ ὕπνοι τε ἦσαν ἐργώδεις καὶ πέψις ἀπήντα μόλις ἐν συχνῷ τινι μέρει τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ἡσυχάζοντι μὲν, καθεύδοντι δ᾽ οὔ. τότε δ᾽ οὖν ἡνίχ᾽ ἧκε τὸ ὄναρ, ἡμέρα τε ἦν ἐκ πολλοῦ καὶ ὕπνου τοσούτου σχεδὸν ἔλαχον ὅσον δόξαι ἃ ἔδοξα. ταῦτα δ᾽ ἦν, Πορφυρίων ὁ ἰατρὸς ἐδόκει μοι τοὺς Κυζικηνοὺς ἐπιὼν παραπλήσια τοῖς τῆς Ἀθηνᾶς πρὸς τοὺς Φαίακας λέγειν, μέγαν τε ἄγων ἐμὲ καὶ προμνώμενος συνουσίας περὶ λόγους. οἱ δὲ πείθεσθαι καὶ ἅμα θέατρόν τε εἶναι καὶ αὐτὸς ἐν τῷ θεάτρῳ, καὶ ἄλλ᾽ ἄττα εἰς τοῦτο φέροντα ἦν. ἀνίσταμαι καὶ συσκευάζεσθαι τοῖς οἰκέταις εἰπὼν, ὡς αὐτίκα ἐξιόντας, ἐξήλαυνον, μεσημβρίας οὐ πολλῷ τινι θᾶττον. οἷα δ᾽ ἐπαναμένων τοὺς οἰκέτας προῄειν σχολαίτερον, κἀν τούτῳ ἐτρίβη τι τῆς ὥρας. καὶ γίγνομαι περὶ δείλην ὀψίαν ἐπὶ τοῖς ὕδασι τοῖς θερμοῖς, καὶ πάντα ἦν θορύβου μεστὰ καὶ πλήθους ἀνθρώπων, ὥστ᾽ οὐχ οἷόν τ᾽ ἦν στέγην εὑρεῖν, ἀλλ᾽ ἔδει παρελαύνειν, καὶ εἵποντο μὲν ὀλίγοι ἤδη.

[1] 2. yüzyılda eyaletlerdeki hatip, sofist ve filozoflar, bayındırlık faaliyetlerinin finansmanını üstlenerek veya yaptıkları görevlerle yaşadıkları kentlere katkı yapmışlardır. Onların bir başka faydası ise kentleri ile Roma yönetimi arasındaki bağlantıyı sağlamaları ve Roma'da ya da başka merkezlerde kentlerinin çıkarlarını savunmalarıdır. Aristides, kamu görevi üstlenme konusunda isteksiz olmakla birlikte (Behr, 1986: 3; Kaçar, 2007: 146), üst sınıflarla münasebeti nedeniyle başta Smyrna olmak üzere bölge kentlerinin Roma tarafından desteklenmesini sağlamıştır.

[2] Aristides, Roma'da bulunan eski hocaları aracılığıyla üst sınıflarla tanışarak daha parlak bir hitabet kariyeri elde etmeyi amaçlamıştı (Kaçar, 2008: 73). Her ne kadar hastalığı bunu engellemiş gibi gözükse de asıl ününü yine bu hastalığına borçludur.

[3] Eserin oldukça karışık olan kronolojik ve konusal yapısı için bkz. Korenjak, 2005:217-8.

[4] Aristides soğuk algınlığı, solunum güçlüğü, yüksek ateş, karın şişliği, göğüs ağrısı, mide ağrısı, işitme kaybı gibi şikâyetlerden sık sık bahsetmektedir. Bu nedenle bazı araştırmacılar, Aristides'in hastalığının nevrasteni (neurasthenia), diğer bazı araştırmacılar ise hypondriac (hastalık hastası) olduğu görüşündedir.

[5] Hieroi Logoi'da Aristides, Kyzikos'a yaptığı iki yolculuktan söz etmektedir. İlkinde Kyzikos'daki tapınak şenliğinde (tapınak açılışında) bir söylev vermiştir. Aristides, şenliğin Asia yılının 10/11. ayında (Temmuz/Ağustos) yapıldığını bildirmektedir. Söylevde geçen iki imparator arasındaki uyumu oven sözler nedeniyle, söylevin ve dolayısıyla bu ilk yolculuğun Marcus Aurelius ve Lucius Verus'un ortak imparatorlukları döneminde (161-169) gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Fakat tarih konusunda literatürde 161 ve 166 yılı olmak üzere iki farklı görüş vardır. Ikinci yolculuk ise Aristides'in hastalığının 10. yılına denk gelmektedir (Hieroi Logoi, V. 42-55). Yolculukların tarihi konusunda bkz. Hug, 1912: 82; Aristides, s. 125, dp. 18, 20; Korenjak, 2005: 218.

προελθὼν δὲ τετταράκοντα στάδια εἴς τινα κώμην, ὡς οὐδέν με προσίετο τῶν αὐτόθι, ἔγνων τῇ νυκτὶ χρῆσθαι. αὐτῷ μὲν οὖν μοι ἐδέδοκτο ἐλαύνειν εἰς αὐτὴν Κύζικον, οἱ δ᾽ ἀκόλουθοι ἀπειρήκεσαν, σχεδὸν δύ᾽ ὄντες οἱ λοιποί: ὥστ᾽ ἠναγκάσθην καταλῦσαι περὶ τὴν λίμνην εἴκοσι καὶ ἑκατὸν στάδια ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀνύσας δὲ εἰς εἴκοσι καὶ τριακόσια. παρελθὼν δὲ εἰς δωμάτιον καὶ σκίμποδος εὐπορήσας καὶ στρώματος καθαροῦ καὶ μάλ᾽ ἀγαπητῶς, οὐ γὰρ ἔμοιγε οὐδὲν παρῆν, ὡς εἶχον διψῶν τε καὶ κονιορτοῦ πλέως, ἐν τῇ ἐσθῆτι ἐν ᾗπερ καθήμην ἐπὶ τοῦ ὀχήματος, διενυκτέρευσα καθήμενος τὰ πλείω ἐπὶ τοῦ σκίμποδος. ἀστέρων δὲ πρὸς ἡμέραν φερομένων ἀναστὰς ἤνυσα ἀναμείνας οὐδένα. καί μοι παραμύθιον ἦν τῆς πορείας τὸ τῷ λόγῳ προσέχειν, ὃν ἔδει τοῖς Κυζικηνοῖς ἐπιδεῖξαι κατὰ τὴν τοῦ ἐνυπνίου φήμην: ὥστε καὶ ἐποιήθη οὕτω παρὰ τὴν ὁδὸν τὰ εὑρισκόμενα ἀεὶ ἀναλαμβάνοντι. τὴν μὲν οὖν σπουδὴν τὴν συμβᾶσαν περὶ τὸν λόγον οὐ μόνον ἡνίκα ἐδείκνυτο ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἐν τῇ πανηγύρει, εἰδεῖεν ἂν οἱ παραγενόμενοι καὶ οἱ τούτων ἀκούσαντες, ἐμοὶ δ᾽ οὐχ ἥδιστον ἐν τοῖς τοιούτοις διατρίβειν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ προσέταξεν ἀναστρέφειν, ἐπαινέσας τὸ ἐν Λανείῳ ὕδωρ, σχεδὸν ὥσπερ στροφήν τινα δευτέραν ἀποδιδόντες, ἐπανῄειμεν, τῇ τε ὥρᾳ τῆς ἐξόδου μάλιστά πως παραπλησίως, διὰ τὸ καὶ τότε αὐθημερὸν ἐξιέναι ἐπὶ τῷ προστάγματι, καὶ δὴ καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς πορείας, οὐδαμοῦ γὰρ διαναπαύσας ἧκον ἄσιτος μικρῷ πρὸ μέσων νυκτῶν εἰς αὔλιόν τι γεωργικὸν τῶν ἐμαυτοῦ, τετρακοσίους σταδίους τοὺς ἅπαντας, τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἐκεῖθεν εἰς Λανεῖον" (Hieroi Logoi, V. 10-17)[1].

Verilen bilgilerden yolculuğun Pergamon'dan Zeus Olympios kutsal alanı yakınında bulunan baba ocağına kadarki kısmının 2 -3 gün sürdüğü anlaşılmaktadır. Burada sindirim sorunları artmış olmasına rağmen Aristides, gördüğü rüyanın etkisiyle[2] tapınak festivalinde söylev vermek amacıyla Kyzikos'a gitmeye karar vermiştir. Öğleden hemen önce yola çıkarak, öğleden sonra geç saatlerde bir kaplıcaya gelmiş, ancak çok kalabalık olduğu için burada konaklayacak yer bulamamıştır. 40 Stadion (yak. 7,5 km.)[3] sonra ulaştığı göl kenarındaki bir köyde ise kendisi yolculuğa devam etmek istemesine rağmen, yanındakilerin bitkin düşmeleri yüzünden konaklamak zorunda kalmıştır. Metinde Zeus Olympios kutsal alanından göl kenarına kadarki mesafe 320 Stadion (yak. 60 km.), buradan Kyzikos'a kalan mesafe de 120 Stadion (yak. 22,5 km.) olarak verilmiştir.

Aristides, yolun kalan kısmını sabah çok erken kalkarak yalnız başına tamamlamış, ardından Kyzikos'ta yolculuk boyunca hazırlandığı[4] ve Hadrianus tapınağı hakkında verdiği bilgilerle[5] dikkat çeken söylevini (Πανηγυρικὸς ἐν Κυζίκῳ περὶ τοῦ ναοῦ) gerçekleştirmiştir. Ancak Kyzikos'taki diğer faaliyetleri hakkında çok fazla bilgimiz yoktur. Dönüş yolculuğu ise yine verilen tanrısal işaretler üzerine başlamış ve hiç ara vermeden gece yarısı 400 Stadion (yak. 75 km.) uzaklıkta bulunan bağ evine ulaşmış, ertesi gün de Laneion'a giderek yolculuğunu tamamlamıştır.

Burada Zeus Olympos kutsal alanı, bu alan yakınındaki Aristides'in baba ocağı, oldukça popüler olduğu anlaşılan bir kaplıca, göl, Laneion ve yine Laneion yakınlarında yer alan Aristides'in bağ evi olmak üzere altı merkezden söz edilmektedir. Kaplıca ile konaklanan göl kıyısı arası 40 Stadion, Zeus Olymypios kutsal alanı ile göl kıyısı arası 320 Stadion, göl ile Kyzikos arası ise 120 Stadion olarak verilmektedir. Böylece Zeus Olympios kutsal alanı ile Kyzikos arası toplam mesafe 440 Stadion (yak. 82,5 km.) olmaktadır. Kyzikos'tan Laneion yakınındaki çiftlik evine kadar olan dönüş mesafesi de 400 Stadion olarak aktarılmaktadır.

---

[1] Eski Yunanca metin için bkz. http://www.perseus.tufts.edu/; Ael. Ar. Orat. 27 349, 350.
[2] Hieroi Logoi'da anlatılanlardan hatibin yaşamını rüyalara göre dizayn ettiği anlaşılmaktadır.
[3] 1 Stadion= 175-200 m. (Howatson, 2013: 883).
[4] Aristides, rüyasında "Porphyrion'un kendisine Kyzikoslular karşısında çok iyi bir konuşma yaptığını söylediğini" görmüştür. Bu durum vereceği söylev üzerine yolculuk sırasında oldukça fazla yoğunlaştığını düşündürmektedir.
[5] Aristides'in verdiği bilgiler (Orationes XXVII, 16-21) tapınağın rekonstriksiyonu konusunda elimizdeki az sayıda veriden biridir. Bir diğeri ise XV. yüzyılda kenti iki kez ziyaret eden Cyriacus'un yaptığı çizimlerdir. Tapınakla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Koçhan, 2013: 79-81.

Aristides'in kenarında konakladığı gölün Manyas Gölü (Aphnitis Limne/Daskyilitis Limne) olduğu açıktır. Ancak Pergamon ve Kyzikos arasında yer aldıkları anlaşılmakla birlikte Zeus Olympios kutsal alanı, kaplıca, Laneion ve Laneion yakınındaki çiftlik evinin konumları tartışmalıdır. Aristides, Mısır gezisi sırasında ailesi tarafından kendisi için satın alınan Laneion'un Zeus Tapınağı'na yakın bir konumda (Hieroi Logoi, IV. 105) ve Attis tepesinin güneyinde (Hieroi Logoi, III. 42) olduğunu bildirmektedir. Fakat Tapınağa göre konumu hakkında bilgi vermemiştir. Yol ağlarıyla birlikte düşünüldüğünde bu merkezlerin Kocaçay (Tarsios) vadisini takip eden veya bugünkü Balıkesir'den kuzeye doğru devam eden yol üzerinde ya da bu yollara yakın bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Bir diğer olasılık da Zeus Olympios kutsal alanı ve Laneion'un farklı yollar üzerinde bulunma durumudur.

İkinci bir konu da gidiş ve dönüş için aynı yolun kullanılıp kullanılmadığıdır. Gidiş yolcuğu için 440 Stadion mesafe verilmesine rağmen, Laneion yakınındaki çiftlik evine kadarki dönüş mesafesi için 400 Stadion'luk ölçü bildirilmiştir. Değinilen merkezlerin tek bir hat üzerinde olması durumunda çiftlik evi ile kutsal alan arası için 40 Stadion'luk bir mesafe kalmaktadır. Çiftlik evinden bir sonraki durak Laneion'dur. Gidiş yolcuğu sırasında Laneion'dan, dönüşü sırasında ise Zeus Olympios kutsal alanından söz edilmemiştir[1]. Fakat diğer anlatımlardan bu iki merkezin birbirlerine yakın olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Philostratus'un hatibin Hadrianoi'lu olduğunu bildirmesi ve bölgenin en yüksek dağı olan Uludağ'ın antik kaynaklarda Olympos olarak adlandırılması, Zeus Olympios kutsal alanının Hadrianoi'un lokalize edildiği Bursa'nın Orhaneli ilçesi yakınlarında aranmasına da neden olmaktadır (Schwertheim, 1989: 251). Fakat Aristides'in kutsal alan ile, Poimanenon (Eski Manyas) arasında 160 Stadion, Aesepos (Gönen Çayı) arasında ise yaklaşık 2 günlük mesafe olduğunu (Hieroi Logoi, IV.2) bildirmesi nedeniyle Zeus Olympios kutsal alanını Hadrianoi çevresinde aramak mümkün değildir (Kaufman&Stauber, 1992: 46, dp. 16).

Diğer yandan baş tanrı olması dolayısıyla Zeus'a sunulan adakların fazla olması, kutsal alan için önerilen alanların sayısını arttırmaktadır (bkz. Schwertheim,1989: 256). Fakat öneriler arasında literatürde özellikle ikisi öne çıkmıştır. Bunlardan birisi Balya'nın Ilıca beldesi, diğeri de Ömerköy ve Gökçedere dolaylarıdır[2]. Wiegand, Ilıca'da bir altar parçası üzerinde gördüğü Διὸς Σωτῆρος (Wiegand, 1904: 280) yazısı ve Balıkesir'de Mirzabey Cami'sinin bahçesinde bulduğu Aristides'in Hera'ya adağının[3] Ilıca'dan getirilmiş olduğu önerisine dayanarak, Zeus Olympios kutsal alanını buraya lokalize etmektedir (Wiegand, 1904: 280). Munro da Aristides'in verdiği bilgileri değerlendirerek kutsal alanın ve hatibin arazilerinin Şamlı veya Ilıca'ya giden yol üzerinde bulunabileceğini öne sürmektedir (Munro & Anthony, 1897: 165 vd.).

[1] Bu nedenle Aristides'in gidiş yolculuğu sırasında söylevin başarılı geçmesi için kutsal alanı ziyaret ettiği, söylev sonrasında ise kısa süreliğine de olsa tanrıyı unutarak başarısının tadını çıkarmakla ve çiftliğinin işleriyle ilgilenmekle meşgul olduğu söylenebilir.

[2] Bugün her iki mahallede de antik kalıntı göze çarpmaktadır. Aynı zamanda tren yolu güzergahının geçtiği vadide yer alan Ömerköy'de mermer sütun parçaları dikkat çekmektedir. Ayrıca yöre halkı tarafından mahalleye yakın konumdaki iki tepe üzerinde tümülüs tipi mezar bulunduğu aktarılmıştır. Ömerköy'ün batısında konumlanan Gökçedere'de ise Eski Yunanca bir yazıt ile cami avlusunda musalla taşı olarak kullanılan mermer mimari elaman vardır. Mahallenin güney bitişiğinde yer alan Asar tepesinin de Aristides'in bahsettiği Attis tepesi olduğu ileri sürülmüştür (Tanrıver, 2013: 45). Ayrıca Gökçedere'den batıya doğru devam eden yol üzerinde Ilıca olarak adlandırılan bir alan söz konusudur. Ilıca'nın bulunduğu alandan daha önce antik çağa ait eserlerin çıktığı anlatılmaktadır. Ancak batı tarafına yapılan baraj inşaatı sırasında hafriyat antik kalıntı alanına döküldüğü için bu eserler bugün toprak altında kalmıştır (bkz. Harita 1).

[3] "καὶ τήνδ' Ἀργείην Διὸς αἰγιόχοιο σ[ύνευνον] εἵσατ' Ἀριστείδης ἐν δαπέδοις[ι θεοῦ]" (Wiegand, 1904: 280).

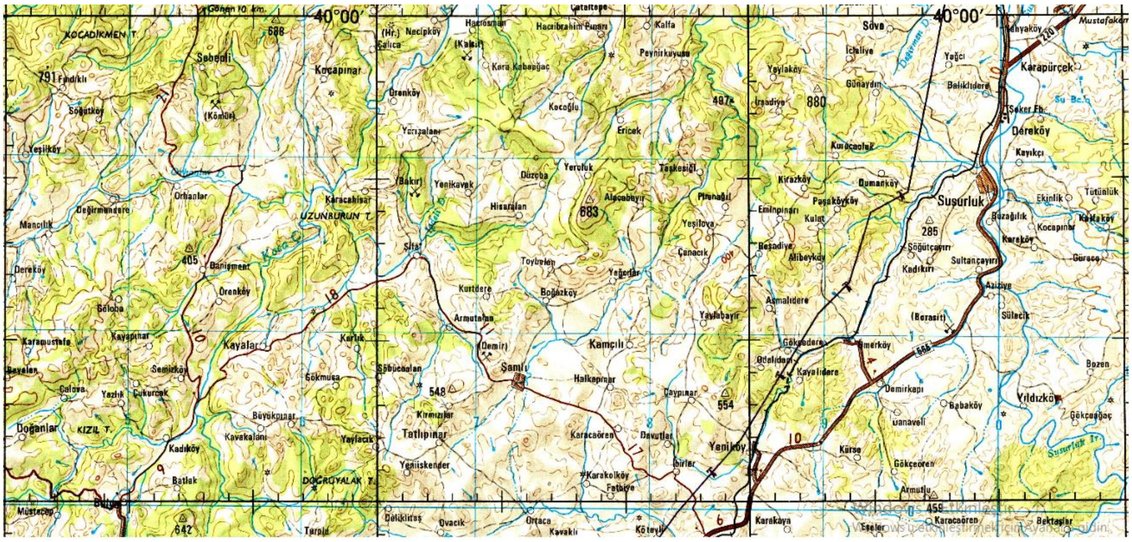

Harita 1: Kutsal Alanın ve Aristides'in Arazilerinin Lokalize Edildiği Merkezler (Hizmete Özel Harita, Seri 1501, Pafta NJ 35-3)

Aynı zamanda Hiera Germe adlı kentin yeri olarak da gösterilen[1] Ilıca'da Kocaçay'ın kollarından birini oluşturan dere kenarında termal bir kaynak ve bu kaynak için yapılmış tesisler vardır. Hamam olarak kullanılan yapıda Osmanlıca bir kitabenin yanında eski Yunanca bir yazıt[2] da dikkat çekmektedir. Yeni binaların yapımı sırasında ortaya çıkan, hamama ait oldukları belirgin antik mimari parçalar da otel bahçesinde toplanmıştır. Bütün bunlar, buradaki hamamın Antikçağ'dan günümüze dek yenilenerek kullanılmaya devam edildiğini göstermektedir. Bugün Balıkesir Kuvayı Milliye Müzesi'nde korunan Yahudi cemaatinin baş tanrı Zeus'a sunduğu adak[3] da Ilıca çevresinden ele geçmiştir.

İkinci öneri ise kutsal alanın Balıkesir'in hemen kuzeyinde olduğu yönündedir (Barrington 2000). Gökçedere ve Ömerköy civarında ele geçen Aristides'in üç adak yazıtı, Zeus Olympios kutsal alanının ve Aristides'in arazilerinin burada aranmasına neden olan önemli bir dayanaktır. Adaklardan ilki, Gökçedere Mahallesi'nde ele geçmiş olan ve bugün Balıkesir Kuvayı Milliye Müzesi'nde korunan Aristides'in Horalar ve Kharisler'e sunusudur[4]. Hatibin İsis ve Serapis'e adağı[5] da aynı mahalleden ele geçmiştir. Dike ve Nemesis'e sunulmuş[6] olan üçüncü yazıt ise Gökçedere'ye oldukça yakın bir konumda bulunan Ömerköy'de bulunmuştur. Louis Robert tarafından 1932 yılında Ömerköy'de bir evin avlusunda keşfedilen yazıtın, Asarkale'den buraya getirilmiş olabileceği ileri sürülmektedir (Tanrıver, 2013: 44).

Robert, Gökçedere Mahallesi'nin hemen yanında yer alan Asarkale'yi Attis tepesinin; Susurluk'un Alibey Mahallesi'ni de Zeus Olympios kutsal alanının (Robert, 1937: 221, 222; krş. Schwertheim, 1989: 250, dp. 13) yeri olarak önermiştir. Laneion'un ise Kyzikos'tan 80 km. uzaklıkta bulunması gerektiğini hesaplayarak, Balıkesir'in hemen kuzeyinde aranması gerektiğini belirtmiştir (Robert, 1937: 207-219)[7].

---

[1] İlk kez H. Kiepert tarafından ortaya atılan bu öneriye Wiegand karşı çıkarak Ilıca'nın Dios Hieron olduğunu ileri sürmüştür (Wiegand, 1904: 279, 280). Ayrıca bkz. Jones, 2014: 41.

[2] Κύιντος Καλβεῖνος Κρίσπος EMPIXA
κατεσκεύασεν [ἐ]μαυτῶι καὶ Κουάρτᾳ Κυρίλᾳ. (IK 18,254).

[3] "*Yahudi cemaati (bu adağı) Olympos'lu tanrı İmparator Traianus Hadrianus Caesar Augustus'a desteği için sundu*" (Tanrıver, 2013, 41).

[4] "Ὥραις καὶ Χαρίσιν Ἀριστείδης" (Tanrıver, 2013, 40).

[5] " [Ἴσιδι ?] (κ)αὶ Σαράπιδι Ἀριστείδης " (Robert, 1937: 218).

[6] " Δίκηι καὶ Νεμέσει Ἀριστείδης " (Robert, 1937: 216, Lev. XIII, 2-4; Tanrıver, 2013: 44).

[7] Laneion ve kutsal alanın yeri hakkındaki tartışma için ayrıca bkz. Hasluck, 1910: 141-144.

Aristides, Hieroi Logoi'da anlattığı bir rüyasında Laneion'un Hadrianoutherai'ın kuzeyinde, bu merkeze birkaç saatlik mesafede olduğunu bildirmektedir (Hieroi Logoi, I, 5)[1]. Hadrianoutherai literatürde Balıkesir merkezine lokalize edildiğinden (Türk, 2019: 93-105), Laneion'un doğudaki yol ağı üzerinde ya da bu yola yakın bir konumda olması gerekmektedir. Demirkapı-Ömerköy dolayları, Hadrianoutherai'ın lokalize edildiği Balıkesir merkezine uzaklığı nedeniyle rüyada belirtilen birkaç saatlik mesafe ile Kyzikos yolculuğunu anlatırken verdiği 400 Stadion'luk (yak. 75 km.) ölçüye uymaktadır. Bu durumda kutsal alandan sonra ulaşılan kaplıca için de çeşitli seçenekler (Yıldız vb.) vardır.

SONUÇ

Birinci Kyzikos yolculuğu Aristides'in seyahatleri arasında en fazla ayrıntı aktardığı yolculuktur. Kökeni dolayısıyla bölgeyi tanıması, hatibin bölge coğrafyası hakkında ayrıntılı bilgi vermesini sağlamıştır. Anlattıklarının bizzat tanığı olması da, verdiği bilgilerin önemini arttırmaktadır. Fakat yazarın Asklepios ile ilişkisine yoğunlaşması, özellikle yerleşimlerle ilgili açıklayıcı bilgilerin yer almamasına neden olsa gerektir. Kyzikos yolculuğu sırasında kuzey- güney yönlü iki yoldan hangisini kullandığının belirsizliği ve işaret edilen alanların yol ağları dışında bulunma ihtimali, belirtilen merkezlerin konumunu belirlememizi zorlaştırmaktadır. Pergamon ve Kyzikos dışında herhangi bir kent adı verilmemesi de ilginçtir. Oysa 2. yüzyılda bu iki yol ağı üzerinde en az birkaç kentin varlığı bilinmektedir. Buna rağmen verilen bilgiler içindeki kaplıca, göl gibi unsurlar modern coğrafya ile eşleştirilerek; diğer alanlar için bazı öneriler getirilmesi mümkündür. Bu öneriler, başka kaynaklarla da desteklenebilmektedir.

Buradan hareketle Aristides'in adakları ve yol ağı; Zeus Olympios kutsal alanı, Laneion ve Attis tepesinin Balıkesir'in kuzeyinde bulunduğunu düşündürmektedir. Laneion'un bu bölgeye lokalizasyonu aynı zamanda Hadrianoutherai'ın Balıkesir merkezinde olduğu önerisini de desteklemektedir. Ancak Kocaçay Vadisi'ni takip eden yol ağı üzerinde de sıcak su kaynağının bulunması ve yine her iki yoldan Manyas gölüne ulaşımın mümkün olması, kutsal alanı Balya-Ilıca çevresine yerleştiren öneriyi tamamen göz ardı etmemizi engellemektedir.

Zira Ilıca'daki kalıntılar, Roma İmparatorluk Dönemi'nde buradaki kaplıcanın oldukça popüler olduğunu düşündürmektedir. Antikçağ'da kaplıcalar dinlenme ve boş zaman geçirme mekânları olmalarının yanında sağlık merkezleri olarak da kullanıldıkları için Aristides'in Ilıca'yı ziyaret etmemiş olması düşünülemez. Sonuç olarak, Zeus Olympios kutsal alanının yeri için Balya-Ilıca veya Ömerköy-Gökçedere dolaylarını işaret eden görüşlerden her hangi birinin kesin olduğunu ileri sürmek şu aşamada pek mümkün değildir. Ancak Aristides'in adaklarının Ömerköy-Gökçedere civarından gelmesi, kutsal alanın bu bölgede olabileceğini düşündürmektedir. Üstelik her iki görüş de Aristides'in Hadrianoi ile değil, Hadrianoutherai ile bağına işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

Aelius Aristides, Heilige Berichte, çev. Heinrich Otto Schröder, Heidelberg, Carl Winter, Univeritätsverlag, 1986.
Barrington, Barrington Atlas of the Greek and Roman World, ed. Richard J. A. Talbert, Princeton-Oxford, Princeton University Press, 2000.
Behr, C. A. (1986). P. Aelius Aristides, The Complete Works, Vol. I, Orations I-XVI, with an Appendix Containing the Fragments and Inscriptions, Leiden, E. J. Brill.
Behr, C. A. (1981). P. Aelius Aristides, The Complete Works, Vol. II, Orations XVII- LIII, Leiden, E. J. Brill.
Hasluck, F.W. (1910). Cyzicus, Cambridge, Cambridge University Press.

[1] Aristides ilgili bölümde Laneion'un adını vermemekle birlikte, metnin içeriğinden rüyayı gördüğü yerin Laneion olduğu anlaşılmaktadır (Türk, 2019: 53).

Howatson, M. C. (2013). Oxford Antikçağ Sözlüğü, ed. M.C. Howatson, çev. Faruk Ersöz, İstanbul, Kitap Yayınevi.
Hug, A. (1912). Leben und Werke des Rhetors Aristides, Solothurn, Buch und Kunstdruckerei Union.
IK 18, E. Schwertheim, Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I: Grabtexte, (IK 18), Bonn, Habelt, 1980.
Jones, C. P. (2014). "Louis Robert in Central Mysia". Chiron, 44, 23-54.
Kaçar, T. (2007). "Pax Romana'nın Gölgesinde İkinci Sofistler Dönemi ve Bir Sofistin Kaleminden Roma İmparatorluğu", Doğu Batı 40, s. 141-153.
Kaçar, T. (2008). "Bir Tedavi Yönetimi Olarak Aelius Aristides'in Rüyaları", Toplumsal Tarih, 170, s. 72-76.
Kaufmannn, F.M.&Stauber, J. (1992). "Poimanenon bei Eski Manyas? Zeugnisse und Lokalisierung einer kaum bekannten Stadt" AMS, 8, s. 43-85
Koçhan, N. (2013). "Kyzikos, Hellespontus'da Bir Eyalet Merkezi" Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi 31, s. 69-91.
Korenjak, M. (2005). ",,UNBELIEVABLE CONFUSION" Weshalb sind die ,,Hieroi Logoi" des Aelius Aristides so wirr?, Hermes, 133. Jahrg., H. 2, s. 215-234.
Munro, J. A. R. & Anthony, H. M. (1897). "Exploration in Mysia I", The Geographical Journal, Cilt: IX- 2, s. 150- 169.
Philostratus, The Lives of the Sophists, çev. Wilmer Cave Wright, (The Loeb Classical Library), London, William Heinemann, 1922.
Ramsay, W. M. (1960). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, çev. Mihri Pektaş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
Robert, L. (1937). Études Anatoliennes, Recherches sur les Inscriptions Grecques de l'Asie Mineure, Paris, de Boccard.
Sartre, M. (1991). L'Orient Romain, provinces et sociétés provinciales en Méditerranée orientale d'Auguste aux Sév res (31 avant J.C. -235 apr s J.C.), Paris, Seuil.
Schwertheim, E. (1989). "Die Heimat des Aelius Aristides", Migratio et Commutatio, Studien zur alten Geschichte und deren Nachleben", ed. Hans-Joachim Drexhage, Julia Sünskes, Scripta Mercaturae Verlag, s. 249-257.
Suidas, Suidai Lexicon, Graece& Latine, Tomus I, Aemilius Portus, Ludolphus Custerus, Cantabrigiae : Typis Academicis, 1705.
Tanrıver, C. (2013). Mysia'dan Yeni Epigrafik Buluntular, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi.
Türk, M. (2019). Balıkesir Çevresinde Hadrianoutherai Örneğinde Eskiçağ Kentleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
Wiegand, T. (1904). "Reisen in Mysien", AM, 29, s. 254- 339, Tafel XXIII-XXVI.
Yakut, A. (2015). "Smyrna'yı M.S. 177 Yılı Depreminden Kurtaran Aelius Aristides'in 18. 19. ve 20. Söylevleri", TAD, C. 34, S. 58, s. 489-506.

Osmanlı Döneminde Bandırma Madenleri

Dr. Yasemin Keskin [1]

ÖZET

Tarihin her aşamasında toplumlar için büyük önem arz eden madenler, Osmanlı Devleti'nin ekonomik hayatı üzerinde de etkili olmuştur. Çünkü, madenlerin bulunduğu ocaklardan çıkarılan madenlerin miktarı ve kalitesi devletin ekonomisini etkilediği gibi toplumların refah seviyesini de etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'nin en önemli nakit para kaynaklarından birisi madenlerden elde edilen gelirlerdir. Devletin uzun süre ayakta kalmasını sağlayacak güçlü orduların kurulması, uzak savaş meydanlarına sevk edilmesi büyük masraflar gerektirdiğinden nakit para ihtiyacı artmıştır. Bu sebeplerle, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin mümkün olduğunca hazineye girmesi Osmanlı Devleti'nin ilk hedefi arasında yer almıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için de Osmanlı Devleti, kuruluş döneminden itibaren Sırbistan ve Bosna bölgesindeki önemli altın ve gümüş madenlerine sahip olmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nde, Fatih ve Bâyezid dönemlerinde yapılan kanunların çoğu madencilikle ilgilidir. 1455 yılında Laz-Eli bölgesi'nin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesiyle ilk maden kanunnamesi hazırlanmıştır. Bu kanunname, daha sonra yapılacak kanunnâmelere de temel oluşturmuştur. Fatih döneminde, Vulçıltrın Sancağı başlığı altında beş kanunnâme hazırlanmıştır. Bunlardan dört tanesi Navoberda maden kanunlarıyla ilgilidir. II. Beyâzid devrinde ise altı kanunnâme daha hazırlanmıştır. Devletin madencilik alanında kendi kendine yönetimi sağlamak ve üretimi arttırmak amacıyla çıkardığı bu kanunların yanında, bazı özel girişimlerin sonucunda başka kanunların da yapıldığı görülmektedir. Bu kanunlardan ilki 1525 tarihli, ikincisi 1536 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Saksonya'da bulunan madenlerin Osmanlı şartlarına göre işletilmesi hakkında çıkarılan kanundur. Üçüncü kanun ise XVII. yüzyıl sonlarında Hazerfen Hüseyin'in "Der Beyan-ı Ma'adin ve Memleha ve Kavanîn-i Mahsusa" isimli kanunudur.

Tanzimat Dönemi'nden itibaren Osmanlı'da maden işletmeciliği daha da hız kazanmıştır. Madenlerle ilgili olarak ilk '' Osmanlı Maden Kanunu'' (Maadin Nizamnamesi) 1861'de çıkarılmıştır. Ancak öncesinde Islahat Fermanı'nda azınlık hakları ile ilgili girişimler ve sonrasında 1862 Paris Antlaşması'yla azınlıkların istedikleri yerde taşınmaz mal edinme hakkı, hükümetin yayınladığı nizamnameyle kabul görmüştür. Böylece XIX. yüzyıldan itibaren yabancı imtiyaz sahipleri ülkelerinin gelişen sanayilerinin hammadde ihtiyacını karşılayabilmek için Osmanlı Devleti'nin doğal kaynaklarının işletilmesini hızlandırmışlardır. Bu yüzyıllarda içeride ve dışarıda yaşanan birçok olumsuz gelişmeyle beraber sanayide madenciliğin öneminin kavranamaması, nitelikli eleman ve araç gerecin Osmanlı Devleti'nde bulunamaması, Avrupa devletlerini bölgeye çekmiştir. Böylece yabancı sermayenin Osmanlı madencilik sektörüne girmesi kaçınılmaz bir hale gelmiş ve Osmanlı'da yaşayan azınlıklar ve yabancı şirketler bu madenlere sahip olmaya başlamışlardır.

Bu bildirinin amacı Tanzimat dönemi Osmanlı madenciliğini Bandırma örneğiyle ele almaktır. Burada hangi yıllarda hangi madenlere kimler tarafından arama izni alındığı ve bunun sonucunda bu madenlerden hangilerinin işletildiği bilgilerini ortaya koyarak mahalli tarihe katkıda bulunmaktır. Ayrıca, bildiride Bandırma'nın sahip olduğu liman sayesinde Anadolu'nun iç bölgelerinden çıkarılan (özellikle bor) madenlerin yurtdışına ihraç edildiği yer olması açısından önemine de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Bandırma, Maden.
JEL Kodları: L71, N9.

[1] İvrindi Halk Eğitimi Merkezi Tarih Öğretmeni, yaseminkeskin77@gmail.com

Bandırma Mines in The Ottoman Period

Dr. Yasemin Keskin [1]
.

ABSTRACT

The mines, which are of great importance for the societies at every stage of history, had an impact on the economic life of the Ottoman Empire because the quantity and quality of the mines extracted from the quarries affected the economy of the state as well as the welfare level of the societies.

One of the most important sources of cash in the Ottoman Empire was the income from the mines. The need for cash increased since the establishment of powerful armies that would ensure the survival of the state for a long time and the transfer to distant battlefields required great costs. For these reasons, it was among the first targets of the Ottoman Empire that precious metals such as gold and silver entered the treasury as much as possible. In order to realize this aim, the Ottoman Empire attempted to have important gold and silver mines in Serbia and Bosnia region since its establishment.

In the Ottoman Empire, most of the laws made during the period of Fatih and Bayezid are related to mining. In 1455, the Laz-Eli region was conquered by the Ottoman Empire and the first mining code of law was prepared.This code also formed the basis for the later ones.During the reign of Sultan Fatih, five code of laws were prepared under the title of Vulchitrin Sanjak. Four of them are related to the Navoberda mining laws. In the period of Beyâzid II six more code of laws were prepared.In addition to these laws issued by the State to provide self-management and increase production in the field of mining, it is seen that other laws were made as a result of some private initiatives. The first of these laws was dated 1525 and the second was the law enacted in 1536 on the operation of the mines in Saxony during the reign of Suleiman the Magnificent in accordance with Ottoman conditions. The third one was, at the end of the XVII century, Hazerfen Hüseyin's law called "Der Beyan-ı Ma'adin and Memleha and Kavanîn-i Mahsusa.

As of the Tanzimat Period, mining operations in the Ottoman Empire gathered more momentum. The first 'Maden Ottoman Mining Law (Maadin Nizamnamesi) was enacted in 1861. However, prior to the initiatives concerning minority rights in the Edict of Islahat and subsequent to the Treaty of Paris in 1862, the right of minorities to acquire immovable property wherever they were accepted was accepted by the government regulation.Thus, as of the XIX century, foreign concessionaires accelerated the exploitation of the natural resources of the Ottoman Empire in order to meet the raw material needs of the developing industries of their countries.In these centuries, the lack of understanding of the importance of mining in industry and the lack of qualified personnel and tools in the Ottoman Empire, together with many negative developments experienced inside and outside, attracted European states to the region. Thus, the entry of foreign capital into the Ottoman mining sector became inevitable and minorities and foreign companies living in the Ottoman Empire began to own these mines.

The aim of this paper is to examine the Ottoman mining in Tanzimat period with the example of Bandırma and to contribute to local history by revealing the information about which mines were explored by whom, and which of these mines were operated. Furthermore, in the study, thanks to the port owned by Bandırma, its importance in terms of the fact that the place where mines extracted from the inner regions of Anatolia (especially bor) are exported abroad will also be mentioned.

Key Words: Ottoman Empire, Bandırma, Mine.
JEL Code: L71, N9.

[1] İvrindi Halk Eğitimi Merkezi Tarih Öğretmeni, yaseminkeskin77@gmail.com

GİRİŞ

Devletlerin kalkınmasındaki en önemli unsurlardan birisi madenlerdir. Devletlerarasında tarihin her aşamasında bu yeraltı zenginliklerini elde etme mücadelesi yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'de sahip olduğu geniş coğrafyası ile maden çeşitliliği açısından da ayrı bir öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren, izlemiş olduğu yayılma politikası sayesinde Anadolu ve Balkanlar'da kısa süre içerisinde geniş bir yüzölçümüne sahip olmuştur. Özellikle XV. yüzyıl sonunda bu bölgedeki maden ocaklarının bulunduğu bölgeler sınırlara dahil edilmiştir. Bu durum maden rezervlerinin bolluğuna ve çeşitliliğine neden olmuştur. (Altunbay, 2002: s. 791).

Balıkesir vilayeti Türkiye'de iller arasında en zengin maden yataklarına sahip bir bölgedir. Romalılar devrinden itibaren günümüze kadar Balya simli kurşun madenleri dışındaki madenler pek işletilmemiştir. (Balıkesir İktisat Kılavuzu, 1957; s. 125).

Bandırma, Marmara Denizi kıyısında Balıkesir iline bağlı güzel sahil ilçesidir. 150 bine yaklaşan bir nüfusa sahip olup gelişmişlik bakımından Türkiye'nin önde gelen ilçelerindendir. (Keskin, 2018: 73). Bandırma, hem Osmanlı hem de Balıkesir açısından bünyesinde önemli madenleri barındıran bir bölge olma özelliğine sahiptir. Tanzimat'tan sonra Bandırma'da araması yapılan ve işletilen maden çeşitleri ve yerleri şöyledir:

Yenice Köyü Bakır-Çinko-Antimon-Simli Kurşun Madeni

Bandırma'nın kuzeydoğusundaki Yenice köyü'nde bakır, çinko, antimon ve simli kurşun madenleri çıkarılmaktadır. Bu bölgedeki madenleri arama ruhsatı 5 Eylül 1909 tarihinde Kalekethüdasızade Kamil Bey'e verilmiştir. 15.000 dönümlük bu maden sahası Pancı (?) oğlu Yani değirmeni ve Karaağaç tepesi veya Döbe tepesi (?) ve Bağlar çeşmesi ile Yelkenkaya tepesi olarak sınırlandırılmıştır. (BOA. T.d. 1325, No: 2126, s. 112)

Bu madenin arama ruhsatnamesi, nizamnamede belirtilen süre içerisinde gerekli girişimlerde bulunulmadığı için 20 Ocak 1917 tarihinde iptal edilmiştir. (Karesi, 45/149 10 Cemaziyel-evvel 1335). Bu madenle ilgili M.T.A.'nın envanterlerinde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla bilinmeyen bir maden olup araştırmaya muhtaçtır.

Hıdırköy Bakır ve Demir Madeni

Edincik nahiyesinin güneybatısındaki Hıdır köyde 1.720 dönümlük bakır ve demir madenlerini işletme izni Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin de uygun bulmasıyla madenci Kamil ve Nuri Beylere verilmiştir. (BOA. TOMİ. 1661/19). Bu kişilere madenin işletme izninin verilmesi Şura-yı Devlet'de de görüşülerek 99 yıllığına verilmesinin uygun olduğu bildirilmiştir. (BOA. MV. 251/15).

Bu maden sahasının sınırları şöyledir:

Kuzeyi, Kilisepınarı'ndan Erdek körfezine akan derenin denize döküldüğü yer; batısı, bu noktadan Sazlıdere mansıbına kadarki sahil şeridi; güneyi, Sazlıdere'nin denize döküldüğü noktadan başlayıp Kolağılı'ndan geçerek Sarıçırpılıkbaşı arası hat; doğusu, Sarıçayırlıkbaşı ile sınırın başlangıç noktası olan Kilisepınarı'na kadarki hat. Madenin bu sınırlarını gösteren haritası da bulunmaktadır. (BOA. Hrt.h/2274).

Bu maden, M.T.A. envanter kayıtlarında "Hıdır Köyü Madentepe Demir Zuhuru" olarak bilinmektedir. (Maden Arama Faaliyetlerinde Alternatif Bir Araç Olarak 'Tarih': Osmanlı Döneminde Balıkesir'de Madencilik (1839- 1923), Tübitak Proje No: 108K003, Balıkesir, 2011:s. 52).

Sularya Dağı Köyü Gümüş Madeni

"Maden Ruhsatname Defterleri"nde bu maden hakkında; humuslu demir, kurşun ve çinko ve az miktarda da altın bulunduğu ifade edilmiş ancak bunların oranları belirtilmemiştir. (BOA. T.d. 2127 Sayfa: 53 Sıra No:4, 11 Şubat 304)

Bu madenden başka bölgede bir gümüş madeni daha olduğu; Boyacı Manoloğlu Nikola ve arkadaşlarının verdikleri dilekçeden anlaşılmaktadır. (BOA. DH. MKT. 1539/47).Dilekçede burada bir gümüş madeni bulduklarını ve istenirse devlete bunu teslim edebileceklerine değinmişlerdir.

Bu maden hakkında başka bilgi bulunmamaktadır.

Edincik Simli kurşun-Bakır Madeni

Bandırma'ya bağlı bir nahiye olan Edincik yakınındaki bu maden için 22 Ekim 1906 tarihinde Cavit Paşa, Kamil Bey ve Jan Beylere arama ruhsatı verilmiştir.

Maden sahasının sınırları ise şöyledir:

Kuzeyi, Marmara denizi; doğusu, Bıyıklı tepeden geçen kuzey-güney istikametine paralel doğru hat; güneyi, Bıyıklı tepeden başlayarak Fatmacık tepe, Dutluservi tepe ve Karabayır tepelerinden geçerek Kilisepınarına kadarki kırık hat; batısı, Kilisepınarından sahile doğu noktasından 1900 metre mesafedeki noktaya kadarki doğru hat.

Bu madenle ilgili olarak 18 Haziran 1908 tarihinde imtiyaz izni için müracaat edilmiştir. 9 Mart 1916 tarihinde de ihalenin yapılmasına karar verilmiştir. (Karesi, 11 (12 Şaban 1332). Fakat maden sahası civarındaki halkın şikayeti üzerine konu tekrar araştırılmıştır. Ancak Nezaretin bu yazıya cevap vermemiş olması sebebiyle işlemlerin durduğu ve madenin işletilmediği anlaşılmaktadır. (BCA, 310.10.00.10/385.567.2)

Söz konusu madene ait herhangi bir envanter bilgisine rastlanmaması bu madenin araştırmaya muhtaç olduğunu göstermektedir.

Edincik Linyit-Manganez-Simlikurşun ve Bakır Madeni

Edincik civarında 5.000 dönümlük maden arazisinde linyit kömürü, manganez, simli kurşun ve bakır madenleri çıkarılmaktadır.

Bu maden sahasının sınırları: İnkaya, Deliklitaş, Ali Dede ve Aziz Ağa Karalığı ve buradan Bodonoz yolunu takip ederek Bodonoz çeşmesi olarak belirlenmiştir. Bandırma'lı doktor Azaryan Kapril'in arama izninin bir sene daha uzatılmasına dair dilekçesi üzerine (BOA. T.OMİ. 1613/63), 11 Eylül 1911 tarihinde bu talebi uygun görülerek arama ruhsatının süresi bir yıl uzatılmıştır. (BOA. T.OMİ. 1614/37). Ancak, nizamnamedeki müddeti içerisinde işletme izni almak üzere gerekli girişimlerde bulunulmadığı için 20 Ocak 1917 tarihinde iptal edilmiştir. (Karesi, 45/149 (10 Cemaziye'l-evvel 1335).

Bu madene ait herhangi bir envanter bilgisine ulaşılamamıştır. Bu madenin varlığına ve işletildiğine yönelik herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

Edincik Simli kurşun-Kömür-Çinko-Antimon-Demir Madeni

Edincik simli kurşun, kömür, çinko, antimon ve demir madenleri arama ruhsatı için Erdek tüccarlarından Kürkçüoğlu Sünbül Efendi veled-i Andonaki müracaat etmiştir. Ancak Andonaki'nin

arama yapmak istediği maden sahası, Azaryan Kapril Efendi'nin maden sahasına tecavüz ettiği için yeniden keşif yapılarak sınırları değiştirilmiş ve arama ruhsatı verilmiştir.

Erdek kazası Edincik civarındaki 8.000 dönümlük bu maden arazisinin sınırları şöyledir:

Dedebayırı, Eski Memun yeri ve Kayapınar'dan Bandırma körfezi sahilini takip edip Aziz Ağa kırlığı ve Fırfır tepesi üzerinden geçerek Ali Dede Mezarlığı ve Edincik sebze bahçeleri ve şose bitişiğindeki Ali Bey Mezarlığı hudut olarak çizilmiştir. (BOA, T.OMİ.1606/76).

Bu madenin arama ruhsatnamesi, nizamnamede belirtilen süre içerisinde işletme izni almak üzere gerekli girişimlerde bulunulmadığı için 20 Ocak 1917 tarihinde iptal edilmiştir. (Karesi, 45/149 (10 Cemaziye'l-evvel 1335).Bu madenle ilgili herhangi bir envanter bilgisine rastlanmamıştır. Bu maden, yerel halk tarafından da bilinmemektedir.

Bu madenlerden başka Bandırma'da yılda 700.000 adet granit taşı ve 500.000 kadar zımpara taşı çıkarılmaktadır. (Balıkesir İktisat Kılavuzu, 1957; s. 130).

Ayrıca 1900 yıllarında Yeniceköyü yakınlarında krom madeni bulunmuş ve Avrupa'ya sevk edilmek üzere hafriyata başlanmıştır. İstanbul ve diğer bazı şehirlerdeki tramvay yollarını süslemekte kullanılan granit taşı Bandırma'nın karşı sahilindeki ocaklardan çıkarılıp Avrupa'ya gönderilmektedir. (Hüdavendigar 1324; s. 517).

Bandırma; burada çıkarılan madenlerin yanında hem de Marmara'nın içlerinden çıkarılan madenlerin ihraç kapısı olmuştur. Bu ihraç madenlerden en önemlisi bor'dur.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen her döneminde madenciliğe ve yeni madenlerin bulunmasına büyük önem verilmiştir. Devlet, yeni maden yatakları bulmak için "arayıcı" olarak isimlendirilen kişiler görevlendirmiştir. Ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancı sermayenin Osmanlı topraklarında daha etkili olmaya başlamasıyla yasal düzenlemeler de bu yönde değiştirilmiştir. Ayrıca yasal düzenlemelerin yapıldığı bu dönemde madeni işletecek bilgi ve sermaye birikiminin olmaması madencilik sektöründe batı etkisinin artmasına sebep olmuştur.

Bandırma madencilik açısından zengin olduğu ve kıymetli metalik madenlere sahip olduğu bilinmektedir. Bu madenler o günün kısıtlı imkanlarıyla tespit edilebilmiş bugünün teknik şartlarıyla araştırma yapıldığında daha zengin çeşitlere ulaşılabileceği bu açıdan verdiğimiz bu bilgiler ülke ekonomisi açısından da önem arz etmektedir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi Bandırma'da çıkarılan madenlerden Yenice Köyü'nde bulunan bakır-çinko-antimon-simli kurşun madeni ve Edincik simli kurşun-bakır madeni bilinmeyen araştırılmaya muhtaç bir madenlerdir. Edincik'te bulunan simli kurşun-kömür-çinko-antimon-demir madeninin varlığı ise halk tarafından bilinmemektedir. Edincik'teki diğer bir maden linyit-manganez-simlikurşun ve bakır madeninin varlığına ve işletildiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Hıdırköy Bakır ve Demir Madeni'nin bir haritası mevcutken,Sularya Dağı Köyü Gümüş Madeni hakkında Boyacı Manoloğlu Nikola ve arkadaşlarının devlete verdiği dilekçeden başka bir bilgi yoktur. Ayrıca Bandırma, iç bölgelerden çıkan madenlerin ihraç kapısı olması sebebiyle madencilik açısından önemli kılmaktadır.

KAYNAKLAR

A) Arşiv Kaynakları

1-BCA, 310.10.00.10/385.567.2.

2-BOA. DH. MKT. 1539/47, (1305 Z 28).

3-BOA. Hrt.h/2274 (1327 C 12).

4-BOA. MV. 251/15 (1337 N 4).

5-BOA. T.d. 1325, No: 2126, s. 112.

6-BOA. T.d. 2127 Sayfa:53 Sıra No:4, 11 Şubat 304.

7-BOA, T.OMİ.1606/76 (1329 R 4).

8-BOA. T.OMİ. 1613/63 (1329 Ş 27).

9-BOA. T.OMİ. 1614/37 (1329 N 27).

10-BOA. TOMİ. 1661/19 (29 C 1336).

11- Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, No: 1324.

B) Araştırma Kaynakları

1- Altunbay, M. (2002). Klasik Dönemde Osmanlı'da Madencilik, Türkler Ansiklopedisi, C. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

2- Keskin, Y. (2018). Salnâmeler Işığında 20. Yüzyılın Başlarında Bandırma, Uluslararası Bandırma Sempozyumu, Bandırma- Balıkesir: Tam Metin Bildiriler Kitabı I. 67-73.

3- Maden Arama Faaliyetlerinde Alternatif Bir Araç Olarak 'Tarih': Osmanlı Döneminde Balıkesir'de Madencilik (1839- 1923), Tübitak Proje No: 108K003, Balıkesir, 2011.

C) Gazeteler

1-Karesi, 11 (12 Şaban 1332).

2-Karesi, 45/149 (10 Cemaziyel-evvel 1335).

19. Yüzyılın Sonlarında Zeytin Adası'nda Bulunan Maden Suyu Yataklarının İşletimi

Dr. Öğr. Üyesi Engin Çağman [1]

ÖZET

Tebliğin konusunu Osmanlı döneminde Zeytin Adası, günümüzde ise Zeytinli Ada olarak bilinen bölgede 19. yüzyılın sonlarında bulunan maden sularının işletimi için yapılan faaliyetler teşkil etmektedir. Osmanlı tebasından bir Rum vatandaşı olan Doktor Kostantin Makri Efendi, geçmişi antik çağlara kadar giden adada maden suyu aramak için resmi izin almış, adanın güney batısında maden suyu bulduktan sonra işletiminin kendisine ihalesini talep etmiş ve hükümet de bu talebi uygun bulmuştur.

İhale hazırlıkları esnasında bölgedeki Hristiyan Metropoliti ve cemaati adada bulunan manastırda ibadet edildiğini ve maden suyu bulunan bölgenin de manastırın arazisi içinde bulunduğunu iddia ederek ihale işlemine karşı çıkmıştır. Fakat hükümet tarafından yapılan araştırmada arazinin mülkiyetiyle ilgili herhangi bir kayıt bulunmadığı ve ihalenin hukuka uygun olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Hristiyanların ibadet mekânı olarak kullanılan manastıra zarar verilmemesi, adanın asli görünüşünün bozulmaması, yapılan hafriyat işlemi sonunda denize toprak doldurulmaması gerektiğine dikkat çekilmiş ve bu hususlar şartnamede de yer almıştır.

Tebliğde ele alınan konuya ait bilgiler Osmanlı arşivlerinden elde edilmiştir. Zeytin Adası'ndaki maden suyunun bulunması ile işletimi için ihale edilme süreci ve imzalanan ihale şartnamesi birinci el kaynaklar vasıtasıyla anlatılarak bölgenin iktisat tarihinin aydınlatılmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kostantin Makri Efendi, Erdek, Zeytin Adası, maden suyu,

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ecagman@bandirma.edu.tr

1. Giriş

Osmanlı dönemindeki adı Zeytin Adası olan ve günümüzde Zeytinli Ada olarak bilinen bölge 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında Karesi sancağına tabi olan Erdek kazası dahilinde yer almaktaydı. 4 Ekim 1893 tarihinde adada maden suyu arama izni alan Doktor Kostantin Makri Efendi, yaptığı araştırma sonucunda adanın güney batısında sodyum klorür ve mağnezyum içeren maden suyunu keşfetmiş ve bölgenin altmış yıllığına işletimi için hükümetten yetki istemiştir. [1]

Maden suyunun işletimi için hazırlanan sözleşme maddeleri, Kostantin Makri Efendi'nin bölgede geniş çaplı bir tesis kurma amacında olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda sözleşmede kendisine maden suyu civarında bahçe ve koru yapma, bahçelerin dahilinde otel, bina, banyo tedavihanesi ve hamam inşa edebilme yetkileri tanınmıştır.

Tebliğ, Kostantin Makri Efendi'nin Zeytin Adası'ndaki maden sularını işletme talebini, işletime dair sözleşme maddelerini ve hükümetin bu konudaki yaklaşımını ve önceliklerini ele almaktadır. Osmanlı arşiv belgelerinden faydalanarak hazırlanan çalışma, bölgenin iktisat tarihinin ortaya koyulmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. İhale Süreci ve Karşılaşılan Problemler

Kostantin Makri Efendi'nin müracaatı üzerine 4 Ekim 1893 tarihinde Zeytin Adası'nda maden suyu arama ruhsatnamesi verilmiştir. Çıkan maden suyu numunesi tahlil edilmek üzere Mekteb-i Tıbbiye'ye gönderilmiş ve 6 Ocak 1894 tarihinde suyun sodyum ve mağnezyum içerdiğine dair rapor düzenlenmiştir. Bunun üzerine Kostantin Makri Efendi maden suyunun işletiminin kendisine ihalesi için 2 Şubat 1896 tarihinde hükümete arzuhal göndermiştir. Arzuhal, Mekteb-i Tıbbiye raporu, sözleşme şartları ve adada bulunan maden suyu bulunan bölgeyi gösteren haritayla birlikte kiralama talebini içermektedir. Hükümet tarafından incelenen belgelerin bilimsel olduğu kabul edilmesine rağmen uzun süre herhangi bir işlem yapılmamış ve mesele 13 sene sonra, 1 Temmuz 1909 tarihinde yine gündeme gelmiştir. Talep üzerine Orman Ve Maadin Ve Ziraat Nezareti ilgili evrakları düzenleyerek Şura-yı Devlet'e göndermiştir. Şura-yı Devlet'in bildirdiğine göre 19 Haziran 1910 tarihinde Nafia, Maarif ve Maliye Dairesi'nde evraklar okunmuş ve adanın haritası incelenmiştir.

Konuyla ilgili belgede yukarda ifade edilen bilgilerin yanı sıra sözleşme sürecinin seyri anlatılmıştır. Buna göre Hüdavendigâr Vilayeti'nden 23 Ocak 1896 tarihinde gönderilen tahriratta Zeytinli Ada'da Hristiyanların ibadethane olarak kabul ettiği mahalle tecavüz edilmemesi ve hafriyat yapılması gereken mahallerde çıkarılacak toprakların denize dökülmemesi şartıyla araştırmanın, adanın her tarafına teşmil edilebileceği yönünde görüş bildirilmiştir. 22 Nisan 1896'da durum bu şekilde ilan edilmiş ise de Kapıdağı ve Erdek Metropolidi Dimos ile ihtiyar heyetinden Apostol ve dokuz arkadaşı hükümete konuyla ilgili bir telgraf göndermiştir. Telgrafta adanın Rum cemaatine ait olduğu, üzerinde manastır bulunduğu ve boş olan mahallerin de manastırın avlusu olduğu iddia edilerek özel günlerde orada toplantı yapıldığı belirtilmiştir. Karesi Mutasarraflığı, Hristiyan cemaatin bu iddialarına verdiği cevapta, adanın kimsenin tasarrufunda bulunmayıp eskiden beri boş olduğunu, arazinin de cemaatin ileri sürdüğü statüde olduğuna dair herhangi bir kayıt ve bilgi bulunmadığından iddiaların geçersizliğini ve maden suyu ihalesinin önünde bir engel olmadığını ifade etmiştir.

Maden suyu ihalesiyle ilgili olarak askeriyenin de görüşü alınmış ve Harbiye Nezareti 11 Mayıs 1896 tarihinde gönderdiği tezkiresinde küçük olması nedeniyle adanın kendileri açısından önemli olmadığını

[1] Doktor Kostantin Makri Efendi, aynı dönemlerde Kirmastı kazasının Dere-i Kebir karyesi civarındaki Acıca Dere adındaki bölgede de benzer şekilde maden suyu bulmuş ve burada işletme tesis etmek amacıyla hükümetle arasında resmi sözleşme imzalanmıştır. BOA, İ.MMS.00163.00014.007.001, 23 Mart 1329/5 Nisan 1913; BOA, ŞD.01238.00022.006.002, Tarihsiz.

ve maden suyu çıkarılması için herhangi bir sakınca bulunmadığını bildirmiştir. Netice itibarıyla Zeytin Adası'nın asli görünüşünün bozulmaması, Hristiyan ahalinin ibadethane olarak kullandığı mahalle tecavüz edilmemesi, hafriyat gerektiğinde çıkarılan toprakların denize doldurulmaması, maden suyunun banyo suretiyle kullanılmasının birçok hastalığın iyileşmesini temin edeceği cihetle imtiyaz süresinin bitiminde tüm yapıların bedelsiz olarak hükümete bırakılmak üzere banyo tedavihanesi, hamam ve otel inşasına izin verilmesi gibi şartlarla 60 yıl süreliğine maden suyunun işletim hakkının Kostantin Makri Efendi'ye verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca inşaat vb. muamelelerin belediye nizamlarına tabi olduğu hatırlatılmıştır.

Maliye, Nafia ve Maadin dairesinde yapılan görüşmede, maden suyu çıkan bölgenin ihalesi müzakere edilmiş, tüm şartların usulüne uyun olduğu hususunda görüş birliğine varılmış fakat meselenin bir defa da Şura-yı Devlet Umumi Heyeti'nce tetkik edilmesi kararlaştırılmıştır. Şura-yı Devlet de yaptığı incelemede imtiyaz ihalesinin hem fenni hem de nizami açıdan yerinde olduğunu ve altmış yıllığına Doktor Konstantin Makri Efendi'ye imtiyaz verilmesinin muvafık olduğunu beyan etmiştir.[1]

3. Sözleşme Şartları

Maden suyunun imtiyaz ihalesi on sekiz madde ve bir de ilave hususi maddeden oluşmaktadır.

Anlaşmanın ilk iki maddesinde bölge tanımlanmakta ve maden suyunun özelliklerinden bahsedilerek anlaşmanın altmış yıllığına yapılacağı ifade edilmektedir. Üçüncü madde, mültezimden alınacak kira ücretini ve alınacak vergileri açıklamaktadır. Buna göre vergilerin zamanında ödenmemesi halinde nizami faiz işletileceği bildirilmektedir.[2] Gerek vergilerin, gerek cezaların maden nizamnamesinin yedinci ve elli yedinci maddeleri gereğince mültezimin menkul eşyasından, şayet bunlar yeterli olmazsa emlâkından karşılanacağı belirtilmektedir.

Anlaşmaya göre mültezim, maden suyu civarında bahçe ve koru yapabilecek, bahçelerin dahilinde otel, bina ve sair banyo tedavihanesi ve hamam inşa edebilecektir. Fakat bu durumda tüm masraf, zarar ve ziyan imtiyaz sahibine ait olacak; hükümetten bu konuda herhangi bir şey talep edilmeyecek, adanın asli görüntüsü bozulmayacak ve Hristiyanların ibadet ettiği mahallere tecavüzde bulunulmayacaktır. Öte yandan hafriyatı gereken bölgelerden alınacak topraklar denize dökülmeyecek ve maden nizamnamesinin doksan yedinci maddesi gereği inşaat ve sair muameleler belediye nizamına tabi olarak yürütülecektir. Sözleşme bitiminde ise hiçbir karşılık almadan tüm yapılar sağlam bir şekilde hükümete teslim edilecektir.[3] Fakat mültezim, gerek otel, bina benzeri inşaatlardan, gerek imtiyaz sınırları içinde maden suyunu toplama, koruma ve dağıtım hususunda yapacağı inşaatlardan dolayı başkalarının tarla, bina vesairesine hiçbir şekilde zarar vermemelidir. Mağdur tarafın mahkemeye müracaatı ve haklı bulunması durumunda ortaya çıkan zarar mültezim tarafından karşılanacak; bu konuda amele, memur, müstahdem ve mühendislerinin yaptıklarından dolayı da mültezim mesul olacaktır.[4] Sözleşmeye göre şayet maden suyunun imtiyaz sınırı dahilinde şahıslara ait arazi bulunursa tazminatlarının ödenmesi Maden Nizamnamesi'ne göre yapılacaktır. Ayrıca mühendis ve ustabaşı haricindeki memur ve amele Osmanlı tebasından olacaktır.[5]

Maden suyu işletmesinin mültezime verilmesine rağmen sözleşmeye herkesin, içebileceği kadar suyu ücretsiz olarak almaya hakkı olduğu maddesi konulmuştur. Buna göre bölge ahalisinin maden suyundan eskiden beri içmek amacıyla istifadesi mültezim tarafından men edilemeyeceği gibi mültezim; ihtiyaç

[1] BOA, İ.İMT.00008.00015.002.001, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
[2] BOA, İ.İMT.00008.00015.003.001, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
[3] BOA, İ.İMT.00008.00015.004.002, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
[4] BOA, İ.İMT.00008.00015.004.003, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
[5] BOA, İ.İMT.00008.00015.004.002, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910

sahiplerinin ve civarda ikamet eden askeriyenin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar suyu ücretsiz olarak almalarına karşı çıkmayacaktır. [1]

Mültezim, sözleşmeye göre her sene Mart ayı başında bir önceki senenin maden suyu sarfiyatıyla hasılat miktarını vesair istatistiki bilgileri içeren belgeleri Maden Nezareti'ne göndermeye mecbur tutulmuştur. Buna ilave olarak mültezim, maden sularının üzerine suyun ismini, Tıbbiye Meclisi'nin tahlil raporunun suretini, suyun fiyatını ve hangi tarihte kaynağından alındığını gösteren bir etiketi koymak zorundadır. Bu şekilde olmayan maden suları nerede bulunursa el konularak imha edilecek ve bundan dolayı imtiyaz sahibi herhangi bir tazminat iddiasında bulunamayacaktır. Mültezim, ihale fermanı kendisine verildikten sonraki altı ay içinde gereken masrafları ödeyerek madeni teslim almaya mecburdur. Teslim tarihinden itibaren iki sene içinde de kurulum ve imalata başlamak zorundadır. Aksi halde Maadin Nizamnamesi'nin elli dokuzuncu ve altmışıncı maddeleri gereği ihalenin feshine yönelik işlemler başlatılacaktır.

Mültezimin, maden suyunun imalat ve işletimine başlayabilmesi için dışarıdan alınması gerekli olan alet, edevat ve makineleri gümrükten vergi ödemeksizin getirebilmesine izin verilmiştir. Ayrıca mültezimin patent nizamnamesi gereğince faaliyetleri hangi gruba giriyor ise buna ait patent vergisini vermesi ve maden suyunun Avrupa'ya ihracatı durumunda diğer vergilerin dışında, şayet gümrük ihracat vergisi kaldırılsa bile başka bir şekilde bu vergiyi ödemesi şart koşulmuştur. [2]

Hususi başlığıyla ifade edilen maddeye göre ise maden suyunun bulunduğu mevki ve civarındaki veya maden yataklarıyla kaynakları üzerindeki binaların istihkâm, yol ve askeriyeyle ilgili inşaat gereği yıkılması durumunda veya askeri harekat icrasıyla maden işletiminin kısmen veya tamamen durdurulması halinde mültezimin buna hiçbir şekilde muhalefete hak ve selahiyeti olamayacağı gibi kesinlikle zarar ve ziyan talebine hakkı da olmayacağı ifade edilmiştir.[3]

4. Sonuç

Asıl mesleği doktorluk olan Osmanlı vatandaşı Kostantin Makri Efendi, bugün olduğu gibi Osmanlı döneminde de Erdek'e bağlı bulunan ve Zeytinli Adası olarak bilinen Zeytin Adası'nda maden suyu aramak amacıyla 1893 yılında hükümetten izin almıştır. Yapılan tahkikat sonucunda bulunan maden suyunun numunesi Mekteb-i Tıbbiye'ye tahlil edilmiş ve suların sodyum ve mağnezyum içerdiğine dair rapor verilmiştir. Buna istinaden Kostantin Makri Efendi, maden sularını 60 yıllığına işletme hakkı için müracaat etmiştir. Konu hakkında uzun süre herhangi bir ilerleme kaydedilmemiş ise de 13 sene sonra işletme 60 yıllığına kendisine ihale edilmiştir.

Kostantin Makri Efendi ile yapılan anlaşma 18 esas ve bir ilave maddeden meydana gelmektedir. Hükümet, özellikle adanın asli görüntüsünün bozulmaması, Hristiyanların ibadet ettiği mahallere tecavüzde bulunulmaması ve hafriyatı gereken bölgelerden alınacak toprakların denize dökülmemesi konusunda ısrarcı olmuş ve bu hususlar sözleşmeye kaydedilmiştir. Buna mukabil mültezime, masrafları kendisine ait olması, hükümetten bu konuda herhangi bir talepte bulunmaması ve sözleşme bitiminde sağlam bir şekilde teslim etmesi kaydıyla maden suyu civarında bahçe ve koru yapabilme, bahçelerin dahilinde otel, bina, banyo tedavihanesi ve hamam inşa edebilme izni verilmiştir.

Anlaşma maddeleri arasında yer alan önemli bir husus da mültezimin, bölge ahalisinin maden suyundan eskiden beri içmek amacıyla faydalanmasını engellenmemesi, yine fakir ve muhtaçlarla

[1] BOA, İ.İMT.00008.00015.004.003, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
[2] BOA, İ.İMT.00008.00015.004.001, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
[3] BOA, İ.İMT.00008.00015.003.001, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910

civardaki askeriyenin ihtiyaçları kadar maden suyunu ücretsiz olarak almalarına izin vermesidir. Böylece ekonomik kaynak oluşturabilecek bir faaliyetin sosyal huzursuzluğa yol açmaması hedeflenmiştir.

Maden suyu işletmesi ihale edilmesine rağmen Osmanlı arşiv belgeleri arasında işletmenin akibeti hakkında bilgi edinilememiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda yeni bilgi ve belgelerin araştırmaya sunulması sayesinde muhtemelen işletme hakkında daha fazla bilgiye ulaşılması mümkün olabilecektir.

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA)
İ.İMT.00008.00015.002.001, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
İ.İMT.00008.00015.003.001, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
İ.İMT.00008.00015.004.002, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
İ.İMT.00008.00015.004.003, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
İ.İMT.00008.00015.004.002, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
İ.İMT.00008.00015.004.003, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
İ.İMT.00008.00015.004.001, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910
İ.MMS.00163.00014.007.001, 23 Mart 1329/5 Nisan 1913
ŞD.01238.00022.006.002, Tarihsiz.

Bir Seyyahın Cumhuriyet Öncesinde Karesi, Edincik ve Ayvalık'a Dair İzlenimleri

Prof. Dr. Mefail HIZLI[1]

ÖZET:

Cumhuriyet'in ilânından yaklaşık 10 yıl önce Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde bir seyyahın Karesi, Edincik ve Ayvalık'a dair oldukça dikkat çeken ayrıntılı tasvir, gözlem ve değerlendirmelerine yer verilen bu bildiri, o dönemin en önemli ve en itibarlı yayın organları arasında sayılan Sebîlürreşâd dergisinde yayınlanan makalelerden yola çıkarak hazırlanmıştır. Bu üç yerleşim biriminin özellikle sosyal, dinî, ticarî ve maarif hayatına dair bir panorama sunması bakımından ilginç detaylar içermektedir. Adı geçen dergide "Anadolu Mektupları" adıyla yazılar kaleme alan ve Osmanlılar'ın çöküş yıllarının toplumsal sorunlarını irdeleyen Ömer Fuad'ın, Bandırma'yla ilgili üç ayrı sayıda yayınladığı yazıların dışında yine Bandırma ile bağlantıları olan Karesi, Edincik ve Ayvalık hakkında da toplam üç makalesi bulunmaktadır. Son derece dikkatli gözlem ve kıymetli değerlendirmelerin yer aldığı bu yazılarda müslümanlarla hıristiyanların sosyal yaşamları, dinî durumları, mevcut kurumlar, ticari yapı, eğitim-öğretim ve daha birçok konuya ilişkin gözlemler aktarılmaktadır. Bildiride, 1913 yılında Sebîlürreşâd'da yayınlanan ve yazar Ömer Fuad'ın seyahat notlarından hareketle birtakım değerlendirmelere yer verilecektir.

Anahtar sözcükler: Karesi, Edincik, Ayvalık, Ömer Fuad, Anadolu Mektupları
JEL Kodu: Z00

[1] Bursa Uludağ Üniversitesi, mefailhizli@uludag.edu.tr

The Impressions of a Traveler About Karesi, Edincik and Ayvalık During Pre-Republican Period

Prof. Dr. Mefail HIZLI[1]

ABSTRACT:

This declaration, which included detailed descriptions, observations and evaluations of a traveler about *Karesi, Edincik* and *Ayvalık* recorded approximately 10 years before the proclamation of the Republic accepted as a period of collapse of the Ottoman Empire, is based on the articles published in the *Sebîlürreşâd* journal which was considered to be one of the most important and reputable publications of that period. These three settlements contain interesting details especially in terms of providing a panorama of social, religious, commercial and educational life. Ömer Fuad, who wrote the articles under the name of "Anadolu Letters" in the mentioned journal and examined the social problems of the collapse years of Ottoman, has published three separate articles there on *Bandırma*, as well as *Karesi, Edincik* and *Ayvalık*. In these articles, which include extremely careful observations and valuable evaluations, views on the social life, religious conditions, current institutions, commercial structure, education and training of Muslims and Christians are given. This declaration includes some evaluations based on the travel notes of the author Ömer Fuad, published in *Sebîlürreşâd* in 1913.

Keywords: Karesi, Edincik, Ayvalık, Ömer Fuad, The Anotalian Letters
JEL Code: Z00

[1] Bursa Uludag University, mefailhizli@uludag.edu.tr

GİRİŞ

Osmanlı'nın yıkılmaya sürecine girdiği ve adeta kurumaya yüz tutmuş bir ağaç gibi olduğu dönemlerde bir seyyahın Anadolu'ya ait betimlemelerinden yola çıkarak Karesi, Edincik ve Ayvalık'a dair enteresan bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Sebîlürreşad dergisinin Anadolu'ya gönderdiği Ömer Fuad Bey'in aktardığı ayrıntılı tasvir ve gözlemlerine dayanarak çöküş yıllarının toplumsal dokusu ve hatta çöküş sebeplerine dair önemli izlenimler edinme fırsatı elde edilebilmektedir. Oldukça iyi bir gözlem, değerlendirme ve aktarım kabiliyetine sahip olduğu anlaşılan seyyahımızın tarih bilgilerine de vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.

2018 yılında *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi* tarafından düzenlenen *I. Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu*'nda Bandırma'ya dair son derece dikkate değer dair izlenimlerini bir bildiriyle[1] paylaştığımız Ömer Fuad Bey, Bandırma'dan sonra ziyaret ettiği Karesi, Edincik ve Ayvalık hakkındaki gözlemleri ve aldığı notları, yazarı olduğu Sebîlürreşad dergisinde okuyucularına aktarmıştır. Bu bildiride adı geçen yerleşim birimlerinde bizzat yaşadığı, gördüğü ve kendisine anlatılan hususlardan yola çıkarak bölgeye ait bir değerlendirme yapmak istiyoruz. Onun bu yerlerle ilgili tecrübelerini irdelemek suretiyle Osmanlı'nın son döneminde Güneybatı Marmara'daki sosyal, ekonomik, kültürel ve dinî durumu, ayrıca toplumun eğitim seviyesi hakkında detaylı bilgilere vâkıf olma imkânı bulacağız.

Sebîlürreşad dergisinin seyyah yazarı Ömer Fuad Bey hakkında maalesef yeterli bilgiye sahip değiliz. Seyyahın dergide yayınladığı makalelerin toplam sayısı 14'tür. Derginin ifadesiyle *"Anadolu Seyyâr Muhâbir-i Mahsûsu"* olan Ömer Fuad, bunları *"Anadolu Mektupları"* üst başlığıyla yayınlanmıştır. Aynı dergide kendisi hakkında bazı ipuçlarına da ulaşıyoruz. Söz gelimi 245. sayı, 188. sayfa ile 246. sayı, 204. sayfada (hemen tamamı aynı ifadelerden oluşan) Eşref Edib imzalı şöyle bir ibarenin yayınlandığı görülmektedir:

"Sebîlürreşâd, muhterem halkımız tarafından gösterilen teveccühâta karşı vazîfesini bir kat daha fedâkârâne îfâ etmek sûretiyle fi'ilî bir şükrân edâ etmek istiyor. Bunun için Anadolu'yu dolaşıp bir tarafdan ahâlîmizin ihtiyâcâtını anlayarak bize bildirmek, diğer tarafdan abone kayd olunmak ârzûsunda bulunan ihvân-ı dîne kolaylık göstermek üzre bir me'mûr-ı mahsûs i'zâmını münâsib görmüşdür. Mekteb-i Hukūk'dan me'zûn Ömer Fuâd Bey bu vazîfe ile tavzîf edildiğinden inşâa'llâh gelecek hafta zarfında Anadolu'ya müteveccihen hareket edecekdir. Uğrayacağı yerlerde muhterem kāri'lerimiz tarafından mazhar-ı himâyet olmasını temennî ederiz. Selânik Matbaası Eşref Edib".

Anlaşıldığı kadarıyla dergide seyahat izlenimleri yazması istenilen Ömer Fuad Bey, Hukuk Mektebi'ni bitirmiş bir kişidir. Kalemi de kuvvetli olduğu görülen ve seyahatine İstanbul'dan Mudanya'ya gelerek başlayan seyyahımız her ziyaret ettiği yere ilişkin gözlem ve değerlendirmelerini oldukça özenli bir üslupla dergide kendisine ayrılan bölümde "mektup"lar halinde yayınlama fırsatı bulmuştur.

Bu bildirinin sonunda latinize edilen metinler Ömer Fuad Bey'in Sebîlürreşad dergisinde yayınlanan makalelerinden oluşmaktadır. Bandırma dışında yine bu bölgedeki üç ayrı yerle ilgili üç farklı sayıda yayınlanmış makaleler bulunmaktadır. Bu makalelerin yayınlandığı tarihler ve bulunduğu sayfalar sırasıyla şöyledir:

1. *"Karesi Sancağı Meclis-i Umûmîsi'nin İn'ıkād ve Mukarrerâtı"*: 11. cilt, 267. sayı, 109-110. sayfalar. Hicrî: 22 Zilkâde 1331, Rûmî: 10 Teşrînievvel 1329, Milâdî 23 Ekim 1913.
2. *"Aydıncık (Edincik) Nâhiyesi"*: 11. cilt, 281. sayı, 332-333. sayfalar. Hicrî: 2 Rebîulevvel 1332, Rûmî: 16 Kânûnisânî 1329, Milâdî 29 Ocak 1914.

[1] "Ömer Fuad'ın Anadolu Mektupları'nda Bandırma'ya Dair İzlenimler", *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu (UBS'18)*, 17-19 Eylül 2018, *Tam Metin Bildiriler Kitabı I: Tarih Arkeoloji, Göç Hareketleri, Önemli Şahsiyetler, Kültür ve Folklor, Edebiyat ve Eğitim,* (ed. Zekai Mete, Ahmet Aydın, Gülnil Aydın, Yunus Emre Gürbüz), Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yayınları, Balıkesir, 2018, s.51-66.

3. *"Adalar Denizi Sâhilinde: Ayvalık Kazâsı"*: 12. cilt, 292. sayı, 107-108. sayfalar. Hicrî: 20 Cemâziyelevvel 1332, Rûmî: 3 Nisan 1330, Milâdî 16 Nisan 1914.

Bu bilgilerden sonra önce Ömer Fuad'ın makalelerinden yola çıkarak bir değerlendirme yapacak, daha sonra da bildiriye esas olan metinlerin latinizesini paylaşacağız.

ÖMER FUAD'IN GÖZLEM VE DEĞERLENDİRMELERİ

Karesi Sancağı Genel Meclis Toplantısı ve Alınan Kararlar

Ömer Fuad, Kānûn-i Esâsî'nin sağladığı önemli fırsatlardan birinin de her yıl genel meclislerin yapılmaya başlanması olduğunu, içinde bulunulan yıl bu meclislerin ikincisinin Karesi'de livâ mutasarrıfı Reşid Beyefendi ile Edremit eski mebusu Ferhad Beyefendi'nin başkanlığında gerçekleştirildiğini ve birçok önemli kararlar alındığını, Karesi Genel Meclisi'nin de Eylül ayı ortalarında toplantılara başlayarak memleketin muhtaç olduğu ilerleme ve reformları bir an önce hayata geçirmek için gece-gündüz çalıştığını ve bu konuda özellikle ikinci başkan Ferhad Bey'in büyük gayretleri olduğunu ifade ederek makalesine başlamaktadır.

Meclisin, öncelikle memleketin maarif, yollar ve ziraatin ıslahına dair olan ihtiyacın farkında olarak elindeki bütçeyi mevcut ihtiyaçlardan hangisi için kullanacağını ve o bütçe yılında mevcut ihtiyaçların nasıl karşılanacağı üzerinde durulduğunu belirten yazar, sonuçta sancağın, bir "ihtiyaç listesi"nin belirlenmesini gündeme aldığını, bu bağlamda örneğin mektepler hakkında oluşturulacak bir raporla Karesi sancağının köy, nahiye ve kazalarında ihtiyaç duyulan mektep sayısı ile bunlardan hangilerine ibtidâî, rüşdî, idâdî ya da dârulmuallimîn inşa edilmesi gerektiğinin tespiti ifade edilerek böyle bir raporun hazırlanması durumunda mutasarrıf değişse de her idareci için bunun büyük bir kolaylık sağlayacağını, bir sonraki yıl da benzer bir raporun hazırlanarak sancağın genel durumu ve ihtiyaçlarının yakından bilinmesinin ne denli önemli olduğunu aktarmakta ve sancaktaki yollar konusunda da benzer bir yöntemin uygulanarak Karesi dâhilinde kaç kilometre yolun mevcut olduğu, ne kadar daha yola ihtiyaç duyulduğu, mevcut bütçeye göre o yıl hangi yolların yapılmasının uygun olduğu vb. hususların kayıt altına alındığını eklemektedir.

Mektepler

Sancak Genel Meclisi'nin, rüşdiye ve ibtidâiye mekteplerindeki muallimlerin refah ve saadetini temin etmek ve yeni atanacak olanların da niteliklerini yükselterek bu mukaddes mesleği icra edeceklerin ilgisini arttırmak amacıyla muallim maaşlarına zam yapılmasını öngördüğünü vurgulayan Ömer Fuad, mevcut muallim maaşlarının şöyle olduğunu ifade eder:

Sancakta erkek öğrencilerin bulunduğu mekteplerde görev alan muallim 600, muallim yardımcısı 500, üçüncü muallim 300, mubassır (mekteplerde derslerin disiplini ev öğrencilerin devamını takip eden kişi) da 200 kuruş; kız öğrenci mekteplerinde aynı sayıda bayan muallim bulunacak ve bunların alacağı maaşların diğer erkek mekteplerinde görev yapanlardan farklı olmayacak, ayrıca 300 kuruş maaşlı nakış konusunu bilen bir bayan muallim de kadroya ilâve edilecektir.

Hâl-i hazırda mevcut mektep binalarının, özellikle de köy mekteplerinin durumunun son derece acıklı bir halde olduğunu ve hatta bir ahırdan farkının bulunmadığının görüldüğünü, oldukça karanlık ve kasvet verici olan bu mekânların içerisi güneş görmemiş evlere benzediğini, bundan dolayı mektep binalarının inşalarının da bir esasa bağlanması gerektiğini belirten seyyah, bu sebeple meclisin, mekteplerin inşa tarzlarını tektip projelere dönüştürmek için ihtiyaçları karşılayacak şekilde mükemmel bir proje hazırlayıp bastıracağını ve bunun bütün köylere gönderilerek bundan böyle yapılacak mekteplerde bu projelerin esas alınacağını kaydeder.

Hazırlanan rapora göre Karesi livâsı dâhilinde; erkek ibtidâî 261, kız ibtidâî 21, kız rüşdî 4, erkek rüşdî 23, Bandırma ve Edremit kazalarında 2 idâdî, 1 dârulmuallimât ve 1 dârulmuallimîn mektebinin açılmasına ihtiyaç bulunduğuna değinen yazar, bu listenin ideal noktaya taşınabilmesi kapsamında ayrıca 101 erkek ibtidâîsi, 14 kız ibtidâîsi, 20 erkek rüşdîsi, 3 kız rüşdîsi, Bandırma ve Edremit kazalarında 2 idâdî ve 1 dârulmuallimîn açılması lâzım geldiğini, bunun için ayrılan toplam bütçenin de 17 bin lira civarında olduğuna işaret eder.

Bayındırlık

Karesi Livâsı dâhilinde 223.783 metre yol mevcut olup bunun 170.642 metrelik kısmının uzun süreli bir tamire, 24 bin metrelik kısmının ise köklü bir onarıma ihtiyaç duyduğunu, bunun dışında livânın 270.181 metre uzunluğunda yeni yola gereksinimi bulunmakta olup 63.928 metrelik yolun toprak düzenlemesinin kısmen yapıldığını, bir kısmının da tamamlanamadığını, bütün bunların gerçekleştirilebilmesi için yaklaşık 278 bin liraya ihtiyaç olduğunu ifade eden Ömer Fuad, livânın yol yapımına ayırdığı bütçenin ise sadece 17 bin lira civarında kaldığını ve bu sebeple Meclis'in, *"takdîmü'l-ehemm ale'l-mühim (daha önemli olan daha az önemli olana tercih edilir)"* kaidesine göre yolların inşa edilebilmesi için birtakım çareler üzerinde durduğunu belirtir.

Karesi livâsında özellikle yol bakımından en zor durumda kalan yerleşim yerinin Balıkesir'e 18 saat yürüme uzaklığındaki Balat nahiyesi olduğunu, aslında bu nahiyenin inşa edilmiş bir yolunun bulunmadığını, zaman içinde kendiliğinden oluşan üç-dört karış genişliğinde "keçi yolu" adıyla anılan ve kumsal kayalık ile uçurumlar ve sarp tepelerden oluşan bir yolun kullanılmakta olduğunu, bu yola hayvanıyla çıkan bir kişinin yolculuğu sırasında bir-iki defa düşmemesinin büyük bir şans sayıldığını aktaran seyyah, öncelikle Balıkesir-Balat yolunun yapılması gerektiğini, sonra Bigadiç-Sındırgı, Balıkesir-Bigadiç, Balıkesir-Balya ve Bandırma-Gönen yollarının da yapılmasının icap ettiğini, ancak yeterli sayıda mühendis ve amelenin bulunmadığını, işte bu yüzden Genel Meclis'in, söz konusu yollar için bütün projeleri hazırladığını ve her yolun güzergâhını belirlediğini, artık bunların önümüzdeki yıllarda nasıl yapılacağının planlaması üzerinde durduğunu ifade eder.

Edincik (Aydıncık) Nahiyesi

Mübarek Anadolu toprağının hemen her köşesinin ecdadımızın kahraman hatıralarıyla dolu olduğunu, bu güzel ve sevimli toprakların hep Osmanlı'nın muhteşem tarihini terennüm ettiğini, üzerinde bulunduğu Bardakdurmaz Bayırı'nda, bundan altı asır önce Şehzade Süleyman Paşa'nın da bir süre geçirdiğini ve pek çok plan burada hazırladığını belirten Ömer Fuad, Süleyman Paşa'nın hayallerinin koca bir denizi aşarak Mürefte (günümüzde Şarköy'e bağlı bir mahalle) ve Şarköy (Tekirdağ'a bağlı bir ilçe) tepelerine kadar uzandığını, Rumeli'nin zümrüt topraklarının Asya'nın kahraman evlâtları için bir ideale dönüştüğünü, o sıralarda Osmanlıların bu fikirleri taşıdığını öğrenen Bizans imparatorunun bunu engellemek için sahillerdeki bütün gemileri ortadan kaldırdığını, Osmanlıların denizde gemilerinin bulunmasa da kalplerinde çok sağlam bir iman, azim ve sebatın yer aldığını, sonuçta o koca denizi sallarla aştığını ve Marmara'nın uykuya daldığı bir gecede seksen dilâverin tahta parçalarıyla Avrupa'ya geçerek Viyana kapılarına kadar gittiğini nakleder.

Anadolu'nun yıkık harabelerinden bir örnek olarak aktardığı Edincik'te camilerin bir kısmının sıvalarının döküldüğünü, kimisinin cemaatsizlik yüzünden baykuşlara yuva haline geldiğini, toz toprak içinde yıkılmayı beklediğini ifade eden yazar, küçük bir nahiye merkezi olduğu dönemde bile burada 35 cami ve mescide ihtiyaç duyulduğunu da ekler.

Müslümanların Edincik'te son derece kötü bir halde bulunan müesseselerinin sadece dinî ve hayrî eserlerle sınırlı kalmadığını, dünyevî kurumlarının ise bundan daha beter olduğunu belirten seyyah, din ile dünyanın zaten ikiz olduğunu, dünyası mamur olmayan milletlerin ahiretlerinden hayır

umulamayacağını, dinleri bozulan müslümanların dünyalarının da perişan olacağını aktarıyor ve buna bir örnek olarak da camileri toz toprak içinde kalan Edremit'in, hükûmet konağının da yıkılacak bir hâle geldiğini kaydeder.

Müslüman mekteplerinin durumunun ağlanacak bir hâlde olduğunu, binalarının yıkık dökük, duvarları ve tavanlarının örümceklerle kaplandığını, verilmekte olan eğitimin ise Nuh Peygamber zamanından kalma usüllerle gerçekleştirildiğini vurgulayan Ömer Fuad, bir önceki nahiye müdürü Aziz Efendi'den övgüyle bahsederek burada maarifi canlandırmak için bir hayli çalıştığını, düzenli eğitim verilecek mekteplerin yapımı için gereken yaklaşık 600 liralık meblağın bağış ve yardım yöntemiyle üç senede teminini halka kabul ettirdiğini ve aslında bu tür bağış anlayışına pek alışık olmayan Edincik için bunun büyük bir fedakârlık olduğunu ifade eder. Edincik'in Bandırma'ya yakın bulunması ve birçok zeytinlik ile bağlara, bahçelere sahip olması hasebiyle diğer nahiyelere nispetle daha zengin olduğunu da not eder.

Bu konudaki asıl sorumluların elbette sadece Edincik ahalisi olmadığını, haysiyet sahibi hamiyetli rehberlerin bulunmaması sebebiyle bu sıkıntıların yaşandığını, millete yol gösterecek rehberlere şiddetle ihtiyaç bulunduğunu nakleden yazar, gayrimüslimler arasında görülen gelişmelerin ileri gelenlerin himmetiyle oluştuğunu, hıristiyanların bundan kısa süre öncesine kadar bizden beter bir cehaletin içinde debelendiklerini, otuz yaşından yukarı bulunanların hâlâ Ermenice okuyup yazamadıklarını, ancak gençler arasında okuma-yazma bilmeyenin artık kalmadığını, hıristiyanlar arasındaki bu ilerlemeyi Artin Efendi adında bir doktorun gerçekleştirdiğini, büyük bir şehirde oturan bu zengin kişinin, servetine rağmen bütün rahatlığını terk ederek kalkıp bu nahiyeye geldiğini, mektepler tesis ederek Ermeni çocuklarına okuma-yazma öğrettiğini ve onların milli duyguları harekete geçirdiğini, böylece kısa zamanda büyük bir başarı ve gelişme sağladığını, bizim eksikliğimizin de daha çok bu yönden olduğunu, yüksek bir okuldan diploma alanların böyle nahiye ve köylere gidip çalışmayı gereksiz saydıklarını ve dolayısıyla tahsilin millet için değil, kişisel menfaatle sınırlı kaldığını belirtir.

Bu acıklı levhaları daha çok yüksek okullardan mezun arkadaşlarıyla paylaştığını ve durumu ibretle değerlendirmek suretiyle vicdanlarına danışarak bu yanlıştan dönmeleri ve millete hizmet yarışına girmeleri ve karanlıkta kalan bîçâre Anadolu köylerini ilim ve irfanlarıyla aydınlatmaları gerektiğini söyleyen Ömer Fuad, gayrimüslimlerin dinî ve dünyevî müesseselerini ve kendi milletine nasıl hizmet ettiklerini aktarır ve mekteplerinin birer saraya benzediğini, kiliselerinin granit taşlardan inşa edildiğini, içlerindeki süslemelerin ise gözleri kamaştırdığını ve bütün bunların hıristiyan ahalinin yardımlarıyla gerçekleştiğini ifade eder.

Ermeniler gibi Rumların da "Papadopulo"larının kendilerini ihya ettiğini, bu zatın Edincik civarında, Bandırma karşısında Perama adında bir köyde yaptırdığı büyük bir mektebi yeterli görmediğinden aynı yerde üç bin lira harcamayla mükemmel yeni bir kız mektebi de inşa etmek üzere olduğunu, Rumlar için hamiyetli olan bu kişiyi müslümanların da bildiğini, çünkü bütün müslüman kadınların dantelalarını ondan aldığını ve "Haci Polo Mağazası" sahibi bu zatın kazandığı paraları Rum köylerinde kardeşlerine mektep yaptırmak suretiyle dağıttığını ve bundan vicdanî bir haz ve millî bir zevk duyduğunu, bizim zenginlerimizin ise herhangi bir köyde mektep tesis ettiğine dair bir bilgisinin olmadığını belirten yazar, ilim ve irfan alanında olduğu gibi iktisadî sahada da müslümanların gayrimüslim vatandaşlarla rekabet edemeyeceklerini, bizim fakirlik ve sefalet girdabında sürüklendiğimiz ortamda onların refah ve saadet içinde hayatlarını sürdürdüklerini, aslında bu bölgede zeytin, koza, üzüm, meyve üretiminin yüksek olmasına rağmen müslümanların cebine giren paranın onlara nispetle son derece az olduğunu, müslümanların yağ hanelerinde sekiz amele çalışıp yağı elleriyle sıkarken Rumların büyük büyük fabrika ve şirketlere sahip olduğunu ve günde altı-yedi bin okka zeytinyağı ürettiklerini kaydeder ve bizimle onlar arasındaki farkın ne derece büyük olduğunu bilmeden hâlâ kendini galip sayanlara diyecek bir şeyin olmadığını ve Allah'ın ümmet-i Muhammed'i gaflet uykusundan uyandırmasından başka bir ümidinin kalmadığını ilave eder.

Adalar Denizi Sahilinde: Ayvalık Kazası

Ayvalık'ın, Adalar Denizi sahilinde, İzmir'den sonra Anadolu'nun en mühim bir beldesi olduğu gibi Etniki Eterya Cemiyeti'nin de Osmanlı topraklarındaki en önemli şubesi olduğunu, Yunan gazeteciler ile Osmanlı ülkesinde yayınlanan Rum gazetelerin muhabirleri için burasının harekât merkezi olarak kabul edildiğini, bir Yunan şehri görmeyi arzu edenlerin Atina'ya kadar gitmek için yorulmalarına gerek olmadığını, onun küçük bir modeli olan Ayvalık kazasını ziyaret etmenin bunun için yeterli olacağını vurgulayan Ömer Fuad, matbaalarının cayır cayır Yunanlılık neşredip durduğunu, gazetelerinin haftada üç kez düzenli olarak yayınlandığını, *Krikis* (Dellâl) adındaki bir gazetenin binlerce nüshasının birçok yere dağıtıldığını, öte yandan 7 bin evde oturan 35 bin Rum'un kasaba ve sahillere hakim noktalarda 10 büyük kiliselerinin bulunduğunu, her Rum'un ölürken kiliseye bir miktar parayı vasiyetini asla ihmal etmediğin, her yıl 15-29 Ağustos arasında büyük bir panayır burada kurulduğunu, adalar, Yunanistan ve Makedonya'dan binlerce Rum'un gelerek gerçekleştirilen büyük toplantılarda fikir alış-verişinde bulunulduğunu, paralar toplandığını, dışarıdan bakılınca çok sayıda konuğun sadece kilise ve hastane ziyareti için geldiği görülüyorsa da kiliselerde neler konuştuklarının bilinmediğini, ayrıca Rum hastanelerinin en yetkin doktorlarla devamlı hizmet verdiğini ve hastalarının üzerine titrediklerini ifade eder.

Öte yandan Rumların ibtidâî, rüşdî, idâdî, hattâ âlî mekteplerinde sayısız gence ders verildiğini, son derece görkemli metrepolithanelerinin bulunduğunu, binlerce Rum'un metrepolitin bir işaretiyle harekete hazır olduğunu, kazada İngiliz, Fransız ve Yunan konsolosluklarının bayraklarının dalgalandığını, bütün bu görünümüyle Ayvalık'a girer girmez insanın ister istemez "Acaba burası Osmanlı memleketi midir?" sorusunu sorduğunu ve buralarda bir müslümanın görülür görmez hemen izlemeye tabi tutulduğunu, kazaya niçin gelip ne istediğini öğrenmek için rahatsız edecek şekilde davrandıklarını ifade eden yazar, Rum despotlarının izni olmadıkça buraya yerleşmenin neredeyse mümkün olmadığını, ekonomik alanda çok etkin faaliyette bulunduklarını, buharla çalışan 22 zeytinyağı fabrikası sebebiyle çevredeki müslüman köylerinin zeytinliklerini de kontrolleri altına aldıklarını, Osmanlı ülkesine girişi yasaklanmış ne kadar Yunan gazetesi varsa tamamının Midilli aracılığıyla buraya getirilip elden ele dolaştığını, sadece gazetenin değil, ülke dışına çıkması yasaklanan daha birçok eşyanın kolayca kaçırıldığını ve son olarak Rumların zaman zaman müslümanları dağa kaldırdığını, serbest bırakılabilmesi için 1.500 lira fidye istediklerini, aldıkları bu paranın büyük bir bölümünü de Yunan donanmasının güçlenmesi için bağışladığını kaydeder.

SONUÇ

Ömer Fuad'ın *Sebîlürreşad*'da kaleme aldığı yazılarının bir bölümü Karesi, Edincik ve Ayvalık'a ayrılmıştır. Cumhuriyet'in ilânından hemen önce bu bölgenin dinî, sosyal, kültürel ve ekonomik panoramasına dair gözlem ve değerlendirmelerin yer aldığı bu makaleler, tarihi mirasımız ve ilgili dönemde yaşanan sorunlara dair önemli bilgiler içermektedir. Yazarın bölgeye ilişkin üç ayrı makalede ele aldığı hususlar, onun konuya dair hassasiyetlerini, toplumun durumunu gözlemlemesindeki başarısını ve vatanına duyduğu sevgisini net olarak ortaya koymaktadır.

Ömer Fuad, Osmanlılar'ın yıkılış sürecini günbegün yaşayan, gözleri önünde adeta yitip giden ülkesinin haline son derece üzülen ve bunun için Anadolu'nun bazı yörelerini gezdikten sonra tespit ve değerlendirmelerini kaleme aldığı makalelerle kamuoyuyla paylaşan bir seyyah, bir entelektüel ve bir yazardır.

Gezdiği beldelerde en çok üzüldüğü hususlar arasında müslümanların acınacak durumda olmasını not eden yazar, özellikle gayrimüslimlerin ekonomik gücü elinde bulundurduklarını, bu sebeple müslümanların ellerinde olan ya da ürettikleri her şeyi yok pahasına satın aldıklarını, mabedlerine özen

gösterdiklerini, dinî açıdan birlik ve beraberliklerini muhafaza konusunda çok dikkat ettiklerini ifade etmiştir. Müslümanların ise gayrimüslimlere her konuda boyun eğmek durumunda kaldıklarını, ekonomik açıdan yaşanan sefaletin günlük hayata, cami ve mescidlerine, eğitim-öğretime, bayındırlık hizmetlerine, pazara ve çarşıya yansıdığını birçok örnekten yola çıkarak aktarmıştır.

Ömer Fuad'ın yazılarını herhangi bir makalenin kaleme alınması olarak görmemeli, aslında bu ülkenin kötü gidişine bir dur deme fırsatı ve ümidini içeren bir haykırış ve bir çığlık biçiminde okumak da mümkündür. O, ülkesinde yaşanan sıkıntılar görmezden gelmemiş, bizzat yerinde gözlemleyerek ve tespitlerde bulunarak bir entelektüele düşen görevi elden geldiğince yapmayı tercih etmiştir. Ömer Fuad'ın yazılarında, gördüğü yerlerle ilgili birçok eleştiri ve şikâyete rağmen müslümanlara düşen görevlerin icra edilmesi konusundaki mevcut tembellikten uzaklaşılması ve ümitlerin sımsıcak muhafaza edilmesi noktasında bir hassasiyetin bulunduğu söylenebilir.

METİN ÇEVİRİSİ[1]:

[Birinci Makale]
[sy. 267, s.109/a] Anadolu Seyyâr Muhâbir-i Mahsûsumuzdan:

Karesi Sancağı Meclis-i Umûmîsi'nin İn'ikād ve Mukarrerâtı

Kānûn-ı Esâsî'nin bahşetdiği ni'metden birisi de her sene vilâyât ve elviye-i müstakılle mecâlis-i umûmiyyesinin in'ıkādıdır. Lehü'l-hamd, bu sene de Karesi meclis-i umûmîsi ikinci def'a olarak reîs-i evveli mutasarrıf-ı livâ Reşîd Beyefendi ile reîs-i sânî Edremid meb'ûs-ı sâbıkı Ferhâd Beyefendi'nin taht-ı riyâsetinde ictimâ'ını ve verilen mukarrerât-ı mühimme ve nâfi'ayı görmekle mübâhî oluyoruz.

Karesi meclis-i umûmîsi Eylül evâsıtında ictimâ'a başlayarak memleketin muhtâc olduğu terakkī ve ıslâhâtın bir an evvel hayyiz-i husûl ve mevki'-i tatbîka vaz'ı içün geceli gündüzlü çalışması muhterem meclis hey'etinin ciddî ve kat'î bir iş göreceğine berâhîn-i kat'iyye teşkîl etmiş ve bi'l-hâssa Reîs-i sânî Ferhâd Bey'in meclisin müzâkerât ve mukarrerâtını ihzâr ve mevki'-i icrâya vaz'ı zımnında gece sâ'at sekizlere kadar çalışması da ayrıca teşekkür olunur ahvâlden bulunmuşdur.

Meclis evvel-emirde memleketin gerek ma'ârife, gerek yollara, gerek zirâ'atin tarz-ı ıslâh ve sâiresine dâir olan ihtiyâcâtını anlamış, elindeki büdçenin vâridât hânesindeki yekûnuna göre bu ihtiyâclardan hangilerinin ve ne kadarının bu senede kābil-i tatbîk olacağını düşünmüş olduğundan evvelâ bir "ihtiyâc kadrosu" vücûda getirmişdir. Bu ihtiyâc kadrosu sebebiyle bundan sonra gerek hükûmetin, gerek meclis ve milletin elinde sarîh ve kat'î bir vesîka var demekdir.

Bu vesîkaya, meselâ; mektebler faslına bakan herkes Karesi sancağı mülhakātında -kazâ, nevâhî, kurâsında- ne kadar mektebe ihtiyâc vardır, bunlar hangi karye, nâhiye ve kazâdadır? İbtidâî mi, rüşdî mi, i'dâdî midir, dâru'l-mu'allimîn midir? Bunları bir bakışda görebilecekdir. Şu hâlde *[sy. 267, s.109/b]* bi'l-farz bir mutasarrıf değişir, yenisi gelirse vazîfesi derhâl ihtiyâc kadrosuna bakarak ihtiyâcın def' edilmemiş kısmını tatmîn ile uğraşmak olacakdır. İnşâa'llâh gelecek sene meclis-i umûmîsi de aynı esâs ve program ta'kīb edecekdir. Çünkü ellerinde mufassal ve muvazzah bir program bulunuyor.

Sâniyen: Yollar bahsinde de aynı esâs ve program ta'kīb edilmişdir. Ya'nî Karesi sancağı dâhilinde kaç kilometre yol vardır, ne kadar yola daha ihtiyâc vardır, bunlar nereden nereye kadar yapılacakdır, beheri kaç kilometredir, elindeki büdçeye göre bu seneden i'tibâren hangi yolların yapılması kābildir? Ve'l-hâsıl buna müteferri' bi'l-cümle mesâil.

[1] Çeviri sırasında, metin içerisinde italik ve köşeli parantez olarak yer verilen, söz gelimi *(sy. 267, s.109/a)* ifadesi, derginin 267. sayısı, 109. sayfasının sağdaki sütununu, *(sy.271, s.170/b)* ifadesi ise derginin 271. sayısı, 170. sayfasının soldaki sütunun göstermektedir.

Mekâtib:

Gelelim mektebler kadrosuna: Meclis-i umûmî rüşdiye ve ibtidâiye mektebleri kadrosunu tanzîm ederken hâl-i hâzırda mevcut bulunan muʻallimînin refâh ve saʻâdetini teʼmîn etmek ve yeniden taʻyîn olunacakların da evsâf-ı matlûbe ve ehliyetini aramak ve bu meslek-i mukaddese sülûk edeceklerin celb ü daʻvetini teshîl etmek içün muallimîn maʻâşına zammiyât icrâsından çekinmiyor. Kadrolarda muʻallimîn maʻâşâtı ber-vech-i âtî gösteriliyor:

Zükûr içün 600 muʻallim, 500 muʻallim muʻâvini, 300 üçüncü muʻallim, 200 mubassır; inâs olursa zükûr mektebleri kadar muʻallime bulunacağı ve maʻaşlarca da bir fark ve tefâvüt olmayacağı gibi ayrıca 300 guruş maʻâşlı bir nakış muʻallimesi de ilâve kılınıyor.

Hâl-i hâzırda mevcûd mekteb binâları bi'l-hâssa köy mekteblerinin hâli pek elîm olup bir ahırdan farkı yokdur. Gāyet karanlık ve mukassî, içerisine bidâyet-i inşâsından beri güneş girmemiş yekdîgerine müşâbih hâneye benzer obalar, tabîʻîdir ki her şey'de bir intizâm arandığı gibi mekteb binâlarının da tarz-ı inşâsında esâs aranılmalıdır. Bu sebebden meclis, mekteblerin tarz-ı inşâsını yeknesak bir hâle ifrâğ zımnında "binâ kadrosu" vücûda getirmişdir. Bu kadro mûcebince muntazam, mükemmel bir kroki projesi yapılıp tabʻ etdirilerek bütün köylere gönderilecek ve baʻde-mâ mekteb yapılacak her köy bu plana nazaran mektebi yaptırıp öyle sellemehü's-selâm mekteb yapdırılmayacakdır.

Bu kerre yapılan kadro mûcebince Karesi livâsı dâhilinde:

Zükûr ibtidâîsi 261, inâs ibtidâîsi 21, inâs rüşdîsi 4, zükûr rüşdîsi 23, iʻdâdî (Bandırma ve Edremid kazâlarında) 2, 1 dâru'l-muʻallimât, 1 dâru'l-muʻallimîn açılmak lâzım geliyor. Ve bu kadroyu itmâm zımnında da ber-vech-i âtî mikdârda mekteb açılması lâzım gelip bu suretle kadro ikmâl olunuyor.

Âtîde: 101 aded zükûr ibtidâîsi, 14 inâs ibtidâîsi, 20 zükûr rüşdîsi, 3 inâs rüşdîsi, 2 iʻdâdî (Bandırma ve Edremid kazâlarında) 1 dâru'l-mu'allimîn, bunlara mukābil mesârif 17 bin lira kadar olacakdır.

Umûr-ı Nâfiʻa:

Livâ dâhilinde 223.783 metre yol mevcûd olup bunda *[sy. 267, s.110/a]* 170.642 metresi ta'mîrât-ı mütemâdiyyeye, 24 bin metresi ta'mîrât-ı esâsiyyeye muhtâcdır. Bunlardan başka sancak dâhilinde 270.181 metre yeniden yola ihtiyâc olduğu gibi 63.928 metre yolun da tesviye-i türâbiyyesi kısmen icrâ edilmiş, bir kısmı da nâ-tamâm bir hâlde kalmışdır. Nâ-tamâm kalanları da ikmâli zarûrîdir. Bütün ameliyyâtın birden icrâsı lâzım gelse 278 bin lira kadar bir paraya ihtiyâc messediyor. Hâlbuki livânın tarîk büdçesi 17 bin lira kadardır. İşte meclis hâl-i hâzırdaki büdçesine ve takdîmü'l-ehem ale'l-mühim kāidesine göre ehem olanları yapacak ve mühim olan mütebâkī yolların da yapılması çârelerini taharrî edecekdir.

Fi'l-hakīka Karesi livâsı mülhakātından bi'l-hâssa yol iʻtibâriyle bîçâre kalmış bir mahal varsa o da nefs-i Balıkesrî'ye 18 sâʻat mesâfede vâkiʻ Balat nâhiyesidir. İnsân Balıkesrî-Balat yolunu bilmek ve anlamak içün oraya gidip görmek lâzımdır. Esâs iʻtibâriyle bu nâhiyenin sunʻî yolu olmayıp hudâyı nâbit üçer dörder karış eninde keçi yolu taʻbîr olunan ve kumsal kayalık ile uçurumlar ve sarp balkanlardan müteşekkil bulunan bir râh-ı necât (!) mevcutdur. Öyle yol ki hayvânın naʻli yolda çıkmaz ve insân bir iki defʻa havyândan düşmezse büyük bahtiyârlık sayılır. İnşâa'llâh Balat mektûbumda sergüzeştimi bu yol yüzünden bîçâre ahâlînin çekdiği zahmet ve müşkilât hakkında tafsîlât vereceğim[1].

[1] Yazarın, daha sonra gezeceğini belirttiği Balat'la ilgili seyahati hakkında dergide herhangi bir yazısı bulunmamaktadır.

Evvel-emirde Balıkesrî-Balat yolu yapılmak îcâb ediyor. Sonra Bigadiç-Sındırgı, Balıkesrî-Bigadiç, Balıkesrî-Balya ve nâ-tamâm Bandırma-Gönen yolları yapılmak iktizâ eder. Her ne kadar Bigadiç-Sındırgı yolu Balat yolunun kardeşi ise de mesâfenin az olması hasebiyle Balat'a nazaran şose sayılabilir. Meclis-i umûmî bu yolları yapmak için bâlâda arz eylediğim vechile yavaş yavaş yapmak tarîkini bi'z-zarûre ihtiyâr eyleyecekdir. Çünkü livânın me'mûrîn ve vesâit-i fenniyye-i hâzırasına göre senede 30 bin liradan fazla para sarfı kābil olamıyor. Meselâ: Mühendisin eline yol inşası için 100 bin lira verilse sene nihâyetinde 70 bin lirası sarf edilemeyeceğinden mühendisin cebinde kalacakdır. Çünkü ne kâfî mikdârda mühendis vardır, ne de amele. İşte Meclis-i umûmî yukarıda mikdârı gösterilen yollar için bütün projelerini hâzırlamış ve her yolun güzergâhını ta'yîn etmiş olduğundan sene-be-sene yapılmaları esbâbını düşünüyor.

Balıkesrî: Ömer Fuâd

[İkinci Makale]
[sy. 281, s.332/b] Anadolu Muhâbir-i Mahsûsumuzdan:

Aydıncık (Edincik) Nâhiyesi

Anadolu'nun, bu mübârek toprağın hemen her köşesi ecdâdımızın hâtırât-ı kahrâmânânesiyle meşhûndur. İnsân bu güzel ve sevimli topraklarda gezdikçe kalbinde ne hazîn, ne ulvî hisler duyuyor! Bütün ovalar, bütün ırmaklar, bütün tepeler… Hep Osmanlı târîh-i şehâmetini tertîl diyor. Şimdi bulunduğum şu tepecikde (Bardakdurmaz Bayırı) bundan altı asır mukaddem Şehzâde Süleymân Paşa kim bilir ne kadar günler geçirmiş, ne kadar planlar kurmuş idi. O ne keskin, ne kuvvetli nazar imiş ki koca bir denizi aşarak tâ Mürefte, Şarköy tepelerine kadar uzanıyordu. Rumeli'nin o zümürrüdîn toprakları bu kahramân Asya evlâdları için bir ka'be-i âmâl olmuşdu. O esnâda Osmânlıların efkâr-ı celâdet-kârânelerine kesb-i vukûf eden Bizans imparatoru sâhillerde hîçbir gemi bırakmadığı için Osmanlılar bir müddet Marmara'nın coşkun dalgaları karşısında bu tepecikde düşünüp durdular. Vâkı'â Osmânlıların denizde gemileri yokdu; fakat kalblerindeki îmâna, azm ü sebâta deniz nasıl hâil olabilirdi? *[sy. 281, s.333/a]* Ağaçları kesdiler, sallar yapdılar, koca denizi sallarla aşdılar. Marmara'nın uykuya daldığı bir gece idi, kamerin sath-ı deryâya saldığı nûrlar, zıyâlar altında seksen dilâver tahta parçalarıyla Avrupa'ya geçdiler. Sonra da tâ Viyana kapılarına kadar gitdiler.

Âh, o zamân ne zamânlar, o günler ne günler imiş! Bugünkü hâlimizle o zamânı mukâyese ediyorum da ye'simden, infi'âlimden dimâğım incimâd ediyor…

Burada daha fazla duramayacağım. Kasabaya kendimi atmak daha iyi olacak. Belki orada beni tesliye edecek bir şey'e tesâdüf ederim.

Tesliye mi?.. Oh, ne temennî-i muhâl! Hîç Anadolu'nun yıkık harâbelerinde dolaşan bir zâir için giryeden, teessürden başka bir nasîb var mıdır? Câmi'leri gezeyim dedim, kimisinin sıvaları dökülmüş, kimisi cemâ'atsizlik yüzünden baykuşlara me'vâ olmuş, toz toprak içinde âhir-i ömrünü bekliyor. Kasabanın eski hâlini, eski sâkinlerinin hissiyât-ı dîndârânelerini düşununüz: Küçük bir nâhiye merkezi iken vaktiyle burada 35 câmi' ve mescide ihtiyâc hâsıl olmuş.

Müslümânların bu hâlde bulunan yalnız müessesât-ı dîniyyeleri mi? Hayır, müessesât-ı dünyeviyyeleri de bundan bedter. Zâten dîn ile dünyâ tev'emdir. Dünyâsı ma'mûr olmayan milletlerin âhiretlerinden de hayır umulmadığı gibi dînleri bozulan müslümânların dünyâları da perîşân olur gider. İşte misâl: Burada câmi'ler toz toprak içinde kaldığı gibi, hükûmet konağı da yıkılacak bir hâle gelmişdir.

Sonra müslümânların mekteblerine gelince, bunlar da ağlanacak bir hâlde: Binâları yıkık, dökük, dîvârları, tavanları örümceklerin taht-ı inhisârında. Tedrîsât ise Nûh zamânından kalma usûl ile icrâ

edilip durmakdadır. Sâbık nâhiye müdîri Azîz Efendi'den Allâh râzî olsun, burada ma'ârifi cânlandırmak içün hayli çalışmışlar. Muntazam bir mekteb te'sîsi içün lâzım gelen altı yüz lira kadar bir meblağın i'âne sûretiyle üç senede tesviyesini ahâliye kabûl etdirmişler. İ'ânât-ı milliyyede bulunmağa pek alışmayan Edincik nâhiyesi içün bunu kabûl hayli fedâkârlıkdır. İ'âne husûsunda nâhiye merkezi köyler kadar hamiyyet ve fedakârlık göstermediğini öğrendim ve teessüf etdim. Muhârebe-i ahîrede Aydıncık gibi dîger nâhiyeler tahammülüne göre altı yüz liradan bin liraya kadar i'âne-i harbiyyede bulundukları, ayrıca binlerle kile arpa, buğday, saman da gönderdikleri hâlde me'a't-teessüf Edincik nâhiye merkezi bu şerefden mahrûm kalmışdır. Hâlbuki Edincik Bandırma'ya yakîn bulunması, birçok zeytinlikler ile bağlara, bahçelere mâlik olması hasebiyle dîger nâhiyelere nisbetle her hâlde daha zengîndir. Her ne ise inşâa'llâh donanma i'ânesinde bunu telâfî ederler.

Fakat ben kusûru yine büsbütün halka atfedemeyeceğim. Zannederim ki sâhib-i haysiyyet ve hamiyyet rehberlerimiz olsa, hakāyık-ı ahvâli halka tamâmıyla anlatabilseler ahâlîmiz her dürlü fedâkârlığı îfâdan geri durmayacaklardır. Fakat me'a't-teessüf ümmetin rehberi olacak zevâtı yola getirmek içün rehberlere ihtiyâc var. Bakınız: Bir Azîz Efendi çıkıyor, i'âne-i harbiyyede mümsik davranan halkdan 600 lira ma'ârif i'ânesi te'mîn ediyor. Onun içün kusûru büsbütün halkda bulmak istemiyorum.

Anâsır-ı gayr-i müslimede bir terakkī görülüyorsa bu hep ileri gelenlerinin himmetiyle husûl bulmuşdur. Burada hıristiyanlar yakîn vakitlere kadar bizden bedter cehâlet içinde pûyân oluyorlardı. Hattâ şimdi bile otuz yaşından yukarı bulunanları Ermenice okuyup yazamıyorlar. Fakat gençlerde okumayan, yazmayan kalmamışdır. Her Ermeni yegân yegân mı ilmin kadrini takdîr etmişler? Hayır. Bütün bu hareketleri, fa'âliyetleri vücûda getiren Artin Efendi nâmında bir doktordur. Bu zât büyük şehirde oturup ilâ âhiri'l-ömr ma'îşetini te'mîn edecek kadar bir servete mâlik olduğu hâlde her dürlü istirâhatini terk ederek kalkıp buraya bir nahiyeye gelmiş, *[sy. 281, s.333/b]* mektebler te'sîs etmiş, Ermeni çocuklarını oraya toplamış, okuyup yazma öğretmiş, milliyetlerini tanıtdırmış; hâsılı az zamânda büyük bir terakkī husûlüne muvaffak olmuş. Ne kadar şâyân-ı gıbta bir fedakârlık, bir muvaffakiyet! Bizim noksânımız işte bu cihetlerdedir. Biraz fikrimiz tenevvür etdi mi, âlî bir mektebden diploma aldık mı artık böyle nâhiyelerde, köylerde çalışmayı zül addediyoruz. Mutlak nezâretlerin kadifeli koltuklarına gözlerimizi dikiyoruz. Demek ki tahsîlimiz, milletimiz içün değil, sırf kendi menâfi'-i şahsiyyemiz için! Böyle mi olmalı?

Bu acıklı levhaları daha ziyâde mekâtib-i âliyyeden me'zûn arkadaşlarımla, ikmâl-i tahsîl eden talebe efendilerin enzâr-ı ibretlerine arz ediyorum. Bu hakīkatleri görsünler, bu fecâyi'le mâlî levhaları seyretsinler de vicdânlarının itâbları karşısında kusûrlarını i'tirâf ederek millete hidmete şitâbân olsunlar. Karanlıkda kalan bîçâre Anadolu köylerini ilimleriyle, irfânlarıyla nûrlandırsınlar.

Gelsinler, buradaki anâsır-ı gayr-i müslimenin müessesât-ı dîniyye ve dünyeviyyelerini görsünler de millete nasıl hidmet edildiğini öğrensinler. Mektebleri birer sarây, kiliseleri granit taşlarından inşâ olunmuş, içlerindeki tezyînâtı ise gözleri kamaşdırıyor. Hep bunları hıristiyan ahâlînin i'ânesiyle te'sîs eylemişler.

Ermeniler böyle. Rumlara gelince onların da "Papadopulo"ları kendilerini ihyâ etmiş. Bu zât Edincik civârında, Bandırma karşısında Perama nâm köyde inşâ etdirdiği cesîm mektebi kâfî göremediğinden şimdi aynı mahalde yeniden üç bin lira sarfıyla mükemmel bir kız mektebi de yapdırmak üzredir. Rumlar içün pek hamiyyetli olan bu zâtı hep müslümânlar bilir; çünkü hepsinin kadınları dantelalarını oradan alıyorlar. "Haci Polo Mağazası" sâhibi işte kazandığı paraları böyle köylerde Rum kardeşlerine mekteb yapdırmak sûretiyle bezl etmekde bir hazz-ı vicdânî, bir zevk-i millî duyuyor. Bizim zengînlerimizin ise böyle bir köyde mekteb te'sîs etdiğini kim işitmişdir?

İlm ü irfân cihetiyle gayr-i müslim anâsırın nisbet kabul etmeyecek derecede mâdûnunda bulunan müslümânların sâha-i iktisâdda gayr-i müslim vatandaşlarıyla rekâbet edemeyecekleri ise pek tabî'î bir netîcedir. Sonra biz fakr u sefâlet içinde, onlar refâh ve sa'âdet içinde! Bu da tabî'î değil mi? Onlar

çalışmanın yolunu biliyor, biz ise hep "İnnâ vecednâ…"[1] nazariyesi ile sürüklenip gidiyoruz. Sonra burada zeytûn, koza, üzüm, meyve mahsûlâtı çokdur. Çok ama İslâmların cebine giren para onlara nisbetle ne kadar nisbetsizdir. Fakat tabî'î değil mi? Bizim İslâm yağhânelerinde sekiz amele çalışıyor, yağı el ile sıkıyorlar. Rumların ise büyük büyük fabrikaları, şirketleri var. Günde altı, yedi bin okka zeytûn yağı çıkarıyorlar!...

Nasıl? Gördünüz mü bizimle onlar arasındaki farkı? Sonra da sıkılmadan onlarla boy ölçüşmeğe kalkışırız. Ama sen, yine kendini gālib sayarsan ona diyecek yok. Hemen Allâh ümmet-i Muhammed'i gaflet uykusundan uyandırsın. Başka bir ümîd kalmadı.

Ömer Fuâd

[Üçüncü Makale]
[sy.292, s.107/b] Anadolu Muhâbir-i Mahsûsumuzdan:

Adalar Denizi Sâhilinde: Ayvalık Kazâsı

Ayvalık, Anadolu'nun, Adalar Denizi sâhilinde, İzmir'den sonra en mühim bir beldesi olduğu gibi; Etniki Eterya Cem'iyeti'nin de Memâlik-i Osmâniyye'deki acente merkezidir. Yunanistân gazetecileriyle Memâlik-i Osmâniyye'de intişâr eden Rum gazete muhâbirleri içün burası üssü'l-harekât noktasıdır. Onların irşâdât ve telkīnâtı içün en münbit topraklar burada mebzûldür. Bir Yunanistân şehri görmek ârzû ederseniz, tâ Atina'ya kadar ihtiyâr-ı zahmete hâcet yokdur; Ayvalık kazâsı onun küçük bir modelidir, burayı ziyâret ile bir Yunanistân kasabası görmüş olursunuz.

Kiliselerdeki nâkūslar Atina'dan in'ikâs eden sadâlarla ufukları dalgalandırıyorlar. Mekteblerdeki çocuklar Averof'un pervânesinden çıkan nagamât ile hem-âhenk olarak şarkı söylüyorlar. Genç palikaryaların başlarındaki şapkalar Yunan zâbitân ve askerlerinin giydikleri şapkaların aynıdır. Küçük palikaryaların başındaki şapkanın ön tarafında çifte Yunan bayrakları arasında: "Zafer" "Kostantinos" "Venizelos" "Averof" kelimeleri gözünüze girip durmakdadır.

Matba'aları cayır cayır Yunanlılık neşredip durmakdadır. Muntazam gazeteleri vardır ki haftada üç def'a intişâr eder. *Krikis* (Dellâl) unvânlı bu gazetenin binlerce nüshası etrafa dağılmakdadır.

Otuz beş bin Rum içün on cesîm kilise vardır. Bu cesîm ma'bedlerin cesîm çanları hep birden çalınmaya başladığı zamân yedi bin hâneye sıkışan otuz beş bin Rum'un kulûbu da birlikde darabân eder. Bu kiliseler kasabaya; sâhile hâkim bütün noktaları tutmuşlardır. *[sy.292, s.108/a]*

Bu kiliselerin altmış, yetmiş bin lira kadar bir parası vardır ki civârdaki müslümânların ellerinde bulunan zeytûn mahsûlâtını ucuz ucuz yok bahâsına toplamak içün tahsîs olunmuşdur. Bu para seneden seneye de artmakdadır. Çünkü her Rum ölürken kiliseye bir mikdâr para vasiyetini ihmâl etmez. Sonra her sene Ağustosun on beşinden yirmi dokuzuna kadar büyük bir panayır kurulur; adalardan, Yunanistân'dan, Makedonya'dan binlerce Rum gelir. Büyük ictimâ'lar yaparlar, nutuklar îrâd ederler. Birçok fikirler getiriyorlar, birçok fikirler alıyorlar. Paralar toplanıyor, propagandalar yapılıyor. Ortalık alt-üst oluyor; fakat kendilerinden başka hîç kimse sırlarına eremiyor. Hâricden gelenler zâhirde kiliseleri, hastahâneleri ziyâret içün geldiklerini söylerler; fakat kiliselerde neler konuşdukları, neler müzâkere etdikleri hîç kimsece ma'lûm değildir.

Mükemmel bir hastahâneleri vardır ki kapıları Rumlar içün her zamân küşâdedir. En muktedir doktorlar hastalarının üzerine titrerler.

[1] Kur'ân-ı Kerim'in Zuhruf (43) suresinin *"Hayır; 'Doğrusu Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerinden gitmekteyiz' derler."* meâlindeki 22. ayetinin baş kısmında yer alan *"bel kālû vecednâ…"* ifadelerine gönderme vardır.

İbtidâî mektebleri, rüşdî mektebleri, i'dâdî mektebleri, hattâ âlî mektebleri binlerce palikaryalara ders vermekde, hayru'l-halef yetişdirmekdedirler!

Öyle dehşetli metrepolidhâneleri vardır ki mevki'e nisbetle cesâmet ve debdebesi hayret-bahşdır. Bütün o binlerce halk metrepolidin bir işâretine tâbi'dir.

İngiliz, Fransız, Yunan konsoloshânelerinin bayrakları Adalar Denizi'nden esen rûzgârlara göre dalgalanıp duruyor.

Yunanistân ile sulhu müte'âkib Yunan konsolosunun Ayvalık'a muvâsalatı pek firaklı olmuşdur: Konsolosun yevm-i vürûd haberi alınınca bütün Rumlar sâhile dökülerek konsolosu istikbâl ederler; "Zito, zito"[1] diye öperler, kucaklarlar. Sonra konsoloshâne önünde büyük bir ictimâ' yapılır. Sevincinden herkes ağlar, bi'l-hâssa metrepolid efendinin meserret yaşları herkesi coşdurur. Sâ'atlerce cesîm kilisede du'âlar yapılır. Konsoloshâne önündeki tezâhürâta karşı konsolos cenâbları da bi'l-mukābele:

- Böyle çalışır, metânet eder, fedâkârlıkda bulunur isek o büyük emelimize de muvaffak olacağımız şübhesizdir!.. der.

Ayvalık'a girer girmez bilâ-ihtiyâr; "Acaba burası Osmânlı memleketi midir?" suâlini kendi kendinize îrâd edersiniz. Bir müslümân görür görmez; "komitato" diye arkasına düşerler. "Niçin geldiniz? Ne istiyorsunuz?" diye yakanıza yapışırlar.

Despot efendinin re'y ü muvâfakati istihsâl olunmadıkça oturacak ev, istîcâr edecek hâne bulamazsınız.

Geçenlerde hükûmet kazâ civârında bir mikdâr Rumeli muhâcirîni yerleştirmeye teşebbüs eder. Bunu haber alan Ayvalık Rumları birbirine girer. Derhâl metrepolid efendi tapu dâiresine koşuyor. Ne görüşürse görüşür. *[sy.292, s.108/b]* Netîcede Tapu Me'mûru Sotıraki Efendi'nin kendisine havâle olunan evrâk üzerine; "Kābil-i iskân arâzî yokdur!" derkenârıyla iş hallolunur.

Sonra iktisâd âlemindeki hayât-ı fa''âlâneleri dehşetlidir. Buhârla müteharrik yirmi iki zeytûn yağı fabrikaları vardır. Bütün civârdaki İslâm köylerinin zeytûnlerini inhisârı altına almışlardır.

Memâik-i Osmâniyye'ye idhâli memnû' ne kadar Yunan gazeteleri var ise hepsi Midilli vâsıtasıyla buraya getirilip elden ele dolaşmakdadır.

Yalnız gazete değil, daha birçok eşyâ-yı memnû'a da kaçırılmakdadır.

Sonra bir Yorgi Kapudan çıkar, Alî Efendi'yi dağa kaldırır, bin beş yüz lira fidye-i necât alır, bu paranın kısm-ı a'zamını Yunan donanmasına verir. Sonra bir Rum gazinoda birini öldürür, sâhilde bağlı bulunan sandala biner, karşıya, Midilli'ye geçer.

İşte burası böyle bir kazâdır. Buna mukābil Osmânlıların bu kazâ ile olan alâkalarını da inşâa'llâh gelecek mektûbumda arz ederim[2].

Ayvalık: Ömer Fuad

[1] "Yaşasın" anlamında Yunanca bir kelimedir.
[2] Yazarın, daha sonra bilgi vereceğini belirttiği konuyla ilgili dergide herhangi bir yazısı yayınlanmamıştır.

Ömer Fuad'ın Karesi ile ilgili yazdığı ilk makalenin başlangıç sayfası
(Sebîlürreşad, sy.267, s.109)

Miralay Bekir Sami Bey'in Millî Mücadele Başlarında Bandırma ve Çevresindeki Faaliyetleri

Dr. Öğr. Üyesi Resul YAVUZ [1]

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra tüm yurtta olduğu gibi Batı Anadolu'da da işgallere karşı direniş başlamış ve bunun için yerel direniş örgütleri kurulmuştu. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında çeşitli cephelerde görev alan, 1879 Bandırma doğumlu Bekir Sami Bey, mütarekeden sonra 17. Kolordu Komutanlığına bağlı 56. Tümen komutanı olarak 21 Mayıs 1919'da Bandırma'ya geldi. İzmir'den başlayan Yunan saldırısına karşı 23 Mayıs'tan itibaren Batı Anadolu'da birçok kent ve kasabayı dolaşarak genişleyen işgallere karşı halkı bilinçlendirmeye çalıştı. 27 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile irtibata geçerek, ondan aldığı buyruklara göre hareket etmeye başladı. Bu doğrultuda bir süre Bursa'da vali vekilliği görevini üstlendi. Hacim Muhittin Çarıklı'nın Bursa valiliğine getirilmesiyle birlikte Bandırma, Bursa ve çevresinde Yunan, İngiliz işgallerine ve Anzavur Ayaklanmalarına karşı mücadele etti. Bu dönemde özellikle Akbaş Cephaneliği baskınından sonra hareketlenen ve bir ayaklanmaya dönüşen oluşumlara, ayrıca Bandırma ve çevresinde hızla artan asker kaçaklarına karşı gerekli tedbirleri alırken, halkın kurtuluş ümidini attırmaya yönelik çabaları ile TBMM'nin dikkatini çekti. Ancak Temmuz 1920'de Bursa'nın işgal edilmesi sırasında Hacim Muhittin Bey ile işgale karşı koyamadığı gerekçesiyle TBMM'de bazı mebuslar tarafından sert eleştirilere maruz kaldı. Mustafa Kemal'in bizzat meclis kürsüsünden Bekir Sami Bey ve Hacim Muhittin Bey'e Bursa'nın tahliye edilmesini kendisinin emrettiğini ifade etmesine rağmen, kendilerine duyulan tepki azalmadı. Millî Mücadele'nin örgütlenmesi sırasında gösterdiği çabalar, İlhan Selçuk'un iki ciltlik "Yüzbaşı Selahattin'in Romanı" ve Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" adlı eserlerine konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bekir Sami (Günsav) Bey, Yunan işgali, Bandırma, Akhisar, Manisa.

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı.

Miralay Bekir Sami Bey's Activities in Bandırma And Environment at The National Struggle

Assist. Prof. Dr. Resul YAVUZ [1]

ABSTRACT

After the signing of the Armistice of Mondros, the resistance against the invasions started in Western Anatolia as in the whole country and local resistance organizations were established for this purpose. Bekir Sami Bey was born in Bandırma in 1879 and served on various fronts during the Balkan Wars and the First World War. After the armistice, Bekir Sami Bey came to Bandırma on May 21, 1919 as the commander of the 56th Division under the command of the 17th Corps. He tried to raise public awareness of the invasions that have expanded in Western Anatolia since May 23 against the Greek attack that started in Izmir. On June 27, 1919, he contacted Mustafa Kemal Pasha and began to act according to his orders. He served as the Deputy Governor of Bursa for a while in this direction. When Hacim Muhittin Çarıklı was appointed as the governor of Bursa, he fought against the Greek, British occupations and Anzavur uprisings in and around Bursa and Bandırma. During this period, Bekir Sami Bey drew the attention of the Grand National Assembly with his efforts to increase the hope of the salvation of the people to the formations that became active and turned into an uprising after the raids of the Akbas armory. However, during the occupation of Bursa in July 1920, he was subjected to harsh criticism by some deputies in the Turkish Grand National Assembly because he could not resist the occupation with Hacim Muhittin Bey. Although Mustafa Kemal himself stated that he ordered Bekir Sami Bey and Hacim Muhittin Bey from the parliament chair to evacuate Bursa, their reaction against them did not diminish. The efforts he made during the organization of the National Struggle have been the subject of İlhan Selçuk's two-volume "Captain Selahattin's Novel" (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı) and Kemal Tahir's "Tired Warrior" (Yorgun Savaşçı).

Key Words: Bekir Sami Bey (Günsav), Greek occupation, Bandırma, Akhisar, Manisa.

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı.

Giriş

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Anadolu'da başlayan işgaller yakın dönem Türk tarihi için acılarla dolu yeni ve zor bir dönemin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi ve arkasından işgalin giderek genişlemesi, ilk etapta Batı Anadolu'nun en ücra kasaba ve köylerinde bile ciddi bir şok dalgası oluşturarak halkın her yönü ile hazırlıksız yakalanmasına neden olmuştu. İşgalden hemen sonra 20 Mayıs'ta Genelkurmay Başkanı ve Harbiye Nazırı ile gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra çok acele bir şekilde 17. Kolordu Komutanlığı Vekili olarak görevlendirilerek 21 Mayıs günü İstanbul'dan hareketle aynı gün Bandırma'ya çıkan Miralay Bekir Sami (Günsav) Bey'in bölgedeki faaliyetleri, Batı Anadolu'da işgale karşı ortaya çıkarılacak olan direnişin ilk tohumlarını atması bakımından esaslı bir önem teşkil etmektedir.

Kafkasya'dan Anadolu'ya göçen Çerkez bir ailenin ferdi olarak 1879'da Bandırma'nın Haydar köyünde dünyaya gelen Bekir Sami Bey, orta öğrenimini Bursa Askeri Lisesinde tamamlayıp, 1896 yılı sonlarında İstanbul Harp Okulunda öğrenimine başladı. Harp okulu yıllarında "Bandırmalı Bekir Efendi" olarak tanınan Bekir Sami Bey, 1900 yılında teğmen (Mülazım-ı Sani) rütbesi ile mezun oldu. İki yıl Harp Akademisinde eğitim aldıktan sonra 1902 yılında ilk görev yeri olan Erzincan'daki 4. Orduya yüzbaşı rütbesi ile atandı. (Gürler, 1994; 3-4) Bu tarihten itibaren sırasıyla Edirne, Erzurum, tekrardan Erzincan, İstanbul, Kerkük, Bağdat, İşkodra tekrardan İstanbul'da sırası ile komutanlık, öğretmenlik, ordu müfettişliği ve yaverlik görevlerinde bulundu. (Türk İstiklal Harbi, 1989; 120.) Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına aylar kala Mubayaa Komisyonu görevi ile Almanya'da bulundu. Avrupa'da savaş başladığında İstanbul'da bulunan Bekir Sami Bey, Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olmasından sonra bizzat Enver Paşa tarafından Kafkasya'da bulunan Rus ordusunu güneyden kuşatmak amacıyla oluşturulan Kuvve-i Seferiye Ordusunda yer aldı. Bu kuvvet içerisinde Doğu Anadolu, Kafkasya, İran ve Irak'ta Rus ve İngilizlere karşı gerçekleştirilen muharebelere katıldı. 1917 yılında yurt dışı görevi doğrultusunda bir süre Almanya'da bulundu. (Gürler, 1994; 19.)

Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarında "İhracat ve Siparişler Daire Başkanlığı" görevine atanan Bekir Sami Bey, Anadolu'da Kurtuluş Mücadelesi'ne katılacağı 20 Mayıs 1919 tarihine kadar bu görevini sürdürdü. (Gürler, 1994; 20.) Görevi süresince aldığı terfilere ek olarak birçok madalya ve nişanları da ekledi. Başta Enver Paşa olmak üzere ordunun üst kademesine çok yakın olan Bekir Sami Bey, savaş yıllarında kendisine verilen kritik görevlerin üstesinden gelerek ordu içerisinde gözü pek, mert, cesur ve vatansever bir subay olarak tanınmıştı.

1.İzmir'in İşgalinin Bölgedeki İlk Etkileri ve Miralay Bekir Sami Bey'in Faaliyetleri

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan birlikleri tarafından işgal edilmesi, kısa sürede sadece Batı Anadolu'da değil, tüm yurt genelinde büyük bir infiale ve protesto mitinglerinin yapılmasına neden olmuştu. Karaya ayak basan Yunan birliklerinin Paris Barış Konferansı'nda kendilerine tanınan işgal sınırlarının da dışına çıkarak, işgali İzmir sancağı dışındaki köy ve kasabalara doğru genişletmesi korku ve panik içerisindeki bölge halkının ilk etapta örgütlü bir şekilde karşı koyamamasına neden olmuştu. Her ne kadar bölgede işgale karşı koyacak tam teşkilatlı ciddi bir birlik olmasa da henüz işgal yaşamamış bazı kazalarda silah depolarının bulunması, başta Harbiye Nezareti olmak üzere, üst düzey bazı subayları rahatsız etmişti. Bu maksatla İzmir'de dağılan 17. Kolordu ve 56. Tümen Birliklerini toplamak, silah ve cephanelerin düşman eline geçmesini önlemek ve görev bölgesinde örgütlenmeyi sağlayarak işgalin daha da içlere yayılmasının önüne geçmek amacıyla 20 Mayıs 1919'da Bekir Sami Bey, 17. Kolordu Komutanı Vekili olarak Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa tarafından çok acele bir şekilde görevlendirildi. Nitekim görevlendirme o kadar acil olarak gerçekleştirildi ki görevlendirilmeye dair yazılı emir 22 Mayıs'ta Takvim-i Vekayi'de yayımlanmasına rağmen altı ay sonra kendisine ulaştırılabildi. (Ünal, YY; 25.) 21 Mayıs'ta İstanbul'dan hareketle aynı gün Bandırma'ya çıkan Bekir Sami Bey'in elinde yazılı bir emir

olmadığından, diğer taraftan ne yapacağı hakkında da kendisine yeterli bir malumat verilmediğinden kendisini ilgili kişilere ifade etmesi veya emirlerinin harfiyen uygulanmasını istemesi daha ilk günden itibaren oldukça zor olmuş ve kendisi bu noktada büyük güçlükler yaşamıştı. (Aydınel, 1993; 95.) Zaten görevlendirme emrinde de detaylı olarak bir bilgilendirilme yapılmamıştı. Buna rağmen Bekir Sami Bey'in de çok acele olarak hareket etmek istemesinde çok hızlı bir şekilde işgali genişleten Yunan birliklerinden önce Manisa'ya vararak silah ve cephaneyi güvenli yerlere sevk etmek istenmesi etkili olmuştu. (Gürler, 1994; 43.)

Bekir Sami Bey, anılarında bu görevlendirmenin kendisine işgalden üç sün sonra Rauf Bey tarafından yapıldığını ifade etmektedir. Zaten Rauf Bey de anılarında bu aşamada Anadolu'da işe yarayacak genç ve dinamik komutanları görevlendirmek için bu günlerde birtakım çalışmalar gerçekleştirdiklerini dile getirmektedir. (Ercan, 1991; 30.)

Bekir Sami Bey Bandırma'ya vardığında şehrin Yunan bayrakları ile süslendiğini ve her yönü ile işgale karşı direniş gösteremeyecek hale getirildiğini gördüğünde ilk olarak bunun önüne geçmek için çeşitli önlemlere girişti. Bu amaçla 22 Mayıs'ta camide eşrafa, memurlara ve halka hitap edeceğini söyleyerek kaymakamın gerekli düzenlemeleri yapmasını istedi. Toplantıda Bekir Sami Bey, halka eğer bu camide çan görmek istemiyorsanız, ailelerimizi Yunan palikaryalarının kucağında görmek istemiyorsanız herkesin direnişe katılmasını isteyerek, bugün ortada ne hükümetin ve ne de devletin kaldığını ifade ederek, devletin kendileri hükümetin ise sizler olduğunu ifade etti. Konuşmasını "…ya düşmanları öldüreceğiz ve vatan bize kalacak veya öleceğiz ve bu vatanda tek Türk kalmayacak…" cümleleri ile sürdürerek, halka açıkça direniş çağrısı yaptı. (Selçuk, 2005; 48-51.) Bekir Sami Bey, Bandırma'da bu çalışmalarda bulunurken diğer taraftan da Harbiye Nezaretini hem Bandırma'nın mevcut durumu hakkında hem de genişlemekte olan işgalin yönü ve kapsamı hakkında bilgilendiriyordu. Bu bağlamda 22 Mayıs'ta Bandırma'dan gönderdiği bir telgrafta Yunan birliklerinin Menemen'e doğru yöneldiğini ve söylentilere göre Ayvalık dahil Kuşadası'na kadar olan sahil ile Aydın vilayetinin 50-60 km içerlere kadar olan bölümünü işgale yelteneceğini bildiriyordu. (Ünal, YY; 28.) Bu telgraf yaklaşan tehlikenin boyutlarını haber verirken, esasında Yunan işgalinin bu tahminden çok daha fazlasını yapabilecek güce sahip olduğu çok kısa sürede anlaşılacaktı. Bekir Sami Bey, aynı gün Harbiye Nezaretine gönderdiği başka bir telgrafta İzmir'de durumun karışık olmasından dolayı tam bir malumat alamadığını, Yunan birliklerinin ilerlemesinden önce Manisa'ya bir an evvel varma niyetinde olduğunu ancak mevcut şartlarda da bu durumun çok zor olduğunu bildirerek "mümkünse Manisa'da bulunan birliğimizin Salihli istikametine çekilmesi için İstanbul'dan Manisa mevki komutanlığına talimat verilmesi gerektiğini…" haber veriyordu. (Ünal, YY; 29.)

Bekir Sami Bey Bandırma'da bulunduğu süre zarfında askeri ve mülki erkanla görüşmelerde bulunurken aynı ciddiyetle eşrafla veya ileri gelenlerle de sürekli irtibat halindeydi. Bu maksatla Bandırma'ya ayak bastıktan bir gün sonra Çerkez Ethem'in ağabeyi ile görüşmek için birtakım girişimlerde bulunmuş ancak bu mümkün olmayınca Ethem'in eniştesi Hafız Bey ile görüşerek, toplayabildiği kadar silahla kendisine katılmasını talep etmiştir. Aynı şekilde 23 Mayıs'ta Albay Kazım (Özalp) Bey ile görüşerek kendilerine katılmasını ve birlikte çalışmayı teklif etmişti. (Özalp, 1988; 9-13), (Selçuk, 2005; 53)[1]. Ayrıca Bandırma'da 14. Kolordu Komutanı olarak görev yapan Yusuf İzzet Paşa ile görüşerek genel durum ve İstanbul'daki gelişmeler hakkında kendisini bilgilendirdi.

[1] Kazım Bey'in anılarında her ne kadar birazcık farklı bir anlatım mevcut ise de esasta İzmir'in işgali sonrasında Bandırma'da bahsedilen genel durum üzüntü, kaos ve belirsizlikten ibaretti. Nitekim Kazım Bey, anılarında Bandırma ile ilgili olarak, *"…İzmir'in işgal haberi Bandırma'ya henüz gelmişti. Fazla tafsilat yoktu. Ben bildiğim ve tahmin ettiğim kadarını oradakilere anlattım. Bandırma 61. Fırkanın merkezi idi. Halk ve subaylar çok heyecanlı ve üzgün idiler. İzmir'den sonra Bandırma'nın da işgal edileceğine muhakkak gözü ile bakıyorlardı."* şeklinde bilgi verirken, Bandırma'ya ikinci kez geldiğinde Bekir Sami Bey ile karşılaştığını ifade etmektedir. Yüzbaşı Selahattin anılarında, bu iki komutanın birbirini tanımadıklarını tren istasyonunda kendisi tarafından tanıştırıldıklarını ifade ederek, Kazım Bey'in izinli olarak İzmir'de bulunduğu sırada şehrin işgal edildiğini ve onun da sivil giyinerek kaçtığını ifade etmektedir.

İki gün kaldığı Bandırma'da Bekir Sami Bey, şehrin genel durumunu yerinde görmekle birlikte, şehirde halkın ümitsiz bekleyişine de şahit olmuştu. Şehir adeta Yunan bayrakları ile bir işgali bekliyordu. Böylesi bir ortam içerisinde işgale karşı muhtemel bir direnişin fitilini ateşlemek için gerekli girişimlerde bulunurken, halkın içerisinde olduğu moral bozukluğu sebebiyle bu fitili ateşlemenin çok da kolay olmayacağını biliyordu. (Selçuk, 2005; 51.)

Bekir Sami Bey adeta Yunan işgali ile yarışır bir şekilde Bandırma'da çok kalmayarak, esas görevini icra etmesi istenen Manisa'ya hareket etmek için 23 Mayıs'ta Bandırma'dan ayrıldı. Ancak tren Balıkesir'e vardığında Manisa'nın da işgal edildiğini veya edilmek üzere olduğunu haber alınca tutuklanma tehlikesine karşı Manisa'ya çok yakın bir mevkide olan Akhisar'a gitmeye karar verdi. (Selçuk, 2005; 54)[1]. Niyeti ilk etapta gelişmeleri buradan takip ederek Akhisar'da bulunan telgraf merkezinden dolayı gelişmeleri İstanbul'a, gerekli emirleri de ilgili yerlere ulaştırmaktı. (Aydınel, 1993; 98.) Bu amaçla Manisa'ya Bekir Sami Bey'in emrini ulaştırmak için bir emir yazılması kararlaştırıldı. Yazılan emirde Manisa'daki bütün kuvvetlerin, silah ve cephaneleri ile askeri veya resmi özel araçlarla birlikte Yunan işgaline maruz kalmadan bir an evvel Salihli'ye sevk edilmesi isteniyordu. (Apak, 1990; 19.) Bekir Sami Bey ve beraberindekiler 24 Mayıs'ta Akhisar'a vardıklarında Akhisar'ı çok farklı ve son derece ümitsiz bir halde bulacaklardı. Şehrin her tarafı -burada da- Yunan bayrakları ile donatılmıştı ve şehir halkı Yunan bayrağı asmayı zulme karşı tek kurtuluş çaresi olarak görmekteydi. Bekir Sami Bey kaymakama haber vererek eşraf ile şehrin ileri gelenlerinin otele gelmelerini istedi. Aynı gün içerisinde otele gelen ilgili kişilerle yapılan görüşmede, bölge halkının ne kadar ümitsizlik içerisinde olduğu fark edildi. Dahası eşraf, işgale karşı koyma taraftarı olmamakla birlikte, Bekir Sami Bey ve beraberindeki heyetin de şehirde kalmasını istemiyordu. (Selçuk, 2005; 58), (Gökdemir, 1990; 19.) Şehirdeki Rumlar da milli direnişe meydan vermemek için bölge halkı üzerinde etkili olmaya başlamışlardı. Başta Akhisar kaymakamı olmak üzere, bazı yöneticilerin de teslimiyetçi tavırları ve gelen heyetten rahatsız olmaları Akhisar'ı ilk etapta, Bekir Sami Bey ve heyeti için, güvensiz bir hale getiriyordu. (Gökdemir, 1990; 20-21)[2]. Akhisar'da direnişi örgütlemede başarılı olunamayacağı anlaşılınca Bekir Sami Bey ve beraberindeki heyet başka bir çare arama yollarına başvurmayı düşünürken, kafile içerisindeki bazı kimseler, direnişte bir başarı göremeyecekleri endişesiyle İstanbul'a dönme kararı aldılar. Şüphesiz bu durum ciddi moral bozukluğuna da yol açtı. Ancak Bekir Sami Bey, vazgeçmek istemeyerek Akhisar'da yaşayan Karaosmanoğlu Halit Paşa ile gizlice görüşmeyi planlar. Görüşmede işgale karşı silahlı birliklerin oluşturulması için Bekir Sami Bey'in destek talebine Halit Paşa olumlu cevap verir. (Gürler, 1994; 60.) Buradaki görüşmelere Akhisar eşrafından Sarı Edip Bey ve Parti Pehlivan da katılır. Kazım Özalp hatıralarında Halit Paşa'nın İttihatçı olmasından dolayı hükümet tarafından takip edildiğinden köyde bazı adamlarını silahlı olarak yanında bulundurduğunu bu vesile ile kendisinden yararlanmayı düşündüklerini ifade etmektedir. (Özalp, 1988; 14.) Görüşmeler sonunda Halit Paşa'nın silahlı adamlarıyla birlikte köyden toplanılacak gönüllülerle Manisa'ya giderek orada Yunan kuvvetlerine karşı müdafaa tedbirleri alınacaktı. Kafile Akhisar'dan hareket ederek 25 Mayıs'ta Belen köyüne gelir. Ne var ki o gün Manisa ve Turgutlu'nun işgal edildiği haberi kendilerine ulaştığında teşkilatlanmaya yardım edeceğine söz veren Halit Paşa bu kararından vazgeçer ve Halit Paşa kafileden ayrılır. (Selçuk, 2005; 63.) Bu moral bozukluğu içerisinde Akhisar'da beklenen teşkilatlanmayı yapamayacağını anlayan Bekir Sami Bey ve heyeti yeniden Akhisar şehir merkezine gelirler. Burada Kazım Özalp'in ifadelerine göre, heyet planını değiştirmek zorunda kalır. Bekir Sami Bey, İzmir'den Salihli yönüne çekilen subay ve erleri toplamak ve onlarla bir direniş kuvveti oluşturmak amacıyla Salihli'ye gitme kararı alır. Kazım Özalp ise hatıralarında belirtmediği bir nedenden dolayı İstanbul'a döner. (Özalp, 1988; 14), (Gürler, 1994; 61).

Akhisar'da bulunulan süre zarfında Bekir Sami Bey ve heyeti, bir taraftan direnişe karşı gönüllü birlikler oluşturmaya çalışırken diğer taraftan da genişleyen Yunan işgalinin boyutları hakkında bilgi alarak,

[1] Yüzbaşı Selahattin, Balıkesir İstasyonuna vardıklarında gördüklerin manzaranın kendilerini çok şaşırttığını ve istasyonun baştan başa Yunan bayrakları ile donatıldığını, memurların Yunan üniforması giydiklerini ve sanki Yunanistan'a gelmiş gibi hissettiklerini ifade etmektedir.

[2] Aslında Akhisar'ın böyle bir durumda olmasında bölgede İttihatçı karşıtı kişilerin yapmış oldukları daha önceki propagandaların da etkisi olmuştu.

başta Harbiye Nezareti olmak üzere, gerekli yerlerle irtibatı tesis etmeye gayret gösteriyordu. Bu maksatla İzmir'in işgalinden sonra işgal tehdidi altındaki Ayvalık'ta bulunan 172. Alay Komutanı Ali (Çetinkaya) Bey'e bir telgraf çekilerek son durum hakkında bilgi edinilmek istenirken, silah ve cephanenin korunmasına azami gayet gösterilmesi isteniyordu. Ali Bey, bu telgrafta işgalin etkisi ile burada düzenin bozulduğunu Rumların faaliyetleri ile yağmacılığın başladığını, eratın çoğunun kışlalardan kaçtığını, hapishanenin boşaltıldığını haber vermekle birlikte, zor kullanarak şehirde asayişi temin etmeye çalıştığını ve bu maksatla acilen takviye birliklere ihtiyaç olduğunu bildiriyordu. Ayrıca Genelkurmay Başkanlığına çekilen telgrafta da Manisa'daki durum hakkında bilgi verilerek "… karşı önlem alınabilmesi için biliniyorsa bu işgalin nerelere kadar ve ne zaman olabileceği hususunda…" bilgi verilmesini talep ediyordu. (Ünal, YY; 32-33.)

Bekir Sami Bey, Akhisar'da bulunduğu süre zarfında Bergama'da bulunan silah ve cephane sorumlusu Teğmen Nuri Efendi'den son durumu özetleyen birkaç telgraf almıştı. Bu telgraflarda depolarda mühim miktarda silah ve cephane olduğu dile getirilerek, alayda bulunan eratın işgal söylentileri nedeniyle kaçmış olduğundan silah ve cephanenin güvenli bölgelere sevk edilemediği ve bu durum üzerine bunların halka dağıtılması noktasında görüş isteniyordu. (Ünal, YY; 34.) Bu arada Manisa Mevki Komutanı Ahmet Zeki de Manisa'daki silah ve cephane hakkında bilgi vererek, eratın büyük çoğunluğunun burada da kaçmasından dolayı cephanenin gerilere sevk edilmesinin mümkün olmadığı ancak mevcut subay ve erlerle Salihli istikametine nakletmenin yollarını aradığı, bölgeyi terk işlemini askerlik namus haysiyetine yediremediğinden dolayı kendisinin de son dakikaya kadar burada kalacağını haber veriyordu. Bekir Sami Bey, Ahmet Zeki Bey'in bu telgrafına cevap olarak telgrafında vakit kaybetmeden gerekli önlemlerin alınarak mühimmatın gerilere sevk edilmesini talep etti. (Ünal, YY; 35.)

Bekir Sami Bey, Akhisar'da bulunduğu süre zarfında İzmir'in kazaları ile olabildiğince hızlı bir şekilde bağlantı kurarak haber alma peşindeydi. Ayvalık, Bergama ve Manisa'dan şimdilik her ne kadar umut dolu haberler gelmese de burada bulunan az sayıdaki dirayetli vatansever subayların işgale karşı örnek olabilecek bir direniş sergileyebileceklerini düşünüyordu. Nitekim o bu düşüncede yanılmayacak ve 28 Mayıs'ta Ayvalık işgal edildiğinde işgale karşı direnişin ilk ayak sesleri tüm yurtta duyulmaya başlanacaktı. 172. Alay Kumandanı Ali (Çetinkaya) Bey, Bekir Sami Bey'in telkin ve morali ile işgale karşı kendi bölgesinde kısa sürede 300 kişilik bir milis kuvveti kurmayı başarmıştı. (Tansel, 1991; 264.) Bu arada 25 Mayıs'ta Manisa'nın da hiçbir direniş göstermeden işgal edildiği haberi Bekir Sami Bey'e ulaştı. (Ergül, 1991; 38-41.) Kendisi işgalden önce buradaki silah ve cephanenin, Salihli başta olmak üzere, güvenli yerlere taşınmasını istemiş ve bu konuda gerekli bilgiyi de Erkan-ı Harbiye'ye bildirmişti. Ancak Manisa'dan son gelen bilgiler ışığında, halkın da yardımıyla yapılan taşımaya İngilizlerin müsaade etmediği ve cephanenin tekrardan depolara götürüldüğü haberi bütün moralleri alt üst etmişti. (Su, 1986; 8), (Gürler, 1994;71) [1].

Bekir Sami Bey'in, Akhisar'daki genel vaziyeti görüp burada teşkilatlanmanın şimdilik mümkün olmayacağını fark etmesinden sonra 28 Mayıs'ta kendisine eşlik eden heyeti ile Salihli'ye geçti. Akhisar, Bekir Sami Bey'in ayrılmasından sekiz gün sonra -yani 5 Haziran'da- Yunan birliklerince işgal edildi. Bölge halkı bu durum karşısında Sındırgı'ya göç etmek durumunda kaldı. Ancak bir süre sonra Yunan işgalinin Müttefiklerin izin verdikleri hattın dışına doğru genişlediği öğrenilince İngilizlerin uyarılarıyla 10 Haziran'da Akhisar'ı tahliye etmek durumunda kaldılar. Bunun üzerine Harbiye Nezaretinden gönderilen emir doğrultusunda Balıkesir'de bulunan 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın emri ile Soma'da bulunan 188. Alay, Akhisar'ı tekrar ele geçirdi. (Gökdemir, 1990; 22.) Kısa süren ilk Yunan işgalinden sonra Akhisar'da, belediye başkanının çalışmaları ve eşraftan ileri gelenlerinin işi ele almaları ile ilk milis kuvvetleri kendilerini göstermeye başlamış ve 14 Haziran'da oluşturulan bu birlikler

[1] Bekir Sami Bey, Bandırma'ya çıktığı andan itibaren, Manisa'nın işgali de dahil olmak üzere, yaptığı çalışmaları ve elde ettiği bütün bilgileri büyük bir ciddiyetle Harbiye Nezaretine iletmesine rağmen 27 Mayıs tarihine kadar anlaşılmaz bir şekilde telgraflarına Harbiye Nezaretinden cevap dahi verilmemiştir.

Bergama'daki Yunan kuvvetlerine saldırmışlardı. (Apak, 1990; 61)[1]. Ayrıca, Bekir Sami Bey'in faaliyetlerine iştirak etmeyerek yılgınlık gösteren Halit Paşa ve bölgenin ileri gelenleri de bu kez milis kuvvetlerinin içerisinde yer almaya başlamış ve 27 Haziran'da İstiklal Mücadelesinde Akhisar Cephesini kurmuşlardı. (Gülmez-Öner, 2013;379), Gökdemir, 1990;26.)[2]

Bekir Sami Bey ve heyeti ümitli bir şekilde 28 Mayıs sabahı Salihli'ye vardılar. Ancak Yüzbaşı Selahattin'in anılarında ifade ettiğine göre Salihli'nin de durumu, Yunan işgaline hazırlık yapar halde bekleyen Akhisar ve Balıkesir'den farksızdı. Burada da eşraf ve halk işgali bekler bir vaziyetteydiler. Manisa'dan işgalden kaçan 200 kişilik birlik Salihli'ye gelmiş olmasına rağmen, Bekir Sami Bey, derhal emir vererek birliğin Alaşehir'e gönderilmesini sağladı. (Selçuk, 2005; 70-71.) Bu arada Batı Anadolu'da faaliyetlerde bulunan Rauf (Orbay) Bey de bir ümit Bekir Sami Bey ile görüşebilmek için önceden Salihli'ye gelmiş fakat kendisinin Kuyucak'ta olmasından dolayı görüşme gerçekleşememişti. Rauf Bey kendisine verilmek üzere Bekir Sami Bey'e bir mektup bırakmıştı. Rauf Bey, Salihli'de yapılacak bir şey olmadığına inandığından Aydın'a hareket etmişti. (Kandemir, 1964; 34)[3].

İki gün süre ile kaldığı Salihli'de Bekir Sami Bey de burada şimdilik yapılabilecek bir şey olmadığına kanaat getirmişti. Ancak Salihli'de kaldığı süre boyunca Ayvalık, Manisa, Aydın ve Ödemiş'te bulunan mevki komutanları ile irtibat sağladı. Özellikle işgal ile ortaya çıkan firarilerin durumu, silah ve cephanenin düşmana terk edilmeden gerilere sevki ile ilgili buradaki kumandanlarla yazışmalarda bulundu. Aydın'da bulunan 57. Tümen Komutanlığına gönderilen telgrafta, Yunan işgalinin Aydın'a yöneldiği hususunda malumat alındığı, bu nedenle idarelerin ihmali yüzünden birçok bölgede cephanenin düşmana kaptırıldığı, elde tek kalan deponun Aydın'daki cephanelik olduğu bildirilerek depoda bulunan her şeyin ülkenin içlerine doğru, demiryolundan uzakta ve halktan da yardım alınarak emin bir yere sevk edilmesi gerektiği dile getiriliyordu. Ayrıca askeri birlik ve gönüllü milislerin vazifelerinin asıl bundan sonra başladığı, halkın moralini bozmadan eğer geriye çekiliş olacaksa hazırlıkların önceden yapılması ve bu aşamada İtalyan kuvvetlerinden yardım alınması icap ederse de tereddüt edilmemesi hususu ifade ediliyordu. (Ünal, YY; 53.)

Bekir Sami Bey, Salihli'de bulunduğu sıralarda Harbiye Nezareti ile sürekli irtibatta olmuştu. Bu aşamadan sonra Bekir Sami Bey'in telgraflarına cevap vermeyen nezaret bölgedeki gelişmeleri de dikkate alarak sürekli olarak Bekir Sami Bey ile irtibatta kalmayı gerekli görmüştü. Bekir Sami Bey'in genişleyen Yunan işgalinin Aydın ve kazaları üzerindeki etkilerini haber veren telgraflarından sonra Harbiye Nezareti vakit kaybetmeden gerekli idari düzenlemeler için harekete geçerek bizzat Şevket Turgut Paşa imzasıyla 17. Kolordu Komutanlığının görev sahasında meydana gelen gelişmelerden dolayı bölgedeki askeri birliklerde yaşanan komuta değişikliklerini Bekir Sami Bey'e bildiriyordu. Ayrıca gönderilen bu telgrafta 56. Tümen Komutanı olan ve 17. Kolordu Komutanlığına vekalet eden Bekir Sami Bey'den bu vekalete gerek kalmadığı ve kendisinin de İstanbul'a dönmesi isteniyordu. Esasında Harbiye Nezaretinin bu hamlesi, işgallerin yönüne göre Balıkesir ve Bursa yöresini güçlendirmeye yönelik bir hamle idi. (Ünal, YY; 54.)[4] Bekir Sami Bey gönderilen bu emre rağmen çalışmalarına son vermeyecek ve 29 Mayıs'ta Salihli'den hareket ederek Alaşehir'e geçecekti. Salihli, Bekir Sami Bey'in şehirden ayrılmasından sonra da hareketli ve gergin günler geçirmiş ve 23 Haziran'da Yunan birliklerince işgal edilmişti. Bekir Sami Bey, Salihli ile irtibatı hiçbir zaman kesmemiş ve bölgede milis kuvvetlerinin oluşturularak direnişe geçilmesi için şehre olabildiğince seri bir şekilde kuvvet gönderilmesinin yollarını aramıştı. (Ergül, 1991; 63-67), (Apak, 1990; 49-51).

---

[1] Saldırı hakkında detaylı bilgi için bakınız.

[2] Balıkesir'de bulunan 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'in gayretleri ile cephenin komutanlığına Binbaşı Hüsnü Bey getirildi. Binbaşı Hüsnü Bey'in komutasında oluşturulan kuvvetler 188. Piyade alayından bir kıta, Akhisar ve Marmara kazası gönüllülerinden oluşan milli kuvvetlerdi. Aralarında Dramalı Rıza Bey ve Hafız Hüseyin Bey gibi seçkin kişilerin de yer aldığı bu kuvvetlerin mevcudu sekiz yüz kişiden ibaretti.

[3] Bekir Sami Bey, anılarında mektubun içeriği hakkında malumat vermemektedir. Rauf Bey'in Batı Anadolu'daki faaliyetleri için bakınız.

[4] Bölgedeki askeri düzenlemeye yönelik Harbiye Nezaretinin öngördüğü değişiklik için bakınız.

30 Mayıs günü Alaşehir'e gelen Bekir Sami Bey, ilk olarak gördüğü vaziyetten hiç memnun kalmayacaktı. Halkta ümit veya işgale karşı bir direniş azmi kalmadığını, herkesin göçe hazırlandığını, dahası halka ön ayak olması gereken memurların alçakça hareket ettiklerini ifade etmekteydi. (Ünal, YY; 57.) Yüzbaşı Selahattin anılarında şimdiye kadar gördüğümüz yerlerin en kötüsü burasıydı derken, kasabanın Rumluğunun bölgenin en azılısı ve en örgütlüsü olduğunu dile getiriyordu. (Selçuk, 2005; 74.)

3 Haziran'a kadar Alaşehir'de kalan Bekir Sami Bey, burada bulunduğu süre boyunca eşraftan ileri gelenlerle irtibatı sağlayarak silahlı bir mukavemetin işgale karşı oluşturulabilmesi için yoğun gayret sarf etmişti. Nitekim bu çalışmalar az da olsa sonuç vermeye yönelik olarak kendisini göstermişti. Zaten İzmir'in işgalinden hemen sonra Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret Bey'in önderliğinde eşraf ile yapılan toplantılarda olası bir işgale yönelik yapılacak çalışmalar ve mukavemetin olabilirliği üzerinde durulmuştur. (Gülmez-Tahancı, 2013; 135.) Ancak Alaşehirlileri asıl kendisine getiren olay Ödemiş'in işgal edildiğine yönelik haberlerin şehre ulaşmasından sonra olmuştu. Bekir Sami Bey, Alaşehir'de özellikle Ödemiş ile bağlantıya geçerek orada bir direnişin olması için mevki komutanı ile yazışmalarını sürdürmüştü. Her taraftan gelen işgal haberleri de Bekir Sami Bey'e ulaştırılıyordu. Kendisi de vakit kaybetmeden Turgutlu, Bayındır, Ayvalık ve Bergama'nın işgallerine yönelik haberleri Harbiye Nezaretine iletiyordu.

Alaşehir'deyken, 17. Kolordu Emir Subayı Topçu Yüzbaşı Rasim Bey, uzun bir raporu Bekir Sami Bey'e telgrafla göndermek suretiyle Ödemiş, Aydın ve Tire'de meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermişti. Bu raporda, Ödemiş'in işgal edilmesi ile burada bulunan az sayıdaki birliğin Aydın'daki 57. Tümen'e katıldığı, depoda bulunan silah ve mühimmatın Keles'e doğru taşınmaya çalışılacağı, şimdilik Ödemiş'te işgale mukavemet gösterecek bir kuvvetin bulunmadığı haber veriliyordu. (Ünal, YY; 61-62.) Bu bilgilerden hareketle Bekir Sami Bey; Harbiye Nezaretine 31 Mayıs'ta gönderdiği bir telgrafta Yunan birliklerinin Manisa, Turgutlu, Bayındır, Tire, Aydın, Ayvalık kasabalarını işgal ettiklerini, Ödemiş'te Milis kuvvetlerinin tesis edilmesi için çalışmaların yapıldığını ve Aydın'daki silah ve cephanenin gerilere sevk edilemeyerek halk tarafından deponun yağmalandığını bildiriyordu. (Ünal, YY; 64.) Ayrıca Bekir Sami Bey, aynı gün Mustafa Kemal Paşa'ya ve Konya'da 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'ya gönderdiği telgraf raporunda da şimdiye kadar bölgede yaşanan işgaller ve bu işgallere karşı yapılan ve kendisinin bizzat emirleri ile alınan tedbirleri bildiriyordu. Büyük bir ümitsizliğin hasıl olduğu raporun son bölümünde; yerli Rumların, metropolit ve hükümet memurlarının milli direnişi yok etmek için adeta yarıştıkları, vatansız ve ahlaksız kişilerin Türk kellelerini düşmana hazırlattıkları, sayısı az; fakat kalbi vatan için çarpan asker ve sivillerin sindirilerek düşmana karşılama törenlerinin yapıldığı ve böylece Yunanlıların Avrupa'da reklam yapmalarına imkân tanındığı bildiriliyordu. (Ünal, YY; 65-66.) Telgrafa 9 Haziran'da Havza'dan cevap veren Mustafa Kemal Paşa, vaziyetin kendisini kederlendirdiğini, ancak ümitsizliğe kapılmaya gerek verilmemesini özellikle rica ederek, Bekir Sami Bey'den doğudaki komutanlarla irtibatın sağlanmasının önemine işaret ediyordu. Ayrıca telgrafta, vaziyetin düzeltilmesi için birlikte çalışmanın zaruriyetine değinerek bir an evvel muntazam bir teşkilatın sağlanması gerektiğine de değiniyordu. Halkın tetikte ve her zaman hazır olduğunu belirten Mustafa Kemal Paşa, bütün gayelerinin bir olmak olduğuna değinerek kendisinin sürekli olarak bölgedeki gelişmelerden haberdar edilmesini rica ediyordu. (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2003; 365.)

Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal Paşa ile sağladığı bu irtibatı hiçbir zaman koparmayacak ve sürekli olarak gerek bölgedeki gelişmeler ve gerekse yaptığı çalışmalar hakkında kendisine sürekli bilgi verecekti. Nitekim Mustafa Kemal Paşa da bu ilgiye kayıtsız kalmayacak, o da yapılan çalışmalar hakkında kendisine bilgi verirken, bazı durumlarda da fikirlerine başvuracaktı.
Bekir Sami Bey, Alaşehir'de bulunduğu müddetçe özellikle Ödemiş'te meydana gelen gelişmelere dikkat ederek, burası ile irtibatın kesilmemesi ve burada bir mukavemet cephesinin kurulması için yoğun çaba sarf etmeye çalışmıştı. Nitekim Ödemiş Kaymakamının İtilaf Devletleri temsilcilerine

gönderdiği ve son cümlesi "artık kalem değil, silahlar konuşacaktır." telgrafından sonra Ödemiş'te mukavemetin oluşturulabilmesine olanak sağlandı. İdari makamlar, askeri makamlarla birlikte olarak, halka dağıtılan silahlarla oluşturdukları ve adına "Yiğit Ordusu" dedikleri milis kuvvetlerle Yunan birliklerine karşı koymaya başladılar. (Selçuk, 2005; 78-79), (Coşkun, 1998; 1005), (Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, 1963;92.)[1]. Bölgedeki gelişmeleri yakinen takip eden Bekir Sami Bey'e Ödemiş Havalisi Yiğit Ordusu Komutanı Tahir Fehmi imzası ile gönderilen telgrafta, Manisa ve Salihli arasında bir cephe teşkil etmek için Mestan Efe'yi yüz zeybek ile yola çıkardığı ve dün itibariyle Hacı İlyas-Karaköy arasındaki sırtların tutulduğunu haber veriyordu. Silah ve cephaneye şiddetle ihtiyaç olduğu dile getirilen telgrafta destekte isteniyordu. (Ünal, YY; 68.) Bekir Sami Bey'in Ödemiş Kuvva-yıı Milliye Komutanlığına hitaben gönderdiği cevabi telgrafta, hürriyetin hiç kimseye özellikle de Yunanlılara teslim edilmeyeceği vurgulanarak, mücadelelerine destek için top ve makinalı tüfek gönderilmeye çalışılacağı bildiriliyordu. Ayrıca benzer bir direnişin de Ayvalık'ta gösterilmeye çalışıldığı haber verilerek, işgale karşı gösterilen bu başarının telgraflarla ülkenin her tarafına duyurulması da Bekir Sami Bey tarafından isteniyordu. (Ünal, YY; 69), (Selçuk, 2005; 83).

Gerçekten de Ödemiş'te 31 Mayıs'ta Hacı İlyas Köyü yakınlarında gösterilen direniş Kuvva-yı Milliye'nin organize olarak ilk defa gerçekleştirdiği bir eylemdi. (Aydınel, 1993; 120). Burada küçük birliklerle Yunan birliklerine saldırılar gerçekleştirilmiş, ancak daha sonra Çerkez Hasan ve arkadaşlarının muharebe alanını terk etmesi ile Yunan saldırılarına karşı konulamamış ve direniş müfrezeleri geri çekilmek durumunda kalınca Yunan birlikleri 1 Haziran'da Ödemiş'i işgal etmişlerdi. Yunan birlikleri aldıkları istihbarat bilgileri doğrultusunda Ödemiş'in işgaline öncelik vermişler, bu işgalden hemen sonra da buraya destek kuvvetler getirmişlerdi. (Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, 1963; 94.) Ödemiş'in düşmesinden sonra da buradan çekilen milis kuvvetler, önce Keles Yaylası'na daha sonra da Alaşehir'e geçtiler. 4 Haziran'da Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami (Baran) Bey ve Jandarma Komutanı Tahir Fehmi Bey, Eşme'ye gelerek bizzat Bekir Sami Bey ile görüştüler. (Aydınel, 1993; 121.)

Neticede İzmir'in işgalinden beri devam eden şaşkınlık, yılgınlık ve moral bozukluğu Bekir Sami Bey ile hareket eden bir avuç vatanseverin çabalarıyla ilk defa burada ciddi bir sonuç vermişti. Yunan birliklerine karşı koyan Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami (Baran) Bey, Jandarma Komutanı Tahir Fehmi, Bekir Sami Bey'den aldıkları talimat doğrultusunda bir avuç gönüllü ile işgale karşı direnişleri, Türk Millî Mücadelesi için de sembol olacaktı.

Ödemiş'in işgalinden sonra Alaşehir'in de tehlike altında olması üzerine Bekir Sami Bey ve beraberindeki bir avuç subay, 3 Haziran'da Eşme'ye gelerek teşkilatlanma faaliyetlerine buradan devam etme kararı aldılar. Eşme'nin seçilmesinde bölgenin demiryolundan uzak olması önemli bir etken olmuştu. Bekir Sami Bey, 17 Haziran'a kadar Eşme'de kalarak genişleyen Yunan işgalinin boyutlarını ve buna karşı alınması gereken önlemleri buradan takip edecekti. (Gürler, 1994; 100.)

Bekir Sami Bey, Eşme'de bulunduğu sıralarda ilk olarak Kula ile irtibata geçerek, burada bir direniş müfrezesinin kurulması için Ödemiş'ten gelen Yüzbaşı Rasim'i görevlendirmişti. Ancak yüzbaşının bütün çabalarına rağmen Kula'da şimdilik istenilen düzeyde bu gerçekleşemediği gibi Eşme'de de Ödemiş'e benzer şekilde bir milis kuvveti tesis edilememişti. (Gürler, 1994; 102.) Fakat Bekir Sami Bey, buna rağmen haziran ayının ilk haftasından itibaren yönlendirme ve destekleriyle Ayvalık, Ödemiş, Turgutlu, Ahmetli ve Salihli'de muhtemel teşkilatlanmanın sağlanması için mücadele vermekteydi. Bu aşamada İngilizlerin ikazları ile Yunan birliklerinin Akhisar, Ahmetli, Turgutlu'yu tahliye etme kararı bu bölgedeki askeri makamların uyanmasına neden olmuştu. Hatta Harbiye Nezareti ve Genelkurmaydan gönderilen telgraflarda tahliye edilen yerlerin bir an evvel ele geçirilmesi ve bir daha işgale meydan verilmemesi için gerekli önlemlerin alınması ivedilikle isteniyordu. Geç kalınmış bu girişim, bu tarihten

[1] Bu arada Ödemiş Kaymakamının İzmir Valiliğine hitaben kaleme almış olduğu bildirinin de ayrı bir önemi vardır. Bu bildiride, Yunan birliklerinin Tire ve Bayındır'da yapmış oldukları katliamlardan bahsedilerek, bu duruma karşın kendisinin Ödemiş'te Kuvva-yı Milliye Komutanının emriyle yeni görevini ifaya başladığı bildiriliyordu. Tam metin için bakınız.

sonra bu bölgelerde yaşanacak Yunan işgaline karşı halkın uyanarak milis kuvvetleri oluşturmalarına imkân tanıyacaktı. (Tekeli- İlkin, 1989; 116-117.)

Haziran ayının ortalarından itibaren bölgede ilk şok dalgalarının atlatılmasından sonra Bekir Sami Bey, ilk olarak Yunan birliklerince tahliye edilen yerlerle yeniden irtibat tesis ederek son durum hakkında bilgi alıyordu. Ayrıca Gördes ile de iletişime geçmek suretiyle burada da muhtemel bir savunma tertibatı alınması için gerekli girişimlerde bulunacaktı. Nitekim Gördes ile yaptığı yazışmalarda mukavemet güçlerinin oluşturulabilmesi için sağlam bir zeminin var olduğunu görmüştü. Benzer şekilde Denizli ve Nazilli'de bulunan Jandarma Komutanlıkları ile de bağlantıya geçerek civar bölgelerindeki Yunan faaliyetlerinden haberdar olup olmadıklarını öğrenmeye çalışıyordu. (Ünal, YY; 90-91.) Gördes Kaymakamlığına gönderilen bir telgrafta, vatanperver hizmetlerinden dolayı öncelikle teşekkür edilerek Akhisar veya başka yerlere gönderilecek gönüllü birliklerin yöredeki komutanlıklarla irtibatının sağlanması, gönderilecek olan kişilerin ailelerinin koruma altına alınması isteniyordu. Denizli'deki 11. Tümen Komutanlığına gönderilen telgrafta da bölgedeki işgal eylemlerinden bahsedilerek, yeniden oluşturulan birlikleri takviye etmek üzere mıntıkanızda bulunan kaçak, raporlu ve izin süresi dolan ne kadar asker var ise bunların bildirilmesi isteniyordu. (Ünal, YY; 92-93.) Bu arada Genelkurmay Başkanlığından gönderilen şifreli bir telgrafta Bekir Sami Bey'in 56. Tümen Komutanlığına atandığı bildirilerek, tümen karargahının bulunduğu Mudanya'ya gelmesi isteniyordu. 11 Haziran'da gönderilen bu telgrafa Bekir Sami Bey, aynı gün Eşme'den verdiği cevapta; ihtiyat subaylarına vermek, istihbaratta çalışacaklara ödemek, yerli Türk çeteleri oluşturmak ve gönüllü örgütlerine katılacakların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için çok acele 5 bin lira para gönderilmesini isteyerek Mudanya'ya hareket etmeyi de geciktirmeye çalışıyordu. (Ünal, YY; 95.)

Eşme'den Bursa'ya gitmek üzere harekete geçen Bekir Sami Bey, yanında 15 subay ve 30 er ile bir süre kalacağı Kula'ya 14 Haziran'da geldi. (Tekeli-İlkin, 1989; 132.) Burada kaldığı süre boyunca Kula'da bir milli teşkilatlanmanın sağlanması için çaba sarf ederken, Salihli ve Alaşehir'de oluşturulan milis kuvvetlerinin son durumları ve bunların güçlendirilmesi için ilgili yerlerle vakit kaybetmeden iletişime geçmişti. Kula'da 4 gün kaldıktan sonra da 21 Haziran'da Bursa'ya gitmek üzere harekete geçmiş ve Selendi, Simav yolu ile 27 Haziran'da Bursa'ya varmıştı.

Netice itibariyle Yunan işgaline karşı milli mukavemeti sağlamak amacıyla 21 Mayıs'ta Bandırma'dan yolculuğuna başlayan Bekir Sami Bey, 27 Haziran tarihine kadar gittiği ve irtibat sağladığı yerlerde direnişi örgütlemek amacıyla idari, askeri ve sivil makamlar ile irtibata geçerek gerekli düzenlemeleri sağlamanın gayreti içerisinde olmuştu. Şüphesiz onun bu faaliyetleri Batı Anadolu'da direniş örgütlerinin ilk nüvesini oluşturması bakımından son derece önemlidir. Bekir Sami Bey, bir yıla yakın bir süre kaldığı Bursa'da da vali vekilliği başta olmak üzere birçok önemli görevlerde bulunacak, Hacim Muhittin Bey ile kongrelerin organize edilmesine çaba gösterecek, Mustafa Kemal Paşa ile sağlanan irtibatı geliştirerek Sivas'ta oluşturulan Heyet-i Temsiliye ve Sivas Kongresi kararlarının Batı Anadolu'da da uygulanması için büyük gayret gösterecekti.

Onun Bandırma'da oluşturmaya çalıştığı direniş ateşi haziran ayı sonuna gelindiğinde iyice kendisini gösterecek ve geçtiği yerlerde Türk Millî Mücadelesinde direnme noktaları olarak kabul edilecek olan cephe hatları oluşturulacaktı. Nitekim haziranın ikinci haftasından itibaren bu direniş odaklarının neler olacağı belirlenmeye başlandı. Kuzey'de Balıkesir Doğu'da Alaşehir, Güney'de Nazilli böyle merkezler olarak ortaya çıktı. İçteki bu merkezin önünde, Yunan ilerleyişine karşı bu merkezlerce yönlendirilen, örgütlenen cepheler oluştu. Balıkesir merkezince denetlenen cepheler; Ayvalık, Soma, Akhisar olurken (Özdemir, 2001; 113-250), (Ayhan, 2016; 10-129)[1], Alaşehir merkezi tarafından denetlenen cepheler ise, Salihli, Bozdoğan olarak kendisini gösterdi. Ayrıca Söke, Çine, Umurlu, Köşk ve Sarayköy Cepheleri ise Nazilli merkezince kontrol edilmeye başlandı. (Tekeli- İlkin, 1989; 114), (Akkoyun, 2014, 45-188).[2]

[1] Kuvva-yı Milliye sürecinde bu cepheler hakkında detaylı bilgi için bakınız.
[2] Aydın'da Kuvva-yı Milliye Cepheleri hakkında detaylı bilgi için bakınız.

Sonuç

İzmir'in işgalinin İzmir ve çevresinde yakıcı ve yıkıcı etkilerinin görülmeye başlandığı bir dönemde eline resmi görevlendirme belgesini almadan Bandırma'ya hareket eden Miralay Bekir Sami Bey, işgalin dalga dalga ilk şoklarının yaşandığı bölgelerdeki bütün acı ve hayal kırıklıklarına şahit olmuştu. İdarecilerin ihanete varacak derecedeki tutumları, işgal söylentilerinde bile bir çok erin kışlalarından firar etmesi, silah ve cephanenin güvenli bölgelere sevk edilemeyerek birçok yerde mühimmatın düşmana açıkça teslim edilmesi, halkın moralini bozacak her türlü propaganda ile kazaların işgale adeta davetiye çıkaracak hale getirilmesi ancak bütün bunlara rağmen bir avuç vatanseverin direnişe geçmek için bin bir zorluklarla mücadele ederek milli mukavemetin ilk kıvılcımlarını yakmalarına şahit olmuştu. Bekir Sami Bey, işgalin yaşandığı ilk günlerden itibaren kendisi ile bağlantıya geçen askerinden siviline kadar bütün vatanseverlerle irtibatın sağlanmasına azami önem vererek direniş için nelerin yapılması gerektiğini ilk ağızdan aktarmaya çalışmıştır.

Bekir Sami Bey, yanındaki az sayıdaki heyeti ile Bandırma'dan itibaren gittiği yerler ilk etapta Yunan işgalinin genişleme yönü üzerinde bulunduğundan işgale bir mukavemet noktası oluşturmak için eşraftan ileri gelenlerin desteği ile bir cephe hattı oluşturmak niyetindeydi. Akhisar, Alaşehir, Salihli, Eşme ve Kula gibi ilk ziyaret ettiği yerlerde hep bu mukavemetin sağlanması için bir hat oluşturma amacındaydı. Ayrıca Ayvalık, Ödemiş, Tire, Torbalı, Bayındır, Ahmetli, Turgutlu gibi işgali yaşayan yerlerdeki askerî erkanla da bağlantıya geçerek kazaların birbirleri ile haberleşmesine de gayret sarf etmiştir. Bu mücadeleyi verirken de başta İstanbul olmak üzere, kendisini sorumlu hissettiği merkezlerdeki birimlerle de irtibata geçmiş ve onları da yaptığı çalışmalar hakkında bilgilendirmiştir. İstanbul'un işgalin her türlü acısını yaşadığı bir dönemde kendisinin kesintisiz bir şekilde Harbiye Nezaretine ve Genelkurmay Başkanlığına bölgeden bilgi aktarması, onun sorumluluk bilincinin ne kadar yüksek olduğunu göstermekle birlikte, hala merkezden işgal altındaki yerlere yönelik kurtarıcı olabilecek bazı müdahalelere inandığını gösteriyordu. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile bir an evvel iletişime geçmesi de çare arayışlarını sadece İstanbul ile sınırlı tutmak istemediğine bir işaret olarak görülebilirdi.

Bekir Sami Bey'in işgale karşı bir direniş cephesi oluşturma gayretleri mayıs ayının sonundan itibaren etkisini gösterecek ve ilk olarak Ayvalık, daha sonra da Ödemiş'ten yankılanan silah sesleri haziran ayı ile bir cephe hattının oluşturulmasına imkân verecekti. Nitekim, haziran ayına gelindiğinde daha önceden Bekir Sami Bey ve heyetinin geçtiği -Yüzbaşı Selahattin'in ifadeleri ile kendilerine selam bile verilmediği- yerlerde ilk direniş cemiyetleri oluşturulmakla birlikte, direnişin örgütlü hale getirilmesi için eşrafın ve sivil halkın da desteği ile Redd-i İlhak Cemiyetleri ve Kongrelerin organize edilmesi bile sağlanacaktı.

Bekir Sami Bey, 27 Haziran'da Bursa'ya geldiğinde bile geçtiği ve irtibat kurmaya çalıştığı yerlerdeki milli örgütlenmeyi yakinen takip etmiştir. Ancak Bursa'ya geçmesiyle birlikte onun da çalışmaları artık daha teşkilatlı olmaya başlayacaktı. Bursa'nın işgal edildiği Temmuz 1921'e kadar kendisi Bursa'da vali vekilliği yapmakla birlikte Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey ile sürdürdüğü faaliyetlerinde cemiyet ve kongrelerin örgütlenmesine katkı sağlamıştı. Sivas Kongresi sonrasında Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye ile irtibatını kuvvetlendirmesinden sonra Batı Anadolu'daki milli örgütlenmenin bir bütün halinde gelişmesine ciddi katkılar yapmıştır. 1920 yılında Batı Anadolu'da ortaya çıkan, başta Anzavur İsyanı olmak üzere, her türlü ayrılıkçı isyan ve girişimlere gerekli müdahaleleri yaparak Milli Mücadelenin sekteye uğramaması için sarf ettiği çabalar bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın ifadeleri ile TBMM'de alkışlarla karşılanmıştır. Ancak 22 Temmuz 1921'de Bursa'nın işgali sırasında Bursa'nın tahliye edilmesi, mesleki hayatının dönüm noktası olmuş ve alkışlandığı Büyük Millet Meclisince kendisine yoğun tepkiler yöneltilmiştir. Şüphesiz sebepleri ve sonuçları ile birlikte kendisini savunması ve bu olaydaki rolü başka bir çalışmanın konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

A-Kitaplar

Atatürk'ün Bütün Eserleri, (2003), C. 2, (1915-1919), 3. Baskı, Kaynak Yay.., İstanbul.
Akkoyun, T., (2014), *Millî Mücadele'de Aydın Kuva-yı Milliyesi,* Kümbet Yay., Afyonkarahisar.
Apak, R., (1990), *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?,* TTK Yay., Ankara.
Ayhan, A., (2016), *Kurtuluş Savaşı'nda Balıkesir Cepheleri,* Balıkesir Altıeylül Belediyesi Yay., Balıkesir.
Aydınel. S., (1993), *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketi,* Kültür Bakanlığı Yay., Eskişehir.
Coşkun, A., (1998), *Kuvva-yı Milliye'nin Doğusu*, 3. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
Ergül, T., (1991), *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa (1919-1922),* Manisa Kültür Sanat Kurumu Yay., İzmir.
Gökdemir, O., (1990), *Kurtuluş Savaşı'nda Akhisar*, Akhisar Belediyesi Temmuz Ofset Matbaası, Akhisar.
Gürler, H., (1994) *Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami Günsav (Mayıs-Haziran 1919),* Genelkurmay Basımevi, Ankara.
Kandemir, F., (1964), *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay,* Sinan Matbaası.
Özalp, K., (1988), *Millî Mücadele 1919-1922,* C. I. TTK Yay., Ankara.
Özdemir, Z., (2001), *Millî Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleri,* Balıkesir Belediyesi Kültür Yay., Ankara.
Selçuk, İ., (2005), *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı,* C. 2, 12. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
Su, K., (1986), *Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2. Baskı, Ankara.
Tansel, S., (1991), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,* C. I, MEB Yay., İstanbul.
Tekeli, İ. – İlkin, S., (1989), *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkezîyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey,* TTK Yay., Ankara.
Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, (1989) 2. Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi (15 Mayıs 1919-4 Eylül 1919), (1963), C. II, Kısım I, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
Ünal, M., (YY), *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, Cem Yay. İstanbul.

B-Makaleler

Gülmez, N.-Tahancı, B., (2013) Alaşehir Kuvva-yı Milliye Komutanı Mustafa Şahyar Bey, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* C. 11, S. 3., Aralık.
Gülmez, N.-Önder, M., (2013), Akhisar'ın Millî Mücadele Liderlerinden Murat Tolun Bey, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 1 Nisan.

C- Tebliğler

Ercan, Y., (1991), Kurtuluş Savaşı Başlarken Bursa, *Milli Egemenlik 1991, Sempozyum ve Panellerde Sunulan Bildiriler,* TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No. 50, Ankara.

Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirası: Pertevniyal Bandırma Devlet Hastanesi

Doç. Dr. Eylem GÜZEL [1]
Arş. Gör. Mustafa GÜLEN [2]

ÖZET:

Balıkesir İli Bandırma İlçesi, Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'nun diğer kentlerinde olduğu gibi hızlı bir kentsel gelişim göstermiştir. Bu dönemde, yönetim binaları, güvenlik ve hizmet örgütlerine ait çok sayıda kamu binasını içeren bir imar faaliyetine girişilmiştir. Günümüzde tescillenerek koruma altına alınan bu yapılar, kente mimari karakter kazandıran önemli örneklerdir. Bu yapıların en önemlilerinden biri, hiç kuşkusuz, Pertevniyal Bandırma Devlet Hastanesi'dir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülke genelinde sağlık yapılarının inşası diğer kamusal binalara oranla daha azdır. Pertevniyal Bandırma Hastanesi bu dönemde inşa edilen on hastaneden birisidir. Verdiği hizmetlerle kısa zamanda bir bölge hastanesi konumuna gelen Bandırma Pertevniyal Hastanesi'nin ana binasına 1954 yılında B Blok, 1974 yılında C Blok ve 1995 yılında da D Blok adıyla bilinen bölümler eklenmiştir. 2010 yılında işlevini kaybeden yapı yıllardır atıl durumdadır. 2015 yılında ana bina dışındaki tüm ek binalar yıkılmıştır. Çalışma, Pertevniyal Bandırma Devlet Hastanesi'nin mimari özelliklerinin belirtilmesi ve Cumhuriyet Dönemi mimarisi içindeki yerinin saptanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca özgün mimari özellikleri temel alınarak yapının günümüzdeki durumunda meydana gelen değişiklikler irdelenecektir. Hastane, Bandırma'da Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilip ayakta kalan nadir örneklerden biri olması, inşa edildiği dönemin mimari karakterini yansıtması ve ilçenin yaklaşık son 90 yıllık tarihine tanıklık etmesi sebebiyle önemli bir yapıdır. Bandırma ilçe tarihi açısından bu hastane yapısının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, ivedilikle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Anahtar sözcükler: Bandırma, Pertevniyal Bandırma Devlet Hastanesi, Cumhuriyet Dönemi Mimarisi

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, eguzel@bandirma.edu.tr.
[2] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, mustafagln13@gmail.com.

Architecture Heritage from Republic Period: Pertevnial Bandırma State Hospital

Assoc. Prof. Dr. Eylem GÜZEL [1]
Research Associate Mustafa GÜLEN [2]

ABSTRACT:

Bandırma district, located in Balıkesir province, experienced a swift urban development, as in the other Anatolian cities during Republic Period. In this period, a series of construction activities were projected to be carried out comprising of many public buildings for security and service organizations, in addition to administrative buildings. Registered and taken under protection, these structures are of significant examples that characterize the city in terms of an architectural perspective. One of the most important structures from these buildings is undoubtedly Pertevnyial Bandırma State Hospital. The construction ratio of healthcare structures was higher compared to other public buildings in the early Republic Period. Pertevniyal Bandırma Hospital was one of the ten hospitals, built in this period. The main building of Bandırma Pertevniyal Hospital, which became a regional hospital within a short period of time thanks to the services it provided, was expanded with Block B in 1954, than Block C in 1974 and Block D in 1995. Losing its function, the structure has been idle for years. In 2015, all the outbuildings were demolished, except for the main building. The aim of the study is to specify the architectural characteristics of Pertevniyal Bandırma State Hospital, as well as detecting its importance within the Republic Period Architecture. Additionally, the modifications made on the structure are planned to be analyzed based on its unique architectural characteristics. The hospital is a significant structure due to being one of the rate examples of structured constructed in Bandırma during the Early Republic Period and surviving to date, in addition to reflecting the architectural characteristics of the period when it was constructed and witnessing the 90 years of history of the district. It is of vital importance to take the required actions immediately with the aim to protect this hospital structure and transfer to the next generations within the perspective of Bandırma's history as a district.

Keywords: Bandırma, Pertevniyal Bandırma State Hospital, Republic Period Architecture

[1] Bandırma Onyedi Eylül University,eylemguzel@bandirma.edu.tr.
[2]Mimar Sinan Fine Art University, mustafagln13@gmail.com.

GİRİŞ

Balıkesir iline bağlı bir sahil ilçesi olan Bandırma'nın tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. İlk kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte çeşitli araştırmalardan, bölgenin M.Ö. 8. ve 9. yüzyıllar arasında, Kapıdağ yarımadasındaki Kyzikos şehri ile aynı zamanda kurulmuş olabileceği sonucuna varılmıştır (https://www.bandirma.bel.tr/Erişim Tarihi: 07.07.2019; Kyzikos için bkz. Koçhan, 2011). Bir balıkçı köyü olan ve Kyzikos şehir devletinin limanı olarak da kullanılan Bandırma (Kalkınan Bandırma 1950-1955, 1955: 19) çeşitli zamanlarda Frigler, Mysialılar, Traklar ve Perslerin egemenliğinde kalmış, M.Ö. 334 yılında ise Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından fethedilmiş, daha sonraki yıllarda Roma ve Bizanslıların eline geçmiştir (Eski Fotoğraflarda Bandırma, 1999:15). Bandırma'ya Türklerin ilk gelişi ise, Kutulmuşoğlu Süleymanbey devrinde, 1080 veya 1081 yılında olmuştur. 13. yüzyılın başlarında Karesi Beyliği'nin himayesi altına girmiş olan Bandırma, 14. yüzyılın ilk yarısında yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiştir (Bir Zamanlar Bandırma 1. Bölüm 1892-1937, 2019: 17). Birinci Dünya Savaşı sonrası 1920 yılında Yunanlılar tarafından işgal edilen Bandırma 17 Eylül 1922 tarihinde özgürlüğüne kavuşmuştur (Bir Zamanlar Bandırma 1. Bölüm 1892-1937, 2019: 18-20).

Cumhuriyet'le birlikte gerçekleşen yeni yapılanmada Bandırma, Balıkesir'e bağlı bir ilçe olmuştur. Erken Cumhuriyet'in ülke genelinde başlattığı imar ve inşa faaliyetleri ile kentte hızla gelişen bir yapılaşma gerçekleşmiştir (Eski Fotoğraflarda Bandırma, 1999; Güney, 2012: 26). Bu dönemde kentte çok sayıda kamu binası inşa edilmiştir. Bu yapıların en önemlilerinden biri, hiç kuşkusuz, Pertevniyal Bandırma Devlet Hastanesi'dir. Yapı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülke genelinde "Memleket Hastanesi" olarak inşa edilen sağlık kurumlarının en önemlilerinden biridir. Verdiği hizmetlerle kısa zamanda bir bölge hastanesi konumuna gelen Bandırma Pertevniyal Hastanesi, 1950'lerden sonra yapılan ek binalarla hizmete devam etmiştir. Yapı, 2010 yılında işlevini kaybetmiştir.

Günümüzde atıl durumda olan yapının öncelikle mimari özellikleri belirlenmiştir. Yapı yerinde görülerek ayrıntılı bir biçimde incelenmiş, özgün mimari özellikleri temel alınarak binanın günümüzdeki durumunda meydana gelen değişimler açıklanmaya çalışılmıştır. Bandırma'nın önemli bir kültürel mirası olan bu yapı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilip ayakta kalan nadir örneklerden biri olması ve kentin kültürel tarihine ışık tutması bakımından son derece önemlidir.

PERTEVNİYAL BANDIRMA HASTANESİ

1.1.Yapının Konumu

Pertevniyal Bandırma Hastanesi, Balıkesir İli, Bandırma İlçesi, İhsaniye Mahallesi 289 Ada, 14 Parsel'de yer almaktadır[1]. Kuzeybatı yönünden İstiklal Caddesi, güneybatıdan Kaşif Acar Caddesi, güneydoğudan M. Gönenç Sokağı ile sınırlanan yapı adasının güneybatı ucunda yer almaktadır. Hastanenin bulunduğu alan yol, konut ve işyeri alanlarıyla çevrilidir (Çizim 1).

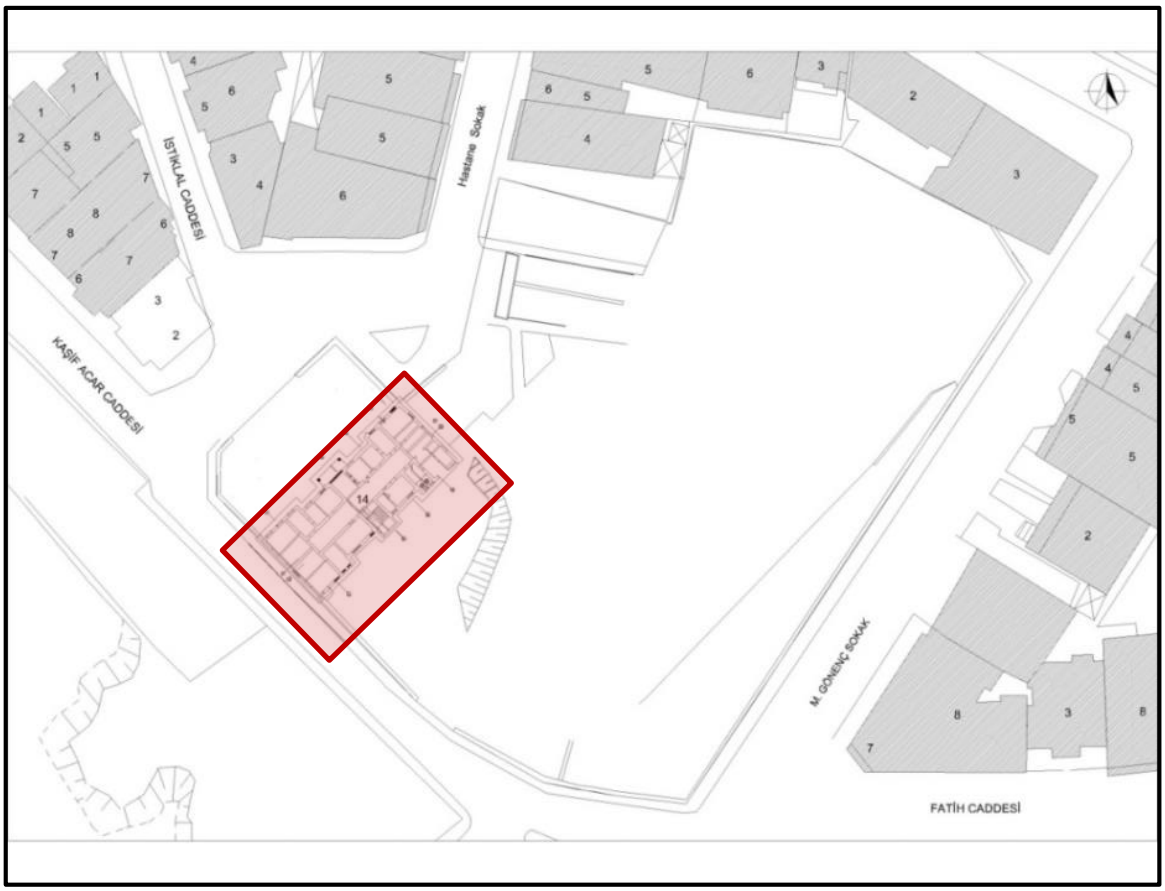

Çizim 1: Pertevniyal Bandırma Hastanesi Vaziyet Planı (Seniha Kubatoğlu Mimarlık)

[1]Yapı, Balıkesir Kültür Envanteri (2010: 186) adlı eserde 12. Parsel olarak belirtilmiştir Ancak bunun 14. Parsel olarak değiştirildiğine dair ibare, Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün Bandırma 17 Eylül Üniversitesi Rektörlüğü'ne göndermiş olduğu, 59672249-165-E.133509 sayılı 13.02.2018 tarihli yazısında yer almaktadır. Burada yapılan ifraz sonucu 289 Ada 12 parselin numarasının 289 ada, 14 parsel olarak değişmiş olduğu belirtilmiştir (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, Pertevniyal Bandırma Hastanesi'nin Üniversiteye Tahsis Edilmesi Dosyası Evrakları, 2018).

1.2. Yapının Tarihçesi

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülke genelinde sağlık yapılarının inşası az olmasına rağmen önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde inşa edilen on hastaneden birisi de Balıkesir'in Bandırma ilçesinde yer alan Pertevniyal Bandırma Hastanesi'dir.

Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 20/10/1995 tarih ve 4731 sayılı kararıyla tescillenen A.24 envanter numaralı Bandırma Pertevniyal Devlet Hastanesi (Balıkesir Kültür Envanteri, 2010: 186) her ne kadar tescillenmiş olsa da yapı ile ilgili olarak belgeleme ve arşivleme konularında gereken çalışmaların yapılmadığını söylemek mümkündür. Hatta yapıyla ilgili bilgiler içeren kaynaklarda da binanın inşa süreci ile ilgili birbirinden farklı bilgiler bulunmaktadır. Yapıya ait eski fotoğrafların tarihlendirilmesinde de ne yazık ki bu karışıklık dikkati çekmektedir (Foto. 1-3). Yapıya ait bir kitabenin olmaması da bu durumun netleştirilememesinde etkili olan önemli bir unsurdur.

Fotoğraf 1:1928 Tarihli Bandırma Pertevniyal Fotoğrafı (Foto. Veçhi Ersun, Eski Fotoğraflarda

Bandırma, 1999: 45)

Eski Fotoğraflarla Bandırma adlı eserde (1999: 45), 1928 yılında hizmete açılan binanın inşa sürecinin 1925 yılında dönemin belediye başkanı Kaşif ACAR'ın girişimleri ile Pertevniyal Vakfı[1] tarafından Hayfa'dan gönderilen 10.000 Lira ile başlatıldığı ifade edilmektedir. Bandırma Belediyesi arşivinden elde edilen T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinde ise 1931 yılında hastanenin yapımına dair yazışmaların devam ettiği görülmektedir ve yapının bu belgeye istinaden 1932 yılında kullanıma açıldığı kaynaklarda belirtilmektedir (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1931; Göze- Aba, 2018: 230-231) (Foto. 4).

[1] Pertevniyal Vakfı; İstanbul'daki 142 yıl önce 06.04.1872'de kurulan ve adını (Mahmudiye Rüştiyesi) Pertevniyal Lisesi'nden hatırladığımız, pek çok yerde eğitim/sağlık konularında yatırımları bulunan, başlangıçta Mahmudiye Rüştiyesi öğretmenlerinin maaşlarını ödemek üzere kurulan bir vakfımızdır.

Fotoğraf 2: Pertevniyal Vakfı Yetkilerinin Hastane İnşaat Çalışmalarını Yerinde İncelemesi (1931),

(Göze- Aba, 2018: 230*)*

Fotoğraf 3:1932 Yılına Ait Fotoğraftan Ayrıntı, (Bir Zamanlar Bandırma 1. Bölüm1892-1937, 2019: 277)

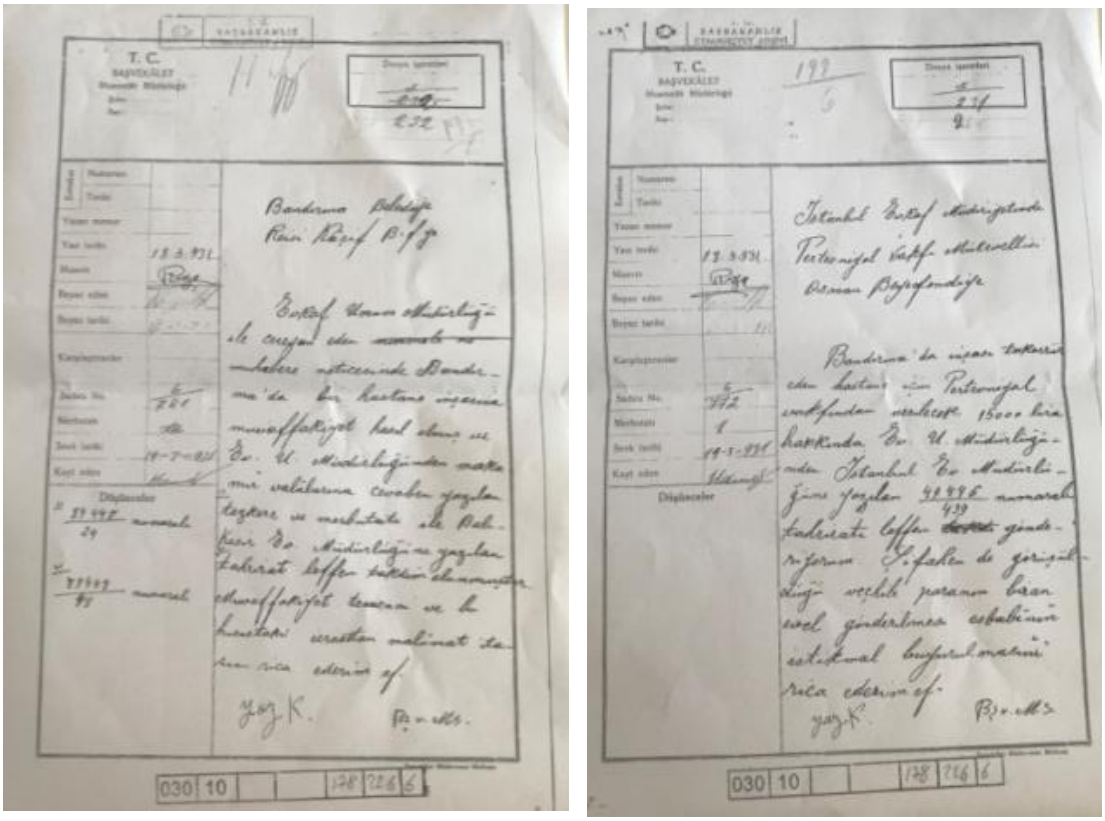

Fotoğraf 4:İstanbul Evkaf Müdürlüğü ve Bandırma Belediyesi Arasındaki Resmi Yazışmalar (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1931)

Hastanenin ilk başhekimi Atatürk'ün yakın arkadaşı Op. Dr. Necdet Bey'dir. Hastane, o yıllarda Türkiye'nin kalorifer sistemine sahip 9. hastanesi olma özelliğini de taşımaktadır. Verdiği hizmetlerle kısa zamanda bir bölge hastanesi konumuna gelen 25 yataklı Bandırma Pertevniyal Hastanesi'nde, bir hariciye (Dr. Operatör Samih Bey) ve bir dâhiliye (Dr. Raşid Rıza) mütehassısı görev yapmıştır (Göze-Aba, 2018: 226). 1937 tarihli Belediyeler Dergisi'nde Memleket Hastanesi olarak belirtilen yapı ile ilgili olarak belediyenin idaresi altında 25 yataklı bir hastane olduğu belirtilir**.** Bina dâhilinde ameliyathane, röntgen ve üç ayrı bakım odası bulunduğundan bahsedilmektedir (Belediyeler Dergisi, 1937: 68). (Foto. 5-7)[1].

[1]Ayrıca yapının arka tarafında dezenfeksiyon evi, bir otopsi salonu ihtiva eden ikinci bir binanın varlığından da söz edilmektedir. Laboratuvar, doktor odası, ameliyathane, kovuşlar, röntgen, buks (karantina), hasta bakıcı, hademe odaları ile çamaşırhane, mutfak ve banyo kısımlarını içerdiği belirtilen bu yapı ile ilgili olarak herhangi bir belgeye rastlanmamıştır **(**Belediyeler Dergisi, 1937: 68).

Fotoğraf 5:1934 Tarihli Bandırma Pertevniyal Hastanesi Fotoğrafı, (Bir Zamanlar Bandırma 1. Bölüm 1892-1937, 2019: 314)

Fotoğraf 6: Bandırma Memleket Hastanesi (Belediyeler Dergisi, 1937: 70)

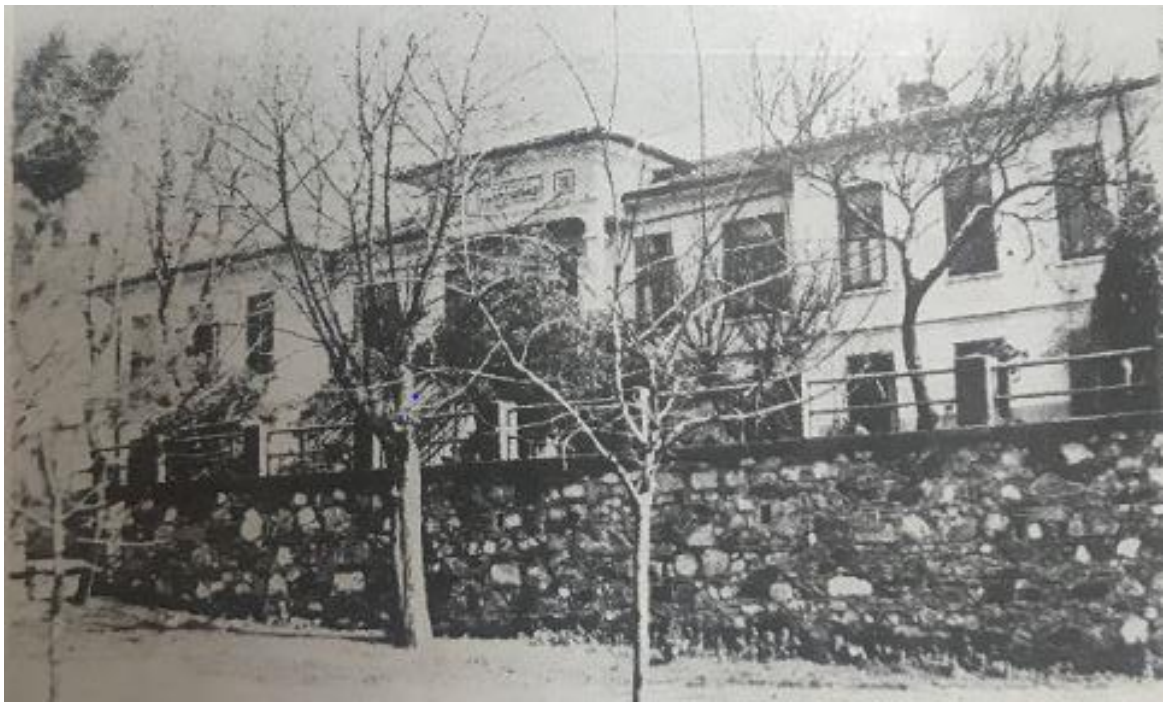

Fotoğraf 7: Pertevniyal Bandırma Hastanesi Eski Fotoğrafı (Kalkınan Bandırma 1950-1955, 1955: 19)

Hastane 1956 yılına kadar belediyeye bağlı olarak hizmet vermekte iken, 19 Şubat 2005 yılında Sağlık Bakanlığı'na bağlanmıştır (Göze- Aba, 2018: 226). Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda yapılan Memleket Hastaneleri, 1940'lı yıllara gelindiğinde yetersiz oldukları tespit edilerek tekrar inşa edilmiş veya binalara ilaveler yapılarak dönemin bulaşıcı hastalıklarına da cevap verebilecek ek kısımlar üretilmiştir. (Şenyurt-Erol, http://www.mimarlikdergisi.com/ Erişim Tarihi: 26.07.2019). Daha sonraki yıllarda Pertevniyal Devlet Hastanesi de ek blokların yapılması ile 200 yatak kapasitesine ulaşmıştır. 1954 yılında B Blok, 1974 yılında C Blok ve 1995 yılında da D Blok şeklinde yapıya binalar eklenerek M. Güven KARAHAN Devlet Hastanesi olarak hizmete devam etmiştir. 19 Şubat 2005 yılında Sağlık Bakanlığı'na devredilerek Kapıdağ Devlet Hastanesi adıyla faaliyetini sürdüren Eski SSK Hastanesi ile 30 Mayıs 2009 yılında birleştirilmiş ve 'Bandırma Devlet Hastanesi' adını almıştır. 2010 yılından itibaren işlevini kaybeden yapı, yıllardır atıl durumdadır. 2015 yılında ana bina dışındaki tüm ek binalar yıkılmıştır (Göze- Aba, 2018: 226; https://bandirmadh.saglik.gov.tr/TR,41667/tarihcemiz.html Erişim Tarihi: 07.07.2019). Geçen yıllar içerisinde gereken onarımlar yapılmadığı için binada ciddi bir bozulma ve yıpranma görülmektedir.

Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan Hastane Binası'nın 05.07.2018 tarihinde T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nden gelen resmi yazı ile 'eğitim hizmetlerinde kullanılmak üzere' Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ne ön tahsisi gerçekleşmiştir[1].

2.3. Yapının Mimari Tanımı

Pertevniyal Bandırma Hastanesi 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir. Yapının mimarı bilinmemekle birlikte Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın etkilerini taşıdığından söz edilebilir (Sözen, 1996).

[1]Hastane Binası'nın 05.07.2018 tarihinde T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nden gelen resmi yazı ile 178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 13. Maddesinin (d) bendi ile 5018 sayılı Kamu Maliye Yönetimi ve Kontrol Kanununun 47 nci maddesi gereğince 'eğitim hizmetlerinde kullanılmak üzere' Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ne ön tahsisi gerçekleşmiştir (T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, 2018; Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, Pertevniyal Bandırma Hastanesi'nin Üniversiteye Tahsis Edilmesi Dosyası Evrakları, 2018**).**

Eğimli bir araziye yerleşen yapının giriş bölümünün de yer aldığı ön bahçesine yol kotundan yedi basamaklı bir merdiven ile ulaşılmaktadır. Yapının bahçe duvarları da bu merdivenin son basamağının dayandığı platformdan başlamaktadır. Sonradan büyük oranda yıkılan bu bahçe duvarının üstünde demir borulardan oluşan korkuluklar ve yapıdaki diğer metal malzemeler sade biçimleriyle dönemin mimari karakteristiğini yansıtmaktadır.

Yapı, zemin ve birinci katlardan oluşmaktadır. Yığma ve betonarme yapım tekniği ile inşa edilen yapı lineer bir doğrultuda yerleşirken dış tarafa doğru yükselerek taşan yan ve orta aksları, simetrik kurgusu, geniş saçakları, hareketli cephesi, İznik çinilerinden üretilen ve üstünde 'Pertevniyal Bandırma Hastanesi' yazan panosu ve kiremit kaplı kırma çatısı ile 'milli' stilin izlerini taşımaktadır.

Hastane binası olarak tasarlanan yapının orta aksı dışa doğru taşarak belirginleşirken, buradan çift kanatlı ahşap bir kapı ile zemin kata geçilmektedir. Bu kapının iki yanından tek kollu alçak basamaklı iki merdiven sayesinde birinci kata ulaşılmaktadır. Sütunlar üstünde yükselen giriş saçağından birinci kata çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir.

Yapı kütle biçimlenmesinde, giriş cephesi birinci katta yalın biçimli ve düşeyde uzanan geniş pencere açıklıkları yer alırken, zemin katta kareye yakın dikdörtgen pencere açıklıkları mevcuttur. Yapının etrafının açık olması ve bir hastane binası olması sebebiyle sağır cephelerden kaçınılarak yan ve arka cephelerde de her iki kat boyunca uyumlu ikiz ve üçüz pencere açıklıkları yer almıştır. Bu sayede hastanenin havalandırma sorununun çözülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi mimari özelliğini yansıtan yapının ön ve arka cephesine 1950'li yıllardan sonra yapılan ek binalar ile bu binaları birbirine bağlayan eklemelerin yapının orijinalliğini bozduğunu söylemek mümkündür (Foto. 8). Bu ek binalar gerek dönemin hava fotoğraflarından gerekse de yapıya ait eski fotoğraflardan izlenebilmektedir.

Fotoğraf 8:2012 Yılına Ait Bir Hava Fotoğrafında Hastane Binası ve Sonradan Yapılan Ek Kısımlar

2.3.1 Plan Özellikleri ve Mekân Tanımlamaları

2.3.1.1 Zemin Kat Planı

Pertevniyal Bandırma Hastanesi genel olarak dikdörtgen şemalı bir plan kurgusuna sahiptir. Yapının ana girişi, Kaşif Acar Caddesi ile İstiklal Cadde'sinin kesişim noktasında, kuzeydoğu cephesinde yer almaktadır. Zemin kat giriş holünün (Z01) karşısında birinci kata çıkan (Z03) merdivenleri yer alırken, binanın tam orta noktasından bir ucundan diğer ucuna doğru geniş bir koridor (Z02) bulunmaktadır. Zemin katta yer alan tüm mekânlar bu koridora bağlanırken, koridor güneybatı yönünde dikdörtgen bir (Z15) mekan ile bu mekanda yer alan kısmen açık iki oda ile (Z15a ve Z16) sonlanmaktadır. Zemin kattaki mekânların işlevleri mevcut rölöve planı üzerinden anlaşılmazken sadece (Z10) ve (Z11) no'lu birimlerin tuvalet olarak kullanıldığını söylemek mümkündür (Çizim 2, Foto. 9).

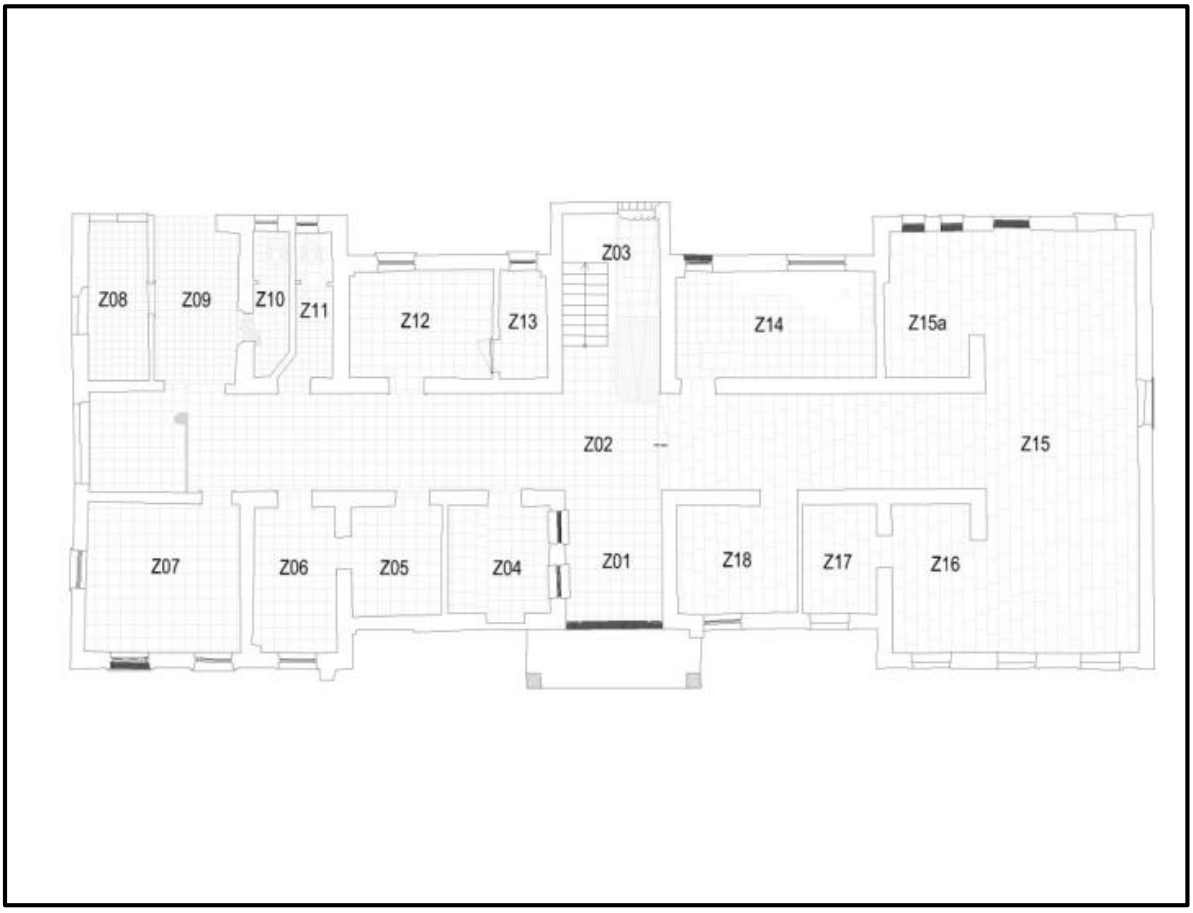

Çizim 2: Pertevniyal Bandırma Hastanesi Zemin Kat Rölöve Planı (Seniha Kubatoğlu Mimarlık)

Fotoğraf 9: Zemin Kat, İç Mekân Koridoru, Güzel 2019

2.3.1.2 Birinci Kat Planı

Birinci kat planı, zemin kat planı ile benzerdir. Dikdörtgen planın ortasından geçen bir koridorun (102) iki tarafına farklı büyüklükte birimler yerleşmiştir. Bu birimlerin ne amaçla kullanıldığı mevcut bina rölöveleri üzerinden belirlenemezken (108) no'lu mekânın tuvalet olarak kullanıldığı görülmektedir.

Yapı ana giriş aksından itibaren simetrik bir plan kurgusuna sahiptir. Farklı büyüklükteki mekânlar düz ve geniş bir koridor boyunca sıralanmaktadırlar. Dönemin modern mimari izlerini taşıyan yapının iç düzenlemesi ve işlevselliği yapı dışından fark edilebilmektedir (Çizim 3, Foto. 10).

Çizim 3: Pertevniyal Bandırma Hastanesi Birinci Kat Rölöve Planı (Seniha Kubatoğlu Mimarlık)

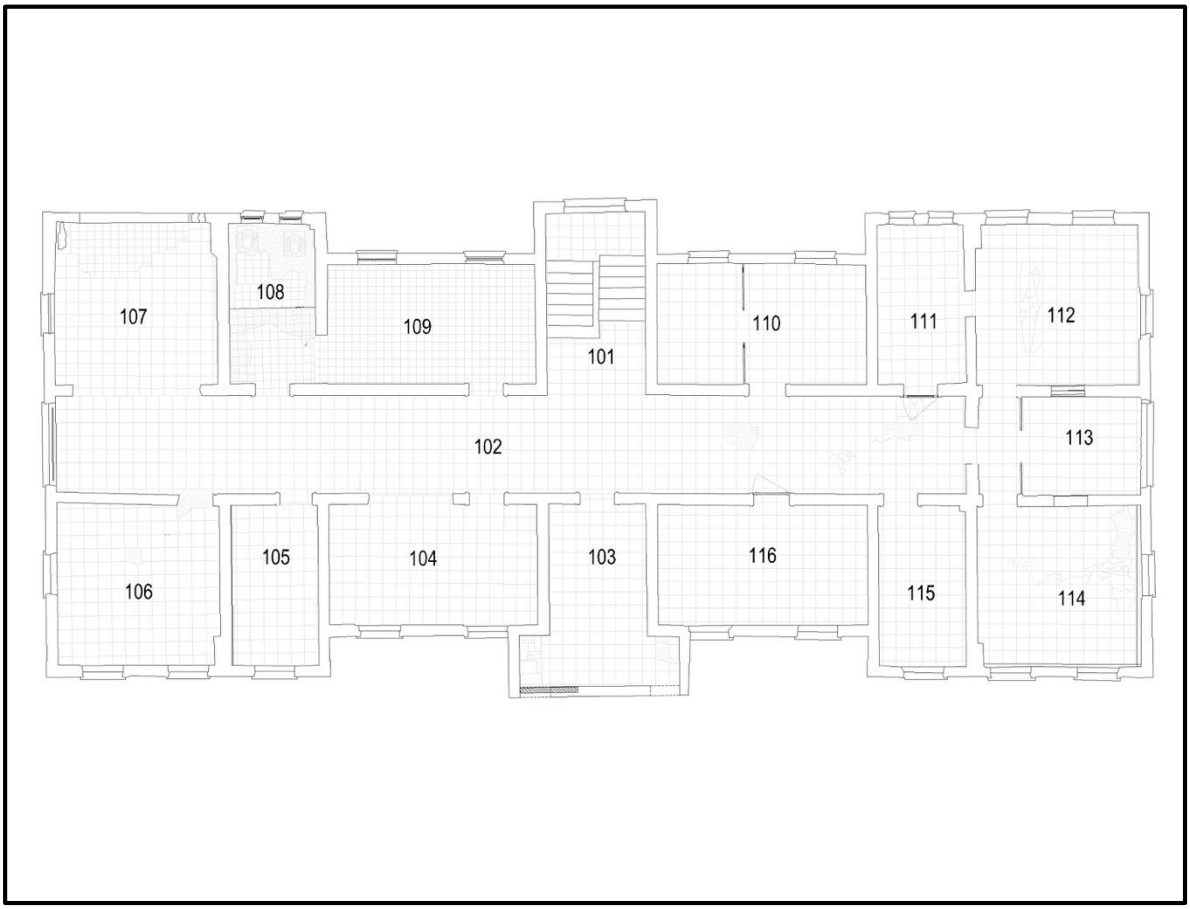

Fotoğraf 10. Birinci Kat, İç Mekân Koridoru, Güzel 2019

2.3.2 Strüktür ve Malzeme Özellikleri

2.3.2.1 Temeller

Yapının temelleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Genel olarak, inşa edildiği dönem ve cephelerinde meydana gelen çatlaklar ve sıva dökülmelerinden kaynaklı olarak ortaya çıkan yığma duvarlar göz önünde bulundurulduğunda yapı temelinin münferit betonarme temel arasında –duvar altlarında-moloz taş örgülü temel olabileceği tahmin edilmektedir. Yapı genelinde bozulmalar mevcut ise de temelden kaynaklı bir çatlama veya eğilmenin olmadığını söylemek mümkündür.

2.3.2.2 Duvarlar

Hastane binası yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Yapının özgün beden duvarları yaklaşık 50-60 cm kalınlığındadır. İç duvarlarda ise kalınlık 25-30 cm aralığındadır. Kısmen yıkılan duvarlar, duvarlardaki sıva çatlakları ve dökülen boyalardan yapı duvarlarının tuğla örgü olduğu anlaşılmaktadır. Beden duvarları iç ve dış taraftan sıvalıdır. Bu sıva iki farklı renk ile boyalıdır. Yapının iç ve dış kısımlarında sıva, boya dökülmeleri ve kabarmalar mevcuttur. Özellikle iç kısımlardaki duvarların isli ve kirli olduğu görülmektedir. Yapının kuzeybatı ana giriş cephesine sonradan bir ek yapıldığı fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Bu kısmın hangi tarihte yıkıldığı bilinmemekle birlikte bu duvarda seramikler hala mevcuttur. Yapı genelindeki tüm bu tahribatlara rağmen kısmen korunduğundan söz edilebilir (Foto. 8,14).

2.3.2.3 Döşemeler

Hastane yapısının genelinde taban döşemesi 'beton şap'tır. Bazı kısımlarda zemin ve duvarların seramiklerle kaplı olduğu görülürken bunların yapılış tarihlerini kestirmek güçtür. Tuvaletlerin zemin ve duvarları seramik ile kaplıdır. Yapı döşemesinde ahşap konstrüksiyon veya ahşap malzeme ile kaplı herhangi bir birim mevcut değildir. Yapının genelinin tavanı betonarme plak üzeri sıva ve boyadır.

2.3.2.4 Çatı Örtüsü

Yapının üst örtüsü Marsilya kiremidi ile kaplı kırma bir çatıdır. Çatı özgünlüğünü korumakla birlikte ahşap kirişlerle taşınan, aşık ve merteklerle destekli, ahşap kaplama tahtalarından oluşmaktadır.

2.3.3 Mimari Öğeler

Girişteki zemin ve birinci katta özgün haliyle yer alan iki kanatlı ahşap kapı günümüzde bulunmamaktadır. İkiz ve üçüz pencere dizilerinin görüldüğü cephelerde ise, özgün haliyle ahşap doğramalı pencereler yer almaktadır. Bu pencerelerin bir kısmı kapı açıklığına dönüştürülmüş, bir kısmı da kapatılmıştır. Yapının ana girişinin bulunduğu kuzeybatı cephesinde yer alan ve birinci kata ulaşmayı sağlayan merdiven günümüze ulaşmamıştır.

2.3.4. Dış Cepheler

Pertevniyal Bandırma Hastanesi'nin ana binasına zaman içinde farklı ek yapılar ilave edilmiştir. 1954 yılında B Blok, 1974 yılında C Blok ve 1995 yılında da D Blok eklenmiştir. Ayrıca yapının ana giriş cephesine de yapılış tarihi tam olarak bilinmeyen bir ek yapılmıştır[1]. Bu ek binalar ile tarihi yapı arasında bağlantı kuran koridorun, ana yapının özgün halinin değişiminde etkili olduğu söylenebilir. 19 Şubat 2005 yılında Sağlık Bakanlığı'na devredilerek Kapıdağ Devlet Hastanesi adıyla faaliyetine devam eden yapı, 30 Mayıs 2009 yılında Eski SSK Hastanesi ile birleştirilmiş ve Bandırma Devlet Hastanesi adını almıştır. 2010 yılından itibaren işlevini kaybeden yapı, yıllardır atıl durumdadır. 2015 yılında ana bina dışındaki tüm ek binalar yıkılmıştır (Göze-Aba, 2018: 226; https://bandirmadh.saglik.gov.tr/TR,41667/tarihcemiz.html Erişim Tarihi: 07.07.2019) (Foto. 8).

Özgün haliyle tamamen simetrik anlayışta tasarlanan, zemin üzeri birinci kat yüksekliğindeki kuzeybatı cephesi, yapının giriş cephesidir. Cephe, ortadaki ve iki yandaki çıkmalarla beş kısma ayrılmıştır. 1. Ulusal Mimarlık Dönemi'ne ait unsurların sıkça kullanıldığı bu cephede, sütunlar üzerinde yükselen alınlık, alınlıkta yer alan çini bezemeler yapıya anıtsal bir görünüm katmıştır. Giriş aksına göre simetrik olarak kurgulanan düzen, pencere ve kapı açıklıklarında da görülmektedir. Cepheyi tam olarak ortalayan özgün iki kanatlı ahşap kapılar, zemin ve üst katta olmak üzere iki tanedir (Foto.6).

Dışa çıkıntılı giriş kısmı üst kata çıkışı sağlayan iki merdivene sahiptir. İki ince mermer sütun ile sınırlandırılan bu merdivenler zemin kata giriş kapısının iki yanından çıkarak birinci katta aynı sahanlıkta birleşmektedir (Foto. 1, 11). Yapının karakteristik özelliğini yansıtan bu merdivenler günümüze ulaşmamıştır. Bu girişin daha sonraları muhdes duvarla kapatılmış kare biçimli bir pencereye dönüştürüldüğü görülmektedir (Foto. 12). Günümüzde, bu cephede orijinalliğini koruyan unsurlardan biri alınlık kısmında yer alan ve üzerinde Pertevniyal Bandırma Hastanesi yazılı çini pano ve bu yazıyı iki taraftan kuşatan bitkisel bezemeli çini levhalardır (Foto.13).

[1]Tarihi bilinmeyen bu ek kısım Fotoğraf 12'te görülmektedir. Ayrıca 1988 yılında hastane müdür yardımcılığı görevinde bulunmuş, Bandırma doğumlu sayın Nakip Tez'in verdiği bilgiler de bu doğrultudadır. Yardımlarından dolayı teşekkür ederiz (Nakip Tez, Kişisel Görüşme: 12.07. 2019.)

Fotoğraf 8: Hastanenin Dış Görünüşü ve Personeli İle Çekilmiş Bir Fotoğraf (Göze-Aba, 2018, 234)

Fotoğraf 12: Bandırma Pertevniyal Hastanesi, (2010 ?) (Balıkesir Kültür Envanteri, 2010, 186)

Fotoğraf 13: Kuzeybatı (Giriş) Cephesi, Güzel 2019

Girişin bulunduğu bu cephe, genel olarak simetrik yerleştirilmiş ahşap doğramalı ikiz ve üçüz pencere dizilerine sahiptir (Foto. 1). Bu pencerelerden üst sıra dikdörtgen biçimli alt sıra ise daha küçük ve kareye yakın dikdörtgen biçimlidir. Bu cephenin dışa taşkın yan kanatlarında birinci katta üç tane üst pencere yer alırken, bunların alt hizasında, zemin katta, üç alt pencere bulunmaktadır. Cephenin dışa taşkın olmayan yan yüzeylerinde ise iki üst pencere ve bunların alt aksında iki adet pencere simetrik olarak yerleştirilmiştir. Bu kısımdaki pencereler diğer kısımlara oranla daha geniş tutulmuştur. Girişin sol kısmında (Foto. 14) zemin katta özgün biçimiyle yer alan iki pencere muhdes duvarla kapatılmıştır. Bu kısma sonradan eklenen bölümün bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir. Duvar yüzeyinde yer alan fayanslar da bunu düşündürür niteliktedir (Foto. 8,12).

Fotoğraf 14: Kuzeybatı Cephesi, Kapatılmış Pencere Açıklıkları, Güzel 2019

Özgün haliyle güneybatı cephesinin üst kısmında ortada kare biçimli bir pencere açıklığı yer almaktadır. Bu açıklığın iki yanında daha küçük boyutlarda iki dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Bu pencere açıklıklarının alt hizalarında üç adet pencere açıklığı izi bulunurken bu izler sonradan kapatılarak ayni hizada kare biçiminde daha küçük bir pencere açıklığı yaratılmıştır. Bu durumun yapının simetrisini bozduğundan söz edilebilir (Foto. 15).

Fotoğraf 15:Güneybatı Cephesi, Güzel 2019

Güneydoğu cephesi özgün halinde simetrik bir düzene sahiptir. Bu cephe yapıda görülen tahribata en fazla maruz kalan kısımlardan biridir. Zemin ve birinci katta simetrik olarak yerleştirilen pencerelerin bir kısmı tahrip edilerek kapı boşluklarına dönüştürülmüştür. Bu açıklıklar sonradan tuğla duvarla kapatılarak özgün pencereler deforme edilmiştir. Yapının genelinde birinci kat pencerelerinin altında yer alarak tüm yapıyı kuşatan silmeler de kısmen kesilerek bu süreklilik bozulmuştur.

Bu cephe, kuzeybatı giriş cephesine benzer biçimde ortadan ve iki yandan, çıkma yaparak beş kısma ayrılmıştır. Her kısımda pencere açıklıkları simetrik olarak sıralanırken; cephenin bazı kısımlarında bu açıklıklar deforme edilerek kapı açıklığına dönüştürülmüştür. Ayrıca cephede yer alan pencere açıklıklarının bir kısmı küçültülmüş, bir kısmı tamamen kapatılmış ve cephede simetriyi bozan yeni açıklıklar yaratılmıştır (Foto-16).

Fotoğraf 16:Güneydoğu Cephesi, Güzel 2019

Bu cephede meydana gelen deformasyonun nedeni olarak sonraki dönemlerde ihtiyaç dahilinde eklenmiş olan B,C,D Blokları ile mevcut yapıyı bağlayan geçiş koridoru olduğu düşünülmektedir. Günümüze ulaşmayan bu eklentinin güneydoğu duvarında, birleşim yerlerindeki izleri dikkati çekmektedir (Foto. 8,17-18).

Fotoğraf 17:Güneydoğu Cephesi, Güzel 2019

Fotoğraf 18:Güneydoğu Cephesi, Güzel 2019

Yapının kuzeydoğu cephesinde birinci katta yer alan üç pencere açıklığından ortadaki daha büyük tutulurken bunun iki yanında daha küçük iki pencere açıklığı yer almaktadır. Zemin katta ise iki küçük pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu cephenin diğer cephelere oranla kısmen özgün halini koruduğu söylenebilir (Foto. 19).

Fotoğraf 19: Kuzeydoğu Cephesi, Güzel 2019

2.3.5 Süsleme Özellikleri

Genel olarak yalın olan yapının beden duvarları yapıyı çepeçevre dolanan silmeler ile hareketlendirilmiştir. Özgün yapının giriş alınlığında yer alan Pertevniyal Bandırma Hastanesi yazılı çini pano ve bu yazıyı iki taraftan kuşatan bitkisel bezemeli çini levhalar dışında yapı üzerinde herhangi bir süsleme öğesine rastlanmamıştır (Foto. 13). Özgün yapısında giriş kısmında iki adet mermer sütunun bulunduğunu, eski fotoğraflardan tespit etmek mümkündür (Foto. 11).

SONUÇ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde "Memleket Hastanesi" olarak inşa edilen Pertevniyal Bandırma Devlet Hastanesi'nin mimarı bilinmemekle birlikte, özgün tasarımı ve cephe detaylarıyla, daha çok kamu yapılarında görülen 1. Ulusal Mimarlık Akımı'nın etkilerini yansıtmaktadır. Aynı yıllarda inşa edilmiş bu döneme ait örneklerle karşılaştırıldığında kütlesel oranlardaki, cephe düzenlerindeki ve süslemelerdeki benzerlikler, hastanenin 1. Ulusal Mimarlık Dönemi yapısı olduğunu desteklemektedir.

Pertevniyal Bandırma Hastanesinde dönemin özelliği olan giriş aksına göre simetrik olarak kurgulanan düzen, pencere ve kapı açıklıklarında da görülmektedir. Bu yapı özelliği ve girişlerde kullanılan mermer sütunlar, Cumhuriyet Dönemi Mimari örneklerinin karakteristik özelliğidir. Ancak, Pertevniyal Bandırma Hastanesi ana binasına 1950'li yıllardan sonra eklenen bloklar ve bunlara geçişi sağlayan koridor yapıları, binanın özgün biçimini bozmuştur. Yapı üzerinde meydana gelmiş olan tahribatlar özellikle, özgün haliyle simetrik olarak yerleştirilen pencere açıklıklarının kapatılması ve/veya yeni bir açıklığın yaratılması ile kendisini hissettirmektedir. Pertevniyal Bandırma Hastanesi'nin genel olarak

tüm cephelerinde yer alan simetrik açıklıklar deforme edilmiş, özgün beden ve iç duvarlarında çatlaklar oluşarak sıvalar dökülmüş, kiremit kaplı özgün kırma çatısı tahrip olmuş, tüm pencere açıklıklarının ahşap doğramaları tahrip olmuş, iç mekânda büyük ebatlarda sıva ve boya kabarma, dökülmeler oluşmuş, mekânda yer alan ahşap kapılarda çürümeler meydana gelmiştir.

Bina üzerinde tespit edilen tüm bu deformasyon ve tahripler doğrultusunda yapının özgün haline sadık kalarak restorasyon yapılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılacak olan uygulamalarda, çalışma içinde de kullanılmış olan eski fotoğraflara bağlı kalınarak özgün biçimine dönüştürülmelidir.

TEŞEKKÜR

Çalışmada desteklerinden ötürü; Balıkesir Valiliği, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörlüğü, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, Seniha Kubatoğlu Mimarlık, Bandırma Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Bandırma Gazeteciler Cemiyeti ve Bandırma Halkına teşekkürlerimizi sunarız**.**

KAYNAKÇA

Balıkesir Kültür Envanteri (Haz. Neriman Özaydın, Tolga Koparal, Necla Okan), (2010), Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Balıkesir.
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı (2018), Pertevniyal Bandırma Hastanesi'nin Üniversiteye Tahsis Edilmesi Dosyası Evrakları.
Bandırma Belediyesi, Bandırma Belediye Arşivi.
Belediyeler Dergisi (1937), Yıl. II, Mayıs 1937, Sayı 22, 68-70 (Bandırma Belediye Arşivi).
Eski Fotoğraflarda Bandırma (1999), Bandırma Belediyesi Kültür Yayınları: 1, Ticaret Basımevi, Bandırma.
GÖZE, Fehim - ABA, Gökhan (2018), "Bandırma'da Kaderine Terkedilmiş Tarihi Bir Değer: Pertevniyal Bandırma Hastanesi" *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu USB'18, Tam Metin Bildiriler Kitabı III: Ulaştırma-Denizcilik-Su Ürünleri, Sağlık ve Sağlık Kurumları, Coğrafya ve Çevre, Enerji, Jeoloji-Madencilik,* 17-19 Eylül 2018 Bandırma-Balıkesir, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yayınları:4, 226-239.
GÜNEY, Zeynep (2012), Bandırma Elektrik Santrali Restorasyon Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
Kalkınan Bandırma 1950-1955 (1955), Maarifet Matbaası, İstanbul.
KOÇHAN, Nurettin (2011), *Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları*, Renkvizyon Ofset Form Matbaacılık, Bursa.
SÖZEN, Metin (1996), *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
ŞENYURT Oya- EROL, Senem "Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları ve Kocaeli Memleket Hastanesi "http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=405&RecID=4026 Erişim Tarihi: 26.07.2019.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Sayı: 5/231-232, Tarih: 18.3.1931 tarihli Bandırma Belediyesi Arşivi, 1931 (Bandırma Belediyesi'nden temin edilmiştir).
T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, 2018 (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir).
ÜLKER, İsmail (Ed), (2019), *Bir Zamanlar Bandırma 1. Bölüm 1892-1937*, Bandırma Belediyesi, Bandırma.
https://www.bandirma.bel.tr/sayfa/tarihce-130 Erişim Tarihi: 07.07.2019.
https://bandirmadh.saglik.gov.tr/TR,41667/tarihcemiz.html Erişim Tarihi: 07.07.2019.
Nakip Tez, Kişisel Görüşme, 12.07. 2019 Bandırma/Balıkesir

Ragıp Kemal Cantürk'ün Gezi Yazılarında Bandırma ve Çevresi (1930-36)

Dr. Yasin KAYIŞ [1]

ÖZET:

Ragıp Kemal Cantürk 1930'lu yılların ilk yarısında sırasıyla Milliyet, Akşam ve Vakit (Kurun) gazeteleri adına Anadolu ile Trakya'yı dolaşmış, gezip gördüğü yerler hakkında ayrıntılı gezi yazıları kaleme almıştır. Söz konusu gazetelerde tefrikalar halinde yayımlanan bu gezi yazılarında Cantürk gezip gördüğü yerlerdeki eğitim, sağlık, belediyecilik gibi kamu hizmetlerinin yanı sıra ekonomik durum, gelenek görenekler, yerel tarih, milli mücadele kahramanları gibi pek çok konuda bilgi vermiştir.

Cantürk'ün gezileri sırasında en çok uğradığı alanlar Marmara Denizi çevresinde yer almaktadır. Deniz ulaşımının sağladığı kolaylıklara bağlı olarak hemen her yıl İzmit, Bandırma ve Tekirdağ arasında mekik dokumuş, bu liman kentlerinin art bölgelerine de geziler yapmıştır. Bu kapsamda Bandırma ve çevresini sık sık ziyaret eden muhabir, söz konusu havaliyi anlatan yirminin üzerinde tefrika kaleme almıştır. Cantürk bu tefrikalarında Bandırma'nın yanı sıra o yıllarda Bandırma'ya bağlı Manyas nahiyesi hakkında da detaylı bilgiler vermiştir. Bandırma'nın komşu kazaları olan Gönen hakkında yine aynı oranda geniş bilgiler aktaran muhabirin Erdek hakkında verdiği bilgiler ise oldukça kısıtlıdır.

Cantürk'ün Bandırma ve çevresine ilişkin tefrikalarının büyük çoğunluğu 1935 yılında yayınlanmıştır. Bununla birlikte muhabirin 1930, 1932, 1933 ve 1936 yıllarında da yöreyi ziyaret etmiş olması söz konusu yıllar içerisinde yöredeki değişimi takip etme olanağını da sunmaktadır. Bu tefrikalar bir bütün olarak incelendiğinde ise yörenin oldukça renkli bir panoramasını ortaya çıkar. Nitekim muhabir Bandırma'nın hapishanesinden hastanesine, Gönen'in kaplıcalarından panayırına, Manyas'ın Çerkes eğlencesinden Erdek'in tuz sorununa kadar geniş bir yelpazede bilgiler paylaşmıştır.

Anahtar sözcükler: Basın, Bandırma, Manyas, Gönen, Erdek

[1] Torbalı Anadolu İmam Hatip Lisesi, ykayis@hotmail.com

Bandirma and Surrounding In Ragip Kemal Cantürk's Travel Writings (1930-36)

Dr. Yasin KAYIŞ[1]

ABSTRACT:

Ragıp Kemal Cantürk traveled to Anatolia and Thrace on behalf of Milliyet, Akşam and Vakit (Kurun) newspapers in the first half of the 1930s, and wrote detailed travel articles about the places he visited. In these travel articles, which were published in the newspapers in serials, Cantürk gave information on many subjects such as education, health, public services such as municipalities, economic situation, customs and traditions, local history and heroes of national struggle.

The most visited areas of Cantürk during trips were around the Marmara Sea. Depending on the facilities provided by sea transportation, he traveled between Izmit, Bandirma and Tekirdag almost every year and made trips to the back regions of these port cities. In this context, the reporter who frequently visits Bandırma and its surrounding, wrote over 20 serials describing the mentioned neighborhood. Cantürk also provided detailed information about Bandırma in those years as well as Manyas, district of Bandırma. He also transferred detailed information about Gonen, neighborhood of Bandırma but the information he gave about Erdek was limited.

The majority of Cantürk's serials about Bandırma and surrounding were published in 1935. However, the fact that the reporter visited the region in 1930, 1932, 1933 and 1936 also offers the opportunity to follow the changes in the region in the mentioned years. When these serials are examined as a whole, a very colorful panorama of the region emerges. As a matter of fact, the reporter shared a wide range of information about Bandırma's prison and its hospital, Gönen's hot springs fairgrounds, Manyas Circassian entertainment Erdek's salt problem.

Keywords: Press, Bandirma, Manyas, Gonen, Erdek

[1] Torbalı Anatolian İmam Hatip High School, İzmir, Türkiye, ykayis@hotmail.com

GİRİŞ

Emekli Kurmay Albay ve gazeteci Ragıp Kemal Cantürk için *"Erken Cumhuriyet Döneminin Evliya Çelebisi"* demek çok abartı olmayacaktır. Çünkü Cantürk 1930-36 yılları arasında Milliyet, Akşam, Vakit (Kurun) gazeteleri adına Türkiye'nin büyük bölümünü karış karış dolaşmış, bu süre içerisinde bazı vilayetlere defalarca uğramış ve izlenimlerini 600'ün üzerindeki tefrikayla anlatmıştır. Gezilerini kimi zaman bir valinin makam aracında, kimi zaman eşek sırtında kimi zaman da kamyon kasasında yapan Cantürk toplumun hemen her kesimiyle temas kurabilmiş, albaylıktan emekli olduktan sonra deyim yerindeyse gazeteciliğin tozunu yutmuştur. Gezip gördüğü yerleri adeta bir müfettiş titizliğiyle inceleyen Cantürk öncelikle kamu hizmetlerine odaklanmış ama bunlarla da yetinmemiştir. Gelenekler, yerel tarih, hatta otel ve lokantaların kalitesi bile ilgilendiği konular arasındadır.

Muhabirin gezi yazarlığına başladığı yıllarda Türkiye Cumhuriyeti henüz on yaşında bile değildi. Altı yıl boyunca gezdiği yerlerde Cantürk genç cumhuriyetin getirdiklerini ve henüz getiremediklerini gözlemleme ve anlatma imkânı buldu. Tavsiyelerde bulundu, övdü ve yerdi. Aynı yıllarda Dünya Ekonomik Krizi tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de kasıp kavuruyordu. Cantürk gittiği yerlerde buna da şahit oldu. Karamsar ve suçlayıcı bir dil kullanmamaya dikkat ettiği gözlemlenen muhabir kriz sürecinde halkın sıkıntılarını anlatmaya, çözüm önerileri sunmaya, halkla yönetim arasında köprü olmaya çalışmıştır.

1.BANDIRMA İZLENİMLERİ

Ragıp Kemal Bey'in gezi yazılarına yansıyan Bandırma, Yunan işgalinin son günlerinde yakılıp yıkılmış buna karşın yaralarını sarmakta oldukça başarılı olmuş bir ilçedir. Savaştan adeta tarla halinde çıkan kent için bu tahribat çok acıklı olmuş, ancak muhabirin gözlemine göre bu durum Bandırma için zamanla bir avantaja dönüşmüştü. Nitekim kasaba adeta yeniden inşa edilmekte ve giderek daha güzel bir görünüme kavuşmaktaydı. Hükümet konağı eski yerinden, yeni yapılan güzel bir binaya nakledilmişti. Kurtuluş Savaşı'nın son günlerinde şehit düşen 61. Alay Kumandanı Hüseyin Vecihi Bey ile 20. Fırka Hücum Taburu Kumandanı Binbaşı Süleyman Bey için rıhtıma nazır meydanda şehitlik düzenlenmiş, şehitlerin mezarının üzerine de bir abide yapılmıştı (Akşam. 1933, 20 Şubat; Akşam. 1933, 3 Mart).

Kentin adeta varlık nedeni olan liman o yıllarda da oldukça canlıydı. Seyrisefain vapurlarının dışında özel vapurlar da bu limana sefer yaptıklarından haftanın her gününde iskele üzeri adeta mahşerî bir hal almaktaydı (Akşam. 1933, 7 Mart). Cantürk 1933 yılındaki gezisinde İstanbul'dan akşamüzeri kalkan bir vapurla sabaha karşı Bandırmaya ulaşmıştı. Yola trenle devam edecek olanlar erkenden vapurdan çıkmış, trenin kalkmasından sonra liman çevresi sakinleşmişti. Yine de henüz erken saatler olmasına rağmen sokaklar tenha değildi. Bandırmalılar günlük koşturmacaya başlamışlardı (Akşam. 1933, 3 Mart). Her yıl Bandırma'dan dışarıya önemli miktarda satış yapılmaktaydı. 1932 yılında toplam değeri 698,540 lirayı bulan ürünlerin başında 3.000 ton bakla ve yulaf, 1.500 ton burçak ve 3.500 ton burasit madeni vardı. Bu ürünlerin bir kısmı Bandırmaya ait ise de büyük bir kısmı çevre ilçelerden geliyordu (Akşam. 1933, 20 Şubat).
Bandırma'nın bir liman kenti olması halka ticaret zevkini tattırmıştı. Ticaret için geceli gündüzlü durmadan çalışan bir kesim vardı. Bunların içerisinde servet sahibi olmuş on beş kadar tüccar vardı ki bunlar gerek emlâk ve gerekse nakit açısından çok güçlü kişilerdi. Bu tüccarların bir kısmı zahire ve kantariye, bir kısmı da manifatura üzerine iş yapmakta ve piyasaya hâkim bulunmaktaydı (Akşam. 1933, 7 Mart).

Hayvancılığa dayalı ticaret de Bandırma'nın limanını hareketlendiriyordu. İlçenin kaymağı çok lezzetli olduğundan her tarafta ünlenmişti. Okkası 140 kuruşa satılmakta olan bu kaymaklar İstanbul'a ve civar memleketlere kutularla hediye olarak gönderiliyordu. Muhabirin 1933 Şubat-Mart aylarındaki ziyareti sırasında kuzu ve yoğurt üzerine yapılan ticari işlemler artmıştı. İlçe merkezindeki beş yoğurt

imalâthanesi yoğun bir şekilde çalışıyordu (Akşam. 1933, 7 Mart). Ayrıca her akşam Bandırma'dan İstanbul'a hareket eden vapurlar, tenekelerle yoğurtlar ve sürülerle kuzular taşıyordu (Akşam. 1933, 20 Şubat).

Bandırma limanı önemli bir transit iskelesiydi. Ancak limanın bu özelliği her zaman avantaj değildi. Nitekim Cantürk 1935 yılındaki ziyareti sırasında *"Bandırma bir transit iskelesi olduğundan gerek denizden ve gerek karadan buraya gelen yolcular durmadan geçip giderler ve Bandırmanın güzelliklerinden hiç istifade edemezler. Bu yüzden de Bandırma esnafı alışverişlerden mahrum kalır"* diyordu (Kurun. 1936, 22 Temmuz).

Belediye Hizmetleri ve Kâşif Acar

1933 yılı itibariyle 12.000'i merkezde olmak üzere 48.000 nüfusa sahip olan Bandırma'nın beş nahiyesi, yetmiş beş köyü vardı. 1933'teki ziyaretinde Bandırma'yı bir yıl öncesine göre çok değişmiş bulan muhabir, her şey ortada olduğu için Belediye Başkanı Kâşif Bey'e fazla soru sorma gereği duymamıştır. Daha önce yapılmış olan elektrik ve mezbahaya artık hastane ve Kapıdağı'ndan getirilen nefis bir su da eklenmiş, böylece Bandırma tam anlamıyla yaşanabilir bir hale gelmişti (Akşam. 1933, 20 Şubat).
Muhabir ilçenin belediyesiyle ilgili en ayrıntılı bilgileri ise 1936'da paylaşmıştır. Söz konusu yılda Kâşif Acar Belediye Başkanlığını yürütmeye devam ediyordu. Aktardığına göre Kâşif Bey'in Bandırma'ya yaptığı hizmetler pek çoktu. Bunların başında hastane, su ve elektrik geliyordu. Genel tuvaletler ile geniş ve güzel caddelerin yapımı, yaya kaldırımların kenarlarına beton kuşakların çekilmesi, büyük kârgir belediye binasının ortaokula terkedilmesi yine onun döneminde gerçekleşmişti. Ancak daha önce 250.000 lira olan belediye gelirinin son dört seneden beri 130.000 liraya düşmüş olması başkanın keyfini kaçırıyordu. Su konusunda yapılacak yeni işlerin sürüncemede kalmasının sebebi de belediye vergilerinde halkın lehine olarak yapılan bu indirimdi. Üstelik 1936 yılında bir de belediye iskelesinin Deniz Bankası'na devredileceği yönünde söylentiler çıkmaya başlamıştı (Kurun. 1936, 22 Temmuz).
Belediye Başkanı Kâşif Acar rıhtımın ordu evine doğru olan noksan kısımlarını yaptırmış olduğu için bütün sahil boyu güzelleşmişti. Sahilde yapılan hizmetlerden biri de deniz hamamıydı. Çok para harcayarak demir direkler üzerine kurulmuş olan bu şık ve temiz deniz hamamı mendireğin ucuna bağlanmış ve halkın bol bol denize girebilmesine imkân sağlanmıştı. Deniz hamamında yıkanmak yüz para, mayo ve havlu dâhil olduğunda ise yedi buçuk kuruştu. Ayrıca mendireğin hemen o noktasında bir de çardaklı kır kahvesi açılmıştı.
Muhabirin 1936'da Bandırma'yı ziyaret ettiği günlerde belediye çarşı içindeki yaya kaldırımlarının kenarlarına beton bariyerler çekmeye ve şehrin yukarı mahallesine kadar uzanan geniş bir bulvara kaldırım yapmaya başlamıştı. Bu geniş caddenin ortasındaki ağaçların olduğu bölüm de refüj haline getiriliyordu.
Kâşif Acar Belediye Başkanlığı görevinin yanı sıra Halk Partisi'nin Bandırma'daki temsilcisiydi. Buna bağlı olarak Evkaf Oteli ile cami arasındaki meydana yepyeni bir Halkevi kurdurmak üzereydi. Bu binanın Bandırma'nın en modern binalarından biri olması, içinde sinema ve okuma odası gibi bölümler olması tasarlanmıştı. Ancak bazı kişiler binanın başka yere yapılmasının daha doğru olacağını savunuyordu. Cantürk'e göre ise bina için seçilen yer kesinlikle doğruydu. Deniz kenarında ve merkezi bir yerde, diğer büyük binalarla aynı hizada yapılması fikrinden vaz geçilmemeliydi (Kurun. 1936, 13 Ağustos).

Pertevniyal Belediye Hastanesi

Ragıp Kemal Bey 1933 yılındaki ziyareti sırasında Başhekim Op. Dr. Necdet Bey'in eşliğinde, belediyenin yeni yaptırmış olduğu Bandırma hastanesini de gezmiştir (Akşam. 1933, 7 Mart). Hastaneyi bir *"şaheser"* olarak tanımlayan muhabir gördüklerinden oldukça etkilenmiştir. Öncelikle binanın iç ve dış mimarisi gayet güzeldir ve adeta görüntüsü bile *"şifa kaynağıdır"*. Sağlık Bakanlığı'nın hazırladığı proje ile 20 yataklı olarak inşa edilen hastanenin yapımına Pertevniyal vakfından 15 bin lira civarında yardım

edildiğinden bir vefa göstergesi olarak giriş kapısının üzerine *"Pertevniyal Belediye Hastanesi"* yazılmıştı. Belediye Başkanı Kâşif Bey ile Başhekim Necdet Bey omuz omuza vererek en küçük ayrıntıya kadar düşünmüş, başkan bir amele gibi çalışmış ve başhekim tarafından tavsiye edilen her şeyi kabul etmişti.

Koğuşları gezen ve hastaların hatırlarını soran Ragıp Kemal Bey hastaneyi oldukça düzenli bulmuştu. Aslen kanser uzmanı olan Necdet Bey pek çok başarılı ameliyata imza atmış, pek çok hastanın sağlığına kavuşmasına vesile olmuştu. Muhabirin verdiği bilgiye göre kurumda şikstretomi, laparatomi, apandisit türü operasyonlar yapılabilmekteydi. Diğer yandan hastanenin önemli eksiklikleri de söz konusuydu. Laboratuvar, röntgen cihazı ve bir dâhiliye uzmanı bu eksiklerin başında geliyordu.

İnhisarlar İdaresi

Bandırma'daki İnhisarlar İdaresi birleştirildikten sonra başına Balıkesir'den Emin Bey adına bir kişi müdür olarak atanmıştı. İnhisarlar binası mimari açıdan şehrin şirin binalarından biriydi. Binanın içinde, müdür odasında adeta küçük bir müze vardı. Hazırlanmış olan köşelerde içki şişeleri, sigaralar ve tuz parçaları sergileniyordu. Ayrıca tütün yaprakları ve sigaralardan yapılmış bir pano vardı. Bir başka köşede de işlenmiş tütün demetleri sergileniyordu. Bu binadaki tütün imalathanesinde 400 civarında amele çalışıyordu. Buradaki faaliyet ve düzen olağanüstü ve görülmeye değerdi.

Diğer yandan İnhisar İdaresi'nin tekelinde olan tuzun dağıtımında ciddi bir sorun söz konusuydu. Çünkü daha önce balıkçılık mektebinin Marmara Adası'nda olmasından dolayı tuz ambarı orada kurulmuş, mektebin adadan kaldırılmasından sonra da ambar aynı yerde kalmaya devam etmişti. Marmara Adası'nda tuz ile yapılacak hiçbir iş kalmamıştı. Oysa balık ve zeytin tuzlama işinin merkezi eskiden beri Erdek idi ve depo oraya nakledilmemişti. Bu durum nakliye masrafını artırıyordu. Ragıp Kemal Bey'e göre tuzun sadece üretimi değil satışı da inhisar altına alınmalıydı. Çünkü tuzu inhisarın tekelindeki tuzlalardan 6 kuruşa alan tüccarlar nakliye masraflarından dolayı tuzu pahalıya satıyor; bu da Türk balıkçı ve zeytincilerinin Yunanistan'la rekabet edebilmesini engelliyordu (Akşam. 1933, 3 Mart).

1936 yılındaki Bandırma ziyareti sırasında deniz kenarında anfi şeklindeki meşhur ve büyük tütün müessesesini (Tütün İşleme Evini) bir kez daha ziyaret eden muhabir her ziyaretinde bir başkalık gördüğünü zikretmiştir. Tütün işleme tesisinin her katında adeta ipek böceklerinin dut yaprakları üzerindeki hışıldayışlarını andıran bir çalışma gözleniyordu. Yüzlerce kadın ve kız önlerine yığılmış tütün demetlerini cinslerine göre ayırarak sessizce sepetlere dolduruyordu. Ayakta yalnızca birkaç eksper ve istifçi dolaşıyordu.

150 amelenin çalıştığı bu tesis sayesinde 150 haneye para giriyor ve yaklaşık 600 kişinin karnı doyuyordu. Kız ve erkekler tek tip iş kıyafeti giyiyordu. İşçiler için dışarı elbiselerini asacak yerler ayrılmış, her işçinin gündelik verim ve yevmiye usulleri düzene konmuştu. O yıl yeni düzenlemeler yapılmış, her işçinin yaptığı işlerin ayrı ayrı fişlere işlenmesi ve herkesin iş verimliliğine bağlı olarak hakedişleri hesaplanmaya başlanmıştı.

Bu işleri düzenleyen, çalışkanlığı ile ünlü İnhisarlar Müdürü Kadri Lülecioğlu idi. Başeksper Mehmet Bey ile ekibinin çalışmalarının iyi sonuçlar doğurduğu da ilk bakışta görülebiliyordu (Kurun. 1936, 22 Temmuz).

Adliye-Hapishane

Ragıp Kemal Cantürk 1935 yılındaki ziyareti sırasında Bandırma'nın adliye teşkilatı hakkında bilgi vermiş, hapishanesini de ziyaret etmiştir (Kurun. 1935, 30 Mayıs).

1935 yılı itibariyle Bandırma mahkemesi ağır ceza yetkisine de sahipti. Mahkeme heyeti; Reis Bay Seyfettin, azalar Bay Hamdi ve Bay Necati'nin yanı sıra Aza Mülâzımı Bayan Behzat'tan oluşuyordu. Müddeiumumi Bay Nuri ve yardımcısı ise Bay İzzettin idi. Bayan Behzat haftanın bir kaç gününde sulh davalarına da bakıyordu ve muhabire göre *"bir bayanın hâkim sıfatile davalara bakması kıvançla temaşa edilecek önemli manzara…"* idi.

Cantürk, Bandırma Hapishanesi'nin dikenli tellerle çevrili avlusunda tutuklu ve hükümlülerle görüşmüştür. Ziyaret sırasında cezaevindekilerin 14'ü borçtan, 9'u hafif 15'i de ağır cezadan dolayı içerideydi. Ağır cezadan yatanlar içerisinde gayri meşru çocuk doğurduğundan dolayı annesini öldüren bir delikanlı, düğünde arkadaşını kurtarmak için birisini öldüren köy korucusu, kazayla kardeşini öldüren bir adam, karısıyla ortak olup mal hırsıyla kendi kız kardeşini öldüren bir kişi de bulunuyordu. Müdür olarak çalıştığı müesseseden 41.000 lira aşıran bir adam da mahkûmlar arasındaydı. Mahkûmların kimisi tesbih ve fanilâ yaparak ekmek paralarını çıkarmağa uğraşmaktaydı. Gardiyanların dikkati sayesinde hapishanede hiçbir olay olmuyordu.

Ortaokul

Ragıp Kemal Cantürk'ün 1935 yılında ziyaret ettiği yerlerden biri de ortaokuldur (Kurun. 1935, 26 Mayıs). Bandırma'nın yıllardır muhtaç olduğu ortaokul nihayet 1933 yılında faaliyete başlamıştı. Ancak bu okulun açılması sanıldığı kadar kolay bir iş değildi. Zira bu iş için önce elverişli bir bina bulmak sonra da okulu yaşatabilmek gerekiyordu. Bandırma Belediyesi bu hususta önemli bir fedakârlık yapmış, içinde bulunduğu güzel binayı okula bağışlamış, belediye de iskele üzerindeki eski subay yurduna taşınmıştı.

İki yıldır okulun bütün giderleri ve öğretmenlerin aylıkları şehrin imkânlarıyla karşılanıyordu ki muhabire göre bu Bandırmalılar için kıvanç verici bir durumdu. Okulda 130 öğrenci öğrenim görüyordu. Bunların yarısı kızdı. Köylerden de birçok erkek çocuk gelmişti. Bununla birlikte okulun bir sonraki yıl yeterli olmayacağı anlaşılıyordu. Bandırmada yeni bir okul binası yapılması ihtiyacı açıktı.

Bir yandan öğretmenlerin uğraşları, diğer yandan da öğrencilerin çalışmaları güzel sonuçlar doğurmaya başlamıştı. Öğrencilerin sadece ders başarıları değil elişlerindeki başarıları da dikkat çekiciydi. Çocukların mumya ve resim işlerindeki yetenekleri görülmeye değerdi. Nitekim Manyas gölünde vurulduktan sonra mumyalanan ve okulun salonunda sergilenen bir pelikan bunun somut bir örneğiydi.

Subay Yurdu

1935 yılı itibariyle Bandırma'ya güzellik katan binalardan biri de Subay Yurdu idi. Daha önce iskele üstündeki binada olan bu yurt ihtiyaca cevap veremediğinden yeni bir binaya ihtiyaç duyulmuş, belediye binasının yanına yeni bir yurt inşa edilmişti. Bu binanın alt kısmında bir gazino, şık bir sinema, büfe vb. bölümler bulunuyordu. Bir üst kısımda birçok odalar, yatacak yerler, banyolar ve geniş taraçalar ile balkonlar vardı. En üst kısım ise geniş bir taraça halinde bırakılmıştı. Bu bina askerler tarafından inşa edildiğinden oldukça az para harcanarak yapılmıştı (Kurun. 1935, 26 Mayıs).

Hava Kurumu

1936 yılı itibariyle Bandırma ilçesi Hava Kurumu işlerinde de ön safta yer alıyordu. O tarihe kadar yüz binlerce lira toplanmış ve bu yardımlarla üç motörlü bir deniz uçağı alınmıştı. İlçedeki Hava Kurumu şubesini yöneten Avukat Burhanettin Yener ve kâtibi Mustafa Maçin sayesinde uçak geliri geçen yıllara oranla beş misli artmıştı. (Kurun. 1936, 22 Temmuz).

Postane

Ragıp Kemal Bey'in ifadesiyle Bandırma postanesinin *"zarfı da mazrufu da cidden takdirlere şayeste…"* idi. Postane binası hem merkezi konumu hem de mimari tarzındaki estetik sebebiyle çevresinde az rastlanabilecek bir özellikteydi. Posta Müdürü Rasim Demirok buraya atandıktan sonra binanın bahçesi düzenlenmiş, iç dış badanası yapılmıştı. Temizliğine de çok dikkat ediliyordu. Postane iş bakımından da saat gibi işliyordu. Havale, posta ve telgraf işleri gayet kolay ve çabuk görülüyordu (Kurun. 1936, 13 Ağustos).

2.MANYAS İZLENİMLERİ

Ragıp Kemal'in gezi yazılarını kaleme aldığı yıllarda Manyas, Bandırma'nın *"en tanınmış", "en önemli ve en verimli"* nahiyelerinden biriydi. Manyas'ın merkezi olan Maltepe köyü, Manyas Gölü'nün 10 km uzağında, Bandırmaya 45 kilometrelik bir şose ile bağlı güzel bir kasaba idi. Nüfus itibariyle Edincik daha büyük ise de Manyas daha önemli görülüyordu. 850'si merkezde olmak üzere toplam 8000 nüfusu olan nahiyenin 18 köyü vardı. Ayrıca Koyun Kâtibi Çiftliği ile Mülki Bey Çiftliği denilen iki de çiftlik bulunuyordu. Nahiyenin toprakları, özellikle de ova kısımları oldukça verimliydi. Kasaba, nüfusu az olmasına rağmen kârgir ve şık binalara sahipti. Altmış yıldan beri nahiye olan Manyas beş sene öncesine kadar tam teşkilatlıydı. Ancak beş sene önce bu teşkilat kaldırılmış, yalnızca nüfus memurluğu bırakılmıştı. Beş sınıflı güzel bir okulu, posta ve telgrafhanesi, sıtma mücadele dairesi ve inhisarlar idaresi vardı. Her köyde telefon , beş köyde okul, bütün köylerde kaldırım döşenmiş yollar vardı. Bunların yüz ölçümü 12.000 metre^2'yi buluyordu. Ova köyleri şose yollarla birbirine bağlıydı. Beş yıl öncesine kadar arabayla gidilemeyen dağ köylerine de araba yolları yapılmıştı (Kurun. 1935, 3 Haziran; Kurun. 1935, 6 Temmuz).

Panayır

Muhabir uzun zamandan beri şöhretini işittiği Manyas panayırını görmek üzere akşam saat dokuzda İstanbul'dan vapurla yola çıkmış ve sabahleyin Bandırma'ya varmıştı. Öğleden sonra çok sıcak bir havada bir kaptıkaçtıyla yola çıkan Cantürk, Manyas yolunda yörenin tarımsal zenginliğine şahit olmuştu. Arazi dalga dalga arpa, buğday ve yulafla doluydu (Kurun. 1935, 6 Haziran).

Bandırma-Manyas yolu kısmen şose ve kısmen de patikaydı. İnsanlar arabalarıyla, hayvanlarıyla, yaya veya atlı olarak panayıra doğru akın ediyorlardı. Biraz zorlu bir yolculuktan sonra panayır yerine varan Cantürk'ün aracı hükümet yetkililerinin kurdurduğu çardakların önünde durdu. Çınar ağaçlarının gölgeleri altındaki çardakta yeşil bir masanın etrafına maroken kanepe, koltuklar ve sandalyeler yerleştirilmişti. Bir tarafta da jandarma kumandanlığının çalışma alanı ile telefon santrali vardı. Nahiye müdürüyle kaza jandarma kumandanı düzenin bozulmaması için tedbir alıyorlardı. Yakalanan yirmi kadar yankesici ile uygunsuz kimseler toplanarak geldikleri yerlere jandarmalarla sürülmüşlerdi (Kurun. 1935, 6 Haziran).

Ünlü Manyas Panayırı her yıl haziranın üçüncü günü kuruluyor ve alışveriş beş gün boyunca sürüyordu. Muhabirin aktardığına göre tarihi oldukça eskiye dayanan bu panayıra eski zamanlarda Şam ve Halep'ten deve katarları ile katılanlar olmaktaydı. 1935 yılı için panayır yerinde yeni düzenlemeler yapılmış, rahatlık için her şey hazırlanmıştı. Bu yüzden geçen senelerden daha fazla kalabalık olacağı umuluyordu (Kurun. 1935, 3 Haziran).

Panayır yeri adeta kalabalık, uğultulu bir şehir halini almıştı. Her taraf insanlar, arabalar, hayvanlar, çadır ve çardaklarla doluydu. Her çeşit eşya satan dükkânlar, gazinolar, çalgıcılar, dondurmacılar, sazlı kahveler, tiyatrolar, canlı ve cansız hayvanları seyrettirenler ile atlıkarıncaya kadar pek çok şey panayırdaki yerini almıştı. Halkın dikkatini çekmek için gösterilenler arasında yılan ve denizkızı da vardı. Panayıra çevre vilâyetlerden, hatta Eskişehir'den bile gelenler vardı. Bunların kimisi zevk için, kimisi de

alış veriş için gelmişti. Bir gün önceki ziyaretçiler arasında Bandırma hükümet erkânı ile Gönen Kaymakamı ve Gönen Jandarma Komutanı da vardı.

Panayırda hayvan alış verişi oldukça hararetliydi. Piyasa yüksekti. Ayrıca sürü sürü hayvanlar gelmeye devam ediyordu. Gündüz yorulan halk, geceleri kahvehanelerle tiyatro ve eğlence yerlerinde dinleniyor, şenlikler gece yarılarına kadar devam ediyordu. Bunca kalabalığa rağmen halkın çok temiz olduğu da muhabirin gözünden kaçmamıştı (Kurun. 1935, 6 Haziran; Kurun. 1935, 9 Haziran).

Nahiye Yönetimi ve Beledî İşler

Manyas'ta kasabanın nüfusu 2000'in altında olduğu için belediye teşkilâtı yoktu. Nahiyenin merkezi olan Maltepe köyünün işleri muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından görülüyordu. Muhtar akıllı, çalışkan ve başarılıydı (Kurun. 1935, 9 II.Teşrin). Maltepe köy sandığının yıllık geliri 4000 lira idi. Ayrıca nahiyenin (Komünün) yedi köyü de oldukça zengindi (Kurun. 1935, 6 Temmuz). Bandırma-Manyas arasında düzenli ulaşım kamyonlarla sağlanıyordu ve iki kamyon her gün yolcu ve eşya taşıyordu (Kurun. 1935, 9 II.Teşrin).

Dört yıldır Manyas'ın Kamunbayı (Direktörü/Nahiye Müdürü) olarak görev yapan Nebil Baran yaklaşık bir yıl boyunca Susurluk (Susığırlık) kazası kaymakam vekilliğini yürütmüş 1935 ortasında nahiyeye geri dönmüştü. Köyün ihtiyar heyetiyle el ele vererek kasabanın bayındırlığı için çalışıyordu. Bütün köylerin müracaatlarını can kulağı ile dinliyor, yoğun bir mesai sarfediyor ve bu işlerden büyük bir zevk aldığı izlenimini veriyordu (Kurun. 1935, 3 Haziran; Kurun. 1935, 6 Temmuz; Kurun. 1935, 9 II.Teşrin).

Nahiye merkezinde müdürün çabalarıyla bir umumî tuvalet, bir cami, idman birliği, okuma yurdu ve ziraî kredi kooperatif binaları yaptırılmıştı. Kasabayı elektrikle aydınlatmak için bir dinamo alınmak üzereydi (Kurun. 1935, 3 Haziran). Nebil Baran köylerde köy odaları kurdurmuş, köy muamelâtını düzenli bir hale sokmuş, halkın gereksiz yere mahkemelere gitmelerini önlemek için köy davalarına düzenli olarak baktırmış ve bu gibi davalarla yakından ilgilenmiştir. Ayrıca köy sandıklarının gelirlerini arttırmak için de 1935 yılında emece (imece) usulüyle tarlalar ektirilmiş, yalnız iki köyde bakladan 4000 lira gelir elde edilmişti (Kurun. 1935, 6 Temmuz).

Dört ay aradan sonra 1935 sonbaharında Manyas'ı ziyaret eden muhabir gördüğü değişimden memnundu. Peçelerle çarşafların kaldırılmasına karar verilmişti. Kasabadaki evlerin etrafındaki çit siperlerin kaldırılmasına emir verilmiş olduğu için taş ve kerpiçten güzel duvarlar çekilmeğe başlanmıştı. Hükümet konağının dışarısı sıvanmış ve içi-dışı düzgün şekilde badana edilmişti (Kurun. 1935, 9 II.Teşrin).

Sıtma Mücadelesi

Manyas mıntıkası bataklık olduğu için altı yıldan beri çalışmakta olan bir mücadele teşkilâtı vardı. Daha önce sıtma çok yaygın iken 1935 yılı itibariyle sıtmalılar %10'un altına düşmüştü. Manyas gölüne akmakta olan Kocadere ile nahiye (komun) merkezi olan Maltepe'nin yanından geçen Değirmenderesi sıtma yapmakta idi.

Değirmenderesi'nin fenalıklarını yok etmek için sıtma teşkilatından önce yanlış bir hesapla 3,5 kilometrelik bir kanal açılmıştı. Bu kanalla dere, Kocadereye akıtılmak istenmiş ise de bir sonuç vermemiş, emekler boşa gitmişti. Oysa sağlıklı bir kurutma işlemi için Kulak azmağı ile eski Çatal azmağının, Ördekçi köprüsünden Koca Manyas gölünün ayağı olan Karadereye akıtılması lâzımdı. Bu kanal Manyas çevresinin bütün azmaklarını da alarak nahiye alanını tamamen temizleyecekti. Bu sayede merkezle beraber yedi köy de kurutulmuş olacaktı.

Beş yıldan beri Manyas'ta sıtma mücadelesinde bulunan teşkilât çok çalışmış ve çok yararlı sonuçlar elde etmişti. Bir yıl öncesine göre dalaklılar azalmıştı. Herkes mücadele sayesinde sıtma belâsından kurtulduklarını söylüyordu. Bu konuda Doktor İbrahim Etem Kurayla çalışma arkadaşları Necmeddin, Ziya, Saim ve Hüseyin Avni'nin gayret ve fedakârlıkları takdire lâyıktı (Kurun. 1935, 6 Temmuz).

Manyas'ta Sosyal Hayata Dair İzlenimler

Ragıp Kemal Cantürk'ün verdiği bilgilere göre Manyas'ta eşkıyalık ve uygunsuzluk yoktu. Manyas muhitindeki erkeklerin kıyafetleri diğer köylere benzemiyordu. Halk çakşır, potur ve kuşak gibi şeyler kullanmıyor, uzun pantolon giyiyordu. Okur yazarları –özellikle kadınlarda olmak üzere- çoktu (Kurun. 1935, 3 Haziran).
Cantürk 1935 yılında dört ay içerisinde birkaç kez ziyaret ettiği Manyas'ın toplumsal yaşantısına dair, birinci gelişiyle ikinci gelişi arasında kadınların sosyal hayatına dair birbiriyle çelişen ifadeler kullanmıştır. Muhabir, Haziran 1935 tarihli yazısında *"Kadınlık ve Ahlâk"* başlığı altında şöyle demektedir:
"Manyasın kadınları şayanı hayrettir. Asrî hayata ve terakki yollarına çoktan atılmışlardır. Taassup ve bâtıl itikatlarla alâkaları yoktur. Nahiyenin her tarafında taassup, sehalet, içki, kumar ve fuhşiyatın fena akıbetleri hakkında müdür (Nebil Baran) tarafından verilmiş olan konferanslar çok tesirli olmuştur. Bura kadınlarının hakikati ve hayatı böylece çarçabuk kavramaları, eski âdet ve ananelere arkalarını çevirmeleri sayesinde yetiştirecekleri çocukların da çok kıymetli olacağına şüphe yoktur" (Kurun. 1935, 3 Haziran).
Yaklaşık bir ay sonra ise Manyas'taki kadınların halinden şikâyetçidir. *"Gizlenme ve Örtünme Derdi"* başlığı altında şunları söylemektedir:
"Burada dehşetli bir örtünme ve erkeklerden kaçınma derdi vardır. Buralarda çarşaf ve peçe hâlâ kalkmamıştır. Zavallı kadınlar bu sıcaklarda başları örtülü ve çarşaflar içinde ne kadar eziyetler çekiyorlar! Buranın bayanlarında ruhî bir hastalık var: Birisi azıcık açılmış olsa diğerleri onu kınıyorlar ve her taraftan hücumlar yaparak onu kabuğuna çekilmeğe mecbur ediyorlar! Fakat, tuhafı şurasıdır ki bu kınayıcı bayanların hepsinde de açılmak ve şapka giymek için dehşetli bir arzu vardır. Görenek yüzünden kızlarını mektebin dördüncü sınıfından (artık büyüdü!) diye çıkaranlar varmış. Cümhuriyet perisi 13 yaşına bastığı halde Manyaslıların hâlâ eski âdetlerden ayrılmamaları üzülecek bir şeydir" (Kurun. 1935, 6 Temmuz).

Dört ay sonra ise Cantürk Manyas'ın kadınları konusunda şu bilgilere yer vermiştir:
"Peçelerle çarşafların kaldırılmasına karar verilmiş olduğundan bir çok bayanlar manto yaptırmağa başlamışlardır. Burada erkeklerden kaçmak hususunda büyük bir taassup vardı. Artık bundan sonra öyle ümit olunur ki bu eski ve lüzumsuz âdet te ortadan kalkmış olacaktır" (Kurun. 1935, 9 II.Teşrin).

Cantürk, Ekim 1935'teki ziyareti sırasında nahiye merkezine yaklaşık bir saat uzaklıktaki –Çerkes nüfusun yoğun olarak yaşadığı- Cümhuriye[t] köyüne de misafir olmuştur. *"Köyde âhenk var, hep beraber gidelim"* teklifi üzerine gittiği evin bahçesinde gördüğü manzarayı şöyle anlatmaktadır:

"Orada köyün kızlarile erkekleri toplanmışlar. Birisinin elinde de körüklü bir mızıka vardı. Çerkes havası çalıp duruyordu. Kızlar bir sıraya dizildiler, delikanlılar da onların karşısına geçtiler. Sıra ile bir erkek kızlara yaklaşıyor, bir kızın önüne giderek reverans yapıyor ve onu dansa davet ediyor. Kız derhal ortaya çıkıyor. Karşılıklı oynuyorlar. Sonra kız eski usûlde bir temenna ederek geriye çekiliyor, arkadaşlarının arasına karışıyor. Öbür tarafta birkaç delikanlının tuttukları tahta üzerine diğerleri değneklerle vuruyorlar, mızıka ile beraber bir trampet vazifesini görüyorlar, ortalığı kızıştırıyorlar. Bu oyun bir nevi dansa benziyorsa da bizim bildiğimiz tarzda elden ve belden tutmuyorlar ve küçük hatvelerle kendi kendilerine oynuyorlar" (Kurun. 1935, 31 I.Teşrin).

Çerkeslerin ahengine katılan Cantürk'ün hakkında bilgi verdiği bir başka etnik grup Kazaklardır. Manyas gölünü çerçeveleyen pek çok köyden iki tanesinin de Kazak köyü olduğunu belirten muhabir Kazaklar hakkında şu bilgilere yer vermiştir:

"Bunlar göllerde balık avlıyarak geçinirler, kendi âlemlerinde ve daimî bir zevk içinde yaşarlar. İşrete olan iptilâlarile meşhurdurlar. Rakı yerine boyalı ispirtolar içmektedirler. Âdet ve ahlâkları kimseye benzemez. Her yerde elbise ve kıyafetlerinden derhal tanılırlar" (Kurun. 1935, 9 II.Teşrin).

3.GÖNEN İZLENİMLERİ

Ragıp Kemal Cantürk yörede en çok Gönen kazasına ilişkin yazılar kaleme almıştır. İlçeyi ilk olarak 1930 yılında ziyaret eden muhabir ayrıca 1932, 1933 ve 1935 yıllarında da ziyaret etmiştir. Bu gezilerinde Gönen merkezinin dışında Sarıköy ve Kavak nahiyeleri ile Bakırlı ve Tuzaklı köylerini de görmüştür.

1930'ların başlarında Gönen'in nüfusu 48.000'di. Bu nüfusun 10.000'den biraz fazlası ilçe merkezinde yaşıyordu. 103 köyü olan ilçenin üç tane de nahiyesi bulunuyordu (Milliyet. 1932, 9 Teşrinievvel). Ragıp Kemal Bey'e göre burası tam anlamıyla emeklilere uygun bir ilçeydi. Emekli olduktan sonra İstanbul'da maddi sıkıntı çekmek yerine Gönen vb. yerlerde yaşamak oldukça cazipti (Milliyet. 1932,13 Teşrinievvel). Bu sevimli kasaba havası, suyu, şifalı kaplıcası ve ucuzluğu itibariyle tam anlamıyla yaşanacak bir yerdi. Bir otelin altındaki geniş gazinosu ve diğer kahveler temiz ve güzeldi. Çarşısı pazarı hoştu. Mahsulâtı çok, sebzesi boldu. Özellikle de kavun ve karpuzları meşhurdu (Kurun. 1935, 12 II.Teşrin). İlçe içinde dirlik-düzenlik pek yerindeydi. Halkı zararsız ve çalışkan, memurları da doğru-düzgün insanlardı. Gençlerinde spora ilgi vardı. Dere kenarındaki alanda antrenmanlar yapıyor ve çevredeki takımlarla maçlar oynuyorlardı (Kurun. 1935, 9 Temmuz).

Ne var ki bu şirin ilçenin kusurları da yok değildi. Gönen biraz *"kenarda kalmış"* bir kaza olduğu için özellikle kış mevsimlerinde oldukça tenha ve sönük bir hal alıyordu (Akşam. 1933, 10 Mart). Mahkemedeki davaların birçoğu kadın, kumar ve içki yüzündendi. İlçenin bazı yerlerinde bu gibi kötü şeyler çok yaygındı (Kurun. 1935, 9 Temmuz). Dedikodu almış yürümüştü. Taassup ve tesettür haddinden fazlaydı. İçme suyu yoktu. İyi su Kalfa köyünden hayvanlarla getirilip satılıyordu (Milliyet. 1932, 9 Teşrinievvel). Ayrıca yemek yemek için düzgün bir lokantası da bulunmuyordu (Kuru**n**. 1935, 12 II.Teşrin).

Kaymakam Zeki Bey

1932 yılında Gönen Kaymakamı olarak görev yapmakta olan Zeki Bey Mülkiye mezunu, nahiye müdürlüklerinde çekirdekten yetişmiş ve Suşehri'nden buraya atanmış işine hâkim, aktif bir yöneticiydi. Burada bir fidanlık oluşturmuş, fidanlığa tahsis edilmek üzere bir kısım arazinin de istimlak işlemlerine başlanmıştı. Bütün köylere telefonlar yapılmıştı. Köy yolları da yapılmaktaydı. Yakında bir memurlar kooperatifi kurulacak böylece memurlar vurgunculuktan kurtarılacaktı. Merkezde ve Kavaklı nahiyesinde kooperatifler teşkil edilmişti (Milliyet. 1932, 9 Teşrinievvel).

Gönen kazasının vergi geliri 1932 yılı itibariyle 200.000 lira kadardı. Yeni mevzuat hükümlerine göre tahakkuk muamelesi tamamlanmıştı. Tahsilât sayım vergisinde % 99 ve diğerlerinde % 70'ti. Hususî muhasebenin geliri ise 80.000 liraydı ve tahsilat miktarı %55'ti (Milliyet. 1932,13 Teşrinievvel).

Belediye

Eski Belediye Başkanı Hüsnü Bey zamanında mal sahiplerinin itirazına rağmen pek çok ev istimlâk edilmiş, düzgün bir cadde açılmıştı. Sokaklar kaldırımlı ve temiz, belediyenin önündeki meydanlık da çok şirindi. Belediye Başkanı değerli ve hatırı sayılır bir kişiydi. Ancak 1932 yılı itibariyle belediye

parasızlıktan faaliyet gösteremez durumdaydı. Çünkü eskiden kantar rüsumundan 8 bin, oktruvadan da 5 bin lira vergi geliri olan belediye, yeni vergi düzenlemeleriyle bu gelirlerden mahrum kalmıştı. Ayrıca bir mezarlık meselesinden dolayı borcu vardı ve bunun ödemesiyle uğraşılıyordu. Toplam borcu 18.000 lira kadardı. Kasabada elektrik yoktu. Ancak Ali, Ahmet ve Rasim adında üç arkadaş Rusçuklu değirmenini almışlardı. Burada su ile elektrik üreterek şehri aydınlatmayı planlıyorlardı. Belediye de yılda gaz için ödediği 3000 lirayı bu kişilere verecekti. Diğer yandan kasabanın suyu da yoktu ve bulunan sular bakteriyoloji tahlilinde iyi sonuç vermemişlerdi. İçilmekte olan sular üç pınardan künklerle gelmekte ise de bu suyollarının tamire ihtiyacı vardı. Temizlik işleri de yolunda değildi (Milliyet. 1932, 9 Teşrinievvel; Milliyet. 1932,13 Teşrinievvel).

Teşekküller

Cantürk'ün ilçeye yaptığı ilk gezi sırasında Gönen'de Halk Fırkası, Himayeietfal Cemiyeti, Tayyare Cemiyeti ve Türk Ocağı aktif olarak çalışıyordu. Halk Fırkası Mutemedi Rifat Bey geçmişte kaza kaymakamlıkları yapmış, artık avukatlık yapmakta olan bir kişiydi. Himayeietfal Cemiyeti'nin çok başarılı çalışmaları görülmekte ve genç başkanları Cemal Bey'in gayretiyle her yıl 70 öğrenciye giyecek yardımı yapılmaktaydı. 1930 yılında belediyenin yardımı ile cemiyete zarif bir bina yapılıyordu. Kaza adına bir uçak almış olan Tayyare Cemiyeti ise ikinci uçağı almak üzereydi. İsmail Hakkı Bey'in başkanlığında 85 üyesi olan Türk Ocağı çeşitli vilâyetlerde tahsilde bulunan öğrencilerin masraflarını üstlenmişti (Milliyet. 1930, 13 Temmuz).

Kaplıca

Ragıp Kemal Bey Gönen'i ilk ziyaret ettiği yıl olan 1930'daki gezi yazısının büyük bir bölümünü eskiden beri ününü duyduğu kaplıcanın tanıtımına ayırmıştır. Muhabir pek tanınmadığını tahmin ettiği kaplıcayı neredeyse tüm ayrıntılarıyla anlatmış, adeta reklamını yapmıştır.

Verdiği bilgilere göre hasta ve sakat olarak bu kaplıcaya gelen binlerce kişi memleketlerine sapa sağlam dönüyordu. Suyun kaynaktaki sıcaklığı 78 derece idi. Havuzlarda yarım saat içerisinde 40 dereceye düşüyordu. Muhabire bu suyun romatizmaya, her tür ağrı ve sızılara, böbrek, cilt, mesane, göğüs, kalp ve ciğer hastalıklarına birebir olduğu söylenmişti. Buna karşılık Bandırma üzerinden Gönen kaplıcasına ulaşmanın zor olması üzüntü vericiydi. Yol çok bozuk olduğundan yolculuk çok sarsıcı oluyor ve Bandırma-Gönen arasını 2,5 saatten kısa sürede kat etmek mümkün olamıyordu. Bu da İstanbul ve Marmara'nın diğer yerlerinden gelecekler için caydırıcı bir durumdu.

Kaynağın ne zaman keşfedildiğini bilen yoktu. Ama antik Yunanlılar döneminde bu kaplıcanın isminin *"Hayat ilahesi,,* olduğunu söyleniyordu. [1]315 [M. 1899-1900] yılında bu suyun üzerine belediye tarafından gayet güzel bir hamam yaptırılmış ve ihtiyaca yeterli otel ve apartmanlar da inşa edilmişti. Hamamın ortasında büyük ve derin bir havuz ve etrafında yıkanacak kurnalar ile birer kişilik banyolar ve bitişiğinde de özel yerler yaptırılmıştı. Kaynağın suyu çok boldu ve fazlası dışarıya akmaktaydı.

Eski bir raporda bu suyun *"kibritiyetli* [Kükürtlü] *maden suları sınıfından"* olduğu söylense de sular hakkında genel inceleme yapmakta olan Dr. Mehmet Kâmil Bey ile Şehremaneti Kimyageri Mustafa Bey 1930 yazında Gönen'e gelerek suları bizzat tahlil etmişler ve gerek suyunda gerekse de havasında yüksek radyoaktivite bulunduğunu tespit etmişlerdi.

Bu kaplıcanın yanı sıra Gönen'e 12 kilometre uzaklıkta, suyu 37 derece sıcaklıkta olan bir de dağ ılıcası vardı. Binası olmayan bu ılıcaya gelen kişiler her yıl 50-60 kadar çadır kuruyordu. İçeriğinde çelik olan bu su kansızlığa iyi geliyor, böbrek hastalarına ise tavsiye edilmiyordu (Milliyet. 1930, 13 Temmuz).

Beş yıl sonra, 1935'te yeniden kaplıcaya değinen Cantürk, kaplıcayı Gönen'in önemini artıran başlıca unsur olarak nitelendirmiştir. Verdiği bilgiye göre kaplıcanın işletmecileri değişmişti ve müşteriler yeni

işletmecilerin hizmetlerden gayet memnundu. Ayrıca kaplıcanın tesisleri ihtiyaca yeterli gelmediğinden belediye tarafından yenilemeye gidilmişti ve hemen yanı başına dokuz gözden oluşan modern hamamlar yapılmaktaydı. İşin gelecek kış aylarında bitirilmesi, yeni tesislerin 1936 yazında müşterilere açılması planlanıyordu. Hamamların her biri bir ailenin banyo yapabilmesine uygun olarak inşa ediliyordu. Üst katlarında birer oda ile birer salon, alt katlarında da banyo ve tuvaletler olacaktı (Kurun. 1935, 12 II.Teşrin).

Eğitim

1930 yılı itibariyle Gönen'in merkezinde iki tane karma okul mevcuttu. Bunlardan birisi adeta kanarya kafesine benzeyen zarafetiyle dikkat çekiyordu. Ne var ki okulların sayısı ve kapasitesi yeterli olmadığından eğitim çağındaki 1200 çocuğun yalnızca yarısı okula devam edebiliyor, diğerleri ise sokakta vakit geçiriyordu. Merkezde en az iki okula daha ihtiyaç vardı. Köylerin durumu ise daha kötüydü. 103 köyden sadece 11'inde okul açılabilmişti. Muhabir, Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in konuya dikkatini çekiyordu. Aynı yıl millet mekteplerinden şahadetname alan kişi sayısı ise 500'dü (Milliyet. 1930, 13 Temmuz).

1933 yılında yeniden Gönen'e giden Cantürk Kaymakam Zeki Bey'i eğitim için kolları sıvamış halde bulmuştur. Gayretli ve çalışkan bir genç olan Zeki Bey gündüz mesaisini tamamladıktan sonra geceleri de okulu olmayan Bakırlı köyüne giderek halka ders veriyordu. Üç aydan beri haftanın altı gecesinde bu işi yapan kaymakama bir gece Ragıp Kemal Bey de eşlik etmiş ve yardımcı olmuştur. Daha önce hiç bilmeyen köylüler artık okuma-yazma öğrenmişlerdi. Zeki Bey emeğiyle takdir ve tebriki hak ediyordu (Akşam. 1933, 10 Mart).

Yine aynı yıl Vilâyet Umumî Meclisi ödenek veremediğinden millet mekteplerinin açılamaması söz konusu olmuştu. Ancak Gönen'de görev yapan öğretmenler hiçbir maddi beklenti olmaksızın millet mekteplerini açmışlar ve ücret almadan ders vermişlerdi (Akşam. 1933, 10 Mart). Sarıköy nahiyesinin öğretmenleri de aynı fedakârlığı göstermişlerdi (Akşam. 1933, 13 Mart).

1935 yılına gelindiğinde ilçenin kültür yönü *"fena değil"* ise de okul sayısı hâlâ pek azdı. Toplam 22 okuldan ikisi beş, ikisi dört ve 18'i de üçer sınıflıydı. 102 köyden sadece 18'inde okul bulunuyordu. Aynı yıl Gönen'deki eğitimin eksiklerinden biri de ortaokuldu. Bandırma bu işi başarmıştı. Gönenliler de çalışıp yapmalıydı. Cantürk'e göre, böyle olunca Kültür Bakanlığı yardımını esirgemezdi (Kurun. 1935, 9 Temmuz).

Panayır

Ragıp Kemal Cantürk, Gönen'in Sarıköy nahiyesinde her yıl haziran ayında yapılan panayıra ilişkin bilgi ve fikir paylaşmayı ihmal etmemiştir. İfadelerinden anlaşıldığı kadarıyla bu paylaşımlarının kaynağında Gönenlilerle yaptığı bilgi ve görüş alış verişi de vardır.

1933 baharında Sarıköy nahiyesini ziyaret eden Cantürk, buradaki meşhur panayırı da tanıtmadan geçmemiştir. Aktardığı bilgilere göre haziran ayında kurulan panayır çok güzel ve çok şirin bir görünüme sahip oluyor, çevre kazalardan ve vilâyet merkezlerinden çektiği ziyaretçilerle dolup taşıyordu. Ziyaretçiler arasında tüccarlar olduğu gibi eğlenmek için gelen zevk-safa erbabı da vardı. Orta oyunları ve saz takımları ile panayır yeri adeta bir mesire halini alıyordu (Akşam. 1933, 13 Mart).

1935 yazındaki ziyaretinde ise panayırın ilçe merkezinden uzakta kurulmasına eleştirel bakmaktaydı. Cantürk, özelde Sarıköy panayırını ele alsa da genel kanılar da ifade eden eleştirilerini şöyle sıralıyordu:

"Panayırların hepsi ücra ve uzak yerlerde kurulduğundan oraya gidenler perişan olmaktadırlar. Panayıra giden hayvanlar yollardaki ekinleri harap ettiklerinden o civar köylüleri bundan çok zarar görmektedirler. Panayıra gidenlerin nekadar sefil olduklarını gidip de bir kere görmelidir. Manzara tamamile (kurunu ûlâ) manzarasıdır! Halkı uzak ve ıssız yerlere toplamak, onlara birçok taşınma masrafları yaptırmak, bu suretle Allahın kırlarını şenlendirmekte ne mâna vardır? Panayır dediğimiz pazar yerleri şu asırda Avrupada kurulan sergiler değil midir? Bir oraya bir de bizim panayıra bakalım. Adetâ ilk insanların toplanıp alış veriş yapmalarına benziyor!

Bu biçimsizliğin önüne geçmek için hiç olmazsa panayırları şehirlerin kenarlarında kurmalıdır. O zaman belediye hududu içine gireceklerinden düzenlik ve temizlik de yoluna girer, şimdiki şikâyetlere de yer kalmaz. Gönen çayının iki tarafı bu gibi panayırlar için en elverişli bir yerdir. Ve bütün halk da buna taraftardır" (Kurun. 1935, 9 Temmuz).

Cantürk, aynı yılın sonbaharında da bu konudaki fikirlerini sürdürüyor ve Gönen'in daha kârlı işler görebilmesi için Sarıköy panayırının Gönen'e nakledilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Balıkesir Valisi Salim Gündoğan'ın bu konuya dikkatini çeken muhabir validen Gönenliler için bu konuda ricacı oluyordu (Kurun. 1935, 12 II.Teşrin).

Hapishane-Mahkeme

1932 yılındaki ziyareti sırasında 45 kişinin bulunduğu Gönen hapishanesini ziyaret eden Cantürk iki oda içinde kalmakta olan tutuklu ve hükümlüleri tek tek değerlendirmeye çalışmıştır. Hepsinin kalplerinde birer pişmanlık ateşinin yandığı belli olan bu kişilerden kimisi cinayetten kimisi hırsızlıktan kimisi de eşkıyalıktan mahkûmdur. 12 defa kız kaçırmak suçundan beş sene ceza alan bir kişi de aralarındadır. Gönen'den 58 yaşındaki Fırıncı Mustafa'nın durumu ise oldukça ilginçtir. Adam vurmaktan hapse düşen Mustafa önce 5 yıla mahkûm olmuş, evrakını temyize gönderince cezası 15 yıla çıkarılmıştır (Milliyet. 1932,13

Aynı yıl Gönen'de on iki tütün ve sigara kâğıdı kaçakçılığı vakası olmuştu. Kısa süre önce 12 okka kaçak esrar yakalanmıştı. Son sekiz ay içerisinde de 32 ağır ceza hâdisesi görülmüştü (Milliyet. 1932,13 Teşrinievvel).

1935 yılında Gönen'deki ağırceza işlerinin olması gerektiği kadar hızlı yürümediğini söyleyen Cantürk bu durumun mahkeme üyelerinin eksik olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Aynı sırada Gönen hapishanesinde, aralarında 60 ve 80 yaşlarında insanların da bulunduğu, 50 kişi vardı. Bunların çoğu adam öldürmekten mahkûmdu (Kurun. 1935, 9 Temmuz).

Posta İdaresi

1935 yılına kadar Gönen'e haftada üç gün posta geliyordu. 1935 Temmuzundan itibaren yapılan düzenlemeyle her gün posta gelmeğe başlamıştı. Bu konudaki emir gelir gelmez halkla paylaşılmış, Gönen halkı hükümetin bu kararından dolayı çok memnun olmuşlardı. Yıllardır burada Posta Direktörü olarak bulunan Nuri Meriç görevlerini gayet düzgün yaptığı için herkes ondan memnundu (Kurun. 1935, 9 Temmuz).

Gönen Ekonomisi

Ekonomisi tarıma dayalı Gönen ürün çeşidi bakımından oldukça zengindi. Bunların başında tütün, koza, bostan ve hububat geliyordu. Yalnız meyvesi azdı (Kurun. 1935, 9 Temmuz). 1929'da Gönen'den dışarıya 1.600 ton buğday, 1.300 ton arpa, 850 ton mısır, 4.500.000 adet yumurta satılmıştı (Milliyet. 1930, 13 Temmuz).

Cantürk'ün 1930 yılındaki ziyaretine ilişkin aktardığı bilgiler Gönen'in de yurdun pek çok yeri gibi Dünya Ekonomik Krizi'nden ağır bir darbe aldığını göstermektedir. Nitekim kozacılığı ile ünlü olan ilçede senelik 106.000 lira değerinde 85.000 kilo koza çıkarken, 1930 yılı itibariyle önemli bir sarsıntı yaşanıyordu. Koza piyasası 113-37 iken günden güne düşerek 64-45-80 kuruşa kadar gerilemişti. Oysa bir önceki yıl piyasa 110-168'den açılmış, ortalamada 145 kuruş olmuştu. Halk bu düşüşten çok etkilenmişti. Aynı durum buğday ve arpada da yaşanıyordu. Özellikle afyonlar 6-10 liraya kadar düşmüştü ve tütünlerin de böyle olmasından korkuluyordu.

Gönen tütünleri iyi cinsti ve kuruduğu anda içilebilir kalitedeydi (Milliyet. 1930, 13 Temmuz). Ancak buranın tütünlerinin tahammür (mayalanma) dönemi zor olmakta şıra gibi sular akmaktaydı (Milliyet. 1932,13 Teşrinievvel). Gönen'de daha önceleri iki milyon kiloya yakın tütün çıkarken 1928-1930 yılları arasında senelik üretim ortalaması 600.000 kilo olmuştu. Düşüşün ana sebebi ise *"akdamar ve demirkiri"* denilen hastalıktı. Sisli havalarda yaprakların üzerine su toplanıyor, arkasından şiddetli güneş çıkınca hastalık etkisini gösteriyordu. Bununla beraber hastalık genel değil mevzi düzeyindeydi. İlçedeki aylık tütün sarfiyatı 6000 lira tutmaktaydı. İnhisar idaresi Gönen'de henüz inşaata başlayamamıştı. Gerek bina ve gerekse deponun yapılması daimi masraftan kurtulmak için iyi olacaktı (Milliyet. 1930, 13 Temmuz).

1932 yılına gelindiğinde tütün rekoltesinin 200.000 kilo olacağı bile şüpheliydi. Gönen'de tütün aleyhine propaganda yapılmış olduğundan bu ürünün ziraatı iyice düşmüştü. İnhisar idaresi 21'den 85 kuruşa kadar tütün almıştı. Tüccarlar da tütünü ucuza almaya devam ediyordu. Üretici ise elindeki bir milyon kilodan ancak yüz bin kilosu satabilmişti. Tütünün satılamaması vergi tahsilatını da -özellikle de hususi muhasebe gelirini- düşürüyordu (Milliyet. 1932,13 Teşrinievvel).

Gönen halkının yaşadığı ekonomik sıkıntıların da etkisiyle olsa gerek 1933'ün Mart ayı itibariyle icradaki dosya sayısı 5853'ü bulmuştu. Bunlardan 5683'ü bir önceki yıldan devrolunan dosyaydı. Bu tıkanıklığın sebebi ise memur sayısının yeterli olmamasıydı. Bu durumun adalette gecikmeye yol açtığını belirten muhabir acilen tedbir alınması ve icra dairesine memur takviyesi yapılması gerektiğinin altını çiziyordu (Akşam. 1933, 10 Mart).

Kazanın batı ve güney kısımlarında 38.000 hektar büyüklüğünde ormanlar vardı. Bu ormanların % 60'ı kayın % 33'ü meşe ve geri kalanı da çam, çınar ve kızılağaçtı. Yıllık 150 m^3 kereste İstanbul'a sevk ediliyordu (Milliyet. 1930, 13 Temmuz).

1930 yılı itibariyle kaza çapında dokuz maden keşfedilmiş ve iki madenin işletilmesine başlanmıştı. Bu madenler demir, kurşun, gümüş, borasit, manganez, pirit, zenk, kükürt, bakır ve simli kurşundu. Bunların ruhsatları verilmiş olduğundan yatırımcı bir şirkete devrolunması arzu ediliyordu (Milliyet. 1930, 13 Temmuz).

Ulaşım

Gönen'in coğrafi konumu ve iskelelerden uzak olması ilçedeki ekonomik potansiyelin değerlendirilmesi yönünde önemli engellerden biriydi. Bandırma-Gönen yolu uzun yıllardan beri bakımsız kaldığı için bu iki ilçe arasındaki ulaşım oldukça zordu. Nihayet Balıkesir Valiliği bu şoseyi ele alarak yaptırmış, 1935 yılı itibariyle iki ilçe arasındaki ulaşım sorununu çözmüştü. Gönen'in denize açılan bir başka kapısı olan Gönen-Balya-Ayvalık güzergâhında bir şosenin açılması da ilçe için hayati öneme sahipti. Eğer iki ilçe halkı işbirliği yapıp Balya-Gönen şosesini yapabilirlerse Balıkesir il merkeziyle Gönen'in ulaşımı da kolaylaşacak, Balıkesirliler Gönen'in sebzeleri ve kaplıcası için en önemli müşteri olacaklardı. Diğer yandan Ayvalık'a açılacak bir şosenin de Ayvalık ile Gönen arasındaki ticareti artıracağına şüphe yoktu. Balya Kaymakamı Rifat Bey yolun Balya kısmının yapımı için çalışıyordu. Eğer Gönenliler de onun gibi

çabalarsa yolun kısa sürede açılması ve Gönenlilerin emeline ulaşması mümkün olurdu (Kurun. 1935, 12 II.Teşrin).

Tuzakçı Köyü Ziyareti

Cantürk, Tuzakçı'yı 1932 yılında Kaymakam ve Jandarma Kumandanı ile birlikte ziyaret etmiştir. Gönen'in en büyük köyü olan Tuzakçı'da 280 hane, 1400 nüfus vardı. Hububat, koza, tütün, bol miktarda bostan ve mısırın yetiştiği bu köyün özellikle tereyağı çok nefis ve meşhurdu. Ancak bu köyde kendi toprağını işleyen hane sayısı sadece 100'dü. Diğerleri civar köylere giderek toprak işliyordu. Köyün havası ve suyu iyiydi. Sıtma yoktu. Köy halkı Gönen deresinin suyunu içmekte oldukları için öğretmen Haki Beyin çabasıyla köye bir saat mesafede bulunan Kafara bayırındaki kaynak suyunun köye ulaştırılması için çalışmalara başlanmıştı.
İşgal zamanında köy halkı –özellikle de kadınlar- kurtuluş için hizmet etmişlerdi. İki kişi de istiklâl madalyası almıştı. İçki, kumar ve fuhuş gibi ahlâksızlıklar köyde meçhuldü. Köydeki kahvelerde tavla ve iskambil dahi yoktu. Doğum fazlaydı. Bir senedeki ölüm sayısı ise 8-10 kişiydi. Okula devam eden öğrenci sayısı 120 idi. Halk dershanesinde de 150 köylü vesika almıştı. Geçim durumunun iyi olduğu köyde herkes hükümete vergisini verebilmekteydi. En önemli dertleri ise tütünlerini satamamış olmalarıydı ve köylünün gözleri bir alıcı çıkması için yollardaydı (Milliyet. 1932, 9 Teşrinievvel).

Sarıköy Ziyareti

1933 yılında Gönen'in Sarıköy nahiyesini iki saatliğine ziyaret eden muhabir buranın tarihinin antik çağa kadar uzandığını, çevrede çıkan tarihi eserlerin de bu kanıyı desteklediğini belirtmiştir.

Her yıl haziran ayında meşhur bir panayıra ev sahipliği yapan Sarıköy'ün arazisi çok verimliydi. Bu yüzden her cins zahire yetişiyordu. Özellikle de karpuz, tütün, koza ve üzümü çok rağbet görüyordu.

Sarıköy'de 1933 yılı itibariyle 3.750'si merkezde olmak üzere 13.700 kişi yaşıyordu. Kasaba içinde 8 kahve ve 60 dükkân bulunuyordu. Belediye teşkilatı vardı ve yıllık geliri 4470 liradan ibaretti. Bir doktor ile bir de nüfus memuru mevcuttu. Belediye başkanının gayretiyle kasabada imar çalışmaları yapılmıştı. Bir hamam ve bir umumî tuvalet inşa edilmiş, Gönen caddesi açılmış ve kaldırımla döşenmiş, belediye kahvesi genişletilerek üzerine üç oda eklenmişti. Köy halkı yeni ve güzel bir cami yaptırmıştı. Kaza merkezinde bir radyo olduğu halde Sarıköy'de iki radyo vardı.

Baştan başa ahşap olan Sarıköy'de aydınlatma gaz lâmbaları ile sağlanıyordu. Binalar ikişer katlı ise de çoğu köhneydi. Hükûmet konağı da kısmen harap haldeydi. Yangın tehlikesinin oldukça yüksek olduğu bu nahiyede belediyenin bir motörpomp alması önemli bir hizmet olacaktı ve Ragıp Kemal Bey'e göre belediye bunu mutlaka yapmalıydı.

Nahiyede dört okul açılmıştı. Ancak muhabir bunlardan yalnız merkez mektebini ziyaret edebilmişti. Bu okulun son sınıfındaki zeki ve başarılı bir öğrencinin fakirlik sebebiyle eğitimine devam edemeyeceğini öğrenen Cantürk, maddi durumu yerinde olanları bu öğrencinin elinden tutmaya çağırıyordu.

Ragıp Kemal Bey dikkatini çeken ve üzüldüğü bir gözlemini okuyucularıyla paylaşmıştı. Bu kasabada emekli, memur ve aydın kişiler olduğu halde gazete okumadıkları için dünyadaki gelişmelerden bihaberdiler. Ne kahvehanelerde ne de evlerde gazete ve kitap vardı. Buradaki insanlar gelip geçen yolculardan bir gazete bulabilirlerse adeta kapışıyorlardı (Akşam. 1933, 13 Mart).

Kavak

Cantürk'ün 1935 yılında panayır dönüşünde ziyaret ettiği Kavak nahiyesi 10 köyden oluşuyordu. Merkez köyde 200 hanede 800 nüfus vardı. Bandırma-Gönen yolunun ortasında yer alan bu nahiye ilk bakışta ağaçlıkları ve yel değirmenleri ile dikkat çekiyordu. Ancak muhabir kasabada hiç kavak ağacı olmamasına rağmen buranın adının Kavak olmasını oldukça yadırgamıştı.

Kavak halkının bir kısmı Rumeli muhaciriydi. Ragıp Kemal Bey'in edindiği izlenimine göre köy ahalisi çok uyanık, yaşayışın ne olduğunu anlamış, çalışkan ve namuslu insanlardı. Gayet gürbüz ve pehlivan yapılılardı.

Kavak'ta köyün ortasından geçen geniş ve temiz bir cadde vardı. Bu caddenin uygun bir yerine Cumhuriyet Meydanı yapılmış, ortasına da bir andaç ve birkaç tane de ağaç dikilmişti. Nahiye dairesi, jandarma, telefon ve köy odaları temiz ve düzenliydi. Çarşıda köy için gereken dükkânlar ile bir araba yapıcısı, iki tane de kahve vardı. Evlerin bahçeleri çitle çevriliyse de nahiye müdürünün emriyle bunlar beyaz duvarlarla çevrilmeye başlanmıştı. Köyün suyu ve havası iyiydi. Sıtma gibi hastalıklar yoktu. Etraftaki ufak tefek bataklıklar da kurutulmuştu.

Köyün girişine yeni bir hükümet konağı yapılıyor, bu bina için gerekenler köylüler tarafından karşılanıyordu. Konak inşaatının karşısına da büyükçe bir ilkokul yapılmıştı. Muhabir bu binaya girmemişse de hem okulun dışarıdan görünümü hem de içine girenlerin anlattıkları binanın çok kötü olduğu yönündeydi. Görünüşe göre yapılan masraflar ve emekler boşa gitmişti. Bununla birlikte nahiyede toplam üç okul vardı.

Kavak nahiyesi buğdayının güzelliğiyle anılmaktaydı ve adeta Gönen ilçesinin zahire merkeziydi. 8 tane yel değirmeni vardı. Ayrıca son sistem bir un fabrikası da yapılmaktaydı. O yıl ekinler dolgun ve bereketliydi ve ziyaret esnasında nahiye halkı ekinlerini biçmekle ve harman yapmakla meşguldü (Kurun, 935, 11 Temmuz).

Bakırlı Köyü

1933 yılındaki ziyareti sırasında Gönen Kaymakamı Zeki Bey'in refakatinde Bakırlı köyüne giden Ragıp Kemal Bey köyle ilgili şu bilgileri vermiştir:

"Bugün 67 hane ve 300 nüfus vardır. Bunların hepsi çalışkan ve kanaat ehli adamlardır. İçlerinde kavga gürültü olmadığı gibi mahkemede de davaları yoktur. Suyu, havası iyidir, sıtma nedir bilmezler!. Geçimleri yolundadır, vergiye de borçları yoktur. Kırk sene evvel Şimniden 7 hane olarak gelmişler, kırk senede 67 hane olmuşlardır.

(21) sene evvel koleradan (20) kişi ve muharebede de (10) kişi zayiat vermişlerdir. 70 yaşında üç ihtiyarları vardır. Hiçbir dertleri yoktur" (Akşam. 1933, 10 Mart).

4. ERDEK İZLENİMLERİ

1930 yılında *"Kiraz Bayramı"* vesilesiyle Erdek'i ziyaret eden Ragıp Kemal Cantürk iki yıl sonra, 1932'de tekrar ziyaret ettiğinde ilçede hiçbir değişiklik görmemiştir. Zira Yunan istilasında harap olan bu kasabaya bir iki mağazadan başka bir şey yapılmamıştı.

Bandırma'ya iki güzel şoseyle bağlı olan Erdek'e motorlu araçlar yarım saatte varıyordu. Yol ücreti ise kişi başı yarım liraydı.

Cantürk, Erdek halkıyla yaptığı temaslarda insanların geleceğe üzüntü ve endişeyle baktığını tespit etmişti. Çünkü kazanın temel ürünleri zeytin ve balık olduğu halde her iki geçim kapısının önü de tıkanmıştı. Bunun sebebi de inhisar idaresinin tuz meselesini çözememiş olmasıydı. Yunanlı balıkçılarla rekabet şansı kalmadığından Erdek'te balıklarla zeytinler depolarda çürüyor ve müşteri bulamıyordu. Çözüm tuz fiyatının düşürülmesi ve parasının da balık ve zeytin ihraç edildiği zaman tahsiliyle mümkün olabilirdi. Ama bu durum pek çok makama bildirildiği halde henüz bir çözüm gerçekleşmemişti.

Ekonomik olarak umut verici bir gelişme ise birisi merkezde olmak üzere beş zirai kredi kooperatifinin kurulmuş olmasıydı. Merkezdeki faaliyet halindeydi. Diğerleri de yakında işe başlayacaklardı.

Ragıp Kemal Bey Erdek ziyareti sırasında köylerde sakin Pomaklar arasında sürmekte olan ve ona tuhaf gelen bazı gelenekleri de aktarmıştır. Muhabirin bu konudaki duyumları şunlardır:
"1-Pomaklar kehleleri öldürmezler, tutar atarlarmış! Sebebi de öldürürler ise o kadar malları noksan olurmuş!
2-Keçiyi şişte kebap ettikten sonra parçalarını kuşaklarının arasına sokarlarmış! Ve gittikleri yerde çerez gibi çıkarıp yerlermiş! Hattâ bir erkek et kokmazsa kadınlarca asla makbul olmazmış!
3-Kızlar gelin gittikleri evde kendi odalarına girer girmez iç taraftan kapının balâsına avucunda tuttuğu bir tutam sade yağı yapıştırırlarmış! Bunun sebebini bilen yoktur.
Pomaklar vurucu, kırıcı adamlardır" (Milliyet.1932,14 Teşrinievvel).

SONUÇ

1930-36 yılları arasında Bandırma ve çevresine dair yirmi civarında gezi yazısı kaleme alan Ragıp Kemal Cantürk, başka yerlerde olduğu gibi söz konusu yöreyle ilgili de önemli ayrıntılara yer vermiştir.

Cantürk'ün anlattığı Bandırma 1930'larda küllerinden yeniden doğmaya çalışan bir kenttir. Bu zorlu aşamada en önemli gücü ise transit bir liman kenti olmasıdır. Bu sayede ekonomik canlılığını sürdürebilen Bandırma, belediyenin öncülüğünde yeni kamu hizmetlerine kavuşabilmiş ve kentleşmesine ivme kazandırabilmiştir.

Aynı yıllarda Manyas, Bandırma'nın mütevazı ama önemli bir nahiyesi olarak gelişimini sürdürmektedir. Tarım potansiyeli yüksektir. Tarihi panayır çekiciliğini sürdürmekte, hem ticaret hem eğlence için gelen konuklarını tatmin etmektedir. Ne var ki nahiyede bir belediye teşkilatının olmaması, kentleşme açısından önemli bir engel teşkil etmiştir.

Yörede Bandırma ile birlikte önemli olan ikinci ilçe Gönen'di. Bu ilçe tarım ve kaplıca turizmi açısından müthiş bir potansiyele sahip olsa da ulaşım sebebiyle bu kaynaklarını yeterince değerlendiremiyordu. Diğer yandan Cantürk'ün gezi yazılarına yansıdığı kadarıyla Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan yörede en çok etkilenen ilçe Gönen olmuştur. Ürünlerin üretim miktarı azaldığı gibi fiyatlar da düşmüştür.

Yunan işgalinden derin bir yara alarak kurtulan Erdek ise durağan bir haldeydi. İlçede en önemli geçim kapıları olan balıkçılık ve zeytincilik tuz fiyatları yüzünden büyük bir darbe almıştı. Bu sebeple Erdek yaralarını saramadığı gibi geleceğe de umutla bakamıyordu.

Gezdiği yerlerde okulları görmeyi ve okuyucularına anlatmayı önemseyen Cantürk'ün yöredeki gezilerinde –istisnai durumlar haricinde- eğitime dair verdiği haberler çok da iç açıcı değildir. Özellikle Gönen'de ciddi bir okulsuzluk göze çarpmaktadır.

Tefrikalarda dikkat çeken bir başka unsur yöredeki kültürel çeşitliliktir. Manyas'ta Çerkeslere konuk olan muhabir bizzat gördüğü kültürel ögeleri anlatmış, ne var ki aynı ilçedeki Kazaklar ile Erdek'teki Pomaklar hakkında ise duyumlarını aktarmakla yetinmiştir.

KAYNAKLAR

R. K. (1930, 13 Temmuz). Anadolunun her köşesinde birer çift yaşıyor… Milliyet, s. 3.
Ragıp Kemal. (1932, 9 Teşrinievvel). İşile, gücü ile ve alışverişi ile meşgul bir köy… Milliyet, s.7.
Rağıp Kemal. (1932,13 Teşrinievvel). Tekaütler için en kolay geçim yeri… Milliyet, s. 6.
Rağıp Kemal. (1932,14 Teşrinievvel). Pomakların değiştirmedikleri âdetleri. Milliyet, s. 5.
Ragıp Kemal. (1933, 20 Şubat). Bandırmada göze çarpan bir imar faaliyeti var. Akşam, s.7.
Ragıp Kemal. (1933, 3 Mart). Bandırmada mütemadiyen yeni bina yapılıyor. Akşam, s. 10.
Ragıp Kemal. (1933, 7 Mart). Bandırmada bir şefkat yurdu: yeni hastane. Akşam, s. 4.
Ragıp Kemal. (1933, 10 Mart). Gönen kaymakamı geceleri köylüleri okutuyor. Akşam, s. 10.
Ragıp Kemal. (1933, 13 Mart). Her tarafı eski eserlerle dolu bir yer: Sarıköy… Akşam, 4.
Cantürk, Ragıp Kemal. (1935, 26 Mayıs). Bandırmada yenilikler. Kurun, s. 6.
Cantürk, R. K. (1935, 30 Mayıs). Bandırma Hapishanesini ziyaret. Kurun, s. 6.
Cantürk, R.K. (1935, 3 Haziran). Manyas panayırı her yıldan iyi hazırlandı. Kurun, s. 6.
Cantürk, R.K. (1935, 6 Haziran). Manyas panayırında neler gördüm ? Kurun, s. 6.
Cantürk, R.K. (1935, 9 Haziran). Manyas panayırı canlı bir şekilde devam ediyor. Kurun, s. 6.
Cantürk, R.K. (1935, 6 Temmuz). Manyasta-Sıtmaya karşı neler yapıldı? Kurun, s. 5.
Cantürk, R.K. (1935, 9 Temmuz). Gönende- ilk okulları çoğaltmalı. Kurun, s. 5.
Cantürk, R. K. (935, 11 Temmuz). Gönenin güzel bir nahiyesi. Kurun, s. 5.
Cantürk, R. K. (1935, 31 I.Teşrin). Köyde ahenk var! Kurun, s. 9.
Cantürk, K. (1935, 9 II.Teşrin). Manyas gölü kıyısında. Kurun, s. 8.
Cantürk, R.K. (1935, 12 II.Teşrin). Gönen yollarını tamamlamak lâzım! Kurun, s. 8.
Cantürk, R. K. (1936, 22 Temmuz). Bandırmada Belediye. Kurun, s. 4.
Cantürk, R.K. (1936, 13 Ağustos). Bandırmada bayındırlık. Kurun, s. 5.

Arkeoloji
(Archaelogy)

Granikos Savaşında Pers Ordusunun Harekat Merkezi: Zeleia Antik Kenti ve Lokolizasyonu

Doç. Dr. Reyhan KÖRPE [1]

ÖZET:

Büyük İskender'in M.Ö. 334 yılında Biga yakınlarındaki Kocabaş çayı kıyısında, Pers ordusunu yendiği Granikos savaşı eskiçağ tarihinin en önemli olaylarından biridir. Perslere karşı kazandığı bu ilk büyük zafer Büyük İskender'e Asya'nın kapılarını açtığı gibi, yeni bir çağın da başlangıcı olmuştur. Bu savaşta Makedonya'dan Çanakkale Boğazını aşarak gelen Büyük İskender'in ordusu, Zeleia'dan gelen Pers ordusuyla karşılaşmıştır.

İlk defa Homeros'un İliada destanında adı geçen Zeleia, tarih içinde kendisinden çok fazla bahsedilen bir kent değildir. Kent ile ilgili antik çağlardaki en önemli kayıt Granikos savaşından önce Anadolu'daki Pers askeri gücünün burada toplanması ve Pers komutanlarının savaş ile ilgili kararları almalarıdır. Daha sonra da Pers ordusu batıya doğru hareket etmiş ve savaşın yapıldığı Granikos ırmağı kıyısında Büyük İskender'i beklemiştir.

Tarih içinde önemli bir olaya ev sahipliği yapmış olan Zeleia kenti, 20. yüzyılın başında bölgede araştırmalar yapan W. Leaf tarafından Sarıköy yakınındaki Üvecik Tepe üzerine yerleştirilmiştir. Geçen zaman içinde eskiçağ tarihi ile ilgili yapılan tüm yayınlar Leaf'in bu önerisini aldıklarından Zeleia, Sarıköy olarak adeta bütünleşmiştir.

Fakat 2006-2007 yılları arasında bu civarda tarafımızca gerçekleştirilen ilk arkeoloji yüzey araştırmaları Sarıköy yakınındaki Üvecik Tepe'nin gerek boyutları, gerekse arkeolojik materyalin eksikliği nedeniyle Zeleia olamayacağını ortaya koymuştur. Civarda yapılan araştırmalarda ise, Sarıköy'ün doğusunda, Gönen çayı kıyısındaki Bostancı, Höyük Tepe'nin Zeleia için çok daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Buradaki yerleşimin kent ile ilgili antik kaynakların verdiği tarife uygun olarak Aesepos (Gönen) çayı kıyısında olmasının yanı sıra büyüklüğü ve arkeolojik buluntular nedeniyle de Zeleia olması çok daha uygundur.

Tepe üzerinde yapılan yüzey araştırmalarında Geç Tunç Çağından itibaren yerleşilmekte olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yerleşimi çevreleyen bir sur duvarı ile akropolünde tapınak olması muhtemel yapılara ait mimari kalıntıların varlığı da bunu desteklemektedir. Böylece, Homeros destanlarında bahsi geçen nadir kentlerden biri olan Zeleia'nın bu lokolizasyonu ile Bandırma-Gönen bölgesinin Geç Tunç Çağında Troia merkezli kültür ile olan bağı da anlaşılmış olacaktır.

Anahtar sözcükler: Zeleia, Gönen, Granikos Savaşı, Bostancı

[1] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale, rkorpe@comu.edu.tr

The Headquartes of the Persian Army Before The Battle of Granicus: Zeleia and Its Location

Reyhan KÖRPE [1]

ABSTRACT:

Alexander the Great defeated the Persian army at the Battle of Granikos army at Kocabaş Creek near Biga in 334. The battle is rightly regarded one of the most pivotal battles in ancient history. This first victory against the Persians not only opened the doors to Asia and it also opened a new era. Here the army of Alexander the Great that started off its march in Macedonia, crossing the Dardanelles Strait met the Persian army marching from Zeleia.

Zeleia, first mentioned in the Iliad, the epic poem of Homer, is not well-known city in history. The city is famous becase before the battle of Granikos the Persian commanders and satraps mustered their forces and held a council here. Later, the Persian army marched west to Granikos to meet the Macedonian army.
W. Leaf who surveyed the region at the beginning of the 20th century placed Zeleia at Üvecik Tepe near Sariköy. Since Leaf's suggestion concerning the locatiof of Zeleia became communis opinio, Sarıköy has been identified as ancient Zelaia.

However, the archaeological surveys we carried out in the area between 2006 and 2007 suggest that Üvecik Tepe near Sarıköy cannot be Zeleia due to both its dimensions and lack of archaeological material. Rather, it seems that a hill to the east of Sariköy by the Gönen Stream, Bostancı, Höyük Tepe, is more suitable to place Zeleia. The settlement is located on the banks of the Aesepos (Gönen) stream as described by the ancient sources and it seems a much better candidate to locate Zeleia due to its size and archaeological finds.

The surveys on the hill revealed that the site was inhabited since the Late Bronze Age and was surrounded by a fortification wall and has architectural remains of buildings (most likely temple). Thus, this locolization of Zeleia, one of the few cities mentioned in the Homer epics, will reveal the connection of Bandırma-Gönen region with the Troy-based culture in the Late Bronze Age.

Keywords: Zeleia, Gönen, Battle of Granicus, Bostancı

[1] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale, rkorpe@comu.edu.tr

GİRİŞ

Dünya tarihinin akışını değiştiren en önemli savaşlarından biri de hiç kuşkusuz Granikos savaşıdır. M.Ö. 334 yılının Mayıs ayının son haftaları içinde Çanakkale'nin Biga ilçesinin birkaç kilometre kuzeyinde, günümüzde Kocabaş Çayı olarak bilinen Granikos ırmağının batı yakasındaki ovada gerçekleşmiştir. Bu savaşta yaklaşık 200 yıldır Hindistan'dan Ege Denizine kadar geniş bir coğrafyaya hükmeden Pers imparatorluğunun güçleri ile Balkan Yarımadasının güneyinde ortaya çıkan taze güç Makedonya'nın genç kralı İskender karşı karşıya gelmiştir. Gerek antik kaynaklar, gerekse modern araştırmacılar bu savaşı anlatırken İskender'in ordusunun güzergahı ve konakladığı kentler hakkında oldukça detaylı bilgiler verirken, Pers ordusunun bu savaş öncesi karargah olarak kullandığı Zeleia kenti ile ilgili hemen hemen hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu antik kentin Gönen çayı yakınlarında ve günümüzde bu ilçeye bağlı Sarıköy kasabası olduğu görüşü hakimdir. Fakat tarafımızca bölgede yaptığımız arkeolojik yüzey araştırmaları bu antik yerleşimin Sarıköy kasabasının yaklaşık 6 km. doğusundaki Bostancı Höyük Tepe üzerinde olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada İskender ve Persler arasında yapılan Granikos Savaşı ve bu savaş öncesinde Pers ordusunun toplandığı Zeleia antik kentinin lokalizasyonu yapılacaktır.

Granikos Savaşı

İskender'in babası Philippos'un kendisine bıraktığı sadece Makedonya krallığı değildi. Aynı zamanda Philippos'un Yunanistan'ın yıllardır kendi aralarında çatışan kent devletlerini bir araya getirerek Perslere karşı yapılacak bir seferin sorumluluğu da kalmıştı. Kral olduktan sonra ülkesindeki karışıklıkları bastıran İskender, Pers seferinin hazırlıklarının kısa bir sürede tamamladı. M.Ö. 334 yılının Mayıs ayında İskender'in ordusu, karşıdan hiçbir direniş görmeden Sestos'un karşısında Abydos kıyılarına çıkmaya başladı. Arisbe ovasında yapılan kamptan sonra ordu doğuya doğru harekete geçti. Kıyı boyunca ilerleyip, Perkote kentinin yakınından geçerek Lampsakos'a geldi. Makedonya ordusu Lampsakos'a uğramadan güneydoğuya yönelirken, öncü süvarileri çevredeki köylere akınlar yaparak ordunun önünü açıyorlardı. (Foss, 1973:118). Böylece Kolonai üzerinden Adresteia ovasındaki Hermatos kasabası yakınlarında Granikos ırmağına ulaştıkları zaman Granikos'un batısındaki köy ve kasabalar İskender'e boyun eğmişti. (Arr. *Ana.* 1.11-12). **(Resim 1)**

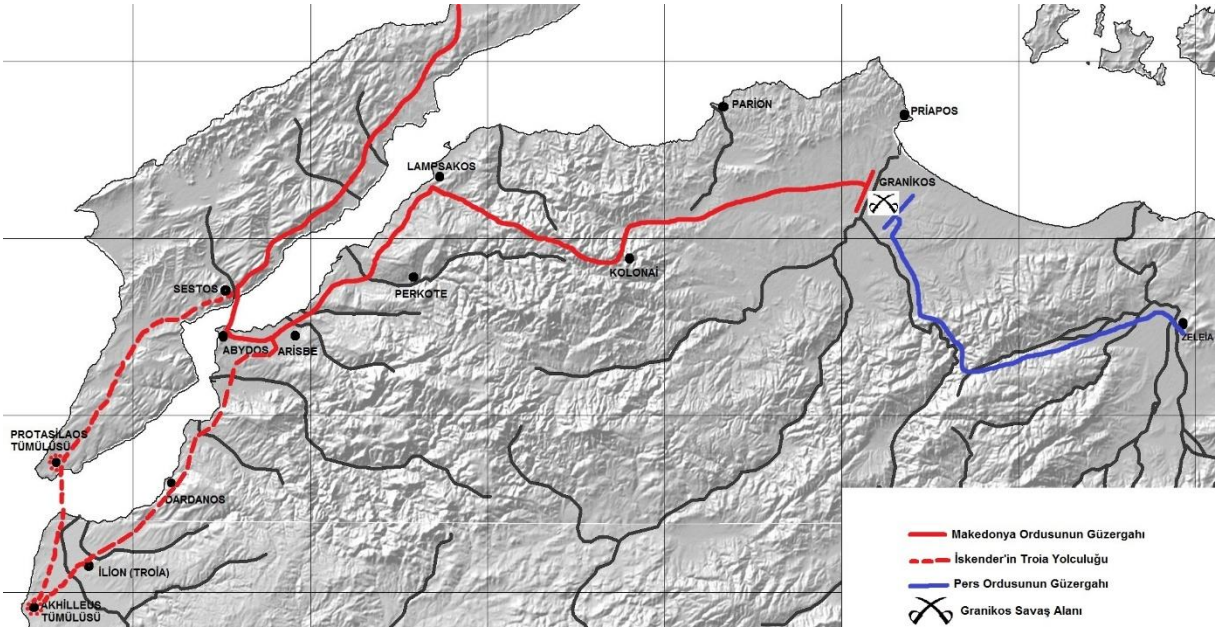

Resim 1. Makedon ve Pers Ordularının Geliş Güzergahını Gösteren Harita
Pers Ordusunun Zeleia'da Toplanması

Perslerin çok uzun süreden bu yana Philip II ve İskender'in Asya üzerine yapacağı seferden haberleri vardı. İskender'in Makedonya'dan hareket etmesinden itibaren Pers kuvvetleri Daskyleion yakınlarındaki Zeleia'da toplanmaya başlamışlardı. Pers satrapları ve komutanları savaşı nerede ve nasıl yapacaklarını tartışmak için bir araya geldiler. Uzun zamandır Büyük Kralının hizmetinde ve Pers ordusundaki paralı askerlerin komutanı olan Memnon, Makedonya falankslarının gücünü iyi bildiğinden, onlarla yüz yüze çarpışmaktansa Pers ordusunu ülkenin içlerine çekmeyi önerdi. (Mc Coy, 1989:414). Geri çekilirken de bütün ekinleri ve yiyecekleri yok edecekler ve böylece kendilerini takip eden Makedonya ordusu açlıktan zayıflayacağı gibi, ikmal yolları da kesilecekti. Aynı zamanda Makedonya'ya gönderilecek kuvvetler ve donanmayla savaş Avrupa'ya taşınabilirdi. Memnon'un önerisi Persler tarafından özellikle topraklarının yakılarak terk edilmesi taktiği nedeniyle kabul görmedi. Persler, Memnon'un savaşı bilerek uzatacağını ve bu şekilde büyük kralın yanında daha fazla iltimas kazanacağından şüpheleniyorlardı. (Arr. *Ana.,*1.12; Diod. 17.18.2-3). Ayrıca İskender'in askerlerini özellikle Memnon'a ait araziyi yağmalamamalarını emretmiş ve böylece Memnon'u Perslerin gözünde daha da şüpheli duruma sokmuş olması muhtemeldir. (Polyaen. 4.3.15). Pers savaş meclisinin kararı İskender'in ilerleyişini bir an önce durdurmak için hemen saldırıya geçmek oldu. Böylece Pers ordusu Zeleia'dan harekete geçip Granikos ırmağı doğusunda Harpagia-Didymatekhia kasabaları arasındaki alçak yamaçlar üzerine yerleşti ve Makedon ordusunu beklemeye başladılar. (Diod. 17.18.4). **(Resim 2)**

Resim 2. Granikos Savaş Alanı

İskender ve ordusu öğle saatlerinde Granikos ırmağının batısındaki ovaya ulaştığında, ırmağın karşısında doğudaki yamaçlarda Pers piyadeleri ve hemen önlerinde de süvariler savaş düzenini almışlardı. (Badian, 1973:284-285; Nikolitsis, 1974). Durumu gören İskender komutanlarıyla kısa bir görüşme yaptıktan sonra hiç beklemeden Perslere karşı saldırıya geçti. (Droysen 1917:166-180). İskender'in komutasındaki Makedonya süvarilerinin ırmağı geçmesiyle de savaş başladı. (Hammond, 1980:75,84). Öğleden sonra başlayan savaş gece yarısına kadar sürmüştü. (Körpe, 2011). Savaşın sonunda ise Persler pek çok önde gelen komutanları ile birlikte süvari birliklerinin önemli bir kısmını kaybetmişti. (Fuller, 1958:148; Tarn, 1948:16). Pers ordusunun belki de asıl gücü olan paralı Yunan birlikleri ise süvarilerin yenilmesiyle tamamen kuşatılmış ve neredeyse tamamı yok edilmişti. Savaşın ertesi günü İskender savaş meydanında ölen askerler için kısa bir cenaze töreni yaptıktan sonra hiç beklemeden Perslerin Batı Anadolu'daki başkenti olan Sardeis'e doğru hareket etti. Komutanlarından biri ise bölgeyi Pers hakimiyetinden tamamen kurtarmak amacıyla Daskyleion'a doğru yola çıktı.

Granikos savaşı sonrasında bölge kısa bir zamanda Pers hakimiyetinden çıkmış oldu. Perslerin bölgedeki önemli kentleri olan Zeleia ve çok geçmeden de Daskyleion kısa bir kuşatmadan sonra ele geçti.

Antik Kaynaklarda Zeleia

Granikos savaşı öncesinde Pers ordusunun toplandığı ve komutanların savaş ile ilgili kararları aldığı Zeleia kenti zaman içinde tarih sahnesinden çıkmış olsa da, adı bu savaş nedeniyle tarih kitaplarına iyice yerleşmiştir.

Adı ilk defa Homeros'un İliada destanında geçen Zeleia'dan şair "*Aesepos kıyısında, Zeleia civarında Lykialılar*" diye bahsetmekte ve bu civarda Lykialıların yaşamakta olduğunu bildirmektedir. (Homer. *İliada*, 22. 828-831, 835-839, 840-843). Troia savaşında, Troialıların müttefikleri olarak savaşçılar göndermişlerdir. Homeros'un Apollon'la bağlantılı kutsal bir kent olarak andığı kent Troia krallığının toprakları içinde ve en doğu sınırını oluşturmaktadır. Strabon kentten bahsederken Zeleia yakınlarında bir Apollon tapınağı ve onun kehanet merkezinden söz etmektedir. (Strab, XIII, 588; Hasluck,1910:102).

Zeleia ile ilgili en erken bilgilerimiz Homeros'tan gelmekte, fakat kentin sonraki durumu hakkında kaynaklar kesilmektedir. Sadece Zeleia'nın Granikos savaşı öncesinde Pers ordusunun toplanma merkezi olduğu dışında bilgi yoktur. Fakat gene de Zeleia'nın Lydia ve Pers hakimiyetinde kaldığı söylenebilir. M.Ö. 5. Yüzyılda Attika-Delos Deniz Birliği üyesi olan kent, M.Ö. 400-300 tarihleri arasında üzerinde Artemis başı olan bronz sikkeler basmıştır. (SNG Deutschland:1967 (Troas) 503-504). (**Resim 3)** İskender'in ordusuyla geldiğinde Zeleia Nikagoras adında bir tyranın idaresindeydi. (Athen., VII, p. 289; *Fg. hist,* gr., IV, 348; Hasluck, 1910:103). Fakat halkının Perslere istemeyerek yardım ettiğine inanan İskender Zeleialıları bağışladı. (Appian 1.17). Kent böylece Pers hakimiyetinden çıkarak yeniden bağımsızlığını kazanmıştır.

Resim 3. Ön Yüzünde Tanrıça Artemis Başı, Arka Yüzünde İse Geyik Bulunan Zeleia Sikkeleri

İskender sonrasında da kentin durumu hakkında bilgilerimiz kesilmektedir. Strabon Zeleia'nın Kyzikos'tan 190 stadia ve denizden de 80 stadia uzakta, İda Dağı'nın eteklerinin en ucunda kurulmuştur" şeklinde tarif eder. (Strab. 13.1.10; 9.15.19). Plinius'ta ise adı yazarın civar yerleşimleri bahsederken geçmektedir. (Plin. *N.T.* 1-11) Kentin Roma İmparatorluğu dönemi sonuna kadar varlığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır. (Steph. Byz. 4, 12,18). Sonraki Bizans kaynaklarında sözü edilmeyen kentin muhtemelen geç antik çağlarda bölgeye yapılan Got akınları nedeniyle terk edilmiş olduğu düşünülebilir.

Kentin İlk Lokalizasyonu

Homeros ve Strabon'un Aisepos nehri ile beslenen ve halkının refahından bahsettiği Zeleia zaman içinde unutulmuş ve kalıntıları harabeye dönerek giderek kaybolmuştur. İlk defa civardaki yazıtların incelenmesi sırasında 19. yüzyılın sonunda Sarıköy'de bulunan ve Zeleia'dan gelen bir yazıtı gören

Lolling, Sarıköy kasabası yakınındaki Üvecik tepesini Zeleia olarak lokalize etmiştir. (Lolling, 1881:229-232). (**Resim 4)**

Resim 4. Sarıköy ve Yakınındaki Üvecik Tepe

Daha sonra Kyzikos ve çevresinde araştırmalar yapan Hasluck ve Strabon'da geçen Troas kentlerinin lokalizasyonu ile ilgili araştırmalar yapan W. Leaf Leaf Sarıköy kasabası yakınında bulunan Üvecik Tepe'nin Zeleia olabileceğini ileri sürmüşlerdir. (Hasluck, 1910: 101-3; Leaf, 1923:57). Daha sonraki modern kaynaklar da Leaf'in bu önerisini kabul ederek yaptıkları yayınlarında Sarıköy'den devamlı olarak Zeleia olarak bahsetmişlerdir. (Hansen, 2004:995).

Zeleia Antik Kentinin Bostancı Höyük Tepe Üzerinde Lokalizasyonu

Fakat bölgede 2005-7 yılları arasında Granikos Projesi kapsamında yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları sırasında yaptığımız çalışmalarda bu lokalizasyonun Üvecik Tepe'deki arkeolojik verilerle uyuşmadığı anlaşılmıştır. (Rose ve Körpe, 2007; Rose, Tekkök ve Körpe, 2008). Üvecik Tepe üzerindeki yerleşim hem oldukça küçük, hem de daha kısa bir zaman aralığında kullanılmıştır. (Rose ve Körpe, 2007:105).

Civarda yapılan araştırmalarda ise, Sarıköy'ün doğusunda, Gönen çayı kıyısındaki Bostancı, Höyük Tepe'nin Zeleia için çok daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır. (Körpe, 2005: 26). Buradaki yerleşimin kent ile ilgili antik kaynakların verdiği tarife uygun olarak Aesepos (Gönen) çayı kıyısında olmasının yanı sıra büyüklüğü ve arkeolojik buluntular nedeniyle de Zeleia olması çok daha uygundur. Bostancı Höyük Tepe, yüzeyinde bulduğumuz arkaik-klasik seramik parçaları, sur duvarı izleri, büyüklüğü ve konumu itibarıyla Zeleia olmaya daha uygun durumdadır.

Bostancı Höyük Tepe, Balıkesir ili, Gönen ilçesi, Bostancı köyü sınırları içinde bulunur. Tepe, Bostancı köyünün 1.5 km. kuzeybatısında Aesepos çayının hemen kenarında yükselir ve 75 m. yüksekliğinde konik bir tepedir. Artemeia (Gönen) ovasının kuzeybatısında ucunda yer alıp, özellikle Artemeia (Gönen) ovasının kuzeyine tamamen hakim bir konumdadır. (Körpe, 2010:645). (**Resim 5-6)**

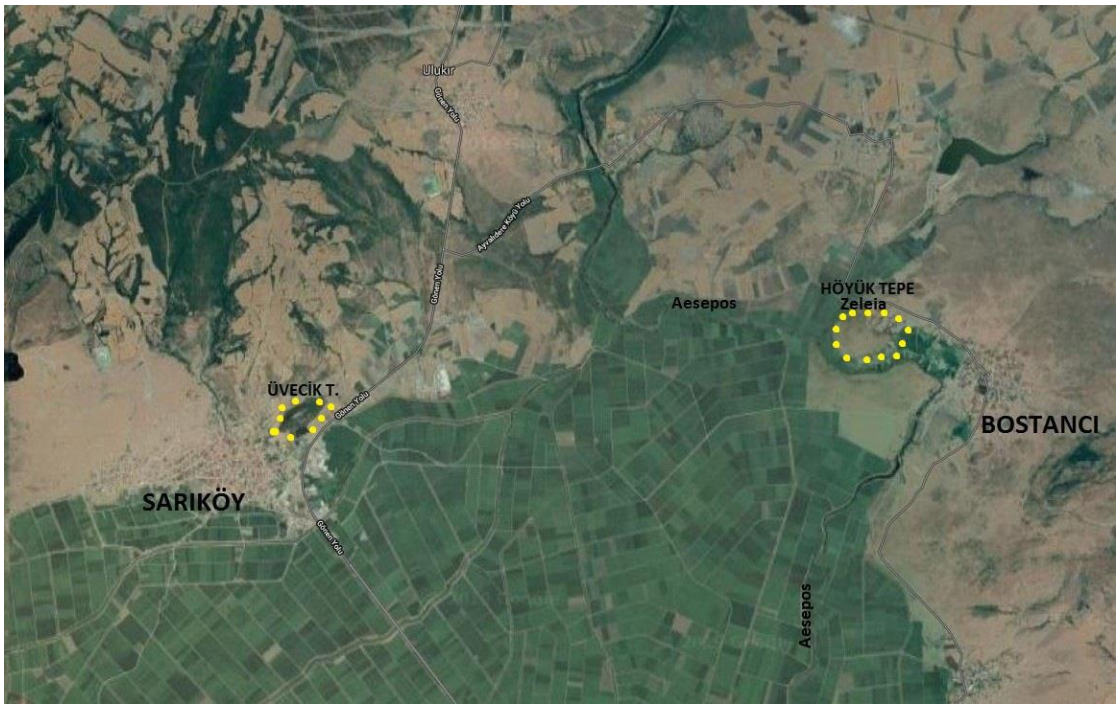

Resim 5. Uydu Fotoğrafı Üzerinde Sarıköy Üvecik Tepe ve Bostancı Höyük Tepe'nin Görünümü

Resim 6. Bostancı Höyük Tepe'nin Batı Yönden Görünümü

İlk defa 2004 yılında bölgede yaptığımız çalışmalarda tespit edilen bu yerleşimde, detaylı yüzey araştırmaları 2005 yılında yapılmıştır. (Rose ve Körpe, 2007:105). Yapılan yüzey araştırmalarında, yerleşimin, tepenin üst kısmına ve eteklerine yayılmış olduğu görülmüştür. Tepenin üstünde yaklaşık 50 m. çapında bir akropol yer almakta olup tepeyi çevreleyen sur duvarlarının sadece temelleri korunmuştur. (**Resim 7)**

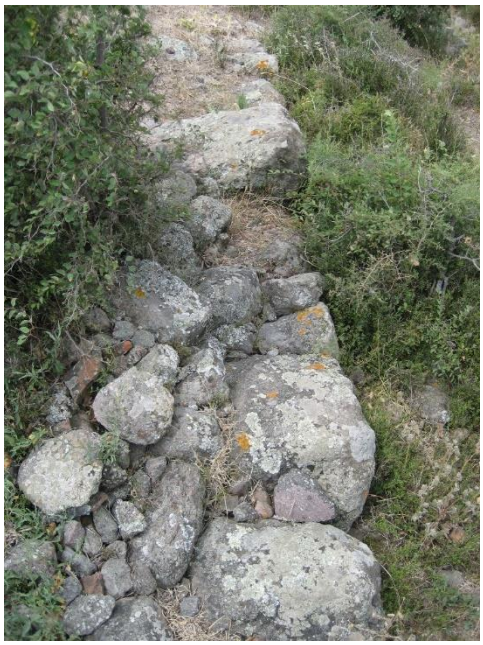

Resim 7. Bostancı Höyük Tepe Üzerindeki Antik Duvar Kalıntısı

Yoğun kaçak kazı çukurları nedeniyle tepe üstünde ve yamaçlarında bol miktarda tuğla ve çatı kiremidinin yanı sıra, Arkaik dönemden geç Bizans çağına kadarki döneme tarihlenen seramik parçaları ele geçirilmiştir. (**Resim 8)**

Resim 8. Bostancı Höyük Tepe Üzerinden Toplanan Antik Seramik Parçalarından Örnekler

Bostancı Höyük Tepe, Zeleia olarak lokalize edilmiş olan Sarıköy, Üvecik tepenin 6 km. doğusunda yer almaktadır. Sarıköy'deki yerleşimin Zeleia olarak lokalize edilmesinin nedeni Sarıköy kasabasında bulunan bazı devşirme yazıtlar ve buradaki pazardan satın alınan Zeleia sikkeleridir. Üvecik Tepe üzerinden burasının Zeleia olduğunu kanıtlayacak herhangi bir arkeolojik kanıt bulunmuş değildir. Sadece Sarıköy kasabasında bulunan yazıt ve sikkeler nedeniyle Zeleia olduğu söylenen Üvecik Tepe'de yaptığımız yüzey araştırmalarında bulduğumuz en erken seramikler M.Ö. 4. yüzyıldan daha erken değildir. Ayrıca buradaki yerleşimin yayıldığı alan Höyük Tepe yerleşiminin neredeyse 1/3'ü kadardır.

SONUÇ

Höyük Tepe, gerek konumu, gerekse burada yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları sırasında yüzeyinde bulduğumuz arkaik-klasik seramik parçaları, sur duvarı izleri, büyüklüğü ve konumu itibarıyla Zeleia olmaya oldukça uygun durumdadır. Kentin etrafında bulunan çok sayıda tümülüs antik çağlardaki zenginliğini işaret etmektedir. Üstelik Homeros, Zeleia'nın Aesepos ırmağının hemen kenarında olduğunu söylemektedir. Böylece, Homeros destanlarında bahsi geçen nadir kentlerden biri olan Zeleia'nın bu lokolizasyonu Bandırma-Gönen bölgesinin Geç Tunç Çağında Troia ile olan bağlantısını anlamamız bakımından da önemlidir. Gelecekte bu tepe üzerinde yapılacak daha detaylı arkeolojik kazı çalışmaları ile çok daha kesin bilgiler edinilebilecektir.

KAYNAKLAR

Badian, E. (1977). "The battle of the Granicus: A new look" *Αρχαία Μακεδονία II, ανακοινώσεις κατά το Δεύτερο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 19 - 24 Αυγούστου 1973, Θεσσαλονίκη (*1977) Αρχαία Μακεδονία 271-293.
Droysen, G. (1917). Geschichte Alexanders des Grossen, Berlin.
Foss, C. (1973). "The battle of the Granicus: A new look", Αρχαία Μακεδονία II, ανακοινώσεις κατά το Δεύτερο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 19 - 24 Αυγούστου 1973, Θεσσαλονίκη Αρχαία Μακεδονία,1974, 95-502.
Fuller, J. F. C. (2004). The Generalship of Alexander the Great, Cambridge.
Hammond, N. G. L. (1980). "The battle of the Granicus river", *JHS* 100 (1980) 73-88.
Hansen, M. (2004). An Inventory of Archaic and Classical Poleis, Oxford University Pres.
Hasluck, F. W. (1910). Cyzicus, Harvard University Pres.
Körpe R., (2005). "Doğu Troas Araştırmaları", *KUBABA*, 23-31.
Körpe, R. (2010). *Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (M.Ö. 545-M.Ö. 334): Arkeolojik Veriler ve Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel-Kültürel Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Körpe, R. (2011). "Büyük İskender'in Troas'ta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 9, Sayı: 10-11.
Leaf, W. (1923). Strabo on The Troad, London.
Lolling, H. G. (1881). "Mitteilungen aus Kleinasien III: Inschrift aus Zeleia",*AM*6: 229–32.
McCoy, W. J. (1989). "Memnon of Rhodes at the Granicus" *The AJPh* 110 (1989) 413-433.
Nikolitsis, N. (1974). The Battle of the Granicus, Stockholm.
Rose C. B. ve Körpe, R. (2007)."The Granicus River Valley Archaeological Survey Project, 2006" *XXIX. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,* Mayıs 2007, Kocaeli.
Rose, C. B. Tekkök B. ve Körpe, R. (2008). "Granicus River Valley Survey Project 2004-2005", *Studia Troica*, 65-150, 2008.
SNG Deutschland, (1967). *Nachtrage* ii_H. von Aulock, *SNG Deutschland: Sammlung von Aulock*, xvi: *Nachtrage* ii: *Mysien. Troas.Aeolis. Lesbos,* Berlin.
Tarn, W.W. (1948). Alexander the Great, II Sources and Studies, Cambridge.

Kyzikos Hadrian Tapınağı Kazılarında Ele Geçen Herakles'e Ait Kabartma Parçaları Üzerine Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Nurettin Koçhan [1]
Ahmet Tercanlıoğlu [2]

ÖZET

Herakles ya da Latinler'in Herkül olarak adlandırdıkları Yunanlılar'da kahraman, Latinler'de tanrı olarak saygı gören Antik Dönem'in en önemli figürlerinden birisidir. Herakles'in dahil olduğu ya da doğrudan etkilediği olaylar Antik Dönem için görsel medya olarak adlandırılabilecek vazo resimlerinden kabartmalara, edebi metinlerden heykellere birçok alanda kendine yer bulabilmiştir. Kyzikos Hadrian Tapınağı kazılarında ele geçen Herakles'e ait olabileceği düşünülen kabartmalar parçaları çalışmamızda ele alınmıştır. Kyzikos Hadrian Tapınağı'ndaki Herakles'e ait olduğu düşünülen kabartmalar çağdaşı yapılar dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ele geçen eserlerin bağlantılı olduğu mitolojik sahne kısaca anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kyzikos Hadrian Tapınağı, herakles, mitoloji

1 Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. nkochan@bandirma.edu.tr
[2] Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. ahmettercanlioglu78@gmail.com

Examination of the Few Pieces of Herakles' Relief from the Ruins of Cyzicus Hadrian Temple

Prof. Dr. Nurettin Koçhan [1]
Ahmet Tercanlıoğlu [2]

ABSTRACT

Herakles or Latins in Hercules was the most important figür in ancient time, which was respected as a hero in the Greeks and as a god in the Latins. Herakles is also directly affected by such events, they were seen from the pictures of vases to literatures writings and sculptures. Which could be in ancient media in that time. Cyzicus dealt with our work on the building of reliefs that were thought to have belonged to Heracles, which was found during the excavations at Hadrian's Temple. The reliefs of the Temple of Hadrian of Cyzicuss, which were thought to belong to Herakles, were tried to be evaluated on the establishment of contemporary buildings. Also the mythological scene was explained briefly.

Keywords: Cyzicus Hadrian Temple, Herakles, mythology

1 Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. nkochan@bandirma.edu.tr
[2] Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. ahmettercanlioglu78@gmail.com

Hadrian Tapınağı Bandırma-Erdek karayolu üzerinde yer alır (Koçhan, 2011: 77). Roma İmparatorluk Dönemi'nin en büyük tapınaklarından biridir. Herakles ile ilgil buluntuların yeraldığı tapınak frizi gerek uzunluğu gerekse yüksekliği ile antik dönemin önemli heykeltıraşlık çalışmalarını barındırmış olmalıdır. Tapınak depremlerden büyük zarar görmesinin yanısıra insan faktörünün de çeşitli dönemlerde tapınağa zarar vermesi nedeniyle günümüze gelebilen kalıntılar fazla değildir.

Herakles Antik Yunan Mitolojisinin en önemli kahramanıdır. Romalılar ise tanrı olarak tasavvur etmişlerdir. Herakles, Roma Dünyası'ndaki adı ile Herkül, Zeus'un oğlu olmasına rağmen; anası, Alkmene ölümlüdür[1]. Alkmene Thebes'li Amphitryon'un karısıdır; Alkmene ve Amphitryon'un soyu kahramanlık özellikleri olan Perseus'a dayanır (Daly, 2009:67). Herakles'in doğumu bazı antik kaynaklarda da yer alır; Zeus'un Herakles'in korkusuz tohumlarını taşıdığı (Pindar, Nemean, X: 15), Zeus ve Hera arasında Herakles'in doğum öncesi ve sonrası diyaloglar bu anlatılara örnek gösterilebilir (Homer, İliad, XIX: 95-135). Herakles isminin kökeni tartışmalıdır. Ancak burada, konumuz olmadığından Herakles'in kökenine değinecek değiliz. Herakles ismi, Pythia kâhini tarafından konulmuş, asıl adı soy kötüğüne bakıldığında Alkides'tir (Erhat, 2010: 137).

Herakles hakkındaki kaynakların birçoğu günümüze kadar ulaşmamıştır. Herakles'in Klasik çağa kadar kahraman olarak yaşadıklarını Carpenter üç bölümde ele alır: athloi, prakseis, parerga (Carpenter, 2002: 119). Athloi, Herakles'in Eurystheus'un emriyle yerine getirdiği on iki görevi içerir (Homer, Iliad, XIX:130). İkincisi prakseis, Herakles kendi özgür iradesi ile yaptığı işlerdir. Parerga olarak adlandırılan son bölüm ise işlerini yaparken yaşadıklarıdır (Carpenter, 2002: 119).

Bazı antik metinlerin yanısıra, görsel sanatların hemen hemen hepsinde de Herakles kullanılmıştır; vazolarda, kabartmalarda, sikkelerde vb.. Herakles'in anlatımının bulunduğu kabartmalar ve diğer betimleyici çalışmalar birçok mimari yapıyı süslemiştir. Arkaik örneklerden Foce del Sele'den (Brommer, 1986: 57) Selinunt C Tapınağı'na kadar birçok alanda görülmektedir (Fuchs, 1969: 406, fig. 451). Herakles'in mimari yapılardaki asıl önemi Klasik Dönem ile birlikte Olympia Zeus Tapınağı'nda ortaya çıkar (Ashmole and Yalouris, 1967 :22-29, plate 143-211). Ayrıca Hellenistik Dönem'de de Herakles yontuları yapılmaya devam edilmiştir. Roman Dönemi'nde ise Delphi (Weir, 2004:141), Leptis Magna vb. kentlerde Herakles ve O'nun ile ilgili kabartmalar işlenmiştir.

MS 2. yy' da inşa edilen Kyzikos Hadrian Tapınağı da Herakles ile ilgili yontular barındıran mimari yapılardan biridir. 2018 kazı döneminde ele geçen Herakles'e ait keule ve yüksek ihtimalle Herakles'in dâhil olduğu bir sahnenin parçası olan, friz yüksekliğine göre alçak olan kaya kabartması bu tezimizi destekler niteliktedir. Ele geçen parçalar in situ olmamakla birlikte tapınağın, kireç ocağı olarak kullanılması veya olasılıkla Orta Çağ'da ticari amaçlı lokasyon ya da depo olarak kullanılmasından kaynaklı, 31 N açmasında ele geçmiştir. Ele geçen parçalar oldukça yıpranmıştır (Res. 1-2).

Keulenin ve kaya kabartartmasının bir kısmı ele geçmesine karşın bunun Herakles'in keulesi olduğuna şüphe yoktur. Herakles'in keulesi vazo resimlerinden kabartmalara kadar birçok alanda benzer tarzda kullanılmıştır. Bazı yazarlar, Robert Graves *The Greek Myths,* Keulenin yabani zeytin ağacından olduğunu iddia ederler. En erken örneklerinden, İtalya Bari Museo Archeologico Nazionale'deki (Env. no.: 65362) Herakles'ten Roma Dönemi Herakles betimlerine kadar büyük bir değişim geçirmemiştir (LIMC, IV-2, 1988: 475, fig. 461). Ancak genel hatları ile olmasa da zamanla keulenin betiminde bazı

[1] Herakles'in baba tarafı üzerine detaylı litaratür için bkz. LIMC IV-1 Eros-Herakles, s. 728.
[2]https://arachne.unikoeln.de/arachne/index.php?view[section]=uebersicht&view[layout]=objekt_item&view[caller][project]=&view[page]=92&view[category]=overview&search[data]=ALL&search[mode]=meta&search[match]=similar&view[active_tab]=overview&search[constraints]=keule Erişim Tarihi: 16.09.2019

değişiklikler olmuştur (bkz. LIMC, IV-2, 1988, 507, fig. 921). Kyzikos kökenli Herakles[1] örneklerinde ise Keulenin üzerinde yeralan ağaç budaklarının çıktığı üçgeni anımsatan kısım genelde tutamaktan ziyade topuzumsu baş kısmına doğrudur. Kyzikos Hadrian Tapınağı kazılarında ele geçen keulenin de budak altındaki üçgenimsi kısım topuz tarafına doğrudur (Res. 1).

Tapınakta ele geçen kaya kabartması da (Res. 2) ihtimalen Herakles'e aittir. Çünkü gerek Nymphe, gerek Aphrodite'nin doğuşu ya da dış mekân algısı oluşturmak için kullanılan kaya parçalarına benzemekle birlikte kayanın oval kısmının arka bölümü daha büyük bir kayaya aitmiş izlenimi vermektedir. Ancak Herakles'in orjinalinin Lysippos tarafından yapıldığı belirtilen ve Farnese Herakles olarak adlandırılan eserdeki kaya yapısına da benzememektedir (Fuchs, 1969: 103, fig. 95).

Ayrıca keulenin sap kısmı şerit ile belirtilmiş ve bu kısımda aslan postu ya da el kalıntısı mevcut değildir. Farnese Herakles'in MS 2.yy kopyalarında da kaya ve keule için aynı durum geçerlidir[2]. Ayrıca Herakles'in kaya üzerinde oturur faziyetteki yontularında da kaya yapısı Herakles'in kas yapısına isnat edercesine bedeniyle orantılıdır. Kaya çıkıntıları daha büyük işlenmiştir (LIMC, IV-2, 1988: 508, fig. 942).

Kyzikos Hadrian Tapınağı kazı çalışmalarında ele geçen bu parçalar özellikleri itibariyle Stymphalos kuşlarının etkisiz hale getirilmesini betimleyen sahneye ait olabilir[3]. Korinth Tiyatrosu'ndaki Stymphalos kuşları (Çiz. 2) Olympia Zeus Tapınağı'ndaki (Fuchs, 1969: 410) çalışmadan farklı olarak doğrudan büyük kuşlarla mücadeleyi yansıtmaktadır (Sturgeon, 1977, Plate 70). Çalışmamızda ele aldığımız stymphalos gölünün kuşları Herakles'in athloi olarak anılan Eurystheus'un emri ile yerine getirdiği işlerden biridir.

Stymphalos (Στύμφαλος) ismi Peloponnese bölgesi içerisinde yerleşimden gelmektedir (Çiz. 1). Modern ismi Stymfalia olarak geçmektedir. Bölgede göl veya bataklık, Kyzikos Antik Kenti ile benzerdir (res. 4) diyebileceğimiz bir alan bulunmaktadır (Res. 3). Herakles bu alanda yeralan kanatları, gagaları ve pençeleri bronzdan kuşları, Athena'nın yardımıyla uzaklaştırmış ve kuşlar bu alanda tekrar görülmemişlerdir (Daly, 2009: 69). Buradaki mitolojide kuşların ateşli hastalık yaymasının konu edilmiş olabileceğini vurgulayan araştırmacılar vardır (Daly, 2009: 69). Ateşli hastalıkların kaynağı olarak bataklık alanlar gösterilmiş; bu bataklık alanların kurutulması bu mitoloji ile zaman zaman bağdaştırılmıştır. Herakles'in stymphalos kuşlarını uzaklaştırması O'nun iyileştirici özelliği olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Herakles'in Stympahlos bataklığından, kuşları uzaklaştırmasını su mühendisliği ile ilgili yorumlayanlarda mevcuttur (Stafford, 2012:38).

Tapınak kazılarında ortaya çıkarılan keule ve kaya parçası (Kat. 1-2; Res. 1-2) Korinth örneği (Çiz. 2; res. 5) kabartma parçaları ile benzerlik göstermektedir. Keulenin üzerinde el veya aslan postuna ait kalıntının yer almaması tezimizi desteklemektedir. İncelediğimiz keulenin, yüksek kabartma tekniğinin oldukça başarılı bir şekilde kullanıldığı Hadrian Tapınağı friz ve alınlık kabartmalarıyla kıyaslandığında hareket halinde değil sabit olduğu söylenebilir. Ayrıca zemine ya da yaslandığı nesneye yakınlığı keulenin sabit durduğu yönündeki fikrimizi kuvvetlendirebilir. Kaya ve keule dışında Herakles'e ya da stymphalos kuşlarına ait olabilecek buluntu günümüze kadar yapılan kazılarda ele geçmemiştir.

---

[1] https://arachne.uni-koeln.de/arachne/index.php?view[section]=uebersicht&view[layout]=objekt_item&view[caller][project]=&view[page]=2&view[category]=overview&search[data]=ALL&search[mode]=meta&search[match]=similar&view[active_tab]=overview&search[constraints]=herakles%20kyzikos Erişim Tarihi: 16.09.2019

[2]https://arachne.unikoeln.de/arachne/index.php?view[section]=uebersicht&view[layout]=objekt_item&view[caller][project]=&view[page]=0&view[category]=overview&search[data]=ALL&search[mode]=meta&search[match]=similar&view[active_tab]=overview&search[constraints]=farnese Erişim Tarihi: 16.09.2019

[3] Mary C. Sturgeon *Korinth The Reliefs from the Theater* adlı eserindeki Herakles'in on iki işi ile kıyaslanmış ve Sturgeon'un taslağı ana layer olarak kullanılmıştır.

KATALOG

1 Keule Parçası **Res. 1**

Kazı Etd. Nr. : 18.HB.01

Müze Env./Etd. Nr. :-

Buluntu Yeri ve Kazı Dönemi: Kyzikos Hadrian Tapınağı; 2018

Ölçüler (Korunan): Uz. : 20 cm; **gen.** : 7 cm

Malzeme: Orta grinli beyazımsı gri mermer

Korunma Durumu: El tutacak yerinin bir bölümü ve keulenin orta kısmı sağlamdır. Diğer kısımlar kırıktır

Bibliyografya: Yayımlanmamış

Tanım: Herakles'in atribütlerinden keuledir. Eserde keulenin dal çıkış noktaları ve dal etrafının üçgenimsi halkaları verilmiştir. El tutacak kısım iki halkamsı kabartma ile ayrılmıştır. Bu kısım budakların sonlandırılması için kullanılmıştır. Kabartmanın zemine ya da arka kısmındaki nesneye birleşim yerleri detaylı olarak işlenmemiştir. Eserin yüzeyi kabaca bırakılmıştır.

Tarihlendirme: Eseri tek başına tarihlenemeyen eserin, yapı konteksti dâhilinde MS 2. yy ve sonrasına ait olduğu belirtilebilir.

2 Kaya parçası **Res. 2**

Kazı Etd. Nr. : 18.HB.02

Müze Env./Edt. Nr. :-

Buluntu Yeri ve Kazı Dönemi: Kyzikos Hadrian Tapınağı; 2018

Ölçüler (Korunan): Yük. : 34 cm; **gen.** : 26 cm; **der.** : 18 cm

Malzeme: Orta grinli beyazımsı gri mermer

Korunma Durumu: Kaya kabartmasının sadece köşe kısmı sağlam diğer bölümleri kırıktır

Bibliyografya: Yayımlanmamış

Tanım: Herakles'e ait kaya, olayın dış açık alanda geçtiğini göstermektedir. Kayanın ele geçen kısmında sistemsiz bir şekilde çıkıntıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Çıkıntılar derin kanallarla desteklenerek detay vurgusu artırılmıştır.

Tarihlendirme: Eseri tek başına tarihlenemeyen eserin, yapı konteksti dâhilinde MS 2. yy ve sonrasına ait olduğu belirtilebilir.

Kaynakça

Ashmole, B., Yalouris, N. (1967). *Olympia: The Sculptures of the Temple of Zeus*, Phaidon
Brommer, F. (1986). *Herakles: The Twelve Labors of the Hero in Ancient Art and Literature,* Aristide d Caratzas Pub.
Carpenter, T. H. (2002). *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji,* İstanbul, homerkitabevi
Daly, K. N. (2009). *Greek And Roman Mythology A to Z*, 3rd Edition, New York, Chelsea House.
Erhat, A. (2010). *Mitoloji Sözlüğü,* İstanbul, Remzi Kitabevi
Fuchs, W. (1969). *Die Skulpture der Griechen,* Hirmer Verlag, München
Homer, İliad, XIX, http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Hom.+Il.+19.95
Koçhan, N. (2011), *Kyzikos Tarihi ve Kalıntıları,* Renkvizyon Ofset, Bursa
LIMC (Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae) IV-2, (1988). *Eros-Herakles,* Artemis Verlag, Switzerland
Pindar, Nemean, X,
http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0162%3Abook%3DN.%3Apoem%3D10
Stafford, E. (2012). *Herakles,* Routledge, New York.
Sturgeon, M. C. (1977). *Corinth, Sculpture the Reliefs from The Theater,* Volume IX, Part II, American Scholl of Classical Atudies at Athens, Glückstadt
Weir, R. G. A. (2004). *Roman Delphi and Its Pythian Games,* BAR International Series 1306

Resim ve Çizimler

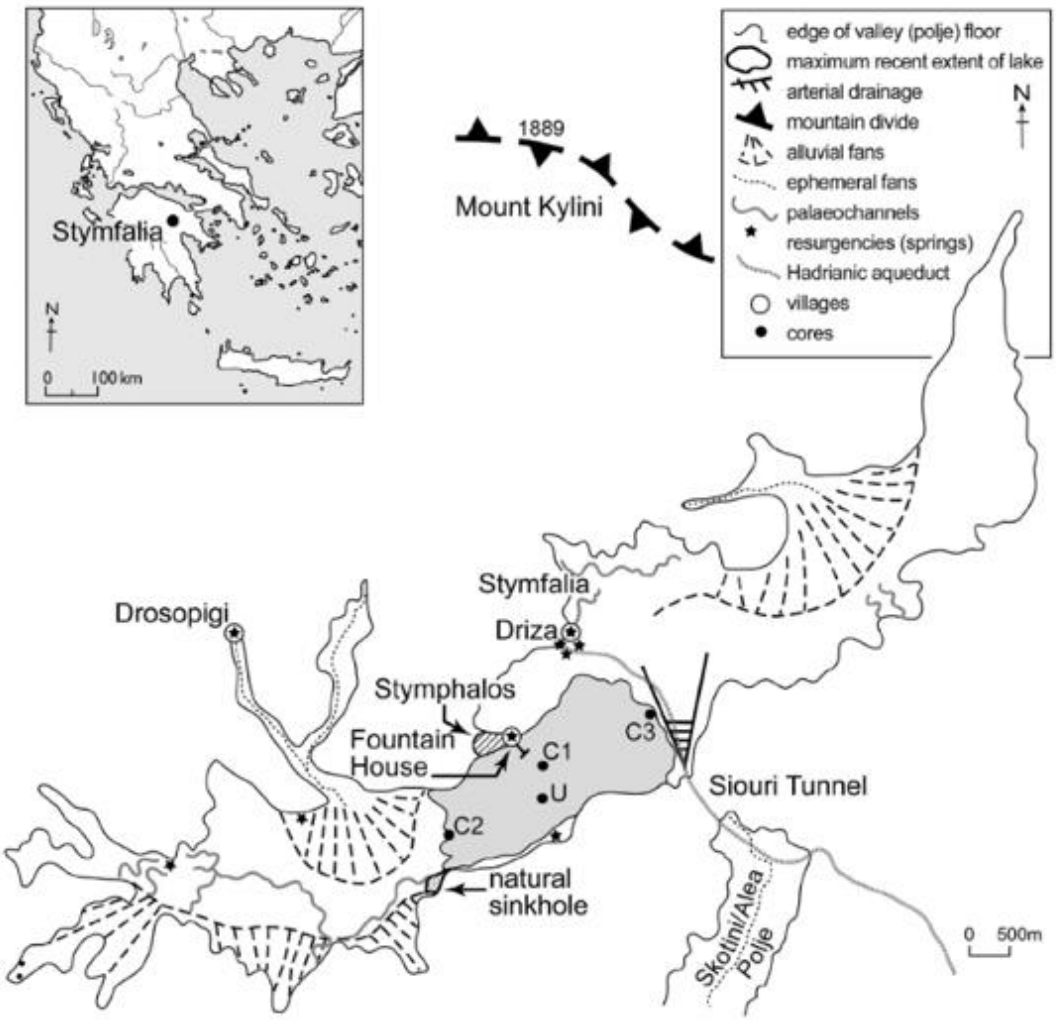

Çiz. 1. Alıntı: *Archaeology, hydrogeology and geomythology in the Stymphalos valley* (Walls, Brown vd.) s. 3, fig. 1.

Res. 1

Res. 2

Res. 3 (https://www.gtp.gr/LocPage.asp?id=59993)

Res. 4. *1*- Hadrian Tapınağı; 2- Bataklık alan

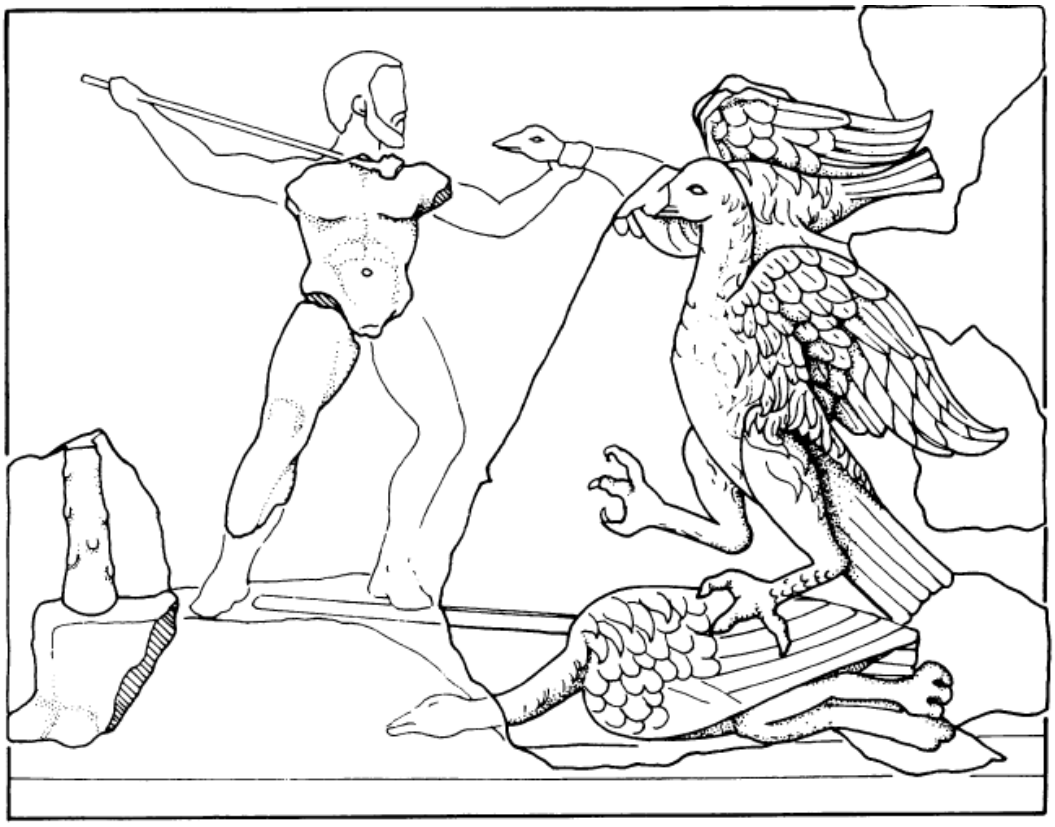

Çiz. 2 (M. C. Sturgeon)

Res. 5 (M. C. Sturgeon; bkz. çiz. 2 sol kısım)

2017-2018 Yılı Kyzikos İnsanlarında Diş ve Çene Patolojileri

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ŞARBAK [1]
Doç. Dr. Mustafa Tolga ÇIRAK [2]

ÖZET:

Antik dönem toplumlarının yaşam biçimlerinin aydınlatılmasında en çok kullanılan materyaller arasında dişler yer almaktadır. Dişlerin paleopatolojik açıdan incelenmesiyle söz konusu toplumun beslenme biçimi ve sağlık yapısı hakkında önemli bilgiler elde edilmektedir. Çalışmada Kyzikos 2017-2018 kazı sezonundan ele geçirilen ve Roma Dönemine tarihlendirilen 22 bireye ait 242 diş paleopatolojik açıdan incelenmiştir. İncelenen dişlerin %38,84'ü kadın, %49,69'u erkek, %2,48'i çocuk ve'si ise %3,72'si bebeklere aittir. Dişlerin %8,27'si ise izoledir. Yapılan incelemeler sonucunda toplumda diş çürüğü oranı %3 olarak tespit edilmiştir. Bu oran kadın bireylerde %4,34, erkek bireylerde %1,85, izole dişlerde %5,55 oranında diş çürüğünün olduğu görülmüştür. Bebek ve çocuklara ait dişlerde ise diş çürüğü gözlemlenmemiştir. Beslenme yapısını en iyi yansıtan patolojilerden biri olan diş taşı oranı %29,05 olarak bulunmuştur. Kyzikos insanlarında hipoplasya oranı %6,63, antemortem diş kaybı oranı %2,17, apse oranı ise %1,14 oranında tespit edilmiştir. Alveol kemik kaybı oranı ise %82,47 olarak tespit edilmiştir. Toplumun diş aşınma derecesi 3 olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar karbonhidrat ve nişasta ağırlıklı beslenen toplumlarda diş çürüğü ve diş taşı oranlarının yüksek olduğunu gösterirken, beslenmelerinde hayvansal gıdaların daha yoğun olduğu toplumlarda ise çürük ve diş taşı oranlarının düşük oranda olduğunu göstermiştir. Elde edilen verilere göre Kyzikos insanlarının daha çok hayvansal gıdalarla beslenmiş olabileceği düşünülmektedir. İncelenen dişlerin sayıca az olması toplumun geneli hakkında yorum yapılmasına imkan vermese de Kyzikos insanlarının diş sağlıkları hakkında genel bilgi elde edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kyzikos, Roma Dönemi, Diş Sağlığı
JEL Kodu: 302

[1] aysegulsarbak@hitit.edu.tr, Hitit Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Çorum, Türkiye
[2] mtolgacirak@hitit.edu.tr, Hitit Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Çorum, Türkiye

Tooth And Jaw Pathologies In Kyzikos People Pertaining to 2017-2018

Assistant Professor Ayşegül ŞARBAK [1]
Associate Professor Mustafa Tolga ÇIRAK [2]

ABSTRACT:

Teeth are among the most commonly used materials for illuminating the life styles of ancient populations. The paleopathological examination of the teeth provides important information about the nutrition and health structure of the population. In this study, 242 teeth belonging to 22 individuals who were seized from the excavation season of Kyzikos 2017-2018 and dated to the Roman Period were examined in terms of paleopathology. Of the teeth examined, 38.84% were female, 49.69% were male, 2.48% were children and 3.72% were infants. 8.27% of the teeth are isolated. As a result of the examinations, the rate of dental caries in the population was determined as 3%. This rate was found to be 4.34% in female, 1.85% in male and 5.55% in isolated teeth. Dental caries were not observed in the teeth of infants and children. The rate of calculus, which is one of the pathologies that reflect the nutritional structure best, was found to be 29.05%. Hypoplasia rate was 6.63%, antemortem tooth loss rate was 2.17% and abscess rate was 1.14% in Kyzikos people. lveolar bone loss rate was determined as 82.47%. The degree of tooth wear of the population was determined as 3. Studies have shown that caries and calculus rates are high in populations fed carbohydrate and starch, while caries and calculus rates are low in populations where animal foods are more intense. According to the data obtained, it is thought that people of Kyzikos may have been fed with animal foods. Although the small number of teeth examined did not allow comment on the general population, general information was obtained about the dental health of Kyzikos people.

Keywords: Kyzikos, Roman Period, Dental Health
JEL Code:302

[1] aysegulsarbak@hitit.edu.tr, Department of Anthropology, Hitit University, Faculty of Art&Sciences, Çorum, Turkey,
[2] mtolgacirak@hitit.edu.tr, Department of Anthropology, Hitit University, Faculty of Art&Sciences, Çorum, Turkey,

GİRİŞ

Arkeolojik toplumların sağlık yapıları hakkında bilgiler iskelet ve dişlerin incelenmesiyle elde edilmektedir. Özellikle dişler uzun süre bozunmadan toprak altında kalabildikleri için antropologların temel çalışma materyalleri arasındadır. Diş ve çenelerde görülen patolojilerin büyük çoğunluğu beslenme yapısıyla ilişkilidir. Diş taşı, diş çürüğü, diş aşınması beslenme yapısını direk yansıtan patolojiler iken, apse, alveol kaybı ve antemortem diğer diş patolojilerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hipoplasya oluşumunda ise kalıtsal ve çevresel etmenler etkilidir (Kanchan vd,2015). Bu etmenlerin arasında suçiçeği ve kızamık gibi döküntülü (ekzantamatöz) hastalıklar, konjenital sifilis sayılabilir (Kanchan vd,2015). Kalıtsal enamel hipoplazisi/ hipomineralizasyon, amelogenez imperfekta olarak bilinir ve ailedeki bireylerin sadece süt dişlerini değil daimi dişlerini de etkiler (Kanchan vd,2015). Çevresel olan hipoplasya ise "turner sendromu olarak da bilinir ve daha çok daimi maksilar incisorleri ve alt/üst premolarları etkiler (Kanchan vd,2015). Diş taşı karbonhidrat ve nişasta ağırlıklı beslenen toplumlarda daha yoğun görülürken, hayvansal gıdalarla ve sert tanecikli besinlerle beslenen toplumlarda daha az görülmektedir. Sert taneli yiyeceklerin dişlerde aşınmaya neden olsa da diş taşı birikiminin azalmasında rolünün olduğu bilinmektedir (Özbek,2015). Diş çürüğü neredeyse tüm insanlarda evrenseldir ve sıklığı ve lokasyonu beslenme bağlı olarak değişkenlik gösterir (Towle vd,2017). Hayvsansal gıdalarla (et ve süt ürünleri) beslenen toplumlarda diş çürüğü sıklığı daha azdır. Antemortem diş kaybına neden olan etmenler ileri derece çürük, ileri derece diş taşı ve aşınma gösterilmektedir. Alveol kemik kaybına neden olan etmenler arasında ise diş eti iltihaplanmasının yanı sıra ileri derece diş taşı da sayılabilir. Diş patolojileriyle ilgili yapılan birçok çalışma görülme sıklıklarının yaş, cinsiyet ve statü farklılıklarıyla ilişkilerini doğrulamıştır (Mays, 1998; Çırak vd, 2009; Yılmaz Usta, 2013; Göksal, 2017, Şarbak ve Çırak 2019). Görüldüğü gibi diş patolojilerinin incelenmesi toplumun beslenme yapısı ve sağlık durumlarıyla ilgili bilgiler sunarken, toplumun kültürel yapısı ve diğer toplumlarla olan ilişkilerin belirlenmesi açısından da önemli kanıtlardır. Çalışmanın amacı 2017-2018 kazı sezonundan ele geçirilen iskeletlerin diş sağlığını belirleyerek beslenmeleri ve sosyoekonomik yapıları hakkında bilgi edinmektir.

YÖNTEM

Balıkesir İli Erdek İlçesi sınırları içinde yer alan Kyzikos antik kenti, Erdek'in 9 km. doğuda yer almaktadır (Koçan, 2013). 1988-1997 yılları arasında Prof. Dr. Abdullah Yaylalı tarafından yapılan Kyzikos Antik Kenti kazıları, 2006 yılından sonra ise Prof D.r Nurettin Koçhan tarafından yürütülmektedir (Kırmızıoğlu Gözlük vd,2008; Meral ve Yavuz, 2017). Kyzikos 2017 -2018 kazı sezonundan toplam 22 birey ele geçirilmiştir. Bireylerin 6'sı kadın, 7'si erkek, 2'si adölesan,2'si çocuk, 5'i ise bebektir (Tablo 1). Bireylerin yaş dağılımlarına bakıldığında ise, 4 birey genç erişkin, 6 birey orta erişkin, 3 bireyin ise ileri erişkin oldukları görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 1. Kyzikos 2017-2018 Bireylerinin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	n	%
Kadın	6	27,27
Erkek	7	31,82
Adölesan	2	9,09
Çocuk	2	9,09
Bebek	5	22,73
	22	100

Tablo 2. Kyzikos 2017-2018 Bireylerinin Yaş Dağılımı

Yaş	n	%
Bebek	5	22,73
Çocuk	2	9,09
Adölesan	2	9,09
G.erişkin	4	18,18
O.erişkin	6	27,27
İleri Erişkin	3	13,64
	22	100

Kadın ve erkek bireylerin yaş dağılımlarına bakıldığında ise kadın bireylerde genç ve orta erişkin bireylerin dağılımlarının eşit olduğu görülürken, erkek bireylerde orta ve ileri erişkin bireylerin dağılımlarının eşit olduğu görülmektedir. Kadınlarda ileri erişkin bireylerin olmadığı görülmektedir (Grafik 1).

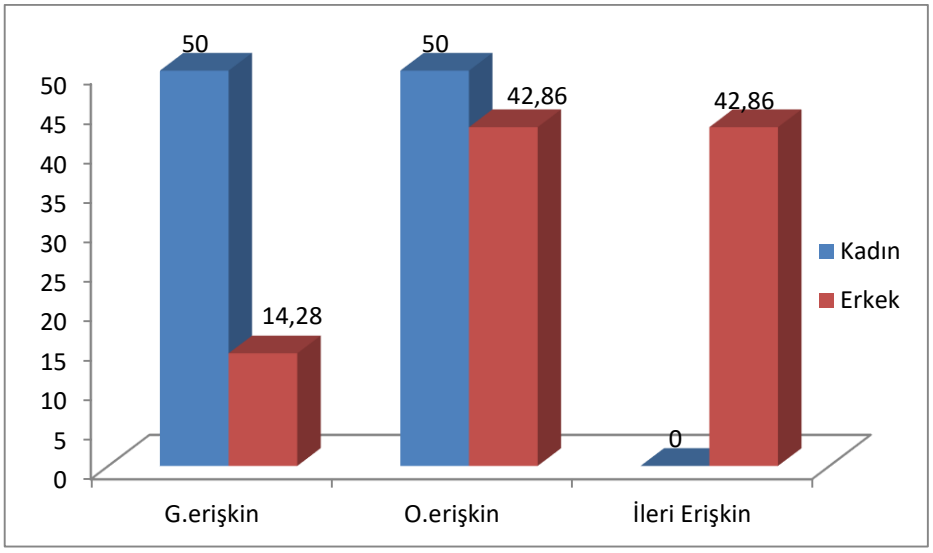

Grafik 1. Kyzikos 2017-2018 Kazı Dönemi Kadın-Erkek Bireylerde Yaş Dağılımı

Kyzikos 2017-2018 kazı dönemlerinden ele geçirilen ve Roma-Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen 22 bireye ait 242 diş ve çene patolojik açıdan incelenmiştir. 242 dişin diş dağılımına bakıldığında en çok birinci moların en az ise üçüncü moların olduğu görülmektedir (Grafik 2). 242 dişin 135'i alt çene, 107'si ise üst çeneye aittir. Dişlerin %38,84'ü kadın, %49,69'u erkek, %2,48'i çocuk ve %3,72'si bebeklere aittir. Dişlerin %8,27'si ise izoledir (Grafik 3).

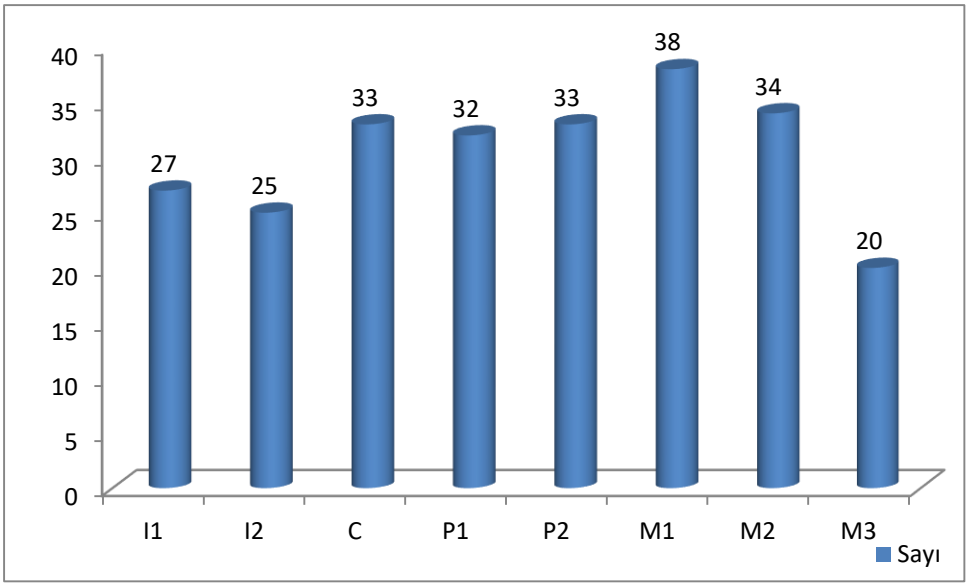

Grafik 2. Kyzikos 2017-2018 Kazı Dönemi Diş Dağılımı

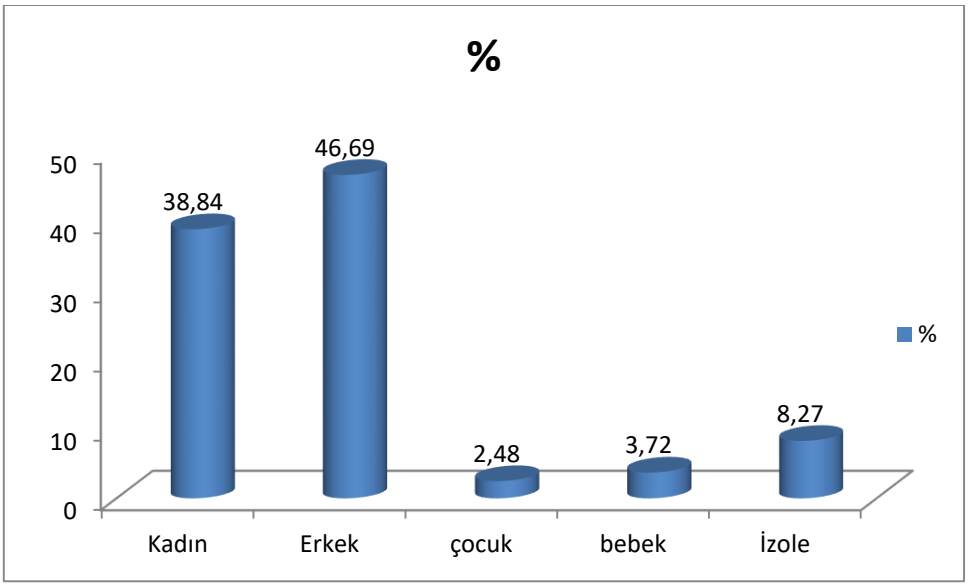

Grafik 3. Kyzikos 2017-2018 Kazı Dönemi Cinsiyetlere Göre Diş Dağılımı

Kyzikos insanlarına ait dişlerinin patolojik incelemeleri bilim insanlarının belirlemiş oldukları yöntemlere göre yapılmıştır. Buna göre diş çürükleri; 1: Oklüzal Yüzey; 2: İnterproksimal Yüzey; 3: Düz Yüzey (Bukkal ve lingual yüzey); 4:Cervical Çürükler (CEJ); 5: Kök Çürükleri; 6: Geniş Çürükler; 7: Diş tacının tamamen yok olduğu pulpaya inen çürükler olarak sınıflandırılmıştır (Buikstra ve Ubelaker,1994; Caselitz,1998). Hipoplazya oranı; 0: Hipoplasya yok; 1: Mine tabakasında mat beyaz veya kremsi renklenme; 2: Mine tabakasında sarı veya kahverengi renklenme; 3: Mine tabakasında küçük oluklar; 4: Mine tabakasında yatay oluklar; 5: Mine tabakasında dikey oluklar; 6: Dişte mine tabakası oluşmamış olarak gruplandırılmıştır (Schultz vd. 1998). Diş aşınmaları Brothwell (1981) ve Ubelaker (1978)'e göre incelenmiştir. Antemortem diş kayıpları; yok:0/var:1 olarak kaydedilmiştir. Diş taşı, apse ve alveol kemik kaybı ise; 0:Yok, 1: Az, 2:Orta 3: İleri olarak derecelendirilmiştir (Brothwell, 1981).

BULGULAR

Diş Çürüğü; Kyzikos insanlarına ait 233 diş, diş çürüğü açısından incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 7 dişte (%3) diş çürüğü tespit edilmiştir (Resim 1). Tespit edilen diş çürükleri dişlerin oklüzal (n:4) ve interproksimal (n:3) yüzeylerinde olduğu görülmüştür. Diş çürüğü dağılımı diş grupları açısından incelendiğinde en yüksek oranın %12 oranla ikinci molarda olduğu görülmüştür (Grafik 4). Birinci molarda diş çürüğü %5,55 iken, ikinci premolarda %3,12'dir. İncisive, canin, birinci premolar ve üçüncü molarda diş çürüğü tespit edilmemiştir.

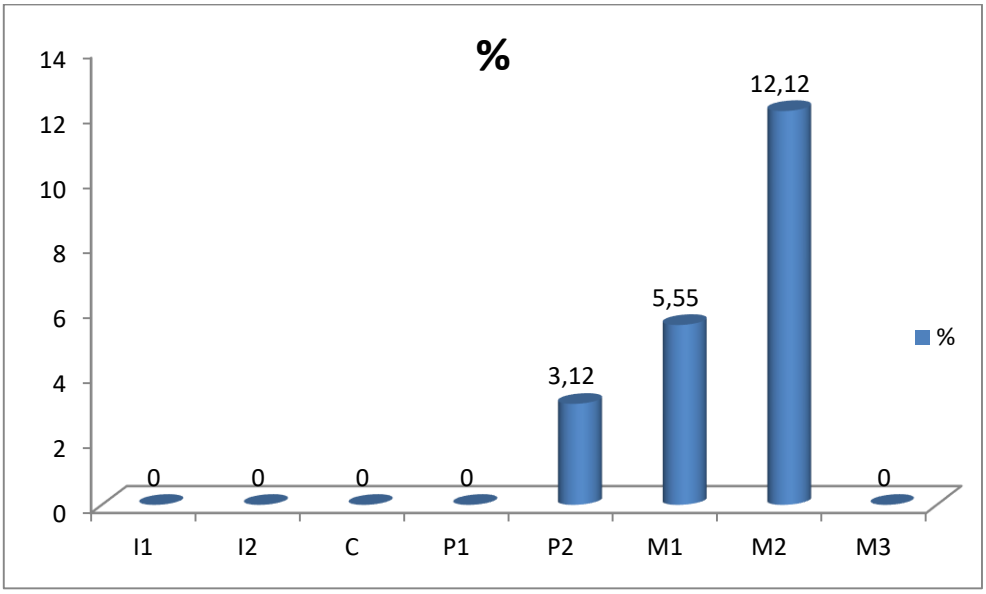

Grafik 4. Diş Grupları Açısından Diş Çürüğü Dağılımı

Diş çürüğü oluşumu cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde kadın bireylerde %4,34, erkek bireylerde %1,85, izole dişlerde %5,55 oranında diş çürüğünün olduğu görülmüştür. Bebek ve çocuklara ait dişlerde ise diş çürüğü gözlemlenmemiştir (Grafik 5).

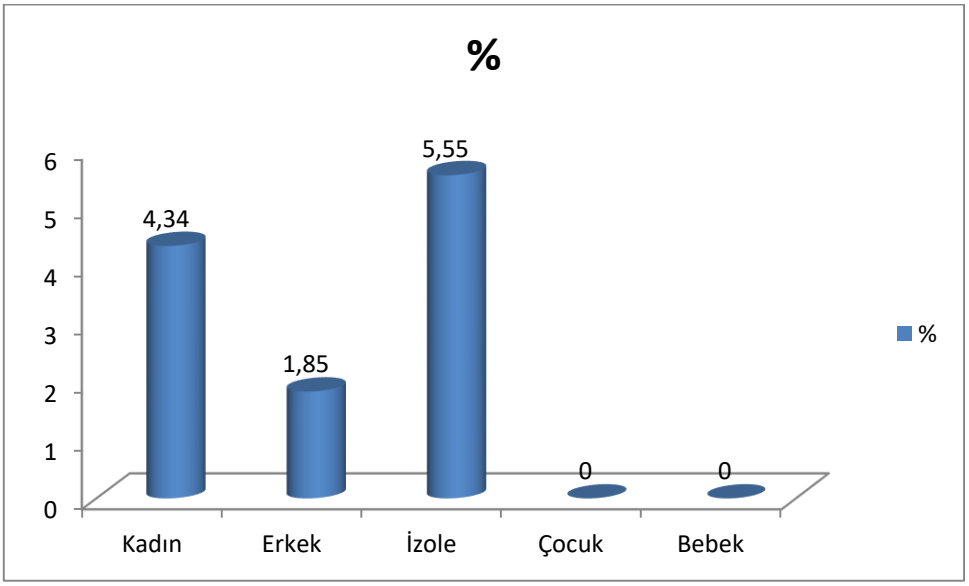

Grafik 5. Cinsiyetler Açısından Diş Çürüğü Dağılımı

Diş çürüğü oluşumu yaş grupları açısından incelendiğinde, en yüksek oranın yaşı belirlenemeyen erişkin bireylerde (%6,25) olduğu görülmektedir. Diş çürüğü oranı genç erişkinlerde %5,55, ileri erişkin bireylerde %4,54, orta erişkin bireylerde ise %0,92 oranında olduğu belirlenmiştir (Grafik 6).

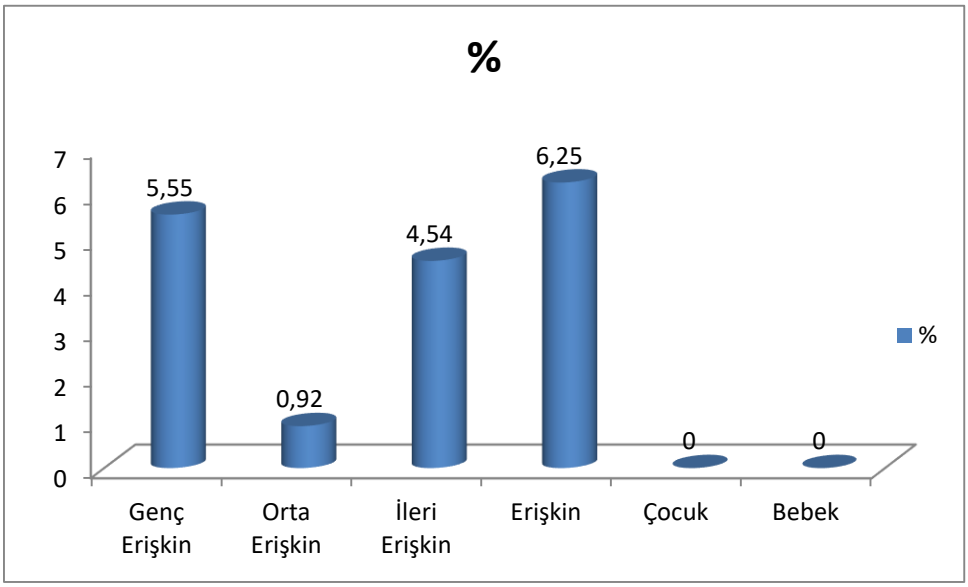

Grafik 6. Yaş Grupları Açısından Diş Çürüğü Dağılımı

Diş Taşı; Kyzikos insanlarına ait 234 diş, diş taşı birikimi açısından incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda % 29,05 oranında diş taşı birikimi tespit edilmiştir (Resim 2). Diş taşı birikimi diş grupları açısından incelendiğinde %46,15 oranla en yüksek oranın birinci incisivede olduğu görülmektedir. İkinci incisive diş taşı oranı %37,5, caninde %34,37, birinci premolarda %43,75, ikinci premolarda %28,12, birinci molarda %24,32, üçüncü molarda %16,66 oranında olduğu görülmektedir. En düşük değer %3,03 oranla ikinci molarda olduğu görülmektedir (Grafik 7).

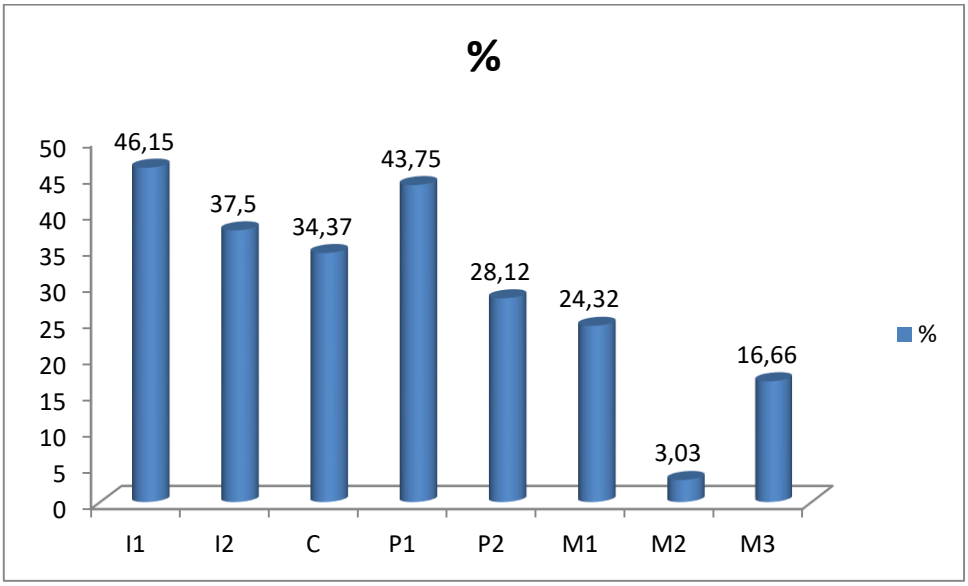

Grafik 7. Diş Grupları Açısından Diş Taşı Dağılımı

Diş taşı birikimi dereceleri açısından incelendiğinde ise az dereceli diş taşı birikiminin daha yüksek olduğu görülürken, ileri derece diş taşı oranının daha düşük oranda olduğu tespit edilmiştir. Grafik 8 incelendiğinde, az derece diş taşı oranının %38,24, orta derece diş taşı oranının %35,29, ileri derece diş taşı oranının ise %26, 47 olduğu görülmektedir (Grafik 8).

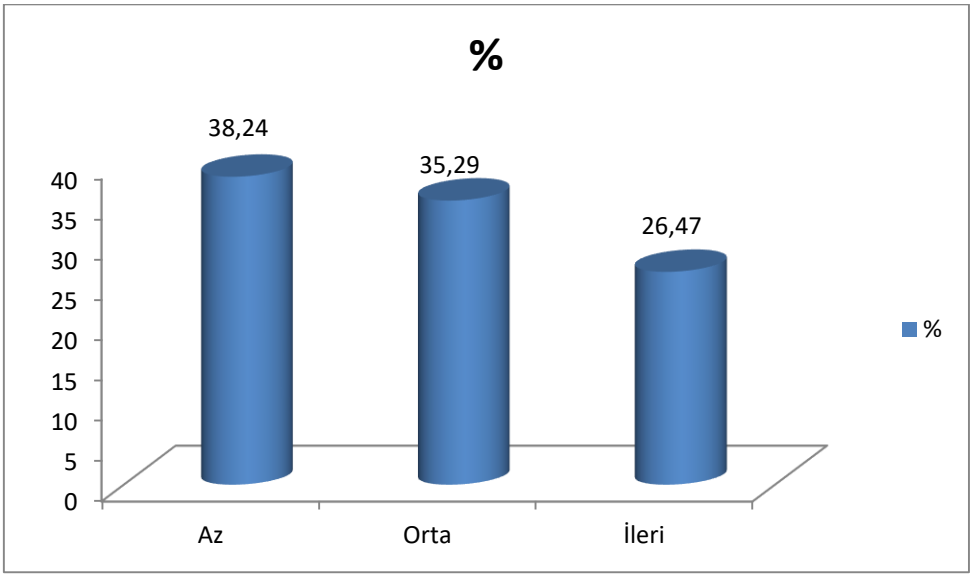

Grafik 8. Diş Taşı Derecelerinin Dağılımı

Diş taşı birikimi cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde kadın bireylerde %47,82, erkek bireylerde %19,09, izole dişlerde %17,54 iken bebek ve çocuklarda diş taşı birikimine rastlanmamıştır (Grafik 9).

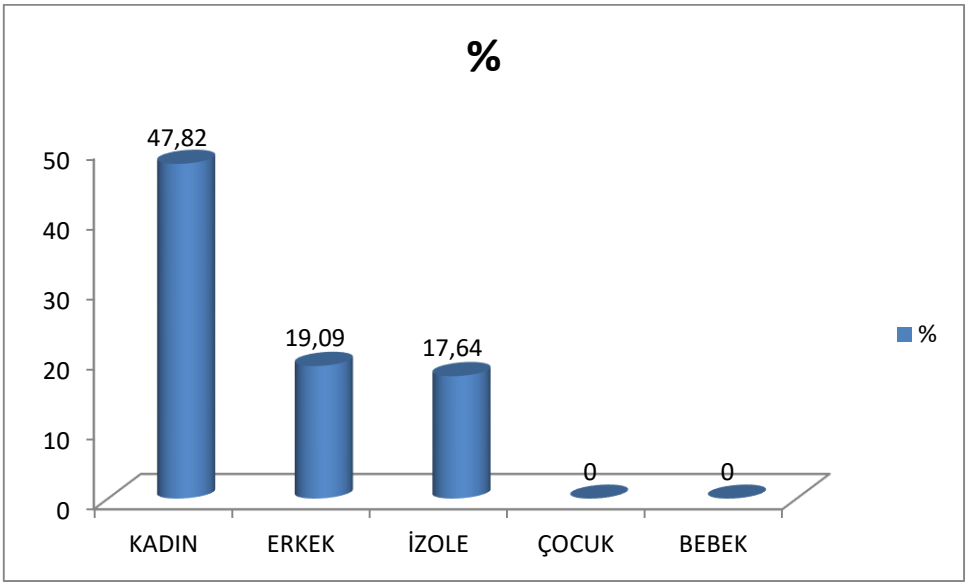

Grafik 9. Cinsiyetler Açısından Diş Taşı Dağılımı

Diş taşı birikimi yaş grupları açısından incelendiğinde ise en yüksek oranın %37,5 oranla genç erişkin bireylerde olduğu görülmektedir. Orta erişkin bireylerde %30,55, ileri erişkin bireylerde %22,72, yaşı belirlenemeyen erişkin bireylerde ise %17,64 oranındadır (Grafik 10).

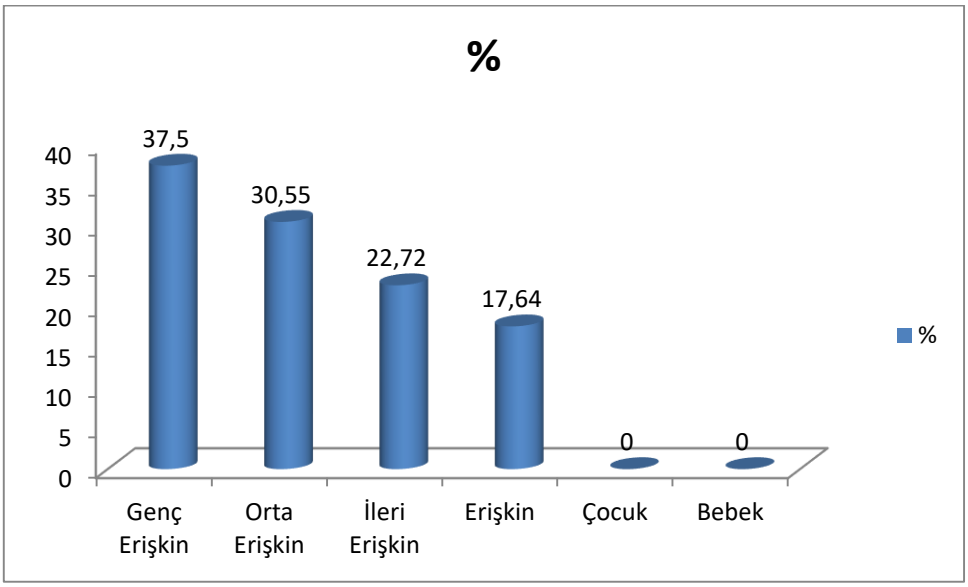

Grafik 10. Yaş Grupları Açısından Taşı Dağılımı

Hipoplasya; Kyzikos insanlarında hipoplasya oranı %6,63 oranında bulunmuştur. Hipoplasya oranı diş grupları açısından incelendiğinde %24,13 oranla en yüksek değerin canine dişlerde olduğu görülmektedir (Resim 3). Birinci incisivede hipoplasya oranı %14,28 iken, birinci premolarda 3,03, ikinci premolarda %3,44, birinci molarda %3,12, üçüncü molarda ise %5,55 olarak bulunmuştur. İkinci molar ve ikinci incisivede hipoplasyaya rastlanmamıştır (Grafik 11).

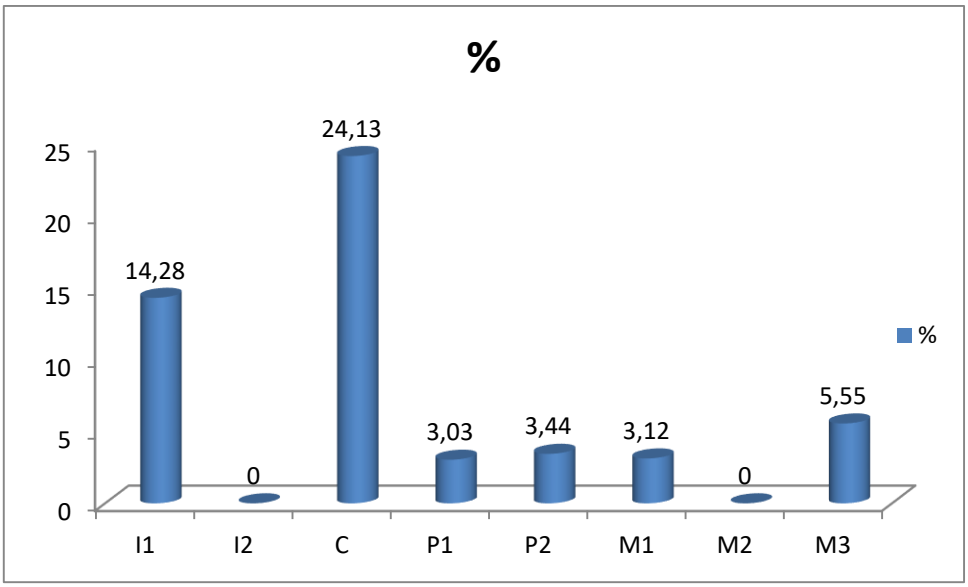

Grafik 11. Diş Grupları Açısından Hipoplasya Dağılımı

Hipoplasya oranı kadın bireylerde %10,95, erkek bireylerde %3,66, izole dişlerde ise %14,28 olarak tespit edilmiştir. Bebek ve çocuk bireylerde hipoplasyaya rastlanılmamıştır (Grafik 12).

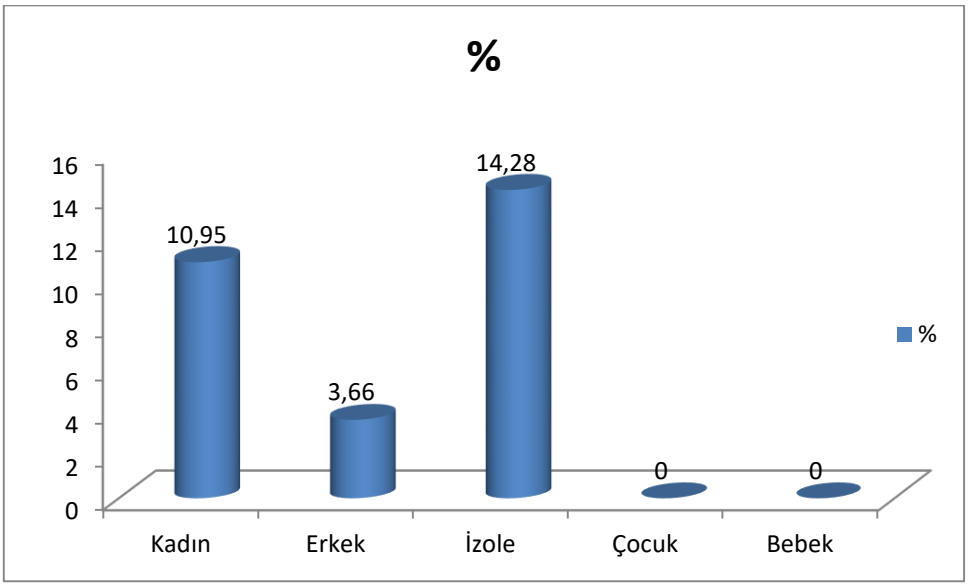

Grafik 12. Cinsiyetler Açısından Hipoplasya Dağılımı

Diş Aşınması; Kyzikos insanlarına ait toplam 236 diş, diş aşınması açısından incelenmiştir. Dişlerin %69,06'sında aşınma tespit edilmiştir (Resim 4). Diş aşınmaları Brothwell (1981)'in yöntemine göre gruplandırılmıştır. Buna göre 1: Aşınma Yok olarak alınmıştır. Toplumun aşınma dereceleri incelendiğinde 3 dereceli aşınmanın oranı %25, 4 ve 5 dereceli aşınma oranı %13,98, 6 dereceli aşınma oranı %1,69, 7 dereceli aşınma oranı ise 2,12'dir (Grafik 13). Pulpaya inen aşınma oranı ise %3,81 olarak bulunmuştur.

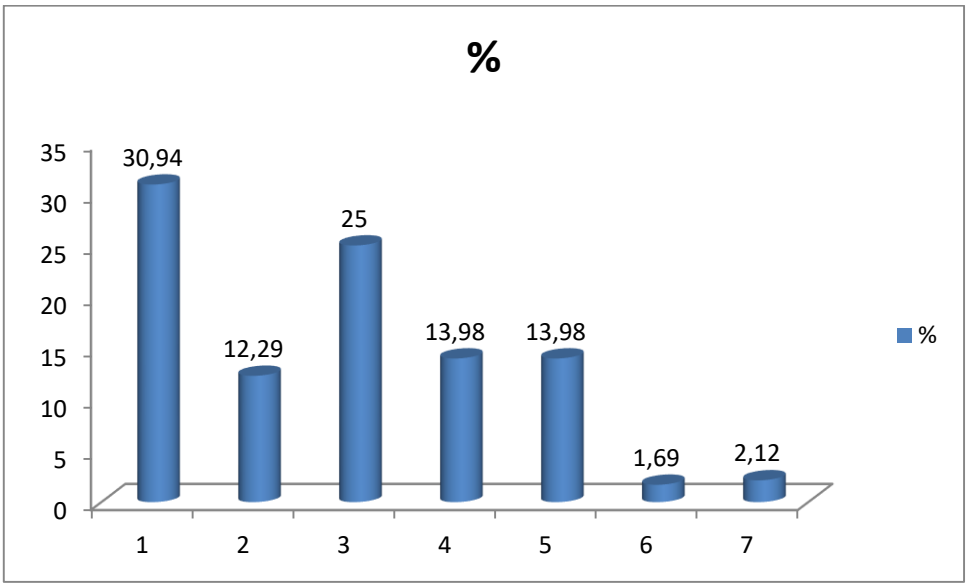

Grafik 13. Aşınma Derecelerinin Dağılımı

Aşınma dereceleri cinsiyet açısından değerlendirildiğinde aşınma gözlenmeyen dişlerin oranı %48,9 iken, 2 dereceli aşınma oranı %27,2, 3 dereceli aşınma oranı %15,2, 4 dereceli aşınma oranı ise 8,7'dir. İleri derece aşınmalar (5, 6 ve 7.derece) kadınlarda gözlenmemiştir. Erkek bireylerin aşınma derecelerine bakıldığında 3.dereceli aşınmanın %38,74 oranla en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Erkek bireylerde dişlerin sadece %9,91'inde aşınma gözlenmezken, 5 dereceli aşınma

oranı %25,23, 6 dereceli aşınma %3,6, 2 ve 7 dereceli aşınma oranları ise %2,7 olarak tespit edilmiştir. Erkek bireylerin dişlerinin kadın bireylere oranla daha çok aşındığı görülmektedir. İzole dişlerde ise %33,3 oranla en çok 4.derece aşınmanın olduğu görülmektedir. 5. dereceli aşınma oranı %%27,8, 3 ve 7 dereceli aşınma oranları %11,1, 2 dereceli aşınma oranı ise %5,56'dır. Bebek ve çocukların dişlerinde aşınma tespit edilmemiştir (Tablo 3). Pulpaya inen aşınmalar izole ve erkek bireylere ait dişlerde tespit edilmiştir. Erkek bireylerde 6 dişte pulpaya inen aşınma gözlenirken izole dişlerin 3'ünde pulpaya inen aşınma bulunmaktadır.

Tablo 3. Cinsiyetler Açısından Aşınma Derecelerinin Dağılımı

Aşınma Derecesi	Kadın %	Erkek %	İzole %	Çocuk %	Bebek %
1	48,9	9,91	11,1	100	100
2	27,2	2,7	5,56	0	0
3	15,2	38,74	11,1	0	0
4	8,7	17,12	33,3	0	0
5	0	25,23	27,8	0	0
6	0	3,6	0	0	0
7	0	2,7	11,1	0	0

Aşınma dereceleri yaş grupları açısından değerlendirilmiştir. Genç erişkin bireylerde sadece az dereceli aşınma tespit edilirken, dişlerin %76,39'unda aşınma görülmemiştir. Orta erişkin bireylerin sadece 0,93'ünde aşınma görülmezken, en yüksek oranın %41,67 oranla 3. Derece aşınma olduğu tespit edilmiştir. 4 ve 5 dereceli aşınmaların oranlarının birbirine yakın değerlerde olduğu görülmektedir. 6. Derece aşınma oranı %3,7, 7.derece aşınma oranı ise %1,85 olarak bulunmuştur. İleri erişkin bireylerde de yine aynı şekilde 3. Dereceli aşınmanın en yüksek değere (%52,17) sahip olduğu görülmektedir. Erişkin bireylerde en yüksek orana sahip aşınma derecesi %33,33 oranla 4.derecedir. Tüm yaş grupları dikkate alındığında ileri erişkin bireylerde 3. dereceli aşınma en yüksek değere sahiptir ve yaşı tespit edilemeyen erişkin bireylerde ise 4.dereceli aşınmanın diğer yaş gruplarına göre en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Genç erişkin bireylerin dişlerinde ise aşınmanın az olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Yaş Grupları Açısından Aşınma Derecelerinin Dağılımı

Aşınma Derecesi	Genç Erişkin	Orta Erişkin	İleri Erişkin	Erişkin
1	76,39	0,93	0	11,11
2	23,61	8,33	8,7	5,56
3	0	41,67	52,17	11,11
4	0	22,22	13,04	33,33
5	0	21,3	21,74	27,78
6	0	3,7	0	0
7	0	1,85	4,35	11,11

Antemortem Diş Kaybı; Kyzikos insanlarına ait toplam 184 alveol antemortem diş kaybı açısından incelenmiştir. Toplam antemortem diş kaybı oranı %2,17 olarak tespit edilmiştir (Resim 5). Diş grupları açısından antemortem diş kaybı oranları incelendiğinde ön dişlerde antemortem diş kaybının olmadığı, arkada dişlerde ise özellikle molar dişlerde görüldüğü tespit edilmiştir. Antemortem diş kaybı oranı üçüncü molar dişlerde %11,76 oranla en yüksek değere sahip iken, ikinci molarda %3,57, birinci molarda ise %3,44 olarak bulunmuştur (Grafik 14).

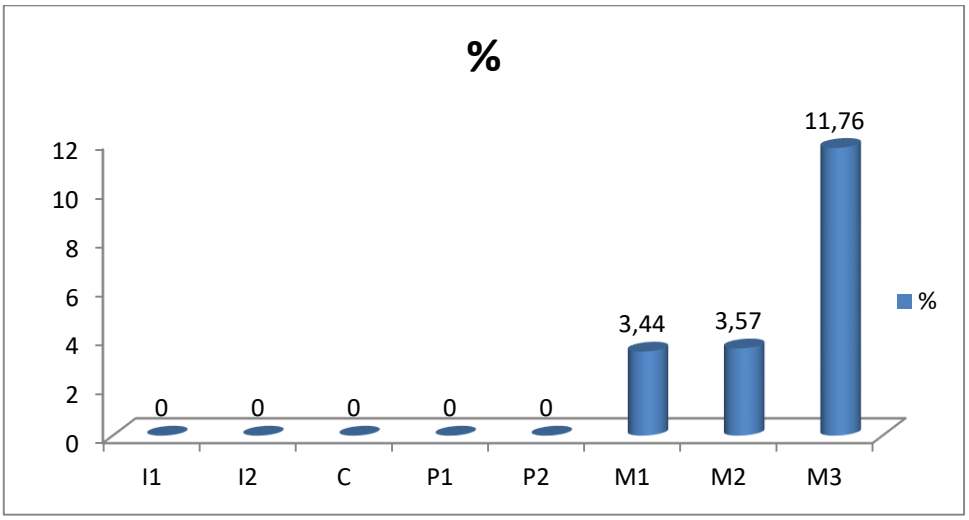

Grafik 14. Diş Grupları Açısından Antemortem Diş Kaybı Dağılımı

Antemortem diş kayıpları sadece kadın bireylerde gözlenirken, izole mandibula, izole maksilla, bebek, çocuk ve erkek bireylerde tespit edilememiştir. Yaş dağılımı açısından bakıldığında ise antemortem diş kayıplarının orta erişkin bireylerde olduğu görülmektedir.

Alveol Kemik Kaybı; Kyzikos insanlarında alveol kemik kaybı oranı %82,47 olarak bulunmuştur (Resim 6). Alveol kemik kaybı dereceleri açısından incelendiğinde en yüksek oranın %36,36 oranla ileri derece olduğu görülürken, az dereceli alveol kemik kaybı oranı %12,34 ile en düşük değere sahiptir. Alveol kaybı tespit edilmeyen dişlerin oranı ise %17,53 olarak tespit edilmiştir (Grafik 15).

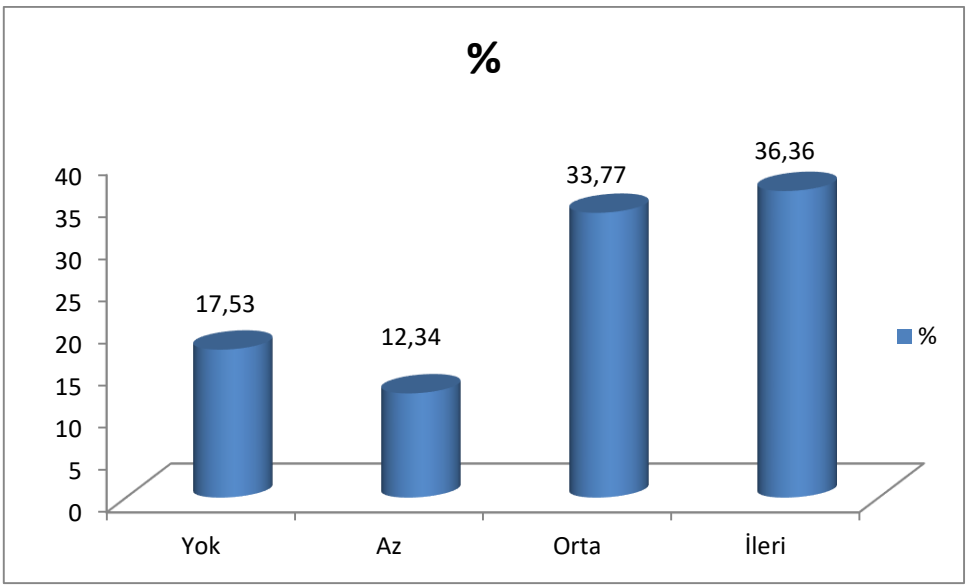

Grafik 15. Alveol Kemik Kaybı Derecelerinin Dağılımı

Apse; Apse oranı ise %1,14 olarak tespit edilmiştir. Apse tespit edilen dişlerin arka dişler olduğu görülmektedir (Grafik 16). Bebek, çocuk ve cinsiyeti belirlenemeyen bireylerde apse oluşumuna rastlanılmamıştır. Kadın ve erkek bireylerde ise birer adet apse oluşumu görülmüştür (Grafik 17). Apse oluşumu görülen bireylerden biri ileri erişkin erkek birey iken, diğeri genç erişkin kadın bireydir.

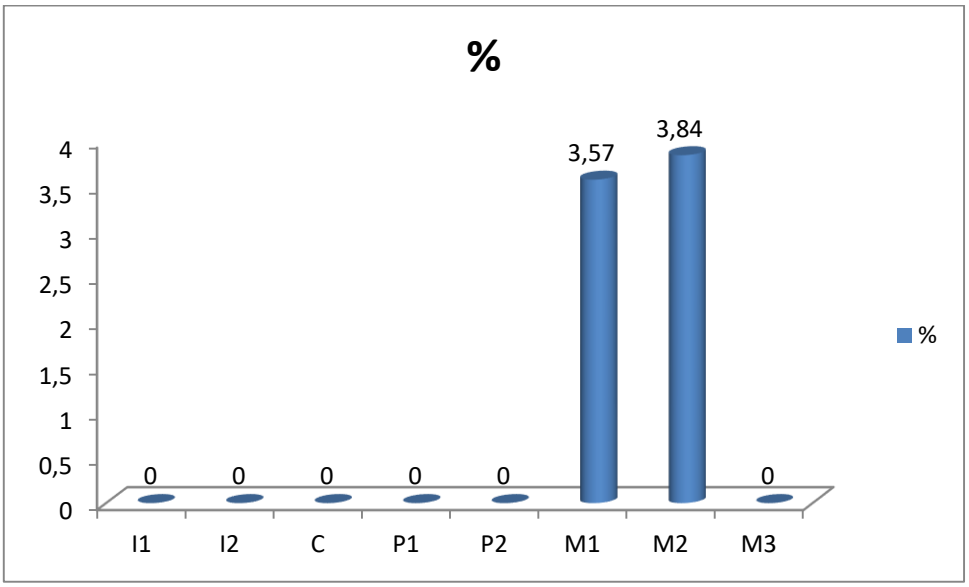

Grafik 16. Diş Grupları Açısından Apse Dağılımı

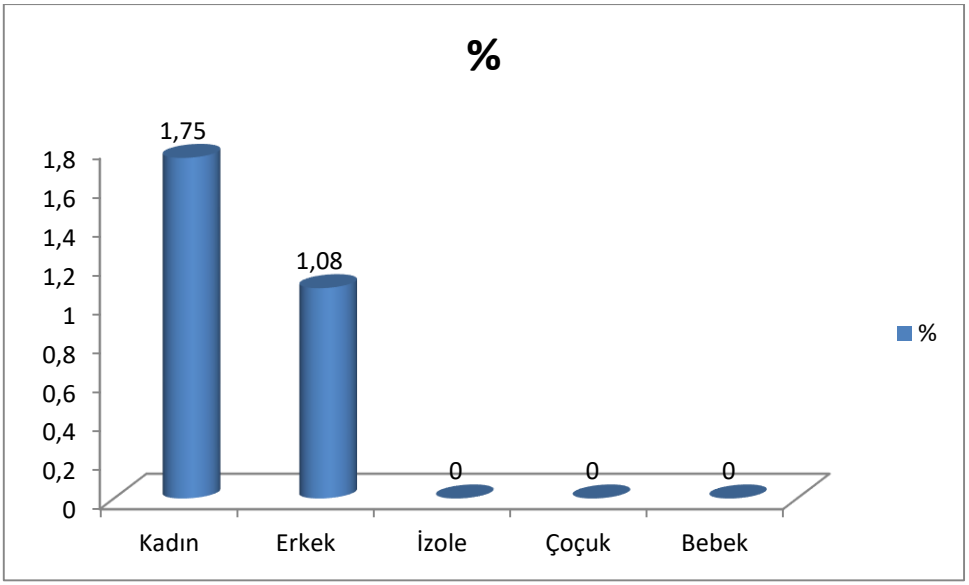

Grafik 17. Cinsiyetler Açısından Apse Dağılımı

Tartışma ve Sonuç

Kyzikos'ta 2017-2018 kazı sezonundan ele geçirilen 22 bireye ait 242 diş patolojik açıdan incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda diş çürüğü %3 oranında tespit edilmiştir. Diş çürüğü kadın bireylerde %4,34, erkek bireylerde %1,85 olarak bulunmuştur. Kadın bireylerde diş çürüğü oranının erkek bireylere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Antik dönem toplumları üzerinde diş çürüğü üzerine yapılan araştırmalarda kadın bireylerde erkek bireylere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Araştırmacılar, kadın bireyler diş çürüğünün yüksek olmasını kadınların geçirmiş oldukları hamilelik süreci, yaşamış oldukları hormonal değişimler ve toplum içindeki görev farklılarına bağlı olduğunu düşünmektedir (Larsen vd,1991; Vanna,2007; Roberts ve Manchester, 2012). Kyzikos insanlarında izole dişlerde diş çürüğü%5,55 oranında iken, bebek ve çocuklara ait dişlerde ise diş çürüğü

gözlemlenmemiştir. Diş çürüğü yaş grupları açısından incelendiğinde ise, genç erişkinlerde %5,55, ileri erişkin bireylerde %4,54, orta erişkin bireylerde ise %0,92 oranında olduğu belirlenmiştir. Yaşı belirlenemeyen erişkin bireylerde diş çürüğü oranı %6,25 oranla en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Araştırmalar yaşla birlikte diş çürüğünün artış gösterdiğini belirtmektedir. Ancak Kyzikos insanlarında genç erişkin bireylerde daha yüksek görülmüştür. Bunun nedeni ileri erişkin bireylere ait diş sayısının daha az olduğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Diş çürüğü, diş grupları açısından incelendiğinde diş çürüğünün sadece arka dişleri etkilediği görülmektedir. Arka dişlerin morfolojik yapılarından dolayı diş çürüğünden daha fazla etkilendikleri bilinmektedir (Zandoná vd, 2012). Kyzikos insanlarında da bu durum geçerliliğini korumuştur. Yapılan araştırmalar tahıl ve karbonhidrat ağırlıklı beslenen toplumlarda diş çürüğünün daha yüksek oranlarda görüldüğünü gösterirken, hayvansal gıdalarla beslenen toplumlarda diş çürüğünün daha düşük oranlarda olduğunu göstermiştir (Lanfranco ve Eggers,2012;7). Kyzikos insanlarında diş çürüğü oranı %3 gibi çok düşük değerde olması bu toplumun daha çok hayvansal gıdalarla beslendiğini göstermektedir. Kyzikos toplumun deniz kenarında yaşayan bir toplum olduğu göz önünde bulundurulursa toplumun daha çok balıkla beslendiği söylenebilir. Aynı şekilde beslenmenin göstergelerinden biri olan diş taşı oranı da toplumda % 29,05 oranında tespit edilmiştir. Diş taşı oranının az olması da toplumun daha çok hayvansal gıdalarla beslenmiş olabileceği görüşünü desteklemektedir. Diş taşı dereceleri açısından bakıldığında az dereceli diş taşı birikimi 38,24 oranla en yüksek değere sahiptir. Orta derece diş taşı oranı %35,29, ileri derece diş taşı oranı ise %26, 47'dir. Diş taşı birikimi diş çürüğünde olduğu gibi kadın bireylerde erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Yaş grupları açısından incelendiğinde ise genç erişkinlerde %37,5 oranla en yüksek değere sahiptir. Orta erişkin bireylerde %30,55, ileri erişkin bireylerde %22,72, yaşı belirlenemeyen erişkin bireylerde ise %17,64 oranındadır. Toplumun sağlık yapısını göstergelerinden biri olan hipoplasya ise oldukça düşük oranda karşımıza çıkmaktadır. Kyzikos toplumunda hipoplasya oranı %6,63 oranındadır. Bu oran çağdaşı olan diğer toplumlarda karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Hipoplasya oluşmasında vitamin yetersizliği, ateşli hastalıklar ve beslenme yetersizliği etkilidir (Özbek,2015). Hipoplasya oranının düşük olması, Kyzikos insanlarının bu tür rahatsızlıklarla daha az karşılaştığı söylenebilir. Diş ve ağız sağlığının önemli göstergelerinden olan antemortem diş kaybı sadece bir kadın bireyde görülmüştür. Aynı şekilde diş apsesi de oldukça düşük oranda karşımıza çıkmaktadır. Alveol kemik kaybı oranı ise %82,46'dır. İleri derece alveol kaybı oranı %36,36 oranla en yüksek değere sahiptir. Toplumda aşınma dereceleri incelendiğinde 3 dereceli aşınmanın %25 oranla en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. 4 ve 5 dereceli aşınma oranı %13,98, 6 dereceli aşınma oranı %1,69, 7 dereceli aşınma oranı ise 2,12'dir. Aşınma derecelerine cinsiyetler açısından bakıldığında ise kadın bireylerde 2 dereceli (az) aşınma daha fazla iken, erkek bireylerde 3 dereceli (orta) aşınmanın daha yüksek olduğu görülmektedir. Gözlük Kırmızıoğlu vd (2008) tarafından yapılan çalışmada 2007 yıllarındaki kazı çalışmalarından ele geçirilen 277 diş incelenmiştir. Araştırmacılar yapmış oldukları çalışma sonucu toplumda %7,76 oranında diş çürüğü, %5,31 oranında diş taşı, %3,79 oranında antemortem diş kaybı, %56,73 oranında hipoplasya tespit etmiştir. 2017-2018 yıllarından ele geçirilen diş patolojilerinin sonuçları ise diş çürüğü %3, diş taşı 29,05, antemortem diş kaybı oranı %2,17, hipoplasya oranı ise %6,63'dür. 2007 yılında ele geçirilen dişlerde diş çürüğü, hipoplasya oranı daha yüksek iken diş taşı oranı ise daha düşüktür. Antemortem diş kaybı oranları ise birbirine yakın değerlerde olduğu görülmektedir. Kyzikos 2017-2018 insanlarının diş sağlıklarının 2007 yılında çıkarılan Kyzikos insanlarına oranla daha sağlıklı yapı sergilediği görülmektedir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda dişlerinden elde edilen patolojik veriler, Kyzikos insanlarının genel olarak sağlıklı bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Diş taşı ve diş çürüğü oranının düşük değerde olması, diş aşınmalarının orta derece olması toplumun tarım ürünlerinin yanı sıra hayvansal gıdalarla (deniz ürünleri) beslenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Resim 1. Diş Çürüğü

Resim 2. Diş Taşı

Resim 3. Hipoplasya

Resim 4. Diş Aşınması

Resim 5. Antemortem Diş Kaybı

Resim 6. Alveol Kemik Kaybı

KAYNAKLAR

Çırak, A., Karaöz Arıhan,S., Şimşek,N., Erkman,A.C. (2009). Eski Anadolu toplumlarında Yaşa Bağlı Diş Kayıpları, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi/Elderly Issues Research Journal* 2009(2):105-111.

Göksal, N.(2017). Laodikeia İnsanlarının Ağız ve Diş Sağlığı, *Social Sciences Studies Journal,* ISSN:2587-1587,S:830-842.

Kanchan, T., Machado, M., Rao,A., Krishan,K., Garg,A.K. (2015). Enamel hypoplasia and its role in identification of individuals: A review of literatüre", *Indian Journal of Dentistry*,June 2015, Vol 6,Issue 2.

Kırmızıoğlu, P. G., Yiğit, A., Erol, A. S., Yaşar, Z. F. (2009). Kyzikos insan iskeletlerinin antropolojik açıdandeğerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi.*

Koçhan, N. (2013). Kyzikos, Hellespontus'da Bir Eyalet Merkezi. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi 31, 69-91

Korkmaz, M ve Yavuz, E. (2017). Kyzikos Hadrian Tapınağı'nda Bulunan Geç Roma Definesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 52 Volume: 10 Issue: 52 Ekim 2017 Issn: 1307-9581 Doi: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1915.

Larsen, C.S., Shavit,R., Mark C. Griffin, M.C.(1991). *Dental Caries Evidence for Dietary Change: An Archaeological Context*. Advances in Dental Anthropology, P. 179-202.

Lanfranco L.P. ve Eggers, S. (2010). The usefulness of caries frequency, depth, and location in determining cariogenicity and past subsistence: A test on early and later agriculturalists from the Peruvian coast, *Am J Phys Anthropol* 143(1):75–91.

Mays, S. (1998). *The Archaeology of Human Bones*, First published, by Routledges, London, s.217-237.

Özbek, M. (2015). *Dişlerle Tarihöncesine Yolculuk*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, ISBN: 9786056560149.

Towle,I., Davenport,C., Irish,J.D., De Groote,I. (2017). Dietary and behavioral inferences from dental pathology and non-masticatory wear on dentitions from a British medieval town. *bioRxiv* Nov. 19, doi: https://doi.org/10.1101/222091.

Roberts, C., ve Manchester, K. (2012). *The Archaelogy of Disease*, Stroud: The History Press, Third Edition.

Şarbak A., Çırak, A. (2019). Spradon Toplumunda Diş Çürüğü, *Turkish Studies*, Volume 14 Issue 5, 2019, DOI: 10.29228/TurkishStudies.22992, ISSN: 1308-2140

Vanna, V.(2007). Sex and Gender Related Health Status Differences in Ancient and Contemporary Skeletal Populations. *Papers from the Institute of Archaeology 18* (2007): 114-147.

Yılmaz Usta, N., (2013). Iasos (Bizans Donemi) Toplumunda Ağız ve Diş Sağlığı, *Antropoloji Dergisi*, Sayı:25, sf:117.

Zandoná, A.F., E. Santiago,E., Eckert, G.J., Katz, B.P., Pereira de Oliveira , S., Capin, O.R., Mau, M., Zero, D.T. (2012). The Natural History of Dental Caries Lesions: A 4-year Observational Study. *Journal of Dental Research*,91(9):841-846.

2017-2018 Yılı Kyzikos İskeletlerinin Antropolojik Açıdan Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Mustafa Tolga Çırak [1]
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Şarbak [2]
Prof. Dr. Nurettin Koçhan [3]
Araş. Gör. Erhan Tarhan [4]

ÖZET:

Antropoloji ve Arkeoloji disiplinlerinin çalışmaları birlikte değerlendirildiğinde geçmiş dönem toplumlarının verileri çok daha net anlaşılabilmektedir. Anadolu milyonlarca yıl boyunca, bulunduğu konum itibariyle canlılık adına çok önemli bir köprü ve yaşam alanı olmuştur. Bu sebeple Anadolu, Antropolojik ve Arkeolojik çalışmalar için her zaman kilit noktalardan birisi olmuştur. Ev sahipliği yaptığı ilk yerleşim bölgeleri ve antik kentlerin iskelet materyalleri her yıl yapılan çalışmalarla literatüre katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda bir katkı olması adına, 2017-2018 yılları arasında Kyzikos Antik Kenti'nde yürütülen sistemli çalışmalar neticesinde açığa çıkarılan iskelet materyaller bu çalışmada analiz edilmiştir.

Bandırma Müzesi'nde korunan materyaller gerekli izinler alındıktan sonra Hitit Üniversitesi Antropoloji Laboratuvarı'na getirilerek temizlenmiş, onarılmış ve analizi yapılacak duruma getirilmiştir. Kazı çalışmalarından sonra yapılan detaylı laboratuvar çalışmaları neticesinde, son sezonlarda yürütülen kazılarda Kyzikos Antik Kenti'nde Roma Dönemi'ne tarihlenen (M.S. 2.yy) ve çoğu taş örgü tekniği ile yapılan mezarlarda 22 adet birey tespit edilmiştir. Buluntularda erkek ve kadın birey sayıları birbirine yakın olarak saptanmıştır. 5 adet bebek, 2 adet çocuk ve 2 adet adölesan birey belirlenmiştir. Materyallerin cinsiyet dağılımları ve yaş grubu dağılımları belirlenerek, çalışmanın içerisinde detaylı bir şekilde verilmiştir. İskelet buluntularının genel demografik dağılımlarının yanı sıra toplumda iskelete yansıyan patolojik veriler saptanmış, hastalıkların hangi cinsiyette daha fazla gözlendiği belirlenmiş ve bunların detaylı yorumlamaları yapılmıştır.

Propontis'te üç doğal limana sahip Kyzikos Kenti, bu bölge ve Anadolu Arkeolojisi adına oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bu bölgeden gelecek Antropolojik veriler, Anadolu genelinde yapılan çalışmalara karşılaştırma materyali olması açısından ve literatürü genişletmesi açısından son derece önemli görünmektedir. Son yıllardaki kazı çalışmalarının buluntularını içeren bu çalışma, kentin arkeolojik verilerine de katkılar sağlaması adına önemli görünmektedir. Antropolojik ve Arkeolojik veriler harmanlandığında antik kentler ve burada yaşamış insanlar adına çok daha geniş kapsamlı bilgiler açığa çıkacağından, bu çalışmada Kyzikos Antik Kenti nekropollerinden ele geçen kalıntılar tüm detaylarıyla analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Bandırma, Kyzikos, Roma, Antropoloji, iskelet
JEL:303

[1] Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Çorum, Türkiye, mtolgacirak@hitit.edu.tr
[2] Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Çorum, Türkiye, aysegulsarbak@hitit.edu.tr
[3] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, Bandırma, Türkiye nkochan@bandirma.edu.tr
[4] Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Çorum, Türkiye, erhantarhan@hitit.edu.tr

Anthropological Evaluation of Kyzikos Skeletons Pertaining to 2017-2018

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Tolga Çırak [1]
Asst Prof. Dr. Ayşegül Şarbak [2]
Prof. Dr. Nurettin Koçhan [3]
Research Assoc. Gör. Erhan Tarhan [4]

ABSTRACT:

When the studies of Anthropology and Archaeology disciplines are evaluated together, the data of past societies can be deduced more clearly. Because of its location, Anatolia has been a very important bridge and living area in terms of vitality for millions of years. Therefore, Anatolia has always been a key point for anthropological and archaeological studies. The skeletal materials of the first settlements and ancient cities, which it hosted, contribute to the literature with the studies conducted every year. In order to make a contribution in the same manner, this study analyses the skeletal materials unearthed as a result of systematic studies conducted in the Ancient City of Kyzikos between the years 2017 and 2018.

The materials kept in the Bandırma Museum were brought to Hitit University Anthropology Laboratory in accordance with the official permissions and they were cleaned, repaired and prepared for the analysis. As a result of the detailed laboratory studies carried out after the excavations, 22 individuals were identified in the tombs that were dated to the Roman Period (2nd century AD) in the Kyzikos excavations of the last three seasons and most of which were made with stone cist grave technique. The number of male and female individuals were found to be close to each other. 5 infants, 2 children and 2 adolescents were identified. Gender distributions and age group distributions of the materials were specified and given in detail in the study. In addition to the general demographic distributions of the skeletal findings, pathological data reflected on the skeleton in the society were determined, and in which gender the diseases were observed more frequently were identified and their detailed interpretations were made.

The city of Kyzikos, which has three natural harbours in Propontis, has a very important position for this region and Anatolian Archeology. Anthropological data coming from this region seem to be very important in terms of being a comparative material to the studies conducted in Anatolia and contributing the literature. This study, which contains the findings of the excavations in the last three seasons, seems to be significant for contributing also to the archaeological data of the city. In this study, the ruins of the necropolises of the Ancient City of Kyzikos were analyzed in detail because when the anthropological and archaeological data are blended, much more comprehensive information will be revealed about the ancient cities and the people who lived there.

Keywords: Bandırma, Kyzikos, Roman, Anthropology, skeleton
JEL:303

[1] Hitit University, Faculty of Art&Sciences, Department of Anthropology, Çorum, Turkey, mtolgacirak@hitit.edu.tr
[2] Hitit University, Faculty of Art&Sciences, Department of Anthropology, Çorum, Turkey, aysegulsarbak@hitit.edu.tr
[3] Bandırma Onyedi Eylül University, Department of Art History, Bandırma, Turkey, nkochan@bandirma.edu.tr
[4] Hitit University, Faculty of Art&Sciences, Department of Anthropology, Çorum, Turkey, erhantarhan@hitit.edu.tr

GİRİŞ

Geçmiş ile günümüz arasındaki bağlantıyı kurmamızı sağlayan disiplin olan Paleoantropoloji'nin temel çalışma materyalini iskelet ve fosil kalıntıları oluşturmaktadır. Paleoantropolojik çalışmalar insanın tarih öncesi dönemlerden itibaren geçirmiş olduğu morfolojik değişimlere, kullandığı alet teknolojisine, maruz kaldığı sağlık sorunlarına, nüfus değişimlerine ve çevresiyle olan etkileşimine odaklanmaktadır. Milyonlarca yıl boyunca kıtalararası bir köprü konumunda olan ve çeşitli paleoekolojik değişimler geçiren Anadolu, bu çalışmalar için oldukça kritik bir noktada görünmektedir. Nitekim bu bölgede tanımlanmış çok fazla fosil lokalitesi ve antik kent bulunmaktadır. Hâliyle insanın sadece kendi içinde değil, kendisine eşlik eden tüm canlılarla olan etkileşiminin de daha iyi anlaşılmasında Anadolu'nun payı çok büyük görünmektedir. Dünya çapında yapılan paleoantropolojik ve paleontolojik çalışmalar da bunu destekler niteliktedir. Böylesine kritik bir bölge için yapılacak tüm çalışmalar insan ve diğer canlılar adına geçmişin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Anadolu birçok antik kente ev sahipliği yapmış olup, bu kentlerin iskelet materyalleri üzerine çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların ortak amacı; o dönemde yaşamış insanların morfolojik yapılarını, paleodemografilerini, beslenme alışkanlıklarını ve maruz kalmış oldukları patolojik verileri günümüzle bağlantı kurarak yorumlamaktır. Bu bağlamda Anadolu için oluşmuş veri tabanına katkılar sağlamak adına Kyzikos Antik Kenti'nde son yıllarda yürütülen çalışmalarda ele geçen iskelet materyaller değerlendirilmiştir.

Kyzikos Antik Kenti, Balıkesir'in Erdek İlçesine bağlı olup Bandırma-Erdek yolu üzerinde, Erdek'ten 8 km. uzaklıkta konumlanmaktadır. Propontis'te üç doğal limana sahip olan kent stratejik açıdan çok büyük bir öneme sahip olmakla birlikte, sanat ve mimari açısından çok önemli kalıntılar bırakmıştır. Kent'teki sistemli arkeolojik kazılar 1988'de burada yüzey araştırması yapan Prof. Dr. Abdullah Yaylalı tarafından 1989-1996 yılları arasında yürütülmüştür. Bir dönem çalışmalara ara verildikten sonra 2006 yılında Doç. Dr. Nurettin Koçhan başkanlığında sistemli çalışmalar yürütülmüştür. Günümüzde yaz aylarında sistemli çalışmalar Doç. Dr. Nurettin Koçhan'ın başkanlığındaki ekip ile yürütülmekte olup, çalışmaya Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve DÖSİMM destek vermektedir.

Kyzikos'ta biri kentin güneydoğusunda, diğeri kuzeybatısında yer alan iki nekropol alanının varlığı tespit edilmiştir. Şu ana kadar kentin nekropolleri adına yapılan çalışmalardan biri çene ve diş kalıntılarını (Gözlük Kırmızıoğlu vd. 2009a), diğeri ise daha genel antropolojik analizleri (Gözlük Kırmızıoğlu vd. 2009b) içermektedir. Zaman zaman üzücü bir şekilde kaçak kazı saldırılarına da uğrayan Kyzikos nekropol alanlarında 2017-2018 sezonlarında da çalışmalar yürütülmüş ve iskelet materyaller açığa çıkarılmıştır. Bu çalışmada, son yıllarda yürütülen antropolojik çalışmalar neticesinde tespit edilen bireylerin paleodemografik dağılımları ve paleopatolojik verileri analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

MATERYAL – METOD

Çalışmaya konu olan Kyzikos Kentinden elde edilen iskeletler 2017 – 2018 yılları arasında yapılan kazılardan ele geçmiştir. Antropolojik değerlendirmeleri yapılan iskeletler Roma Dönemi'ne (M.S.2. yy) tarihlendirilmektedir. Mezarların çoğu taş örgü mezar tekniğine göre yapılmış olan mezarlardır.

Bandırma Müzesi'nde korunan iskeletler, müzeden alınarak Hitit Üniversitesi Antropoloji Laboratuvarı'na getirilmiştir. Burada temizlenip onarılan iskeletlerin Antropolojik analizleri gerçekleştirilmiştir. Kyzikos Roma toplumuna ait demografik özellikler araştırılmış, ayrıca bireylerdeki hastalıkların iskeletler üzerinden makroskobik olarak varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kyzikos Roma

toplumuna ait iskeletlerin demografik özellikleri belirlenerek cinsiyetler ve toplumun yaş grupları belirlenmiştir. Kyzikos Toplumunda yaş gruplarını belirlemek için White (2012)'ın metodu kullanılmıştır. Yaş grupları ele alınırken 0-3 yaş arası bebek, 3-12 yaş arası çocuk bireyler, 12-20 yaş aralığına adölesan bireyler, 20-35 yaş arasına genç erişkin bireyler, 35-50 yaş arasına orta erişkin bireyler ve 50 yaş ve üzeri bireyler ileri erişkin bireyler olarak gruplandırılmıştır (White, 2012). Kyzikos iskeletleri için yapılan cinsiyet tayini çalışmalarında Brothwell (1981), Buikstra ve Ubelaker (1994), Krogman ve İşcan (1986), Steele ve Bramblett (1988), Ubelaker (1978), Workshop of European Anthropologists (1980)'den yararlanılmıştır.

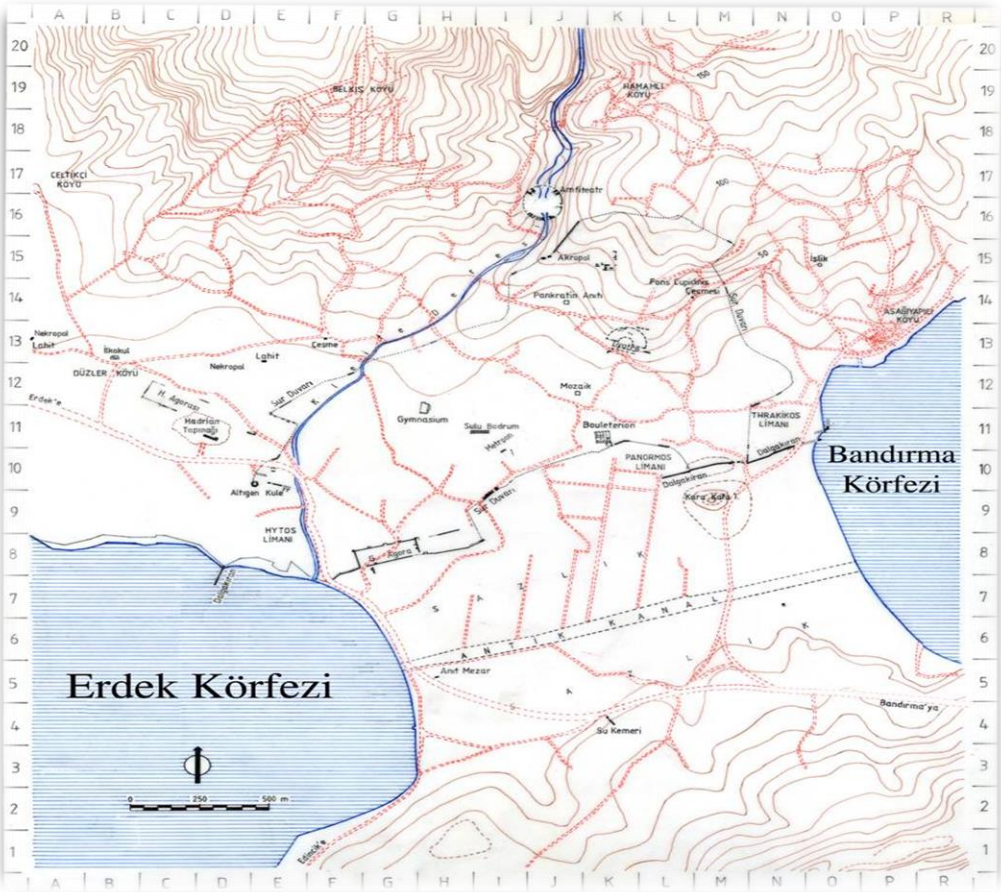

Şekil 1: Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları (Koçhan, 2011)

Şekil 2: Kyzikos Roma Dönemi Mezarı

BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Kyzikos toplumu iskeletlerinden yararlanılarak toplumun cinsiyet tablosu oluşturulmuştur. 2017-2018 yılları arasında yapılan kazılar neticesinde toplamda 22 bireye ait iskelet tespit edilmiştir. Kadın ve erkek birey sayıları birbirine yakındır. Kadın birey sayısı 6 iken erkek birey sayısı 7'dir. Tüm toplum içerisinde erkek bireyler en yüksek cinsiyet ortalamasına sahiptir (%31,82). Kadın bireylerin tüm toplum içerisindeki oranı ise % 27,27 düzeyindedir. Kyzikos toplumunda 2'şer birey adölesan ve çocuklardan oluşmakta iken toplum içerisinde %9,09 yüzdeye sahiptir. Kyzikos toplumunda 5 iskelet bebeklere aittir (Tablo 1).

Tablo 1: Kyzikos Toplumu Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	***n***	***%***
Kadın	6	27,27
Erkek	7	31,82
Adölesan	2	9,09
Çocuk	2	9,09
Bebek	5	22,73
TOPLAM	22	100

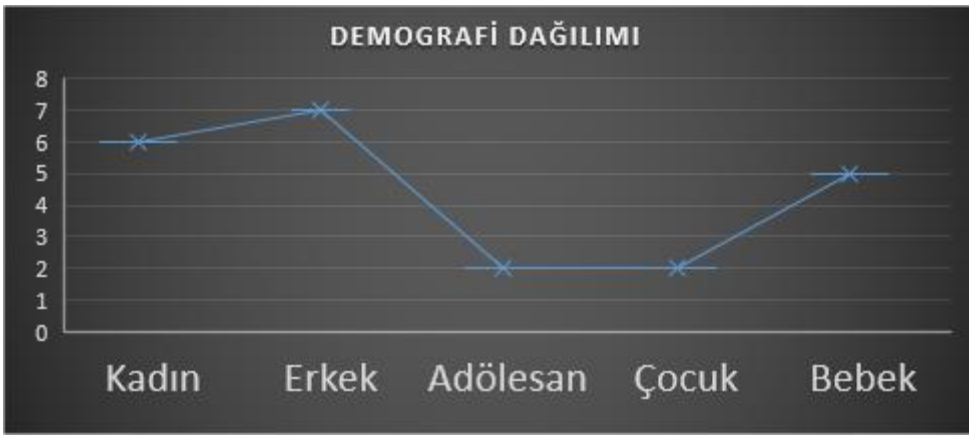

Roma Kyzikos toplumundaki bireylerin yaş grubu dağılımına bakıldığında genç erişkin kadın bireylerin 3 birey ile temsil edildiği, bunun yanında erkek genç erişkin birey sayısının ise 1 olduğu görülmektedir. Orta erişkin kadın bireyler, tıpkı genç erişkin kadın birey sayısında olduğu gibi 3 bireydir. Bunun yanında erkek bireylerde orta erişkin birey sayısı kadın bireylerle aynıdır. İleri erişkin bireyler kadınlarda mevcut değil iken erkeklerde toplamda 3 birey ile erkek bireyler içinde en yüksek yaş gruplarından birisini oluşturmaktadır. Toplum genelinde orta erişkin nüfus toplumun en yoğun yaş grubunu göstermektedir (n:6). Toplum genelinde ileri erişkin birey sayısı ise 3 kişidir (Tablo 2).

Tablo 2: Cinsiyetlerde Yaş Grubu Dağılımı

Yaş Grubu	Kadın	%	Erkek	%
Genç Eriş.	**3**	**50**	**1**	**14,28**
Orta Eriş.	**3**	**50**	**3**	**42,86**
İleri Eriş.	**0**	**0**	**3**	**42,86**
Toplam	**6**	**100**	**7**	**100**

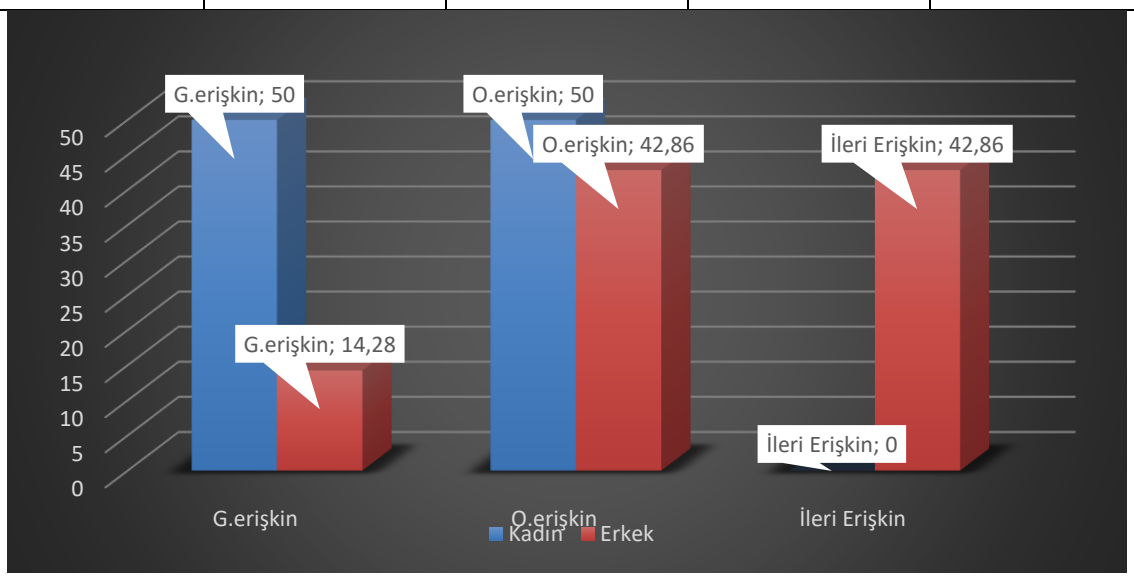

Paleopatolojik Değerlendirme

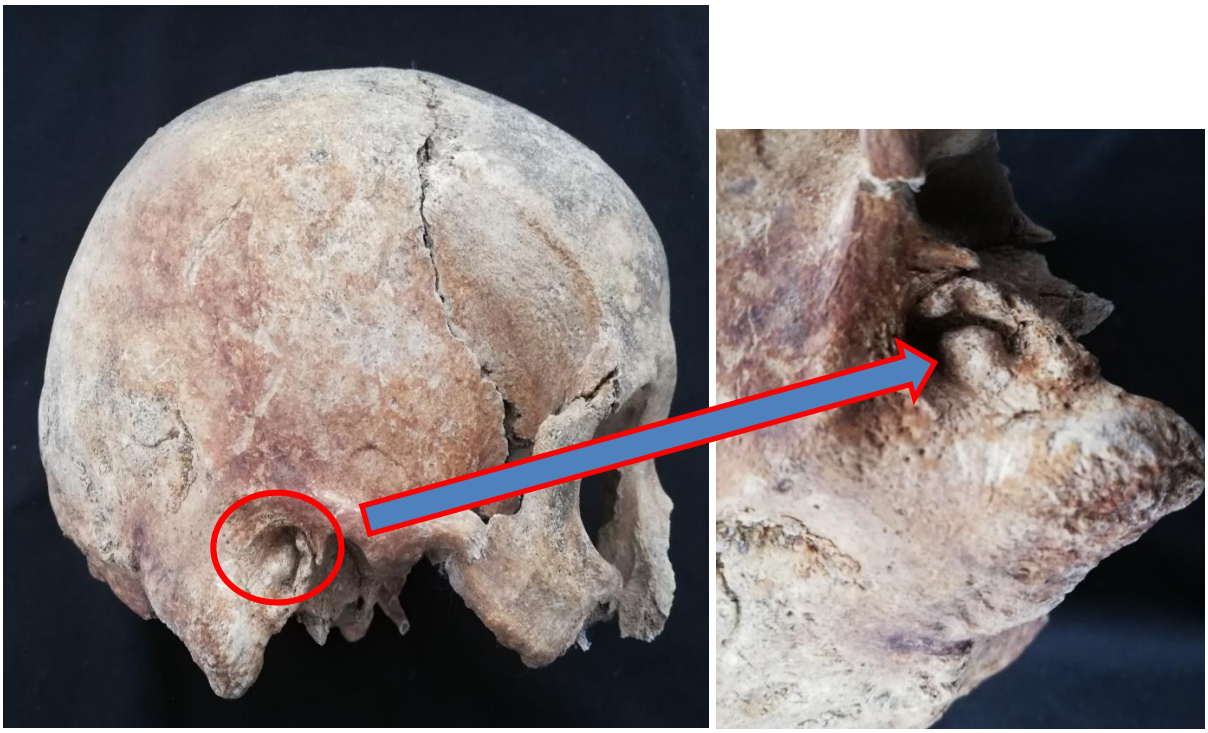

Şekil 3: Orta Erişkin Erkek Bireyde Kulakta Gözlenen Tümör

M 8 orta erişkin erkek bireyin kulağında iki taraflı kemik tümörüne rastlanmıştır. Kemik tümörü kulak yolunun çok büyük kısmını tıkamıştır.

Şekil 4: Birey No Belirsiz İskelette Costada Kırık

Cinsiyeti tam tespit edilememiş bir bireyin costa'sında iyileşmiş bir kırık mevcuttur.

Şekil 5: M 1 Orta Erişkin Erkek Bireyde Porotic Hyperostosis

M 1 orta erişkin erkek bireyin kafatasında porotic hyperostosis yoğun olarak gözlenmektedir.

Şekil 6: M 3 Erkek Bireyde Cribra Orbitalia

M 3 erkek bireyin orbitasında az düzeyde cribra orbitalia mevcuttur.

Şekil 7: Bireyde Osteofit

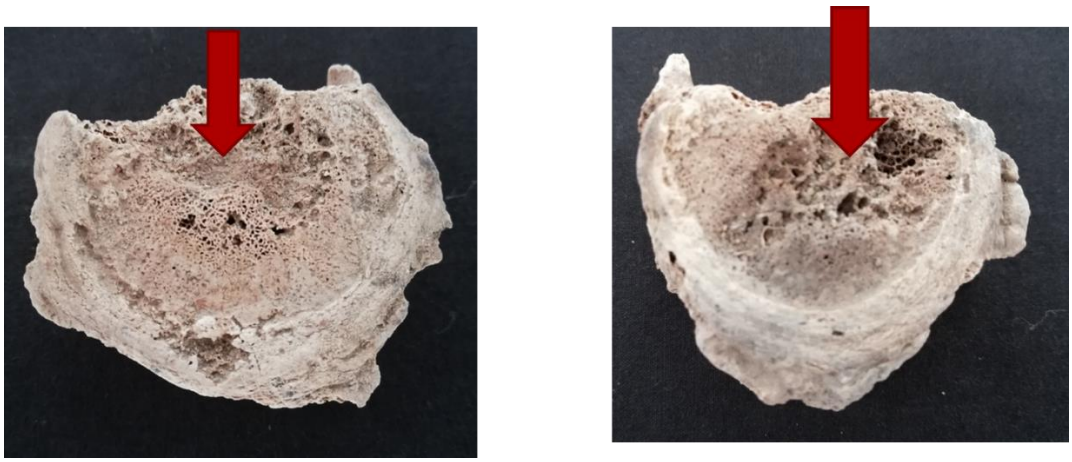

Şekil 8: Schmorl's Nodülü

Şekil 9: M 7 Orta Erişkin Erkek Birey

Kemik zarı iltihabı olan periostitis, Kyzikos toplumunda da görülmektedir.

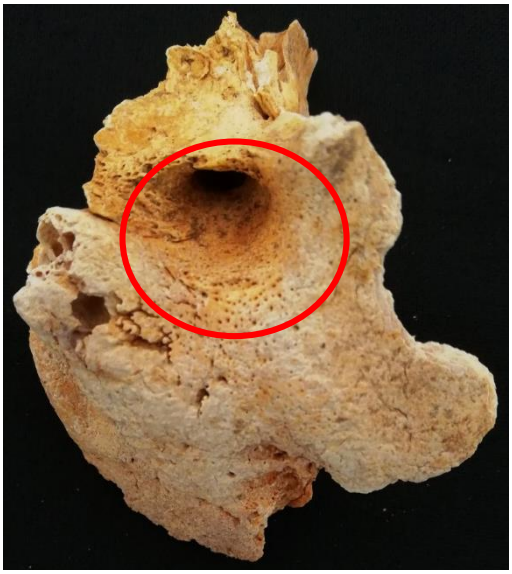

Şekil 10: M 2 Orta Erişkin Kadın Bireyde Auditory Exostoses

Orta erişkin bir kadın bireyde sağ kulak yolu hizasında orta kulak iltihabına bağlı auditory exostoses tespit edilmiştir.

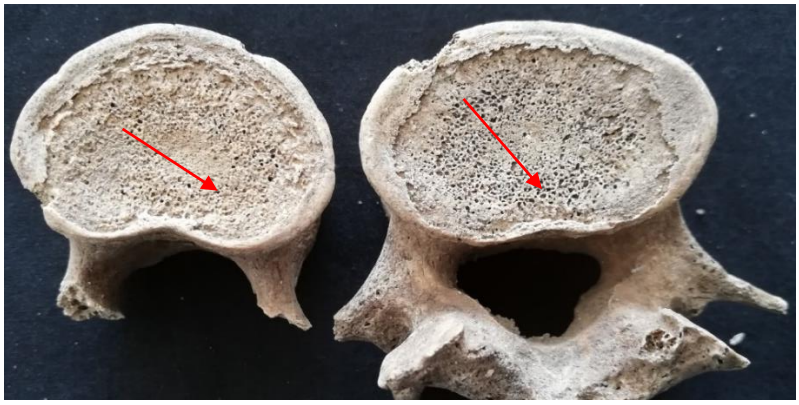

Şekil 11: Vertebrada enfeksiyon

Kyzikos toplumunda bazı bireylerin omurlarında enfeksiyon tespit edilmiştir. Mezar numarası M 5 olan alandan toplamda 3 erkek, 3 kadın, 2 adölesan, 2 çocuk ve 1 bebeğe ait iskelet parçaları elde edilmiştir. Bunlardan hangilerinde patolojilerin olup olmadığı ise iskeletlerin karışık elde edilmesine bağlı olarak saptanamamıştır. Ancak iskeletler üzerinde yapılan toplu incelemelerde 5 lumbal vertebrade ileri derece osteofit, 1 lumbal vertebrada orta derece osteofit, 3 lumbal vertebrada schomorl nodülü, 1 lumbal vertebrada ileri derece enfeksiyon, romatoid artrit ve osteoartrit tespit edilmiştir.1 thoracal vertebrada ileri derece osteofit, 1 thoracal vertebrada orta derece, 1 thoracal vertebrada ise az derece osteofit tespit edilmiştir. 1 cervical vertebrada ileri derece, 1'inde ise az derecede enfeksiyon mevcuttur. 1 sol halluxda osteofit, genç erişkin kadın ve orta erişkin erkek bireylerin kafatasında diploe kalınlaşması tespit edilmiştir. Genç erişkin kadın bireyde diploe kalınlaşması, ileri erişkin erkek bireyde porotic hyperostosis, diğer ileri erişkin erkek bireyde ise diploe kalınlaşması ve çift parietal foramen bulunmktadır. 1 humerusta kemik çıkıntı, ulnanın distalinde ise travma tespit edildi. 3 sol calcaneusun 1'inde ileri,1'inde orta derece calcaneal spur tespit edilirken, 5 sağ calcaneusun 1'inde ileri, 2'sinde

orta, 1'inde az derece calcaneal spur tespit edilmiştir. Toplam 2 sol, 4 sağ calcaneusta calcaneal spur tespit edilmiştir. 3 sol talusun 2'sinde, 5 sağ talusun 2'sinde olmak üzere 8 talusun 4'ünde trigonum varyasyonu tespit edilmiştir. 1 costada travmatik çatlak tespit edilmiştir. 2 metatarsal ve 1 proksimal phalanxda (ayak) osteofit görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kyzikos Antik Kent Kazısı 2017-2018 dönemindeki nekropol alanında yapılan çalışmalarda toplamda 8 adet mezar tespit edilmiştir. Bu 8 adet mezar içerisinden 22 bireye ait iskelet elde edilmiştir. İskeletlerin büyük kısmı toplamda 2 mezardan elde edilmiştir. Kyzikos Roma dönemine tarihlendirilen iskeletlerin Antropolojik analizleri Hitit Üniversitesi Antropoloji Laboratuvarında gerçekleştirilmiştir. Laboratuvar çalışmalarında toplumun hem demografik yapısı ortaya konmaya çalışılmış hem de hastalıkları tespit edilerek toplumun sağlık yapısı hakkında veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Toplamda 22 birey üzerinde değerlendirme yapmak toplumun geneli üzerine sonuç ortaya koymak açısından pek doğru olmamakla birlikte daha önce elde edilmiş iskeletlere ilaveten sonraki dönem kazılarından elde edilecek iskeletlerin de değerlendirmeye katılmasıyla daha sağlıklı sonuçlara kavuşmak mümkün olabilecektir. İskeletlerin Antropolojik analizleri neticesinde tespit edilen 22 bireyin paleodemografik dağılımı göz önüne alındığında bu 22 bireyin %27,27'sinin kadın (n:6), %31,82'sinin erkek (n: 7), %9,09'unun adölesan (12-20 Yaş Aralığı) (n:2), %9,09'unun çocuk (3-12 Yaş Aralığı) (n: 2), %22,73'ünün ise bebek (0-3 Yaş Aralığı) (n:5) olduğu tespit edilmiştir. Bebek ölümleri toplum genelinde fazla sayılabilecek bir düzeydedir. Bebek ölümlerinin çok olmasını erişkin kadın bireylerdeki yaş grubu oranlarına bakılarak değerlendirmek daha doğrudur. Zira genç erişkin ve orta erişkin kadın birey sayısı toplumda 6 bireydir. Bunlardan 3 tanesi genç erişkin bireyler iken diğer 3 birey de orta erişkin bireylerden oluşmaktadır. Kadın bireylerden hiçbiri ileri erişkin yaş kategorisine ulaşamamıştır. Tüm bu sayısal verilerin eşliğinde kadınların birçoğunun bebeklerin anneleri olabileceği düşünülmektedir. Yeni doğum yapan kadın bireylerin belki gelişen bir hastalık neticesinde vefat etmesi ve bunun akabinde bebek ve çocukların da bu durumun getirdiği yetersiz beslenme neticesinde öldüğü düşünülmektedir. Kadınların ileri erişkin yaşlara ulaşamaması toplum içerisinde sosyal statüden kaynaklı besine ulaşım anlamında sorunlar da yaşamış olabileceklerini düşündürmektedir. Zira toplumun erkek bireylerine bakıldığında sadece 1 bireyin genç erişkin olduğu görülürken 3'er tane bireyin orta ve ileri erişkin bireylerden oluştuğu tespit edilmiştir. Toplumun genelinin yaş dağılımına bakıldığında 4 bireyin % 18,18'le genç erişkin, 6 bireyin %27,27'yle orta erişkin ve 3 bireyin %13,64 ile ileri erişkin olduğu belirlenmiştir. Yani Kyzikos Roma toplumu genç ve orta erişkin döneme gelindiğinde fertlerinin büyük kısmını kaybetmiştir.

Kyzikos toplumu üzerinde yapılan paleopatolojik analizlerde bireylerin farklı hastalıklarla yüz yüze kaldığı görülebilmektedir. Tespit edilen patolojiler diploe kalınlaşması, cribra orbitalia, porotic hyperostosis, periostitis, osteofit, schomorl nodülü ve tümördür. Patolojilerin çoğunu beslenmeye bağlı hastalıklar, enfeksiyon hastalıkları ve dejeneretif eklem hastalıkları oluşturmaktadır. Cinsiyeti belirlenmiş bireylerden M 8 - 2 nolu kadın bireyde ve M 7 erkek bireyde tibiada periostitis olgusuna rastlanmıştır. Periostitis kemik zarı iltihabıdır. Oluşma nedenleri farklı olmakla birlikte vurma-çarpmaya bağlı da oluşabilmektedir. Ayrıca M 8 – 2 nolu kadın bireyin vertebralarında da enfeksiyonun tespit edilmesi bu bireyde enfeksiyonun kan ile ilgili olabileceğini düşündürmektedir.

Toplum genelinde demir eksikliğine bağlı olabilecek anemi göstergesi diploe kalınlaşması, cribra orbitalia ve porotic hyperostosis gibi oluşumlar da görülebilmektedir. Erkek bireylerde kadınlara göre bu oluşumlar nispeten fazladır.

Kyzikos toplumunda toplam 3 bireyde travma tespit edilmiştir. Costa ve 2 kafatasında olmak üzere, 1 erkek birey ve 2 kadın bireyde travma gözlenmiştir. Costadaki kırığın daha çok vurma ve çarpma ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 5 bireyde calcaneal spur (Topuk Dikeni) tespit edilmiştir. Bunların genellikle nedeninin uzun süre ayakta durmayla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ayakta görülen kemik oluşumun sebebi tespit edilememiştir. 2017 - 2018 yılından elde edilen Kyzikos toplumunun

iskeletlerine bakılarak toplumun beslenme anlamında sorunları olduğu söylenebilir. Ayrıca enfeksiyonların bireylerde gözükmesinde hem hijyenik sorunların hem de kan ile ilgili hastalıkların rol oynadığı düşünülmektedir. Ayrıca 1 bireyde gözlemlenen tümör, o dönemde de mevcut olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Muhtemelen birey tümörden kaynaklı işitme sorunuyla karşı karşıyadır.

Teşekkür

İskeletlerin çalışma iznini veren Bandırma Müzesi Müdürü İlhame Öztürk'e ve iskeletlerin laboratuvar aşamasında yer alan Hitit Üniversitesi Antropoloji Bölümü öğrencilerine teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKLAR

Gözlük Kırmızıoğlu P., Yaşar F., Yiğit A., Sevim Erol A., (2009a). Kyzikos İskeletlerinin Dental Analizi. *24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı.* Ss. 39-162.

Gözlük Kırmızıoğlu P., Yiğit A., Sevim Erol A., Yaşar Z.F., (2009b). Kyzikos İnsan İskeletlerinin Antropolojik Açıdan Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 6:2, Ss. 451-466.

White, D. T, Black, M. T, Folkens, P., (2012), Human Osteology, Printed in U. S. A. Academic Press.

Brothwell, D.R., (1981), Digging up Bones. BAS Printers, Great Britain.

Buikstra, J.E., Ubelaker, D. H., (1994), Standards: For Data Collection From Human Skeletal Remains, Arkansas Archeological Survey Research Series No: 44.

Koçhan, N., (2011) Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları, Renkvizyon Ofset, Ss. 1-178, ISBN: 978-975-95090-1-9.

Krogman, W. M., İşcan, M. Y., (1986), The Human Skeleton in Forensic Medicine, Second Edition, Charles C. Thomas Publisher, Springfield, İllionis.

Steele, D.G. Ve Bramblett, C.A., (1988), The Anatomy and Biology of the Human Skeleton. Texas: A&M University Press.

Ubelaker, D. H., (1978), Human Skeletal Remains, Smithsonian Institution, Adline Publishering Company, Chicago.

Workshop of European Anthropologists, (1980), "Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons" *Journal of Human Evolution*, 9: 517-549.

Önemli Şahsiyetler

(Prominent Figures)

Ali Rıza El-Bezzaz: Bandırma'nın Yakın Geçmişinde Ahice Bir Tüccar, Ahlak ve Maneviyat Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Ali MAZAK [1]

ÖZET

İnsanlar mutlu bir hayat sürmek için uygar bir yaşam biçimine ihtiyaç duyarlar. Bununla birlikte, insanın bu uygar yaşamdaki tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılaması mümkün değildir. Bu ihtiyaçların her birini bir meslek adamı yapar ve üretir. Öte yandan tüccarlar, sanayiciler tarafından üretilen bu ürünleri ihtiyaç duyulan her yere taşır ve dağıtırlar.

Medeni insanlar, muhtaç olduğu hizmetleri alırken ve verirken bazı kurallara ve ahlaki ilkelere uymak zorundadırlar. Ticari ve sınai alanda insanın moral davranışları, meslek kariyerleri, etiksel duruşları ve güvenilir oluşları başarı ve istikrar için büyük önem arzeder. Geleneksel Türk girişimcilik felsefesi Ahilikte de ahlak ve liyakat konusu çok çok önemsenen bir koşuldu.

Meslek icrasında ahlak ve davranış usulleri okullarda okutulsa da başarı için sosyal eğitim bakımından uygulamada özgün örneklere ihtiyaç vardır.

Bu nedenle Bandırmanın yakın tarihinde hem iyi bir tüccar hem de maneviyat adamı olarak yaşamış örnek bir misyon sahibi olan Ali Rıza El Bezzaz, Türk geleneksel meslek ve sanayi felsefesi olan Ahilik açısından değerlendirilmek üzere araştırma ve sunum konusu yapılması düşünülmüştür.

Araştırmamız, yöntem olarak sayısal ve matbu kaynaklara ve yaşayan şahitlere dayandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: El-Bezzaz, sanayi, meslek, ticaret, ahilik
JEL Kodu: B12

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Erdek Meslek Yüksek Okulu, amazak@bandirma.edu.tr

Ali Rıza Al-Bezzaz: as an Fraternal Merchant in Bandırma's Recent Past, as an Example of Morality and Spirituality

Ass. Prof. Dr. Ali MAZAK [1]

ABSTRACT:

People need a civilized way of life to lead a happy life. However, a man cannot meet all his needs in this civilized life alone. Each of these needs makes a profession. Traders, on the other hand, carry and distribute these products manufactured by industrialists to wherever they are needed.

The moral behavior of people in commercial and industrial areas is of great importance for success and stability. In the traditional Turkish Trades Union of Ahilik (Turkish-Islamic guild system), morality was very important.

Although ethical and moral behavior is taught in schools, for success, original examples are needed in practice in terms of social education and business ethics.

For this reason, Ali Rıza El Bezzaz as a merchant, spiritualist and philanthropist who lived in the recent history of Bandırma and he considered to be the subject of research and presentation to be evaluated in terms of Ahilik, which is the Turkish traditional profession and industrial philosophy.

The study tries to base our research on numerical and printed sources and living witnesses as methods.

Keywords: Al-Bezzaz, industry, profession, commerce, Ahilik
JEL Code:: B12

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversity, Erdek MYO(Vocational School, amazak@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Ekonomi hayatın candamarı, ticaret onun belkemiğidir. Ülkeyi ve toplumu ayakta tutan da üretim gücü ve ticari potansiyelidir. Ticari canlılığın bir ülke için öneminin çok iyi farkında olan Timurlular'ın kurucusu Emir Timur Küregen, daha 1402'de Asya'nın ortasından Avrupa'nın en batısındaki "Fransa kralı VI.Charles'a gönderdiği mektuplarında karşılıklı ticaretin teşvik edilmesini, her iki tarafın ülkelerinde serbest olarak ticaret yapmalarını istediğini; Fransa'nın tüccarlarını Timur ülkesine göndermesini, hertürlü güvenlerinin sağlanacağını ve Türk tüccarların da Fransa ülkesine kabulünü, güçlük çıkarılmamasını ve güvence verilmesini talep eder. Hatta mektubunda "*quia mundus per mercatores prosperatur*" der. Yani "*çünkü dünya tüccarlar sayesinde refaha erer*" sözleriyle ticarete verdiği öneme de açık bir vurgu yapar *(Sacy 1822:474, nak. Özcan 2014: 125; nak. Aka, ttk.gov.tr).* Emir Timur II. mektubunda ise "Fransa kralı ve kendi şanının ülkedeki tüccarlara bağlı olduğunu dile getirir (Sacy, a.g.m: 479; AKA 2012: 176; ttk.gov.tr). Timur'un talebi, beynelmilel rekabetin amansızca çarpıştığı günümüzde küresel ekonomik savaşın önemini de çok daha iyi anlatmaktadır. Bu bakımdan ticari aktörler gerek savaş gerek barış ortamında ülkelerinin kaderinde mühim misyon sahibidirler.

Fransız siyaset sosyoloğu Montesquieu, "Kanunların Ruhu" adlı eserinde "Nerede yumuşak huylu insanlar varsa orada ticaret vardır; nerede ticaret varsa orada insanlar yumuşak huylu olurlar" demektedir. Uygarlığın yayılmasında önemli bir işlevi bulunan ticaret öteden beri ekonomiyle birlikte, onunla iç içe düşünülmüştür; oysa her ikisini de birbirinden ayrı olarak ele almak gerekir. Ticaretin tarihi, insanlar arası ilişkilerin başladığı zamana değin geri götürülebilir ve ekonominin tarihinden daha eskidir. Öncelikle ticaret kişi ya da toplumların kazanç sağlamak amacıyla giriştikleri ve bir yerden başka bir yere taşımak zorunda oldukları her türlü ham ya da işlenmiş mal, hizmet, değer, yiyecek gibi şeylerin alım satımını, değiş tokuşunu kapsayan ekonomik bir etkinliktir. Dünya ticaretindeki gelişme, dünya ekonomisindeki büyümeyi desteklemiş ve teknolojik alandaki köklü değişimlerle her zaman paralel gitmiştir. Ekonomi ise en genel anlamda değerlerin (servetin, doğal kaynakların, ürünlerin) üretim, bölüşüm, dağılım ve tüketim sürecini araştıran toplumsal bir disiplindir ve bilim olarak I7.yy'da kurulmuştur.*(Bozkurt, 2002-2: 153)*

Fransız siyaset sosyoloğu Montesquieu, "Kanunların Ruhu" adlı eserinde, "Nerede yumuşak huylu insanlar varsa orada ticaret vardır; nerede ticaret varsa orada insanlar yumuşak huylu olurlar" demektedir. Uygarlığın yayılmasında önemli bir işlevi bulunan ticaret öteden beri ekonomiyle birlikte, onunla iç içe düşünülmüştür; oysa her ikisini de birbirinden ayrı olarak ele almak gerekir. Ticaretin tarihi, insanlar arası ilişkilerin başladığı zamana değin geri götürülebilir ve ekonominin tarihinden daha eskidir. Öncelikle ticaret kişi ya da toplumların kazanç sağlamak amacıyla giriştikleri ve bir yerden başka bir yere taşımak zorunda oldukları her türlü ham ya da işlenmiş mal, hizmet, değer, yiyecek gibi şeylerin alım satımını, değiş tokuşunu kapsayan ekonomik bir etkinliktir. Dünya ticaretindeki gelişme, dünya ekonomisindeki büyümeyi desteklemiş ve teknolojik alandaki köklü değişimlerle her zaman paralel gitmiştir. Ekonomi ise en genel anlamda değerlerin (servetin, doğal kaynakların, ürünlerin) üretim, bölüşüm, dağılım ve tüketim sürecini araştıran toplumsal bir disiplindir ve bilim olarak I7.yy'da kurulmuştur.*(Bozkurt, Nejat 2002-2: 153)*

Ticareti belirleyen ana unsur arz-talep dengesidir. Malın en nihayetinde tüketiciye ulaşmasına aracılık eden tüccarlar bu emeklerinin karşılığında belirli kazanımlar elde etmektedirler.

"Ticaret, geçmişten günümüze insanların geçimlerini sağlamak için dolaylı ya da doğrudan kullandıkları bir sistemdir. Ticaret gelişen teknolojiyle birlikte kendini her alanda göstermeyi başarır hale gelmiştir. Ticaret ülkeye ve ülkede çalışanlara para kazandırması açısından önem ifade etmektedir. Ticaretin doğuşu ve günümüze kadar gelişi ve çok yönlü tesiri tüm dünyayı etkilemektedir. Ticaret, hem üretici hem tüketiciyi yakından ilgilendirir. Ticaretin üretici hayatında bakıldığında elindeki ürünlerin tüketicilere ulaşmasını ve tüketicilerinde bu sayede istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamış

olmaktadır. Üreticiler tüketicilerin elindeki mal ve hizmetleri hem bütçelerine hem de ilgi ve beğenilerine göre alabilmektedirler. Tüketicilerinde üreticilerde bulunan mal ve hizmetlere uygun olarak ticaretin doğru bir şekilde yapılıp, aradaki işleyişin güzel olması için gerekli olan çabalar da yapılmalıdır*"(Karafakıoğlu 2006: 214; Ertürk, 206: 253; Akgündüz ya 2013: 37)*

Ticaret milletleri ve toplumları birbirine yaklaştırır, uyumlaştırır ve birbirine hoşgörülü kılar. Ekonomist politikacılar her zaman daha yapıcı, uzlaşıcı siyaset yürütürler. Eski cumhurbaşkanlarından Turgut Özal böyle bir siyasi felsefe taşıyordu. Günümüz Türk siyasetinin de böyle bir yöne doğru eğrildiğini gözlemlemekteyiz. "Dünyamızda farklı iklim bölgelerinin varlığı yetiştirilen tarım ürünlerinde farlılıklara sebep olmaktadır. Yine enerji ve hammadde kaynaklarının farklı coğrafi bölgelerde bulunması ihtiyaç bölgelerine ulaştırılması ile anlam kazanmaktadır.

Dünyadaki farklı ülkelerde bulunan emtianın talep bölgelerine ulaştırılması yetiştirilen malın veya hammaddenin en az varlığı kadar önemlidir. Bu yönüyle ulaşım veya ulaşım imkanları ticaretin en önemli unsurlarından birisidir. Günümüz teknoloji dünyasında kara, hava, deniz ulaşım imkanlarının gelişmiş olması uzak bölgelerdeki malların çok hızlı bir şekilde yer değiştirmesine sebep olmaktadır. Global bir köy haline gelen dünyamızda ulaşım imkanlarının yanında soğuk hava depolama, ambalajlama imkanlarının gelişmesi uzak mesafelerde ticarete konu olan ürünlerde çeşitliliğe neden olmuştur." *(Karakaya, 2013: 37)*

Denilebilir ki ticaret toplumun hem gelişim kaynağı, hem sosyal iletişim bağı, hem gelişmişlik göstergesidir. Çin'den Avrupa'ya Amerika'ya kadar ulaşan her çeşit yollar enbaşta ticari amaçlarla açılmıştır. Ticarette hareket kazanamayan ülkeler gibi şehirler de gelişmede ilerleyemez. Bu bakımdan ticaretin ustaları yaşadıkları şehirlerin gelişme ve kalkınmasında her yönden önemli rol sahibidirler. Dışarıdan getirdiği kadar götürecek mal üretmek denge olarak ekonomide ciddi kıymet taşır. Ahilik üretim ve ticarette etkin rol sahibi olmayı; sermaye yığımından çok paranın piyasada dönüşümünü ve halkın günlük ihtiyaç maddelerinin en kolay ve en düşük maliyetle sağlanmasını hedefler. Bu niteliklere sahip üstün örnekler aramızda yaşamasalar da unutulmamalıdırlar.

Bandırma'nın geçmişinde önemli bir yeri olan büyük girişimci, ahlak ve maneviyat önderi Ali Rıza El-Bezzaz'ı araştırmayı bu amaçla gerekli görmüş bulunuyoruz.

TÜRK AHİLİK FELSEFESİNDE İŞ, MESLEK VE TİCARET

Ahilik, İslam Tasavvuf Fütüvveti'nin XIII. Yüzyılda Anadolu'da dönüşüme uğramış Türk Esnaf ve Girişim Birliğinin ismidir. Bu teşkilat " XIII. Yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. Yüzyılın başlarına kadar Anadolu'nun şehir, kasaba ve hatta köylerinde esnaf ve sanatkarlara eleman yetiştiren işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir örgüttür. Ahilik ahlâk ve tesanüde dayanan İslâmi esaslar üzerine kurulmuş bir esnaf ve sanatkar örgütüdür." (Mazak,ahilik.net; Doğan, 2018: 29)

Ahilik, "kardeşlik" anlamına gelir. Kelimenin nereden geldiği hususunda iki ayrı görüş vardır. Birincisi Arapça "kardeşim" manasına gelen "ahi" kelimesinden, ikincisi ise Orta Asya Türkçesinde eli açık cömert manasına gelen "akı" kelimesinden geldiğidir. Burada bize göre önemli olan kelimenin aslının nereden geldiği değil bu; ekonomik, sosyal ve dinsel örgütün adının kardeş olması ve temelinde de kardeşlik ruhunun bulunmasıdır. Çünkü yaklaşık 700 sene sonra bugün toplum olarak en büyük ihtiyacımız böyle bir "kardeşlik" anlayış ve düşüncesidir. "Ahilik, özünü Türk-İslam kültüründen alan önemli bir ticari-sosyal kurum olarak yüzyıllarca ekonomi ve üretime katkı sunmuş, kendi iç disiplin ve dinamizmi sayesinde kaliteli meslek erbabının yetiştirilmesine vesile olmuş ve ülke ekonomisinin devamına olanak sağlamıştır. Ahi Evran tarafından kurulan Ahilik kurumu, Selçuklu ve Osmanlı döneminde Anadolu'da önemli bir yer edinmiştir." (Doğanı 2018: 29)

"Türklerin Küçük Asya topraklarını Fethetmesinin ardından Selçuklu Anadolu'sunda teşkilatlanan ve Türkmenlerin organizasyon, birlik, dirlik ve moralizasyonunda etkin olan Ahi Birlikleri, milletimizin bu yeni diyarları Türk ve İslam yurdu yapmasında önemli roller oynamış; Osmanlı'ya geçişte de; Devletin kurulmasında, milli kimliğin, inanç ve kültürün korunmasında; yerli halkla oryantasyonda; Gaziyan, Bacıyan ve Abdalan'la birlikte sosyo-ekonomik yapıyı kurmada ve yaşatmada çok önemli işlevler görmüşlerdir. Hatta, Osman Gazinin Ş.Edebalinin kızıyla evlenmesinin bile Ahilerden güç kazanma amacına yönelik siyasi bir izdivaç olduğu iddia edilmiştir." *(Uzunçarşılı, 1995/1-105; Çetin, 1992: 111-112, nak. Turan 2007, 168; tasavvufkitapligi.com), 5, 20.*

Şeyh Edebali, "Osman Gazi'nin Ahi reislerinden olup Eskişehir'in İtburnu mevkiinde tekkesi bulunan Şeyh Edebali'nin kızı Mal Hatun'a talip olunca Edebali'nin Osman Gazi'den bir meslek öğrenmesini şart koşması üzerine Osman'a n kösele yapmayı öğrenerek Fütüvvete girmiştir. *(Turan 2007, 168)*

"Başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan ahî teşkilatı daha sonra bütün esnafı içerisine alan bir hüviyete bürünmüştür. Büyük şehirlerde her sanat kolu için ayrı bir birlik kurulurken köy ve kasabalarda bütün esnaf aynı teşkilat içerisinde birleşmiştir. Bütün ahî birlikleri Kırşehir'deki Ahî Evrân zaviyesine bağlı olup buranın şeyhi olan zâta "Ahî Baba" denilirdi. Bunun yanında her ahî birliğinin zâviyesi bulunur ve ilgili esnaf tabii üyesi olarak kabul edilirdi. Zâviyede şeyh-ahî-fetâ üçlüsünden oluşan bir yönetim kadrosu bulunurdu. Daha çok ahîliğin ilk dönemlerinde geçerli olan bu tarzda, şeyh zâviyelerin başkanı konumundadır, onun vekili olan "ahî" ise fetâları(gençleri) yetiştirmekle yükümlüdür. Fetâ kademesinden şeyhliğe yükselme manevî bakımdan kendini geliştirmekle mümkün olmuştur. Görüldüğü gibi bu dönemde Ahîliğin tasavvufî karakteri ağır basarken, Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminden itibaren esnaf teşkilatı özelliği öne çıkmıştır. Bu dönemde her esnaf gurubunun kendisine ait bir çarşısı bulunur, "bedesten" ve "arasta" ismiyle tanınan bu çarşıların uygun bir yerinde şeyh ve idare kuruluna ait bir oda yer alırdı. Ayrıca her esnafın üzerinde âyetler yazılı olan yeşil atlastan yapılmış bir sancağı vardı. Bu sancağın ucuna ilgili esnafın sembolü takılırdı; mesela ayakkabıcıların alâmeti bir çift patik idi. *(Çağatay 1990: 84-85, nak. Akgündüz 2014: 13-14.)* Osmanlı ülkesinde bütün Müslüman esnaflar, Ahî babalardan veya onun yetki verdiği kişilerden aldıkları izin belgesiyle iş görür ve satış yapardı.*(Çağatay, 1974: 125, nak. Akgündüz 2014: 13-14.)*

Ahilik teşkilat olarak, "..Anadolu'nun imar ve iskânını sağlamada; iktisadî ve içtimaî kalkınmanın başlıca unsurlarından biridir Ahilik. Bir iktisadî teşekkül olarak Ahilik, Selçuklu devletinin iskân politikasına katkı sağlayan sivil bir teşekkül olarak Anadolu'ya göç eden Türkmen zümrelerin göçebe hayattan yerleşik hayata geçmelerine öncülük etmiştir. Anadolu'ya gelen göçmen sanatkâr ve tüccarların yerli ticaret zümreleri karşısında tutunabilmeleri ve onlarla yarışabilmelerini sağlamıştır. Yerel imkânları kullanarak kaliteli ve güçlü üretim imkânını gerçekleştirmeye çalışan Ahiler Anadolu'nun şefkat ve merhamet diyarı haline gelmesine, Anadolu'nun vatan edinilmesine, yaşanılabilir huzurlu bir atmosfere kavuşmasına çok büyük katkı sağlamışlardır. Ahiliğin kuruluş teşekkülündeki en önemli saik ticaret erbabı arasında insicam ve uyumun, birlik ve beraberliğin, dayanışma ve işbirliğinin teşekkülünü sağlamaktır. Esnaf zümreleri arasındaki meslek dayanışmasını sağlayan Ahilik Müslüman tüccarlara üretim, pazarlama, kazanma ve ticari hayatta tutunabilme imkanı sağlamıştır.*(Çağatay 1989: 85, nak. Akgündüz a.g., 13-14).*

AHİ BİRLİKLERİNDE İŞ VE AHLAK EĞİTİMİ

Horasandan Anadolu'ya geçen sofist İslam yorumu 12-13. Selçuklu Türkmenleri arasında oldukça hakim durumdadır. Ahi Birlikleri de ekonomik bir teşkilatlanma olmasına rağmen ahlaki ve dini eğitimi tamamen tasavvufi bir dergah sistemi üzerine kurulmuştur. "Ahiliğin kurucusu Ahi Evran-ı Veli'dir; ama fikir babası Evhâdüddin Kirmânî'dir. Ahilik özellikle Kirmânî'nin kurucusu olduğu "Evhâdiyye" tarikatından fazlasıyla etkilenmiştir. Fütüvvet geleneğinin önemli bir temsilcisi kabul edilen Kirmânî

Abbasi Halifesi tarafından fütüvvet teşkilatının bir temsilcisi olarak Anadolu'ya gönderilmiş ve Kendisine Şeyhu Şuyûhu'r-Rûm unvanı verilmiştir.[12] *(Bayram 1993: IX).*

Ahlak, terbiye, insanlık duyarlılığı bakımından güleryüzlü bir İslam eğitimi verilmekle beraber Ahilik Türk toplumunda esas itibarıyla esnaf ve sanatkarlar birliği olarak benimsenmiştir. Bu bakımdan ahilik denilince esnaf, esnaf denilince ahilik akla gelmektedir. "Temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in örnekliğine dayanan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahîliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan "uhuvvet"i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur.

Ahilik teşkilâtının Anadolu'da kurulmasında fütüvvet teşkilâtının büyük tesiri olmuştur. İslâm'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicrî III. (IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Fütüvvet, İslâm'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygınlaşmıştır. Bu millet, İslâmiyet'i kabul etmesi ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimsemiş ve kendisine özgü yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla donanmış, İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış, temel özelliği olmuştur.

Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh (1180-1225) döneminde fütüvvet tekrar canlandırılmış, Müslüman hükümdar ve emirler davet edilmiş, sürece girmeden özetleyecek olursak bu davetin müşahhas yansıması olarak Âhilik ortaya çıkmış, I. Gıyaseddin döneminde ilk defa kurulmuş, I. İzzeddin Keykavûs ve I. Alâeddin Keykubat döneminde de kuruluşunu tamamlamıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zâviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahîliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Şeyh Nasîruddin Mahmûd Ahî Evran'ın büyük rolü olmuştur. Böylece Anadolu'da sanat ve ticaret erbabı arasında oldukça yaygınlaşmıştır.. Bunun yanında Ahîlik terbiyesiyle yetişen güzel insanlar, vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, kardeşlerine nasihat, onları doğru yola sevketme, affedici olma, tövbe gibi dinî ve ahlâkî emirlere uyma vb erdemlerle zinetlendilkleri gibi; şarap içme, zina, yalan, iftira, gıybet, hile gibi kötü davranışlardan uzak durma nitelikleri de.. İşte bu Ahice değerler toplum tarafından benimsenmiş ve asırlar boyunca hayatlarından çıkmamıştır."*(Doğan, 2018: 2)*

Ahi öncüleri Anadolu evladına diğerkam olmayı, sanki kendisinden önce çevresindeki insan ve canları düşünme erdemiyle yoğurmuşlardı. Bugün bile bu toprağın her çocuğunun gönlünde insanlara hizmet aşkı yanar ve tüter. Onlara bu duyarlılığı veren Ahiler ve diğer sufilerin İslam yorumu olmuştur.

Gezgin i. Batuta bunu hayranlıkla dile getirir. " Onlar, Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar. Şehirlerine gelen yabancıları-misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacaklar yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz.

"Ahı" onlara göre, "sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve işi olmayan genç bekarları da bir araya getiren adam" dır. Onlar, ahı'yı başlarına geçirirler. "Fütüvvet" denen şey de budur. …Onların önderlerine de demin belirttiğimiz gibi "ahı" deniliyor. Ben onlardan daha ahlaklı ve erdemlisini görmedim dünyada. Gerçi Şiraz ve İsfahan ahalisinin davranışları biraz ahı tayfasını andırıyor ama ahılar yolculara daha fazla ilgi ve saygı göstermektedirler**.** Sevgi ve kolaylıkta da Şiraz ve İsfahanlılardan daha ileri düzeydedirler (*Batuta, 2004:* 404-405)

Ahiler, üretim ve ticareti yalnız kendileri için yapmayan, topluma hizmeti ibadet sayan bir felsefe taşıyorlardı. "Kendi menfaatinden önce toplumun çıkarlarını düşünmek, kamu menfaatini kollamak, kanaat ve tevazu sahibi olmak, hak ettiğinden fazlasını istememek, kendi yeteneğine uygun bir işle

meşgul olmak, birlik ve beraberliğin tesisini sağlamak Ahi ahlakının esaslarındandı. Ahi birliklerinde verilen eğitim, bireyin çatışmacı değil dayanışmacı bir ruha sahip olmasını, zengin ve fakir, üretici ve tüketici, emekçi ve sermayedar, halk ve idareciler olmak üzere tüm toplum kesimleri ile iyi münasebetler kurmasını, herkesin huzur içinde yaşamasını sağlar. Karamsarlık değil iyimserliği, dışlamayı değil bütünleştirmeyi ve yıkmayı değil inşa etmeyi öngören Ahilik, insanlığı insanca sevmeyi, sevilmeyi, insanlığa ve yaratılmışlara faydalı olmayı öğütlemekte, birlikten, dirlikten ve düzenden yana tavır koymaktadır. Dürüstlük, güvenilirlik ve çalışkanlık gibi ahlâkî erdemler kadar iş tutma, sanat ve meslek sahibi olma ve üretkenlik gibi atılımcı ruha sahip olan Ahilik, imanın ilimle beslenmesi ve çalışma ile şekillenmesidir. Ahilikteki Pazar ekonomisinin teşekkülü, tezgâhta ve atölyedeki üretimin çizgisi, meslek öğretimindeki usta ve çırak ilişkisi, tüketim ekonomisinden çok üretim ekonomisinin ön planda tutulması, üretilen malların kalitesi, baş konulan işlerin başarıyla tamamlanması, bireysel ve toplumsal kazanımların birlikte sağlanması Ahilerin beslendikleri düşünce dünyasıyla doğrudan irtibatlıdır. Ahilik Horasan tasavvuf geleneğinin düşünce sistemi olan tasavvufî fütüvvetin ilkeleri nizamname olarak benimsemiştir." *(Doğan ag.: 12)*

Ahilik iktisadî teşekküllerin neşvü nema bulmasına katkıları kadar sosyal yapılanmanın da başlıca unsuru olmuştur. Ticarî seferberlik kadar cemiyet hayatının tanzimine, toplumsal dengelerin kurulmasına, birey ve toplum ilişkilerinin sağlam zemine oturmasına, toplumsal ahenk ve uyumun sağlanmasına uygulamalarıyla katkıda bulunmuştur. Etnik kavgaların, kabile ve aşiret kavgalarının, inanç farklılıklarından kaynaklanan uyumsuzlukların, mezhep ve meşrep ayrılıklarından kaynaklanan soğuklukların giderilip birlikte yaşama tecrübesinin en güzel örneğini sergilemişlerdir. Ahi babaların saygın kişilikleri, muteber şahsiyetleri, yapıcı üslupları ve karizmatik kişilikleri toplumda ayrışmaların önüne geçmiş, farklılıkları ortak davada eritmiş, çatışmaları ortadan kaldırmış, vahdet iklimini oluşturmuştur.

Ahilik fütüvvet ahlâkının mücessem halidir. Nişabur tasavvuf ekolünde benimsenen fütüvvet ahlâkı Yaratan'a kulluk ve yaratılmışlara şefkat esasına dayanmaktadır. Fütüvvet erbabı kendisi hesabına kimseden bir beklenti içerisine girmezken herkese insaflı davranmaya, elindeki imkanı başkaları için seferber etmeye çalışmışlardır. Nizamnamelerini fütüvvetnameler olarak belirleyen Ahilik bir tarikat veya herhangi bir tasavvuf fırkasına hasredilemeyecek kadar yaygın bir teşekküldür**.** Tasavvufî ahlâk eğitimini esas almış ve farklı tarikat yapılanmalarından etkilenmiş bir teşkilattır. Fütüvvet şalvarı giyme, şed kuşanma, ahiliğin erkân ve usulleri, ahilikteki hiyerarşik yapı, ahilikteki eğitim metotları Nişabur ekolünün benimsediği fütüvvet geleneğinin birebir yansımaları niteliğindedir.*(Torun 1992:s.70-86,nak.Özköse,14)* Nişabur fütüvvet geleneğinde sanatkârların kavlî fütüvveti, askerlerin seyfî fütüvveti, ilim ve aşk ehli diğer fütüvvet erbabının şurubî fütüvveti oluşturması gibi Ahilikte de farklı derecelendirmeler bulunmakta, Ahi zümreleri sanat dallarına göre yapılandırılmaktadır." (Ekinci 1990: 19, nak. Özköse 2018: 14)

Prof. Çağatay ahilere ilişkin şu tespitlerde bulunur: "Tarikatlarda olduğu gibi Ahilikte de âdâb ve erkân esastır. Ahilik baştan sona edebe yolculuktur. Tarikatlar gibi Ahilikte de ihsan terbiyesi önceliklidir. Ahilikte kalite ve nezaket temel ölçütlerdir. Ahi zümrelerin riayet etmesi gereken erkan ve edepler fütüvvetnamelerde detaylıca sıralanmaktadır. Tarikatlar kadar Ahilikte de zaviye mensuplarının hizmette ve yaratılmışlara faydalı olmakta öncü olmaları öğütlenmektedir. Tarikatlarda olduğu gibi ahilikte de herkesin haddini bilmesi, yetkisini aşmaması, üzerine düşmeyen işlere yeltenmemesi ve zaviyedeki hiyerarşik konumuna yaraşır tutum sergilemesi esastır. Tarikatlarda sâliklere hırka giydirilirken ahilikte eğitimini tamamlayan zaviye mensuplarını şed(kuşak) kuşatılmaktadır. Tarikatlar gibi Ahilikte de eğitim sohbet meclislerinde verilir, herkes sohbet halkasındaki yerini alır, sükunet ve ciddiyetle sohbete iştirak edilir; huzurda bulunmanın edebine aykırı davranılmaz. Ahi zaviyelerindeki sohbet meclisleri katılımcı bir ruhla gerçekleştirilir, karşılıklı sorular sorulup cevaplar verilir, konular müzakere edilir, herkes ilmî seviyesi oranında görüşlerini ve düşüncelerini serbestlikle dile getirir,

sohbet konuları insan hayatının her konusunu kapsayacak kadar kuşatıcı olurdu."*(Çağatay 1989: 22-29, nak.Özköse, ag.19).*

Netice olarak, XIII. asrın ilk yarısında temelleri atılan Ahîliğin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da tesiri olmuştur. Meşhur tarihçi Âşık Paşazâde ahîleri devletin tesisinde önemli rol oynayan dört zümreden biri olarak görmektedir*. (Âşıkpaşaoğlu 1985: 195; Köprülü, 1988: 89, nak . Akgündüz 2014: 12). 9.*
Osman Gazi (1299-1324)'nin vefatından sonra yerine geçecek olanı belirlemek için Şeyh Edebâli (ö. 1326)'nin yeğeni Ahî Hasan'ın zaviyesinde bir toplantı yapılmış ve Orhan Gazi (1324-1362) üzerinde görüş birliğine varılmıştı.*(İnalcık, Halil 2003: 61, nak. Akgündüz 2014: 12).*

Orhan Gazi, bir Ahîlik unvanı olan "ihtiyaru'd-din" lakabını almış ve şed bağlamıştır. Sultan I. Murad (1362-1389), yaptığı fetihlerde ahîlerin askerî gücünden faydalanmış, kendisi de diğer ahîler gibi "şed" kuşanmış ve teşkilatın başı olarak tanınmıştır. Yine aynı padişah zamanında yapılan Kosova Savaşı'na (1389) Dîvân-ı Hümâyûn'un kararıyla "orducu" adı altında katılan ahîler, büyük gayret göstermişlerdir. Bu devirde ortaya çıkan Yeniçeri üniformasının da ahî kıyafeti örnek alınarak yapıldığı ileri sürülmüştür.(*Ekinci, 1989: 48, nak. Akgündüz 2014: 12-139*

"Ahilik, toplam kalite yöntemlerini, sağlıklı çalışma koşullarını, etkili ve üstün performansı, rekabet ortamını, toplumsal sorumluluk anlayışını, müşteri ilişkilerini ve tüketici haklarını önceleyen bir kuruluştur.*(Acar 2004: c.1, s.14, nak. Özköse, 2018: 14)*

Ahilikte iş, üretim ve ticaret felsefesi; dürüst ticareti, kul hakkını gözetmeyi, cömert olmayı, ikramı, insana hizmeti; şefkat, merhamet, dayanışma ve kardeşliği her zaman ön planda tutan bir anlayış temeline dayanır. Araştırmamız konumuz olan EL-Bezzaz'a da Ahilik perspektifinden bakılacaktır.

ALİ RIZA EL-BEZZAZ KİMDİR?

Devlet arşiv kayıtlarına Ali Rıza Efendi ismiyle giren El-Bezzaz, 1272 h/1854-1855 m. Yılında bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Osmanlı şehirlerinden Silistre livası, Ahyolu Kazası, Bergosu Kasabası'nda doğmuş, temel eğitimini orada almış, ve doğduğu şehrin müdürlüğünü yapmış ve daha sonra, 11 Mayıs sene 1311 r./23 Mayıs 1895 m. Tarihinde, kırk yaşında, halk seçimi ile Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti, Karasi(Balıkesir) Sancağı Erdek Kazası Belediye Meclisi azâlığına fahrî olarak tayin edilerek yöremize gelmiş; hemen iki sene sonra da Erdek Mal Müdürlüğüne tayini edilmiştir *(BOA, DH. SAİD.d, 86-s.101*).

Devlet görevlerinden sonra baba mesleği tüccarlığa döndüğü anlaşılan Ali Rıza Efendi, artık ticaretini yaptığı kumaşçılık(manifaturacılık) mesleği dolayısıyla "El-Bezzaz" lakabıyla şöhret olmuş ve üst düzey bir tacir olarak kendisini kabul ettirmiştir. Ticaret hayatını Bandırma Kentin'de icra etmiş olan El-Bezzaz, mesleğini ve yaşamını Ahice sürdürmüş, öncü, örnek saygıya layık bir şahsiyet ve ünlü bir Tüccardır. Diğer taraftan El-Bezzaz, Ünü Bandırma'yı aşan, halk ve tasavvuf çevrelerinde hürmetle yad edilen önemli bir misyon sahibi olup; aile geçmişi Balkanları Türkleştiren ve İslamlaştıran Evlad-ı Fatihan'dandır. Hakkında yazılan ve anlatılanlardan öğrendiğimiz kadarıyla Bandırma'nın sosyo-ekonomik kültüründe etkin rol oynamış büyük bir tacir olduğu kadar saygın bir maneviyat adamı ve sosyal eğitici olma misyonunu da temsil etmiştir.

"El-Bezzaz'ın Hicri 1330/m.1911-1912 yılında Bandırma'da vefat ettiği bilinmektedir. Eşi Fatıma Zehra'dır ve hazretin kendisinden üç sene sonra vefat etmiştir. *(Akkoç, bandirmayasam.com)*

El-Bezzaz, üç oğlan evlat sahibidir. "Birinci oğlu Hafız Sami Efendi, 1866-1962 yılları arasında yaşamış; Sultan Abdülhamit tarafından yaptırılan selatin camilerden İstanbul Beylerbeyi camii şerifinde imamlık yapmıştır. İkinci oğlu Mustafa Efendi Bandırma Mezbaha Müdürlüğü yapmıştır. Üçüncü oğlu ise Hafız

Bahaddin'dir. Mustafa ve Hafız Bahattin Efendilerin doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. " (*Akkoç, ag.; haceganmedreseleri.com)*

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir belgeden El-Bezzaz'ın kimliği hakkında gerçek bilgi sahibi olmaktayız.

BOA Dahiliye Nezareti Sicill-i Umûmî Defterleri'ne Göre El-Bezzaz'ın Kimliği:

> *"Ali Rıza Efendi, Ahyolu, Bergosu ahalisinden tüccârdan Ferhâd Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz yetmiş iki sene-i Hicriyyesi'nde –sene-i Mâliyye 1271h./1854/1855m. Ahyolu Bergosu Kasabası'nda tevellüd eylediği nüfûz tezkire-i Osmâniyyesi suret-i musaddakasında muharrerdir. Kasaba-i mezkure sıbyân mektebinde esâs-ı İslâmiyyet olan mukaddime-i ulûm-ı dîniyye ve mekteb-i rüşdîsinde birer mikdâr Arabî ve Fârisî okumuşdur. Türkçe okur-yazar.*
> *H.1312 senesi şehr-i Zi'l-ka'desi'nin yirmi sekizinde/m. 23 Mayıs1895 m- r. 11 Mayıs 1311'de kırk yaşında iken intihâb-ı ahali ile Erdek Kazası Belediye Meclisi azâlığına fahrî olarak bi't-ta'yîn; h. 26 Cemadiyelula 1313/14 Kasım 1895 (r. 1 Teşrîn-i Sânî sene 1311) üç yüz guruş maaşla kaza-i mezkûr Sandık Emâneti'ne(mal müdürlüğü) nakl kılınmışdır.*
> *Kazâ-i mezkur Mal Müdürlüğüyle Karesi Sancağı Muhâsebeci ve mutasarrıflığı'ndan ve Hudâvendigâr Vilâyet-i Celîlesi Defterdârlığıyla Valiliği'nden yazılan mülâhazalara atf ile Maliye Nezaret-i Celilesi'nden iktidârı vazîfesini îfâya kâfî olduğu beyân kılınmışdır.*
> *Nüfûz tezkire-i Osmaniyyesinin sûret-i musaddakası ve Emânet-i mezbûreye tarih-i ta'yîniyle mikdâr-ı maâşını ve emr-i tahlîfinin icrâsı vilâyet-i müşârun-ileyhâ Defterdârlığı'na teblîğ kılındığını mutazammın Muhâsebe-i Umûmiyye-i Mâliyye'nin 19 Teşrîn-i Evvel sene [1]312 tarihli ilmühaberiyle Karesi Sancağı Muhâsebesi'nin 7 Nisan sene [1]312 tarihli derkenârı asıl tercüme-i hâl varakasıyla mahfûz ve tercüme-i hâl varakası mündericâtının muvâfık-ı nefsü'l-emr idüğü memurîn-i mahalliyye tarafından yazılan derkenârlarda musaddakdır. 18 Şevvâl sene 1316 h/ 11 Mart 1899m– Fî 17 Şubat sene [1]314 r." (BOA, DH. SAİD.d, 86-s.101)"*

Bu belgeye göre; Ali Rıza El-Bezzaz**,** 1271 h./ 1854-55 m. Yılında Osmanlı Bulgaristan'ında Ahyolu kazasının Bergosu Kasabasında doğmuş; buranın halkından tüccar Ferhat Efendinin oğlu olduğu onaylı Osmanlı Nüfus kütüğünde kayıtlıdır. Bu kasabanın ilkokulunda İslamiyet'in ilkeleri olan dini bilimlerin giriş bilgilerini ve ortaöğretim niteliğindeki Rüştiye Mektebi eğitimi sırasında da belli düzeyde Arapça ve Farsça lisanlarını okumuş; Türkçe okur-yazar bir bir şahsiyettir. Bu eğitim düzeyi henüz Osmanlı'da üniversal eğitimin tam rayına oturmadığı hatta devletin dünyaya konkordato ilan ettiği I. Meşrutiyet yıllarında iyi bir öğrenim seviyesini gösterir.

El-Bezzaz, m. 23 Mayıs 1895'te halk seçimiyle 40 yaşında Erdek Kazası Belediye Meclis üyeliğine fahri olarak tayin edilir. 14 Kasım 1895 yılında da üçyüz kuruş maaşla Erdek Mal Müdürlüğüne nakl olunur. Ayrıca atama evrakında; Erdek Mal Müdürlüğüyle Karesi Sancağı Muhâsebesi ve Mutasarrıflığıyla, Hüdavendigar(Bursa) Valilik ve Defterdarlığından yazılı görüşlere dayanarak Maliye Bakanlığınca liyakatinin bu memuriyeti yürütmeye yeterli olduğu açıklanır.

El-Bezzaz hakkındaki bu bilgiler Osmanlı Kimlik belgesinin onaylı sureti, Mal Müdürlüğü'ne tayini ve maaş miktarı, görev yerinin boşaltılma işi, belirtilen Defterdarlığa tebliğ edildiğini belgelemiştir. Bu bilgiler de Maliye genel muhasebesinin 32 Ekim 1896 tarihli evrakı ve Karesi Sancağı Muhasebesi'nin 18 Nisan 1896 tarihli dipnotuyla asıl özgeçmiş evrakıyla saklanan özgeçmiş içeriklerinin gerçeğe uygun olduğu yerel memurlarca yazılan açıklamada doğrulanmıştır. 18 Şevvâl 1316 h. -11 Mart 1899 m.– Fî 17 Şubat sene [1]314 r. (BOA, DH. SAİD.d, 86-s.101)

Bu arşiv vesikasından el-Bezz'ın nüfus bilgilerini ve Erdek'e görevli olarak gelişini ve memuriyet hayatındaki hızlı terfileri kesin vesikalarla öğrenmiş oluyoruz. Ayrıca İslimiye Kaymakamı'na ve Varna Muhâfızı'na hitaben yazılan resmi belgelerden henüz Anadolu'ya intikal etmeden önce -devletin ekonomik çöküş yıllarında- Ahyolu Kazası Müdürü olarak da devlet görevi yaptığı arşiv belgelerinde kayda geçmiş bulunmaktadır. *(BOA, A. MKT. DV, 82-87-2; A. MKT. DV, 82-87-1, 2; A. MKT. UM, 273-56-1)*

EL-BEZZAZ'IN BANDIRMA'DA TİCARİ VE SOSYAL HİZMETLERİ

a.Ticari Faaliyetleri

Ali Rıza El-Bezzaz'ın babası Ferhat Efendi'nin Ahyol'un Begosu kasabasından bir tüccar olduğunu Resmi Osmanlı arşiv vesikalarından öğreniyoruz.(DH. SAİD.d, 86-s.101)

Kendisinin devlet memuriyeti hakkında arşiv kayıtları sayesinde kesin bilgilere ulaştığımız El-Bezzaz'ın **ne zaman ve hangi koşullarda ve ne sebeple memurluğu bırakıp tüccarlığa intikal ettiği üstüne kesin bir bilgiye henüz sahip değiliz.** Kendisinin vefatından sonra ardından hakkında yazılıp anlatılanlar daha çok onun ticari, sosyal ve özellikle manevi hayatı üstüne olmuştur. Bunlardan **manevi şahsiyeti tarafı da doğası gereği biraz menkıbevi nitelikli** bilgilerdir. Ancak tarihçiler menkıbevi bilgiler arasında tarihe ışık tutacak birçok bilgilerin bulunabildiğini iddia ederler. Halk bu tür insani ve manevi erdemleri yüksek örnekleri aşırı sevdiği yada anlatılanlar kayıtsız duyumlara dayandığı için anlatımlarında kısmen gerçeği aşan hususlar bulunsa bile bu durum herşeyin hayal mahsulü olduğunu göstermez. Çünkü halk hatıraları romanvari kurgusal hayallere değil, özünde yaşanmış birçok gerçeklere dayanır.

Geleneksel Türk Girişim felsefesi Ahilik'te de mesleğin çıraklığını ve kalfalığını yapmış olmak esnaflığın en önemli koşullarından birisidir. Dolayısıyla El-**Bezzaz'ın ticaretin usul ve inceliklerini babadan öğrenerek büyümüş, aileden işletme, girişim kültürüne sahip bir insan olduğu** anlaşılmaktadır. Olasıdır ki devlet memurluklarından sonra ticarette başarılı olmasının sırrı burada yatmaktadır.
Ali Rıza Efendi, memuriyet hayatını bıraktıktan sonra Bezzaz ismiyle şöhret bulmuş ve tanınmıştır. Bezzaz, bezci, bez dokuyucu, kumaş satan manifaturacı demektir(TDK, sozluk.gov.tr). Bezzazlık zaten gerçek anlamıyla meslek ismidir. Bandırmalı hemşehrimiz yıllarca yaptığı önemli memuriyet mesleğinden sonra tacirlik mesleğiyle şöhret bulmuş ve nitelik kazanmıştır. O kadar ki, yukarıda arzedilen arşiv belgelerinden zaten El-Bezzaz'ın babadan tüccar evladı olduğu ve ve girişimcilik kültürüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bugün Bandırma Esnaflığında bir farklı motivasyon, farklılık ve tutarlılık görüyorsak bunun geçmişinden gelen Türkçe ve Ahice esnaflık geleneklerinden temellendiğini anlamamız gerekiyor. İstanbul'un birçok çarşılarında, Kayseri, Denizli, Mudurnu, Urfa vb. birçok Anadolu kentlerinde gördüğümüz önce müşterimin hizmeti diyen esnaflık asaleti gibi.

b.El-Bezzaz'da Helal, haram, hakkaniyet duyarlılığı

Her sabah, dükkanları besmele ve dualarla açılan Türk çarşılarında helâl kazanç hassasiyeti oldukça üst düzeydedir. Öyle ki "her geleni Hızır bileceksin" sözü özellikle esnaflık felsefesinde çok yaygındır. Siftahını yapan esnaf yan komşuya müşteri gönderirken ahice bu duyarlılık içerisindedir.

"Takvâ ehli büyük bir zât olan Mevlânâ Ali Rızâ el-Bezzâz Hazretleri, helâl kazanç konusunda ciddi derecede hassastı. Satışına haram karışmaması konusunda âzamî dikkat gösterirdi. Şuayb Peygamberin kavmine yaptığı:

"Ey kavmim! Ölçeği ve mîzânı (ölçü ve tartıyı, tam bir) adâletle yapın ve insanlara (hakları olan mal ve) eşyalarını noksan vermeyin. Bir de bozgunculuk yapan kişiler olarak yer(yüzün)de fesat

çıkartmayın."[Kur'an, Hûd Sûresi:85] uyarısı ve aynı ikazı içeren diğer âyetlerin mânâsı, onun ticaretinin âdeta temeliydi. Bu hassasiyete bağlı olarak, satışını yaptığı kumaşları eninin ve boyunun her iki tarafından da özenle ölçer, bu tavrını mübalağalı bulanlara şöyle derdi: "Bir tarafından ölçüp kesersem, öbür kenarından mesela bir santim daha az veya daha fazla eksik olabilir ne kadar az olursa olsun eksiklik kul hakkına girer."

Mevlâ Te'âlâ'nın kendisine lütfu olarak değerlendirdiği varlığını, yine O'nun yolunda sarf etti. Takvâsının yanında cömertliği ve yardımseverliğiyle tanınmıştır.. (musiad.org.tr; hacegan.org) Bu karakteriyle tam bir Ahi kişilik sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük ticaret adamı Ali Rıza fendi ölmeden önce ailesinin ihtiyaç fazlası olan bütün ticari bütün mallarını zembil sırtında, ihtiyacı olan fakirlere bağışlamıştır. Manifaturacılık yaparken kumaşı iki koluna açarak fazla fazla ölçer ve bunu bir metre kabul ederdi." *(tekkecamii.com ;Akkoç, ag.; musiad.org.tr)* "Mevlânâ Ali Rızâ el-Bezzâz Hazretleri, … Birçok dükkânı, mağazaları vardı ve t sahip olduğu malların taşımasını gemilerle gerçekleştirecek kadar bereketliydi. Buna rağmen, variyet onun kişiliğini, kalbini kuşatamamıştı. Oysaki varlıklı olmak, kişinin Allah'tan gafil olmasının en büyük sebeplerinden biridir. Allah Kur'an'da, karakterini iyi tanıdığı kullarına bu ikazı açık bir şekilde yapmıştır:

"Ölçü ve tartıda hile yapanlara yazıklar olsun. Onlar, insanlardan bir şey aldıklarında tam ölçüp tartarlar; Ama, onlara vermek için ölçtüklerinde yada tarttıklarında eksik verirler. " *(Kur'an, Mutaffifîn Suresi, 83/1-3)*

"Ey inananler! Ne mallarınız, ne de çocuklarınız Allâh'ın zikrinden (ibadetinden) sizi geri bırakmasın! Her kim de bunu yaparsa; onlar hüsrâna uğrayanların ta kendileridir!"*[Kur'an, Münafikun: 19]* Peygamberimiz de bu varlık fitnesi ikazını**,** "Her ümmetin bir fitnesi (imtihanı) vardır, benim ümmetimin fitnesi ise servettir, maldır." şeklinde ashâbına pek çok kez tekrarlamıştır. **(***Tirmizî*, Zühd:26,nak. Musiad.org.tr)

Varlıklı olmak, dinimizde yerilen bir iş değildir. Her şeye bir ölçü konulduğu gibi, buna da birtakım ölçüler konulmuştur. Mevlânâ Ali Rızâ el-Bezzâz, her şeyden önde tuttuğu dini duyarlılığını, takvâsını, ticaretinde de korudu. Varlıkla olan ilişkilerini, İslâmiyet'in sınırlarına ve takva ölçüsüne göre geliştirdi. Mürşidi Mevlânâ Halil Nûrullâh'a intisab ettikten sonra büyük bir teslimiyetle kısa sürede maneviyatta yükseldi. Böylece onun hayatı, bir mü'minin varlıkla münasebetinin nasıl olması gerektiği konusunda önemli bir örnek teşkil etti. Peygamberimizin (a.s.): "Doğru tüccâr, âhirette peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle birlikte haşrolunacaktır." *(Hadis-i Şerif,* Tirmizî, *Büyû: 4; hadislerleislam.diyanet.gov.tr, nak. Musiad.org.tr)* müjdesi, onun emsali girişimcilere yönelik müjdelerden biridir. **"**Endülüs ulemasından Ebü'l-Abbâs Mürsî bu hadisi şöyle açıklamıştır:

Peygamberlerin vasıfları; emâneti edâ etmek, öğütte bulunmaktır. Dürüst tüccâr da; emâneti edâ etmek ve başkalarına nasîhatte bulunmak vasıfları ile peygamberlere benzetilmektedir. Sıddîkların nitelikleri, hem zâhiren, hem de bâtınen safâ hâlinde bulunurlar. Doğru tâcir de, sıddîklarla bir tutulacak, onlarla haşrolunacaklardır. Şehidlerin nitelikleri; cihattır. Doğru olan tüccârsa; nefsi ile savaşır, cihâd eder. Bu vasıfları sebebiyle şehitlerle birlikte haşrolunur. Sâlihlere gelince, onlar da, helâli gözetir, haramı terk ederler, doğru olan tüccâr da. Bu vasıfları sebebiyle sâlihlerle birlikte haşrolunur." (*İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, c.8, s.157, nak. musiad.org.tr) Gene başka bir hadiste de "hiç kimse elinin emeğinden daha helalini yememiştir." Buyurulur .*(H.şerif, hadislerle islam.diyanet.gov.tr)*

Hakkında yazılan bilgilerden El-Bezzaz'ın bu İslami İlkelere bağlı, sosyal hizmetlere düşkün, başarılı bir girişimci ve tacir olduğu anlaşılmaktadır.

Mali durumuna ilişkin hakkında yazılanlardan El-Bezzaz'ın Bandırma'da hatırı sayılır büyük bir tüccar olduğunu, gemilerle ticari meta taşıyan, toptan mal satan büyük bir tüccar olduğu kabul edilmektedir. Çünkü, yalnız Bandırma ölçeğinde satılacak ticari mal taşımak için gemiler sahibi olmaya gerek olmazdı. Tabi kendi mallarının dışında bu gemilerle büyük çaplı nakliye işleri yaptığı da kayıtlara geçmiş bulunmaktadır.(musiad.org.tr; haceganmedreseleri.com) Nitekim oğlu Hafız Sami Efendi'nin de kendisinden sonra bu gemilerle nakliye işi yapmaya devam ettiği belirtilmektedir.*(Akkoç, ag.; haceganmedreseleri.com)*

c.Vatan Hizmetinde Atatürk'ün İltifatıma Mazhar Olan Bir Aile

El-Bezzaz'ın kendisi gibi çocuklarını da genel olarak her Türk ailesinin sahip olduğu milli duygularla donanımlı olarak yetiştirdiği görülmüştür. "Çocuklarından Hafız Sami babasından kalan servetle ve gemilerle nakliyatçılık yapar. İki gemisini de kurtuluş savaşında cephane taşımak üzere milli müdafaa hizmetine gönderir; zor günlerde milli kurtuluş mücadelemizde üstün hizmetlerde bulunur. Bu desteklerden çok memnun kalan Mustafa Kemal Atatürk Hafız Sami'yi Ankara'ya davet ederek milletvekilliği teklif eder, Hafız Sami Atatürk'ün teklifini kabul etmediğini nazik bir dille söyler. Yapılan böyle bir desteğin karşılık beklemeden yapılması gerektiğini savunan bir kişiliğe sahiptir. 96 yaşında iken vefat eden Hafız Sami İstanbul Beylerbeyi mezarlığında medfundur. Yüce Rabbimiz Hafız Sami Efendi'ye ve kurtuluş savaşında mücadele gösteren tüm dedelerimize rahmet etsin, ruhları şad olsun…" (Akkoç, ag.; haceganmedreseleri.com)

c. El-Bezzaz'ın manevi hizmetleri

Ali Rıza El-Bezzaz'ın yaşadığı tarih kesiti, üç kıtalık Osmanlı Türk Devletinin büyük sarsıntılar geçirdiği, iktisadi çöküntülerin, iç isyanların, toprak kayıplarının, meşrutiyet inkılaplarının yaşandığı devletin resmen dünyaya konkordato ilan ettiği; milletin moral ve maddi sefaletlere düçar olduğu bir dönemdir. Böyle bir zamanda El-Bezzaz'ın ekonomik ve ticari faaliyetlerinin yanında toplumun maddi ve manevi açıklarını kapatma yolunda da önemli faaliyetler yaptığı görülmüştür.

"Bu saygın zat bir yandan açların doyurulduğu, gariplerin barındığı manevi olarak eğitildiği tekkesini ve camisini inşa etmiştir. Bugün Bentbaşı ve Haydarçavuş Mahallesi arasında yer alan Tekke Camii diye anılan ve son eklemelerle peyderpey bir külliye haline dönüştürülmeye çalışılan yanına eklenilen Hafız yetiştirme merkezi ile bölgemizde daha tanınır hale getirilen caminin ilk sahibi ve yaptırıcısı olan şahsiyet Ali Rıza Bezzaz denilen şahsiyettir. Bu caminin yerindeki tekkesini kurması sebebiyle bu cami ve müştemilatının ilk temel atıcısı Ali Rıza Bezzaz'dır(Akkoç, ag.)

Yazar Akkoç; yazısında Tekke Camii ve Tekke Külliyesi'nin Ali Rıza El-Bezzaz'a ait olduğundan söz ederken, bu eserlerin banisi El-Bezzaz'ın isminin 2008 Yılında vefat edip Bakanlar Kurulunun izniyle bu caminin haziresine defnedilen, Bandırmalı Tatlıcı Ali Efendi'nin gölgesinde kaldığından bu durumdan kurtarılması gerektiğini**;** Ali Rıza El-Bezzaz'ın tam manasıyla tanınabilmesi için onun manevi kimliğinin halkımıza detaylı olarak tanıtılması gerektiğini belirtmektedir. Sayın yazar, Tatlıcı Ali Efendinin tasavvufi olarak El-Bezzaz Hazretlerinin manevi takipçisi ve intisaplısı talebelerinden birisi olduğunu; onun devamı olan vekiline intisabından ve muhabbetinden dolayı zaten o mekana gömüldüğü üstüne yeterli bilgi sahibi olmadığı anlaşılmaktadır. Oysa Akkoç'un yazısında belirttiği gibi El-Bezzaz Şeyh Halil Nurullah Efendiden manevi yetki almış; onun vefatından sonra da irşad yetkisi büyük İslam alimi Ahıskalı Ali Haydar Efendiye geçmiş, Tatlıcı Ali Efendi de ondan ders alarak talebesi olmuştur. Üstatlarına son derce bağlı olan talebeler de genellikle ebedi istirahatgahlarında mürşitlerine yakın yerde defnedilmeyi murat ederler. Hangi tekke zaviyesine gidilse aynı uygulamayla karşılaşılır. Ancak,

Tatlıcı Ali Efendi(Öztaylan) da çok yönlü, insan seven ve çok çok sevilen, manevi terbiyeye, usul ve erkana bağlı bir entelektüel olmakla beraber yazarın belirttiği gibi herhangi bir tarikat şeyhi değil; Horasan fütüvvet ehli misali yetmiş iki millete bir göz ile nazar eyleyen kamil bir şahsiyettir.*(Mazak, 2018: 375)*

Osmanlı'dan Cumhuriyetimize intikal eden bilimsel, sanatsal, manevi ve mesleki girişimci ustaların hepsinden kişiliğine nakşettiği güzel meziyetlerle gerek bir ahi bilgeliği, tevazusu ve marifetiyle dervişçe yaşamış; insan ve Hak sevgisiyle dolup taşmış, Hiçbir zaman bir şeyhlik, üstatlık tavrında ve iddiasında da bulunmamıştır.

Yazar Akkoç: El-Bezzaz'ın manevi cephesi üstüne kısmen menkıbevi anlatımların da karıştığı şu bilgileri de vermektedir: "İslam meşayihinden olup Nakşi silsile-i aliyyesinin 34. kişisidir. Şeyhi Halil Nurullah efendi 'nin 1893 te vefat etmesiyle meşihat makamında irşat, insanlara doğru yolu gösterme görevi Hacı Ali Riza El-Bezzaz (ks) ye verildi. Hacı Ali Rıza El-Bezzaz (k.s) efendi nin 20 sene müezzinliğini yapmış Süleyman dede isimli zat, Ali Rıza Efendi ye intisab ettiğinde, bir sene merkebiyle dergaha gelip gider: -"bir senedir gelip gidiyorum, pek sıradışı birhal hala göremedim" der. Ali Rıza Efendi bunun üzerine ona, gözlerini kapatmasını söyler. Süleyman gözlerini kapatıp açtığında Ali Rıza Efendi'yi kaplayan bir nur olduğunu görür ve dayanamayıp düşüp bayılır. Ali Rıza Efendi ona, ayıldığında "bu muydu görmek istediğin, bir daha böyle şeyler isteme, bunlar marifet değildir" der.

Yunan harbi zamanında Ali Rıza Efendi tekkesine Yunan Askerleri dolarlar, subaylardan birinin köpeği Ali Rıza Efendi'nin kabrine pislemek isteyince, köpek çarpılır. Köpeğin çarpıldığını gören subaylar kabire tekme atmaya yeltenirler, onlar da çarpılır. Bu olayı gören yunan askerleri korkup , tekkeyi bırakıp kaçarlar. Hacı Ali Rıza Efendi Hazretleri'nin müezzini olan Süleyman Efendi, ezan okumak için minareye çıktığında ezan okumadan önce tefekküre dalıp içinden: "Şeyhim bana minareden kendini aşağıya at dese, atarım." der. Minarenin yanından geçip namaza gitmekte olan Hacı Ali Rıza Efendi Hazretleri minareye doğru seslenerek; "Yapamazsın evladım! Yapamazsın." diye seslenir."*(tekkecamii.com; Akkoç, ag).*

Hakkında yazılanlardan tacir El-Bezzaz'ın sağlam tüccarlığı yanında, fakir-fukaradan, ihtiyaçlı insanlardan da elini çekmediği, yardımlarını ihtiyaçlı insanın işine yarayacak madde ile karşıladığı ve bu konuda yüksek bir duyarlılık sahibi olduğu; bu yönüyle de tam bir Ahi nezaket ve adabı üzere yaşadığı ettiği anlaşılmaktadır. İslamiyet'in 5 temel şartlarından birisi de varlıklı müminlerin heryıl servetlerinin 1/40'ini zekat olarak olarak fukaraya dağıtmasıdır. Tacir EL-Bezzaz zekatını vermeyi ihmal etmez. Ancak; "Kendisi zekat hesabından dağıttığı kumaşlardan, zekat yardımı alan bir hanımefendinin, aldığı zekat kumaşı pazarda satarken gören Ali Rıza Efendi : "Kızım niçin satıyorsun, ihtiyacın yok mu?" dediğinde, "Benim kumaşa değil, paraya ihtiyacım var efendim!" cevabını alan El-Bezzaz dükkanına gelerek, çalışan elemanlarına bundan böyle zekat olarak kumaş değil de nakit para verilmesi talimatını verir.

Tekke Camii cemaatinden Hacı Sami Bey de bir Ramazan akşamında sohbet ederken şunları anlatır: "…Babam Hacı Ali Rıza Efendi Hazretleri'nin yanında çalışmış. Çok kibar insanmış; güleç yüzlü, nurani bir Osmanlı beyefendisiydi" diye anlatırdı. Gene, "Hacı Ali Rıza Efendi Hazretleri'nin yanında kim çalıştıysa onun vefatından sonra hepsi dükkan açtılar" diye bana anlatmıştı.

Hacı Ali Rıza Efendi Hazretleri yaptırdığı Tekke Camiinde hergün Hatmi Hacegan (Zikir Halkası) yapar mensuplarıyla zikrederlerdi. Yine bir keresinde bir sabah tekkede Hatmi Hacegan esnasında müritlerinden birinin aklına bağının budanacağı gelir. Eve dönüp kahvaltı yapan ve biraz istirahat eden mürit Livatya'daki bağını budamak için yola çıkar. Bağa vardığında bağın işlerinin çokluğunu görüp kederlenir. O arada kendisine bir uyku çöker uyandığında günün bir hayli ilerlemiş olduğunu gören müridin telaşı daha da artar. Ancak o anda bağın budanmış olduğunu görür. Şaşkınlık içinde evine

dönen mürit ertesi sabah tekkedeki Hatmi Hacegan'a katılır. O zaman Hacı Ali Rıza Efendi Hazretleri'nin dilinden şu sözler dökülür: "Ehlullah, Allahın izniyle insanların yardımına koşabilir hatta bağını da budayabilir." Der.

"Hacı Ali Rıza Efendi ve ailesi Bandırma'nın birçok yerlerine çeşmeler, sebiller yaptırmışlardır. Çelme ustalarına ısmarlayıp yaptırdığı çeşmeleri gidip yerinde görmeden; ustası efendi hazretleri çeşmeyi yaptım, görebilirsiniz deyince, evladım gerek yok deyip ücretini takdim edermiş. Bandırmamızın birçok köylerinde ve merkezinde halen bu çeşmelerin ve sebillerin mevcut olduğu kaydedilmiştir" *(tekkecamii.com/;Akkoç, ag).*

d.Hacı Ali Rıza El-Bezzaz'ın Kabr-i

"Yunan İşgali zamanında cenabet Yunan ordusu mensupları Ali Rıza Efendi tekkesine doldular. Subaylardan birinin köpeği Ali Rıza Efendinin kabrine pislemek isteyince, köpek çarpılır. Köpeğin çarpıldığını gören subaylar kabire tekme atmaya kalkınca onlar da çarpılır. Bu olayı gören Yunan askerleri korkup, tekkeyi bırakıp kaçarlar."(musiad.org.tr; tekkecamii.com)

SONUÇ:

Sonuç olarak, Bandırmalı Ali Rıza el-Bezzaz, hem faal bir tüccar girişimci hem de yüksek ahlak sahibi bir maneviyat adamı olarak Ahilik evsafına haiz örnek bir şahsiyettir. Allah'ın hakkını Allah'tan kulun hakkını kuldan esirgemeyen el- BEZZAZ çok zengin olmasına karşın sade bir hayat sürmüş; arkasında malikaneler bırakmamış; malını fakir halka dağıtmış; varlıklı ama zahit, inançlı, vatansever, çalışkan ve örnek bir şahsiyet olarak yaşamıştır. Anadolu evliya ve erenlerinden birisi olarak Bandırmalılarca, ismi saygıyla yad edilmekte ve kabri ziyaret edilmektedir.

Sosyal halk eğitiminde gerek girişimci niteliğiyle gerek temiz ve insani örnekliğiyle el-Bezzaz gibi toplumda saygınlık kazanmış model öncü şahsiyetler toplumda kalıcı etkiler bırakmakta ve sosyal barış ve kalkınma açısından çok yararlar sağlamaktadırlar.

Nitekim üstadı olmasına karşılık ismi, kültürel, sanatsal, profesyonel meslek adamlığı ve insani yönleriyle Bandırma halkı arasında çok farklı bir üne mazhar olan Bandırmalı Tatlıcı Ali Efendi(Öztaylan) onun manevi çizgisinde yüksek ahlak sahibi, hümanist, entelektüel bir kişilik kazanmış namı Bandırma sınırlarını aşan bir esnaf numunesi olmuştur. Bu tür güzel örnekler sosyal eğitim, toplumsal barış ve dayanışma, sosyal hizmetler hatta yönetim düzeni için fevkalade yarar ve sonuç getirir.

Şehirlerin iftihar kaynağı olan A.R.El-Bezzaz gibi model örnek insanların ve meslek erbabının topluma tanıtılması; dürüst tüccar, üretici ve girişimci olmanın güzelliğinin ve yararlarının topluma anlatılmasında kolaylık sağlar. Yoksa çok karşılaşılan olumsuz örnekler yeni nesillerimizi karamsarlığa götürmekte; doğruluk ve dürüstlüğün hiçbir geçerliliğinin olmadığı, işe yaramadığı kanaatine düşürmektedir.

Ali Rıza El-Bezzaz'ın Yenilenen Tekke Camiinden, Annesi hayrına Yaptırdığı Çeşmelerden ve Mezarından Görseller

URL: haceganmedreseleri.com ; tekkecamii.com

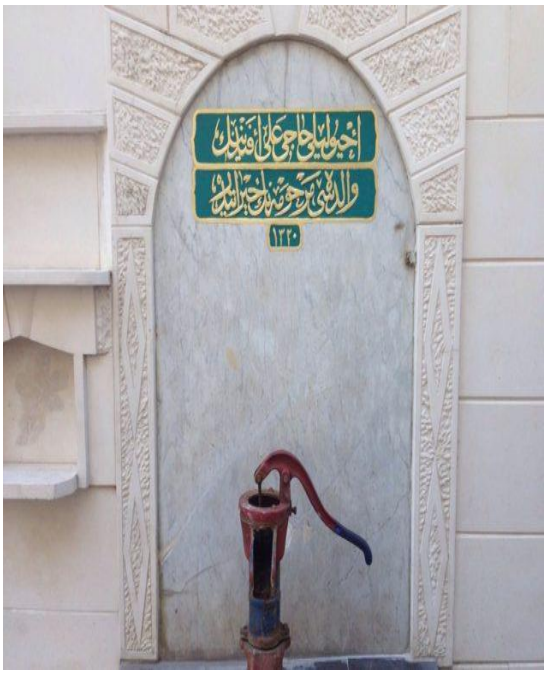

Fotoğraflar: URL: haceganmedreseleri.com ; tekkecamii.com

KAYNAKLAR

Acar, Ali 2014, Küreselleşme Sürecinde Ahilik Kodları ve Normlarının Yeniden Değerlendirimi", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, haz. M. Fatih Köksal, 12-13 Ekim 2004, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, Kırşehir, c. I, 9.

Aka, İsmail 2012, Timur, TDVİA cilt: 41; Ankara, 3.
-Timur Sadece bir Asker miydi?, http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/timur-sadece-bir-asker-mi-idi/,
Akgündüz, Murat 2014, Ticarî Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahîlik Teşkilatı, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 19, Sayı 31, Ocak–Haziran 2014, 4,6,9.
Akkoç, Ali, Tekke Camii'nin Gerçek Sahibi Ali Rıza Bezzaz'ı Tanıyalım, bandirmayasam.com.tr, 7, 8,9,10,
Âşıkpaşaoğlu Tarihi, haz. A. Nihal Atsız, Ankara 1985, 10, 14, 15. , 16.

Batuta, 2004, Seyahatname, Sait Aykut tercümesi, İstanbul, 8,19.
Bayram, Mikâil 1993, Şeyh Evhadü'd-dîn Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı, Damla Matb., Konya, 6.

BOA, DH. SAİD.d, 86-s.101. 9, 10.
-BOA, A. MKT. DV, 82-87-2. 11.
-A. MKT. UM, 273-56-1. 11.
Bozkurt, Nejat 2002, Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etikle Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar, İstanbuL Ticaret Üniversitesi Dergisi,3,4.
Çağatay, Neşet 1989, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTK. Ankara, 6.
- Çağatay 1990. Ahilik Nedir, Ankara, 6.
- Çağatay 1974, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara, 6, 20.
Çakmak, Muharrem 2004, "Ahîliğin Dinî-Tasavvufî Temelleri" Hikmet Yurdu, Yıl: 7, C: 7, Sayı: 13, Ocak – Haziran 2014/1. 19.

Çetin, Osman 1992, "Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahiler", Osman Gazi ve Dönemi, Bursa. 5, 19.
Doğan, Yusuf 2018, Ahilikte iş ve ticaret ahlakı sempozyumu tebliğleri, Ed. Tıraşcı, Mehmet, - Akdoğan, Mustafa said 2018, Sivas. 5,19.
Ekinci, Yusuf 1989, Ahîlik Ve Meslek Eğitimi, Meb. Yayınları, İstanbul, 9.
Ertürk, Mümin 2006, İşletme Biliminin Temel İlkeleri, İstanbul, 4, 19.
İnalcık, Halil 2003, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), çev. Ruşen Sezer, İstanbul, 9, 19.

Karafakıoğlu, Mehmet 2006, Pazarlama İlkeleri, İstanbul, 4.
Karakaya,Tuğba 2013, küreselleşme sürecinde e-ticaretin önemi ve pazar payı, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 4.
Köprülü, Fuad 1988, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Ankara
Kur'an, Hud ve Münafikun Sureleri, 13, 19.
Mazak, Ali 2018, Ahice Bir Esnaf Örneği Bandırmalı Tatlıcı Ali fendi, Uluslararası Bandırma Ve Çevresi Sempozyumu (Ubs'18), Tam Metin Bildiriler Kitabı I: Tarih, Arkeoloji, Göç Hareketleri, Önemli Şahsiyetler, Kültür Ve Folklor, Edebiyat ve Eğitim, 15. 5,15,19.
- Ahilikte Moral Değerler, http://ahilik.net/ahilikte-moral-degerler-dr-ali-mazak/. Erişim: 20.08.2019
Özcan, Altay Tayfun 2014, Timur'un Elçisi Sultaniyeli Johannes ve Libellus de Notitia Orbis Adlı Eserinden Bazı Parçalar, Ankara, 3,19.
Özköse, Kadir 2018, Ahilikteki İş Ahlâkı ve Meslekî Formasyonun Teşekkülünde Tasavvufun Rolü, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ahilikte İş Ve Ticaret Ahlakı Sempozyumu Tebliğleri içinde., Sivas. 8,9,19.

Sacy, S. de 1822, "Memoire sur Une Correspondance Inedite de Tamerlan avec Charles VI", Memoires de L'Institut Royal de France Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, Tome VI, Ut vestrae et nostrae magnificentiae cedat ubique ad nominis laudem et patriae mercatorum utilitatem, 3, 19.
TDK, http://sozluk.gov.tr/, 8.
Tıraşcı, Mehmet, - Akdoğan, Mustafa said 2018, Ed., Ahilikte iş ve ticaret ahlakı sempozyumu tebliğleri, Sivas.
Torun, Ali 1992, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 8.
2018, Ahilikte İş Ve Ticaret Ahlakı Sempozyumu Tebliğleri, Sivas, 3.
Turan, Namık Sinan, ,Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 52, (2007), 5.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı 1995, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 3.
URL: http://www.bandirmayasam.com.tr/Y4246_22_tekke-camiinin-gercek-sahibi-ali-riza-bezzazi-taniyalim.html, Erişim: 01.o6.2019, 7.
URL: https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/?p=kitap&i=5.0.221;%20https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/?p=kitap&i=5.0.221 Erişim: 20.06.2019, 9.
URL: http://www.haceganmedreseleri.com/34-mevlana-ali-riza-bezzaz-kuddise-sirruh/, Erişim: 15 Haziran 2019. Erişim: 01.o5.2019.
http://www.musiad.org.tr/tr-tr/musiad-kitapligi/cerceve-dergisi, Erişim: 20.05.2019, 7,9,10, 14.
URL: http://www.tasavvufkitapligi.com/i/uploads/519142selcuklu-ve-osmanli-anadolu%E2%80%99sunda-ahiligin-sosyo-ekonomik-gelisim-sureci.pdf, 15. Erişim: 01.o6.2019.
URL: http://www.tekkecamii.com/hakkimizda/

İmam Birgivî'ye Göre Müşrik ve Müslüman Çocukların Âhiretteki Dinî Konumları*

Doç. Dr. Recep Önal [1]

ÖZET:
Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda yetiştirdiği Hanefî-Mâtürîdî âlimlerinden biri olan Birgivî Mehmed Efendi, 929/1523 yılında Balıkesir'de doğmuş, kendisi için gerekli ilimleri tahsil edip, eğitimini tamamladıktan sonra ömrünü Balıkesir, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerde müderris ve vaiz olarak geçirmiştir. İstanbul'a gitmek için çıktığı bir yolculuk esnasında yakalandığı veba hastalığı 981/1573'te vefat etmiş, cenazesi, Birgi kasabasına getirilerek, burada defnedilmiştir.

Hayıtını irşat, tedris ve telif faaliyetlerine adayan İmm Birgivî, dinî ilimlerde birçok eser telif etmiş, verdiği dersler sayesinde İslâm düşüncesine hizmet edecek talebeler yetiştirmiştir. Dinî ilimlerde yazdığı eserlerinde birçok kelamî konulara temas etmiştir. Bunlardan biri de müşrik ve müslüman çocukların âhiretteki dinî konumu meselesidir.

Çocukların âhiretteki dinî konumları meselesi, kelam geleneğinde müstakil bir konu olarak ele alınıp, incelenmemiştir. Bunun yerine iman ve mahiyeti, akıl, teklif, adalet, kaza-kader, elem, lezzet, lütuf, va'd-vaîd, ta'dil-tecvîr, şefaat, kabir suali ve hayatı gibi geniş bir yelpazede ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Birgivî ise, bu mesele üzerinde önemle durmuş ve müslüman çocukların âhiretteki durumları hakkında *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn* adıyla müstakil bir risale kaleme almıştır.

İmam Birgivî, konuyu peygamber çocukları, diğer Müslüman ve müşrik çocukları olmak üzere üç kısma ayırarak incelemiştir. Küçük yaşta ölen çocukların âhiretteki durumlarıyla ilgili olarak peygamber çocuklarının cennetlik olduğu hususunda ümmetin icma ettiğini, fakat diğer çocuklar hakkında farklı görüşler benimsendiğini söylemiştir. Küçük yaşta ölen münlümanların çocukları hakkında onların "kesinlikle cennetlik olduğu" veya "haklarında da kat'i bir hüküm verilemeyeceği" şeklinde iki farklı görüş benimsendiğini belirtmiştir. Müşriklerin küçük yaşta ölen çocukları ile ilgili olarak da âlimlerinin ihtilaf ettiklerini ve konuyla ilgili üç farklı görüş benimsediklerini belirtmiştir. Birgivî, bu görüşleri ayrıntılı olarak naklettikten sonra kendi görüşü olarak küçük yaşta vefat eden peygamber çocuklarının dışındaki müslüman veya müşrik çocukların bülûğ/teklif çağına gelmeden öldükleri için cennete gireceklerini savunmuş ve bu görüşlerini de birçok ayet ve hadisleri delil göstererek ispatlamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birgivî, İslam, Kelam, Ahiret, Müslüman ve Müşrik Çocuklar

---

* Bu tebliğ, *İmam Birgivî'de Bilgi ve İnanç Paradigması* adlı çalışmamızdan istifade edilerek hazırlanmıştır.

[1] Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, onal1975@gmail.com

Giriş

Müşrik ve müslüman çocukların âhiretteki dinî konumu meselesi, âhiret konusuyla yakından ilgisi olması bakımından konuya ilişkin Birgivî'nin görüşlerini bu bölümde almayı uygun gördük. Bilindiği üzere Birgivî, bu konu üzerinde önemle durmuş ve müslüman çocukların âhiretteki durumları hakkında *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn* adıyla müstakil bir risale kaleme almıştır.[1] Bu mesele, kelam geleneğinde müstakil bir konu olarak ele alınıp, incelenmemiştir. Bunun yerine iman ve mahiyeti, akıl, teklif, adalet, kaza-kader, elem, lezzet, lütuf, va'd-vaîd, ta'dil-tecvîr, şefaat, kabir suali ve hayatı, cennet ve cehennem ehlinin kimlerden oluştuğu gibi geniş bir yelpazede ele alınarak incelenmiştir.[2]

Müşrik ve Müslüman Çocukların Âhiretteki Dinî Konumları

Birgivî, konuyu peygamber çocukları, diğer müslümanların çocukları ve müşrik çocukları olmak üzere üç kısma ayırarak açıklamaya çalışmıştır.[3] Bu bağlamda peygamber çocuklarının âhiretteki dinî konumları hakkında Mâlikî fakihi el-Mâzerî'den (ö. 536/1141)[4] nakilde bulunan Birgivî, küçük yaşta vefat eden peygamber çocuklarının cennete gireceği hususunda ümmetin icma ettiğini söyler ve bunun dışında konuyla ilgili herhangi bir açıklamada bulunmaz.[5]

Müslümanların küçük yaşta ölen çocuklarına gelince; Birgivî'ye göre bu konuda iki farklı görüş benimsenmiştir. Bunlardan birincisine göre, müslümanların küçük yaşta (ergenlik çağına girmeden) ölen çocukları, kesinlikle cennete gireceklerdir. Âlimlerin çoğunluğu bu görüştedir. İkinci görüşe göre bu konuda büyüklerde olduğu gibi çocuklar hakkında da kat'i bir hüküm verilemez. Bu görüş de bazı kelam âlimleri tarafından benimsenmiştir.[6] Birgivî, bu görüşlerin Kirmânî (786/1384)[7] ve Bezzâzî (ö. 827/1424)[8] gibi âlimlerin eserlerinde mevcut olduğunu söyler. Ayrıca konuyla ilgili olarak Nevevî (ö. 676/1277) ve Ebû Hanîfe'nin öğrencisi İmam Muhammed'in (ö. 189/805) birinci görüşü benimsediğine,

---

1 Bu risale, Mehmet Emre tarafından "Müslüman Çocukların Halleri" başlığı ile 1976 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir. Bkz. Birgivî, Takiyüddîn Mehmet b. Pîr Ali, *Müslüman Çocukların Halleri, (Cennet Bahçeleri içinde)* çev. Mehmed Emre, Çile Yay., İstanbul 1976.

2 Bkz. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilafu'l-Musallîn,* Dâru Sâdır, Beyrut 2006, s. 151-152; Ahmed b. Halil el-Hamedânî Kâdî Abdülcebbâr, *nşr. Hüseyin b. Ebû Haşim,* Daru İhyait-Türasil-Arabiyye Beyrut 2001, s. 321-325; a. mlf., *el-Muhtasar fî Usûli'd-Dîn*, (*Resâilü'l-'adl ve't-tevhîd* içinde*)*, nşr. Muhammed Ammara, Dâru'ş-Şuruk, Kahire 1988, s. 251-253; Ebû Bekr Muhammed b. İbn Fûrek, *Makâlâtü'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, thk. Ahmed Abrurrahman es-Sayıh, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye Kahire, 2005, s, 146-149; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Kitâbu Usûli'd-Dîn*, Dâru Sâdır, Beyrut 1928, s. 256-266; Ebû Yusr Muhammed el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi,* çev. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yay., İstanbul 1994, s. 332-334; Ahmet Taşdemir, "Müslüman Çocukların Âhiretteki Durumları", *Kelam Araştırmaları*, 11:1 (2013), 502.

3 Birgivî, Takiyüddîn Mehmet b. Pîr Ali, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn* (Resâilü'l-Birgivî içinde), thk. Ahmed Hâdî el-Kassâr, Dârü'l-Kütübi'l-İmiyye, Beyrut 1971, s. 105-106 (çev. 122-126).

4 Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî es-Sıkıllî el-Mâzerî'dir. Sicilya adasının güneydoğu sahilinde bulunan Mâzer (Mazara) şehrinde dünyaya gelen ve en meşhur Mâlikî âlimlerinden biri olan Mâzerî, Kuzey Afrika'daki Mehdiye (Tunus'ta) şehrine göç etmiş ve hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiştir. Fıkıh ilmin dışında hadis ve kelâm gibi ilimler de meşgul olmuştur. Bkz. Eyyüp Said Kaya, "Mâzerî", *DİA*, XXVIII, 193-195.

5 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn* s. 105 (çev. 122).

6 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 105 (çev. 122). Birgivî bu görüş sahiplerinin kimler olduğu hususunda herhangi bir bilgi vermez. Ancak bazı kaynaklarda Ehl-i Hadis ve Cebriyye taraftarlarından bazılarının küçük yaşta ölen müslüman çocukların âhiretteki durumları hakkında kesin bir hüküm verilemeyeceği görüşünde oldukları ifade edilir. Bu görüş sahiplerine göre bu çocukların durumu Allah'a kalmıştır. Allah dilerse onlara azap eder, dilerse cennetine koyar. Bkz. Eş'arî, *Makâlât*, s. 173; İbn Fûrek, *Makâlâtü'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî,* s. 146 vd.; Yusuf Şevki Yavuz, "Çocuk", *DİA*, VIII, 360.

7 Tam adı Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Kirmânî (ö. 786/1384)dir. Buhârî şârihi, muhaddis ve fakih olarak tanınan Kirmânî, asıl şöhretine *el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* eseriyle kavuşmuştur. Bkz. İsmail Hakkı Ünal, "Şemseddin Kirmânî", *DİA*, XXVI, 65-66.

8 Asıl ismi Hâfızüddîn Muhammed b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî olan Bezzâzî, bezcilik mesleğiyle meşgul olduğu için el-Bezzâzî nisbesi ile meşhur olmuştur. Hanefî fıkıh âlimi olarak tanınır. En meşhur eseri, el-Fetâva'l-Bezzâziyye'dir. Bu eser, *el-Câmiu'l-vecîz ve Fetâva'l-Kerderî* diye bilinir. Eserde ilk Hanefî imamlarının görüşleriyle daha sonraki devirlerde Hanefî âlimler tarafından verilen fetvalar muteber kitaplardan özetlenerek derlenmiştir. Bkz. Ahmet Özel, "Bezzâzî", *DİA*, VI, 113-114.

Ebû Hanîfe'nin ise ikinci görüşte olduğuna işaret eden Birgivî, onların konuyla ilgili görüşlerine yer verir. Bu bağlamda İmam Muhammed'in şu görüşünü nakleder: "Ebû Hanîfe, müşrik ve Müslüman çocukları hakkında bir hüküm vermekten çekinmiştir. Tercih edilen hükme göre Müslüman çocukları hakkındaki tereddüt reddedilmiştir."[1] Diğer taraftan Birgivî, Nevevî'nin şu ifadelerine yer verir: "İlim adamları, küçük müslüman çocuklarının cennetlik olduğu hususunda icma etmişlerdir."[2]

Birgivî'nin naklettiği bu bilgilere göre, İmam Muhammed ve Nevevî'nin birinci görüşü, Ebû Hanîfe'nin de ikinci görüşü benimsediği anlaşılmaktadır. Fakat Mâtürîdî âlimi Pezdevî, Ebû Hanîfe'nin gençlik yıllarında bu konuda çekimser kaldığına, ancak daha sonra bu tutumundan vazgeçtiğine işaret ederek, onunla ilgili şu rivayeti nakleder: "Ebû Hanîfe, Müslüman ve müşrik çocukları konusunda çekimser idi. Onun bu hali gençliğindeydi. Çünkü bu çocukların cennete gideceğine dair rivayet edilen pek çok hadis kendisine ulaşmamıştı. Bu hadisler kendisine ulaşınca o, bu çekimser tutumundan döndü." Buna ek olarak Pezdevî, Ehl-i Sünnet'in çoğunluğunun Müslüman çocuklarının cennete gidecekleri görüşünde birleştiklerini belirtir.[3] Bağdâdî de onların cennetlik olduğu hususunda Ehl-i Sünnet'in icma ettiğini söyler.[4] Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Ehl-i Sünnet'in büyük bir çoğunluğu, rüşd çağına erişmeden ölen müslüman çocukların cennetlik olduğu görüşünü benimsemiştir. Hâricîlerin bir kısmı ile Mu'tezile'nin çoğunluğu müslüman çocukların azaptan muhaf tutulup, cennette olacaklarını,[5] yine Şîa'nın bir kısmı da Allah'ın âhirette çocuklara azap çektirmeyeceğini, aksine cennetine koyacağını kabul ederek, Ehl-i Sünnet'inkine yakın bir görüş benimsemişlerdir.[6]

Birgivî de konuyla ilgili kendi tercini İslam âlimlerinin çoğunluğu tarafından benimsenen birinci görüşten yana kullanır. Nitekim o, İmam Nevevî'nin görüşünün daha kuvvetli olduğunu söyler ve bu görüşüne de Tûr 52/21[7] âyetini delil gösterir. Daha sonra o, bu âyetin müfessirler tarafından da kendi görüşünü destekler mahiyetinde tefsir ettiklerine dikkat çeker. Bu bağlamda o, herhangi bir müfessir ismi zikretmeksizin onların mezkûr âyeti: "Zürriyetleri, tabiri umumi olup, büyük ve küçük çocukları içine almış bulunmaktadır." şeklinde yorumladıklarını belirtir. Birgivî'ye göre müfessirlerin bu yorumu dikkate alındığında âyete şu şekilde bir mana vermek mümkündür: "Mümin babaların çocukları, anne-babalarının imanları sebebiyle, büyük yaşta iseler hakikaten, küçük yaşta bulunuyorlarsa hükmen; imanda babalarına tabi olan zürriyetlerini, cennetteki derecelerinde, kendilerine kattık. Bu, çocuklara ve babalarına, ikramda fazlalık olsun ve cennette sevinçleri tam, nimetleri mükemmel bulunsun diye ilahi bir lütuftur."[8]

Diğer taraftan Birgivî, âyetin bu şekilde anlaşılması gerektiğini desteklemek için Hz. Peygamber'in şu hadislerini nakleder: "Hiç şüphesiz Allah; müminin bir kısım zürriyetini, her ne kadar onlardan aşağı olsa bile, diğerleri arasında onlara yakınlığı bulunduğu için yükseltir. Kimin günah işleyecek çağa ulaşmamış üç çocuğu ölürse, bu çocuklar, kendisi için ateşten koruyan bir perde olur ve o kişi cennete girer." Birgivî, bu hadisin Buhârî şârihi İbn Battâl (ö. 449/1057) tarafından: "Hadiste mümin çocuklarının cennete gireceğine delalet vardır. Zira babası (ve annesi), çocukları sebebiyle cennete girince, çocuğun cennete girmesi daha önce gelir." şeklinde yorumladığını belirtir.[9] Daha sonra Birgivî, mümin çocukları hakkında hüküm vermekte çekimser kalanların kendi görüşlerini temellendirmek için ileri sürdükleri delillere yer verir. Bu çerçevede o, karşı tarafın Hz. Aişe'nin rivayet edilen şu hadisi delil olarak

---

1 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 105 (çev. 122).
2 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 105-106 (çev. 122).
3 Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, s. 332.
4 Bağdâdî, *Usûli'd-Dîn*, s. 261,
5 Eş'arî, *Makâlât*, s. 81-82, 151; Bağdâdî, *Usûli'd-Dîn*, s. 260; Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 321 vd.; Muhammed Abdülkerim eş-Şehristânî, nşr. Muhammed Fehmi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 123.
6 Eş'arî, *Makâlât*, s. 41.
7 "Âyetin manası şöyledir: "İman eden ve nesilleri de iman konusunda kendilerinin yoluna uyanlar var ya, biz onların nesillerini kendilerine kattık. Bununla beraber onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz. Herkes kazandığı karşılığında rehindir."
8 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn,* s. 105 (çev. 122).
9 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn,* s. 105 (çev. 122.

kullandıklarını söyler: "Hz. Aişe diyor ki: Ensardan küçük bir çocuk vefat etmişti. Hz. Peygamber de onun cenazesine davet edilmişti. Ben: "Ne mutlu ona, cennet kuşlarından bir kuş!" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ya Aişe, bundan başkası olamaz mı?" buyurdu."[1]

Birgivî, karşı tarafın bu hadise dayanarak, Hz. Peygamber'in kat'î delil olmadıkça çocukların âhiretteki durumları hakkında hüküm vermeyi nehyettiğini, bu nedenle onların cennetlik mi cehennemlik mi oldukları konusunda kesin bir şey söylemenin doğru olmayacağını, dolayısıyla bu konuda sükût etmek gerektiğini iddia ettiklerini belirtir. Birgivî'ye göre konuyla ilgili mezkûr hadis, çocuklar hakkında hüküm vermenin yasak olduğuna delalet etmez. Kaldı ki bu hadisin mümin çocukları hakkında inen âyetten (Tûr 52/21) önce ifade edilmiş olması da muhtemeldir. Buna göre hadiste de ifade edildiği üzere Hz. Peygamber'in bu konuda çekimser davranması, çocuklar hakkında kendisine bir vahy henüz gelmemesinden dolayı olabilir. Bu tespitten hareketle Birgivî, küçük yaşta ölen müslüman çocukların iman üzerine öldüklerini, dolayısıyla cennete gideceklerini ve bu konuda şüphe etmemek gerektiğini söyler.[2]

Öte yandan Birgivî, bu risalesinde "Çocukların Baba ve Annelerine Faydaları" ismiyle müstakil bir başlık açmış, burada Allah'ın henüz bulûğa ermeden çocukları ölen Müslümanlara o çocuklar sebebiyle ihsanda bulunacağına ve bu çocukların da anne-babalarına şefaat edeceklerine ve cennetlik olduklarına dair birçok âyet ve hadisleri naklederek, kendi görüşünü ispatlamaya çalışmıştır.[3]

Müşriklerin küçük yaşta ölen çocuklarına gelince Birgivî, bu konuda İslam âlimlerinin ihtilaf ettiklerini ve konuyla ilgili üç farklı görüş benimsediklerini belirtir. Onun naklettiği bilgilere göre bu görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz:

(1) Müşrik çocukları, babalarına tabidirler ve babaları müşrik oldukları için cehenneme gideceklerdir.
(2) Bu çocukların âhiretteki durumu, Allah'ın dilemesine bağlıdır. Bu konuda kesin bir hüküm vermeyip, susmak (tevakkuf etmek) gerekir.
(3) Bu çocuklar cennete gideceklerdir.
Birgivî'nin herhangi bir isim zikretmeksizin naklettiği bu görüşlerden ilki, Hâricîler'den Ezârika mensupları, Eş'arîlerden Teftâzânî ve Devvânî ile Selefîlerden Ebû Ya'lâ el-Ferrâ gibi âlimler tarafından savunulmuştur. İkinci görüşü ise Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Beyhakî, İbn Teymiyye, Kâdî Beyzâvî gibi Selefî ve Eş'arî âlimleriyle bazı Hâricî ve Şiî âlimleri benimsemişlerdir. Üçüncü görüş de Mu'tezile'nin tamamı, Ehl-i Sünnet'ten Buhârî, İbn Hazm, İbnü'l-Cevzî, Kurtubî, Nevevî, İbn Hacer el-Askalânî, müellifimiz İmam Birgivî ile bazı Şiî ve Hâricî âlimler tarafından savunulmuştur. Diğer taraftan Birgivî, burada konuyu üç görüş etrafında özetleyerek sunmaya çalışmıştır. Bununla birlikte İslam âlimleri arasında rüşd çağına erişmeden ölen çocukların ahretteki durumu, oldukça ayrıntılı olarak ele alınmış, bu konuda farklı birçok görüş benimsenmiştir.[4]

Birgivî, bu görüşleri naklettikten sonra doğru olan görüşün üçüncüsü olup, küçük yaşta ölen müşrik çocukların cennetlik olduğunu açıkça ifade eder.[5] Daha sonra bu görüşün doğruluğunu ispatlamak için şu rivayetleri nakleder:[6] Bir gün Hz. Muhammed rüyasında, Hz. İbrahim peygamberi etrafında küçük

---

1 Müslim, "Kader", 30-31; Nesâî, "Cenâiz", 58; ibn Mâce, "Mukaddime", 10.
2 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn,* s. 105-106 (çev. 124).
3 Birgivî'nin naklettiği bu rivâyetler için bkz. Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 108-112 (çev. 127-138).
4 Bu görüşler ve temsilcileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz, "Çocuk", *DİA*, VIII, 359-360; Hayati Hökelekli, "Fıtrat", *DİA*, XIII, 47-48; Arif Aytekin, "İslam'da Müşrik Çocukları Meselesi", *AÜİFD*, sayı: 30 (2008), ss. 121-138; Hüseyin Aydın, "İlahi Adalet Açısından Çocuk ve Hayvan Elemleri Meselesi", *FÜİFD*, 14: 2 (2009), ss. 1-27.
5 Birgivî, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* eserinde her ne kadar "müşrik çocukların cennette mi cehennemde mi olacağı kesin bilinmiyor" dese de, bu risalesinde onların cennette olacağını açıkça savunmaktadır (Birgivî, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sîratü'l-Ahmediyye,* thk. M. Nazım Nedvi, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 2011, s. 90; a.mlf., *Tarikat-i Muhammediye Tercümesi*, çev. Celal Yıldırım, Demir Kitapevi, İstanbul 1969, s. 56).
6 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 106 (çev. 125).

çocuklar bulunduğu halde görmüştü. Ashab kendisine: "Müşrik çocukları da var mıydı?" diye sordular. Bunun üzerine Hz. Muhammed: "Müşriklerin çocukları da vardı." şeklinde cevap verdi.[1] Diğer bir hadisinde de: "Her çocuk İslam fıtrat üzerine doğar." buyurmuştur.[2] Bunun dışında Birgivî, *"…Hiçbir günahkâr, başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez."*[3] âyetini de kendi görüşüne delil gösterir. Ona göre bu âyet, çocukların, anne-babalarının günahları sebebiyle cezalandırılmayacağına delalet etmektedir. Şayet çocuklar, âhirette cezalandırılmış olurlarsa kendi günahlarından dolayı değil, anne-babalarının günahları sebebiyle cezalandırılmış olacaklardır. Bu ise yukarıda zikredilen hadislerle ve âyetle çelişmektedir. Çünkü Allah, Hz. Âdem'in sırtından çocuklarının (bütün insanların) zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefislerine şahid tuttuğunda, onlarda Allah'ın ulûhiyetini dilleri ile ikrar ve itiraf etmişlerdir.[4] Artık kim bu ikrarını (bulûğa erdikten sonra) bozarsa azabı hak edecektir. Çocuklar ise (bu ikrarı bozacak bulûğ çağına gelmedikleri için) bu ikrar üzerinde devamlıdırlar. Diğer taraftan Birgivî, *"Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz."*[5] âyetini de delil gösterir ve çocukların telif çağında olmadıklarına işaret ederek, kâfir çocukları için ne bir teklifin ne de bir peygamber gönderilmesinin söz konusu olacağını söyler. Bu tespitten hareketle Birgivî, kâfir ve müşrik çocukların cehennem ehlinden olamayacağını belirtir.[6]

Birgivî, kendi görüşünü bu şekilde temellendirdikten sonra, karşı tarafın (müşrik çocukların cehennemlik olduğunu iddia edenlerin) delillerine yer verir ve bu delilleri tek tek çürütmeye çalışır. Ona göre karşı tarafın kullandığı ilk delil şu rivayettir:

"Hz. Âişe dedi ki: Ben, Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın resulü, müşrik çocuklarının âhiretteki durumu nedir?" dedim. O da: "Onlar babalarındandır." cevabını verdi. Ben de: "Amelsiz oldukları halde mi?" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Allah onların nasıl amel edeceklerini en iyi bilendir." buyurdu."[7] Birgivî'ye göre bu hadiste müşrik çocukların ateşte/cehennemde olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Kaldı ki Hz. Peygamber'in bu çocuklardan sorulduğu vakit: "Onlar, babalarındandır" şeklinde cevap vermesi âhiret itibariyle değil, dünya itibariyledir.

Birgivî'ye göre karşı tarafın, kendi görüşlerini ispat etmek için kullandıkları ikinci delil ise şöyledir: "Rivayete göre bir gün Hz. Hatice, cahiliyet devrinde vefat eden iki çocuğu hakkında Hz. Peygamber'e: "Onlar nerededir?' diye sormuş, Hz. Peygamber de kendisine: "Onlar ateştedir." diye cevap vermiştir." Bu hadisin de delil olamayacağını ifade eden Birgivî'ye göre Hz. Peygamber'in "Onlar ateştedir." şeklindeki cevabı, kendi içtihadıdır ve daha sonra bunun aksi ortaya çıkmıştır. Birgivî, bazı hadis şârihlerin de hadisi bu şekilde açıkladıklarını belirterek bu görüşünü desteklemeye çalışır.[8]

Sonuç

Müslüman ve müşrik çocukların âhiretteki durumları hakkında *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn* adıyla müstakil bir risale kaleme alan Birgivî, bu konuya büyük önem vermiştir. Birgivî, risalesinde konuyu peygamber çocukları, diğer Müslümanların çocukları ve müşrik çocukları olmak üzere üç kısma ayırarak açıklamaya çalışmıştır. Birgivî, küçük yaşta vefat eden peygamber çocuklarının cennete gireceği hususunda ümmetin icma ettiğini, fakat diğer çocuklar hakkında farklı görüşler benimsendiğini söylemiştir. Birgivî, Müslümanların küçük yaşta ölen çocukları hakkında onların "kesinlikle cennetlik olduğu" veya "haklarında da kat'i bir hüküm verilemeyeceği" şeklinde iki farklı görüş benimsendiğini belirtir. Ancak

1 İbn Hanbel, *Müsned*, V, 9.
2 Buhârî, "Cenâiz", 92, 93; Müslim, "Kader", 22; Tirmizî, "Kader", 5; Ebû Dâvut, "Sünne" , 17.
3 En'âm 6/164.
4 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 106 (çev. 125).
5 İsrâ 17/15.
6 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 106-107 (çev. 125-126).
7 Buhârî, "Cenâiz", 93; "Kader", 3; Müslim, "Kader" 23, 24, 26-28; Nesâî, "Cenâiz", 60.
8 Birgivî, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn*, s. 106-127 (çev. 126).

kendi tercihini ilk görüşten yana kullanan Birgivî, bu çocukların cennete gireceklerini söyler ve bu görüşünü birçok ayet ve hadisleri delil göstererek ispatlamaya çalışır.

Müşriklerin küçük yaşta ölen çocuklarına gelince; Birgivî, bu konuda da âlimlerinin ihtilaf ettiklerini ve konuyla ilgili üç farklı görüş benimsediklerini belirtir. Bunlardan birinci görüşe göre müşrik çocuklar, babalarına tabidirler ve babaları müşrik oldukları için cehenneme gideceklerdir. İkincisi görüşe göre bu çocukların âhiretteki durumu, Allah'ın dilemesine bağlıdır. Bu konuda kesin bir hüküm vermemek gerekir. Sonuncu görüşe göre bu çocuklar, cennete gideceklerdir. Birgivî, bu görüşler arasında tercihini üçüncü görüşten yana kullanmış küçük yaşta ölen müşrik çocukların cennetlik olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Birgivî, küçük yaşta ölen çocukların âhiretteki durumlarıyla ilgili olarak peygamber çocuklarının cennetlik olduğu ve bu konuda ümmetin icma ettiğini, onların dışındaki müslüman veya müşrik çocuklar ise bülûğ/teklif çağına gelmeden öldükleri için bunların cennete gideceklerini savunmuştur.

Kaynakça

Aydın, Hüseyin, "İlahi Adalet Açısından Çocuk ve Hayvan Elemleri Meselesi", *FÜİFD*, 14: 2 (2009), ss. 1-27.
Aytekin, Arif, "İslam'da Müşrik Çocukları Meselesi", *AÜİFD*, sayı: 30 (2008), ss. 121-138.
Bağdâdî, Abdülkâhir, *Kitâbu Usûli'd-Dîn,* Dâru Sâdır, Beyrut 1928.
Birgivî, Takiyüddîn Mehmet b. Pîr Ali, *Ahvâlü Etfâli'l-Müslimîn* (Resâilü'l-Birgivî içinde), thk. Ahmed Hâdî el-Kassâr, Dârü'l-Kütübi'l-İmiyye, Beyrut 1971, ss. 103-151.
Birgivî, Takiyüddîn Mehmet b. Pîr Ali*, Müslüman Çocukların Halleri*, çev. Mehmed Emre, Çile Yayınları, İstanbul 1976.
Birgivî, Takiyüddîn Mehmet b. Pîr Ali*, Tarikat-i Muhammediye Tercümesi*, çev. Celal Yıldırım, Demir Kitapevi, İstanbul 1969.
Birgivî, Takiyüddîn Mehmet b. Pîr Ali*, et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sîratü'l-Ahmediyye*, thk. M. Nazım Nedvi, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 2011.
Eş'arî, Ebü'l-Hasan, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilafu'l-Musallîn*, Dâru Sâdır, Beyrut 2006.
Hökelekli, Hayati, "Fıtrat", *DİA*, XIII, 47-48.
İbn Fûrek, Ebû Bekr Muhammed b., *Makâlâtü'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, thk. Ahmed Abrurrahman es-Sayıh, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye Kahire, 2005.
Kâdî Abdülcebbâr, Ahmed b. Halil el-Hamedânî, *el-Muhtasar fî Usûli'd-Dîn*, (Resâilü'l-'adl ve't-tevhîd içinde), nşr. Muhammed Ammara, Dâru'ş-Şuruk, Kahire 1988.
Kâdî Abdülcebbâr, Ahmed b. Halil el-Hamedânî*, Şerhu'l-Usûlü'l-Hamse*, nşr. Hüseyin b. Ebû Haşim, Daru İhyait-Türasil-Arabiyye Beyrut 2001.
Kaya, Eyyüp Said, "Mâzerî", *DİA*, XXVIII, 193-195.
Önal, Recep, *İmam Birgivî'de Bilgi ve İnanç Paradigması*, Emin Yayınları, Bursa 2019.
Özel, Ahmet, "Bezzâzî", *DİA*, VI, 113-114.
Pezdevî, Ebû Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yay., İstanbul 1994.
Şehristânî, Muhammed Abdülkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, nşr. Muhammed Fehmi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.
Taşdemir, Ahmet, "Müslüman Çocukların Ahiretteki Durumları", *Kelam Araştırmaları*, 11:1 (2013), ss. 501-510.
Ünal, İsmail Hakkı, "Şemseddin Kirmânî", *DİA*, XXVI, 65-66.
Yavuz, Yusuf Şevki, "Çocuk", *DİA*, VIII, 359-360.

Dışadönüklük ve İçedönüklük Bakımından Balıkesirli Bir Osmanlı Aydını Olan İmam Birgivi'nin Kişiliğinin Analizi

Doç. Dr. Özer ÇETİN [1]

ÖZET:

Bu araştırmada Balıkesirli bir Osmanlı aydını olan İmam Birgivî'nin kişiliği arşiv tarama yöntemi kullanılarak psikolojik açıdan analiz edilmiştir. Araştırmanın amacı İmam Birgivî'nin kişiliğinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Psikolojik araştırmalar kişilik tipinin algıyı etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda araştırmanın bulguları İmam Birgivî'nin dini algı ve yorumlarının daha iyi anlaşılmasına ışık tutacaktır. Kişilik konusu karmaşık ve çok boyutlu olduğu için araştırmanın konusu İmam Birgivî'nin kişiliğinin dışa ve içedönük boyutuyla sınırlandırılmıştır.

Yapılan bu çalışmada İmam Birgivî'nin kişiliğinin içedönük boyutunun güçlü buna karşılık dışadönük boyutunun ise zayıf olduğu sonucuna varılmıştır. Onun hayatı incelendiğinde içedönük eğilim, ilgilendiği konuya odaklanma, sessiz ortamları tercih etme, kalabalık ve gürültülü ortamlardan rahatsız olma, kurallara bağlılık, sosyal kaygılardan bağımsız karar almak, yeni koşullara uyumda zorluk, duyarlılık, karamsarlık ve eleştirel olmak, az sayıda arkadaşa sahip olmak, sosyal ödüllerden hoşlanmamak, alanında birikimli ve başarılı olmak, hoşgörü ve sosyal beceri düzeyinde düşüklük gibi içedönük kişiliklerin karekteristik özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Bunların yanında günlük hayatını ibadet ve ilmi çalışmalarla geçirmesi içedönük kişiliğine uygun bir hayat yaşadığını göstermektedir. Onun dışadönük faaliyetleri camideki vaazları, medresede öğrencilere verdiği dersler ve halktan gelen problemleri çözmekle sınırlı olduğu için kişiliğinin dışadönük boyutu zayıftır. İçedönük kişiliğine bağlı olarak devlet memurluğu görevinden istifa etmiş, dini kurallara bağlılığı açısından sorguladığı tarikat hayatını sürdürememiş, gözlemlediği olumsuzluklar nedeniyle İstanbul'dan ayrılıp Birgi'ye yerleşmiştir. Aşırı duyarlılığı ve eleştirel yapısı nedeniyle yaşadığı dönem ulemasıyla tartışmalar yaşamıştır.

İmam Birgivî'nin içedönük kişiliği onun dini yaklaşımlarını oldukça etkilemiştir. İçedönük kişiliğinin bir özelliği olan kurallara bağlılığı dinî kurallara bağlılığını güçlendirmiş ve bidatlere karşı mücadelesini etkilemiştir. Yine içedönük kişiliğinin bir özelliği olan duyarlılık dinî duyarlılığa dönüşmüştür. Eleştirelliği ve sert mizacı muhataplarını keskin bir dille eleştirmesine neden olmuştur. Sosyal ödüllerden hoşlanmaması onu izole bir dini yaşama yönlendirmiş, kişiliğinin dışadönük yönü zayıf olduğu için fetvalarında sosyal kaygılar taşımamıştır.

Anahtar sözcükler: Imam Birgivî, Kişilik, Dışadönüklük, İçedönüklük

[1] Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, ozer.cetin@hotmail.com

An Analysis Of the Personality Of Imam Birgivî, An Ottoman Intellectual From Balıkesir in Term of Extroversion And Introversion

Assoc. Prof. Dr. Özer ÇETİN [1]

ABSTRACT:

In this study, the personality of Imam Birgivî, an ottoman intellectual from Balıkesir was analyzed psychologically by using the archive search method. The aim of the study is to contribute to the understanding of Imam Birgıvî's personality. Psychological studies on perception revealed that personality type affects perception. In this context, the findings of the study will shed light on Imam Birgivî's religious perceptions and interpretations. Since personality is a complex subject with multidimensional aspects, the subject of the research is limited to the introversions and extroversions of Imam Birgivî's personality.

In this study, it was concluded that Birgivi had a strong introvert personality whereas the extrovert dimension was weak. When the life of Birgivî is examined, it has been observed that he possesses a large proportion of introvert characteristics such as focusing on the subject, tendency to be introvert, preferring calm environments, disturbed by the crowds and noisy environments, committed to rules, taking independent decisions without social concern, difficulty adapting to new conditions, has sensitive, pessimistic and critical approach, having a small number of friends, dislike social awards showing academic success and deep knowledge in his field, low level of tolerance, and weakness in social skills. Besides, the fact that he spent most of his daily life with worship and science, showed that the way he lived was coherent with his introvert personality. His activities in relation to the extroversion were limited by the sermons in the mosque, lectures in the madrasa and solutions to religious problems of the public. It shows that the extroversion in his personality is weak. Imam Birgivî did not adapt public service, due to his introverted personality and eventually he resigned. He could not continue his religious order that he had questioned in terms of conformity with religious rules. He left Istanbul, because of his negative observations about city life and moved to Birgi. Because of his highly sensitive and critical nature, he has engaged in discussions with the ulema of the period in which he lived.

Imam Birgivi's introverted personality traits influenced his religious approaches as well. Commitment to the rules –a part of his introverted personality- has strengthened his commitment to the religious rules in his religious life and influenced his struggle with bidats. Sensitivity as an introverted personality trait has been transformed into religious sensibility, With his critical nature and fiery temperament he criticized the interlocutors with fierce expressions. The fact that he did not like social awards led him to live an isolated religious life secluded from title, and the weakness of his extroversion caused him to disregard social concerns in his fatwas.

Keywords: Imam Birgivî, Personality, Extroversion, Introversion

[1] Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, ozer.cetin@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüz İslam dünyasında kişilik çalışmaları yeterli düzeye ulaşmadığından yapılan çalışmalarda batı kaynaklı araştırmaların referans alınması Müslüman kişiliklerin anlaşılmasına bazı yönlerden fayda sağlamasına karşılık bulgularının ağırlıklı olarak batı kültüründe yetişmiş bilim insanlarınca Yahudi ve Hristiyan örneklemlerden elde edilmesi nedeniyle sakıncalar barındırmaktadır. Bu bağlamda İslam kültür coğrafyasında yetişmiş önemli Müslüman kişilikler üzerine yapılacak araştırmalardan elde edilecek bulgular batı kaynaklı kişilik çalışmalarına bağımlılığı azaltıp Müslümanlar üzerine yapılan kişilik çalışmalarına ışık tutacaktır. Bu yaklaşımla araştırmada önemli bir din bir âlimi olan İmam Birgivî'nin kişiliği üzerine psikolojik bir analiz yapılmıştır. İmam Birgivî'nin kişiliğini psikoloji literatüründeki kişilik kuram ve tiplerinin her biriyle değerlendirmek araştırmanın boyutunu aştığı için yapılan psikolojik analizler kişiliğinin dışa ve içedönüklük boyutlarıyla sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın amacı önemli bir din âlimi ve tarihi şahsiyet olan İmam Birgivî'nin kişiliğinin dini hayatı üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktır. Kişiliğin algıyı etkilemesi nedeniyle(Poltnik, 2009:124; Morris, 2002:142) İmam Birgivî'nin kişiliği üzerine yapılacak psikolojik araştırmalar onun dini yaklaşımlarının daha iyi anlaşılmasına ışık tutacaktır. Araştırmanın İmam Birgivî'nin kişiliği hakkında yapılan ilk psikolojik çalışma olması önemini artırmakla birlikte bulgularının test edilebilmesi için yapılacak çok sayıda psikolojik araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

YÖNTEM

Yapılan bilimsel araştırmalarda sağlıklı verilere ulaşmanın temel koşullarından birisi konuya uygun yöntemin seçilmesidir. Bu bağlamda araştırmanın konusuna uygunluğu ve İmam Birgivî'nin tarihi bir şahsiyet olması arşiv tarama yöntemini zorunlu kılmıştır. Arşiv taraması, kaynakları inceleyerek verileri toplama, toplanan verilerin araştırmanın problemi açısından önemini tartışma, önemli bulunan verileri sınıflandırma ve değerlendirme aşamalarından oluşan bir süreçtir(Balcı,2001:63).

Araştırılan konunun zaman içinde ortaya çıkışı, gelişimi ve değişimi hakkında bilgi elde etmek için kullanılabilecek tek yöntem olması arşiv taramasının başlıca avantajlarını oluştururken; gerekli bilgiyi bulup çıkarmanın güç olması, mevcut olanla yetinme zorunda kalınması, zaman alması ve genelleme yapabilmek için tüm bilgilere ulaşma gerekliliği ise dezavantajlarını oluşturmaktadır(Karasar, 1994:183).

Araştırmanın bulguları İmam Birgivî'nin eserlerinden ve hakkında yapılan bilimsel çalışmalardan kişiliğine dair toplanan verilerin psikoloji literatüründeki dışa ve içedönük kişilik özellikleri bakımından değerlendirilerek elde edilmiştir.

DIŞADÖNÜK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Her insanda farklı düzeyde bulunan dışa ve içedönüklükten birisinin baskın olması kişilik türünü belirlemektedir(Schultz-Schultz,2007:649). Dışadönük bir kişi bazı durumlarda içedönük özellikler sergileyebilir fakat hayatının geneline bakıldığında dışadönük kişilik özellikleri daha sık görülmektedir(Fordham, 1983:41). Alan yazına bakıldığında dışadönük kişiliklerin başlıca özellikleri iyi izlenim yaratmak için gayret gösterme, sosyal faaliyetlere sıklıkla katılma, ilişki kurmaya açıklık ve kısa sürede kurma, sohbet canlısı olma, toplumsal değerlere ve geçerli ahlak kurallarına uymaya özen gösterme, kararlarında toplumsal kaygılar taşıma, değişime çabuk uyum sağlama, sevecenlik, iyimserlik, kalabalık ve gürültülü ortamlardan hoşlanma(Fordham, 1983:41) ve bulundukları sosyal ortamda ilgi odağı olmayı sevme(Cicarelli-White, 2016:426), yalnızlıktan ve bireysel faaliyetlerden kaçınma, aktif, heyecanlı, canlı(Burger, 2006:344), katılımcı, çok sayıda arkadaşa sahip olma,

konuşmayı(Eysenck-Eysenck, 1968:6) ve eğlenceyi sevmek, olarak sıralanmaktadır(Yazgan İnanç, Yerlikaya, 2013:288-289).

İÇEDÖNÜK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulara göre içedönük kişiliklerde kalabalık ortamlardan hoşlanmama(Morris,2002:460-461), aşırıya varan dürüstlük, samimiyet, duyarlılık, değişimden rahatsızlık, uyum zorluğu karamsar ve eleştirel tutum(Fordham 1983:42), nesnel dünyadan ziyade iç dünyaya yönelme(Feist-Feist,2006:176), ilgilendikleri konuya odaklanma (Fordham,1983:42), yalnızlıktan hoşlanma, sakin ortamları tercih etme, kendine gösterilen ilgiden rahatsız olma((Cicarelli-White, 2016:426), araştırma ve kitap okuma gibi bireysel faaliyetlerden hoşlanma(Eysenck-Eysenck, 1968:6) çekingenlik, mesafeli olmak ve ketumluk(Şahin, 2017:506), sosyal ödüllerden hoşlanmama(Lucas et all,2000:1050-1053) gibi davranışlar içedönüklerde sıklıkla görülmektedir. İçedönükler kararlarını kendi içsel yönelimlerine göre bağımsız olarak belirleyip, popüler yaklaşımlardan etkilenmez ve kararlarından vazgeçmezler(Fordham, 1983:42). Bildiğini okuma, kurallara bağlılık ve inatçılık özelliklerinin yanında hoş görü düzeyleri düşüktür(Gençtan,2000:199). Sosyal hayatta az sayıda dosta sahip olup(Gençtan,2000,199), sosyal becerilerinin yetersizliği nedeniyle(Derin,2017;128) sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanmalarına karşılık uzun süreli ilişkilere sahip olup samimi ve dürüsttürler(Fordham,1983:42).

Kişilik türünün meslek seçimini etkilediği, içedönüklerin bilim temelli meslekleri; dışadönüklerin ise sosyal meslekleri tercih ettikleri tespit edilmiştir. Gün içerisinde aktif olma bakımından yapılan çalışmalarda içedönüklerin sabah dışadönüklerin ise akşamları daha aktif oldukları ortaya çıkarılmıştır(Yazgan İnanç-Yerlikaya,2013:128). Görüldüğü gibi her iki kişilik türünün güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır(Şahin,2017:506).

İÇEDÖNÜK KİŞİLİK AÇISINDAN BİRGİLİ MEHMED EFENDİ

İmam Birgivî'nin hayatı dışa ve içedönük kişilik tipi bakımından incelendiğinde içedönük kişilik özelliklerine sahip olduğuna dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden bazıları içedönük kişilik özelliklerine göre sınıflandırılarak aşağıda sunulmuştur.

1. İçedönüklerin ilgi duydukları konuya odaklanma ve alanlarında birikimli olma özellikleri bakımından İmam Birgivî

İçedönüklerin kitap okuma, araştırmadan hoşlanma ve ilgi duydukları konuya odaklanmalarına bağlı olarak alanlarına dair geniş birikime sahip olma özellikleri(Forham,1983:42) İmam Birgivî'nin sahip olduğu özelliklerle örtüşmektedir. Öğrencilerinden Hocazâde Abdünnasir Efendi'nin İmam Birgivî'nin günlük yaşantısına dair aktardığı bilgiler onun hayatının ilim odaklı olduğunu göstermektedir. Onun anlattıklarına göre İmam Birgivî sabah namazının sünnetini evinde kılıp farzını cemaatle eda etmek için camiye gelmekte, kuşluk vaktine kadar camide Kuran okuyup zikir ve tesbihatta bulunmaktadır. Kuşluk namazını kıldıktan sonra ders günü ise Kütüb-ü Sitte'den hadis okutup ders bitimi camiden ayrılmaktadır. Ders günü değilse eve dönüp Kütüb-ü Sitte, İhya ve diğer kitapları incelemektedir. Kısa bir uykudan sonra öğle namazı için camiye gelmekte, öğle ve ikindi arasında telif faaliyetlerini sürdürmekte, ikindi ve akşam arasındaki zamanını kitap okumaya ayırmaktadır(Arslan,1988:52-57). Görüldüğü gibi düzenli olarak günlük hayatında göz sağlığını bozacak düzeyde(Arslan,1997:69) ilim odaklı yoğun bir çalışma temposu sürdürmüştür.

İmam Birgivî küçük yaşlardan itibaren kazandığı ilmi birikimi ona Şeyhül İslamı Ebu's Suud Efendi başta olmak üzere dönemin ulemasıyla ilmi tartışmalara girecek(Uzunçarşılı,1999:6) özgüveni kazandırmış, Ebu's Suud Efendi'nin·para vakfının caiz olduğuna dair fetvasının yanlış olduğunu belirtmiştir(Katip

Çelebi,1972:105-106). Ayrıca çok sayıda eserlerinin bulunması onun dini ilimlerdeki bilgi birikimini göstermektedir.

2. İçedönüklerin içe yönelme özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî'nin hayatında içedönüklerin temel özelliklerinden biri olan içe yönelme eğiliminin(Weiten et all,2016:56) ağır bastığı görülmektedir. Edirne'de Rumeli Kazeskerliğine bağlı olarak yürüttüğü kassâm-ı askerî görevinde iken gözlemlediği olumsuzlukların verdiği rahatsızlıktan dolayı ücret aldığı kişilere helalleşerek paralarını geri dağıtmış, çocuklarına devlet görevi almamalarını vasiyet ederek görevinden ayrılmıştır(Uzunçarşılı,1999:5). Bu durum onun yaptığı işin iç dünyasında rahatsızlıklara neden olduğunu göstermektedir. Daha sonra içe yönelme arzusuna bağlı olarak Şeyh Abdullah Karamani'ye intisab etmiştir(Martı,2011:43). Onun Birgi'ye yerleşmesinin en önemli nedenlerden birisi içe yönelimli olmasıdır. Ahvâlü Eftâli'l Müslimin adlı eserinde Birgi'ye yerleşmeden önce yaşadığı iç sıkıntılardan kurtulup iç huzura ereceği bir sığınak aradığını belirtmektedir(Birgivî,tsz:68). Onun içe yönelme eğiliminde olması dostlarına yaptığı nasihatlerine yansımıştır. Atâullah Efendi'ye yazdığı bir mektupta kadılar ve emirlerin işleriyle uğraşmaktan uzak durmasını, kapısını kapatıp ibadete yönelmesini, kendisine gelip fetva isteyenleri müftülere; beyler ve sipahileri vezirlere; kadı ve müderrisleri kazaskerlere yönlendirmesini; padişah davet ettiğinde ise icabet edip kısaca emr-i bil ma'ruf ve nehy-i ani'l münker görevini yerine getirmesini tavsiye etmektedir. Böyle yaptığında dünya ve ahiretinin ma'mur olacağını ve şirkten kurtulacağını belirtmektedir(Birgivî,tsz.230a). Görüldüğü gibi İmam Birgivî padişahın hocası ve kendi yakın dostu olup onu her konuda koruyup kollayan Atâullah Efendi'nin(Bilici,2001:249) devlet işleriyle meşgul olmasından rahatsız olup sosyal hayatını sınırlandırıp içe yönelmesi yönünde uyarılarda bulunmaktadır.

İmam Birgivî'nin hayatındaki bazı kesitler içedönük kişiliklerde gözlemlenen içe yönelme eğilimini taşıdığını göstermektedir. İçedönük bir kişilik olarak karşılaştığı problemlerin çözümünde içe yönelmeyi tercih etmiş buna karşılık dışadönüklerin denediği sosyal destek alma, sosyal faaliyetlere katılma vb. yöntemleri (Smith et all,2011:454) kullanmamıştır.

3. İçedönüklerin sakin ortamları tercih etme özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî'nin hayatına bakıldığında içedönüklerde görülen sakin ortamları tercih edip gürültülü ortamlardan kaçınma özelliğini taşıdığı görülmektedir. İstanbul'un yoğun ortamından uzaklaşıp Birgi'nin sessiz ve sakin ortamına sığınması yanında Atâullah Efendi'ye yazdığı mektuplardan birinde Bozdağ'daki yazlığa gitmeyip Birgi'de kaldığından bahsetmekte ve herkesin Birgi'nin sıcağından bunalıp Bozdağ'a çıkmasıyla çevrenin tenhalaşmasını fırsat bilerek ilim ve ibadete yoğunlaştığını belirtip bu durumdan duyduğu memnuniyetini ifade etmektedir. Yine bu mektubunda bazı kişilerin eğlence düzenleyip huzuru bozmalarından duyduğu rahatsızlık nedeniyle bu kişileri idari makamlara şikâyet ettiğinden bahsetmektedir(Birgivî,tsz,230b-231b). Görüldüğü gibi İmam Birgivî'nin sakin ortamları tercih etmesi, kalabalık ve gürültülü ortamlardan kaçınması içe dönük kişilik özellikleri taşıdığını göstermektedir.

4. İçedönüklerin kurallara bağlılık özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî'nin hayatı incelendiğinde içedönüklerde gözlemlenen kurallara bağlılık özelliğini taşıdığı görülmektedir. Öncelikle günlük yaşamında koyduğu kurallara bağlı disiplinli bir hayat sürmüştür(Arslan,1998:52-57). Onun içedönük kişiliğindeki kurallara bağlılığı dini hayatında dini kurallara bağlılığa dönüşerek dini hassasiyetini güçlendirmiştir. İçedönük kişilik olarak kurallara bağlılığı fetvalarına yansımış ve fetvalarında toplumsal kaygılardan uzak dini kurallara bağlı kalmasında etkili olmuştur. Para vakfına dair fetvasında halkın yararından çok dini kurallara bağlılığı öne çıkarmasında, ücret karşılığı din görevlisi olunamayacağı ve Kur'an okunamayacağı, Cuma ve bayram namazları sonrası toplu selamlaşmaların karşılaşma olmaksızın yapılması nedeniyle selam verme şartlarını

taşımadığını ve dinde delili bulunmadığı için reddedilmesi(Birgivî, tsz:41b) yönündeki fetvalarında, ahlaki açıdan tasavvufa yakın olmasına(Çağrıcı, 2000:476) karşılık tarikatlarda görülen bazı uygulamaları dini kurallarla bağdaştıramadığı için onlara karşı mücadelesinde içedönük bir kişilik olarak kurallara bağlının etkileri görülmektedir. Benzer tutumunu zikir konusunda sergilemiş musiki eşliğinde cehri zikri dini kurallara uygun bulmadığı için haram saymıştır(Martı,2011:107). Onun mezarı konusundaki vasiyetinde geçen '*Üzerime yapı yapmasınlar, çadır kurmasınlar ve başımda beklemesinler. Başımın ucuna duaya vesile olsun diye belli, bir büyücek taş diksinler. Kabrim yıkılacak olursa üzerime toprak döküp, yeniden hörgüç gibi yaparak tamir etsinler. Yüksekliği bir karış olsun. Mezarımı açarak içinden tamir etmesinler. Ehlime (karıma) ve evlatlarıma vasiyetim budur ki, üzerime sağu sağmasınlar(yas etmesinler), ifratla methetmesinler. Öldüğüm günde, yedisinde, kırkında ve yılında yemek pişirip ziyafet yapmasınlar. Ruhum için çok sadaka versinler. Allah'ü Tealâ kabul etsin. Akçeye (paradan kinaye olarak) kâdir olmazlarsa ekmekten, pirinçten, yağdan ve tuzdan ve soğandan neye kâdir olurlarsa azdan çoktan fakirlere Allah için verip, sevabını bu fakire dilleriyle bağışlasınlar. Ve dubalarında ansınlar. Hemen unutup gitmesinler'*(Birgivî,tsz:69-70) ifadeleri onun kuralcılığına, kurallara bağlılığına ve detaycılığına iyi bir örnek oluşturmaktadır.
İmam Birgivî'nin içedönük bir kişilik olarak kurallara bağlılığı dini hayatında dini kurallara bağlılığa dönüşmüştür fakat onun dine bağlılığında içedönük kişiliğinin yanında dini hassasiyetlerinin rolü unutulmamalıdır.

5. İçedönüklerin sosyal ödülleri sevmeme özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî'nin hayatı incelendiğinde içedönüklerde görülen öne çıkmaktan hoşlanmama, kendisine gösterilen ilgiden rahatsız olma ve sosyal ödülleri sevmeme özellikleri taşıdığına dair çok sayıda ifadeleri ve örnek davranışlarının bulunduğu görülmektedir. İmam Birgivî şan şöhretten hoşlanmayan, menfaat peşinde koşmayan ve yöneticilere karşı mesafeli duran bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'da kalıp Hocası olan Rumeli kazaskeri Abdurrahman Efendi ve Sultanın Hocası Atâullah Efendi ile olan yakınlıkları sayesinde ilmi ve idari sınıflarda yükselmesi muhtemel olmasına karşılık Birgi'ye yerleşip ilim odaklı bir hayat sürmesi makam ve mevki arzusundan uzak olduğunu göstermektedir. İmam Birgivî'nin konuyla ilgili olarak ''Âlim makam, mevki ve maaş peşinde koşmamalı, gösteriş ve riyadan uzak durmalı halktan hürmet beklememelidir''(Birgivî,tsz:69a-69b) yönündeki ifadeleri sosyal ödüllerden uzak durmayı söylem ve eylem tutarlılığı içinde bir prensip olarak uyguladığını göstermektedir.

6. İçedönüklerin hoşgörü düzeyi düşüklük özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî'nin hayatının geneline bakıldığında içedönüklerin sosyal hayatta karşılaştıkları problemlerin çözümüne dair sosyal becerilerinin zayıflığı ve hoşgörü düzeyindeki düşüklük özellikleri taşıdığı sonucu çıkarılabilir. İmam Birgivî'nin sert eleştirileri, eleştirdiği kişi ve olayları sıklıkla dini terminolojideki fasık, fitne ve şirk gibi ağır ifadelerle nitelendirmesi, hayatında 'ya hep ya hiç' ilkesini uygulaması, tavizsiz yaklaşımları, teorik yaklaşımı benimsemesi, idealistliği, toplumda gözlemlediği bazı olumsuzluklara tahammül edemeyip kendine uygun bir ortam oluşturma çabası inançlarına bağlılığının yanında zaman zaman tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlüğe dönüştüğünü göstermektedir. Örneğin Ebu's Suud Efendi'nin para vakfı konusundaki fetvasını fitne, karşı çıkmayanları cahil ve korkak(Katip Çelebi,1972:105-106) yazdığı mektubunda kendi nasihatlerine uymadığı takdirde Ataullah Efendi'nin şirkten kurtulamayacağını belirtmesi(Birgivî,tsz:230a) eğlence meclisinde bulunanları fasık olarak nitelendirmesi(Arslan,1997:74)gibi örnekler hoşgörü düzeyinin düşüklüğüyle ilişkilendirilebilir.
Hoşgörü düzeyindeki düşüklük, sosyal becerilerindeki zayıflık, sert mizacı, duyarlı, karamsar ve eleştirel özelliklerinin etkileşimi hayatına olumsuz yansımış ve İmam Birgivî'yi itidalli yaklaşımdan uzaklaştırmıştır. Her konuda Kur'an ve sünnete bağlılığı esas alan İmam Birgivî hoşgörü düzeyinin düşüklüğü nedeniyle dini tebliğ konusunda sünnetteki 'kolaylaştırıp zorlaştırmama, müjdeleyip nefret ettirmeme' ilkesini yeterince uygulayamamıştır.

7. İçedönüklerin duyarlı, karamsar ve eleştirel olma özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî'nin hayatı incelendiğinde içedönüklerin duyarlı, karamsar ve eleştirel olma özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. İmam Birgivî aşırı duyarlılığına bağlı olarak devlet görevinden ayrılmış ve İstanbul'da gözlemlediği olumsuzluklara katlanamadığı için Birgi'ye taşınmıştır. Onun duyarlılığı ve karamsarlığı eleştirel tutumunu etkilemiş ve toplumun her kesimine yönelik eleştirilerde bulunmasına neden olmuştur. Mahalle camiinin hatibinden, imam ve müezzinlerden, kasabanın subaşısından, padişahın hocası Ataullah Efendi'den, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'dan, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'den, sûfîlerden, vezirlerlerden, hâkimlerden, müderrislerden, seçkinlerden, sıradan insanlara kadar herkesi ağır bir dille eleştirmiştir. Ona göre göre şahit olunan aksaklıkları uyarmak her Müslümana farzdır ve utanıp çekinerek 'emir bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l münker' ilkesini yerine getirmemek acizlik anlamına gelmektedir(Martı-Ürkmez,2015:2-3). Onun eleştirilerinde keskin bir üslup yanında karamsarlık göze çarpmaktadır. Eserlerinde hâkim olan karamsar ve eleştirel tavrına Şerhu Şurûti's-Salât adlı eserinde yaşadığı döneme yönelik eleştirisi örnek olarak gösterilebilir. Bu eserinde '*faziletsizliğin fazilet olduğunu, ilmin yerini cehalet, akıllıların yerini budalaların aldığını, fazilet güneşinin batmasıyla cehalet yıldızlarının parladığını belirtip bu durumdan Allah'a sığındığını*' belirtmektedir(Birgivî,tsz:113b-114a).

8. İçedönüklerin samimiyet özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî inandığı gibi yaşamış, herhangi bir beklentisi olmaksızın doğru bildiklerini söylemekten geri durmamıştır. Onun bu samimiyetini bilen yetkililer eleştirilerini anlayışla karşılamıştır. İmam Birgivî'nin samimiyetle toplumun ihyasını istemesinden başka bir beklentisinin olmadığının herkesçe bilinmektedir. Ne kadar zalim olursa olsun padişaha itaatin şart olduğunu, padişaha kılıç çekmenin caiz olmadığını, ona dua etmekten başka bir şeyin yapılamayacağı yönünde görüş belirtmesi(Birgivî,1309:158) eleştirilerinde art niyetli olmadığını ve kargaşa arzu etmediğini göstermektedir.

İmam Birgivî'nin samimiyeti yaşadığı dönem halk nezdinde büyük bir kabul görmüştür. Ebu's Suud Efendi ile girdikleri tartışmalarda Kadı Bilal-zade'nin Şeyhülislamı destekleyip, İmam Birgivî'yi riyakârlık ve kıskançlıkla itham etmesi üzerine (Katip Çelebi,1972:112;Uzunçarşılı,1999:6) halkın İmam Birgivî'nin samimiyetinden kuşku duymayıp Bilal-zade'yi Şeyhülislam'a yaranmaya çalışan biri olarak değerlendirmesi(Aynî,1939:105) onun samimiyetinin halkta karşılık bulduğunu göstermektedir.

İçedönüklerdeki görülen samimiyet özelliğini İmam Birgivî fazlasıyla taşımaktadır. Hiçbir karşılık beklememesi, makam ve mevkiden uzak olması, inandığı gibi yaşaması, düşündüğünü söylemesi onun samimiyetini göstermektedir. İmam Birgivî'nin hayatında samimiyetine dair çokça örneğin bulunması onun içe dönük kişiliğe sahip olduğu yaklaşımını desteklemektedir fakat onun samimiyetinde aldığı eğitimin rolü unutulmamalıdır. Onun içedönük kişilik olarak samimiyete yatkınlığı aldığı eğitimle güçlenmiştir.

9. İçedönüklerin uyum zorluğu çekme özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî hayatında içedönüklerde yaygın olarak görülen uyum problemleri yaşadığı görülmektedir. Kendi hayatında ve sosyal hayattaki değişimlere uyum sağlamakta zorlanmış ve çözüm olarak genelde bulunduğu ortamdan ayrılmayı tercih etmiştir. Öncelikle medrese hayatı sonrası memuriyete uyumda zorlanmış, karşılaştığı olumsuzluklarla baş etmede zorlanınca Bayramiyye Tarikatına intisap edip inziva hayatına yönelmiştir(Düzenli,200:237). Fakat her şeyi kolayca kabullenmeyen, Kur'an ve sünnetle bağdaştıramadığı uygulamalara karşı takındığı tavrı tarikat ortamına uyumunu zorlaştırdığı için tekrar medreseye dönmüştür(Yüksel,1997:179). Yaşadığı uyum zorlukları onun İstanbul'dan ayrılıp Birgi'de

kendi dünyasına çekilmesiyle azalmıştır. İçedönük kişilik özelliği olan uyum zorluğuna dair İmam Birgivî'nin hayatındaki bu kesitler onun içedönük bir kişilik olduğunu göstermektedir.

10. İçedönüklerin az sayıda dosta sahip olma özellikleri bakımından İmam Birgivî

İmam Birgivî'nin hayatı incelendiğinde çok az sayıda dostu olduğu ve bu dostlarıyla uzun bir maziye dayanan derin ilişkiler kurduğu görülmektedir. Bu dostlarının başında Atâullah Efendi ve Müderris İbrahim Efendi gelmektedir. Nitekim Atâullah Efendi'ye yazdığı mektupta Birgi'de sohbet edeceği insan bulmakta zorlandığını(Birgivî,230b-231b) dertleştiği Müderris İbrahim Efendi'nin ölümünden sonra garip kaldığını belirtmektedir(Arslan,1997:72). İmam Birgivî'nin gerek yaşam tarzı gerekse kendi ifadeleri içedönüklerde görülen az sayıda dosta sahip olma ve ilişkilerini uzun süre devam ettirme özelliğini taşıdığını göstermektedir. Onun ilim odaklı olması, yalnızlığı ve sakin ortamları tercih etmesi, hoş görü düzeyinin düşüklüğü, eleştirelliği ve sert mizacı az sayıda dosta sahip olmasının başlıca nedenleri olarak sıralanabilir.

SONUÇ

İmam Birgivî'nin hayatı incelendiğinde ilgilendiği konuya odaklanma, içe yönelme eğilimi, sakin ortamları tercih etme, kalabalıklardan ve gürültülü ortamlardan rahatsız olma, kurallara bağlılık, toplumsal kaygıdan uzak bağımsız karalar alma, uyum zorluğu yaşama, sosyal ödüllerden hoşlanmama, duyarlılık, karamsar ve eleştirel yaklaşım, az sayıda dosta sahip olma, akademik başarı ve birikim, samimiyet, hoşgörü düzeyinde düşüklük, sosyal becerilerinde zayıflık gibi içedönük kişilik özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Onun bu özellikleri taşıması dışadönük özellikler taşımadığı anlamına gelmemelidir. Camide verdiği vaazlar, medresede verdiği dersler ve halktan gelen dini problemlere dair çözümler üretmesi onun dışadönük yönlerinin başında gelmektedir. Fakat dışadönük özellikleri daha az sergilemesi onun güçlü bir içedönük kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

İmam Birgivî'nin içedönük kişiliğiyle aile, çevre ve medrese eğitiminin etkileşimi onun hayatında olumlu sonuçlar doğurmuştur. Özellikle aldığı eğitim içedönük kişilik özelliklerini güçlendirirken; içedönük kişiliği ilme odaklanmasını kolaylaştırmıştır. Burada en önemli rolü ise İmam Birgivî yaptığı tercihler oynamıştır. İçe dönük kişiliğine uygun tercihler yapması onun başarısının sırrını oluşturmuştur. Eğer İstanbul'dan ayrılmayıp devlet görevini sürdürmüş olsaydı aşırı duyarlılığına, eleştirelliğine, sert mizacına bağlı olarak muhtemelen üst makamlara yükselmesi gerçekleşmeyecek, sahip olduğu ilmi birikimi kazanamayacak, yaşadığı sosyal rahatsızlıklar nedeniyle huzursuz ve verimsiz bir hayat sürdürecekti. Fakat içedönük kişiliğine uygun olarak ilim odaklı bir hayat tarzını seçmesi hayatını daha verimli kıldığı gibi yaşaması muhtemel olumsuzluklardan korumuştur.

İmam Birgivî'nin içedönük kişiliği dini yaklaşım ve yorumlarına yansımıştır. Gazalîye bağlılığı(Çağrıcı,2000:477) ve problemlerin çözümü için dinin özüne dönüşü savunması(Akpınar,2015:3014) içedönük kişiliğinden bağımsız değildir. Onun içedönük kişiliği dini algılama ve yorumlama tarzından, ilim ve ibadetle meşgul olmasından, bidatlere karşı mücadelesinden ve Şeyhül islam Ebu's Suud Efendi'yle yaşadıkları fetva tartışmalarına kadar geniş bir yelpazede etkili olmuştur. Özellikle Ebu's Suud Efendi ile yaşadıkları görüş ayrılıklarında her ikisinin farklı kişiliklerinin rolü büyüktür. Ebu's Suud Efendi'nin, İmam Birgivî'yi evine çağırıp verdiği fetvalarla kargaşaya neden olmaması yönünde nasihatlerde bulunması ve yaklaşımlarının halk arasında karşılık bulması halinde memlekette hayır işlerinin kaybolacağını belirtmesi (Katip Çelebi,1972:112) fetvalarında sosyal hayattaki problemler için realiteye uygun çözümler üretmeye çalışan, teorinin yanında pratiği de önemseyen, bulunduğu makam gereği kararlarında toplumsal kaygı taşıyan birisi olarak İmam Birgivî'ye göre dışadönük özelliklere daha çok sahip olduğunu göstermektedir.

Dışadönük ve içedönük kişilik tiplerinin her ikisinin güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. İmam Birgivî'nin hayatında içedönük kişiliğinin dini hayatında olumlu ve olumsuz tesirleri olmuştur. Onun içedönük bir kişilik olarak ilgilendiği konuya odaklanabilmesi ilmi çalışmalarında dini ilimlere odaklanmaya evirilmiş ve ilmi açıdan birikimli olmasına katkı sağlamıştır. Yine içedönük bir kişilik olarak kurallara bağlılığı ve değişime karşı ihtiyatlılığı dini hayatında dini kurallara bağlılığa evirilmiş ve bidatlere karşı mücadelesine olumlu yansımıştır. Fakat kurallara bağlılığı dini hayatında zaman zaman tutuculuğa evirilmiş, aşırı duyarlılığı değişimden rahatsızlığa ve uyum zorlukları yaşamasına neden olmuştur. Sert mizacı, özgüveni, karamsarlığı, eleştirelliği, tahammülsüzlüğü, sosyal becerilerindeki yetersizliği ve hoşgörü düzeyindeki düşüklüğünün etkileşimi tepkilerinin şiddetini artırmış, özellikle Emr-i bil ma'ruf ve nehy-i ani'l münker ilkesini algılama ve uygulama tarzını etkileyerek keskin bir dil kullanmasına neden olup sağduyulu ve itidalli yaklaşımdan uzaklaştırmıştır. Her konuda Kur'an ve sünnete bağlılığı esas alan İmam Birgivî dini tebliğ konusunda sünnetteki kolaylaştırıp zorlaştırmama, müjdeleyip nefret ettirmeme ilkesine bağlı kalamamıştır.

KAYNAKLAR

Akpınar, M. Raşit.(2015).Osmanlı Toplumunda Selefi Düşüncenin Tipik Bir Temsilcisi Olarak Kadızadeliler. *İlahiyat Akademi*, 1/2, 303-315.

Balcı, Ali.(2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem A Yayınları

Arslan, A. Turan.(1998). İmam Birgivî ve Günlük Hayatı. *İlim ve Sanat Dergisi.* 19.(Mayıs Haziran), 52-57.

Arslan, A. Turan.(1997). ''İmam Birgivi'nin (929-981h/1523-1573) Bir Mektubu'', *İlmi Araştırmalar* 5, 61-74.

Bilici, Faruk.(2001) Birgi Mehmed Efendi'nin Koruyucu Meleği: Ataullah Efendi Osmanlı Ulemasının Dayanışması. *Osmanlı Dünyasında Bilim Ve Eğitim, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, (İstanbul 12-15 Nisan 1999). Haz. Hidayet Yavuz. 249-265. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi, IRCICA,

İmam Birgivî. *Nûru'l-Ahyâ ve Tuhfet'ül- Emvât*, Ali Emiri, nr,786, 69a-69b, Beyazıd Kütüphanesi.

İmam Birgivî. *Risâle fi'l- Musahafa,* Şehid Ali Paşa, nr. 2728, 141b. Süleymaniye Kütüphanesi

İmam Birgivî. *Mektûb*, Yazma Bağışlar, nr.1269, 230b-231b, Süleymaniye Kütüphanesi

İmam Birgivî, *Şerhu Şurûti's-Salât,* nr. 1031, 113b 114a, Süleymaniye Kütüphanesi,

İmam Birgivî.(1309). *Et-Tarikatü'l Muhammediyye ve'Siratü'l- Ahmediyye,* İstanbul: Elhâc Hüseyin Efendi Matbaası

İmam Birgivî, Mehmed Efendi.(Tsz). Ahvâlü Eftâli'l Müslimin. *Resâil-i Birgivî*, İstanbul:Esad Efendi Matbası, tsz.

İmam Birgivî Mehmed Efendi.(Tsz). Birgivî Vasiyetnâmesi. Sadeleştiren Ahmet Ersin Yücel. İstanbul: Bedir Yayınları

Burger, Jerry M.(2006). *Kişilik.* Trc. İnan Deniz Ergüvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları

Cicarelli, Saundra K.-White, J. Noland.2016. *Psikoloji*. Trc. ed. Deniz Nafia Şahin. Ankara: Nobel Yayınları

Çağrıcı, Mustafa.(2000). Gazzali'nin İhya'sı ile Birgivi'nin 'Tarikat-ı Muhammediyyesi'nin Mukayesesi''. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 13/ 3-4;473-478.

Derin, Sümeyye.(2017). ''Analitik Psikoloji: C. Jung'', *Kişilik Kuramları*. Ed. Dilek Gençtanırım Kurt, Evrim Çetinkaya-Yıldız.104-147. Ankara: Pegem Yayınları

Düzenli, Yaşar.(2000). Balıkesir'li Bir Osmanlı Aydını: İmam Birgivî. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/4 (2000): 228-247.

Eysenck, H. J.-Eysenck, S. B. G.(1968). *Manuel For the Eysenck Personality Inventory*, San Diago: CA: Educational and Industrial Testing Sevice.

Fordham, Frieda.(1983). *Jung Psikolojsinin Anahatları*. Trc. Aslan Yalçıner. İstanbul:Say Yayınları, 1983.

Gençtan, Engin.(2000). *Psikanaliz ve Sonrası*. 9. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi

Lucas, Richard E.-Diener, Ed-Grob, Alexander-Suh, Eunkook M.- Shao, Liang.(2000). Cross-cultural evidence for the fundamental features of extraversion, *Journal of Personality and Socal Pyschology*.79:1039-1056.
Feist, Jess- Feist, Gregory J.(2006) *Theories of Personality*, Sixth Edition, New York: McgrowHill
Katip Çelebi.(1972). *Mizanü'l-Hakk fi İhtiyaril Hakk*. Hazırlıyan: Orhan Şaik Gökyay. İstanbul
Karasar, Niyazi.(1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
Martı, Huriye.(2011).*Birgivî Mehmed Efendi*. 2. Baskı. Ankara: TDV Yayınları
Martı, Huriye-Ürkmez, Ahmed.(2015). ''XVI. Asır Osmanlısında Bir Âlimin Kaleminden Siyaset Eleştirisi: Birgivî ve Zühru'l-Mülûk Adlı Eserinin Tercümesi'', *ÇÜİFD*, 15/2:1-28.
Mehmet Ali Ayni.(1939). *Türk Ahlakçıları.* İstanbul.
Morris, Charles G.(2002). *Psikolojiyi Anlamak*. Trc. Ed. H. Belgin Ayvaşık, Melike Sayıl, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları
Poltnik, Rod. *Psikoloji'ye Giriş*.(2009). Trc. Tamer Geniş. İstanbul: Kaknüs Yayınları
Schultz, Duane P.-Schultz, Sydney Ellen.(2007). *Modern Psikoloji Tarihi*. Çeviri Yasemin Aslay. İstanbul: Kaknüs Yayınları
Smith, Edward E.-Fredrickson, Barbara-Bem, Dary L.-Loftus Geoffrey R.- Hoeksema, Susan Nolen.(2011) Psikolojiye Giriş, Çeviri Editörleri Öznur Öncül, Deniz Ferhatoğlu. Ankara:Arkadaş Yayınevi
Şahin, Ekrem Sedat.(2017). Ayırıcı Özellikler Kuramı:G. Allport, R. Cattell, P.T. Costa ve R.R. McCrea,480-525, *Kişilik Kuramları*. Ed. Dilek Gençtanırım Kurt, Evrim Çetinkaya-Yıldız. Ankara: Pegem Yayınları
Uzunçarşılı, İ. Hakkı.(1999). *Karesi Meşâhiri*. 2.Baskı. Haz. Mehmet Sarı-Ahmet Karaman. Balıkesir: Petek Ofset
Weiten, Wayne- Yost, Hammer, Elizabeth-S. Dunn, Dana. (2006).Psikoloji Ve Çağdaş Yaşam. Trc. Ed. Ebru İkiz. Ankara:Nobel Yayınları
Yazgan İnanç, Banu- Yerlikaya.(2013) Esef Ercüment. *Kişilik Kuramları*.7. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları
Yüksel, Emrullah.(1997) Mehmet Birgivi (929-981/1523-1573). *Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi*, 2, 175-185

Kültür ve Folklor

(Culture and Folklore)

Yaşayan Bir Köy Projesi: Balıkesir/Bandırma-Edincik

Öğr. Gör. Özlem AYDOĞDU ATASOY [1]
Prof. Dr. Ağaverdi Serxan oğlu Xalilov [2]

ÖZET:

İnsanları göçe iten nedenlerin genel olarak itici ve çekici nedenler olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde köylerde – yeni adıyla mahallelerde- yaşayan insanları da daha büyük yerleşim yerlerine göç etmeye iten nedenlerin başında bir yandan eğitim ve sağlık hizmetlerinin gelişmemiş olması, ekonomik yetersizlikler, kan davaları, töre cinayetleri ve terör gibi itici nedenler; diğer yandan ise büyük şehirlerin albenisi, büyük şehirlerde iş bulma imkânlarının daha fazla olması, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin çeşitliliği gibi çekici nedenler yer almaktadır.

Zorunlu bir takım nedenlerle küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine göç etmek zorunda kalan insanlar bir süre sonra köy hayatına özlem duymakta ve bir gün köylerine dönmenin hayaliyle yaşamaktadırlar. Bunun en büyük nedenlerinin ise şehir hayatının monotonluğu, trafik yoğunluğu, çevre ve hava kirliliği, çarpık kentleşme, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin aksaması, şehir hayatına uyum sağlayamama gibi nedenler olduğu söylenebilir.

2012 yılında 6360 sayılı kanunda yapılan değişiklik sonrası, 2014 yılında belediye statüsünden çıkarılarak mahalle statüsüne düşürülen Balıkesir ilinin Bandırma ilçesine bağlı 6000 nüfuslu Edincik Mahallesi; coğrafi konum açısından başta bağlı bulunduğu ilin merkezi ile Bandırma, Erdek, Gönen, Manyas ilçeleri olmak üzere Çanakkale, Bursa ve İstanbul gibi büyük şehirlere de yakın mesafede bulunmakta olup geniş tarım arazileri, küçükbaş-büyükbaş her türlü hayvan için uygun arazi koşulları ve en önemlisi de zeytin ve zeytinyağı üretimi için yeterli zeytin bahçelerinin olduğu bir mahalle olarak karşımıza çıkmaktadır.

Edincik ile ilgili farkındalığı artırmayı amaçlayan bu çalışmada asıl yapılmak istenen adı geçen ilçede yaşayan bir köy projesini hayata geçirmektir. Bu projenin temel amacı köy hayatını insanlara birebir yaşatmaktır. Projenin diğer bir çıktısı ise Edincik'te başlatılacak ve devam ettirilecek "Yaşayan Köy" projesinin Edincik'e maddi açıdan çok şey kazandıracağıdır. Bu proje ile mahallede iç turizmin gelişeceği de öngörülmektedir.

Projelerin sermaye-yoğun, emek-yoğun olduğu gerçeğinden yola çıkarak "Edincik Yaşayan Köy Projesi"ne kamu kurum ve kuruluşları, kalkınma ajansları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, vakıflar, dernekler vb. tarafından verilecek maddi-manevi destekle köye gelen ziyaretçiler; köy hayatını öğrenme, köye özgün mekanları görme, tanıma ve bu hayatın içinde olma imkanına sahip olacaklardır.
Bu çalışmada "Herkesin bir gün gidebileceği bir köyü olmalı." felsefesinden hareketle Edincik mahallesinde bir model kurulması önerilmiş ve bu modelin yaşatılabilmesi için gerekli her tür bilgi detaylı olarak gözler önüne serilmiştir.

Anahtar sözcükler: Köy, yaşayan köy, proje, Edincik, Bandırma, Balıkesir
JEL Kodu: L83, O22

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Erdek Meslek Yüksekokulu , oatasoy@bandirma.edu.tr
[2] Azerbaycan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Bilim Kurulu Üyesi, Folklor Enstitüsü Merasim Folklor Şb. Md., Azerbaycan, aqaverdi@yandex.ru

A Living Village Project: Balıkesir/Bandırma-Edincik

Lecturer Özlem AYDOĞDU ATASOY [1]
Prof. Dr. Ağaverdi Serxan oğlu Xalilov [2]

ABSTRACT:

It is known that the reasons which force people to migrate are generally push and pull factors. Likewise, the main reasons which lead people, living in villages - viz., quarters with their new name, to migrate to a larger settlement, on the one hand, include the push factors such as the underdevelopment of the education and health services, economic insufficiencies, blood feuds, honor kills and terror; on the other hand, the pull factors such as the attractiveness of big cities, the larger number of job opportunities in these big cities and the variety of education and health services.

Having to migrate from small settlements to large settlements due to some compulsory reasons, people miss the village life after a while and live with the dream of returning to their villages one day. It can be said that the most important reasons of this are the ones like the monotony of the city life, heavy traffic, environmental and air pollution, unplanned urbanization, failure of such services as education and health and not being able to adapt to the city life.

Demoted from the municipality status to quarter in 2014 after the amendment in the Law No. 6360 in the year 2012 and belonging to Balıkesir district of the province of Balıkesir, the quarter of Edincik, with the population of 6000, is, foremost, located close to the center of its own province and the districts of Bandırma, Erdek, Gönen and Manyas as well as the big cities like Çanakkale, Bursa and İstanbul, and it meets people as a quarter where wide agricultural lands, suitable land conditions for any kinds of ovine-cattle breeding and the most importantly sufficient olive groves for olive and olive oil production are found.

In this study which has the objective of increasing awareness about Edincik, what is essentially intended to achieve is to actualize a living village project in the aforementioned district. The main objective of this project is to have people experience village life exactly as it is. Another output of the project is that the "Living Village" project which will be started and continued in Edincik is going to provide a lot of things to Edincik from a financial aspect. With this project, it is predicted that domestic tourism will also improve in the quarter.

Regarding the fact that that the projects are intensive in terms of capital and labor, the visitors that arrive at the village will find an opportunity to learn village life, see and meet the unique places of the village and be a part of this life with the moral and material support to be provided by public institutions and organizations, development agencies, local administrations, universities, non-governmental organizations, foundations, associations etc.
In this study, inspired by the idea of "Everyone should have a village to go one day", it is suggested establishing a model in the quarter of Edincik, and every sort of information is presented in details to be able to have this model live.

Keywords: Village, Living Village, Edincik, Bandırma, Balıkesir
JEL Code: L83, O22

[1] Bandırma Onyedi Eylül University, Erdek Vacational School, oatasoy@bandirma.edu.tr
[2] Azerbaycan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Bilim Kurulu Üyesi, Folklor Enstitüsü Merasim Folklor Şb. Md., Azerbaycan, aqaverdi@yandex.ru

BALIKESİR/BANDIRMA-EDİNCİK MAHALLESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Edincik, Balıkesir ili Bandırma ilçesine bağlı 54 mahalleden birisidir. (https://www.bandirma.bel.tr/sayfa/mahalle-muhtarliklari-184) Bandırma Kaymakamlığının resmi web sayfasından alınan bilgilere göre ilçeye 12 km. (ortalama 22 dk.) uzaklıkta olup, nüfusu 4.481'dür. (http://www.bandirma.gov.tr/mahallelerimiz) Edincik, bir dönem belediye olarak hizmet vermiş, 2014 yılından sonra 6360 sayılı kanun gereğince köy (yeni adıyla mahalle) statüsüne geçirilmiştir. Edincik ekonomisinin temeli zeytinciliğe dayanmaktadır. Dünyaca ünlü bir zeytin firması olan Marmarabirlik'in Edincik'te de üretim tesisleri bulunmaktadır. Mahallenin diğer geçim kaynakları ise tarım ve hayvancılıktır. Mahalle, Gönen yol üzerinde olup, diğer yandan da Erdek ilçesine yakındır. Geniş tarım arazileri, küçük-büyük hayvanlar için uygun arazi koşulları, zeytin ve zeytinyağı üretimi için yeterli zeytin bahçelerinin olduğu bir yerdir. Edincik ayrıca, eşsiz manzarası ile de görülmeye değerdir.

EDİNCİK'TE YAŞAYAN KÖY PROJESİ

"Yaşayan Köy Projesi" ile Edincik'te yapılmak istenen gelen ziyaretçilere köy hayatını birebir yaşatmaktır. Bu proje ile ziyaretçiler; yayla hayatını, köye özgün mekânları ve bu mekânlara ait üretim biçimlerini görme, tanıma ve bu hayatın içinde olma imkânına sahip olacaktır. Bu proje ile mahallede iç turizmin gelişeceği de öngörülmektedir.

Konunun daha rahat anlaşılabilmesi amacıyla Yaşayan Köy Projesi aşağıdaki şekilde daha somut hale getirilmiştir.

Projenin Adı
"Edincik'te Yaşayan Bir Köy Projesi"

Projenin Uygulama Alanı
Balıkesir İli Bandırma İlçesi Edincik Mahallesi sınırı

Projenin Özeti
İnsanları, şehrin stresli ve gürültülü ortamından kurtararak, köy hayatını birebir yaşayabilecekleri yaşayan bir köy yaratmak ve bu vesileyle mahalleyi ekonomik, sosyal, kültürel açıdan kalkındırarak ilçede özellikle iç turizmi canlandırmaktır.

Projenin Önemi
Edincik Mahallesinin köy hayatını halen devam ettirdiğini söylemek yanlış olmaz. Mahallede tarım ve hayvancılığın yanı sıra en büyük geçim kaynağı zeytinciliktir. Edincik, başta bağlı bulunduğu ilçe olan Bandırma; Erdek, Gönen, Manyas ilçeleri olmak üzere Balıkesir, Çanakkale, Bursa ve İstanbul gibi büyük şehirlere de yakın mesafede bulunmakta olup, özellikle de TOKİ ile Bardaklı evleri ve Düzçalı'nın manzarası görülmeye değerdir. Bu nedenlerle bu projenin uygulanabileceği en uygun alanın Edincik olduğu düşünülmektedir. Hazırlanacak bu projeyle mahalle ve dolayısıyla ilçe ile ilgili farkındalık da artacaktır.

Projenin Amacı
Proje temel olarak Bandırma İlçesi Edincik Mahallesinde yaşayan bir köy yaratmayı amaçlamaktadır. Özellikle, başta yakın ilçeler ve illerde yaşayanların köy hayatını doğal ortamında yaşayabilecekleri, çocukların köy hayatını tanıyabilecekleri, zeytin-zeytinyağı, yumurta, sebze-meyve, un, hububat, bal, tarhana, erişte, ekmek, reçel, yoğurt, süt, turşu, peynir gibi köyde üretilen ürünlerin nasıl üretildiklerinin anlatıldığı ve bu ürünlerin taze olarak satın alınabileceği, köye gelenlerin köyde yaşayan hayvanlarla ilgilenebileceği vb. mekânlar oluşturmak projenin temel amaçlarındandır.

Projeden Beklentiler
Projenin en temel beklentisi ekonomik anlamdadır. Edincik'in ve dolayısıyla da Bandırma ilesinin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlamaktır. Mahallenin farkındalığını arttırmak ve ilçedeki turizmi canlandırmak diğer beklentiler olarak sıralanabilir.

Projenin Kapladığı Alan / Mekânsal Ölçeği

Bu proje için en az 500 dönümlük bir alana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanın neresi olacağı, Edincik'te yapılacak olan etüt çalışmaları ile belirlenebilir. Bu alan boş bir alan olabileceği gibi, içinde halen yaşanılan az haneli, birbirine yakın birkaç köyün birleşmesinden de oluşturulabilir.

Proje Faaliyetleri

Proje, bir köyde olması gereken her bir yerleşimin Yaşayan Köy'de de olmasını öngörmektedir. Bu yerleşimler;

Köy evi
Köy okulu
Köy camisi
Sağlık ocağı
Taş fırın
Çamaşırhane
Köy kahvesi
Köy çeşmesi / Pınarbaşı / Tulumba / Kuyu
Köy Bakkalı
Köy Pazarı
Muhtarlık
Değirmenler (taş, yel, su)
Köprüler (asma, taş, ağaç)
Ormanlık alan
Hayvan yaşam alanları
Dere
Mesleklere ait yapılar (dokumacı, nalbant, kalaycı, bakırcı, marangoz, vb.)

Projenin Ortakları / Paydaşları

Projenin iki büyük ortağı, Bandırma Belediyesi ve Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesidir. Proje geniş kapsamlı ve yüksek bütçeli bir proje olduğundan Avrupa Birliği, Güney Marmara Kalkınma Ajansı ve Kültür ve Turizm Bakanlığından maddi ve manevi destek alınması gerekmektedir.

Projede Hedef Grup

Projedeki hedef grup öncelikle yakın ilçeler (Erdek, Gönen, Manyas gibi) ve illerde (Balıkesir, Bursa, Çanakkale gibi) ikamet edenler; sonra İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde yaşayanlar ve daha sonra da tüm Türkiye'dir.

Projeden Beklenen Sonuçlar / Projenin Sonuçları

Edincik'in (Bandırma'nın) bilinirliğinin artması,
Edincik'te (Bandırma'da) iç turizmin gelişmesi,
Edincik (Bandırma) ekonomisinin canlanması,
Köyde çalışanların ekonomik özgürlüklerini kazanmaları,
Zeytin ve zeytinyağı üretimin teşvik edilmesi,
Tarım ve hayvancılığın daha aktif hale getirilmesi,
Köy ve köy hayatının gelecek nesillere görsel olarak doğru aktarımı, vb.'dir.

2.12. Projenin Başlama ve Bitiş Tarihleri / Projenin Süresi

Projenin ekonomik olarak ve mekânsal açıdan büyüklüğünü de göz önüne alarak, projenin süresi 2 yıl (2020-2022) olarak planlanmıştır. Projenin süresi gerekli görüldüğü takdirde uzatılabilir.

Projenin Maliyeti

Projenin tahmini bütçesi yaklaşık olarak 50 milyon TL.'dir.

Projenin Etüt (Ön) Çalışmaları

Daha önce de değinildiği üzere bu tür projeler sermaye-yoğun, emek-yoğun projelerdir. Bu tür projelerde birden fazla kurum/kuruluşun ortaklaşa çalışması projenin yükünün taraflara bölünerek hafiflemesine vesile olacaktır. Ayrıca, projeye maddi destek sağlanabilmesi ve etkin şekilde duyurulabilmesi için Avrupa Birliği'nin hibe projelerinden yararlanmak, Günay Marmara Kalkınma Ajansı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının maddi ve manevi desteğini almak yerinde olacaktır. Proje, projeye destek verecek diğer paydaşlara da açıktır.

Yaşayan Köye İsim Verilmesi

Yaşayan köy projesi tamamlandığında onu tanımlayacak ve akılda kalacak bir isim ve/veya slogana ihtiyaç duyulacaktır. Bu nedenle, projenin tamamlanmasına yakın bir zamanda yaşayan köye verilecek ismin bir yarışma ile belirlenmesinin köye olan ilgiyi arttıracağı düşünülmektedir. Yarışma duyurusunun mümkün olduğunca geniş bir platformda yapılması ve birinci, ikinci ile üçüncüye ödül verilmesi yarışmanın cazibesini artıracaktır.

Yaşayan Köyde Çalışacak Kişiler

Yaşayan köyde çalışacak kişilerin köyde yaşayan diğer bir deyişle köy hayatını bilen kişilerden seçilmesi projenin amacına ulaşabilmesi için dikkate alınması gereken temel nedenlerden birisidir. Bu durum projeye köylüler açısından iki yönlü fayda sağlayacaktır: Birincisi, köy hayatını bilen "köylüler" köyü ziyarete gelen ziyaretçilere gündelik yaşamı birebir anlatabilecek, ikincisi ise bu işten para kazanacaklardır.

YAŞAYAN KÖY PROJESİNDE YER ALMASI DÜŞÜNÜLEN YERLEŞİM ALANLARI

Bu coğrafyada yaşayan hemen hemen her vatandaşın kökeninin bir köye dayandığı düşünüldüğünde yaşayan köy projesinde yer alması uygun görülen yapıların genel olarak aşağıdaki yapılar olduğu söylenebilir;

3.1. Köy Evi

Bir köyün olmazsa olmazı köy evleridir. Köylerde evler, geniş aile yapısı gereği çok odalıdır. Evler ya ağaçtan ya da taştandır. Yaşayan köydeki evler, ülkemizde unutulmaya yüz tutmuş ev modelleri esas alınarak da yapılabilir.

3.2. Köy Okulu

Köy şartlarında eğitim ve öğretimin nasıl olduğunu anlamaya yardımcı olmak için bir köy okulu yapılabilir.

3.3. Köy Camisi

Köyün içerisine ibadete açık bir cami inşa edilebilir.

3.4. Sağlık Ocağı

Yaşayan köye, içerisinde doktor, hemşire ve sağlık memuru olan ve hem köyde çalışanlara hem de köye gelenlere acil durumlarda sağlık hizmeti veren küçük bir sağlık kuruluşu yapılabilir.

3.5. Taş Fırın

Yaşayan köyün tarlalarında üretilen buğdaydan elde edilen ve köy içerisindeki değirmende öğütülen undan ekmeğin yapıldığı yerdir. Değişik malzemelerden (tam buğday, sarı buğday, çavdarlı, kepekli, zeytinli, yulaflı, vb.) yapılan ekmekler fırında satılabilir.

3.6. Çamaşırhane

Köyün kadınlarının toplanıp çamaşır yıkadıkları ve bir araya gelip sohbet etme imkânı buldukları yer olan çamaşırhane de yaşayan köydeki yerini almalıdır.

3.7. Köy Kahvesi

Köyde yaşayan erkeklerin uğrak yeri olan köy kahvesi bir köyün olmazsa olmazlarındandır. Bu kahvelerde bir araya gelen erkekler tarafından köyün sorunlarını burada konuşulur, birbirlerine haberler burada verilir, memleket meseleleri burada konuşulur ve hatta burada küsülür ve barışılır.

Köy kahvesi köye gelen ziyaretçilerin de uğrak yeri olacak şekilde köyün tam ortasında büyük bir alana konumlandırılmalı ve burada oturanlar sıcak-soğuk içecekler içebilmelidirler.

3.8. Köy Çeşmesi / Pınarbaşı / Tulumba / Kuyu

Çeşme, pınarbaşı, tulumba ve kuyu bir köydeki en temel su kaynaklarıdır. Evlere sular buradan taşınır, kadınlar birbirleriyle burada buluşur ve dertleşir. Bu suyun tadına doyum olmaz. Yaşayan köye gelenler de bu sudan tadabilmelidirler.

3.9. Köy Bakkalı

Köyde hayvanlardan elde edilen süt, peynir, yumurta, yoğurt, tereyağı, bal gibi organik ürünler; un, ekmek, tarhana, erişte, mantı, turşu, reçel gibi doğal ürünlerin satıldığı yer olan bakkal bir köyde bulunması gereken en temel yerlerdendir.

Bu ürünlerin satılacağı yer olan bakkaldan elde edilecek gelir aynı şekilde yaşayan köyün sabit ve değişken giderleri için kullanılabilecektir.

3.10. Köy Pazarı

Yaşayan köyün tarlalarında yetişen meyve ve sebzelerin tezgâhlarda yerini aldığı bir köy pazarı ziyaretçilerin ilgisini çekebilir.

3.11. Muhtarlık

Ülkemizde köy (mahalle) en küçük yerleşim birimi ve muhtarlık da en küçük idari birimdir. Köyü başta muhtar olmak üzere köy azaları yönetir. Muhtarlık da köy içerisindeki önemli yapılardan birisidir.

3.12. Değirmenler

Köye, taş, su ve yel değirmeni yapılabilir.

3.13. Köprüler

Asma, ağaç ve taş köprü köyü ziyarete gelenlere özellikle görsel açıdan ayrı bir şölen yaşatabilir.

3.14. Hayvan Yaşam Alanları

Köylerde bulunan hayvanların başında, atlar, ceylanlar, geyikler, ördekler, kazlar, inekler, koyunlar, kuşlar, tavuklar, köpekler, kediler ve arılar gelir. Yaşayan köy içerisinde bu hayvanlar için kümes, ahır, arı kovanı, kulübe gibi barınma ve beslenme alanları oluşturulabilir. Bu hayvanlar özellikle köye gelen çocuklar için ilgi çekici olacaktır.

Bu hayvanlardan bazısı süt, bazısı yumurta, bazısı bal yapar. Bu ürünler köye gelen ziyaretçilere satılmak üzere köy bakkalında yerini alabilir.

3.15. Dere

Köy içerisinde oluşturulacak yapay bir derenin köye güzellik katacağı açıktır.

3.16. Ormanlık Alan

Köyün etrafındaki ağaçlık alan köye gelenlere nefes aldıracaktır.

3.17. Mesleklere Ait Yapılar

Köy içerisine, köylülerin gereksinin duyduğu işleri yapmak üzere marangozhane, demirci, kalaycı, bakırcı, nalbant, kunduracı, dokumacı gibi meslek gruplarına ait yapılar inşa edilebilir.

DİĞER TİCARİ YAPILAR

Projelerin temel hedefinin nihai olarak ekonomik kazanç sağlamak olduğu inkâr edilemez. Bu nedenle, çalışmamızda bir köyde bulunması gereken temel yerler dışında ekonomik kazanıma açık yerlerin de bulunması köyde aktif olarak çalışan köy halkına maddi destek verilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle yapılacak olan yaşayan köy projesine aşağıdaki yapıları da inşa etmek yerinde olacaktır.

4.1. Müzeler (Köy Eşyaları Müzesi, Etnografya Müzesi, Köy Oyuncakları Müzesi)

Yaşayan köyde, tarih içerisinde köylerde kullanılan eşyaların sergilendiği köy eşyaları müzesi, köydeki gündelik yaşamı her tür kıyafet ve malzeme ile anlatan etnografya müzesi ve özellikle yaşayan köye gelen çocukların ilgini çekebilecek köy oyuncakları müzesi gibi müzelerin olması, kültürümüzün gelecek nesillere aktarılması yönünden büyük önem arz etmektedir. Bu müzelerde kullanılacak eşyalar, kullanım amaçlarına ve büyüklüklerine göre müzelerin içinde veya dışında sergilenebilir. (Aydoğdu Atasoy, 2015: 355)

4.2. Köy Misafirhanesi / Köy Konağı / Köy Odası

Köye gelenlerin dinlenebilmesi veya gerektiğinde konaklayabilmesi için misafirhane, konak veya oda türünde yapılar aslına uygun olarak inşa edilebilir.

4.3. Yiyecek-İçecek Alanları

Yiyecek-içecek alanlarında mümkün olduğunca doğal ürünlere yer verilmesi köyün doğal ortamına ters düşmeyecektir. Doğal ürünlerden kasıt, bu alanlardaki yiyecek-içeceklerin yine köyde üretilen ürünlerden elde edilmesi (sarma, dolma, tarhana, erişte, mantı, bazlama, gözleme, katmer, ayran, süt)'dir.

Yaşayan köyde ayrıca gelen ziyaretçilere yine doğal ürünlerden oluşan köy kahvaltısı sunulabilir.

4.4. Serbest Etkinlik Odası / Alanı

Yaşayan köy projesinin oluşturulmasındaki temel amaç, köy hayatının öncelikle kentliye ve gelecek kuşaklara doğru şekilde aktarılması olsa da projeden gelir elde edilmesi de projenin beklenen sonuçlarındandır. Bu nedenle, proje tamamlandıktan sonra köyü daha çekici hale getirmek amacıyla aylık bir etkinlik kitapçığı oluşturularak bu kitapçığın mümkün olduğunca çok yere ulaştırılması yerinde olacaktır. Etkinlik olarak yine köy yaşamına ters düşmeyen, halk kültürü değerlerimizi içeren etkinlikler seçilebilir. Bu etkinliklere örnek olarak, ebru sanatı, cam üflemeciliği, oya örücülüğü, nakış işlemeciliği, çömlek-yemeni-keçe-baston yapımı gibi sanatların gösterimi, belli veya özel günlerde halk müziği dinletileri, âşık atışmaları, semah veya sema gösterileri, meddahların yer aldığı orta oyunu, Karagöz-Hacivat kukla gösterisi verilebilir. (Aydoğdu Atasoy, 2015: 356)

Ayrıca, köyü ziyarete gelen çocukların da gönlünü almak, onlara hem geçmişi yaşatmak hem de hoşça vakit geçirtmek amacıyla "yağ satarım, bal satarım", "sek sek", "yakan top", "topaç çevirme", "bezirgan başı", "körebe", "saklambaç", "yakan top", "istop" gibi geleneksel çocuk oyunları öğretilebilir ve oynatılabilir.

SONUÇ

Ülkemizin her bir yanı ayrı güzelliklere sahip olup bizlere nesiller boyu aktarılarak gelen bu mirası korumak özellikle kültürel ve turizm açısından önem arz etmektedir. Somut ve somut olmayan kültürel mirasımızın turistik birer ürün doğru amaçlara yönelik olarak kullanılması uzun vadede ekonomik kalkınma anlamına gelmektedir. Ankara/Beypazarı, Karabük/Safranbolu, Bursa/Cumalıkızık, İzmir/Selçuk/Şirince Köyü gibi yerler zaman içerisinde aslına uygun olarak inşa edilerek birer turizm destinasyonu haline gelmiş ve bu yerleşim yerleri dünyaca tanınır olmuştur.

Diğer yandan, günümüzde özellikle büyük şehirlerde yaşayanlar için köy hayatı her geçen gün cazibesini artırmaktadır. Bu nedenle şehirlerde yaşayanlar artık;

*hobi bahçesi edinmeyi düşünmekte,

*köy pazarlarına rağbet etmekte,

*köylülerin hazırladığı, sattığı doğal (organik) ürünlerden satın almak istemekte,

*bahçeli ev/yazlık hayalleri kurmakta,

*köy kahvaltısı veren mekânlara gitmekte,

*emekli olduğunda küçük bir sahil kasabasına yerleşmeyi arzu etmekte,

*sağlık açısından mümkün olduğunca doğal (organik) ürünler alıp tüketmek istemektedir.

Köy hayatının, zeytin-zeytinyağı üretiminin, tarım ve hayvancılığın aktif şekilde devam ettirildiği yerlerden birisi de Bandırma ilçesine bağlı bir yerleşim yeri olan Edincik Mahallesi'dir. Mahallede, köydeki gündelik hayatı başta yakın ilçe ve iller olmak üzere doğal ortamında anlatmak için yapılacak olan yaşayan bir köy projesinin ilçe ekonomisine ve turizmin gelişmesine büyük katkılar sağlayacağı açıktır. Bu proje ile Edincik'i bir turizm destinasyonu haline getirmek hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

AYDOĞDU ATASOY, Ö. (2015). *"Çubuk'ta Yaşayan Köy Projesi"*, **Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu,** 09-10 Ekim 2015, Çubuk-Ankara.

https://www.bandirma.bel.tr/sayfa/mahalle-muhtarliklari-184 (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2019)

http://www.bandirma.gov.tr/mahallelerimiz (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2019)

Edincik'te tescilli kültür varlığı bir evin koruma projesi süreci

Koruma Uzmanı - Y. Mimar Gülsen ÇELEN [1]
Dr. Öğr. Üyesi Mevlüde KAPTI [2]

ÖZET:

Geçmişi binlerce yıl öncesine dayanan Edincik, Osmanlı Devleti döneminde önemli bir tarım merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımdan gelen zenginliği yansıtan geleneksel mimarinin örnekleri olan Edincik evleri/konakları ve kentsel dokusu özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Yerel yönetimler bu dokunun korunması için çeşitli projeler gerçekleştirmektedir.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ), Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı ve Bandırma Belediyesi arasında imzalanan protokol çerçevesinde; 2016 ve 2017 yıllarında güz döneminde Edincik geleneksel kent dokusu içinde, ortaklaşa belirlenen tescilli kültür varlıklarının, Kültür Bakanlığı'nın koruma mevzuatı ile ulusal ve uluslararası koruma ilkelerine göre rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bu bildiriye konu olan tescilli kültür varlığı ev de MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Koruma ve Restorasyon Yüksek Lisans Programı kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiş ve belgelenmiştir.

Edincik'in eski Kümbet Mahallesi'nde bulunan tescilli yapı, köşe parselde ve güneydoğu cephesinden bitişik, iç sofalı plan tipi özellikleri taşıyan ahşap sivil mimarlık örneklerindendir. Yapı günümüzde bodrum ve zemin kattan oluşmaktadır. Kullanılmayan ve yoğun bitki örtüsünün sardığı evin/konağın var olan yapı elemanları özgünlüğünü korumaktadır. Rölöve sürecindeki analizlerde yapıdan gelen izler dikkate alındığında, özgününde bodrum+iki katlı olarak inşa edilmiş olduğu; sonraki yıllarda ise yapının duvarlarla ikiye bölündüğü ve ardından üst katının yıkıldığı anlaşılmıştır. Restitüsyon Projesi hazırlanırken ek olarak yapının ve yakın çevresinin tarihçesi ve geçirdiği dönüşümler araştırılmıştır. Bu amaçla, bilimsel çalışmalar, belediye ve özel arşivler taranmıştır. Erişilebilen görsel kaynaklar ve analiz çalışmaları sonucunda, aslında Edincik'te çok sayıda evin/konağın üst katlarının çeşitli nedenlerle kullanılamadığı için yıkıldığı görülmüştür. Böylece geleneksel evlerde tavan arasına çıkan özgün merdivenler, saçak altında yok olan cumbaların payandaları, iyi çözülmemiş çatılar ortaya çıkmıştır.

İncelenen yapı hakkında elde edilen bulguların yöntem ve verilerinin tartışılacağı bu çalışmanın, Edincik geleneksel kent dokusu içinde yer alan, harap ama özgün evlerin/konakların koruma amaçlı müdahalelerinde bir örnek olması amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Edincik, geleneksel mimari, restorasyon, mimari koruma.

[1] Koruma Uzmanı Y. Mimar Gülsen ÇELEN, 2016-2017 öğretim yılında yüksek lisans öğrencisi olarak projeyi hazırlamıştır. m.gulsencelen@gmail.com
[2] MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi, mevlude.kapti@msgsu.edu.tr

The process of conservation of a house with registered cultural property in Edincik

BArch MSc Conservation Gülsen ÇELEN [1]
Assist. Prof. Dr. Mevlüde KAPTI [2]

ABSTRACT:

Edincik, a city that dates back thousands of years ago, emerges as an important agricultural center during the Ottoman Empire. The houses/mansions, which are examples of traditional architecture and the urban fabric of Edincik reflect the prosperity obtained from agriculture, and they maintain their authenticity to a great extent. To protect this urban tissue the local government has carried out various projects.

A cooperation protocol between the Restoration Department in the Faculty of Architecture of the Mimar Sinan Fine Arts University (MSGSÜ) and the Bandırma Municipality was signed during the 1st (fall) semester of the academic year 2016 – 2017. Within its framework and following the conservation, preservation and protection legislation of the Ministry of Culture and the national and international heritage protection principles, survey, restitution and restoration projects of the collectively determined and listed cultural assets in the urban fabric of Edincik were prepared. The listed cultural assets, which are subject to this declaration, have been examined and documented in detail by the MSGSÜ graduate school of Natural and Applied Sciences, within the Conservation and Restoration Master Program.

The listed building located in the old Kümbet neighborhood of Edincik, with a contiguous southeast façade on a corner parcel, is an example of wooden civil architecture which belongs to the typology of houses that contain an inner hall (sofa). The building consists of a basement and a ground floor. The house/mansion is not being used and it is surrounded by dense vegetation, but the architectural elements maintain their authenticity. Considering the traces of the original building during the survey process, it was concluded that the building had a basement and two storeys. The structure was divided into two parts in the following years and the upper floor was demolished. During the preparation of the restitution project, the history and transformation processes of the building and its surrounding have been researched. For this purpose, scientific studies were made, and municipal and private archives were scoured. As a result of the study of accessible visual resources and detailed analysis, it was concluded that the upper floors of many houses/mansions in Edincik could not be used due to various reasons, and were therefore demolished. The original staircases leading up to the attic, buttresses of the bay windows that disappeared under the eaves, and the poorly solved roofs thus emerged.

This study, which will discuss the methods and data of the findings obtained from the analyzed structure, is intended to serve as an example for interventions on the protection of the authentic but degraded houses/mansions in the traditional urban fabric of Edincik.

Keywords: Bandırma**,** Edincik, traditional architecture, restoration, architectural conservation.

[1] m.gulsencelen@gmail.com
[2] MSGSÜ, Faculty of Architecture, mevlude.kapti@msgsu.edu.tr

GİRİŞ

Tarımdan gelen zenginliği yansıtan geleneksel mimarinin örnekleri olan Edincik evleri/konakları ve kentsel dokusu özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Yerel yönetimler ve mal sahipleri bu dokunun korunması için çeşitli projeler gerçekleştirmektedir. Bunlardan birisi de bu bildiride aktarılacak projenin parçası olduğu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (Üniversite), Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı ile Bandırma Belediyesi arasında "Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ile İlgili İşbirliği Protokolü" çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalardır.

Bu protokol, Üniversite ve ilgili belediyenin ortaklaşa çalışmasıyla, kültürel ve doğal değerlere sahip olan yerleşmenin geleneksel dokusunu tanıma, tanıtma ve korumaya yönelik alan çalışması ve araştırma faaliyetlerini gerçekleştirmek, öğrencilere uygulamalı eğitim olanağı sağlamak ve yörenin sahip olduğu kültür değerlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ), Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı ve Bandırma Belediyesi arasında imzalanan protokol çerçevesinde; 2016 ve 2017 yıllarının güz döneminde Edincik geleneksel kent dokusu içinde, ortaklaşa belirlenen tescilli kültür varlıklarının, Kültür Bakanlığı'nın koruma mevzuatı ile ulusal ve uluslararası koruma ilkelerine göre toplam 13 adet rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi hazırlanmıştır. Bunların içinde sadece Sultan II. Mahmud Hamamı anıtsal yapı olup diğerlerinin tümü sivil mimarlık örneği kültür varlıklarıdır.

Bu bildiriye konu olan tescilli kültür varlığı ev de MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Koruma ve Restorasyon Yüksek Lisans Programı kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tarihsel Süreç İçinde Edincik

Edincik antik Kyzikos kentinin güneyinde yer almaktadır. Kyzikos Antik kenti de Kapıdağ yarımadasının anakara ile birleştiği kıstağın güneyinde kurulmuştur. Buradaki yerleşimler neolitik döneme kadar inmekte, Roma, Bizans ve Osmanlı Devleti dönemlerinde önemli bir liman ve tarım merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı kaynaklarında adı Aydıncık olarak geçen Edincik ve çevresi 14. yüzyıldaki Osmanlı hâkimiyetine girmeden önce Bizans ve Anadolu Selçukluları ve Karesi Beyliği sınırları içinde kalmıştır (Öntuğ, 2003: 18 içinde Kafesoğlu, 379; Kayhan, 2018: 21). Karesi Beyliğinin 1334 /1337) tarihinde Orhan Gazi tarafından ilhak edildiği dönemde (Öden 2001, 489) İnalcık'a göre Bursa-Lâpseki yolu üzerindeki Cyzicus (Kapıdağı), Aydıncık (Edincik), Biga, Kemer (Virancahisar antik limanı), Lâpseki (Lampsakos) ve bütün sahil ovası Bizans'a aittir (İnalcık, 2007: 378). Kısa bir süre sonra Beylik merkezi Balıkesir olmak üzere Edincik'ten başlayarak güneyde Bergama'ya kadar uzanan sınırlara genişlemiştir (Öntuğ, 2003: 20 içinde Uzunçarşılı 332). Tarihsel sürece bakıldığında bu bölge konum nedeniyle daima bir liman görevini üstlenmiştir (Tekmen, 2015: 30; Kayhan, 2018: 24-25)

15. yüzyılda teşkil eden Anadolu Eyaleti'ne bağlı Hüdavendigar Sancağı'nın II. Bayezid dönemi (1481-1512) kayıtlarında Edincik Sancak'a bağlı nahiyeler arasındadır (Emecen, 1998: 286). 16-18. yüzyılları boyunca bu idari durumunu koruduğu anlaşılan kent (Çelik, 2012: 76), 19. yüzyılın ikinci yarsısındaki idarî düzenlemelerden geniş ölçüde etkilenmiş (Emecen, 1998: 286; Çelik, 2012: 76), kaza konumuna gelen Bandırma'ya bağlı bir nahiye olmuştur(Tekmen, 2015: 30; Keskin, 2018;71). Özellikle demiryolunun Bandırma'ya gelmesi ile Edincik önemini yitirmiştir (Çelik, 2012: 68). Bir kaynağa göre de ilk belediyesi 1889 yılında kurulmuştur (İzbırak, 1966: 335). Cumhuriyetin ilk yıllarında yine idari olarak Bandırma'ya bağlı bir bucak iken ** yılında Edincik belediyesi kurulmuş, 2012 yılındaki büyükşehir yasasından sonra ise Bandırma'ya bağlı bir mahalle olmuştur. (Ayrıca Edincik tarihsel gelişimi için bknz Başkaya, 1993: 12-19; Tekmen, 2015: 28-30;)

Geleneksel Kentsel dokusu

Edincik yerleşmesinin sahip olduğu doku ve sosyal yapısı hakkında seyahatnameler ve arşiv kayıtlarından bilgi edinilebilmektedir. Bunlardan, Ekincik'e bağlı tüm yerleşim birimleri de dâhil olmak üzere, 16. yüzyılın başlarında "8 mahalle, 46 köy, 14 mezra, 1 meyhane, çeltik ekilen yerler, 2 hamam, 3 otlak, 1 çiftlik, 19 dükkân, 1 bağ, 1 değirmen, 1 bezirhane,*1 kervansaray, 742 hane (3.710 kişi), 84 ortakçı" olduğuna dair kayıt vardır (Kayhan, 2018; 22 içinde Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 1995: 24). Edincik ise, "sekiz mahalleden oluşan 322 mükellef haneli 1990-2000 nüfuslu bir şehir" olarak tarif edilmektedir. Evliya Çelebi de kentte 2000 kadar evin bulunduğunu yazmakta ise de bu rakamım bir önceki yüzyıldaki kayıtlara göre abartılı olduğu düşünülmektedir (Çelik, 2012: 79). 1845 tarihli temettuat defteri kayıtlarından, Debbağhane, Kara Kadı, Ayazma, Yenice, Semiz İlyas, Künbed, Hasıla, Emir Sultan ve Hisar mahalleri ile yaklaşık olarak 420 haneli bir yerleşme olduğu anlaşılmaktadır (Tekmen, 2015: 57-59).

Osmanlı döneminde Edincik'te Nüfus kayıtlarını inceleyen araştırmalarda Müslümanlar çoğunlukla olmak üzere daima Rum ve Ermenilerin de olduğu bir Hristiyan nüfusun da varlığı görülmektedir (Tekmen, 2012: 60-61; Kayhan, 2018: 26). Evliya Çelebi'ye göre Türkler tarım ile Hristiyanlar ise genelde ticaretle uğraşmaktadırlar (Kayhan, 2018: 22 içinde Evliyâ Çelebi, 2010: V/1, 398).

Günümüze ulaşan kent dokusundaki evlerin mimari özelliklerinden 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Kentin sahip olduğu geleneksel kent dokusu ile ilgili ilk kapsamlı çalışma 1993 yılında Başkaya tarafından gerçekleştirilmiştir (Başkaya, 1993: 19-133). Bu çalışma ile günümüze ulaşan doku karşılaştırıldığında bazı kayıplara rağmen özgün ama harap evlerin varlığını koruduğu görülmektedir. Edincik geleneksel evleri genellikle 1 ile 3 kat arasında değişen, ahşap karkas sistemde inşa edilmiştir. 20. Yüzyılın ilk yarısında inşa edilen evler de geleneksel mimari ile uyumlu dönemin özelliklerini yansıtan cephelere sahiptir. Başkaya tarafından yapılan analizlere göre geleneksel evler iç ve yan sofalıdır (Başkaya, 1993: 150-163).

Şekil 1. Üst katları çeşitli nedenlerle yokolan evler.

Edincik ile ilgili eski Belediye arşivinde bulunan ve yayınlanan görsel kaynakların analizi sonucunda, aslında Edincik'te çok sayıda evin/konağın üst katlarının çeşitli nedenlerle kullanılamadığı için yıkıldığı görülmüştür (Balıkçı ve Pesen, 2012). Bunun sonucunda tek katlı bir eve uygun olmayan cepheler, saçak altında yok olan cumbaların payandaları, iyi çözülmemiş çatılar, çatı arasına çıkan özgün merdivenler ortaya çıkmıştır (Şekil 1).

YAPININ KONUMU VE TARİHÇESİ

Balıkesir İli Bandırma İlçesi Edincik Mahallesi 41 Pafta, 302 ada 10102 ve 10103 parsellerinde yer alan yapı, güneybatıda yerleşimin ana aksı olan Ulu Cadde ile kuzey doğuda Kümbet Caddesi ve kuzeybatıda Nihat İlkin Sokağı'nın kesişiminde bulunan köşe parselde, güneydoğu cephesinden komşu yapıya bitişik şekilde konumlanmaktadır.

Üzerinde bulunduğu arazinin kuzeydoğu–güney batı yönünde eğimli olması nedeniyle Kümbet Caddesi yönünde bir katlı, Ulu Cadde yönünden bakıldığında iki katlı olarak görülen yapının bahçesinde, tuvaletin de yer aldığı bir sundurma ve dönem eki olarak kabul edilen yıkılmış bir ocak bulunmaktadır. Esas girişin Kümbet Caddesi'nden sağlandığı yapıya diğer cadde ve sokak üzerinden de ulaşılabilmektedir (Şekil 2).

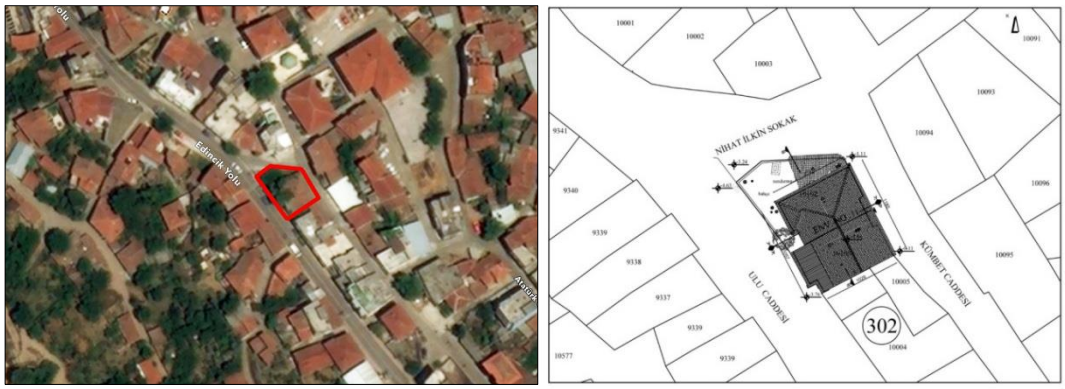

Şekil 2. Çalışılan Yapının Hava Görüntüsü ve Vaziyet Planı (sol: URL 1)

Zaman içerisinde müdahaleler görmesine rağmen belge değeri, özgünlük değeri, teknik ve teknolojik vb. değerlerini hala barındıran yapı 23.11.1991 yılında Bursa kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2120 sayılı karar ve 11 envanter numarasıyla sivil mimarlık örneği olarak tescillenmiş olup, yıllar içerisinde bilinçsiz kullanım, niteliksiz müdahale ve terke bağlı bakımsızlık, yoğun bitkilenme gibi nedenlerden dolayı tahrip olup kullanılamaz duruma gelmiştir.

Yapılan çalışmalar sırasında evin kim tarafından, hangi tarihte inşa ettirildiği ve ilk sahiplerine dair kesin bir bilgi edinilememiştir. Bununla birlikte yapının yapım tekniği, plan şeması, içyapı elemanları (gusülhane bulunan yüklükler, ahşap seki izleri, aynalık) bakımından bölgede benzerleri bulunan 19. yy sonu veya 20.yy başına ait evlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Yapının Mimari ve Yapısal Özellikleri

Esas girişin Kümbet Caddesi üzerinden sağlandığı yapı bodrum+1 kattan oluşmaktadır. Bodrum kata ise Nihat İlkin Sokak üzerinden ve yapının iki kullanıma ayrılmasından sonra Ulu Cadde üzerinden 9 basamaklı taş merdivenin eklenmesiyle ulaşım sağlanmıştır (Şekil 3).
Toplamda 170.2m²lik iki parsel üzerinde yer alan yapının taban alanı 104m² olup kullanım alanı ise 218m²dir.

Şekil 3. Yapının Kümbet Caddesi (sol) ve Ulu Cadde'ye (sağ) Bakan Cephe Görünüşleri

Plan Özellikleri

Yapının özgün plan şemasının bölgede yaygın görülen iç sofalı ve odaların sofanın sağında ve solunda yer aldığı simetrik plan anlayışında yapıldığı rölöve verilerinden anlaşılmaktadır. Yapının iki farklı aile tarafından kullanılmaya başlamasının ardından katlar arası sirkülasyonu sağlayabilmek için yeni merdivenler eklenmiştir ve doğan mekân ihtiyaçlarından dolayı zaman içerisinde yeni mahaller oluşturularak simetrik plan şeması bozulmuştur.

Şekil 4'de görüldüğü gibi orta akstan muhdes duvar ile ikiye ayrılan evin sol kısmı (N1: 1no'lu bölüm) yapılan müdahaleler sonucu özgünlüğünü büyük ölçüde yitirirken sağ kısmın (N2: 2no'lu bölüm) büyük ölçüde korunduğu görülmektedir.

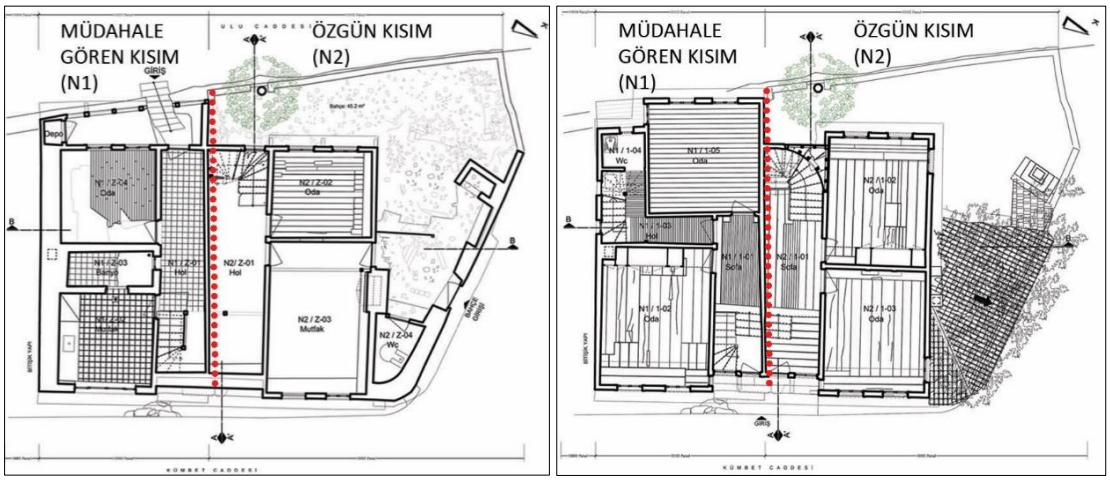

Şekil 4. Yapının Bodrum (sol) ve Giriş (sağ) Kat Döşeme Planları

1no'lu Kısım:

Giriş katta ana giriş kapısı, bodrum kata ulaşımı sağlayan ahşap merdiven ile sofaya geçişi sağlayan bir sahanlığa açılmaktadır. Üç adet basamakla yükseltilen sofanın solunda ve karşısında birer oda ile yine sol tarafında bir hol ile ulaşılan wc ve ikinci kata ulaşım sağlayan diğer ahşap merdiven bulunmaktadır. Gerek döşemelerde gerekse kullanılan malzemenin niteliğinde görülen farklılıklar nedeniyle bu kısımda çok fazla müdahale olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Kümbet Caddesi'ne cephe veren oda içerisinde geleneksel evlerde çok sayıda örneğini gördüğümüz gusülhaneli yüklük ve ahşap seki izleri mevcuttur.

Bodrum kata ulaşım, girişin hemen solunda 11 basamaklı ahşap merdivenle sağlanabildiği gibi Ulu Cadde üzerinden 9 basamaklı taş merdiven ile erişilen tek kanatlı ahşap kapıdan da sağlanabilmektedir. Bu kısımda yapılan müdahalelerin yoğunluğu nedeniyle yapının özgün şeması ve yapım tekniği okunamamaktadır. Sofanın solunda, içerisinde banyonun bulunduğu bir mutfak ve onun yanında kare planlı bir oda yer almaktadır. Evin diğer kısımlarında ahşap doğramalara müdahale yapılmasına rağmen ahşap kasa ve pervazları korunurken bu odada yer alan pencereler tamamen sökülerek yerine pvc esaslı pencereler yerleştirilmiştir. Aynı zamanda odanın tavanı pvc esaslı malzeme ile kapatılırken sofa, mutfak ve banyonun olduğu kısımlar çimento esaslı malzeme ile sıvanmış, zeminler karo mozaik ile kaplanmıştır.

2 no'lu Kısım:

Giriş katta ana giriş kapısı ile üç basamak yükseltilen sofaya ulaşılmaktadır. Sofanın sağında iki adet oda ve karşısında katlar arasında ulaşımı sağlayan ahşap merdiven yer almaktadır. 1no'lu bölüme göre büyük oranda özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan bu kısımda odalar içerisinde günümüzde mevcut olmayan ahşap seki izleri görülürken Kümbet caddesine cephe veren oda içerisinde bölgede 'aynalık' olarak adlandırılan içerisine ayna veya tablo asılan ahşap pervazlı duvar panosu ve Ulu Cadde'ye cephe veren oda içerisinde gusühaneli yüklük bulunmaktadır (Şekil 5). Sofanın ucunda yer alan ahşap merdiven ile ulaşılan bodrum katın sağ kısmında bir oda ve içerisinde ocak bulunan özgün mutfak yer almaktadır. Mutfaktan bahçeye açılan tek kanatlı ahşap kapı ile bahçeye ve yapının güney batı cephesine yaslı bulunan özgün hela mahaline ulaşılmaktadır. Aynı zamanda bahçede bulunan kapı ile Nihat İlkin sokağından da bu kata giriş sağlanabilmektedir.

Şekil 5. Yapı İçerisinde Görülen Özgün Donanım Elemanları

Cephe Özellikleri

19. yy sonunda yapıldığı düşünülen ev oldukça sade bir üslup taşımaktadır. Köşe parselde yer alan yapının dört adet cephesi bulunmaktadır. Bunlardan güney doğu cephesi kısmen bitişik olmak üzere komşu yapıya yakınlığı nedeniyle sağır bir görünümde olup üzeri sıvalıdır. Diğer cepheler ise bodrum kat tavanına kadar sıvalı ve üst katta ahşap kaplamalı olarak devam etmektedir. Ancak müdahale gören kısımlarda ahşap kaplama yerine çimento esaslı sıvaların cepheye uygulandığı görülmektedir.

Özgün kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla ahşap kaplamayı oluşturan tahtaların birleşimleri tam pahlı kesimler halinde olup tahtaların görünen genişliği 25 cm ve kalınlığı 20 mm dir. Yapının
Ulu Caddeye bakan güneybatı cephesi ve Nihat İlkin sokağına bakan kuzey batı cephesindeki kaplamaların ise yalı baskısı şeklinde yapıldığı görülmektedir.
Yapılan çalışmalar sırasında, diğer cephelere kıyasla açıkta kalan kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde plan kurgusundaki müdahaleler dışa cephe kurgusuna da kısmen yansıdığı dikkat çekmektedir. Esas kata giriş Kümbet caddesine bakan kuzey doğu cephesinde bulunan, ikisi özgün mermer basamak olmak üzere üç basamaklı merdiven ile ulaşılan kemerli ve çift kanatlı ahşap kapının tek kanatlı kapılara dönüştürülmesiyle sağlanmıştır. İçeri doğru girinti yapan kemerli kapının sağında ve solunda düz atkılı ve yaklaşık 1/2 oranında birer pencere ve odaların bulunduğu bölümün girişe bakan kısımlarında 1/3 oranında bir pencere ile bu odaların ön cepheye bakan kısımlarında 1/2 oranında iki adet metal korkuluklu ahşap pencere bulunmaktadır. Bodrum katta ise üstte bulunan pencere düzenin 1/1 oranında tekrar ettiği görülmektedir. Sadece 1no'lu kısımda bu pencereler birleştirilerek büyük boyutlu tek bir pencere açıklığına dönüştürülmüştür. Ulu Caddeye bakan cephede merdivenin yaslandığı orta kısım hariç odaların bulunduğu cepheler dışa çıkma yapmaktadır. 1no'lu kısım müdahaleler sonrasında cephe karakterini tamamen yitirdiği, 2no'lu kısımda ise ön cephedeki düzenin tekrarlandığı görülmektedir. Son olarak kuzeybatı cephesinde yer alan sundurma ve yoğun bitkilenme cephenin

okunmasını engellemesine rağmen bu bölümün kısmen sağır olduğu sadece köşe birleşimine yakın noktalarda 1/2 oranında özgün pencere açıklıklarının bulunduğu tespit edilmiştir.

Yapım Tekniği ve Malzeme

Yapının duvarlarında görülen sıva dökülmesi ve kaplama elemanlarındaki kayıplar sonucu yapının strüktürü incelenebilmiştir. Bodrum katta dış beden duvarları moloz taşlarla 69cm kalınlığında olup üst kısmı ahşap karkas arası tuğla dolgu olarak, bölücü duvarlar ise 17 cm kalınlığında ahşap karkas arası kerpiç dolgu olarak inşa edilmiştir. Üst kat duvarları ise dolgusuz ahşap karkas olup, iç yüzeyi bağdadi sıvalı ve boyalı, dış yüzeyi ise ahşap kaplamalıdır. Yapının sıvası dökülen yerlerinde bağdadi çıtaların muntazam şekilde yapıldığı görülürken sadece 1no'lu kısmın güney batı cephesinde gayrı muntazam şekilde yapıldığı, özgün cephelerden farklı olarak tuğla dolgulu ve dıştan sıvalı olarak yapıldığı görülmektedir. Güney doğu cephesinde ise ahşap kaplamaların üzerine daha sonra çimento esaslı malzeme ile sıva yapıldığı tespit edilmiştir.

Döşemeler, yapının giriş katında tamamen ahşap kirişleme olmakla birlikte bodrum katta sıkıştırılmış toprak olarak yapıldığı, zaman içerisinde ise şap ve mozaik gibi muhdes elemanlarla kaplandığı düşünülmektedir. Tavanlar ise giriş katta genişliği 8 cm olan kabartma pasalı ahşap kaplama şeklinde, bodrum katta ise kesiti 5x13cm olan ahşap kirişlerin açıkta bırakıldığı bakkal tavan şeklinde yapılmıştır.

Yapıda Gözlenen Hasarlar

Yapıda gözlenen hasarlar mekân kurgusu, taşıyıcı sistem ve malzeme bozulmaları olarak üç grupta incelenmiştir.

Mekân Kurgusunda Bozulmalar

Yukarıda da belirtildiği gibi eskiden tek bir aileye ait olan yapının daha sonra iki aile ye göre ayrılmasının ardından mekânların yeni ihtiyaçlara göre düzenlenmesi gerekmiştir. Bu anlamda en çok tahribata uğrayan kısım ise orta aksa eklenen muhdes duvar ile özgün plan şemasında merdiven ve ıslak hacimlerle bağlantısı kesilen 1no'lu bölümde yaşanmıştır (Şekil 6).

Giriş Kat: Yapılan eklemeler esnasında mekânların büyüklükleri, birbiriyle olan ilişkisinin yanında yapı içerisinde konumlarının da değiştirildiği tespit edilmiştir. 1no'lu kısmın giriş katında ilk oda özgünlüğünü korurken ikinci odanın yapı içerisindeki konumu 100cm dışarı taşırılarak bir hol oluşturulmuş ve içerisinde wc ile 2. kata ulaşımı sağlayan ahşap merdiven eklenmiştir. Bu sırada 37-45cm aralıklarında olan özgün döşeme kaplamaları yerine 6cm ve 17 cm genişliğindeki ahşap döşeme kaplamaları kullanılmıştır. Benzer şekilde tüm mekânlarda eni 8cm olan kabartma ahşap pasalı tavanlar yer yer kesilmiş ve konumu değiştirilen odada 3cm basit çıtalı olarak yapılmıştır. Ayrıca bu oda içerisinde ve sofayı bölen eklenti duvar üzerinde özgün koltuk silmelerinden farklı detaya sahip ahşap silmelerin kullanılması da bu kısımlarda müdahale olduğunu göstermektedir.
1no'lu bölümde bodrum kata ulaşım için giriş sahanlığının soluna 11 basamaklı ahşap merdiven eklenmiştir. Giriş katta 2 no'lu bölümde ise sofanın küçültülmesi dışında mekânlarda herhangi bir kurgu değişikliği görülmemektedir. Bu kısımda sadece özgün dönel merdivenin son birkaç basamağı eklenti duvar nedeniyle iptal edilmiş ve bir üst kata ulaşım sağlanması açısından basamakların doğrultusu ve sayısı değiştirilerek sofa sınırları içerisinde çözülmüştür. Hem 1 no'lu hem 2 no'lu bölümde görülen diğer bozulma ise hareketli mobilyaların kullanılmaya başlanmasıyla sabit eleman olan ahşap sekilerin sökülmesi ve ahşap giyotin pencerelerin alt sürme kısımlarının çift kanatlı pencerelere dönüştürülmesi şeklindedir (Şekil 7).

Şekil 6. Bodrum Kat Tavan Planında Görülen Müdahaleler ve Giriş Katta Özgün Sofa ve Merdiveni Bölen Eklenti Duvar

Şekil 7. Alt Sürmesi Çift Kanatlı Doğramalara Dönüştürülmüş Özgün Giyotin Pencereler ve Odalarda Görülen Ahşap Seki İzi

Bodrum kat: Giriş katta olduğu gibi bodrum katta da sofa eklenti bir duvarla ikiye ayrılmıştır. Bu katta yapılan değişiklikler yine1 no'lu bölümde görülmektedir. Giriş kattan muhdes bir merdivenle ulaşılan bu bölüme aynı zamanda Ulu Cadde tarafından tek kanatlı ahşap kapı ile de erişilebilmektedir. Bodrum katta özgün giriş kapısının 2 no'lu bölümde bulunması ve buradaki giriş kapısının ise 74cm olarak özgün pencereler ile aynı genişliğe sahip olması bakımından özgün pencere açıklığının kapıya dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Oluşan ıslak hacim ihtiyacı için Kümbet Caddesi tarafında yer alan oda mutfağa dönüştürülmüş ve odanın özgün girişi kapatılarak merdivenin başlangıç kısmından bir giriş sağlanmıştır. Mutfak içerisine beton tezgâh ve davlumbaz eklenmiş olup girişin sağında vasistas penceresi sofaya açılan bir banyo mahali oluşturulmuştur. Özgün mutfakta görülen82x84cm ölçülerindeki ikili pencere düzeni bu kısımda birleştirilerek 223x84cmölçülerindetek bir doğramaya çevrilmiştir (Şekil 8). Ayrıca evi üç yönden saran 69cm genişliğindeki beden duvarı mutfağın Kümbet Caddesi'ne bakan cephede kesitinin azaltılarak 40cm 'e düşürüldüğü tespit edilmiştir.

Şekil 8. Bodrum Kat Tavan Planı ve 1 no'lu Bölümde Yer Alan Muhdes Mutfak

İkinci kat: Rölöve çalışmalarından edinilen veriler ışığında yapının bir üst katı daha olduğu ve o haliyle ikili kullanım için müdahale edildiği, daha sonra ise katın iptali ile çatının alçaltıldığı görülmektedir. Özellikle Kümbet Caddesi'ne bakan cephedegirişin üzerindeki saçakta görülen ahşap furuşlar, 2no'lu bölümde yer alan köşe dikmesinde açıkta kalan dikme başlığı, saçak merteğindekertik olması, furuş hizasında ahşap köşe pervazlarının kesilmiş olmaları ve bu hizada çinko parçaların mevcut olması şeklinde tespit edilen izler çıkma yapan bir ikinci katın varlığını göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Kümbet Caddesi'ne Bakan Cephede Görülen İzler

Ayrıca 2no'lu kısımda yer alan özgün dönel merdivenin eklenti duvar ile kesilmesi, bu kısımda çatının kafa kurtarmayacak şekilde ve niteliksiz olarak yapılması, merdiven kısmında görülen köşe dikmesinin ve Ulu Caddeye bakan cephede ahşap kaplamaların çatı hizası üzerinde devam etmesi de çatının sonradan alçaltıldığının göstergesidir (Şekil 10).

Şekil 10. Çatının Alçaltıldığını Gösteren İzler

Malzeme Bozulmaları

Günümüzde kullanılmayan yapıda ilgisizlik, bakımsızlık ve yapılan niteliksiz müdahaleler sonucunda çeşitli malzeme sorunları yaşanmaktadır. Bozulmaların başlıcaları ahşapta çürüme ve bitkilenme olmak üzere kılcal çatlaklar, yüzey kayıpları, sıva dökülmeleri, rutubet oluşumu, yüzey kirliliği şeklinde görülmektedir. Özellikle uygun saçak ve kaplama detayı çözülmeden alçaltılan çatı ile cephe ve yapı içerisine giren su sonucu ahşap döşemelerde ve ikinci kata ulaşım sağlayan merdivenlerde ileri derecede çürüme ve mantarlanma görülmektedir. Sarmaşıkların yoğun olduğu cephelerde ise zaman içerisinde cephe kaplamalarında çok fazla bozulma olduğu ve geçmiş dönemlerde de benzer sorunlardan dolayı buradaki kaplamaların yalı baskısı olarak tekrarlandığı düşünülmektedir.

Şekil 11. Yapıda Görülen Malzeme Sorunları

Bitkilenme sorunu günümüzde devam ederken cephe kaplamalarında ve üst örtü katmanlarında malzeme kayıplarına neden olmakta ve bu cephelerdeki taşıyıcı sistemi hava koşullarına açık hale getirmektedir (Şekil 11). Ayrıca ahşap pervazların ve pencere doğramalarının da kimisi kullanıcı kaynaklı kimisi ise atmosferik etkiler altında deformasyona uğramıştır. Sonuç olarak yapının uzun yıllar kullanılmıyor olması da gerekli bakımların yapılmamasına ve sorunların fark edilmeyerek tahribatın büyümesine neden olmuştur.

RESTİTÜSYON ÇALIŞMALARI

Yapının 2no'lu bölüm olarak adlandırılan kısmının uzun yıllar kullanılmamış olması nedeniyle neredeyse hiç müdahale görmemiş olması restitüsyon açısından avantaj sağlamakta ve yapının bütününe yönelik restitüsyonu için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Restitüsyon çalışmalarında eski dönem fotoğraflarından yapının ve yakın çevresinin geçirdiği dönüşümler araştırılmıştır. Bu kapsamda doğrudan yapının tarihçesine ilişkin veriler yok denecek kadar azdır. Yapılan çalışma lisansüstü dersi kapsamında ele alındığından yapıya ait tapu-vergi bilgilerini içeren resmi evraklar ve geçmiş dönem hava fotoğrafları bu süre içinde temin edilememiştir. Ayrıca yapının yıllar içinde sahiplerinin ve komşuların değişmesi nedeniyle yapıya dair sözlü kaynaklardan da bilgi sağlanamamıştır. Bu bağlamda restitüsyona temel oluşturan kaynak, yapının kendisinden ve mevcut izlerden yararlanarak hazırlanan rölöve verileri ve analiz çalışmalarından oluşmaktadır.

Yapının bulunduğu Ulu Cadde üzerinde çekilmiş 1940lı ve 1960lı yıllara ait olduğu düşünülen fotoğraflarda yapının çatısı ve cephesi kısmen görülebilmekte fakat cephe düzenini belirlemeye olanak vermemektedir. Yalnızca Ulu Caddeye bakan cephenin kurgusunda yapılan müdahalenin geçmiş yıllarda yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Yapıya Ait Eski Dönem Fotoğrafları

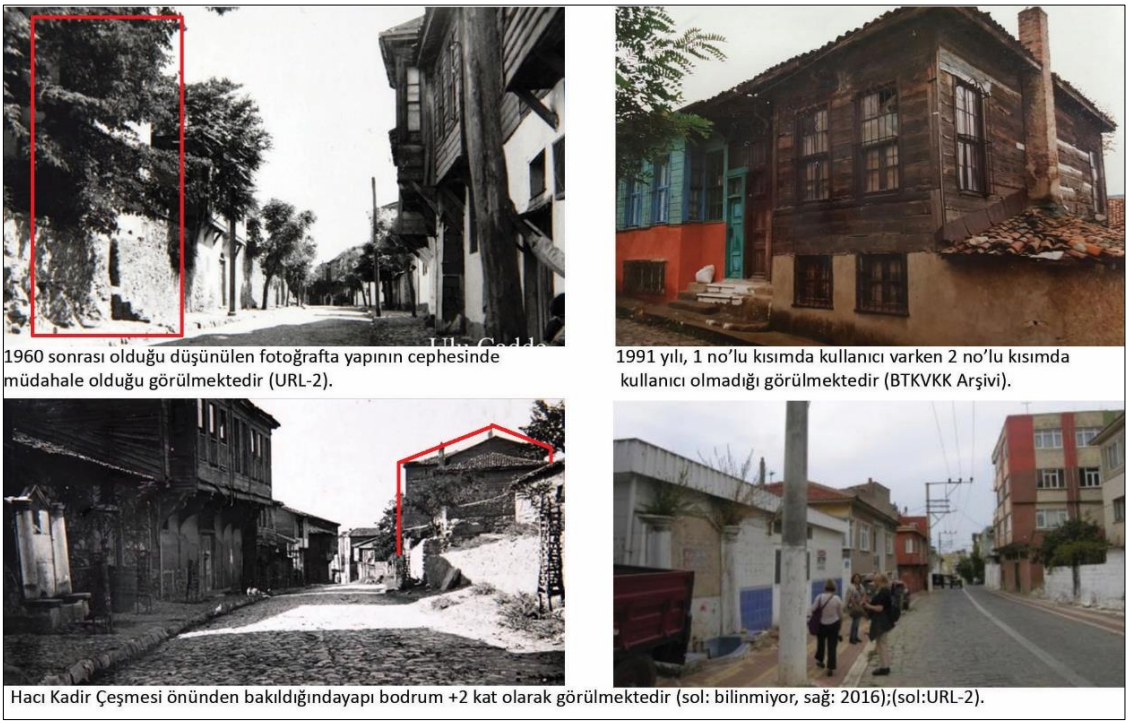
1960 sonrası olduğu düşünülen fotoğrafta yapının cephesinde müdahale olduğu görülmektedir (URL-2).
1991 yılı, 1 no'lu kısımda kullanıcı varken 2 no'lu kısımda kullanıcı olmadığı görülmektedir (BTKVKK Arşivi).
Hacı Kadir Çeşmesi önünden bakıldığındayapı bodrum +2 kat olarak görülmektedir (sol: bilinmiyor, sağ: 2016);(sol:URL-2).

Yapının bodrum +2 katlı hali, sahip olduğu mimari özellikler ve izler ile bulunduğu bölgede o dönemin mimari ve estetik anlayışını yansıtan yapılar mevcut veriler ışığında restitüe edilmiştir. İncelenen örneklerde tek tabanlı konsol ahşap strüktürler olduğu ve bunların da mevcut rölöve verileriyle uyumlu olduğu görülmüştür.

Yapılan çalışmalar sırasında güvenilirlik analizi hazırlanmış ve her bir kritere göre güvenilirlik derecesi belirlenmiştir. Yapının özgün kısımları 1.derece, yapıdan gelen izler 2.derece ve benzer dönem yapıları 3. derece olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Kuzey Doğu Cephesinin Projelendirme Süreci

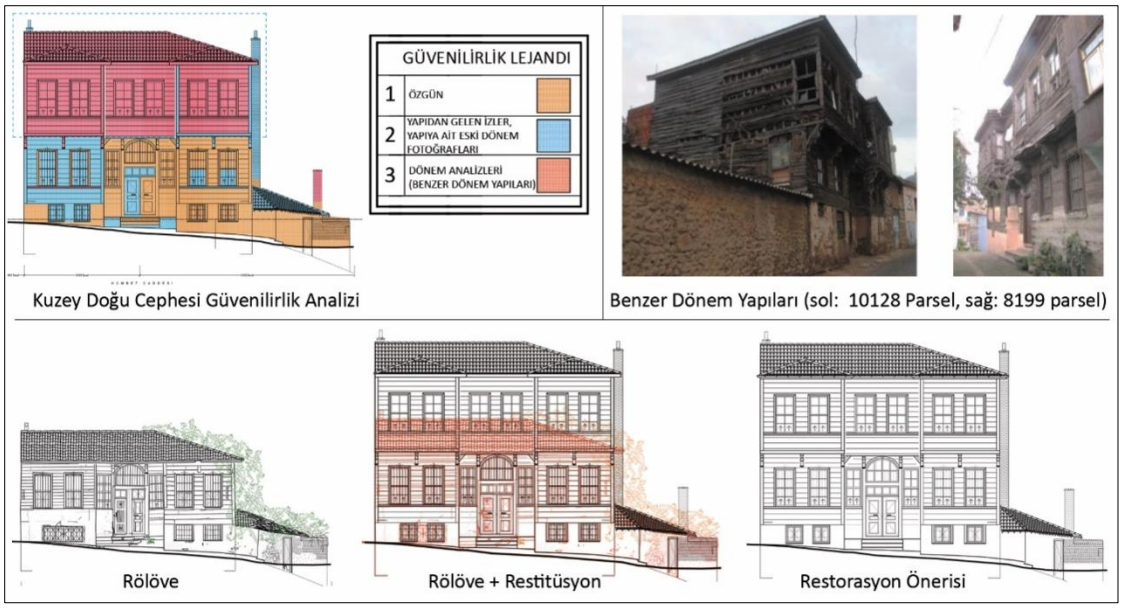

RESTORASYON YAKLAŞIMI

19. yüzyıl sosyal yapısını ve mimari beğenilerini yansıtan yapının gelecek nesillere aktarılması bölgenin kültürel kimliğinin sürekliliği açısından bir zorunluluktur. Uluslararası tüzüklerde en önemli ölçütler olan "otantiklik" ve "özgünlük" ilkeleri doğrultusunda restorasyon önerisi geliştirilerek yapının bütünlüğünü, tipolojik özelliklerini, mekânsal ilişkilerini zedelemeyecek şekilde sahip olduğu değerleri öne çıkararak ve mevcut sorunları çözerek yapının günümüz koşullarına entegre edilmesi önerilmektedir.

Çalışmanın temel ilkesi; korunmuş olarak bugüne ulaşan özgün elemanların ve detayların mümkün olan en fazla oranda yerinde korunabilmesi ve ömrünün uzatılabilmesidir.

Yeni işlev/ Uyarlama

Kültürel mirasın bir parçası olan geleneksel yapıların korunması ve yaşatılmasında esas olan günümüz yaşantısına adapte edilerek yaşatılmasını sağlamaktır. Çalışılan yapının ise yeniden işlevlendirilmesinde öncelikli tercih özgün işlevini sürdürmesi olmuş ve bunun için de ilk tasarımında olduğu gibi tek aile tarafından kullanılan bir konut olarak projelendirilmesi uygun görülmüştür. Bununla birlikte geçmiş dönemlerin yaşam biçiminin ve kültürünün mekânlara yansımalarının görüldüğü yapıda işlev değişikliği olmasa da çağdaş yaşantının ihtiyacı olan mekanlara cevap verebilir hale dönüştürülmesi gerekmektedir.

Sofada yer alan muhdes duvarların kaldırılması, sonradan oluşturulan muhdes mahallerin ve merdivenlerin kaldırılması dışında bodrum ve birinci katta belirgin bir mekânsal değişiklik yapılmamıştır. Yalnızca yüklükler içerisinde yer alan gusülhanelerin ve bahçede yer alan helanın günümüzde kullanışlı olmayacağı düşünülerek merdiven yanında yer alan depo işlevindeki yüklük içerisinde banyo ve wc olacak şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Islak hacim için yeterli alanı sağlamak amacıyla yanında bulunan oda içerisine 67 cm çıkıntı yapacak ve tavan kotunun 50 cm altında kalacak şekilde yapılması önerilen mekânın, ahşap döşemeye zarar vermemesi için zeminde su yalıtımı yapılması ve döşemenin yükseltilerek üzerine seramik kaplama yapılması önerilmiştir (Şekil 12).

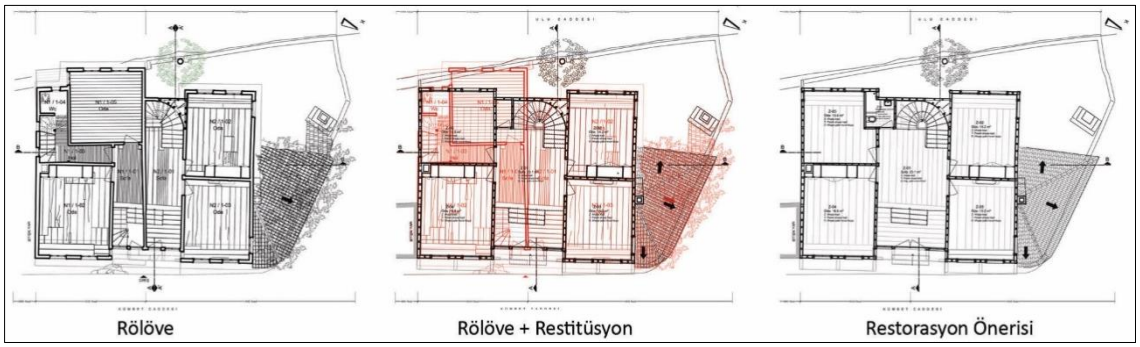

Şekil 12. Giriş Kat Planı Karşılaştırma Şeması

Temizleme

Koruma anlamında temizleme, yapının özgün karakterini bozan tüm niteliksiz eklerin kaldırılması ve iç dış cephelerde oluşan yüzey kirliliklerinden arındırılması işlemlerini kapsamaktadır (Ahunbay, 2019).

Bodrum ve giriş katta, özellikle 1 no'lu bölümün Ulu Cadde'ye bakan cephesindeki metal korkuluklu ahşap dikmeler üzerinde taşınan kısmı arındırmak için yapı askıya alınarak ayıklamalar yapılması ve

yerlerine özgün yapım teknikleri ve malzemeler kullanılarak yeniden yapılması önerilmiştir. Yüzey temizliği bodrum katta tavan ve döşemede uygulanan çimento esaslı malzemelerden yüzeyi arındırma, açıkta olan ahşap döşemelerde ise yağlı boya ve kir tabakalarından arındırma işlerini kapsamaktadır. Giyotin doğramaların alt sürmelerine yerleştirilen çift kanatlı doğramalar kaldırılarak özgün detaylarda doğramaların yapılması ve korozyona uğramış metal korkulukların mekanik temizleme sonrası metal verniği sürülerek korunması gereklidir. Kümbet Caddesi cephesinde 1 no'lu bölümde görülen özensiz ve kalitesiz kaplamalar ile güney doğu cephesine uygulanan çimento sıvalar kaldırılarak cephe kaplamalarının restitüsyona bağlı yeniden yapılması önerilmiştir (Şekil 13).

Bahçe kısmı için, zemin moloz yığınlarından temizlenmeli ve muhdes giriş basamakları kaldırılarak bahçe kotu düzenlenmelidir. Bahçede bulunan bacası yıkılmış durumda olan ocak dönem eki kabul edilerek tamamlanmalıdır. Uzun yıllar bahçede yer alan ve yapının cephelerini kaplayarak zarar veren bitkilerden kimyasal ve mekanik temizleme ile arındırmalıdır.

Şekil 13. Güney Batı Cephesi (Ulu Cadde) Karşılaştırma Şeması

Sağlamlaştırma

Sağlamlaştırma, yapının bozulma sürecinin engellenmesi/ yavaşlatılması amacıyla malzemesinin ve/veya taşıyıcı sisteminin dayanımının arttırılması, mevcut fiziksel ve mekanik özelliklerinin iyileştirilmesi işlemlerini kapsamaktadır (ICOMOS,2013).
Çalışmanın temel ilkesi; korunmuş olarak bugüne ulaşan özgün elemanların ve detayların, mümkün olan en fazla oranda yerinde korunabilmesi ve ömrünün uzatılabilmesidir. Malzemelerin sağlamlaştırılması zayıf sıvaların yapılacak analizlere uygun olarak hazırlanacak onarım harçlarıyla sağlamlaştırılmasını içermektedir. Değiştirilmesine gerek görülmeyen ahşap yapı elemanlarının ise emprenye ya da sentetik reçinelerle güçlendirilmesi önerilmiştir. Strüktürel elemanlarda ise en uygun müdahaleyi yapabilmek için cephe kaplamaları açıldıktan sonra ahşap karkas sistem incelenerek gerekli müdahaleler yapılacaktır.

Tamamlama/ Yeniden Yapım

Kültür varlığı değeri taşıyan yapılar zamanın yıpratıcı etkileri, terk edilme, kötü kullanım ve hatalı onarımlar gibi çeşitli nedenlerle hasarlar görmesi büyük ölçekli müdahaleler geçirmesine neden olmaktadır. Hasar gören geleneksel konutları yeniden kullanabilmek, yıkılma tehdidine karşılık çevreyi güvenli kılmak ve kent kimliğinin bir parçası olarak sürekliliğini sağlamak adına ilk tasarlandıkları bütünlüğe geri döndürülmesi tamamlama/bütünleme olarak tanımlanmaktadır (Zeren, 2010: 27; Ahunbay, 2019: 129). Bu kapsamda yapılacak işlemler yalnız analoji verilerine değil aynı zamanda yapının kendisinden elde edilen verilere dayanarak gerçekleştirilecektir.

Yapının bodrum ve giriş katında sonradan eklenen ve uyumsuz olan tüm doğramalar kaldırılarak yerlerine özgün detaylarda üretilmiş doğramalar takılmalıdır. Yapının 2no'lu bölümünde bulunan ahşap

dönel merdivenin tamamlanması ve yerinde bulunan özgün torna işi korkuluklarla aynı detayda diğer korkulukların yeniden yapılacaktır (Şekil 14). Taşıyıcı sistem, cephe kaplamaları ve döşemelerde ileri derece hasar gören ve onarılamayacak durumda olan ahşap elemanların yeniden yapılması önerilmektedir.

Günümüze ulaşamayan ikinci katın tamamlanması ise yapının incelenmesi, ayrıntılı belgelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda hazırlanan restitüsyon projesine bağlı olarak yapılması uygun görülmüştür. Venedik Tüzüğü'nün 12. Maddesi'nde tamamlamaya yönelik "eksik *kısımlar tamamlanırken, bütünüyle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarım, aynı zamanda sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış bir biçimde yansıtmaması için, özgününden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması* "gerektiği vurgulanmaktadır. Yapının ikinci katına dair tamamlama çalışmasında yaklaşım olarak kütlenin dış çizgileri ve genel görünüşünün özgün yapıya uyumlu olması ve farkların ayrıntı düzeyinde tutularak özgün ile yeni bölümün ayrıştırılması uygun görülmüştür.

Giriş katta özgün kaplamalar 25 cm iken ikinci katta 20 cm genişliğinde ahşap kaplamalar kullanılması ve hem cephede, hem de iç mekânlarda kullanılacak ahşap silme, pasa, doğrama pervazları ve çıtaların özgün detaylardan farklı olarak basit profiller ile daha yalın tutularak tamamlanması öngörülmüştür.

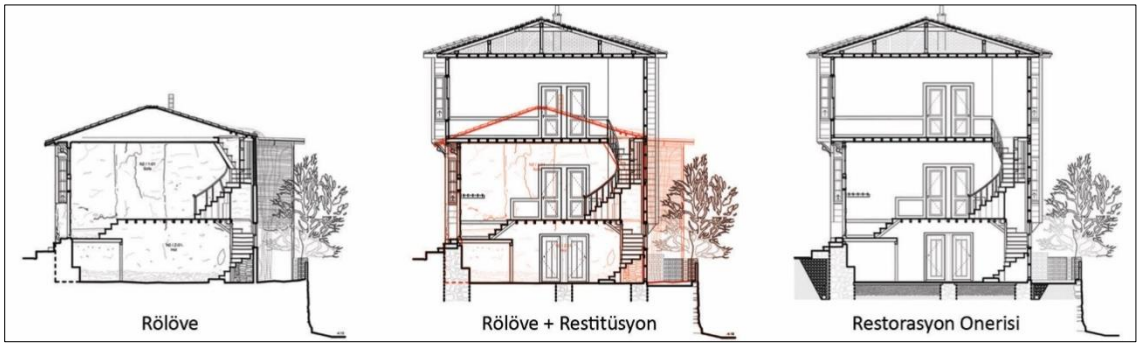

Şekil 14. A-A Kesiti Karşılaştırma Şeması

Çağdaş Donanım ve Ekler

Geleneksel konutlar, günümüz yapılarının konfor koşullarını sunmaktan uzaklaştıklarında standart altı kaldığı düşünülerek ya terk edilerek harap olma sürecine girmekte ya da bilinçsiz güncelleştirme çabaları sonucunda özgünlüklerini yitirmektedirler (Ahunbay, 2017: 97). Müdahale yaklaşımlarında temel ilke ise yeniden kullanım sürecindeki yapıların kabul edilebilir yaşam standardına yükseltilirken, özgünlüğüne, bütünlüğüne ve anlamına saygı gösterilmesi olmalıdır (ICOMOS,2013). Ayrıca Venedik Tüzüğü'nün 13. Maddesi'nde "*eklemelere ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağlantısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir*" denmektedir. Bu amaçla, yapının konut olarak işlevine devam edebilmesi için günümüz konfor koşullarına entegre edilirken yapılacak müdahaleler, yapının karakterini bozmayacak şekilde donanımlarının iyileştirilmesi/ yeniden düzenlenmesi ve bazı ekler yapılmasını kapsamaktadır.

Yapının elektrik tesisatının eski olması ve bakımsızlığı nedeniyle tümüyle değiştirilerek günümüz standartlarına getirilmelidir. Yapının özgün mutfağında su tesisatı ve donanım bulunmamaktadır. Bu nedenle mutfak konfor koşullarını sağlayacak şekilde tefriş elemanlarının montajı ve diğer ıslak hacimlerle birlikte ele alınarak temiz ve pissu tesisatı döşenmelidir. Edincik evlerinde çatılarda oluk sistemi çözmek yerine kiremitler alın tahtasından 10cm kadar taşırılarak suyun uzaklaştırıldığı görülmektedir. Yapıyı su ve nem sorunundan korumak için çatının ısı ve su yalıtımı yapılarak alaturka kiremit kaplanmalı ve oluk sistemi yapılarak yağmur iniş boruları ile sular yapıdan uzaklaştırılmalıdır.

SONUÇ

Edincik'te yer alan ve bir dönemin kültürünü ve yaşam tarzını yansıtan yapı bölgedeki tescilli sivil mimarlık örneklerinden biri olmasının yanı sıra tarihi kent dokusunun da bir bileşenidir. Bakımsızlık ve bilinçsiz müdahaleler nedeniyle birinci katını kaybetmiş ve özgünlüğünü kısmen yitirmiş olmasına karşın bu yapının kültür mirasımızın parçası olarak geleceğe aktarılabilmesi için restorasyon ilkeleri doğrultusunda onarılarak yaşatılması ve konut olarak işlevine devam edecek bu tip yapıların elektrik, su, ısıtma, ıslak hacim gibi kullanıcı konforuna yönelik ihtiyaçları karşılayacak şekilde iyileştirilmesi gerekmektedir. Yapının restorasyonu, araştırma ve belgeleme çalışmaları sonucu oluşturulan ve yukarıda anlatılan kararlar doğrultusunda yapılmalıdır. Restorasyon uygulamasında, yapının özgün malzemeleriyle ve geleneksel yapım teknikleri ile onarılması, yok olan kısımların ise özgün kısımla uyumlu şekilde tamamlanması önerilmiştir. Tamamlama/ yeniden yapım sürecindeki hedef, yapının ve kent siluetinin kaybolan parçalarının ortaya çıkarılarak, harap ama özgün, bütünlüğünü büyük ölçüde koruyan Edincik geleneksel dokusuna kazandırılmasıdır.

Bu yapının tamamlanarak korunması, özellikle Edincik'te sayıları gün geçtikçe azalan sivil mimarlık örneklerimizin geleceğe aktarılması ve kent kimliğinin korunması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon.* Yem Yayın. İstanbul.
Ahunbay, Z. (2019). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri.* Yem Yayın. İstanbul.
Balıkçı, Ö. ve Pesen, A. (2012). Tarihin nefesi doğanın sesi Edincik. Edincik Belediyesi.
Başkaya, N. (1993). Edincik ve sivil mimari değerleri üzerine bir araştırma. *Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü.*
Çelik, Ş. (2012). Evliya Çelebi'nin Bandırma, Aydıncık (Edincik) ve Erdek ile ilgili Verdiği Bilgiler ve Bunların Değeri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 15*, sayı 28, 67-81.
Emecen, F. (1998). Hüdavendigar*. TDV İslâm Ansiklopedisi'nin C. 18,* 285-286.
İnalcık, H. (2007). Orhan. *TDV İslam Ansiklopedisi, C 33*, 375-386.
İzbırak, R. (1966). Edincik. *MEB Türk Ansiklopedisi,* C 14, 335.
Kafesoğlu, İ. (1979?) Selçuklular*. MEB İslam Ansiklopedisi, C 10,* 353-416.
Kayhan, H. (2018), Karesi Beyliği Hâkimiyetinde Bandırma ve Çevresinin Ekonomik Gelişimi. *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu (UBS'18) Tam Metin Bildiriler Kitabı I.* 19-30*.*
Keskin, Y. (2018). Salnâmeler Işığında 20. yy Başlarında Bandırma. *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu (UBS'18) Tam Metin Bildiriler Kitabı I.* 67-73*.*
Öden, Z. G. (2001). Karesioğulları. *TDV İslam Ansiklopedisi, C 24*, 488-489.
Öntuğ, M. M. (2003). XVII. yüzyılın ilk yarısında Balıkesir şehrinin fiziki, demografik ve sosyo-ekonomik yapısı. *Basılmamış Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
Tekmen, I. (2015). Temettuat Defterleri'ne göre XIX. yüzyılın ortalarında Edincik'in sosyal ve ekonomik durumu (H. 1261/ M. 1845). *Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
Uzunçarşılı, İ. H. Karasi-Oğulları. *MEB İslam* Ansiklopedisi *C 5*, 331-335.
Zeren, Mine Tanaç. 2010.*Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu.*YalınYayıncılık.İstanbul.
URL-1, https://earth.google.com/web Erişim: 04.10.2016
URL-2,http://edincik18eylul.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/10/04/740092/icerikler/edincik-tarihi_1631247.html Erişim: 10.04.2017
ICOMOS, (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi.
Venedik Tüzüğü, 1964.
Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi

"Halk Bilgisi Haberleri", "Türk Folklor Araştırmaları", "Kaynak" Dergileri Bağlamında Bandırma ve Çevresinin Halkbilimi Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi

Berna Ayaz [1]

ÖZET

Türkiye'de halkbilimi ve halk edebiyatı araştırmaları tarihine bakıldığında folklorun anlaşılması, anlatılması, folklor ürünlerinin derlenmesi, bu alanda çalışanlara kılavuzluk ve kaynaklık etmesi bakımından büyük çoğunluğu halkevlerine bağlı olarak yayın yapan dergilerin yeri ve önemi oldukça büyüktür. Çalışmamıza kaynaklık edecek olan "Halk Bilgisi Haberleri", "Türk Folklor Araştırmaları", "Kaynak" dergileri de bu bağlamda önemli dergilerdendir. Yayınlandıkları dönem boyunca yurdun dört bir tarafından yapılan derlemeler yer almış, aynı zamanda folklorla ilgili dönemin önemli olaylarına da yer verilmiştir. Yapılan bu derlemelerin yer aldığı dergiler incelendiğinde Bandırma ve çevresiyle ilgili bilgilerin de yer aldığı tespit edilmiştir. Bandırma ve çevresiyle ilgili bilgilerin bu dergilerde yer alması Bandırma ve çevresinin kültür tarihimiz açısından önemini de ortaya koymaktadır. Bu çalışmada söz konusu dergiler çerçevesinde Bandırma ve çevresinin folklor bağlamındaki yeri ve önemi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bandırma, Türk Folklor Araştırmaları, Kaynak, Halk Bilgisi Haberleri, dergi, halkbilimi.

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bandırma/Balıkesir, bayaz@bandirma.edu.tr, Balıkesir, Türkiye.

"Halk Bilgisi Haberleri", "Türk Folklor Araştırmaları", "Kaynak" Magazines in the Context of Bandırma and its Surrounding in the Folklore Research

Berna Ayaz [1]

ABSTRACT
When we look at the history of folklore and folk literature, folklore understanding in Turkey, depending on the location of the magazine published the center and the source of the vast majority of people working in this area and explain the importance, folklore collection is quite large. "Halk Bilgisi Haberleri", "Türk Folklor Araştırmaları" and "Kaynak" journals which will be the source of our study are important journals in this context. In the period they were published, examinations were made from all over the country and important events related to folklore of the period took place. When the journals containing these reviews were examined, it was found that there was information about Bandırma and its surroundings. The fact that information about Bandırma and its around is included in these journals reveals the importance of Bandırma and its environs for our cultural history. In this study, the place and importance of Bandırma and its surroundings in the context of folklore will be evaluated in the context of these journals.

Key words: Bandirma, Türk Folklor Araştırmaları, Kaynak, Halk Bilgisi Haberleri, journals, folklore.

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bandırma/Balıkesir, bayaz@bandirma.edu.tr, Balıkesir, Türkiye.

GİRİŞ

Türk folklor araştırmalarının gelişim devreleri Dursun Yıldırım tarafından 1839-1908 arası örtülü devre, 1908-1920 Türkçü devre, 1920-1938 arası sentezci devre, 1939-1966 arası dergici devre ve 1966'dan bu güne kadar ise bilimci devre olarak sınıflandırılmıştır (Yıldırım, 1991: 13). Bizim de çalışmamıza konu olan bu dergiler Yıldırım'ın da ifadesiyle Türk folklor için bir anlamda mektep vazifesi görmüştür.

Türk folklorunun gelişimine bakıldığında Ziya Gökalp'ın ilke ve görüşleri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Gökalp'ın kendi ifadesiyle "halk medeniyeti"ne yöneliş folklor araştırmalarının ana temelini oluşturmuştur. Avrupa başta olmak üzere Batı medeniyetinde ulus kavramının ortaya çıkışı II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren aydınlar tarafından da benimsenmiş ve Türklük bilincinin ortaya çıkarılmasında temel kavram olarak kabul edilmiştir. Buradaki temel amaçlardan bir tanesi de Türklük bilincini ortaya çıkararak Türk Devleti'ni yeniden ayağa kaldırmaktır (Aça, 2008: 10). Bir tarih ve kimliğe sahip olmakla beraber bu tarihin ve kimliğin bilincine de sahip olmak, varlık nedenini bilmek, yaşanılan toprak içerisinde bireylerin kendilerini anlamlandırmaları açısından önem arz etmektedir.

Gökalp'ın Türkçülük ve halk medeniyeti hakkındaki görüşleri de Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün de dikkatini çekmiş ve devletin kültür politakalarını bu düşünceler çerçevesinde belirlemiştir. Milli Mücadele'nin başarıyla kazanılmasından sonra Türkçü ve halkçı düşünce 1927 yılında "Anadolu Halk Bilgisi Derneği"ni kurmuştur. 1932'de ise Türk Ocağı'nın yerini alan Halkevleri gelmiştir. Halkevlerinin başlangıçtaki kuruluş amacı halkın her alanda ve hızlı bir şekilde eğitilmesidir. Halkevlerinin halkbilimi ve halk edebiyatı çalışmalarına en önemli katkısı çıkarmış olduğu dergilerdir. Halkevlerinin çıkarmış olduğu dergilerin 1933-1950 yılları arasında düzenli şekilde yayınlanmasına özen gösterilmiştir.

Bu bağlamda çalışmamıza da konu olan ilk adı Anadolu Halk Bilgisi Derneği sonra ise Türk Halk Bilgisi Derneği olarak adı değişen derneğin çıkarmış olduğu "Halk Bilgisi Mecmuası" ve "Halk Bilgisi Haberleri" dergileri folklor araştırmaları tarihimiz açısından önem arz etmektedir. Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Ülkü dergisinden sonra ulusal anlamda halkevleri tarafından yayınlanan en önemli ikinci dergi olmuştur. Halkevlerinin çeşitli illerde yer alan şubelerinin yayınlandığı dergiler de bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmamıza kaynaklık eden "Kaynak" dergisi de Balıkesir Halkevi tarafından çıkarılmıştır. Balıkesir merkez ve ilçeleri hakkında genel ve mahalli konuların yanında folklorla ilgili konular hakkında da pek çok bilgiye rastlanmaktadır.

Türkiye'de halkbilimi çalışmaları tarihi bağlamında en önemli dergilerden biri de Türk Folklor Araştırmaları Dergisidir. Yayın hayatı boyunca 8905 sayfalık bilgi birikimini toplayan dergi de Bandırma ve çevresi hakkında halk edebiyatına ait malzemeleri konu edinmiştir.

Bu çalışmada halkbilimi araştırmalarında önemli yeri olan üç dergi çerçevesinde Bandırma ve çevresi hakkında yer alan yazılar değerlendirmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda yer alan bilgilerden bazıları günümüzde tamamen unutulmuştur. Bu yazıdaki amaç gerek halkevleri gerekse dernekler tarafından çıkarılan dergilerin halk kültürüne, Gökalp'ın deyimiyle "halk medeniyeti"ne verdikleri önemi belirterek Bandırma ve çevresinin bu dergiler içerisindeki yerine ışık tutmaktır. Bu bağlamda konuya geçmeden önce çalışmamıza konu olacak dergiler hakkında kısaca bilgi verilecektir. Halk kültürüne ait bilgi, belge, maddi kültür ürünlerinin sistematik bir şekilde kayıt altına alınmasının gerekliliği çalışmanın sonucunda karşılacağımız diğer önemli bir husus olacaktır.

Halk Bilgisi Haberleri

1 Kasım 1927 tarihinde Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu öncülüğünde Ankara'da kurulan Anadolu Halk Bilgisi Derneği folklor çalışmalarının bir kurum tarafından yönetilmesi ihtiyaç ve amacıyla kurulmuştur. Diyarbakır

milletvekili İshak Refet (Işıtman) ve öğretmen İhsan Mahvi de derneğin kuruluşunda yer alan etkin isimlerdendir. Derneğin tüzüğüne bakıldığında *"Türk folklor ve kültürüne dair tetkiklerde bulunmak, mecmua, gazete ve kitap neşretmek, konferanslar, müsamereler ve seyahatler tertibiyle mümessillikler ihdas ve encümenler teşkil eylemek, diğer bazı cemiyetlerle münasebetlere girişmek…"* (Ülkütaşır 1973: 38) gibi bulunduğu dönem itibariyle önem arz eden amaçlar içerdiği görülmektedir.

18 Mart 1928'de adını "Türk Halk Bilgisi Derneği" olarak değiştiren derneğin çalışmalarını daha kapsamlı hale getirmek için başta İstanbul olmak üzere Balıkesir, Bursa, Erzurum, Konya, Muğla, Isparta gibi pek çok ilde şube açmıştır. Derneğin yayınlamış olduğu ilk eser "Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber" isimli kitaptır. Bu eser halkbilimi çalışmalarının bilimsel bir zemine bağlı olarak yapılması bakımından önem arz etmektedir. Anadolu coğrafyasında folklora dair araştırma yapan ve yapacak olanlara bilimsel bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemiştir. Bunun dışında "Halk Bilgisi Mecmuası", "Seçme Halk Şiirleri", "Seçme Memleket Şiirleri" isimli eserleri de yayınlamıştır. Dernek, 1929 ve 1931 yıllarında iki derleme gezisi de düzenlemiştir. Bu geziler sırasında Balıkesir ve ilçelerinde de araştırma yapılmıştır. Dernek 1932 yılında tüm kültür kuruluşları gibi halkevleri bünyesine katılmıştır. Yukarıda ismi geçen "Halk Bilgisi Mecmuası" tek ciltlik bir dergidir. 1 Kasım 1929'dan itibaren 19 sayı olarak "Halk Bilgisi Haberleri" yayınlanmaya başlanmış, 19 sayıdan sonra ise derginin basımını İstanbul-Eminönü Halkevi sürdürmüştür. Dergi Kasım 1929-Şubat 1942 tarihleri arasında 124 sayı olarak yayınlanmış. 125. Sayı ise beş yıl sonra 1947'de yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra ise yayın hayatına devam edememiştir (Ülkütaşır 1973: 37-44). Yayınlandığı dönem boyunca folklor çalışmaları açısından en önemli, en zengin dergilerden biri olmuştur.

Türk Folklor Araştırmaları

Türk Halk Bilgisi Derneği 2 Eylül 1946'da aynı amaç ve adla yeniden kurulmuştur. Murat Uraz, Ord.Prof.Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Yusuf Ziya Demirci, M. Halit Bayrı, Ord.Prof.Dr. Süheyl Ünver, Orhan Tuna, İbrahim Kafesoğlu, Safa Şevket Erkün ve Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu yeni kurulan derneğin kurucularındandır. Dernek ilk olarak Halk Bilgisi Haberleri dergisini yeniden çıkarmaya başladı. 1951 yılında Türk Folklor Araştırmaları dergisi derneğin resmen yayın organı olur.

Dernek 31.10.1953 tarihinde olaganüstü bir genel kurul kararıyla adını Türk Folklor Derneği olarak değiştirir. Dernek, 1955 yılında İstişârî Türk Folklor Kongresini toplayarak folklor çalışmaları bakımından önemli bir organizasyon yapar. 1957-1961 yılları arasında Sadi Yaver Ataman'ın başkanlığında çalışmalarına devam eder. Derneğin en önemli çalışması Türk Folklor Araştırmaları dergisinin yayınlanması sağlamak olmuştur.

Türk Folklor Arastırmaları Dergisi Ağustos 1949-Ocak 1980 tarihleri arasında 366 sayı boyunca aralıksız her ay çıkarılmıştır. Dernek, 1979 yılında İhsan Hınçer'in ölümü üzerine genel kurulunu yapamadığından 1981 yılında kapanmıştır. İhsan Hınçer'in ölümünden sonra oğlu Türk Folklor Araştırmaları dergisini ekonomik nedenlerden ötürü sadece iki sayı yayınlanmıştır (Gündoğan, 2008: 2-3). Dergi metin neşri ve inceleme yazılarına yer vermiş ve halkbilimi araştırmalarının bir nevi kültür belleğini oluşturmuştur.

Kaynak

Balıkesir halkevinin yayın organı olan Kaynak dergisinin ilk sayısında 11.12.1933 tarihi yer almaktadır. Kaynak dergisinin amaçlarına bakıldığında; halkın anlayacağı bir dille cumhuriyetin ve inkılapların yayılması ve kökleşmesi yolunda yayımlar yapmak, Balıkesir ve çevresinde tarihsel araştırmalar yapmak, bunları yayın suretiyle tanıtmak ve bu suretle Balıkesir tarih belgelerini yayın alanına katmak, Balıkesir ve çevresinin yetiştirdiği büyüklerinin hayatlarını, eserlerini, değerlerini yayın sureti ile tanıtmak,Balıkesir ve çevresinde folklor ve köy incelemelerini ve daha başka yeri inceleme yazıları yayımlamak olduğu görülmektedir.

Kaynak dergisi halkevlerinin yayınladığı dergiler arasında yayın hayatını uzunca sürdürebilen dergilerden biridir. Toplamda 168 sayı yayınlanmış olan dergi, 1948 yılından itibaren 21 sayı boyunca

Yeni Seri olarak okuyucusuyla buluşmuştur. Halkevlerinin kapatılıp yeniden açılmasından sonra da 21 sayı yayınlanmış, 1967 tarihinde ise yalnızca 1 sayı çıkabilmiştir (Tekdurmaz, 2004: 86-89).

HALK BİLGİSİ HABERLERİ, TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI VE KAYNAK DERGİLERİNDE BANDIRMA VE ÇEVRESİ

Yukarıda kısaca bahsetmiş olduğumuz Halk Bilgisi Haberleri, Türk Folklor Araştırmaları ve Kaynak dergilerinin halkbilimi/folklor çalışmaları bakımından önemi büyüktür. Folklor araştırmaları çerçevesinde Anadolu kültürüne ait pek çok inanış, adet, gelenek, görenek, pratik, uygulama ve anlatı kayıt altına alınmıştır. Bu bağlamda önemli bir kültür hafızası görevi görmektedirler. Bandırma ve çevresiyle ilgili olarak ele alınan dergilerde de folklor örnekleri bulunmaktadır. Günümüzde bu bilgilerin bazılarının unutulduğu görülmektedir.

Türk Folklor Araştırmaları dergisinin Ağustos 1967 tarihli 217. Sayısında "Tuzakçı (Gönen-Balıkesir) Köyü Bilmeceleri" başlıklı bir yazı yayınlandığı görülmektedir. Halkbiliminin önemli isimlerinden Prof. Dr. Şükrü Elçin tarafından yapılan derleme çalışmasının yayınlandığı yazıda 69 adet bilmeceye yer verildiği görülmektedir. Bilmeceler cevaplarının baş harflerine göre sıralanarak verilmiştir. Yalnızca bir köyde 69 bilmecenin tespit edilmiş olması günümüz saha araştırmalarıyla karşılaştırıldığında oldukça yüksek bir rakamdır. Sözlü kültürün ve aktarımın o dönemki önemli bir göstergesidir.

Bir diğer yazı ise Halk Bilgisi Haberleri dergisinin 1940 tarihli 105. Sayısında "Hodala ve Bandırma" adıyla karşımıza çıkmaktadır. "Hodala sıra alemleri için yazdan saklanıp sureti mahsusada beslenen kaz ve hindilere verilen pişmiş hamurun adı. Bandırma ise sıra alemlerinde kaz ve hindinin iç yağından yapılan hususi bir börek" olarak tanımlanmıştır. Yazıdaki bilgilere göre Hodala kepekli undan yapılır. İlk önce ekmek unu yoğurulur. Birer pazı haline getirilir. Her bir pazı 6-7 santim boyunda 1,5 cm. civarında yuvarlatılarak saca konur ve çevrile çevrile pişirilir. Bu pişirme işleminden sonra Hodalayı yiyecek kaz ya da hindi için içinde güçlükle dönebileceği bir kümes yapılır. Kümeste başını çıkarıp su alabileceği ve hodala yiyebileceği kadar bir delik bırakılır. Bu şekilde hayvan 35-40 gün beslenir. Bu sürede kazlar 12-15 kiloya kadar çıkar. Günde altı defa Hodala verilir. Gün adedine göre 35-40 hodala verilir. Kesilmek üzere besiden çıkarılan kazın olgunluk derecesini anlamak için oklava testi yapılır. Yere bir oklava konur hayvan oklavadan atlayamazsa yeterince yağlanmış olduğu anlaşılır.

Bandırma ise börek adıdır. Yine yazıdan edindiğimiz bilgilere göre sıra alemlerinde yapılan bir yemektir. Bandırma yapmak için unun en iyi cinsinden yufka açılır. 15-20 yufka üst üste konur ve parçalar halinde kesilir. Bir yandan da yağ eritilir ve hamur parçaları bu yağın içinde kalır. Yağdan çıkarılan hamurların üzerine ceviz dökülür. Yazıdan öğrendiğimiz kadarıyla sıra alemlerinde bandırmanın yeri çok büyüktür. Bu börek olmadan sıra tertip edilemez.
Günümüzde Bandırma'da sıra alemleri artık yapılmamaktadır. Görüştüğümüz Bandırmalılar da Hodala ve Bandırma hakkında da bilgi sahibi değildir. Halk kültürünün güzel bir geleneği bu dergi vasıtasıyla kayıt altına alınmıştır.

Balıkesir Halkevine bağlı olarak çıkan Kaynak dergisinde ise Bandırma ve çevresi ile ilgili dört yazı bulunmaktadır. Bunlardan biri 1935 yılında M. Haşim adlı bir kişiye ait olan "Bandırma'da Akşam" başlıklı bir şiirdir.

1937 yılında derginin 48. Sayısında "Bandırma'da Bazı Halk İnanmaları" başlıklı Emin Güner'e ait bir yazı bulunmaktadır. Bu yazıdan edindiğimiz bilgilerden bazılarını paylaşmak gerekirse; "Bandırma'nın garbına düşen eski Yunan sitelerinden "Belkis" diye anılan bir şehir harabesi vardır. Burada eskiden kalma paralar olduğu söylenir. Bazı akşamlar aydınlık yaparak bu paralar oynar." "Bandırma'nın yakınında Kayacık köyünün yanında bir delikli taş vardır. Bu taştan geçenlerin mevcut hastalıkları geçer. Hasta şifa bulur." Bunun gibi uğur, nazar, bereket vb. konularla ilgili inanışlar yazıda yer almaktadır.

1933 yılında 10-11. Sayılarda Nuri Dündar tarafından kaleme alınan "Memleket Tetkikleri: Eski Manyas Harabeleri" başlıklı yazı da dikkat çekicidir. Dönemin kaymakamı Selahattin Beyle yapılan gezide öncelikle Göbel nahiyesine ve Eski Manyas köyüne gidildiği anlatılmaktadır. Caminin peykelerinde dinlenen ekip gelişigüzel duran üç büyük taş görür. Hemen taş üzerindeki mozaikleri resmederler. Köylüler bu taşların kaleden getirildiğini ve Bizans'a it olduğunu belirtirler. Cami inşaatında da kullanılan mermerlerin ve bu şekilde ters olarak kullanılan Yunanca bir kitabenin de yerini gösterirler. Köyün ihtiyar heyetiyle yapılan gezide büyük bir pınarla ve eski bir hamamla karşılaşırlar. Köyle pınarın ortasında 100 metre kadar yükseklikte kaleyi bulurlar. Yazıda kaleyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Çivili Dede tekkesinden bahsedilmektedir. Tekkenin 15 metre kuzeyinde ise bir türbeden bahsedilmektedir. Bu türbenin Çandarlı Halil Paşa'ya ait olduğu belirtilmektedir. Mezar taşlarından ve eski Bizans yerleşimine ait izlerden de yine yazıda bahsedilmektedir.

Derginin 1948 yılına ait 6. Sayısında Vehbi Evinç tarafından "Dertli Ova Manyas" başlıklı bir yazı kaleme alınmış ve döneme ait sorunlar kaleme alınmıştır.

SONUÇ

Halkevlerinin çıkarmış olduğu dergiler folklor araştırmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Bir anlamda kültür hafızamız olan bu dergiler içerisinde en uzun soluklu olan üç dergi çalışmamızın konusu olmuştur. Bu dergilerin içeriğinde Bandırma ve çevresinin izleri aranmış olup, 1930-1960'lı yıllar arasında Bandırma ve çevresinin gerek ekonomik gerekse kültürel varlığının dikkat çekici olduğu görülmektedir. O günün şartları içerisinde küçük bir ilçe olan Bandırma ve çevresinde bahsi geçen bazı yerler nahiye ve köy olarak adlandırılmıştır. Bildirimize konu olan yazılara baktığımızda kültürel, ekonomik, arkeolojik pek çok unsuru Bandırma ve çevresinin barındırdığı görülmektedir. Yeni kurulan devletin en temel anlayışından biri olan ulus ve millet bilincinin uyandırılması noktasında halkevlerinin ve şubelerinin temel amacı folklor çalışmalarına yönelmek olmuştur. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vilayetlerinde folklora dair ne varsa kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bandırma ve çevresinin de folklor çalışmaları bağlamındaki önemi bu kısa bir çalışmamız çerçevesinde kendini göstermiştir.

KAYNAKLAR

Açа, Mehmet. (2008). "Halk Bilgisi Haberleri" ve "İnan" Dergileri Bağlamında 1929-1949 Yılları Arası Halkbilimi ve Halk Edebiyatı Araştırmalarında Trabzon'un Yeri. Karadeniz, S. 1, s. 9-20.

Aça, Mustafa, vd. (2017). Halk Bilimi El Kitabı. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

Dündar, Nuri (1933). Memleket Tetkikleri, Eski Manyas Harabeleri, S. 10-11, s. 271-275.

Elçin, Şükrü (1967). Tuzakçı (Gönen-Balıkesir) Köyü Bilmeceleri, TFA, Y. 19, C. 11, S. 217, s. 4496-4497.

Evinç, Vehbi (1948). Dertli Ova Manyas, Yeni Seri S. 6, s. 16.

Gündoğan, Tülay (2008). Türk Folklor Araştırmaları Dergisi İndeksi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Güner, Emin (1937). Bandırma'da Bazı Halk İnanmaları. S. 48, s. 400.

Karabulut Turan, Ayşe (2013). Türk Halk Bilgisi Derneği Tarafından Yayımlanan Halk Bilgisi Haberleri Dergisi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 50, s. 143-149.

M. Haşim (1935). Bandırma'da Akşam. S. 33, s. 798.

Tekdurmaz, Başak (2004). Balıkesir Halkevi Çalışmaları ve Kaynak Dergisinin Sistematik İndeksi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ülkütaşır, M. Şakir (1973). Cumhuriyetle Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.

Yıldırım, Dursun (1991). Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri. Milli Folklor, C.2, S. 11, s. 13-21.

Yaşayan Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi: Bandırma İçin Bir Model Önerisi

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU [1]
Öğr. Gör. Özlem AYDOĞDU ATASOY [2]

ÖZET:

Kültür, var oluştan bu yana insanların yaşamını idame ettirmek için ürettiği somut ve soyut olan her şey; kültürel miras ise kültürün dinamik yapısı dikkate alındığında bir sonraki nesile aktarılan her şey olarak açıklanabilir. İnsan, içine doğduğu kültürel yapının özellikleri ile bir kimlik sahibi olur. Bu kimlik bireyi tanımlarken aynı zamanda da kendisi dışındakilerden farklılığını da belirler. İnsan, yapısı gereği kültürel kimliğini ve mirasını yaşama, yaşatma, sürdürebilme, koruma, aktarma eğilimindedir. Bunun yapılabilmesinin bir yolu da kültürel mirasın muhafaza edileceği kendine özgü ortamları bulmaktır. Bu ortamların başında da müzeler gelmektedir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de müze ve müzecilik kavramları zaman içerisinde değişime uğramış ve artık müzeler camekân (vitrin) arkası nesne sergilemekten çıkıp ziyaretçilerle birlikte interaktif şekilde deneyimlenen mekânlar haline gelmiştir. Ülkemizde sayıları her geçen gün artan yaşayan müzeler her yıl daha fazla ziyaretçi çekmekte bu da aynı zamanda o il/ilçe/yöre/bölge için turizm hareketliliği anlamına da gelmektedir.

2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen ve 2006 yılında da taraf devlet olarak maddelerini benimsediğimiz "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nde somut olmayan kültürel miras alanları; *sözlü gelenekler ve anlatımlar*, *gösteri sanatları*, *toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler*, *doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar* ve *el sanatları geleneği* olarak beş başlık altında toplanmıştır.

Bu çalışmada yapılmak istenen, Balıkesir'in nüfus yoğunluğu, gelişmişlik düzeyi, coğrafi konumu itibariyle il olmaya hazır bir ilçesi olan Bandırma'da kurulacak olan bir müzenin yukarıda sıralanan somut olmayan kültürel miras alanlarını ziyaretçilerine uygulamalı olarak deneyimletmesidir. Bir başka deyişle bu çalışmada, somut olmayan kültürel miras alanları bağlamında yaşayan bir müzeyi Bandırma özelinde bir model önerisi olarak sunmak ve bu modelin uygulama alanlarını belirlemek ana amaçtır.

Anahtar sözcükler: Kültür, Kültürel Miras, Somut Olmayan Kültürel Miras, Yaşayan Müze, Bandırma
JEL Kodu: L83, O22

[1] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi. Katar Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı, iearioglu@gmail.com
[2] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Erdek Meslek Yüksekokulu, oatasoy@bandirma.edu.tr

A Living Intangible Cultural Heritage Museum: The Suggestion of A Model for Bandırma

Assist. Prof. Dr. İbrahim Ethem ARIOĞLU [1]
Lecturer Özlem AYDOĞDU ATASOY [2]

ABSTRACT:

Culture can be defined as everything tangible or intangible which humans have produced to conduct their lives since the dawn of man and cultural heritage as what is conveyed to the next generation when the dynamic nature of culture is taken into account. Human gains an identity with the characteristics of the cultural structure which he is born in. While this identity defines the individual, it also determines the differences of others outside him at the same time. Human tends to live, sustain, maintain, protect and convey his cultural identity and heritage due to his nature. A way of doing this is to find the unique environments where cultural heritage can be conserved. Museums lead these environments.

As it happened around the world, the concepts of museum and museology have been subjected to changes in time, and today, museums have ceased exhibiting objects behind showcases and turned into the places which are interactively experienced together with the visitors. The living museums, whose numbers rapidly increase with each passing day in our country, attracts more visitors every year, and this means tourism activity for that province/district/region/area at the same time.

In "The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage", which was enacted by UNESCO in 2003 and the articles of which we accepted as a state party in 2006, the intangible cultural heritage areas were categorized under five subjects as verbal traditions and narrations, performance arts, social practices, rituals and feasts, knowledge and applications about nature and universe and traditions of handcraft.

What is intended in this study is to have a museum to be established in Bandırma, which is a district of Balıkesir ready to become a province regarding its population density, development level and geographical location, provide an experience of the intangible cultural heritage areas, listed above, in practice. In other words, the main objective in this study is to provide the suggestion of a model of a living museum specifically for Bandırma with regard to the intangible cultural heritage areas and to specify the application areas of this model.

Keywords: Culture, Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage, Living Museum, Bandırma
JEL Code: L83, O22

[1] Ankara Yıldırım Beyazıt University, Humanities and Social Sciences Faculty, Qatar University, iearioglu@gmail.com
[2] Bandırma Onyedi Eylül University, Erdek Vacational School, oatasoy@bandirma.edu.tr

MÜZE VE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS İLİŞKİSİ

Müze genel anlamda, *kültürel birikimlerin saklandığı, depolandığı, sergilendiği yerlerdir*. (Karabulut, 2004:198) *Geçmişin kültür değerlerini belirli bir düzen içerisinde korumak ve sergilemek için oluşturulan açık ve kapalı ortamlara* (Artun, 2004:147) denilen müze Türk Dil Kurumuna göre; *sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer veya yapı* (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. Bilime, sanata ve sosyal yaşama yönelik çeşitli amaçlar taşıyan, toplumun gelişmesi ve eğitilmesi için vazgeçilmez olan müzeler; devletler, kurumlar hatta kişiler tarafından kurulup geliştirilebilir. (Artun, 2004:147) Ülkemizde kamuya bağlı olarak faaliyet gösteren müzelerin bağlı olduğu birim T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olup adı geçen Müdürlüğün resmi web sayfasında ise müze kavramı; *uygarlık tarihine ait her türlü objenin, bilimsel kurallar altında sergilenerek, halkın beğeni ve kültürel birikimini zenginleştiren, araştırmacıların çalışmalarını kolaylaştırıcı ve geliştirici tarihi verilerin gelecek kuşaklara aktarıldığı mekânlar* olarak ifade edilmektedir. 01 Eylül 2019 tarihi itibariyle anılan Genel Müdürlüğüne bağlı 205 müze ve 143 düzenlenmiş ören yeri olmak üzere, ziyaret edilebilir 348 ünite aynı zamanda birer eğitim ve bilim kurumu olarak hizmet vermektedir. (https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html)

Uluslararası Müze Konseyi (ICOM) müzeyi 2002 yılında, *"Ticari amaçlar dışında kurulmuş, toplumun hizmetinde ve toplumun gelişmesine katkıda bulunan, halka açık, insanların çevrelerindeki maddi olguları, eğitim ve eğlence, araştırma ve eğlence amaçlı olarak toplayan, muhafaza eden, sergileyen ve açıklayan bir kuruluştur."* (Ekici, 2004: 60) şeklinde tanımlamıştır. Ancak zaman içerisinde bu tanım müze kavramını tanımlamaya yetmemiş, somut olmayan kültürel mirasın korunmasının sağlanmasında yetersiz kaldığı ICOM tarafından da fark edilerek müzenin tanımına 2007 yılında somut olmayan miras terimi de eklenmiştir. (Tekin, 2017:158) Bu eklenti ile birlikte müze, ICOM tarafından *"insan ve yaşadığı çevrenin somut ve somut olmayan mirasını inceleme, eğitim ve zevk alma amacıyla toplayan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, toplumun ve gelişiminin hizmetinde, halka açık, kar düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurum."*(Özkasım, 2015: 10) olarak ifade edilmiş olsa da ICOM'un resmi web sayfası olan https://icomturkey.org 'un ICOM Tüzüğü'nün 3. Maddesinin 1. Kısmına göre Müze, *"toplumun ve onun gelişiminin hizmetinde, kamuya açık, eğitim, çalışma ve haz amacıyla insanlığın ve etrafındakilerin somut ve soyut mirasını toplayan, muhafaza eden, araştıran, ileten ve sergileyen, kar amacı gütmeyen kalıcı bir kuruluştur."* şeklinde açıklanmıştır. Müzenin yüzyıllardır gelen somut nesnelere yönelik toplama anlayışını genişleten; müzeyi toplumun ve gelişiminin hizmetinde bir kurum olarak ele alan bu tanım günümüz müzecilik anlayışını yansıtmaktadır. Müzelerin böyle bir anlayışı benimsemeleri yüzyıllar almış, müze ve müzecilik kavramları başlangıcından günümüze sürekli değişim ve gelişim göstermiştir. (Özkasım, 2015: 10)

Diğer yandan, somut olmayan kültürel miras kavram olarak, UNESCO'ya üye devletler tarafından 2003 yılından itibaren kabul edilmeye başlanan bir sözleşme olan "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"ne 2006 yılında Sözleşmeye taraf devlet olmamız ile birlikte ülkemiz gündemine hızlı bir giriş yapmış ve somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, yaşanması, yaşatılması, korunması, müzelenmesi, gelecek kuşaklara aktarılması gibi konuları kapsayan bu Sözleşme, özellikle bu alanda çalışan kamu kurum/kuruluşlarının, yerel idarelerin, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin, araştırmacıların, eğitimcilerin, vb. dikkatini bu konuya çekmeye başlamıştır. Bu Sözleşme'nin asıl amacı; bütün dünyada yaşatılmakta olan halk bilgisi yaratmaları, bilgi ve sanatsal ifadeleri yaşatmada kullanılacak uluslararası bir çerçeve oluşturmaktır. (Ekici, 2004: 57)
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin 2. Maddesine göre somut olmayan kültürel miras alanları; *sözlü gelenekler ve anlatımlar*, *gösteri sanatları*, *toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler*, *doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar* ve *el sanatları* olarak belirlenmiştir. (https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf) Sözleşmede üzerinde asıl durulan konu ise bu

mirasın korunmasıdır. Korumanın yapılacağı mekânların başında da müzeler gelmekte olup korumanın yapılacağı en etkili yolun ise bu mirası birebir yaşamak ve yaşatmak olduğu düşünülmektedir.

Müzelerin önemine bir atıf da Sözleşmenin 13. Maddesinde "Diğer Koruma Önlemleri" başlığı altında yer almaktadır. Bu maddede, "*Somut olmayan kültürel mirasın işlevinin değer kazanması yönünde politikalar benimsemek, koruma konusunda yetkili kurum/kuruluşlar belirlemek ya da kurmak, somut olmayan kültürel mirasın etkili bir biçimde korunması için bilimsel, teknik ve sanatsal incelemeleri ve araştırmaya ilişkin yöntembilimini özendirmek, somut olmayan kültürel mirasa ulaşılmasını güvence altına almak, dokümantasyon merkezleri kurmak"* ifadeleri yer almaktadır. (https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf) Bu maddede yer alan somut olmayan kültürel mirasın korunması için yetkili kuruluşlar kurmak ya da belirlemek ifadesine müzeleri de dâhil etmek doğru olacaktır. (Tekin, 2017:160)

Müzeciliğin temel amacı aslında sergilenen objelerin ziyaret edilmesi olsa da ziyaretle kastedilen aslında eğitim ve kültür aktarımıdır. (Oğuz, 2002: 49) Eker'e göre de kültürel değerlerin yaratılmasında en tabii ve etkili metot eğlence unsurunun kullanılmasıdır. (Eker, 1999: 62) Bu da bizlere bir eğitim ve kültür aktarım aracı olan müzelerde eğlence unsurunun kullanılmasının somut olmayan kültürel mirası yaşama, yaşatma, koruma ve aktarmada son derece önem arz ettiğini göstermektedir.

Şunu da unutmamak gerekir ki, somut olmayan bir konunun müzeleştirilmesi için mümkün olduğu ölçüde somut olan kültür eşyalarına da ihtiyaç vardır. (Türkoğlu, 2004: 34) Bu nedenle kurulması önerilen müzede somut ve somut olmayan mirası birlikte kullanmak gerekmektedir. Müzede kullanılacak olan etnografik eserler Bandırma'da ikamet eden kişilerden bağış yoluyla toplanabilir.

Bu çalışmanın amacı da Balıkesir/Bandırma ilçesinde yaşayan bir müze kurulmasını öneri olarak sunarak yukarıda sıralanan somut olmayan kültürel miras alanlarını ilçe özelinde korumak ve gelecek nesillere aktarmaktır.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin 2. maddesinde; *"toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar"* biçiminde tanımlanmaktadır. (Atasoy, 2013: 538-539)
Somut olmayan kültürel miras alanlarının neleri kapsadığı ise aşağıda detaylı olarak verilmektedir:

2.1. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar:
-Mitler,
-Destanlar,
-Efsaneler,
-Halk hikâyeleri,
-Masallar,
-Bilmeceler,
-Halk şiiri,
-Ağıtlar,
-Ninniler,
-Atasözü-deyimler,
-Fıkralar,
-Âşıklık geleneği, vb. sözlü gelenekler ve anlatımlar alanına girmektedir.

2.2. Gösteri Sanatları
Gösteri Sanatları aşağıdaki alanları kapsamaktadır:

-Geleneksel tiyatro (gölge oyunu, kukla, meddah, orta oyunu, köy seyirlik oyunları gibi),
-Halk oyunları,
-Halk müziği (icra geleneği, müzik aletleri),
-Çocuk oyunları,
-Geleneksel halk sporları.

2.3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler:
-Doğum,
-Sünnet,
-Çocukluk çağı (kırklama, tuzlama, diş hediği/buğdayı, ad verme, süt kardeşliği, beşik kertikliği/kertmesi gibi),
-Askere uğurlama,
-Evlenme gelenekleri (kız isteme, söz kesme, nişan, kına gecesi, düğün, gelin alma, gelin hamamı, damat tıraşı, çeyiz, duvak gibi),
-Ölüm gelenekleri (Ölü helvası, taziye, mevlit, özel günler) [üçü, yedisi, kırkı, elliikisi, yıl dönümü gibi]
-Mevsimlik bayramlar (Hıdırellez, Nevruz gibi),
-Kirvelik, Ahiretlik, Bacılık-kardeşlik, Süt kardeşliği, Beşik kertikliği gibi akrabalıklar,
-Dinsel içerikli ritüeller (sema, semah gösterileri gibi),
-Yöresel kıyafetler,
-Festivaller, şenlikler,
-Sıra geceleri, vb. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler alanına dâhil edilmektedir.

2.4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar:
Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalara örnek olarak;
-Halk hekimliği,
-Halk baytarlığı,
-Halk takvimi,
-Halk meteorolojisi,
-Halk matematiği,
-Halk mimarisi,
-Halk inanışları,
-Halk ekonomisi, (ekip, biçme, hayvancılık)
-Halk mutfağı (yöresel ve törensel yemekler [Aşure, Keşkek gibi] verilebilir.

2.5. El Sanatları Geleneği:
Bu alan, usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenilen ve seri üretime dayanmayan dokumacılık, ağaç işleri, bakırcılık, demircilik, ahşap oymacılığı, çömlekçilik, yorgancılık, semercilik, telkâri, ebru, hat, tezhip vb. sanatları ve geleneksel meslekleri içerir.

BALIKESİR/BANDIRMA İLÇESİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Balıkesir ilinin il olmaya aday en büyük ilçelerinden birisi de Bandırma'dır. İlçenin nüfusu yaklaşık olarak 155 bindir. Tarih içerisinde, Frigler, Lidyalılar, Mysialılar, Traklar, Persler, Makedonlar, Roma ve Bizanslıların egemenliğinde kalan Bandırma 12. yüzyılın sonlarında Selçuklularla birlikte Türk egemenliğine geçmiştir. İlçeye 1876-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda, Kırım ve Romanya'dan göç eden Tatarların yerleştirilmesi, şehirde bir canlanma ve nüfus artışına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonrası Bandırma, 1878 yılında Karesi Sancağına (Balıkesir) bağlı bir ilçe merkezi haline getirilmiştir. (http://www.balikesir.com.tr/tr/ilceler/bandirma)

İlçe coğrafi konum olarak önemli bir jeopolitik konumdadır. Balıkesir ilinin diğer ilçeleri olan Erdek, Gönen ve Manyas ile sınır; ayrıca Balıkesir, Bursa, Çanakkale ve hatta İzmir ve İstanbul gibi büyük illere de yakın mesafede bulunmaktadır.

BANDIRMA YAŞAYAN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS MÜZESİ MODELİ

Ülkemizin kültürel çeşitlilik açısından oldukça zengin olduğu ve başta küreselleşme olmak üzere pek çok nedenle çoğu kültür mirasımızın kaybolmuş/kaybolmaya aday olduğu düşünüldüğünde "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapan ve bu medeniyetlerden kendine has birçok kültürel değeri (maddi-manevi) miras olarak kalan ilçede kurulması önerilen yaşayan bir müzenin ivedilikle kurulmasının başta Bandırma ilçesinin kültürel mirasının korunması, ilçenin bilinmesi-tanınması, ilçede turizm hareketliliğinin artması ve dolayısıyla ilçenin ekonomik yönden gelişmesi için önemli olduğu düşünülmektedir.

Şunu da belirtmekte fayda görülmektedir; İlçede kurulması önerilen yaşayan kültür müzesinde öncelikli olarak yapılması gereken Bandırma, çevresi ve Marmara Bölgesi'nin örf, adet, gelenek ve göreneklerini yansıtan kültürel değerlerin müzede yer almasına ağırlık verilmesidir. Çünkü her bir il/ilçe/bölge/yöre ve hatta köyde bile her hangi bir kültürel değer farklı şekillerde yaşatılabilir. Bunun bilincinde olarak, önerilen müzede ayrıca ülkemizin ortak değerleri olarak sayılabilecek unsurlara da yer verilmiştir.

Müze çalışanlarının ise mümkün olduğunca üniversitelerin sanat tarihi, arkeoloji, müze yönetimi, halk kültürü, Türk dili ve edebiyatı gibi bölümlerinden mezun olan kişilerden seçilmeleri, tam zamanlı ve daimi statüde istihdam edilmeleri yerinde olacaktır. Müzedeki işlere yardımcı olmak üzere yarı zamanlı çalışacak kişilerin ise kültür ve sanat alanlarına ilgi duyan kişilerden seçilmesi müzenin işlerliliği açısından önemlidir. Ayrıca, üniversitelerin ilgili bölümlerinde okumakta olan öğrencilerin staj eğitimlerini bu müzede almaları sağlanabilir.

Çalışmamızda, Bandırma'da kurulması önerilen yaşayan müze önerisi yukarıda sıralanan somut olmayan kültürel miras alanları bağlamında ele alınmıştır.

Bir model olarak kuruması önerilen Bandırma Yaşayan Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin özellikle Bandırma ve çevresine ait somut olmayan kültürel miras değerlerini Sözleşme'de yer alan beş alan üzerinden oluşturulması planlanmaktadır. Müzede bu alanlar altında neler yapılabileceği örnek uygulamalarla aşağıda açıklanmaktadır:

Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar:
Müzede ses sistemi üzerinden Bandırma ve çevresine ait ait türküler çalınabilir.
Müzede Türk destanları dönemine uygun ortam ve giyim-kuşam-aksesuar kullanılarak belli tarihlerde sergilenebilir. Bunun için müzenin açık alanları kullanılabilir.
Müzede bir oda "Masal Odası" olarak düzenlenebilir. Bu odada tercihen masal anlatıcı bir teyze günün belli saatlerinde müzeye gelen ziyaretçilere masal anlatabilir. Bu özellikle çocukların büyük ilgisini çekecektir.
Müzede geleneksel halk hikâyeleri anlatma yarışmaları düzenlenebilir.
Müzedeki bebek bakım odasında Türkçe ninniler çalınabilir.
Ziyaretçilere güldüren, güldürürken de düşündüren fıkralar anlatılabilir.
Duvarlara bilmeceler asılabilir.
Müzeye ayın belli günlerinde yöresel bir âşık getirtilip sanatını icra etmesi sağlanabilir. Yine aynı şekilde iki âşık getirtilip âşık atışması yaptırılabilir.
Ülkemize mal olmuş yaşayan/vefat etmiş âşıklarımızı anma adına doğum ve ölüm yıldönümlerinde eserleri gün boyu ses sistemi üzerinden dinletilebilir.

Müzede belirlenen bir günde sıra gecesi düzenlenebilir.

Gösteri Sanatları
Müzeye kukla yapım ustası getirilebilir. Konuklara da kukla yapım imkânı verilebilir.
Ziyaretçilere Karagöz-Hacivat gösterileri sunulabilir. Bu gösterilerde ziyaretçiler de aktif olarak yer alabilir.
Meddahlık geleneği örnekleri meddahlar tarafından canlı bir biçimde icra edilebilir.
Köy seyirlik oyunları sergilenip bu oyunlarda müzeye gelenlere de roller verilebilir.
Müzede yörelere ait halk oyunları belirlenen bir sıralama dâhilinde belli aralıklarla müzede oynanabilir ve gelenlere de öğretilebilir.
Yöreye ait halk çalgıları sergilenebilir.
Müze ziyaretçilerine herhangi bir müzik aletinin çalınması deneyimletilebilir. (bağlama, davul, zurna, gibi)
Bölgedeki kadın ve erkek oyunları tespit edilip, bu oyunlar müzede canlandırılabilir.
Çocuk misafirlere çocuk oyunları (yakan top, sek sek, körebe, istop, ip atlama, vb.) öğretilip oynattırılabilir.
Ziyaretçilere müzenin imkânları dâhilinde cirit, okçuluk ve yağlı güreş gibi geleneksel halk sporları izlettirilip, yaptırılabilir.
Müze görevlileri yöresel kıyafetler giyebilirler.

Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler:
Müzede belirli günlerde Bandırma gelenek-görenek, örf-adetlerine uygun olarak kına gecesi düzenlenebilir.
Bandırma gelenek-görenek, örf-adetlerine uygun olan eşyalarla donatılmış bir çeyiz odası hazırlanabilir.
Sünnet ritüelini göstermek üzere bir sünnet odası hazırlanabilir.
Müzede bir Bandırma düğünü canlandırılabilir.
Asker uğurlama töreni yapılabilir.
Hıdırellez ve Nevruz gibi mevsimlik bayramlar müzede Bandırmalılar ile birlikte kutlanabilir.
Müzede sema ve semah gösterileri düzenlenebilir.
Müzede zeytinciliği vurgulamak adına "Zeytin ve Zeytinyağı Festivali" düzenlenebilir.

Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar:
Müzenin iç ve dış dekoru Bandırma geleneksel mimarisinden esinlenerek yapılabilir.
Müzede gelin odası (yatak odası), baş oda (salon), mutfak, banyo gibi yapılar Bandırma mimarisine uygun olarak; yapıların içerisinde kullanılan araç-gereçler ise yörede kullanılan etnografik eserler kullanılarak oluşturulabilir.
Müzede bir etkinlik olarak yöresel yemek yarışması düzenlenebilir.
Müzede her ayın belli bir günü yöresel yemek günü olarak ilan edilebilir.
Aşure ayında müzeye gelenlerle birlikte aşure yapılıp yenebilir.
Bandırma ve çevresinde de törensel bir yemek olarak bilinen Keşkek belirli zamanlarda müzeye gelen ziyaretçilerle birlikte yapılıp yenebilir.
Ziyaretçilere müzeye ilk girişlerinde ve çıkışlarında nazar boncuğu hediye edilebilir.
Müze bahçesine dilek ağacı konabilir.
Müzede ayın belli bir günü Türk kahvesi günü olarak ilan edilebilir.
Müzede konuklarla birlikte pişmaniye yapılıp yenebilir.
Konuklara müze ziyaretleri sırasında Türk lokumu ikram edilebilir.
Ziyaretçilere içecek olarak şerbet tattırılabilir.
Değişik tatlardaki macunlar müzeye gelenlere yiyecek olarak sunulabilir.
Müzede belirli günlerde yöresel ürünler pazarı açılabilir.

El Sanatları Geleneği:

Bandırma'da zaman içerisinde kaybolmuş bir el sanatı olan yorgancılığı yaşatmak ve korumak adına müzenin değişik yerlerine bu yorganlardan serilebilir.
Müzeye bir yorgan ustası davet edilerek yorgan yapımı gelen konuklara anlatılabilir.
Bandırma çevresine (Balıkesir/Gönen ilçesi) ait bir el sanatı olan iğne oyacılığını ne olduğu ve nasıl yapıldığı müzeye gelen konuklara anlatılabilir.
Müzenin bir bölümünde iğne oyası kullanılarak yapılan ürünler sergilenebilir.
Herhangi bir el sanatımız (cam üfleme, ebru, çini boyama, çömlek yapımı, hat, vb.) ustası tarafından anlatılıp konuklara da deneyimletilebilir.
Müzede gelen konuklara ikram edilecek şeylerin hepsi çini işlemeli tabaklarda servis edilebilir.

Diğer Öneriler

Müzede dini bayramlara denk gelen günlerde bir takım etkinlikler yapılabilir. Örneğin; Ramazan bayramında müzeye gelen konuklara şeker, lokum veya tatlı ikram edilebilir.
Milli bayramlara denk gelen günlerde ise barkovizyon gösterisi olarak günün anlam ve önemini anlatan film ve sunumlar izletilebilir.
Müzenin uygun bir alanı eski bir köy odası (şark odası) olarak düzenlenebilir.
Bandırma ve çevresinde doğmuş, büyümüş, yaşamış olan önemli şahsiyetlerin maketleri, fotoğrafları, resimleri, heykelleri ve bu kişilerin eserleri ve/veya yaptıkları müzenin belli köşelerinde sergilenebilir.
Bandırma ve çevresine ait geleneksel kutlama ve organizasyonlar, yerel dernekler, vakıflar ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından müzede gerçekleştirilebilir.
Bandırma'daki ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin müzeyi ziyaret etmeleri sağlanarak milli değerlerimizi öğrenmelerine katkı sağlanabilir.
Müze sanal ortamda da yerini almalıdır.
Bandırma ve çevresine gelen misafirlerin müzeyi ziyaret etmelerini sağlama konusunda gerekli tanıtım ve bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

Şüphesiz yukarıda önerilen teklifler çoğaltılabilir. Biz burada sadece genel olarak bazı başlıkları vermeye çalıştık. Böyle bir müze kurulduğu takdirde yeni görüş ve öneriler de sunulabilir.

SONUÇ

Bir milletin inşasındaki en önemli yapı taşlarından birisi ve onu diğer toplumlardan ayıran belki de en önemli özelliği o milletin kültür yaratmalarıdır. Ancak, kültürel değerlerimiz günümüzde ne yazık ki başta küreselleşme olmak üzere, göçler, ekonomik yetersizlikler, çarpık kentleşme gibi nedenlerle icra edilememeye ve sonuç olarak da yok olmaya başlamışlardır. Aslında tam tersi bir yaklaşımla bu değerleri öncelikle yerelden, ulusala; ulusaldan da uluslararasına doğru taşımak kültürel mirasımızın tanınmasına, bilinmesine vesile olurken aynı zamanda da dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine de katkı sağlayacaktır. İşte bu nedenle UNESCO tarafından 1972 yılında somut, 2003 yılında da somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak atılan adımlar ülkemizde de bu konuyu daha fazla bilinir hale getirmiştir.
Belirli bir tarihi geçmişi olan ülkeler kendilerine ait maddi ve/veya manevi değerlerini müzelerde sergilemekte, bu yolla da bu eserlerini korumaktadırlar. Diğer bir deyişle, ister etnografik, ister arkeolojik, ister su altı olsun her tür somut veya somut olmayan mirasın korunabileceği ender yerlerin başında müzeler gelmektedir. Müzeler aynı zamanda geçmiş kültürel mirasın yaşatıldığı ve geleceğe aktarıldığı mekanlar olması yönüyle ayrıca önem taşımaktadır.
Bu nedenlerle, çalışmamızda Balıkesir ili Bandırma ilçesi ve çevresinin kültürel değerleri esas alınmak üzere ilçede başta üniversite olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, kalkınma ajansları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, vakıflar, dernekler, vb. desteğiyle yaşayan bir somut olmayan kültürel miras müzesinin kurulması teklif edilmektedir. Özellikle üniversite bünyesinde böyle

bir müzenin ve müze çalışmaları ile Bandırma çevresi somut olmayan kültrel miras çalışmalarını destekleyen bir merkezin kurulması önemlidir.
Bu müzenin önce Bandırma'da ve ardından da yaygınlaşarak diğer yerlerde uygulanmaya konmasının, unutulmaya yüz tutmuş olan kültürel değerlerimizin kalıcı hale getirilmesine ve gelecek nesillere aktarılmasına vesile olacağı açıktır.

KAYNAKÇA

Artun, Erman (2004). *"Köy Seyirlik Oyunları Kültürel Mirasının Müzelenmesi",* Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri, 04-06 Mart 2004, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Yayın No:2, Ankara: Başak Matbaacılık, ss.147-151.
Aydoğdu Atasoy, Özlem (2013), *"Somut Olmayan Kültürel Bir Miras Unsurumuz Olan Tören Keşkeği Geleneği; Dünü, Bugünü ve Yarını"*, VIII. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi (Kültürel Miras temalı), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 24-27 Ekim 2013, Eskişehir, ss.538-552.
Balıkesir Kent Portalı, http://www.balikesir.com.tr/tr/ilceler/bandirma (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2019)
Eker Öğüt, Gülin (1999). *"Küççe Düğünü'nün Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi"*, Milli Folklor Dergisi, Yıl: 11, Sayı 42, Yaz, ss.62-65.
Karabulut, Murat (2004). *"Türk Halk Müziği ve Çalgılarının Kültürel Turizm, Kültürel Miras Bağlamında Müzelerde Sergilenmesi Üzerine Bir Yaklaşım",* Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri, 04-06 Mart 2004, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Yayın No:2, Ankara: Başak Matbaacılık, ss.194-205.
Milletlerarası Müzeler Konseyi Türkiye Milli Komitesi, https://icomturkey.org (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2019)
Oğuz, Öcal (2002). Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi, Ankara: Akçağ Yayınları.
Özkasım, Hale (2015). *"Müze ve Müzecilik (Ünite 1)"*, Müzecilik ve Sergileme, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2958, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1913, 2. Baskı, Ankara: Saray Matbaacılık.
Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi 15 Ağustos 2019)
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html (Erişim Tarihi: 01 Eylül 2019)
Tekin, Gözde (2017). *"Dönüşen Müzecilik ve Müzede Öğrenme: Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi Örneği",* Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 214, Bahar/2017, ss.155-166.
Türkoğlu, Sabahattin (2004). *"Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesinde Genel Prensipler ve Bazı Uygulamalar",* Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri, 04-06 Mart 2004, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Yayın No:2, Ankara: Başak Matbaacılık, ss.31-35.
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf (Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2019)

Edebiyat

(Literature)

Manyaslı Mahmud ve A'cebü'l-üccâb Adlı Ansiklopedik Eseri

Doç. Dr. Osman ÜNLÜ [1]

ÖZET:

Kaynaklarda adı ve künyesi çok farklı şekillerde yer alan müellif, 15. yüzyılın ilk yarısında, II. Murad zamanında yaşamış âlimlerdendir. Müellif, Manyas'ta doğmuş, eğitimini Üsküp'te tamamlamıştır. Uzun bir süre Üsküp'te yaşayan yazar Edirne'de bir süre müderrislik yaptıktan sonra burada vefat etmiştir. Yazarın doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Müellifin iki önemli eseri vardır. Bunlardan ilki Sadi-i Şirazi'nin Gülistan adlı eserini Türkçeye yaptığı tercümedir.

A'cebü'l-üccâb ise genel olarak ansiklopedik bir mahiyettedir. Eser, üç "makale"ye ayrılmıştır. Bu makaleler de kendi içinde "fasl", "bab" ve "nev" gibi alt bölümlere ayrılmıştır. İlk makalede İslam hukukuna dair konular, ikinci makalede de matematikle ilgili konular yer almaktadır. Bu açıdan eser, Türkçedeki ilk matematik kitabı olma özelliğini taşımaktadır. Üçüncü makalede ise her türden bilgiye yer verilmiştir. Bunların arasında bitki ve hayvanların faydaları, bunlardan yapılan çeşitli ilaçlar, ay takvimi, burçlar, surelerin faziletleri ve ebced hesabı ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Manyaslı Mahmud, A'cebü'l-üccâb, ansiklopedik eser.

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, osm.unlu@hotmail.com

Manyasli Mahmud and His A'ceb al-uccâb Named Encyclopedic Work

Assoc. Prof. Dr. Osman ÜNLÜ [1]

ABSTRACT:

The author, whose name and tag is written in many different ways, is one of the scholars lived the time of II. Murad, In the first half of the 15th century. The author was born in Manyas and completed his education in Skopje. The author, who lived in Skopje for a long time, died in Edirne after working as a muderris for a while. The date of birth and death of the author is unknown. The author has two important works. The first of these is the translation of Sadi-i Şirazi's Gulistan into Turkish.

A'ceb al-uccâb generally has an encyclopedic content. The work is divided into three "makale". These "makale"s are divided into sub-sections such as "fasl", "bab" and "nev". The first makale deals with Islamic law and the second makale deals with mathematics. In this respect, the book is the first mathematics book in Turkish. The third makale includes all kinds of information. These include information on the benefits of plants and animals, the various medicines made from them, the lunar calendar, horoscopes, the virtues of the suras and the ebced calculation.

Keywords: Manyasli Mahmud, A'ceb al-uccâb, encyclopedic work.

[1] Bandirma Onyedi Eylul University Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, osm.unlu@hotmail.com

Giriş

Ansiklopediler hazırlandıkları devirlerdeki ilim, kültür, sanat ve teknik gibi çeşitli dalların tamamı veya belli bir bölümüyle ilgili şahıs, eser, coğrafi bölge ve müesseselerin tanıtımı veya kelime, kavram, olay ve konuların izahı gibi her türden bilgiye belli bir sistem içinde yer verirler[1]. Osmanlılarda ansiklopedik eserlerin ortaya çıkışı XV. yüzylın başlarındadır. Bu tür eserlerde özellikle günlük hayatta işe yarayabilecek her türlü bilgi verilmiş ve deyim yerindeyse günlük hayatın kolayca devam edebilmesi için çeşitli yollar gösterilmiştir. Bu türden ansklopedik eserlerin ilk örneklernden biri de Manyaslı Mahmud'un A'cebü'l-üccâb adlı eseridir.

Manyaslı Mahmud'un Hayatı ve Eserleri[2]

Gerek târihî ve biyografik kaynaklarda gerekse kendi eserlerinde Muhammed bin Kadi-i Manyas, Mahmud bin Kadi-î Mînasi'l-meşhûri bi-Mikyasoğlu, Mahmûd bin Kâdî-i Manyas el- meşhûrî bi-Manyasoğlu gibi birbirinden biraz farklı isimlerle kaydedilen Mahmud, daha çok Manyasoğlu lakabı ile şöhret bulmuştur. Mahmud'un, bu lakabı Manyas kadılığı ile meşhur olan babasının adına nisbetle almış olduğu düşünülebilir. Kaynaklarda, hayatı hakkında verilen bilgiler çok sınırlı olduğundan, hayatının birçok noktası yeteri kadar aydınlanmış değildir. Doğum tarihinin belli olmamasına karşılık, A'cebü'l-üccâb'da bulunan kendi ifadesinden Manyas'ta doğduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Üsküb'e gelen Manyasoğlu, ömrünün büyük bir kısmını burada geçirerek tahsilini ikmale çalışmıştır. Mecdî ondan bahsederken, devrinin üstün ilimleriyle uğraşıp hadis, fıkıh, kelâm, tefsir gibi dînî ilimlerde derin bir vukûfu olduğunu ve bu hususta akranlarından çok daha üstün bir seviyede bulunduğunu bildirmektedir. Üsküb'den Edirne'ye gelen ve orada müderrislik yapan Manyasoğlu'nun Edirne'ye ne zaman geldiği de belli değildir. Nihayet "Edirne'de müderris iken vefat eyledi", "Menâsıb-ı âriyetü'l-merâtıbdan mahmiyye-i Edirne'de bâzı medârise müderris olup ders ve ifâde üzere iken vefat eyledi" beyanlarından onun Edirne'de ders verirken vefat ettiği anlaşılmaktadır. Fakat yazarın ölüm tarihi bilinmemektedir.

Manyaslı Mahmud'un Öztürk'e göre bilinen dört eseri vardır **(Öztürk, 2017: 2-4)**. Bunlardan biri Gülistan tercümesidir. Yazar bu eseri ik farklı zamanda biri kısa ve mensur, diğeri ilavelerle genişletilmiş ve manzum olarak kaleme almıştır. Manyaslı Mahmud'un manzum tercümesi Mustafa Özkan tarafından yayımlanmıştır[3].

İkinci eser, A'cebü'l-üccâb'dır. Eserin farklı nüshalarında isminin değişik şekillerde geçmesine karşılık[4] aynı anlama gelmektedir: Acayiplerin En Acayibi. Klasik ansiklopedi tarzındaki metinde çeşitli konularla ilgili faydalı bilgiler verilmiştir. Eser 841/1438 yılında Üsküp'te telif edilip dönemin padişahı II. Murad'a sunulmuştur. A'cebü'l-üccâb, üç makale ve bu makalelerin altında fasıllardan oluşmuştur[5]. Eser üzerinde Ebru Silahşor Öztürk tarafından doktora, Zeynep Çubukcu tarafından da bir yüksek lisans çalışması hazırlanmıştır.

---

[1] Ansiklopedi türü ve tarihi gelişimi için bkz. Aykut, Ayhan (1991). "Ansiklopedi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C, 3, s. 217-227.

[2] Yazarın hayatı hakkındaki bilgiler Mustafa Özkan'ın farklı zamanlarda yayımladığı kitap, makale ve ansiklopedi maddesinde verdiği bilgilerden alınmıştır (Ayrıntılar için bkz. Kaynaklar).

[3] Özkan, Mustafa (1992). Mahmud bin Kadi-i Manyas Gülistan Tercümesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

[4] Eserin nüshalarında adının **A'cebü'l-Acâyib, Kitâb-ı A'cebü'l-Ucâb, İcâbü'l-İcâb, Kitâb-ı A'cebü'l-Acâyib gibi şekillerde geçtiği görülmektedir (Çubukcu, 2017: 4; Öztürk, 2017: 4)**

[5] Öztürk, eserin dört makaleden oluştuğunu belirtse de kendi tezinde de görüldüğü gibi eser üç makaleden oluşmaktadır. Yazar, inceleme kısmında üçüncü makalenin dördüncü babını eserin dördüncü makalesi olarak algılamıştır (Öztürk, 2017: 5-6). Bu algılamada temel alınan nüshanın fihrist sayfasında üç makalenin yanında bu babın da yer almasının rolünün olduğu düşünülmüştür (Öztürk, 2017:100).

Eserin çeşitli kütüphanelerde toplam on nüshası bulunmaktadır (Öztürk, 2017: 8-9). Öztürk, müellifin Hâşiye-i Şerh-i Akâid ile Kitâb-ı Garâib ve'l-acâyib adlı iki eserinin daha olduğunu tespit etmiştir. Ancak Kitâb-ı Garâib ve'l-acâyib'in bu çalışmaya konu olan A'cebü'l-üccâb'la hem isim hem de muhteva benzerliği dikkate alındığında bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

Birinci Makale

İlk makale ahkâm-ı şer'iyyeye dairdir. Dinî hükümler hakkında yazılan bu makale iki fasıldan oluşmaktadır. İlk fasılda İslam hukukuna dair meseleler yer alır. Burada Allah'ın birliği, onun varlığına ilişkin deliller, Hz. Muhammed'in peygamberliği, itikada dair soru ve cevaplar şeklinde çeşitli meseleler açıklanmıştır. Örneğin bir soruda Ramazan ayının son günü olduğu düşüncesiyle oruç tutan fakat güneş batmadan önce o günün bayram olduğunun anlaşılması üzerine durumun ne olacağına dair soru ve cevabı şöyledir:

Su'âl: Bir kişi ekindü namâzın kıldı. Oruç güniydi, dahı orucın yedi. Ebü Hanife ve Muhammed mezhebince keffâret vâcibdür, kazâ gerekdür, dediler. Ebû Yûsuf mezhebince bayram kutlu olsun dediler.
Cevâb: Ol gün Ramazân'un âhir günidür ki çok cemâ'at gün zevâle varmadın Ay'ı gördiler gündüzin[1] İmâm-ı A'zam katında ol gün Ramazân'dandur. İmâm Ebû Yûsuf[2] katında Şevvâl'dendür. (Öztürk, 2017: 112)

Yine bu fasılda bir insanın memleketinin "doğduğu yer mi yoksa doyduğu yer midir" anlamındaki bir soruya yazarın hayatına dair önemli bir ipucu mahiyetindeki şu sözlerle cevap verir:

Sual: Bir kişiye sordılar: Dârü'l-karâr Manyas şehrinden misin, yoksa dârü'l-feth Üsküb şehrinden misin? Eyitdi ki, İmâm-ı A'zam katında Manyas şehrindenem, İmâm Ebû Yûsuf katında Üsküb şehrindenem, dedi.
Cevab: Ol kişi Manyasoğlı gibi Manyas şehrinde toğmış ve Üsküb şehrinde tavattun kılmış, neşv ü nümâ bulmış. İmâm-ı A'zam mevlide i'tibâr eyler, İmâm Ebû Yûsuf menşe ve mavtına i'tibar eyler. (Öztürk, 2017: 113)

İkinci fasılda ise çeşitli faraziyeler üzerinde durulmuştur. İslam hukuku temelli bir bakış açısıyla günlük hayatta karşılaşılabilecek çeşitli durumlar, biraz da bilmece üslubuyla ele alınmıştır. İlk fasılda olduğu gibi burada da soru ve cevap şeklinde bir düzen vardır. İki kişinin nasıl bir durumda birbirinin amcası veya dayısı olduğunu açıklayan şu soru ve cevaplar buna güzel bir örnek teşkil eder:

Suâl: Ol eki kişi kimlerdür kim birbirisinün emmüsidür?
Cevâb: Eki kişi biribirisinün anasın aldı. Her birisinden oğlan oldı. Ol oğlanlar biribirinün emmüsidür.
Suâl: Ol kişiler kimlerdür kim biribirinün tayısıdur?
Cevâb: Ol kişidür ki biribirinün kızın aldı. Anlardan eki oğlan oldı. Ol oğlanlar biribirine tayı olur. (Öztürk, 2017: 117)

Daha karışık bir örnek de birbirinin hem dayısı hem de amcası olan iki kişi halidir. Bu durumu yazar şöyle izah eder:

Su'âl: Ol eki kişi kimlerdür ki biribirisinün hem tayısıdur ve hem dahı amûcasıdur?

[1] Tezde "kendüzin" olarak geçmektedir.
[2] Ebu Hanife (öl. 150/767) Hanefilik mezhebinin kurucusu olan büyük İslam âlimidir. Ebu Yusuf (öl. 182/798) ise Ebu Hanife'nin en önemli talebelerinden biridir.

Cevâb: Bir kişi ana bir ve ebi ayruk kız kardaşın, ebi bir anası ayruk er kardaşına verdi. Ekisinden bir oğlan toğdı. Ol eki kişi bu oğlanun hem tayısıdur ve hem amücasıdur. Eger ol kişi avrat ola bu oğlanun hem halası ve hem teyizesi olur. (Öztürk, 2017: 119)

İkinci Makale

Eserin ikinci kısmı olan ikinci makale ise matematikle ilgili konular hakkındadır. Bu makale de iki fasıldan oluşmaktadır. Bölümün ilk faslında sayıların basamakları, bunların nasıl adlandırılacağı gibi konulardan bahsedilmektedir. Yazarın bazı sayı adlandırmaları günümüzdekilerden farklıdır. Altı basamağa kadar olan sayıların adlandırılması günümüzde olduğu gibidir. Bundan daha büyük sayıları için daha farklı bir adlandırma vardır. Mesela bir milyon sayısı için "bin kez bin" ifadesi vardır. On milyon için "on bin kez bin", yüz milyon için de "yüz bin kez bin" isimlendirmesi yapılmıştır.

Makalenin ikinci faslında hesap ilminin incelikleri yer alır. Bu fasılda bazı matematik problemleri ve nasıl çözülecekleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bunlardan biri şöyledir: Bir havuza üç musluktan su akmaktadır. Birinci musluk bir günde, ikinci musluk iki günde üçüncü musluk da üç günde havuzu doldurur. Bütün musluklar birden açılırsa havuz kaç günde dolar?

Suâl: Bir havz vardur. Üç lüleden içine su dökilür. Bir lüle bir günde toldurur ve bir lüle eki günde ve bir lüle üç günde. Mecmû'ı lüleler bir yerden aksa ne-mikdarda toldurur?
Cevâb: Bir 'aded bulgıl kim anun hem nısfı ve hem sülüsi ola. Altı gibi sülüs ve nısfı anıldı. Pes ol bir güne altı algıl ve eki güne anun nısfın algıl kim üçdür ve üç güne sülüsin algıl kim ekidür. Pes bu mecmû'ını cem' eyle. On bir olur. Dahı mahrec kim altıdur. Kısmet eyle, altı cüz hâsıl olur. On bir cüzden bir günden ve ol altı cüz mikdârında havz tolar. (Öztürk, 2017: 131-132)

A'cebü'l-üccâb'ın bu ikinci makalesinin en önemli özelliği, Türkçe olarak kaleme alınmış bilinen en eski matematik kitabı oluşudur (Adıvar, 1982: 29).

Üçüncü Makale

A'cebü'l-üccâb'ın üçüncü makalesi çeşitli ilimlerden ilginç ve garip şeylerin anlatıldığı bölümdür. Bu makale dört babdan oluşmaktadır. Bu bablardan üçüncüsü sekiz "nev"e, dördüncüsü de dört "fasıl"a ayrılmıştır.

İlk babda hayvan, bitki ve çeşitli madenlerin bazı sır ve faydalarını konu alır. Bu kısmın içinde çok fazla madde başı olduğu için yazar tarafından alfabetik olarak sıralanmıştır (Öztürk, 2017: 135-161). İlk olarak "âdem" yani insandan bahseden yazar sonra alfabetik olarak şu canlı ve nesneleri ele alır: erneb (tavşan), esed (aslan), ef'i (engerek yılanı), ibni ars (as, gelincik), as (mersin ağacı), encere (ısırgan otu), ehlîlec (halile otu), eyüsâ (susam), bâ-zehr (yılan zehiri, panzehir), bâbûnec (papatya), berdiyyü (koğa, hasır otu), büssed (mercan), benefşec (menekşe), bebr (kaplan), timsah, türâb-ı Saydâ (Şam'da bir mağaradan getirilen toprak), salep, sîl (ayrık otu), sevr (öküz), cemel (deve), cerâd[1] (çekirge), cuğd (baykuş), cass (kireç), harmel (üzerlik), hacerü'l-mesî (bileyi taşı), hacerü'l-yehûd (beni İsrail zeytini), hiltît (kasnı, şeytantersi), hımâr (eşek), hattâf (kırlangıç), huffâş (yarasa), hunfesâ (bok böceği), harâtîn[2] (solucan), hınzîr (domuz), hıyarşenbe (hint hıyarı), dübb (ayı), dîk (horoz), dücâc (karatavuk), dolfin (yunus balığı), duhân (menekşe dumanı), demü'l-ahaveyn (iki kardeş kanı), zeheb (altın), zi'b (kurt), râziyânec (rezene), rasen (andız otu), rasâs (kalay), ruhâm (mermer), zümrüt, zernebâd (zencefil), zîbak (cıva), zeytin, samm-ı ebrâs (Tokay kertenkelesi), seretân (yengeç), sakankûr (kum kertenkelesi), sülhafât (kaplumbağa), su'd (topalak, havlıcan), şâhterec (şahtere), şûnîz (çörekotu), şakâyıku'n-numân (gelincik çiçeği), şeyrzak (yarasa sidiği), sabun, sadef-merce (mercan) , sandal, zabu'un arca'un (sırtlan),

[1] Tezde "cevâd" olarak geçmektedir.
[2] Tezde "havâritîn" olarak geçmektedir.

zıfda (kurbağa), zabb (koca keler), tûtî (papağan), tavus, tarfâ (ılgın ağacı), tîn-i Ermen (Ermen toprağı), zalfü'l-ma'z (keçi toynağı), zeyyân (ak yasemin), usfûr (serçe), ukâb (tavşancıl), ak'ak (saksağan), akrep, alak (sülük), afş (mazı), gareb (kavak), gurâb (karga), gazâl (geyik), ganem (koyun), fare, feres (at), fil, kurûnu's-sünbül (ak sümbül) kaplan otu, katran, kutn (pamuk), katâ (bağırtlak, kılkuyruk), kabh (keklik), kışru'r-rommân (ekşi nar), kunfuz (kirpi), kelb (köpek), kerm-dâne (defne), kâsnî (marul), kerefs (kereviz), kemmûn (kimyon), kevkebü'l-arz (bal peteği), laden (kenevir), leblâb (sarmaşık), lâğiye (kızıl sütleğen), lisanü'l-cemel (sinirli ot), lu'be (çiğdem), lûf (yılan bıçağı, yılan yastığı), lü'lü (inci), ma'z (keçi), mastaki (sakız), müşk, milh (tuz), mumiyâ (mumya), nerces (nergis), nesr (kartal, akbaba), nimr (leopar), vec (eğir kökü), vahşîrek (solucan otu), verel (bozumca, varan keleri), vaşak, verd (çiçek), hüdhüd (alaca ibik), yakut, yebrûh (adam otu).

Bu maddelerle ilgili bazı örnekler:

Erneb: Tavşanun başın yaksalar, külini dişe sürseler, ağarda. Eger tavşanun zebîlini avrat götürse, gebe olmaya. Eger tavşanun dişini ağrıyan dişün yanına kosalar, ağrısı sakin ola. Eger tavşanun ödüni şaraba karışdursalar biregüye içürseler aklı zâyil ola, burnına sirke tamzurmayınca aklı gelmeye. Eger tavşanun mayısını bir ol-kadar müşgile ve za'firanile karışdursalar, oğlı kızı olmayan avrat götürse, hâm anberile ve dört sa'atden yâhûd dört günden sonra eri cimâ' eylese oğlı kızı ola. (Öztürk, 2017: 137)

Türâb-ı Saydâ: Şâm vilâyetinde çok olur. Saydâ derler bir yerde, bir mağaradan çıkarmış. Bir miskâlin döğüp nîm bir yumurda ile kemügi sınan âdeme yâhûd kemügi yerinden çıkmış âdeme içürseler tizcek hoş ola (Öztürk, 2017: 140)

Hattâf: Karlanğucun yuvası toprağını sığır südiyle karışdurup, hall edüp, şekkerile sidügi dutılan âdeme içürseler hoş ola. Ve göze ak düşse zebîlini dögüp ekseler ol aklığı gedere, mücerrebdür. Ve ödüni kara kıla sürseler ve avrata yedürseler ayruk cimâ'a heves kılmaya. Eger karlanğucun beynisini bir dane müşgile ve zübde-i hâlis ile başa ve sakala ursalar geç ağara (Öztürk, 2017: 143).

Fâre: Sıçana derler. Kanın sigile sürseler gedere ve kanın gözde biten kılı yolsalar dahı dürtseler ayruk bitmeye, sidügini behâka sürseler gedere ve sidügini almakda hîle budur ki anı bir sırça şîşeye koyup dahi kediye gösteresin, fi'l-hâl bevl eder, demişler. Ve dişini, sıçanun ayağını gebe avratlar bağlasalar oğlanın bırağa. Eger yaban sıçanınun yağını yel dutan yere sürseler gedere. Makberelerde olan sıçanun dişini oğlancuklara bağlasalar dişleri muhkem bite (Öztürk, 2017: 154).

Ma'z: 'Ayn-ı mühmele birle keçiye derler. Kim ki keçinün ödüni eşitmez kulağa dâyim tamzursa eşidür ola ve sidügini kaynadup od yakduğı yere sürseler hoş ola. Eger keçinün sakalından bir kaç kıl oğlan başı altında kosalar ağlamaz ola. Her kimün kim tıhâli olsa keçi tıhâlini oda yakup külüni yese hoş ola ve tüyin dört günde bir sıtma dutana bağlasalar hoş ola. Beyân keçisinün derisinden sofra olsa içindeki ta'ama hîç canavar gelmeye (Öztürk, 2017: 157-158).

Yebrûh: Bir otdur. Yer altında biter. Âdem gibi gevdesi var, eli ayağı olur, dişili-erkeklü olur. İbn-i Baytâr eydür: Kim ki andan bir pare alup ban yağıyla yahûd zanbak yağıyla yüzine sürse padişahlar katına varsa sevile ve kim ki görse anı seve. Hürmüs eydür: Süleymân Peygâmber 'aleyhi's-selâm bu otı dâyim kendüzinden ayırmazdı ve İskender-i Asfar bu memâliki bu otun havassıyıla musahhar kıldı, der ve kankı evdeki bu otı tütüzseler cin ve şeyâtîn ol eve girmeye ve bu otı velev delüye ve masrû'a tütüzseler hoş ola ve kim ki bir pâresin kendüde götürse her kim ana kakımış ise kakıncı gede veya havassını Şeyh Ebû 'Alî Kânûnı'nda taleb eyle kim anda mufassaldur (Öztürk, 2017: 160-161).

İkinci bab, acayip sırlar hakkındadır. Bu babda birçok hayvan, bitki ve madenlere ait nesnelerin çeşitli özellikleri, çeşitli renklerde mürekkep yapım tarifleri ve püf noktaları yer almaktadır. Bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Görünmeyen yazı yazmanın yollarından biri:

Sırr-ı 'Acîb: Nûşâdırı ezüp azacuk suyıla ezüp yazu yazsan kurusa oda göstermeyince yâhûd lebânile tütsü vermeyince okunmaya, nitekim soğan suyıyla yazu yazsan. Sırr-ı 'acîb: taze südile yazu yazsan kâğıd üzerine okunmaya ta üzerine kâğıd yakup külini ekmeyince (Öztürk, 2017: 161).

Kâğıt üzerindeki yazıyı silmenin yolları:

Sırr-ı 'Acîb: Ak şebb ve mukbil ezrak ve saru kibrit her birinden berâber alup tamâm sahk eylesen karışdursan sonra üzerine süciden olmış sirke döksen hablar etsen şol mikdâr ki fınduk gibi dâneler düzsen dahı kurıya. Hâcet vaktinde kâğıd üzerinde yazuya eksen ol yazuyı gedere. Sırr-ı 'Acîb: Mûm ve sığır südi berâber alup od üzerinde kaynadup karışdursan sonra yazuya sürsen ol yazuyı kâğıddan gedere (Öztürk, 2017: 162).

Çeşitli renklerde mürekkep yapımından örnekler:

Sırr-ı Midâd-ı Ahmer: Sekiz miskâl bûrak, dört miskâl kalkanat sirkeyile ma'cûn eyle. Dahı bir şişeye koygıl. Üç gün furûn içine koygıl, ta kızıl olunca tursun. Sonra çıkarup üzerine sirke ve şebb ve samğ-ı 'Arabî dök. Tamâm sahk edüp yazgıl. Sırr-ı Midâd-ı Sirf: Ham mâzûyı sahk edüp sürme gibi edüp ana beraber samğ-ı 'Arabî ve zâc-ı kıbrısî katup döğüp sahk eyle. Dahı yumurda ağıyla karışdurup fınduklar düzüp kurıdup çok zamân turur. Hâcet vaktinde bir fınduğını divid içinde ezüp mâzü suyıyla latîf mürekkeb ola. Sırr-ı Midâd-ı Tûtî: Kızıl tütün hâlis suyından nısf-ı rıtl algıl. Anun nısf-ı mâzû suyı kat ve her gün bir dirhem samğ-ı 'Arabî katup sahk eyle. Beş gün ve her gün gölgede asa kogıl, tursun (Öztürk, 2017: 163-164).

Sırr-ı Midâd-ı Nilî: Üç dirhem bûrak tamâm sahk edüp bezden geçürüp azacuk çivit katgıl ve yetecek denlü samğ suyın koy. Eger dilersen kim bu reng kuvvetlü ola, çividin çok eyle. Sırr-ı Midâd-ı Zehebî Diger: Kibrit-i ahmer, şebb ve samğ berâber berâber alup eridüp sahk edüp sonra mecmû'ın bir dirhem zemih-i asfarıla sahk eyle ve buçuk dirhem za'firân-ı hâlis ve üç dirhem samğ ve üç dirhem talk-ı mahlûb bu mecmû'ın karışdurup sahk eyle. Sırr-ı Midâd-ı Zehebî Âher: Kibrit-i asfar ve ak şebb-i Yemânî berâber alup mecmû'ın sahk edüp, samğ edüp samğ suyıyla karışdurup, yeni çölmek içinde azacuk odıla kaynadup, andan kurusun. Sonra fülûs gibi yufka yufka kat' eyle. Gölgede kurısun. Sonra bir pâresin süci sirkesiyle sahk eyle, reng-i garîb ola (Öztürk, 2017: 167).

İlginç bilgilerden örnekler:

Sırr-ı 'Acîb: Mağaralarda yahûd ayruk gizlü yerlerde genc bulunsa su tılsımıyla bağlanmış olsa, ol tılsımı bozmağa çare budur ki eger su sağ tarafdan gelürse sağ tarafı kazmak gerek ve eger sol tarafdan gelürse sol tarafı kazmak gerek ve eger yuharudan gelürse maşrık tarafın kazmak gerek ve eger aşağadan çıkarsa suya kadem basduğun yeri kazmak gerek ve bakî tılsımlar hali dahi bu resmiledür (Öztürk, 2017: 173).

Sırr-ı 'Acîb: Eger bir kişi katı ser-hoş olsa, dahi bir cür'a eski sirke içse ser-hoşlığından ayıla. Sırr-ı 'Acîb: bir kişi ayağı altına yarasa kanadın bağlasa uykusı gede, uyumaya. Sırr-ı 'Acîb: Eger bir kişi nerges tuhmın ve yüzerlik tuhmın südile üç bahşda bir bahşı kalınca kaynadup içse uykusın getüre. Sırr-ı 'Acîb: Gögercin zebîlini hurma şarabıyla karışdurup biregüye içürsen 'aklı zayil ola (Öztürk, 2017: 176).

Üçüncü bab, çeşitli meselelere ayrılmıştır. Bab, yazarın "nev" adını verdiği sekiz alt bölümden oluşmaktadır.

Birinci nev' hicrî takvime göre her ayın ilk gününün haftanın hangi gününe karşılık geldiğine dairdir. Yazar burada bir tablo yapmış ve nasıl kullanılacağını anlatmıştır.

İkinci nev' de takvim hesaplarıyla ilgilidir. Burada her yılın ilk gününü hesaplamaya yönelik işlemler ve bu işlemlerin aşamaları yer almaktadır.

Üçüncü nev'de bir hastanın iyileşip iyileşmeyeceğinin anlaşılması için çeşitli hesaplamalar anlatılmaktadır.

Dördüncü nev'de çalınan bir hayvanın bulunup bulunamayacağına dair bir hesaplama yer almaktadır.

Beşinci nev', ebced hesabına ayrılmış ve bu hesabın üç çeşidi hakkında bilgiler verilmiştir.

Altıncı nev', ayın hangi zamanda hangi burçta olduğunun anlaşılmasına dairdir.

Yedinci nev' hangi günün veya gecenin hangi yıldızda olduğunun anlaşılmasına dairdir.

Sekizinci nev'de, makam ve mevki sahibi birinden bir talepte bulunulduğunda, bu talebin kabul edilip edilmeyeceğinin anlaşılması için yapılması gereken hesaplara yer verilmiştir:

Nev'-i Sâmin: Sekizinci nev', eger dilersen bir kişi katında hâcetün varısa revâ olur mı, olmaz mı bilesin. Gerekdür ki ol kişinün adını ve senün adını bile hisâb eyleyesin. Ne-kadar aded olursa elli aded dahı ziyâde edesin. Dahı mecmû'ın cem' eyle ve üç üç aded tarh eyle, bırak. Ta ki âhir ola. Âhirinde eger üç kalursa ol hacet ol kişi katında revâ olur. Amma zahmetile geç olur. Eger eki kalursa tizcek hâsıl olur. Eger bir kalursa ol hâcet hâsıl olmaz. Andan vaz gelmek gerek (Öztürk, 2017: 187-188).

Dördüncü bab, Kur'an-ı Kerim'deki surelerin, duaların, Allah'ın güzel isimlerinin ve harflerin sırlarını ele alan dört fasıldan oluşmaktadır.

İlk fasılda Kur'an'daki bütün surelerin sırları, bunları okuma, bir yerlere yazma gibi ameliyelerle çeşitli menfaatler elde etme yolları anlatılmıştır. Örnekler:

Sûretü'l-Fâtiha: Her kim ahşam namazın kılup otursa sünneti kılmadın ve ayruk kelam etmedin kırk kez Fâtiha Sûresin okusa,[1330] hayr hâcet ne dilerse kabûl ola. Sûretü'l[(15)]Bakara: Kim ki Bakara Sûresin okusa, hayr hacet ne dilerse kabûl ola. Yazup dayim taharetile kendüde götürse veca'-i mefâsıl ve yoksulluk görmeye. Sûretü Âl-i İmrân: Kim ki Âl-i İmrân Sûresin sırça cam içine müşgile ve za'firanile yazup deniz suyıyla yuyup oğlan toğurması zahmet eden 'avrata içürseler tizcek toğura ve geyik derisine yazup oğlanı olmayan 'avrat götürse hamile ola. Sûretü'n-Nisâ: Kim ki Nisâ Sûresin yazup kendüyile götürse gece korkularından emin ola. Sûretü'l-Mâide: Kim ki Mâide Sûresin taharetile yazup kırk gün evi içinde bir tâhir yerde gizlese uğrıdan emin ola (Öztürk, 2017: 188).

İkinci fasılda dua ve özellikleri anlatıldıktan sonra çeşitli durumlar ve buralarda okunması gereken dua, ayet veya sureler anlatılmıştır. Örnekler:

Du'a Li-batıyi's-Sabi: Kaçan oğlan geç söylese, yahûd geç yürise bu ayetleri müşgile ve za'firanile sırça cam içine yazup yağmur suyıyla ezüp oğlana içürseler tîzcek söyleye ve yüriye. Birisi Fâtiha Sûresidür ve birisi Âyete'l-kürsîdür ve birisi *"rabbişrah lî-sadrî"* ayetidür "yâ *Mûsâ"* kelimesine varıncadur ve birisi *"Ve yukellimu'n-nâse fî'l-mehdi ve kehle, kalû keyfe nukellimu men kâne fî'l-mehdi sabiyya"* birisi "*Ve inna'llahe rabbî verabbukum fa'badûhu hâzâ sırâtun mustakîm"* kelimesine varınca birisi *"Fefehhemnâhâ suleymâne"* ayetidür *"şâkirûn' "* kelimesine varınca. Birisi "*entakana'llâhullezî"* ayetidür *"turce'ûn'"*kelimesine varınca birisi dahı *"kâlete* âteynâ tâ'i'yine li'llâhi rabbi'l- alemîne" (Öztürk, 2017: 208).

Üçüncü fasıl Allah'ın güzel isimlerine ayrılmıştır. Allah'ın 99 isminin hangi surelerde geçtiği, bu isimlerin "nemt" adı verilen on kısma ayrıldığından bahsedilmiştir. Bu isimler, ait oldukları "nemt"e göre tecelli ettikleri grup ve özellikleri verilmiştir. Mesela Musavvir ismi nakkaşlara münasiptir. Basîr ve Semî' isminin tecelli ettiği kişilerin duası çabucak kabul olunur. İlk nemat:

Nemt-i Evvel on isimdür: Allah, Âlâllâh, er-Rabb, el-Hâlık, el-Bârî, el-Musavvir, el-Mubdî, el-Mu'yid, el-Muhyî, el-Mümît. Bu Esmâ-i 'aşere fakirlere ve müte'abbidlere ve mütebassırlara münasibdür, demişler. Kim ki Allâh, Âlâllâh ismine mülâzemet edüp meşgûl olsa, kendü rûhâniyyeti elbette kendüye zâhir ola. Kim ki er-Rabb, el-Hâlık, el-Bârî ismine mülâzemet etse tasavvufa mâlik ola. Kim ki Musavvir ismine mülâzemet eylese tasvir-i eşkâl içinde yed-i beyzâsı olsa husûsa nakkâşlar tâyifesine münâsibdür. Anlarun hakkında ism-i A'zamdur. Kim ki Mubdî ismine mülâzemet eylese gizlü 'ulûm ana keşf ola. Kim ki Mu'îd ismine mülâzım olsa unutduğını gene ana. Kim ki Muhyî ismine mülâzım olsa rûhı ve aklı ve cismi kuvvetlü ola. Kim ki Mümît ismine mülâzım olsa gönli olmaya ve gönlin yıkmak diledügi kişinün yıka (Öztürk, 2017: 218-219).

Dördüncü ve son fasıl harflerin sırlarına dairdir. Buna göre her harfin yaş, kuru, sıcak ve soğuk olmak üzere özellikleri vardır. İnsanların karakterleri, isimlerindeki harflerin sırlarına göre şekillenir. Bu fasılda ayrıca harflerle ilgili çeşitli uygulamalara yer verilmiştir.

Harfü's-Sîn: Bu harf 'âlem-i emirdendür. Bunun evvel zuhûrında tokuz bin üç yüz seksen ferişte yaradılmış. İsm-i A'zamun zâhir harfindendür. Demişler, kim ki bir rakk-ı tâhir üzerine bu harfi altmış kez yazup götürse harâret zahmetinden emin ola. Kim ki altmış kez yazup bir kişinün kapusı altında göme kosa, ol kişi ol evden âvâre ola. Harfü'ş-Şın: Bu sırr-ı âhir hurûf-ı 'arşîdür, demişler kim ki üç yüz kez bu harfi yazup husûsa Zü'l-'arşi'l-mecîd kelimesini bile yazsa ne maksûdı varısa Allah te'âlâ hâsıl ede ve gebe 'avratlar götürse oğlan toğurmak asan ola. Harfü's-Sâd: Bu harf melekûtîdendür, sırrı muhîtdür cemî' eşyaya. Demişler, kim ki bir rakk-ı tâhir üzerine toksan kez yahûd altmış kez bu harfi yazup kendüde götürse düşmene gâlib ola. Oruç dutsa acığup zahmet çekmeye, husûsa Samed ismi bile ola. Şekl-i 'adedîsini yazup götüren kişinün cemî' nesneden bereketi ola. Harfü'z-Zâd: Harf-i zâd 'âlem-i kevn[1] ü fesâddandur. Demişler kim ki bunı sekiz kez levhe yazup bir kişinün evine göme kosalar ol ev 'imâret olmakdan kala, husûsa ya Zârr ismi bile ola (Öztürk, 2017: 229).

Sonuç

15. yüzyılın ortalarına doğru Manyaslı Mahmud tarafından kaleme alınan A'cebü'l-üccâb, içerdiği birçok bilgi açısından önemli bir eserdir. Dönemin padişahı II. Murad'a sunulması da eseri bir başka açıdan önemli kılmaktadır. Kırkambar denilebilecek bir muhtevaya sahip olan eserin başka bir yönü de "ikinci makale"siyle Türkçe yazılmış bilinen en eski matematik kitabı olmasıdır. Her renkten boya ve mürekkebin nasıl yapılacağını uzun uzun anlatan eser, tıp ve ilm-i havass olarak ifade edilen bilimlerle ilgili önemli bilgiler veren bir kaynaktır. Bu bilgi ve uygulamalardan bazılarını müellifin bizzat tecrübe ettiği, metindeki bu anlamdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

[1] Tezde "gûn" olarak geçmektedir.

KAYNAKLAR

Adıvar, A. A. (1982), Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Kitabevi, İstanbul.
Aykut, A. (1991). "Ansiklopedi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C, 3, s. 217-227.
Buçukcu, Z. (2017). "Mahmud Bin Kadı-i Manyas'ın 'Acebü'l-Üccab Adlı Eserinin Transkripsiyon ve Dizini", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
Özkan, M. (1992). Mahmud bin Kadi-i Manyas Gülistan Tercümesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
Özkan, M. (2003), Manyasoğlu Mahmud", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C, 28, s. 33-34.
Özkan, M. (2014), "Manyaslı Mahmud'un Manzum Gülistan Tercümesi ve Yeni Bir Nüshası", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/9, s. 1-16.
Öztürk, E. S. (2017). "Mahmud Bin Kadi-I Manyas A'cebü'l-uccab (İnceleme, Tenkitli Metin, Gramatikal Dizin)", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.

Edincikli Ravzî'nin "Cev" Redifli Manzumesi

Dr. Öğr. Üyesi Adnan Uzun [1]

ÖZET:

Toplumlar var oldukları sürece savaşlar, depremler, büyük yangınlar, sel felaketleri, kıtlıklar, salgın hastalıklar, toplu göçler gibi halkın genelini ilgilendiren problemlerle karşılaşmışlardır. Toplumun ve toplum hayatının bir parçası, bir ferdi olan sanatçılar söz konusu olayları eserlerinde farklı şekillerde işlemişlerdir. Divan edebiyatı şairleri düşünülenin aksine kendi kaideleri içerisinde bireysel konular yanında toplumsal konulara de yer vermiştir. Necâtî, Hayretî ve Edincikli Ravzî gibi şairlerin dönemlerinde yaşanan Arpa kıtlığını anlatan manzumeler yazmaları bu tespite önemli örnektir. Çalışmamızda üç şaire ait metinleri ele alıp özellikle Edincikli Ravzî'ye ait "Cev" (Arpa) redifli iki adet manzum metni incelemeye çalışacağız. Necâtî Bey 1446-1509 yılları arasında yaşamıştır. Döneminde yaşanılan arpa kıtlığını, bu yüzden kendisinin ve toplumun yaşadığı sıkıntıyı dile getirir. Aynı şekilde (d.?/?-ö.941/1534/35) yılında vefat eden Hayretî de "cev" redifli kasidesinde arpa tedariki konusundaki sıkıntıları anlatır, dönemin önde gelen paşası Râzî Beg'den yardım bekler. Yûnuszâde olarak bilinen ve ataları bey ve sipahi olduğu düşünülen, en geç 16. asrın ikinci çeyreğinde doğduğu varsayılan, Kanûnî Sultan Süleyman, İkinci Selim, Üçüncü Murad ve Üçüncü Mehmed dönemlerine yetişen (1009/1600'den sonra) vefat eden Edincikli Ravzî divanında da "cev" redifli iki adet manzume bulunmaktadır. Ravzî bu manzumelerde döneminde yaşanan arpa kıtlığını zevkli aynı zamanda abartılı ve tariz yollu bir dille anlatır. Şairin eserinde yaşadığı çevrenin ve döneminin giyim-kuşamı, yiyecek-içeceği ve kullandığı araç-gereçlerine kadar birçok malzemeyi şiire taşımış olması, Kahve ve içki yasağı gibi konulara yer vermesi dikkat çekici bir husustur. Tarihi kaynaklar üç şairin yaşadığı dönemi kapsayan çeşitli kıtlıklardan bahseder. Arpa yokluğu nedeniyle halkın ve şairin yaşadığı zorluklar anlatılırken Klasik şiirimizde kullanılan "Anka, Hüma, Kafdağı, Karun ve hazinesi, Hz.İsa'nın göğe yükselmesi, Safâ ve Merve, Hızır; dilber, yasemen" gibi kalıplaşmış ifadelere ve mazmunlara yer verir. Birbirlerine yakın dönemlerde yaşayan üç şaire ait metinleri karşılaştırıp Edincikli Ravzî'nin "Cev" redifli iki manzumesini incelediğimizde şairlerin sosyal olaylara karşı duyarlılık gösterdiklerini, olayların ve durumların halkın ve kendileri üzerinde meydana getirdikleri etkiyi dile getirdiklerini; bununla yetinmeyip halkın taleplerini iletme hususunda, yöneticilerine karşı tercüman olduklarını görmek mümkündür.

ANAHTAR KELİMELER: Edincikli Ravzî, Divan şiiri, Cev

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bandırma/Balıkesir, (auzun@bandirma.edu.tr)

The Poem of Ravzî from Edincik with the Rhyme of "Cev"

Dr.Öğr.Üyesi Adnan Uzun[1]

ABSTRACT:

As long as societies exist, they have faced problems concerning the general public such as wars, earthquakes, fire and flood disasters, famines, epidemics, and mass migrations. The artists, who are a part of the society, have handled these incidents in different ways in their Works. Contrary to the belief, poets of Divan literature included social subjects as well as individual subjects in their own rules. An important example of this determination is that poets like Necâtî, Hayretî and Ravzî of Edincik who wrote poems describing the shortage of barley in their times. In this study, we will try to examine the texts of three poets and examine two poetical texts with the "Cev" (barley) redif (repeated word after the rhyme), especially from Ravzî of Edincik. Necati Bey has lived between 1446-1509. He expresses the shortage of barley experienced in his period, and therefore the problems experienced by himself and the society. Likewise, Hayreti, who passed away in (b.?/?-d.941/1534/35), mentions about the problems of barley supply in his odes with "cev" redif and waits for help from the leading pasha of the period, Râzî Beg. There are two verses with "cev" redif in divan of Ravzî of Edincik, who was known as Yûnuszâde and whose ancestors were thought to be beg and cavalryman, who is assumed to be born in the second quarter of the 16th century and grew up during the reigns of Suleyman the Magnificent, Selim II, Murad III and Mehmed III, Ravzî describes the shortage of barley experienced in these poems in an enjoyable and exaggerated and aristocratic way. It is a remarkable fact that the poet has carried many materials to his poetry, including clothes, foods-drinks and the equipments he uses, and and also coffee and tea prohibition. Historical sources refer to various shortages covering the period in which the three poets lived. While he is expressing the difficulties the people got through because of barley shortage, he includes the expressions and propositions that are used in our Classical poetry such as "Anka, Huma, Mount Kaf, Croesus and his treasure ascension of Jesus, Safa and Marwa, Khidr, belle, jasmine". When we compare the texts of three poets who lived in close periods and examined the two poems with "Cev" redif of Ravzi of Edincik, it is possible to see that poets are sensitive to social events and they express the impacts of events and the situations on the people and themselves, and also that they articulate the demands of the people to the managers.

Keywords: Ravzi of Edincik, Ottoman Poetry, Cev

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bandırma/Balıkesir, (auzun@bandirma.edu.tr)

Giriş

İnsanoğlu gibi toplumlar da var oldukları sürece çeşitli musibetlerle, zorluklarla, sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Nasıl ki insan bazen hastalanır, bazen üzülür, kimi zaman mutlu olur, zaman zaman ayağı sürçer ve düşer, zaman zaman da ayağa kalkar… Her toplumun da tarihi süreç içerisinde yaşadığı savaşlar, depremler, büyük yangınlar, sel felaketleri, kıtlıklar, salgın hastalıklar, toplu göçler gibi olumsuzluklar ve problemler olmuştur. Bu gibi durumlar halkı derinden sarsmış, bazen onarılmaz yaralar açmış ve etkisi uzun yıllar insanların hafızalarından silinmemiştir.

Cemiyetin bir parçası, bir ferdi olan ve hatta halkın sözcüsü diyebileceğimiz sanatçılar karşılaşılan olayları çeşitli şekillerde eserlerinde işleyerek toplumun durumuna tercüman olurken aynı zamanda halkın hafızasına adeta kazımışlardır. Olay ne kadar büyük olursa olsun, halkın yaşantısına ne kadar derin izler bıraksa da bir süre sonra unutulabiliyor. Toplumsal olayı yaşayan kuşak hatırlasa da sonra gelen kuşakların hafızasında yeri olmayabiliyor. Ozanlar, şairler, nakkaşlar, ressamlar, heykeltıraşlar insanların zihinlerinde derin sarsıntılar meydana getirmiş bu hadiseleri çeşitli şekillerde ifade ettikleri eserlerinde, tekrarlanmaması, ders çıkarılması maksadıyla olayın etkilerini gelecek nesillere taşıyacak izler bırakmışlardır.

Edincikli Ravzî'nin şiirine konu ettiği "arpa kıtlığı" da o dönem insanının günlük yaşamını etkilemiş, büyük sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. Savaşlar, ürünlerin dengeli dağıtılmaması, fiyatını yükseltmek için yasal olmayan şekillerde depolanması, yangınlar; kuraklık, aşırı yağmur ve buna bağlı tohumun çimlenmeden çürümesi yanında sel baskınları, iklim şartları, kemirgen hayvan ve böcek istilaları bu tür kıtlıkların yaşanmasının başlıca nedenleridir.

Ravzî, *"Yağdı bârân-ı belâ çok tohm ekildi bitmedi*

Hâsılı olmadı hâsıl ol semen-sîmâ-yı cev" (Edincikli Ravzî, 2017:52)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere döneminde yaşanan ve aşırı yağmur yağışına dayandırdığı arpa kıtlığını, kendisinin yaşadığı sıkıntıyı ve hayvanlar üzerindeki olumsuz etkisini şiirine konu etmiş, dönemin yöneticilerinden yardım etmeleri hususunda istekte bulunmuştur. Metinde olayın hangi bölgede ve ne zaman yaşandığı belirtilmemiştir.

Edincikli Ravzî

Yûnuszâde olarak bilinen Edincikli Ravzî'nin ataları bey ve sipahidir. Şairin on altıncı asrın ikinci çeyreğinde doğduğu tahmin edilmektedir. Kanûnî Sultan Süleyman, İkinci Selim, Üçüncü Murad ve Üçüncü Mehmed dönemlerini görmüştür. Düzenli olup olmadığı bilinmese de iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Ravzî, muhtemelen evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Şair, Emir Sultan dergâhının sekizinci postnişîni Nurbahşiyye veya Kübreviyye mensubu Lutfullah-ı Sânî (ö. 971/1563)'nin dervişidir.

Ravzî, gözütok bir kişiliğe sahiptir. Sahip olduğu bu kişilik, onun devlet erkânıyla ilişkilerini de etkilemiş, özellikle kadılarla yıldızı barışmamıştır. Çokça yer dolaşmış, dolaştığı kimi yerlerdeki gözlemlerini de nazma dökmüştür. Ölüm tarihi bilinmemektedir, ancak divanında yer alan bazı bilgilerden hareketle hicri 1009/miladi 1600 yıllarında yaşadığı ve bu tarihlerde vefat etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Ravzî'nin elimizde şiirlerinde sade bir dil kullandığı Dîvânı vardır. Mahallî unsurlara yer vermiş, atasözleri ve özellikle deyimlere sıklıkla başvurmuş, halk söyleyişlerini ustalıkla şiire taşımıştır. Gazellerinin mahlas beyitlerinde, şiir-şair ve döneminin şiir anlayışına malzeme sağlayacak bilgiler vermiştir. Fars şairlerinden Hâfız'ı, Türk şairlerinden Hayretî ve Bâkî'yi kendisine örnek almıştır. Necâtî, Hayâlî, İshak Çelebi, Yahyâ Bey gibi, birçoğu çağdaşı Türk şairlerini de önemsemiştir.

Ravzî Dîvânının muhtevasında her şairde rastlanabilen tarihî ve mitolojik isimler dışında, yaklaşık 300 şahıs ismi geçer. Kırk bir şiir doğrudan isme yazılmıştır. Divanda Dukakin (1) ve Edincik (2) hakkında

yazılmış, yerleşim yerlerini konu alan üç manzume vardır. Edincik'i konu alan manzumenin birisi şehrengizdir. Divanda yer alan sonu eksik manzum mektup, içerdiği 91 isimle, türün önemli örneklerinden biridir.

Divanda yedi manzume, doğrudan hicve ayrılmıştır. Ravzî, mizacı gereği hoşlanmadığı durumlar karşısında tepkisiz kalmamış, tepkisinin şiddetine göre eleştiri veya hicvin dozunu artırmıştır. Zaman zaman, ağır küfürlere varan hicviyelerinde, içinde yaşadığı toplumun ağzıyla sövgülerini ifade etmiştir.

Şair, yaşadığı çevrenin ve döneminin giyim-kuşamı, yiyecek-içeceği ve kullandığı araç-gereçlerine kadar birçok malzemeyi şiire taşımıştır. Kahve ve içki yasağı, arpa sıkıntısı ve savaşlar, divanın muhtevasında dikkati çeken özelliklerdir. Ravzî, bir hacimli divanı ve dönemini aksettiren manzumelerinin içeriği ile yaşadığı yüzyılın önemli bir tanığı ve şairi olarak görünmektedir. (Aydemir, 2013; Edincikli Ravzî, 2017:5-32)

Kasidelerin Muhtevası ve İncelenmesi

Ravzî, döneminde yaşanan arpa kıtlığını "cev" redifi ile iki ayrı kasidede anlatmıştır. Aruzun "Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün" vezniyle yazılan birinci manzume elli bir beyittir. "Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün" vezniyle ve yine "cev" redifi ile yazılan ikinci manzume ise altmış bir beyitten meydana gelmektedir.

Klasik edebiyatımızda arpa kıtlığına değinen ve yakın dönemlerde yazılan farklı iki manzume daha vardır. Bunlardan birincisi (d.847?-850/1443-1446?; ö.914/1509) yılları arasında yaşamış olan (Kaya, 2013) Necâtî Bey'e aittir.

Necatî Bey şiirine doğrudan arpa kıtlığından söz ederek başlamış ve bu kıtlık dolayısıyla yaşadığı sıkıntıları dile getirdikten sonra, kasideyi sunduğu vezirden bu konuda yardım dileyerek bitirmiştir. Necatî'ye ait manzume "Ḳasîde-i Arpa" başlığını taşımaktadır. (Tarlan, 1997:92-94) Aruz vezninin "Fe'ilâtün mefā'ilün fe'ilün" kalıbıyla yazılmış "arpa" redifli kaside yirmi bir beyittir. 13, 14 ve 18. beyitlerde geçen "Der-i Âsaf", "Hazreti Pâşâ" ve "Âsaf-ı cihân" ifadelerinden, Necatî'nin bu kasideyi dönemin vezirlerinden birine sunduğu anlaşılmaktadır. Nesib, girizgâh, medhiye, tegazzül, fahriye ve dua gibi, bir kasidede tamamen veya kısmen bulunması gereken bölümler bu kasidede yoktur. (Çetinkaya, 2009/17: 47-55)

Necatî kasideye arpanın günlük yaşamdaki değerinden ve kıtlığından söz ederek başlamıştır. Daha sonraki beyitlerde ise genel olarak, kıtlık yüzünden arpanın çok pahalandığı ve geçim sıkıntısına yol açtığı, arpa yokluğu sebebiyle atının son derece zayıflayıp güçsüzleştiği, açlıktan güçsüz düşen atlar yüzünden yük ve insan taşımacılığının aksadığı üzerinde durmuştur. Arpa kıtlığının yarattığı bunca sıkıntı karşısında çaresiz kalan şair, arpa bulabilmek için yol göstermesi amacıyla, çareyi arpa falı bakan falcıya gitmekte bulmuştur. Falcının "*kudretli vezir*"in onun derdine çare olacağını söylemesi üzerine, vezirin huzuruna gidip saray ahırından arpa vermesi için dilekte bulunarak şiirini noktalamıştır. (Çetinkaya, 2009/17: 51)

Necâtî'nin konuyu istihzaî ve bazen de tariz yollu ifadelerle aynı zamanda zevkli bir anlatımla ele alışı dikkat çekmektedir.

Arpa kıtlığını ele alan bir diğer eser de Vardar Yenicesi'nde doğup yine burada hicri 941 (miladi1534-35) yılında vefat eden (Durmuş, 2014) Hayretî'ye aittir. Hayretî dönemin önde gelen paşası Râzî Beg'e hitaben yazdığı kasidede arpa hususunda yardım bekler.

"Ender-şikâyet-i Bi-şâ'iri" (Çavuşoğlu ve Diğerleri, 1981: 56-57) başlıklı ve aruz vezninin "Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün" kalıbıyla yazılmış 15 beyitlik bu kaside Divan'da kasideler arasında yer almakla birlikte, doğrudan doğruya bir övgü şiiri olmayıp şikâyet-name özelliği taşımaktadır. Şiirden anlaşıldığı üzere arpa kıtlığı şairin yaşamını alt üst etmiştir. Kıtlık yüzünden içine düştüğü yoksulluk ve çaresizlik âdeta belini bükmüş ve öz saygısını yitirdiği duygusunu yaşatmaktadır. Öte yandan, daha önce son derece çevik ve güçlü olan atının açlıktan zayıf ve güçsüz düşmesi, hiç çekmediği kadar eziyet çekmesi

onun üzüntüsünü büsbütün artırmıştır. Atına arpa temin edecek kadar bile maddi gücü kalmayan şair, arpa verecek bir kimse de bulamamıştır. Bu çaresizlik fikri onun başkalarıyla yarışacak kadar güzel şiirler yazmasına da engel olmaktadır. Sonunda çareyi kendisine arpa ya da arpa alacak para vermesi umuduyla Razî Bey'in huzuruna çıkmakta bulur ve ondan yardım dileyerek şiirine son verir. (Çetinkaya, 2009/17: 53)

Ravzî, birinci kasideyi II. Selim'in oğlu, 1574-1595 yıllarında tahtta kalan III.Murad'ın tuğranüvisi Feridün Bey'e (metinde Efridün) yazmıştır. Metinde arpa kıtlığı nedeniyle sıkıntı çeken halkın bütün mücadelesine rağmen arpa temin edemediği, yeterince tohum ekilmesine rağmen bitmediği, bu yüzden arpanın piyasada bulunamadığı, halkın arpadan başka bir şey düşünemediğini ifade ediliyor. Halkın arpa bulamamasına rağmen zenginlerin bu hususta zorluk yaşamadığı belirtilir. Padişahın arpa temini konusunda ferman çıkarmasına rağmen arpa yine de bulunamadı. Arpanın bol olduğu zamanlarda arpaya kimse kıymet vermezken, şimdi herkes için arpa kıymetli oldu. Piyasada bulunan arpa da pahalı olduğu için halkın alamadığına değinilir. Yokluğu, yeregeçen Karun'un hazinelerine benzetilir, Hz.Muhammet gibi miraca çıktığı düşünülür. Hz.Hüseyin ve Kerbela ilgisi kurulur.

Arpaya ihtiyaç duyan sadece insanlar değildir, kuşlar dâhil pek çok hayvan arpa aramaktadır. Şair, dönemin muteber âlimine arpa hususunda fetva sorar, aradığı cevabı bulamaz.

Çareyi III.Murad'ın tuğracısı Feridun Bey'e başvurmakta gören şair, arpa tedariki konusunda yardım talep eder, karıncanın Hz.Süleyman'a bir çekirge bacağı ikram ettiğini hatırlatarak kendisinin de şiir hediye ettiğini, elinde başka bir imkanının olmadığını belirtir. Buna karşılık Feridun Bey'den de şanına yakışır cömertlik göstererek arpa ihtiyacının karşılanmasını bekler.

Feridun Ahmed Bey, 1573'lü yıllarda nişancılık görevine getirilir. III. Murad tahta geçmek için Manisa'dan İstanbul'a gelirken Feridun Ahmed Bey'in Mudanya İskelesi'nde hazır bulundurduğu zahire gemisine binmesi onun için büyük mazhariyet oldu. Fakat bu olay, hâmisi Sokullu Mehmed Paşa'nın nüfuzundan kurtulmak isteyen III. Murad üzerinde herhangi bir etki yapmadı, 10 Nisan 1576 nişancılıktan azledildi ve Semendire sancak beyliğiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Oradan Köstendil sancak beyliğine nakledildi. Sokullu'nun bir suikast sonucu ölümünden sonra İstanbul'a çağrılarak 6 Nisan 1582 tarihinde tekrar nişancılık makamına getirildi, 16 Mart 1583 tarihinde öldü. (Özcan, 1995: 396-397) Manzumede verilen bu bilgilerden hareket edilecek olursa arpa kıtlığının 1573 yılı ile 1583 yılı arasında yaşandığı tahmininde bulunulabilinir.

"Yağmur ve kar yağmaması tarıma bağlı sanayinin de olumsuz yönde etkilenmesine ve bu alanda üretilen mahsul kıtlığının yaşanmasına neden olmuştur. Bu anlamda kuraklıklar su değirmenlerinin çalışmasını olumsuz yönde etkilemiş hatta bu sıkıntılı süreç kimi zaman tamamen durmalarıyla neticelenmiştir. Bir örnek vermek gerekirse 1585 yılında Edirne'de kar ve yağmur yağmadığı için su değirmenleri çalıştırılamamış, şehirde un kıtlığı yaşanmıştı. Devletin sahibi olduğu "miri değirmenleri" de harekete geçiren en yaygın kuvvet de su kuvvetiydi. Diğer değirmenler gibi miri değirmenlerin sularının azalması ya da engellenmesi atıl kalmalarına neden oluyor ve iaşe temininde güçlükler ortaya çıkıyordu. Bu durumda elbette değirmenlerin hızla yeniden çalışmasını sağlamak gerekiyordu. Ayrıca kuraklık vakalarının yaşanması hububat tarımı başta olmak üzere her türlü tarım faaliyetinin sekteye uğraması anlamına geldiğinden, bu olumsuz gelişme müstakbel bir iaşe krizinin habercisiydi." (Karademir, 2014: 50)

"Bilindiği üzere Osmanlı sınırlarının da içinde bulunduğu Avrupa kıtasında, ağırlıklı olarak 1550-1700 yıllan arasında yaşanan aşırı soğuk süreç "Küçük Buzul Çağı"nın bir parçası olarak kabul edilmekteydi. Bu süreçte sıcaklık değerleri daha önce görülmeyen rekor seviyelere düşmüş ve çok uzun periyotlar halinde aşırı düşük derecelerde devam etmiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalar bu çağın çeşitli dönemlerde daha belirgin hale geldiğini göstermektedir. Örneğin 1580'ler ile 1610'lu yıllarda aşırı soğukların etkisi daha büyük olmuştur. Yine 1500-2000 yıllarını kapsayan beş asırlık dönemin değerlerini inceleyen araştırmacılara göre tüm Avrupa için en soğuk kışlar 16. yüzyılın sonlarında yaşanmıştır. Benzer bir durumu ifade eden başka bir değerlendirmeye göre ise 1570-1600 arasında

Avrupa'da sonbahar ve yaz ayları bir önceki elli yıldan daha serin geçmiş, üstelik bu sert dönem 1630'lara kadar devam etmiştir. Yine kuzey yarımkürede 1579-1880 yılları arası sıcaklık değerleri incelendiğinde 1600-1615 arasında ciddi soğukların yaşandığı anlaşılmaktadır." (Karademir, 2014: 52-53)

"Zira aşırı soğuk süreçlerde daha ılıman iklime sahip yerlerde deniz ulaşımının şiddetli fırtınalar nedeniyle aksaması zahire konusunda darlıklara neden olmakta, iç bölgelere nakliye engellendiğinden, buralarda yaşayan halk da kıtlık ortamı ile karşı karşıya kalmaktaydı. 1595 yılının kışını ağır şartlar altında geçiren İstanbul' da şiddetli fırtınalar sebebiyle şehre zahire taşıyan gemiler gelemediğinden büyük bir ekmek sıkıntısı yaşanmıştı." (Karademir, 2014: 56)

"Yazar 1585 yılında İstanbul' da yaşanan kıtlık ile ilgili çeşitli değerlendirmelerde bulunurken ekmek fırınlarının ne kadar değerlendiğini gözler önüne sermiştir." (Karademir, 2014: 223)

"1580-1630 Küçük Buzul Çağının en sert dönemi, 1590'larda Avrupa krizi denilen yiyecek krizi"; "1578-1637 Osmanlı İmparatorluğu'nda buğday kıtlığı" (Karademir, 2014: 39)

Bazı alıntılarla belirtmeye çalıştığımız gibi tarihi kaynaklar da bu dönemlerde çeşitli sebeplerle yaşanmış kıtlıkları kaydeder.

İkinci kasidede şair, cihanda arpanın çok olduğunu buna rağmen arpaya ihtiyaç duyanların da çok olduğunu belirterek kasideye başlar. Hayvanlar için arpadan daha lezzetli bir nesne olmadığı fakat fiyatının aşırı derecede yükseldiğinden yakınır. Öyle ki arpa ve arpanın değeri bazen Kutup yıldızında bazen de Süreyya yıldızında dolaşmaktadır. Kendisi de arpa bulma hevesiyle dünyayı dolaşmaktadır. Arpa ise bazen bulutların arkasına gizlenmekte görünmez olmaktadır.

Kasideyi şair Şehremini Mehemmed bey'e hitaben yazar. Arpa aramaktan derbeder halde dolaşırken karşılaştığı kişi dönemin şehreminine müracaatta bulunmasını, ondan yardım talep etmesini tavsiye eder. On ikinci beyitten itibaren şair, Mehemmed bey'i överek kendisinin, sahip olduğu atın ve diğer hayvanların arpaya olan ihtiyaçlarını talep eder. Piyasada arpa bulamamaktan, bulsa bile pahalı olması nedeniyle alamamaktan yakınır. Arpa veya arpa tedarik etmesini sağlayacak para yardımı talebini dile getirir. Birinci kasidede daha çok şairin kendisinin arpaya olan ihtiyacı anlatırken ikinci metinde hayvanların arpaya duydukları iştiyak dile getirilir.

Ravzî'nin arpa kıtlığını dile getirdiği her iki kasidesinde karşılaşılan farklı kıtlıkları mı yoksa aynı problemi mi ifade ettiğini belirtmemiştir. Fakat metinlere bakıldığında; birinci metindeki;

"Yağdı bârân-ı belâ çok tohm ekildi bitmedi

Hâsılı olmadı hâsıl ol semen-sîmâ-yı cev" (Edincikli Ravzî, 2017:52)

(Çok tohum ekildi, fakat belâ yağmuru yağdığı için bitmedi; kısacası o yasemin yüzlü arpa bir türlü meydana gelmedi.) ifadesi kıtlığın aşırı yağmurlardan ve dolayısıyla soğuklardan kaynaklandığını belirtiyor. İkinci metindeki;

"Çokdur cihânda gerçi şehâ dânehâ-yı cev

'Âlemde bî-nihâye velî mübtelâ-yı cev" (Edincikli Ravzî, 2017:55)

(Ey şahım, arpa taneleri cihanda çoktur; lakin âlemde arpa müptelaları da sonsuzdur.)

"Cevden lezîz nesne bulunmaz behâyime

Ammâ n'idem ki artuga çıkdı behâ-yı cev" (Edincikli Ravzî, 2017:55)

(Hayvanlar için arpadan daha lezzetli yiyecek bulunmaz; amma ne yapalım ki arpanın fiyatı çok yükseldi.) ifadelerden ise piyasalarda arpa bulunduğundan, insanların aşırı talebinden dolayı fiyatının yükseldiğinden ve bu nedenle yoksul kesimin arpa tedarik etmede zorlandığı anlaşılıyor.

Şair her iki kaside de durumu abartılı ve tariz yollu bir dille anlatır. Arpa yokluğu nedeniyle halkın ve şairin yaşadığı zorluklar anlatılırken Klasik şiirimizde kullanılan "Anka, Hüma, Kaf dağı, Karun ve hazinesi, Hz.İsa'nın göğe yükselmesi, Safâ ve Merve, Hızır; dilber, yasemen" gibi kalıplaşmış ifadelere ve mazmunlara yer verir.

İkinci kasidede, "*ʿUşşâk-ı pür-melâle niçün eylemez nazar*" (Ravzî, 2017: 58) ifadesiyle arpa yokluğu çekenler âşık olarak nitelenmiş,

"*Cevr ü cefâ-yı dil-bere tâkat muhâl imiş*

Lutf u mürüvvet eyle gel ey bî-vefâ-yı cev" (Ravzî, 2017: 58)

"*Rûşen olurdı çeşmi olup göñlü pür-sürûd*

ʿArz-ı cemâl ideydi eger dil-rübâ-yı cev" (Ravzî, 2017: 58)) ifadeleriyle âşık-maşuk ilgisi kurularak arpa vefasız bir dilber, yani sevgili olarak düşünülmüş.

Değerlendirme

Arpa kıtlığını ele alan üç şaire ait metinde konuyu ele alış, ifade benzerlikleri vardır. Arpa kıtlığını, kıtlıktan dolayı kendilerinin, toplumun ve arpa ile beslenen hayvanların durumları ve şairlerin dönemin önemli yöneticilerinden talepleri abartılı ve alaysı, aynı zamanda zevkli bir ifade tarzıyla anlatılmıştır. Bu yönüyle konunun eleştirel bir üslupla ele alındığını da düşünebiliriz.

Şairlerin şikâyetine ve yardım taleplerine konu olan kıtlığın nerde yaşandığını üç şiirde de tespit etmek zordur. "Kıtlık bölgesel midir, genel midir?" sorularına cevap olacak ifadelere yer verilmemiştir. Ancak anlatılan durum, çekilen sıkıntıya çare bulunamayıp, dönemin yöneticilerine müracaatın zorunlu oluşu kıtlığın daha geniş bölgeleri kapsadığını göstermektedir.

"İki şairden birinin "arpa" diğerinin "cev" redifi ile konu ve kavram birliğini sağladıkları bu kısa şiirlerde, şairlerin konuyu ele alış biçimlerinde kısmen farklılıklar görülmektedir. Necatî, kıtlık yüzünden yaşadığı kişisel sıkıntıların yanı sıra daha çok, kıtlık sırasında değişen arz talep dengesi yüzünden arpanın çok fazla değer kazandığı, halkın büyük bir geçim sıkıntısı yaşadığı, arpanın özellikle at yemi olarak önemli bir hububat olduğu, arpasız kalan atların açlıktan güçsüz düştüğü için yüklerin yolda kaldığı ve üst düzey kişilerin bile gidecekleri yere yaya gitmek zorunda kaldıkları gibi kıtlığın yol açtığı sosyal sorunlara değinmiştir. Ayrıca daha önce belirtildiği üzere, bu şiirlerde doğrudan övgü amacıyla yazılmış kasidelerde olduğu gibi yardım ve himaye beklenen devlet büyüğü için bir medhiye bölümü bulunmamaktadır. Ancak Necatî kendisine yol gösterici olarak tasvir ettiği arpa falcısının ağzından, kasideyi sunduğu devlet büyüğünün gücünü, himmet ve lütfunun büyüklüğünü övmekten geri kalmamıştır. Son beyitte de bu devlet büyüğüne dua etmiştir." (Çetinkaya, 2009/17: 53)

"Hayretî ise konuyu daha çok bireysel bir sorun olarak işlemiştir. Arpa kıtlığının yarattığı geçim sıkıntısının ve çaresizliğin kendi psikolojisi üzerindeki etkileri ile atının açlıktan zayıf düşüp güçsüzleşmesini tasvir etmiştir. Akıncı ocaklarında sipahi olarak hayatını sürdürmüş olan şair için atın önemi yadsınamaz. Bu nedenle o, böyle bir şiirde daha çok atının yaşadığı sıkıntıları ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirmeyi tercih etmiş olmalıdır. Her iki şairin de üzerinde durdukları en önemli husus ise, arpanın at beslenmesindeki önemidir. Dolayısıyla kıtlık sırasında sosyal hayattaki pek çok aksaklığın da atların eski güçlerini yitirmiş olmalarından kaynaklandığı vurgulanmıştır." (Çetinkaya, 2009/17: 54)

Divan şairleri düşünülenin aksine yaşadıkları dönemde toplumun karşılaştığı sosyal problemlere duyarsız kalmamışlardır. Problem teşkil eden durum veya olayları çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir. Döneme ait divanlar incelendiğinde daha çok lirik konuların ele alındığı gazel, şarkı gibi nazım şekillerinde bu tür konular yerine daha çok bireysel içerikler karşımıza çıkmaktadır. Divan şiirinde yaygın olarak kullanılan nazım şekillerinden olan kasidelerde, terkib-i bentlerde, terci-i bentlerde ve tarih düşürme maksadıyla yazılmış manzumelerde savaş, yangın, ölüm, aşırı soğuk, salgın hastalık gibi toplumsal olayların ele alındığı ifadelere rastlamak mümkündür.

16. Yüzyıl şairlerinden Edincikli Ravzî de döneminde yaşanmış olan kendisini, toplumun geniş kesimini ve arpa ile beslenen hayvanları olumsuz etkileyen arpa kıtlığını iki adet kasidesinde ele almış, şahsının ve toplumun yaşadığı sıkıntıları, karşılaştıkları zorlukları anlatmıştır. Ne zaman ve nerede yaşandığı tam olarak ifade edilmeyen durumu dönemin yöneticilerine bildirmiş ve yardım talebinde bulunmuştur.

Edincikli Ravzî divanında kasideler bölümünde yer alan ve herhangi bir başlığı bulunmayan manzumeler:

Birinci Metin (Ravzî, 2017: 52-55)	**Birinci Metin (Sadeleştirilmiş Durumu)**
1 Gerçi 'âlem halkı eyler ser-be-ser gavgâ-yı cev Yine degmez biñ cidâl iden kişiye pây-ı cev 2 Yagdı bârân-ı belâ çok tohm ekildi bitmedi Hâsılı olmadı hâsıl ol semen-sîmâ-yı cev 3 Adı ancak dilde kalmışdur görünmez kendüsi Gitdi kûh-ı Kâf'a sâkin olmaga 'Ankâ-yı cev 4 Hânekâh-ı gussa vü gam içre olup münzevî Cümle 'âlem halkı cem' olmış okur esmâ-yı cev 5 Kadr ile başı sipihre irdi mihr ü meh-sıfat Mesken ü me'vâ idindi menzil-i cevzâ-yı cev 6 Alçaga mâ'il degül bâlâlara pervâz ider Degme kimse başına konmaz hümââsâ-yı cev 7 Ben fakîri gördügince başın egmez hâsılı Hayli 'âlî kimse gözler dil-ber-i ra'nâ-yı cev 8 Ey fakîr-i bî-nevâ saña ne vardı geldi kim Pâdişâh-ı 'âleme kalmışdur istignâ-yı cev 9 Aradılar kâ'inâtı bulmadılar habbesin Yazılup şeh cânibinden her yire tugrâ-yı cev 10 Kalmayupdur var ise ey dil aña hergiz vücûd Gâlibâ oldı 'adem sahrâları mesvâ-yı cev 11 Umaruz kim bir gün ola kendin izhâr eyleye Matla'-ı subh-ı safâdan tal'at-ı zîbâ-yı cev 12 Bir zamân idi yüzine kimseler bakmaz idi Şimdi bir demdür ki düşdi 'âleme sevdâ-yı cev 13 Burın isterken kulakdan çıkdı zîrâ cümle halk Var mı 'âlem içre hiç bir kimse nâ-pervâ-yı cev 14 Her bahâyim menzil anı yire saçardı ezel Olsa şimdi başlar tâcı olurdı cây-ı cev 15 Hırmen-i cevdür felek secdür yıgılmış kehkeşân Leşker-i Tâtâr-ı dey itdi gelüp yagma-yı cev 16 Yir yüzinde dânesi bulınmag olmışdur muhal Olma anı arayup zâ'id yire rüsvâ-yı cev 17 Biñ yıl ararsañ bulınmaz diyü kâdîler temâm Cümle hüccet yazdılar ey dil idüp imzâ-yı cev 18 Mâl-ı Kârûn mıdur ol kim yire geçdi ser-be-ser İbn-i Meryem mi yahod oldı felek me'vâ-yı cev 19 Yâ meh-i gerdûn mıdur kim eyleyüp hercâ'ilik Kaht-ı ebrinden görinmez gurre-i garrâ-yı cev 20 Ayagı topragı mıdur Hazret-i Peygâm-berüñ	*1 Bütün halk arpa kavgası verir; yine de binlerce kavga içine giren kişiye arpanın ayağı (sapı) değmez.* *2 Çok tohum ekildi fakat bela yağmuru yağdığı için bitmedi; kısacası o yasemen yüzlü arpa ortaya çıkmadı.* *3 (Arpanın) ancak dilde adı kaldı, kendisi görünmez; arpa Ankası Kâf dağına oturmaya gitti.* *4 Gam ve keder tekkesinde inzivaya çekilip bütün halk toplanmış arpanın isimlerini okur.* *5 Kıymeti ile başı ay ve güneş gibi semaya ulaştı; arpa ikizler burcunu mesken ve makam edindi.* *6 Alçak yerlere meyletmez, yükseklere kanat açar; arpa Hüma kuşu gibi değme kimsenin başına konmaz.* *7 Kısacası benim gibi bir fakiri gördüğünde başını eğmez; arpa güzeli hayli yüce (zengin, mevki ve makam sahibi) kişileri gözler.* *8 Ey nasipsiz fakir sana ne vardı (da) geldi ki; arpa bolluğu âlemin padişahına kalmıştır.* *9 Padişah tarafından arpa tuğrası her tarafa yazıldı; (fakat) kâinatı aradılar (arpanın) bir danesini (bile) bulamadılar* *10 Ey gönül eğer var ise vücut hiçbir zaman kalmamıştır; galiba yokluk sahraları arpanın mekânı oldu.* *11 Umarız ki bir gün olur da arpanın güzel yüzü kendini neşe sabahının ufkundan gösterir.* *12 Bir zamanlar (arpanın) yüzüne kimse bakmazdı; şimdi öyle bir zamandır ki âleme arpanın sevdası düştü.* *13 Zira bütün halk burun isterken kulaktan çıktı; bu âlemde arpa korkusu yaşamayan hiçbir kimse var mı?* *14 Her hayvan önceleri onu (arpayı) yere saçardı; bulunsa şimdi arpanın yeri baş tacı olurdu.* *15 Felek arpa harmanıdır, … Samanyolu yığılmış; Tatar askerini andıran kış gelip arpayı yağmaladı.* *16 Yeryüzünde danesini bulmak imkânsız oldu; boş yere onu (arpayı) arayıp arpanın rezili olma.*

'İzz ü ikrâm ile fark-ı 'arşa basdı pây-ı cev 21 Yâ benüm 'ömrüm midür kim böyle oldı bî-vefâ Cennet-i Firdevs'e mi 'azm itdi rûh-efzâ-yı cev 22 Yâ benüm çok sevdügüm cânum Hüseyn'üm midür ol Kerbelâ-yı kaht olupdur merkad ü mesvâ-yı cev 23 Fürkatinde pây-mâl itsem 'aceb mi kendümi El çeküp göz yumdı benden çeşm-i nâ-bînâ-yı cev 24 N'ola her dem âh idersem bir zamândur şimdi kim Tutdı âfâkı temâmet âh u vâveylâ-yı cev 25 Arpanuñ ancak benî âdem degüldür tâlibi Çıkup eşcâr üzre her bir murg okur esmâ-yı cev 26 Zehr-i mâr kaht ile ey haste olan derdüñe Şerbet-i şâfî dilerseñ içegör muglâ-yı cev 27 Vardum ehl-i fazl olan 'allâmesine 'âlemüñ Hâk-i pâyine sürüp yüz itdüm istiftâ-yı cev 28 Virmedi ben hasteye lutf ile bir şâfî cevâb Eyledüm hayli tevakkuf çıkmadı fetvâ-yı cev 29 Tevbeler olsun [ki] hergiz itmeyem 'âlemde hîç Kaht elinden âh u feryâd eyleyüp şekvâ-yı cev 30 Devlet ile sag esen olsun dilâ dünyâda tek Ol sehâvet menba'ı ol menzil ü me'vâ-yı cev 31 Ya'ni Efrîdûn Beg tugrâ-nüvîs-i Şeh Murâd Anuñ ahkâmındadur hep ser-be-ser imzâ-yı cev 32 Şâh-bâz-ı evc-i himmetsin ki Hak'dan dilerin Zâ'il olmasın saña sayd olmadan 'Ankâ-yı cev 33 Ey şeh-i iklîm-i haşmet yüz sürüp dergâhuña Lutfuñ ile behremend it geldi bir şeydâ-yı cev 34 Senden artuk kimsede bulınmaz ey kân-ı kerem Her hubûbâtuñ ehemmi hûb-ı müstesnâ-yı cev 35 N'ola şâhâ Şeh Murâd bin Selîm'üñ 'ışkına Ben fakîr üftâdeye kılsañ eger 'atâ-yı cev 36 Hırmen-i dünyâda sultânum mukarrerdür bu kim Senden artuk kimse yokdur eylemiş ihsâ-yı cev 37 Bir gazeldür bu gazel 'âlemde hergiz misli yok Münderic zımnında her bir beytinüñ fehvâ-yı cev 38 Tuhfesi mûruñ Süleymân'a olur ricl-i cerâd Ben saña itdüm hediyye şi'r-i bî-hemtâ-yı cev	*17 Ey gönül kadılar bin yıl ararsan arpa bulunmaz diye imzalayıp delil yazdılar.* *18 O Karun'un malı mıdır ki baştanbaşa yere geçti; arpa Hz.İsa mıdır ki makamı gökler oldu.* *19 Yoksa durmadan dönen ay mıdır ki sürekli döner; kuraklık bulutundan arpanın o büyük parlaklığı görünmez.* *20 Hazret-i Peygamberin ayağının toprağı mıdır (ki) arpa izzet ve ikram ile ayağını arşın üstüne bastı.* *21 Ya da benim ömrüm müdür ki böyle vefasız oldu da ömür artıran arpa Firdevs Cennetine mi yükseldi.* *22 Acaba o (arpa) benim çok sevdiğim canım Hüseyn'im midir; arpanın türbesi ve makamı kıtlığın Kerbela'sı olmuştur.* *23 (Arpadan) ayrı düşmemden dolayı kendimi ayaklar altına düşürürsem buna şaşmamak gerek; (çünkü) arpanın görmeyen gözü benden el çekip gözünü yumdu (öldü).* *24 Her zaman feryat edersem ne olur ki; arpanın ah ve feryatları ufukları tamamen kapladı.* *25 Arpayı sadece insanoğlu istemiyor, kuşlar ağaçlara çıkıp arpanın isimlerini okur.* *26 Ey kıtlık yılanının zehriyle hasta olan kişi, derdine şifa olacak şerbet dilersen kaynatılmış arpa iç.* *27 Fazilet sahibi âlemin en büyük âlimine varıp yüzümü ayağının toprağına sürdüm ve arpa hususunda fetva istedim.* *28 Benim gibi hastaya bir şifa verici cevap vermedi; hayli beklememe rağmen arpa fetvası çıkmadı.* *29 Tövbeler olsun ki asla kıtlık yüzünden feryat ü figan edip arpadan şikâyet etmeyeyim.* *30 Ey gönül! O cömertlik kaynağı, o arpanın uğradığı ve mekân tuttuğu (kişi) mevki ve makamıyla sağ ve esen olsun.* *31 Yani Şah Murad'ın fermanlarının tuğra çekicisi Efridun Beg (ki) arpa hususunda imza sahibi olan tamamen odur* *32 Sen himmet zirvelerinin avcı kuşusun ki arpa Anka'sının sana av olmadan yok olmamasını Allah'tan dilerim.* *33 Ey ihtişam ülkesinin şahı! Bir arpa aşığı huzuruna yüz sürerek geldi, lütfederek onu da hissedar eyle.* *34 Ey cömertlik kaynağı her hububatın en önemlisi olan müstesna güzel arpa senden başka kimsede bulunmaz.*

39 Cem‘ olup halk ideler şâyed diyü yagmâ-yı cev Çok zamândur girmedi bâzâra nâ-peydâ-yı cev 40 Çek sehâ sancagını a‘dâ-yı cev‘üñ üstine Her behâyim olmasun leşker çeküp a‘dâ-yı cev 41 At ü katır merkeb aç ölmek mukarrerdür bugün Eylemezseñ serverâ bir kaç kile ihdâ-yı cev 42 Mihr-i çarh-ı ihtidâsın pertevüñ sal ‘âleme Burc-ı lutfuñdan tulû‘ itsün bugün Şi‘râ-yı cev 43 Gevher-i deryâ-yı devletsin senüñ yanuñdadur Var ise ‘âlemde şâhâ lü’lü-i lâlâ-yı cev 44 Çün senüñ yanuñda biter her fakîrüñ hâceti Geldi Ravzî çâkerüñ şâhâ olup şeydâ-yı cev 45 Bir gedâdur geldi şâhâ kapuña pür-ihtiyâc Virme ol bî-çâreye gel hüccet-i ibrâ-yı cev 46 Lutf ile himmet demidür eyle anı ber-murâd Feth-i bâb-ı cûd idüp huddâma kıl îmâ-yı cev 47 Tâ kıyâmet nâmuñı yâd itsün erbâb-ı sehâ Hâtem-i Tâ’î-yi sânî ol idüp i‘tâ-yı cev 48 Gülşen-i ‘âlemde gülsün gül cemâlüñ solmasun Zînet itdükce zemîni sünbül-i ra‘nâ-yı cev 49 Esmesün yavuz yil üstüñden senüñ ‘âlemde hîç Hâtıra oldukça ‘âlem halkına ehvâ-yı cev 50 Kapuña yük yük çekilsün tâ ilâ yevmi’l-kıyâm Karşuña el kavşurup saf baglasun âlâ-yı cev 51 Saña tugrâ çekmegi ta‘lîm iden üstâd içün Turma harc it kim senüñdür kenz-i lâ-yefnâ-yı cev” **İkinci Metin** (Ravzî, 2017: 55-59) 1 Çokdur cihânda gerçi şehâ dânehâ-yı cev ‘Âlemde bî-nihâye velî mübtelâ-yı cev 2 Cevden lezîz nesne bulunmaz behâyime Ammâ n’idem ki artuga çıkdı behâ-yı cev 3 Degme gedânuñ irmez eli gökde seyr ider Çak fark-ı ferkadâna döker şimdi pây-ı cev 4 Oldı ‘ıyân evc-i Süreyyâ’ya çıkdugı Bâlâda görinür bize hayli sehâ-yı cev 5 Şöyle dükendi kalmadı at yemi serverâ Kim gelmez oldı hâtıra hiç mâsivâ-yı cev 6 Gezdüm cihânı kendüm eyâ şâh-ı kâmrân Ne yirde var ola diyü ‘işret-fezâ-yı cev 7 Sahrâ-yı fikrete niçe kez eyledüm sefer Bir kimse bulmadum ide baña ‘atâ-yı cev 8 Görüp beni bir ehl-i dil ol demde nâ-gehân Didi ki ey gam ile esîr-i belâ-yı cev 9 Biñ dürlü zahmet ile çeküp bunca mihneti	*35 Ey şâhım! (Sultan) Selim oğlu (Sultan) Murad Şâh aşkına benim gibi zavallı fakire arpa hediye etsen ne olur.* *36 Ey sultanım şu bir gerçektir ki dünya harmanında senden başka arpanın hesabını tutan yoktur.* *37 Bir gazeldir bu gazel ki dünyada asla benzeri yoktur ki arpanın manası her beytinde derç edilmiş.* *38 Karıncanın Süleyman Peygambere hediyesi bir çekirge ayağı olur; ben sana arpanın benzersiz şiirini hediye ettim.* *39 Halk toplanıp yağma ederler diye görünmez arpa çok zamandır pazara girmedi.* *40 Ey şâhım! Sancağını arpa düşmanının üstüne çek (sefere çık), her hayvan arpa düşmanı üzerine asker gönderici olmasın.* *41 Ey önderimiz birkaç kile arpa hediye etmezsen, at katır ve merkep bugün aç, ölmeleri kesindir.* *42 Doğruluk göğünün güneşisin, ışığını âleme sal; büyük ve küçük köpek yıldızları olan arpa lütuf burcundan doğsun.* *43 Ey şahım sen devlet denizinin cevherisin, eğer parlak inciyi andıran arpa âlemde varsa senin yanındadır.* *4 4Ey şahım Ravzî kulun arpanın tutkunu olup (huzuruna) geldi; çünkü her fakirin ihtiyacı senin yanında biter.* *45 Ey şahım (Ravzî) zavallı bir kuldur, ihtiyaç dolu olarak kapına geldi; o çaresize arpa borcundan kurtuluş belgesi verme.* *46 Lütuf ile iyilik zamanıdır onu (Ravzî'yi) arzusuna kavuştur; cömertlik kapısını açarak uşaklarına arpayı işaret et.* *47 Kıyamete kadar cömert insanlar adını ansın; arpayı vererek ikinci Hâtem-i Tâ'î ol.* *48 Arpanın güzel sümbülü yeryüzünü süsledikçe gül bahçesini andıran dünyada gül yüzün gülsün, solmasın.* *49 Arpa istekleri dünya halkına hatıra oldukça, dünyada kötü rüzgâr senin üstünde hiç esmesin.* *50 Arpa alayı karşında el kavuşturup saf bağlayıp ta kıyamete kadar kapına yük yük çekilsin.* *51 Sana tuğra çekmeği öğreten üstat için durma sarf et ki; bitmeyen arpa hazinesi senindir.* **İkinci Metin (Sadeleştirilmiş Durumu)** *1 Ey şahım, arpa taneleri cihanda çoktur; lakin âlemde arpa müptelaları da sonsuzdur.*

Geşt eyleme bu 'âlemi dâ'im berây-ı cev	*2 Hayvanlar için arpadan daha lezzetli yiyecek bulunmaz; amma ne yapalım ki arpanın fiyatı çok yükseldi.*
10 Gezme yabanda der-be-der ey yâr-i pür-melâl	*3 Değme yoksulun eli ulaşmaz, gökte seyreder; şimdi arpanın ayağı Kutup yıldızının tepesine (taneler) döker.*
Var Şehr-emîni dergehine gör likâ-yı cev	*4 (Arpanın) Süreyya yıldızına çıktığı ortaya çıktı; cömert arpa bize hayli yüksekte görünür.*
11 Ol âsitâna yüz sürüp eylerseñ ilticâ	*5 Ey önderimiz, (arpa) tükendi, at yemi kalmadı; arpadan başka bir şey hatıra gelmez oldu.*
Şâyed ola ki feth ola bâb-ı serây-ı cev	*6 Ey muradına ermiş olan şahım, o zevk ü safayı artıran arpa nerede var diye bütün dünyayı gezdim.*
12 Ey âsmân-ı mekrümetüñ mihr-i enveri	*7 Düşünce sahrasına defalarca sefer ettim de bana arpa hediye edecek bir kimse bulamadım.*
Lutfuñ yanında zerre degüldür behâ-yı cev	*8 O anda beni ansızın bir gönül ehli gördü: "Ey gam ve kederle arpa belasına esir olmuş;*
13 Âyîne-yi göñülde keder komayup şehâ	*9 Bin türlü zahmet ile bunca sıkıntıyı çekerek arpa kastıyla daima âlemi gezme."*
Gösterdi bâb-ı cûduñı 'ibret-nümâ-yı cev	*10 "Ey kederli dost, perişan bir şekilde uzaklarda gezme; sarayın harcama işlerini yapan görevlinin makamına çıkıp arpanın yüzünü gör."*
14 Savt-ı hazîn-i çâkerüñi diñleseñ n'ola	*11 "O kapı eşiğine varıp yüz sürerek sığınırsan, umulur ki arpa sarayının kapısı açılır."*
Sem'-i kabûle irse efendi nidâ-yı cev	*1 2Ey cömertlik semasının en parlak güneşi, lütfunun yanında arpanın zarafeti zerre sayılmaz.*
15 Dâru'ş-şifâ-yı cûduña geldüm zebûn u zâr	*13 Ey şahım, ibretlik arpa gönül aynasında keder bırakmayıp cömertlik kapısını gösterdi.*
Dil-haste bendeñe n'ola kılsañ devâ-yı cev	*14 Şu zavallı fakirin hazin sesini dinlesen de arpa nidası kabul kulağına ulaşsa ne olur sanki!*
16 Hâk itdi rûy-ı zerdümi pây-ı mezellete	*15 Cömertlik şifahanene perişan halde ah ü feryat ederek geldim; gönlü hasta kölene arpa devasını versen ne olur!*
Ey şeh-süvâr-ı 'arsa-i cûd iktizâ-yı cev	*16 Ey cömertlik meydanının usta binicisi, arpa ihtiyacı sararan yüzümü hakirlik ayağına toprak etti.*
17 Reddeyleme kabûl u revâ kıl keremler it	*17 Arpa isteme maksadıyla yüz sürerek eşiğine geldim; keremler ederek (bu arzumu) kabul et, reddeyleme.*
Yüz sürüyü işügüñe geldüm berây-ı cev	*18 (Ey) efendi, şanına uygun ihsanlarda bulunup benim gibi bir köleni mertlik göstererek arpaya layık gör.*
18 Eyle efendi şânuña lâyık keremleri	*19 O yanı başımdaki arpa kararsızlık gösterip gurbet ellere gidip görünmez oldu.*
Ben bendeñi mürüvvet idüp kıl sezâ-yı cev	*20 O ay yüzlü arpa buluta girip gizlenir oldu; güneş gibi semaya çıkıp görünse ayıplanacak şey midir?*
19 Hercâyilikler eyledi görinmez oldı hîç	*21 (Ey) efendi, başka kimselerde (arpanın) bir danesi yoktur; arpa zengini olmak ancak sana nasip olmuştur.*
Gitdi diyâr-ı gurbete ol âşinâ-yı cev	
20 Girüp sehâba gizlenür oldı güneş gibi	
Çıksa sipihre tañ mıdur ol meh-likâ-yı cev	
21 Yokdur efendi gayrı kişilerde dânesi	
Ancak saña müyesser olupdur gınâ-yı cev	
22 Nâmuñ Mehemmed oldı çün ey şâh-ı pür-kerem	
Gel 'ışkına Muhammed'üñ eyle sehâ-yı cev	
23 Nâm-ı şerîfüñe ne düşerse sen anı kıl	
Yâ cev bagışla baña şehâ yâ behâ-yı cev	
24 Şol deñlü eyle cûd u sehâ vü keremleri	
'Âciz kıla fakîrüñi tâ kim kirâ-yı cev	
25 Yüz suyını yire döküp cerre başladum	
'Arzum komadı hâsılı bu mâ-cerâ-yı cev	
26 Mânend-i serçe derd ile cev cev dimek neden	
Çak cev cevinde tab'um iderken nevâ-yı cev	
27 Siz bilmeyince hâlümi yâ gayrı kim bilür	
Dest-i gedâda niçe bulunur behâ-yı cev	
28 Şâhâ sitârem itse beni mâlik-i semen	
Ben de iderdüm anuñ ile iştirâ-yı cev	
29 Ey kıblegâh-ı ehl-i zemîn Merve hakiçün	
Senden ki ire kalb-i hazîne Safâ-yı cev	
30 'Ömre ziyâde nef' ile biñ hac sevâbını	
Tahsîl idersin anı bi-hakk-ı Hudâ-yı cev	
31 Deryâ-yı medhüñüñ çü bulunmaz kinâresi	
Bir şi're başladum yine şâhâ berây-ı cev	
32 Dil mezra'ında bitmedi hergiz giyâ-yı cev	
Oldı cihânda hâsılum ancak hebâ-yı cev	
33 Mihnet diyârına beni saldı zebûn u zâr	
Hışm ile bakdı ben kulına pâdişâ-yı cev	

34 Kimdür şu bî-vefâ diyene hoş-cevâb olur Cânlar harâretin alıcı dil-küşâ-yı cev 35 'Uşşâk-ı pür-melâle niçün eylemez nazar Her biri böyle olmış iken mübtelâ-yı cev 36 Cevr ü cefâ-yı dil-bere tâkat muhâl imiş Lutf u mürüvvet eyle gel ey bî-vefâ-yı cev 37 Çıkup menâr-ı şâh-ı tarâvetde dâ'imâ Hakk'a niyâz u halka iderken salâ-yı cev 38 Lâyık mıdur ki bendeñi mahrûm [u] nâ-ümîd Men' eyleye kapuñda şehâ kethudâ-yı cev 39 İster zebûn u lâgar olup kaldı haste-dil Lâm itdi kâmetini anuñ iştihâ-yı cev 40 Açlık kapusın açdı felek anuñ üstine Gûşına irmez oldı dirîgâ sadâ-yı cev 41 Gündüz uçar gözinde gice düşine girer Mümkin degül yire ine gökden hümâ-yı cev 42 Olmaz hevâya yiltenür ammâ ki n'eylesün Bir dem mi var ki gide serinden hevâ-yı cev 43 Haste yatur sabâha degin yalvarur müdâm Hak'dan diler ki açıla dâru'ş-şifâ-yı cev 44 Râzı olurdı olsa gıdâsı 'alef dahı Tab'ı egerçi dâ'im ider iktizâ-yı cev 45 Gündüz giyâh u gice geçer 'ömri kâh ile Bî-çâre n'eylesün ele girmez gıdâ-yı cev 46 Deryâ-yı gamda kaldı kinâra irişmedi Bir âşinâ bulınmaz ide merhabâ-yı cev 47 Rûşen olurdı çeşmi olup göñlü pür-sürûd 'Arz-ı cemâl ideydi eger dil-rübâ-yı cev 48 Bî-çârenüñ günâhını gel alma boynuña Yok yire cânın almasun anuñ recâ-yı cev 49 Ravzî kuluñ ki medh ü senâ-pîşedür aña Lâyık degül mi kim yine ide du'â-yı cev 50 Medhüñ sadâsı ile cihânı pür eyleye Şol dem ki gûş-ı hûşına ire nidâ-yı cev 51 Ey sünnetiyle 'âmil olan şimdi gûyiyâ Farz-ı kifâyedür ki idersin edâ-yı cev 52 Cevv-i semâya basdı şehâ pây-ı himmetüñ Degse 'aceb mi ben kuluña dahı pây-ı cev 53 İhsân-ı cûd u lutfuña dil-teşneyem senüñ Ey Hızr-ı zinde sun baña lutf eyle mâ-yı cev 54 Görüp 'atâ vü lutfuñı kan aglaya hasûd Anbâr-ı cûdı feth idüp itseñ 'atâ-yı cev 55 Gaşy itdi 'aklumı komadı medhüñe mecâl Ey pâdişâh-ı mülk-i sehâ kibriyâ-yı cev 56 Tasdî'i def' idüp sözi kat' eylemek gerek Demdür ki gide âhir ola gussahâ-yı cev 57 Fakr u fenâyile virüp a'dâña ibtizâl Ahbâbuña müyesser ide Hak gınâ-yı cev 58 Sıyt-ı sehâvetüñ tuta mecmû'-ı 'âlemi Hep ser-fürû' ide tapuña eshiyâ-yı cev 59 Mihr-i hayâtuña senüñ irişmesün zevâl Niteki ide cûd u kerem agniyâ-yı cev	*22 Ey kerem sahibi şahım, adın Mehemmed oldu; gel Hz.Muhammed'in aşkına arpa (hususunda) cömertlik göster.* *23 Ey şahım, şerefli şanına ne düşerse sen onu yap; ya arpa arpa ya da arpanın bedelini bağışla.* *24 O denli ihsanlarda, cömertliklerde bulun ki; arpanın karşılığı bedel bu bu fakirini aciz kılsın.* *25 Yüz suyumu yere döküp kapı kapı dolaşıp (arpa) istemeye başladım; kısacası bu arpa macerası bende arzu bırakmadı.* *26 Sürekli arpa arpa diye tekrarlamaktan dolayı arpa nağmeleri çıkarmak bana huy olurken; serçe gibi dertli bir şekilde arpa arpa demek neden?* *27 Siz benim halimi anlamayınca kim anlayabilir; fakirin elinde arpa parası nasıl bulunur?* *28 Ey şahım, talihim beni (arpa alacak kadar) bir bedele sahip etseydi; ben de onunla arpa satın alırdım.* *29 Ey dünya halkının kıblegâhı, Merve hakkı için bu hüzünlü kalbe senden arpa Safâ'sı (neşesi) erişsin.* *30 Arpanın (yaratıcısı) Allah'ın hakkı için Ömrüne ziyade kâr ile bin hac sevabını kazanırsın.* *31 Seni methetme denizinin kıyısı yoktur; ey şahım arpa talebiyle yine bir şiire başladım.* *32 Gönül tarlasında asla arpa bitkisi asla bitmedi; dünyada kazancım arpa (için) ziyan oldum.* *33 Arpa padişahı ben kuluna öfkeyle baktı da perişanlık içinde inler halde beni sıkıntı ülkesine saldı.* *34 "O vefasız kimdir?" diyene, canlar hararetini gideren gönül açıcı arpa, güzel cevap olur.* *35 Her biri arpanın tutkunu olmuşken, (arpa) keder dolu âşıklara neden bakmaz.* *36 Ey vefasız arpa, dilberin cefa ve eziyetine katlanmak imkânsızmış; gel de mertlik ve lütufta bulun.* *37 Arpa dirilik ve tazelik şahının minaresine çıkıp Hakk'a dua ve halka salâ okurken;* *38 Ey şahım, benim gibi bir köleni arpa kâhyasının ümitsiz ve mahrum bir şekilde kapından kovması layık mıdır?* *39 Arpa arzusu onun boyunu "lâm" harfine çevirdi (büktü); hasta gönül zayıf ve perişan düştü (arpa) ister.* *40 Talih onun üstüne açlık kapısını açtı; arpa sedası asla kulağına ulaşmaz.* *41 Arpa hüması gündüz gözünde uçar, gece rüyasına girer de mümkün değil ki yere ine.* *42 Olmaz havaya (uçmaya) yeltenir; bir an olmasın ki arpa isteği başından gitsin, (bu durumda) ne yapabilir?*

60 'Ömrüñ mezîd kadrüñ ola Sidre'den yüce Âhûruña çekile katar-ı kirâ-yı cev 61 Devlet serîri üzre seni Hak mukîm ide Gelsün kapuña hâcete yüz biñ gedâ-yı cev	*43 Sabaha kadar hasta yatar, sürekli yalvarır; Allah'tan arpa şifahanesinin açılmasını diler.* *44 Yaradılışı gerçi her zaman arpa (ile beslenmeyi) gerektirir; (fakat) gıdası herhangi bir yem olsaydı yine razı olurdu.* *45 Gündüz ot ve gece saman ile ömrü geçer; arpa gıdası bulunmaz, zavallı ne yapsın?* *46 Gam deryasında kaldı, sahile ulaşamadı; bir tanıdık bulunmaz ki arpa merhabası etsin.* *47 Eğer o gönül alıcı arpa güzeli yüzünü gösterseydi; gözü parlar, gönlü de nağmelerle dolardı.* *48 Biçarenin günahını boynuna alma; arpa emeli yok yere canını almasın.* *49 Ravzî kulun daima övgünü yapmaktadır; arpa (için) dua etmek onun için uygun bir davranış değil midir?* *50 Seni överken yükselen sesi cihanı kaplaya; nihayetinde arpa haykırışı kulağına ve şuuruna ulaşa.* *51 Ey (Peygamberin) sünnetiyle amel eden (şahım), farz et ki arpa vermek şimdi farz-ı kifâyedir.* *52 Ey şahım, himmet ayağın fezaya ulaştı; benim gibi zavallı kuluna da arpanın ayağı değse buna şaşmamak gerek.* *53 Ey yaşayan Hızır, lütuf ve cömertliğinin ihsanına susadım; bana arpa suyunu (arpayı) lütfeyle.* *54 Cömertlik ambarını açıp (bana) arpa bağışlasan; haset ehli senin lütuf ve ihsanını görüp kan ağlayalar.* *55 Ey cömertlik mülkünün padişahı, arpanın büyüklüğü aklımı başımdan aldı da seni övmeye güç kalmadı.* *56 Baştaki sıkıntıyı def edip sözü (kısa) kesmek gerek; (zira) arpa kederinin biteceği ve gideceği zamandır.* *57 Allah sevdiklerine arpa zenginliğini kolaylaştırsın; düşmanını da fakirlik ve yokluk ile değersizleştirsin.* *58 Cömertliğinin şöhreti bütün âlemi kaplaya; (öyle ki) arpa hususunda cömert olanlar senin huzurunda hep baş eğeler.* *59 Senin hayat güneşin batmasın da kerem ve cömertlik (duygusu) arpa konusunda göz tokluğu versin.* *60 Ömrün uzun, kadr ü kıymetin Sidre'den yüksek olsun; arpa ihsan (kira?)katarı ahırına çekile.* *61 Allah seni devlet tahtı üzere daim etsin; (de) yüz binlerce arpa fakiri (arpa) istemeye gelsin.*

KAYNAKLAR

Aydemir, Yaşar (2013), *"Ravzî"*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, madde no: 23181, http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=212; (erişim:15.08.2019, saat 13:48).

Çavuşoğlu, Mehmed ve Tanyeri, M. Ali (1981), *"Hayretî-Dîvan"*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Çetinkaya, Ülkü (2009) *"Divan Şiirinde Sosyal Hayattan Yansımalar: Necatî Ve Hayretî'nin Arpa Kıtlığını Anlatan İki Manzumesi"*, Türkbilig 17.

Durmuş, Tuba (2014), *"Hayretî"*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, madde no: 9024; http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2711 (erişim:15.08.2019, saat 15:10)

Edincikli Ravzî, *"Dîvân"*, (Haz.) Dr. Yaşar Aydemir (2017), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Karademir, Zafer (2014); İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı (Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar 1560-1660), Kitap Yayınevi, İstanbul.

Kaya, Bayram Ali (2013), *"Necâtî Bey"*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, madde no: 22839; http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=217; (erişim:15.08.2019, saat 14:20)

Özcan, Abdülkadir (1995), *"Feridun Ahmed Bey"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.

Tarlan, Ali Nihat (1997), *"Necâtî Beg Divanı"*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Edincikli Ravzî Dîvânında "gör-" Tasvir Fiili Üzerine

Arş. Gör. Ali Fuat ALTUNTAŞ [1]

ÖZET:

Fiiller, dilsel çeşitliliği gösteren kavramların başında gelmektedir. Binlerce yıllık bir geçmişe sahip ve en çok konuşulan dünya dilleri arasında yer alan Türkçe bu çeşitliliğin görüldüğü dillerden biridir. Bundan dolayıdır ki Türkiye Türkçesi üzerine araştırmacılar tarafından birçok gramer çalışması yapılmıştır. Günümüz gramer çalışmaları yanında tarihî metinler ve çağdaş lehçeler üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmını fiillerin teşkil ettiği görülmektedir. Yapılan gramer çalışmalarının başında da birleşik fiiller gelmektedir. Edincikli Ravzî Dîvânında da *"fiil+fiil"* şekilinde kurulmuş 8 farklı sözcükle 10 ayrı beyitte *"gör-"* fiiliyle oluşmuş birleşik fiil yapıları bulunmaktadır. Bu birleşik fiiller, iki fiil arasına *"a/e/ı"* sesleri getirilerek oluşturulmuş ve *"tezlik / deneme / sürerlik"* anlamlarında kullanıldığı görülmüştür. Ravzî, bugün Balıkesir'in Bandırma ilçesi sınırları içinde yer alan Ekincik'tendir. Ravzî ve Dîvânı üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu yüzden Ravzî hakkında bildiklerimiz Dîvânı'ndan ve dönemin tezkire kayıtlarından elde edilen bilgiler kadardır. Ravzî'nin asıl adının ne olduğu bilinmemekle birlikte yazmış olduğu bir beyitte kendisinin Yûnuszâde olarak tanındığını söylemiştir. Almış olduğu eğitim konusunda da yine yazmış olduğu beyitlerde Arapça ve Farsça bildiği dışında bilgi mevcut değildir. Durum böyleyken ve Bandırma ilçesinin tarihî geçmişi göz önüne alındığında Razvî gibi ömrünü bölgede geçirmiş şair ve yazarları tespit ederek gramer çalışmaları başta olmak üzere birçok alanda çalışma yapılması için gündem oluşturmak amaçlanmıştır. Bu sebeple çalışmamızın içeriğini 8 farklı sözcükle 10 ayrı beyitte *"gör-"* fiiliyle oluşmuş birleşik fiillerin doğru çevirisini yapmak, iki fiil arasına yer alan *"a/e/ı"* seslerini adlandırmak ve işlevini belirlemek oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ravzî, Edincik, "gör-"tasvir fiili

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, aaltuntas@bandirma.edu.tr

Edincikli Ravzî Dîvânında "gör-" Tasvir Fiili Üzerine

Arş. Gör. ALİ FUAT ALTUNTAŞ[1]

ABSTRACT:

Verbs are the leading concepts that indicate linguistic diversity. Turkish, which is one of the most spoken languages in the world and has thousands years of history is one of the languages where this diversity is seen. Therefore, many grammar studies have been done on Turkey Turkish by the researchers. In addition to today's grammar studies, it is seen that verbs constitute an important part of the studies on historical texts and contemporary dialects. Compound verbs are at the beginning of the grammar studies conducted. There is no information about his education in the couplets he wrote, except he knows Arabic and Persian. When this is the case and considered the historical background of Bandırma district, it is aimed to create an agenda for conducting studies in many fields, particularly grammar studies by determining the poets and writers who spent their lives in the region like Ravzi. For this reason, making correct translation of the compound verbs formed by the verb "gör-" with 8 different words in 10 separate couplets, naming the "a / e / ı" sounds between two verbs and specifying their function constitute the content of our study.

Keywords: Ravzî, Edincik, "gör-" description verbs

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, aaltuntas@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Ravzî ve Dîvânı

Dönemin tezkirelerine bakıldığında hayatı hakkında neredeyse hiç bilgi bulunmayan Ravzî, Balıkesir iline bağlı Bandırma ilçesi sınırları içerisinde yer alan Edincik'tendir. Ravzî ile ilgili edineceğimiz bilgiler kendi kaleminden çıkmış şiirler arasındaki mürekkep kalıntılarından ileri gitmemektedir. Bu bilgilere göre Ravzî, Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed dönemlerini görmüştür. Eserindeki gramer unsurlarını da hesaba katarsak bu da şairin yaşadığı devrenin daha çok 16. yüzyılın ikinci yarısında olduğunu göstermektedir. Ravzî'nin asıl adının ne olduğu bilinmemekle birlikte yazmış olduğu bir beyitte kendisinin ***Yûnuszâde*** olarak tanındığını söylemiştir:

*Bana **Yûnuszâde** dirler **Ravziyâ** bilmez misin*

Her kelâm-ı hûb u mevzûnum belâgat üzredür

K.14/17

Şiirlerinden varlıklı ve köklü bir aile mensubu olduğu, giyim kuşamı, şekli şemali düzgün, hal ve tavırları şecaat üzere olduğu görülmektedir (Aydemir, 2017:5).

Asluma kılsañ nazar begdür sipâhîdür kamu

Fer'ümi görmez misin nice melâhat üzredür

K.14/4

Yine şiirlerinden hareketle kullanmış olduğu kelimelere ve terkiplere bakarak Arapça ve Farsça eğitimi aldığı söylenebilir. Ravzî'nin ölüm tarihi bilinmemektedir. Ama yer yer bazı dizelerinde ölüm düşüncesine kapıldığını, ölümden korktuğunu görüyoruz. (Aydemir, 2017:16).

Ecel serhaddine irdüm kıyâmet sâ'at irişdi

Hayâtumda hemân ancak benüm bir iki sâ'at var

K.3/17-8

Ravzî'nin kaleme aldığı Dîvân'nın bir nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü A 500 numarada kayıtlıdır. 1716 tarihinde istinsah edilmiştir. Ancak yapmış olduğumuz tarama neticesinde ***İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Or. 11090*** arşiv numaralı, H. 1274 (M. 1857-58) istinsah tarihli bir kayıt daha bulunduğu görülmektedir. Yazarı *"Ravzî"*, eser adı da *"Divan"* şeklinde kaydedilmiştir. Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde kayıtlı olan nüsha Talik yazı türüyle yazılmış, 16 satırlı ve 181 varaklı bir eserdir.

Türk Dil Kurumu Kütüphanesindeki Dîvân;

اکر که اولدکسه امت حبیب اله طفیلك اولدي خلایق جهانه اولدك شاه

"Eger ki olduñ ise ümmet-i habîb-i İlâh

Tufeylüñ oldı halâyık cihâna olduñ şâh" beytiyle başlamaktadır.

زهد و تقوي اهلني صنما سوررلر قاضیلر /

انلرك یاننده اهل شور و شر مقبولدر

"Zühd ü takvâ ehlini sanma severler kâdılar

Anlaruñ yanında ehl-i şûr u şer makbuldür" beytiyle de sona ermektedir.

Edincik (Aydıncık - İdincik)

On altıncı yüzyıl şairlerinden olan Ravzî, divanında dönemin padişahları, olayları gibi konular dışında memleketi hakkında da manzumeler yazmıştır. Herhangi bir şehrin doğal ve tarihî güzellikleri, kültürü, esnafı gibi konularda detaylı bilgilere ulaşabileceğimiz *Şehrengiz* türüne ait eseri de olan Ravzî, bugün Balıkesir iline bağlı Bandırma ilçesi sınırları içerisinde yer alan çok sevdiği Edincik'i, ***"İdincik"*** şeklinde kullanmıştır.

Hûb sevsen kimesne 'ayb itmez

Ne güzeldir diyâr-ı ***İdincik*** G. 411/8

Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı olup ilçe merkezine yaklaşık on iki kilometre uzaklıkta olan Aydıncık, bugünkü Edincik, Gönen - Çanakkale yolu üzerinde bulunmaktadır. 2000 yılı kayıtlarına göre nüfusu 5084 kişi olan beldenin kuzeyinde Marmara Denizi ve Kapıdağ Yarımadası, doğusunda Bursa, güneyinde Balıkesir, batısında ise Çanakkale ve Erdek Körfezleri bulunmaktadır. Ravzî'nin Şehrengizi dışında en net bilgileri Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ve Çelebi'nin çağdaşı olan Kâtip Çelebi'nin Cihânnümâ'sından alabildiğimiz Edincik, Osmanlı Devleti bölgeye hâkim olmadan önce Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Katalanlar ve Karesioğulları egemenliği altında kalmıştır. Orhan Gazi döneminde Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Osmanlı hâkimiyeti bölgede devam ederken Hüdavendigar sancağına bağlı bir kaza olan Edincik, Cumhuriyet'in ilk yıllarında değişen ticaret yolları ve idarî düzenlemeler nedeniyle Bandırma'ya bağlı bir nahiye yapılmıştır (Tüfekçioğlu, 2001: 3,19,26).

BULGULAR

Her dil için oldukça öneme sahip ve çok boyutlu olan iki kavram bulunmaktadır: İsimler (ad) ve Fiiller (eylem). İsim; bir kimseyi bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, ad veya canlı cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren kelime şeklinde tanımlanmaktadır. Dillerin söz varlığı unsurlarının başında gelen fiil (eylem) kategorisi ise olumlu ve olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011:23,873). Türkiye Türkçesini konu alan gramer

çalışmalarına baktığımız zaman sözcük türleri ile ilgili farklı sınıflandırmalar olsa da ekseriyetle üzerinde durulan konu Fiiller olmuştur. Gramer çalışmalarında Fiilin (eylem) tanımlanması yanında Fiiller için oluşturulan alt başlıklarda semantik (anlam bilim), tematik, geleneksel, biçimsel gibi ölçütlerin kullanılması farklı sınıflandırmaları ortaya çıkartmıştır. Fiil kavramı bünyesinde yer alan alt başlıklar içerisinde önemli bir tutan *Birleşik Fiil* kategorisi gramercilerimiz tarafından üzerinde tartışılan konuların başında gelmektedir. Tartışılan konuların başında Birleşik Fiilin ne olduğu ve nasıl oluştuğudur. Çalışmalar genellikle benzer hareket noktasından yola çıkmış ve *"Birleşik Fiil"* adıyla genel bir kategori oluşturulmuştur. Bu kategori içerisinde de *"Fiil + Zarf-fiil + Yardımcı Fiil"* biçiminde oluşan yapılar alt başlıklardan biri olarak incelenmiştir. Fiil kavramı içinde değerlendirilen Birleşik Fiil kategorisi ve genelde onun alt başlığı altında incelenen bu yapılar ile ilgili yapılmış başlıca çalışmalar şunlardır:

Ercilasun (1984:48), *Aksan* (2009: 98), *Gencan* (2001:300), *Banguoğlu* (2007:408,488), *Ergin* (2007: 280), *Hacıeminoğlu* (1991:256*), Korkmaz* (2007:46,100; 2009: 150), *Eker* (2003: 375), *Deny* (2012: 437), *Topaloğlu* (2019:36, 61), *Üstünova* (2016: 1), *Sev* (2001: 2), *Karaağaç* (2012: 431, 471; 2013:89 204).

Türk dili için önemli bir yere ait olan Tasvir Fiili, Korkmaz, Zarf-fiil biçimindeki esas fiile, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşmasında oluşmuş birleşik fiil (Korkmaz, 2007: 208) şeklinde tanımlama yapmıştır. Bir başka çalışma da *-(y)A ve -(y)I* ekleriyle yapılan zarf-fiillerden sonra *vermek, bilmek, kalmak, durmak, yazmak* vb. yarı yardımcı fiillerin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiillerin ortak adı (Topaloğlu, 2019: 126) şeklinde tanımlanmıştır.

"Fiil + Zarf-fiil + Yardımcı Fiil" şeklinde oluşan ve genelde *"Tasviri Fiil"* başlığı kullanılan yapılara *"Tasvir Fiili, Tarifi Yardımcı Fiili, Düzenli Birleşik Fiil, Betimsel Fiil, Yardımcı Söz"* gibi terimlerin kullanıldığı ve adlandırma noktasında birlik olmadığı tespit edilmiştir. Biz çalışmamızda *"Tasvir Fiili"* şeklindeki kullanımı uygun gördük. Bu konuda bir birlik sağlanamasa da biri asıl diğeri yardımcı olmak üzere iki fiilden meydan geldiği ve tasvir fiilinden önce gelen morfemin zarf-fiil eki olduğu konusunda ortak noktada buluşulmuştur. *Türk Dili Grameri* adlı çalışmasında Deny, bu zarf-fiil eklerinin mahiyeti için Köktürkçe ve Yakutça da dışarıda bırakılmayarak, aynı ek olduğunu */(y)A/* zarf-fiil ekinin çok eski zamandan itibaren Türk dillerinde kullanıldığını söylemiştir (Deny: 1941: 856).

***"gör-"* Tasvir Fiili**

"kö-r-*" şeklinde yıldızlı bir köke kadar indirgeyebildiğimiz fiil Eski Türkçede "bakmak, tabi olmak anlamında" ***"kör-"*** biçimindeydi.

kör- "görmek, bakmak, tabi olmak"< *kö-r- Gök. kör- "görmek, bakmak, tabi olmak" içr(e)ki bod(u)n ko[p] m[aŋ]a kör[ür] "Sınırlar içerisindeki milletler hep bana tabidir" (KT G 2) körür köz(ü)m körm(e)z t(e)g"görür gözüm görmez gibi" (KT K 10) Uyg. kör- "görmek, bakmak" meni y(e)me körü yarlıkazunlar "Beni yine de lütfedip görsünler" (AY 133 11) Kar. kör- "görmek, bakmak" (DLT I 373) Har. kör- "görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak" (NF 9 7) Kıp. kör- "görmek, bakmak (CC"de) "anlamak" (GT 43 13) Çağ. kör- "görmek, bakmak" (ġHD 87a 10) Osm. gör- "görmek, bakmak" (Demirci, 2010: 246). Osmanlı Türkçesi itibariyle **"k > g"** ses değişimi ile *"gör-"* şeklinde kullanılmış ve günümüzde kullandığımız birçok kelimenin türetilmesinde kök vazifesi görmüştür.

Birleşik Fiiller, herhangi bir asıl fiilden sonra "*bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz, koy-"* yardımcı fiillerini getirerek oluşan söz öbekleridir. Bu yapılarda asıl fiil ile yardımcı fiil bir araya gelirken asıl fiilden sonra genellikle ***"a/e/ı"*** zarf-fiil eklerinden biri getirilir. Bu ekler asıl fiil ile yardımcı fiil arasında bağlayıcı rolü

oynamaktadır. Bu ünlülerin olmaması durumunda fiiller arası bir bağ olmayacağı gibi iki fiil arasında işlerlik de olmayacaktır.

Zarf-fiil eklerinin bir işlevinin bağlama işlevi olduğunu bilmekteyiz ancak birleşik fiillerde yer alan bu seslere zarf-fiil eki dememize rağmen zarf-fiil yapma fonksiyonu yoktur. Zarf-fiil yapan eklerin bir işlevi bağlamadır. Yani zarflaştırdıkları fiili yükleme bağlamak suretiyle, yüklemin yapılış şekli, tarzı ve zamanı açısından yüklemi tamamlamaktadırlar. Böyle bir kuruluşla da bunlar bir birleşik fiil meydana getirmemektedirler (İlhan, 2001: 182). Edincikli Ravzî Dîvânı'nda tespit ettiğimiz yapılarda zarf-fiil olan ***"a/e/ı"*** iki fiili birbirine bağlamakta ve birleşik fiil meydan getirmektedir. Bu fiiller ***"asıl fiil + a/e/ı + gör-"*** şeklinde kurulmuş 8 farklı sözcükle 10 ayrı beyitte geçmekte ve ***"gör-"*** tasvir fiiliyle oluşmuş birleşik fiil yapıları oluşturmaktadır. Bu yapıların ***"deneme / tezlik / sürerlik"*** anlamlarında kullanıldığı görülmüştür. ***"asıl fiil+ a/e/ı + gör-"*** şeklinde kurulmuş fiillerin geçtikleri beyitler, vezinleri ve anlamları şu şekildedir:

Çalagör nefs-i şûmuñ öksesin

Teber-i lâ ilâhe illallah

Vezin: *Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün*

Çeviri: Lâ ilâhe illallah baltasını bu uğursuz nefsin ensesine çalıver.

(Tezlik anlamı)

Zehr-i mâr kaht ile ey haste olan derdüñe

Şerbet-i şâfî dilerseñ **içegör** muglâ-yı cev

Vezin: *Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün*

Çeviri: Ey kıtlık yılanının zehriyle ey hasta olan, derdine şifa verecek şerbet dilersen arpa suyunu içiver.

(Tezlik anlamı, Sürerlik anlamı)

Tevbe ipine **yapışagör** eyleme gaflet

'İsyân deñizinüñ eger olduñsa garîkı

Vezin: *Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün*

Çeviri: Eğer isyan denizinin içinde batmışsan gaflet etme, tövbe ipine yapışıver.

(Tezlik anlamı)

Ma'nâsını gör lafzını ko kuş dilidür bu

Ravzî **idegör** 'âkil iseñ fikr-i dakîki

Vezin: *Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün*

Çeviri: Ey Ravzî, bu kuş dilidir nasıl söylediğimi bırak manasını gör. Eğer akıl sahibiysen bu ince düşünceyi anlayıver.

(Tezlik anlamı)

Biri âhenger Mehemmed Şâh'dur ol yârı gör

Âheni nerm eyler âteş ol ruhı gül-nârı gör

Ko 'inâdı 'ârif ol dükkâna gel **yalvarıgör**

Vezin: *Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün*

Çeviri: Biri demirci Mehmet Şah'tır, o dostu gör. Ateş demiri yumuşatan o yanağı nar çiçeği gibi kırmızı olanı gör. İnadı bir kenara bırak arif kişi ol, dükkâna gel ve yalvar.

(Tezlik anlamı)

Yokdur günâhı var ise sal boynuma benüm

Yâr ile **olıgör** yüri tenhâda kol kola

Vezin: *Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün*

Çeviri: Günahı yoktur varsa da benim boynuma yükle. Sevgiliyle tenhada kol kola yürüyüver.

(Sürerlik anlamı)

Dâmenâsâ **öpegör** pîr-i mugânuñ ayagın

Ravziyâ bir dem elüñden koma âb-ı 'inebi

Vezin: *Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün*

Çeviri: Ey Ravzî, üzümün suyunu elinden bir an bile bırakma. Meyhanecinin ayağına etek gibi öpedur.

(Sürerlik anlamı)

Mey-i nâbuñ bileyin dirseñ eger hürmetini

Sâkiyâ pîr-i mugânuñ **alıgör** himmetini

Vezin: *Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün*

Çeviri: Ey saki, saf şarabın hürmetini bileyim dersen meyhanecinin keremini alıver.

(Deneme anlamı, Sürerlik anlamı)

Yâr ile nûş **idegör** bâde-i nâbı ey dil

Almak isterseñ eger bezm-i cihândan kâmı

Vezin: *Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün*

Çeviri: Ey gönül, eğer dünya meclisinden keyif almak istersen sevgiliyle saf şarabı içiver.

(Sürerlik anlamı, Deneme anlamı)

'İbâdet **idegör** kim soñ nefesde

Saña bu mansıb u câh eylemez sûd

Vezin: *Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün*

Çeviri: Son nefese kadar ibadet ediver çünkü bu makam mevki sana fayda sağlamaz.

(Deneme anlamı, Sürerlik anlamı)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dilsel çeşitliliği gösteren kavramların başında gelen Fiiller, binlerce yıllık bir geçmişe sahip ve en çok konuşulan dünya dilleri arasında yer alan Türkçe içinde kendisine geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Ekseriyetle üzerinde durulan Fiil kavramı ve bu kavrama ait alt başlıklar üzerinde tartışmalar yapıldığı taramış olduğumuz ancak bildirimizin kapsamı gereği uzun uzun aktarmadığımız gramer çalışmalarında görülmüştür. Fiil kavramının tanımlanması ve özellikleri konusunda bir birlik sağlanma noktası oluşmuşken aynı kavramın alt kategorilerini belirleme ve başlıklarını oluşturma noktasında farklılıklar göze çarpmıştır. Bu farklılıkların başında da Tasvir Fiilleri gelmektedir. Bu çalışmayla Birleşik Fiil ve Tasvir Fiili kavramlarını gündemde tutmak, *"gör-"* fiilinin kullanım alanını genişletmek amaçlanmıştır.

Günümüzde kullandığımız birçok kelimenin türetilmesinde kök vazifesi gören *"gör-"* tasvir fiili, Edincikli Ravzî Dîvânı'nda ***"asıl fiil + a/e/ı (zarf-fiil ekleri) + gör-"*** şeklinde kurulmuş ***"çalagör, içegör, yapışagör, yalvarıgör, olıgör, öpegör, alıgör, idegör"*** şeklinde 8 farklı sözcükle 10 ayrı beyitte geçmektedir. Bu yapıların geçtiği beyitleri günümüz Türkçesine aktarmaya çalıştık ve ***"deneme / tezlik / sürerlik"*** anlamlarını tespit ettik. Aynı dönemlerde yazılmış farklı metinlerle birlikte karşılaştırmalı olarak yapılacak kapsamlı ve detaylı bir çeviri ve inceleme çalışmasıyla *"gör-"* tasvir fiili şeklinde kurulan veya farklı yapılarda kurulmuş dil bilgisel yapıların ortaya çıkabileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları-439.
Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Çelik, Ş. (2012). *Evliye Çelebi'nin Bandırma, Aydıncık (Edincik) ve Erdek İle İlgili Verdiği Bilgiler ve Bunların Değeri.* Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute Volume: 15 - Number: 28-1, December 2012.
Demirci, Ü. Ö. (2010). *Eski Türkçe'de Fiiler.* (Basılmış Doktora Tezi). İstanbul.
Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi.* Çeviren: Ali Ulvi ELÖVE. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
Deny, J. (1941*). Türk Dili Grameri.* Çeviren: Ali Ulvi ELÖVE. İstanbul.
Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili.* Ankara: Grafiker Yayınları.
Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri- Fiil.* Ankara: Gazi Üniversitesi Basın - Yayın.
Ergin, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım.
Gencan, T. (2001). *Dilbilgisi.* Ankara: Ayraç Yayınevi.
Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları - 403.
Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller.* Ankara: Kültür Bakanlığı.
İlhan, N.İ. (2001). *Birleşik Fiil Kuruluşunda a-ı-u Ünlüleri.* Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi 2001 / H, Sayı:596, s.177-182.
Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi.* Ankara: Akçağ Yayınları.
Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları-575.
Korkmaz, Z. (2009).*Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları-415
Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Yargı Yayınevi.
Sev, İ. G. (2001). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları - 794.
Tüfekçioğlu, A. (2005). *Edincik'te Türk Mimarisi ve Mezar Taşları.* Edincik Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa.

Tüfekçioğlu, A. (2001). *Edincik'te Türk Devri Eserleri*. İstanbul: Kitapevi Yayınları.
Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Veri Tabanı
http://yazmalar.tdk.gov.tr/detay_goster.php?k=429.
Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Topaoğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Dergâh Yayınları.
Üstünova, K. (2016). *Eylem İşletimi.* Bursa: Sentez Yayıncılık.
Yaşar, A. (2017). *Ravzî Divanı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi-443.
Yaşar, A. (2007). *Ravzî'nin Edincik Şehrengizi.* Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi 2007/1:97-126.

Bandırmalızâde Hâşim Baba *Dîvân*'ının Nüshaları ve *Dîvân* Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Doç. Dr. İsmail AVCI[1]

ÖZET:

Bu çalışmada Bandırmalızâde Mustafa Hâşim Baba'nın *Dîvân*'ına ait nüshalar ve *Dîvân*'la ilgili yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Böyle bir çalışmanın yapılmasının temel sebebi *Dîvân* üzerinde şimdiye kadar yapılan araştırmalarda görülen bazı problemlerdir. Bunlardan birincisi eserin tam metni hazırlanırken nüshaların tamamının görülmemesidir. İkincisi ise buna bağlı olarak eserin sağlam bir metnin ortaya konulamaması ve doğal olarak nazım şekli, vezin, hatalı okuma gibi problemlerin ortaya çıkmasıdır. Bu çalışma vesilesiyle matbu bir baskısı da bulunan *Dîvân*'ın toplam 68 yazma nüshası tespit edilmiş, nüshalarla ilgili bazı hususlara temas edilmiştir. Ardından eserle ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalar listelenerek birkaç örnek üzerinden görülebilen problemler dile getirilmiştir. Çalışmada *Dîvân*'ın tespit edilen nüshalar üzerinden edisyon kritik yöntemiyle tekrar okunarak sağlam bir metninin ortaya konulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Bandırmalızâde Hâşim Baba, *Dîvân*, nüsha, yapılan çalışmalar, problemler

[1] Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ismailavci@balikesir.edu.tr

The Copies of *Dîvân* by Bandırmalızâde Hâşim Baba and Studies Conducted on His *Dîvân*

Assoc. Prof. Dr. İsmail AVCI[1]

ABSTRACT:

In this review, the copies of *Dîvân* by Bandırmalızâde Mustafa Hâşim Baba and studies conducted on his *Dîvân* have been discussed. The main reason for conducting this review was due to certain problems encountered in previous studies on *Dîvân*. One of the problems was the fact that all copies were not reviewed when preparing the full text of the aforesaid work. Secondly and consequently, a comprehensive text of the work could not be created, and therefore, certain problems regarding style of verse, prosody, and misleading interpretation have arisen. With this study, a total of 68 manuscript copies of *Dîvân*, available in a printed version, have been identified and certain issues regarding such copies have been addressed. Then, a list of studies conducted on the aforesaid work has been provided and identifiable problems about the studies have been discussed over several examples. This review concluded that a comprehensive text of the work must be created as evidenced by reading the identified copies of *Dîvân* using critical edition method.

Keywords: Bandırmalızâde Hâşim Baba, *Dîvân*, copy, studies conducted, problems

[1] Balıkesir University, Arts and Sciences Faculty, Turkish Language and Literature Department, ismailavci@balikesir.edu.tr

GİRİŞ

Hâşim Baba[1] 1130 (1718) yılında Üsküdar'da doğmuştur. *Sicill-i Osmanî* (Mehmed Süreyya 1996: II/652) ve *Hâtimetü'l-Eş'âr'*da (Çifci 2017: 528) adı Mehmed Hâşim olarak geçmekteyse de asıl adı Mustafa Hâşim'dir. Hâşim Baba'nın dedesi bazı kaynaklarda Moralı, bazılarında ise Bandırmalı olarak gösterilen Hâmid Efendi'dir. Hâmid Efendi (öl. 1139 / 1726) Üsküdar'da çeşitli camilerde vaaz ve irşat hizmetinde bulunmuş bir isimdir. Bandırmalızâde Tekkesi'nin yerinde mütevazı bir evinin bulunduğu, tekkenin bu evin genişletilip yeniden inşası neticesinde kurulduğu rivayet edilmektedir. Hâşim Baba'nın babası ise Üsküdar'da bulunan Bandırmalızâde Tekkesi şeyhi Yusuf Nizâmeddin Efendi'dir (öl. 1165 / 1752). Hadis ilmini öğrenmek üzere üç yıl Medine'de kalmış, çeşitli şehirleri dolaşmış, yedi defa hacca gitmiş bir isimdir. Hâşim Baba, Celvetî adap ve erkânını öğrenerek büyümüş, daha sonra Bektaşîliğe meyletmiş ve Mısır Kasrülayn'daki Kaygusuz Abdal Bektaşî Tekkesi şeyhi Hasan Baba'ya intisap etmiştir. Hâşim Baba bir dönem Hacıbektaş'ta bulunan Bektaşî Asitanesi'nde dört yıl ikamet etmiş ve burada dedebabalık yapmıştır. *Vâridât-ı Mensûre* adlı eserinde soyunun Hz. Ali'ye dayandığını dile getirmiştir. Babası Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin ölümünden sonra bu tekkenin postnişini olan Hâşim Baba bu görevi 30 yıldan fazla süre yürütmüştür. Hâşim Baba 1197 (1783) yılında ölmüştür. Babasından aldığı Celvetîlikle şeyhi Hasan Baba'dan aldığı Bektaşîliği melamet neşvesinde birleştirmeye çalışan Hâşim Baba'yı bu hâliyle ne Celvetîler ne de Bektaşîler kabul etmişlerdir. Nitekim hayatının neredeyse yarısını irşat ve tarikat hizmetiyle geçirmesine rağmen Ceveltiyenin merkezi Hüdayî Dergâhı'na getirilen cenazesi içeri alınmamış ve namazı dışarıda kılınabilmiştir. Cenazesi Üsküdar İnadiye'deki Bandırmalızâde Tekkesi'ne defnedilmiştir. Celvetîlerce dışlanması nedeniyle vefatından sonra mensupları kendisine Hâşimiyye adlı bir tarikat nispet etmişlerdir. Bandırmalızâde Tekkesi bu tarikatın asitanesi olarak faaliyet yürütmüştür. Mustafa Hâşim Baba'nın Muhammed, Safiyyüddin, Gâlib ve Muhsin adlarında dört oğlu vardır. Bunlardan Muhammed babasının sağlığında vefat etmiştir. Şiirlerinde Hâşim mahlasını kullanan Hâşim Baba'nın üç eseri vardır ve şunlardır:

Dîvân: Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde 68 yazma nüshası bulunan eser bazı yanlışlarla birlikte 1252 (1836) yılında neşredilmiştir. Üzerinde üç yüksek lisans tezi (Ergün 2000; Kayacan 2002; Yalçınkaya 2008) hazırlanmış olan eser iki kez de kitap (Yalçınkaya 2015; Ünal 2015a) olarak basılmıştır.

Vâridât-ı Mensûre: Eserde Hâşim Baba'nın melametle ilgili bazı risaleleri, çeşitli zamanlarda kendisine vaki olan tecellileri, cifr ve ebcet hesabıyla geleceğe ait verdiği birtakım bilgiler bulunmaktadır. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmış ve bu çalışma basılmıştır (Ünal 2012; Ünal 2015b).

Ankâ-yı Maşrık: Hâşim Baba'nın, İbnü'l-Arabî'nin *Ankâ-i Muğrib* (Şaşırtan Anka) adlı eserini *Ankâ-yı Mağrib* (Batının Ankası) olarak değerlendirip ona nazire olarak yazdığı eserdir. Çeşitli kütüphanelerde yazmaları bulunan eserde Hâşim Baba, Mevlânâ'yı muczip olarak göstermiş, ayrıca Hacı Bektaş-ı Velî'den de sıkça bahsetmiştir. Eser bir bildiriye konu olmuştur (Soyyer 2005).

Hâşim Baba'nın bu üç eserden başka çeşitli mecmualarda değişik isimlerle kayıtlı başka manzumelerine de rastlanmaktadır (Yılmaz 1997a: 406; Yılmaz 1997b: 415; Soyyer 2005: 108; Yalçınkaya 2015: 15-6; Ünal 2015a: 3).

1. *Dîvân*'ın Nüshaları

Bandırmalızâde Hâşim Baba hakkında bilgi veren *Hâtimetü'l-eş`âr* (Çifci 2017: 528-9), *Sicill-i Osmanî* (Mehmed Süreyya 1996: II/652), *Sefîne-i Evliyâ* (Osmânzâde Hüseyin Vassâf 2015: III/102-5), *Osmanlı Müellifleri* (Bursalı Mehmed Tahir 2016: I/203-4) ve *Îzâhu'l-meknûn* (Bağdatlı İsmail Paşa 1945: I/538)

[1] Hâşim Baba ve eserleri konusunda daha önce tarafımızdan bildiri olarak sunulan şu çalışmadan faydalanılmıştır: (Avcı 2018: 534-5).

gibi eserlerde müellifin *Dîvân*'ının nüshalarından söz edilmez. *Dîvân*'ın nüshalarından topluca ilk bahseden *Tuhfe-i Nâilî*'de Mehmet Nâil Tuman olmuştur. Tuman burada 11 nüshanın kaydını vermiştir (Tuman 2001: II/1193). 1968'de yayımlanan *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'nda eserin çoğunluğu Tuman'la ortak yine 11 nüshası kayıtlıdır. Ancak listeye dâhil edilmeyen üst satırdaki bir önceki kayıt (İstanbul Ü TY 723) da düşünüldüğünde kaydedilen nüsha sayısı 12 olmaktadır (MEB Ktp... 1968: III/909-10). Abdullah Uçman *TDEA*'ya yazdığı "Hâşim Baba" maddesinde *Dîvân*'a ait 10 nüshayı göstermiştir (Uçman 1976: 139). Uçman, Hâşim Baba'nın devriyelerini konu ettiği çalışmasında ise *Dîvân*'ın bazıları diğer çalışmalarda söz edilmeyen 11 nüshasını tespit etmiş, ayrıca matbu olarak da basıldığını bildirmiştir (Uçman 2001: 139). *İslam Ansiklopedisi*'ne "Haşim Baba" maddesini yazan H. Kâmil Yılmaz burada *Dîvân*'ın İSAM'daki fotokopi nüshayla birlikte 6 nüshasını göstermiş, diğer nüshalar için *Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'na bakılmasını salık vermiştir (Yılmaz 1997a: 406). Hâşim Baba'nın *Vâridât*'ını *Devr-i Dâim* adıyla yayımlayan Kahraman Özkök, çalışmasında *Vâridât*'ın 30 nüshasını göstermiştir. Bunlar bizim tespit ettiğimiz *Dîvân* nüshalarının 22'siyle ortaktır (Seyyid Hâşim Baba 2017: xxvii-xxix). Eser üzerinde tez çalışması yapanlardan sadece Asuman Ergün nüshalardan Tuman'ın gösterdikleri ve kendi tespit ettiği Millî Kütüphanedeki 13 nüshayı listelemiştir ancak bu nüshalardan bazılarının numaraları hatalıdır (Ergün 2000: 16-7). Bizim eserin gerek basılı kataloglardan gerekse internet üzerinden tespit edebildiğimiz nüshaları şunlardır:

1. *Dîvân*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 6905.
2. *Dîvân*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 8503/1.
3. *Dîvân*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 9793.
4. *Dîvân*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 9894.
5. Külliyat, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 8229.
6. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz FB 170.
7. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 399.
8. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 605.
9. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 1873/1.
10. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 2216.
11. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 2636/1.
11. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 3422.
13. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 3623/1.
14. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 5985.
15. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 6100.
16. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 6165.
17. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 6179.
18. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 6469.
19. *Vâridât-ı Mensûre ve Divân-ı Manzume*, Millî Ktp., Nu.: 06 Mil Yz A 7019.
20. *Dîvân*, Millî Ktp., Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. Koleksiyonu, Nu.: 06 Hk 638.
21. *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., Nu.: 3517.
22. *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Haşim Paşa, Nu.: 96.
23. *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Hayrullah Ef. Hacı Mahmud Ef. Mülhakı, Nu.: 17/2.
24. *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, Nu.: 568/2.
25. *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Ktp. TY, Nu.: Y-122/1.
26. *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Ktp. TY, Nu.: Y-329.
27. Külliyat, Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Ktp. TY, Nu.: Y-106.
28. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, Nu.: 363/1.
29. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., Nu.: 3299/2.
30. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., Nu.: 3345.
31. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., Nu.: 3910/1.
32. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekkesi, Nu.: 383.
33. *Dîvân*, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu.: Belediye K. 393.

34. *Dîvân*, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu.: Belediye K. 521/1.
35. *Dîvân*, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu.: Belediye K. 1343.
36. *Dîvân*, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu.: O. Ergin 318/4.
37. *Dîvân*, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu.: O. Ergin 653/1.
38. *Dîvân*, İstanbul Ü. Ktp., Nu.: TY. 333.
39. *Dîvân*, İstanbul Ü. Ktp., Nu.: TY. 658/1.
40. *Dîvân*, İstanbul Ü. Ktp., Nu.: TY. 723.
41. *Dîvân*, İstanbul Ü. Ktp., Nu.: TY. 2793.
42. *Dîvân*, İstanbul Ü. Ktp., Nu.: TY. 3518/1.
43. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, İstanbul Ü. Ktp., Nu.: TY. 9769.
44. *Hâşim Baba Dîvânı*, İSAM Ktp., Nu.: GNL.YZM.FTV 24351 (Fotokopi nüsha).
45. *Dîvân-ı Hâşimî*, Marmara Ü. Nadir Eserler Ktp., İlahiyat Fakültesi, Nu.: Yz 281.
46. *Dîvân*, İstanbul Millet Ktp., Nu.: AEMnz. 737/13.
47. *Dîvân*, İstanbul Millet Ktp., Reşid Ef., Nu.: 784/2.
48. *Dîvân*, Bayezid Devlet Ktp., Nu.: 3352/1.
49. *Dîvân*, Sadberk Hanım Müzesi, Hüseyin Kocabaş Yazmaları, Nu.: 290.
50. *Dîvân*, Bursa İnebey Yazma Eser Ktp., Genel, Nu.: 750/1.
51. *Dîvân-ı Haşim*, Atatürk Ü. Nadir Eserler Ktp., Seyfettin Özege, Nu.: 15 SA.
52. *Dîvân-ı Haşimi*, Atatürk Ü. Nadir Eserler Ktp., Seyfettin Özege, Nu.: 542 ASL.
53. *Dîvân-ı Haşim Efendi*, Atatürk Ü. Nadir Eserler Ktp., Seyfettin Özege, Nu.: 2846 SÖ.
54. *Dîvân-ı Haşim Efendi*, Atatürk Ü. Nadir Eserler Ktp., Seyfettin Özege, Nu.: 40937 NE.
55. *Dîvân-ı Seyyid Haşim*, Atatürk Ü. Nadir Eserler Ktp., Seyfettin Özege, Nu.: 384 ASL.
56. *Dîvân*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Nu.: 42 Kon 1786.
57. *Dîvân*, Konya Koyunoğlu Müzesi ve Ktp., Nu.: 11130.
58. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Ktp., Nu.: 327/14.
59. *Dîvân*, Mısır Millî Ktp. TY, Nu.: Talat 63.
60. *Dîvân*, Mısır Millî Ktp. TY, Nu.: 150.
61. *Dîvân*, Mısır Millî Ktp. TY, Nu.: Talat 228.
62. *Dîvân*, Kahire Hidiv Ktp. TY, Nu.: 8785.
63. *Dîvân*, Almanya Millî Ktp. TY, Nu.: Ms.or.oct.830.
64. *Dîvân*, Almanya Millî Ktp. TY, Nu.: Ms.or.oct.2090.
65. *Dîvân*, Almanya Millî Ktp. TY, Nu.: Ms.or.oct.2156.
66. *Dîvân*, Princeton Ü. Ktp. TY, Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish, Nu.: 1966Y.
67. *Hâzâ Dîvân-ı Seyyid Hâşimî Efendi Mustafâ el-Üsküdârî*, Azerbaycan Bakü Elyazmaları Enstitüsü, Nu.: M-59/2185.
68. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Vatikan Ktp. TY, Nu.: Vat. Turco 220.
69. *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, İstanbul 1252 (1836), 156 s. (Matbu nüsha)

1.1. Nüshalara Dair Bazı Tespitler

Gerek Hâşim Baba hakkında biyografik bilgi veren gerekse onun *Dîvân*'ını merkeze alan çalışmalarda şairin eserine ait kütüphanelerde kayıtlı bazı nüshalar gösterilmiş ancak tamamı tespit edilmeden eserin çeşitli kütüphanelerde birçok nüshasının bulunduğu ifade edilmekle yetinilmiştir. Bizim taramalarımızda Bandırmalızâde Hâşim Baba *Dîvân*'ının yurt içi kütüphanelerinde 58, yurt dışı kütüphanelerinde 10 olmak üzere toplam 68 yazma nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan 30'u parça parça daha önce eserden söz eden kaynaklarda geçen, 38'si ise geçmeyen nüshalardır. Ayrıca eserin 1252 (1836) yılında İstanbul'da yapılmış bir baskısı mevcuttur ancak bu baskı hatalarla doludur (Uçman 2001: 139). Yurt içi nüshaların çoğunluğu İstanbul (29 nüsha) ve Ankara (20 nüsha) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Eserin Bursa, Erzurum, Konya ve Kütahya'da da nüshaları tespit edilmiştir. Yurt dışında tespit edilenler ise Mısır, Almanya, Amerika, Azerbaycan ve Vatikan'dadır.

Dîvân'ın kütüphanelerde bazen müstakil olarak bazen de müellifin bir diğer eseri *Vâridât-ı Mensûre* ile birlikte (bu durumdaki nüshalardan ikisi Külliyat olarak kaydedilmiştir) kayıtlı olduğu görülmektedir. Ancak Millî Ktp. 06 Mil Yz A 8794 numarada olduğu üzere bazen eser adı *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme* olarak yazılmakla birlikte burada sadece *Vâridât-ı Mensûre*'nin bulunduğu, *Dîvân*'ın ise nüshada yer almadığı durumlar da vardır. Diğer taraftan 06 Mil Yz A 1873 numaradaki eser kütüphane kayıtlarına göre Hâşim Baba'nındır ancak www.yazmalar.gov.tr adresinde bu numaraya yanlışlıkla Bâkî *Dîvân*'ına ait görüntüler yüklenmiştir. İstanbul Millet Ktp., Reşid Ef., Nu.: 784/2 numaradaki nüsha bazı kaynaklarda 874/2 yazılmıştır, doğrusu 784/2 olmalıdır. Yine İstanbul Millet Ktp., Nu.: AEMnz. 737/4 ve 737/10'da *Dîvân*'ın iki nüshası görünmektedir, ancak kütüphaneden verilen bilgiye göre bu numarada sadece 737/13'te Hâşim Baba'nın eseri kayıtlıdır. İBB Atatürk Kitaplığı, Nu.: O. Ergin 318/4'teki eser yanlışlıkla ayrı bir nüshaymış gibi 3184/4 olarak da kaydedilmiştir.

Dîvân'ın tespit edilen nüshalarının yanında henüz kataloglara girmemiş veya farklı isimlerle kaydedilmiş olması muhtemel nüshalar da düşünüldüğünde Bandırmalızâde Hâşim Baba *Dîvân*'ının başka nüshalarına ulaşmak mümkün olabilecektir. Ayrıca yurt dışı kütüphanelerinde Hâşim, Hâşimî gibi isimlere isnat edilerek kataloglanan bazı divanların (Örneğin İngiltere Millî Ktp. Or. 7117 ve Or. 7118/2 gibi) ona ait olup olmadığı tam metinleri görülemediğinden tetkike muhtaçtır. Diğer taraftan 18. asrın sonlarına doğru vefat etmiş Hâşim Baba'nın *Dîvân*'ına ait nüshalardan bir kısmının da zaman içinde bir sebeple yok olup gittiği düşünüldüğünde aslında nüshaların çok daha fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir. Buradan hareketle Hâşim Baba'nın hem devrinde hem de takip eden dönemde çokça tanınan ve şiirleri okunan bir isim olduğu sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir.

2. *Dîvân* Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Bandırmalızâde Hâşim Baba *Dîvân*'ı üzerinde yapılan çalışmaların sayıca çokluğu dikkati çekmektedir. Aşağıda eserle ilgili yapılan çalışmalar listelenmiştir:

Tezler

Asuman Ergün, Hâşim Baba Dîvânı Üzerine Bir İnceleme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyon 2000, 429 s.

Mehmet Kayacan, Haşim Baba ve Divânı (İnceleme-Metin), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2002, 255 s.

Mehmet Akif Yalçınkaya, Bandırmalızâde Hâşim Baba Dîvânı (Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2008, 376 s.

Kitaplar

Mehmet Akif Yalçınkaya, *Bandırmalızâde Haşim Baba Dîvânı*, Grafiker Yay., Ankara 2015, 252 s.

Mehmet Ünal, *Bandırmalı-zâde Mustafâ Hâşim Efendi'nin Dîvân-ı Manzûme'si (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta 2015, 363 s.

Makaleler

Abdullah Uçman, "Hâşim Baba ve Devriyyeleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 5, İstanbul 2001, s. 137-56.

Mehmet Akif Yalçınkaya, "Bandırmalızâde Hâşim Baba Dîvânı'nda Tasavvufî Unsurlar", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 10, Sayı 17, 2009/2, s. 395-412.

Mehmet Ünal-Nurettin Çalışkan, "Bir Sufi Şairin Şiiri: Haşim Baba Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Dergisi*, 2014/2, Sayı 20, s. 231-40.

Mehmet Ünal-Nurettin Çalışkan, "Sünni Tarikatlarda Ehl-i Beyt Sevgisi ve Bektaşiliğe Temayül: Halveti-Celveti Pirleri Azbi Baba ve Haşim Baba Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Sayı 59, Ekim 2018, s. 244-57.

Bildiriler
Mehmet Temizkan, "Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Fikrî Kimliği Üzerine Bir İnceleme", *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler II*, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2005, s. 100-7.

Aide Paşayeva, "Edebiyat ve Üsküdar Seyyid Haşimî Efendi Üsküdarî Divanının Azerbaycan-Bakü El Yazması", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V, 1-5 Kasım 2007, Bildiriler*, Cilt II, ed. Coşkun Yulmaz, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2008, s. 141-5.

Mehmet Ünal, "18. Yüzyıl Tasavvuf Şairi Hâşim Baba'nın Vâridât-ı Mensûre Divân-ı Manzûme Adlı Eserinde Dil ve Üslup Özellikleri", *2. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (Dil ve Üslup İncelemeleri, 19-21 Ekim 2011, Isparta)*, s. 1143-55.

İsmail Avcı, "Bandırmalızâde Hâşim Baba Dîvân'ında Musammat (İç Kafiyeli) Şiirler", *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu, Tam Metin Bildiri Kitabı I: Tarih, Arkeoloji, Göç Hareketleri, Önemli Şahsiyetler, Kültür ve Folklor, Edebiyat ve Eğitim*, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yay., Bandırma 2018, s. 530-46.

2.1. Çalışmalarla İlgili Bazı Tespitler

Hâşim Baba *Dîvân*'ı üzerinde 2000, 2002 ve 2008 yıllarında 3 yüksek lisans tezi yapılmıştır. Aynı *Dîvân*'ın birbirine yakın zamanlarda üç ayrı teze konu olması, metni tez konusu olarak seçenlerin literatürdeki çalışmalardan haberdar olmamaları ya da konu hakkında daha önce bir çalışma yapılıp yapılmadığı hususunda iyi bir tarama yapamadıklarını düşündürmektedir. Zira çalışmalara bakıldığında bunların *Dîvân*'ın sağlam bir metninin tespit edilmediği ve iyi bir incelemesinin yapılmadığı noktasından hareket etmedikleri anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere klasik Türk edebiyatı sahasında yapılacak metin merkezli çalışmalarda her şeyden önce eserin sağlam bir metninin ortaya konulması gerekmektedir. Böyle yapılmadığı takdirde inceleme safhasında metne dair söylenecek ne varsa eksik veya yanlış olacaktır. Tezlerde eserin yukarıda listesi verilen nüshalarından çok azının kullanıldığı görülmektedir. Asuman Ergün tarafından 2000 yılında hazırlanan tezde nüshalardan sadece üçü (06 Mil Yz A 605, 06 Mil Yz FB 170, 06 Mil Yz A 399) kullanılmıştır. Aslında Ergün bazı numaralar hatalı olmakla birlikte diğer araştırmacılara göre daha fazla nüsha (22 nüsha) tespit etmiştir. Ancak kendi ifadesine göre bu nüshalardan en eski tarihli nüsha olan 06 Mil Yz A 605 numaralı nüshayı esas almış, geri kalan iki nüshadan metni okurken faydalanmıştır (Ergün 2000: 17). Mehmet Kayacan 2002 yılında hazırladığı tezinde İSAM'daki kopyayla birlikte *Dîvân*'ın altı nüshasının [Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., Nu.: 3517, Hüsrev Paşa, Nu.: 568/2; İstanbul Ü. Ktp., Nu.: TY. 333, TY. 3518/1; İBB Atatürk Kitaplığı, Nu.: Belediye K. 393; İSAM Ktp., Nu.: GNL.YZM.FTV 24351 (Fotokopi nüsha)] numaralarını vermiş ve *Dîvân*'ın 1252 (1836) yılında basıldığını söylemiştir. Ancak ön sözde eserin üç nüshasının var olduğunu, 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde yaşanan deprem nedeniyle diğer nüshaların görülemediğinden sadece Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., Nu.: 3517'de kayıtlı nüsha üzerinden çalışmanın hazırlandığını bildirmiştir (Kayacan 2002: 6). *Dîvân*'ı 2008 yılında tez olarak hazırlayan bir başka araştırmacı Mehmet Akif Yalçınkaya ise sadece iki nüshayı (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, Nu.: 363/1; Bursa İnebey Yazma Eser Ktp., Genel, Nu.: 750/1) kullanmış, eserin başka nüshasından söz etmemiştir. Araştırmacılar *Dîvân*'ın nüshalarından söz ederken "çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası vardır" demekle yetinmişlerdir.

Bilindiği gibi metin çalışmalarında esere ait bütün nüshaların tespit ve tavsif edilmesi gereklidir. *Dîvân* üzerinde yapılan çalışmalarda Asuman Ergün kullandığı üç, Mehmet Ünal da aşağıda sözü edilecek olan kitap çalışmasında dört nüshanın (06 Mil Yz FB 170, 06 Mil Yz A 2216, 06 Mil Yz A 605, 06 Mil Yz A 1873/1) tavsifini yapmıştır, diğer çalışmalarda nüsha tavsifi yoktur. Nüshaların çok olması bu işten kaçma gerekçesi olmamalıdır. Bu aşamadan sonra nüshalara ait bir şecere oluşturulması, eğer nüsha sayısı fazlaysa karşılaştırmaya dâhil edilecek olanların çeşitli açılardan gözden geçirilerek belirlenmesi, metni temsil edebilecek nüshalara dayanılarak ve icabında dışarıda bırakılanlar da kullanılmak suretiyle metnin oluşturulması beklenmektedir. Bu bakımdan *Dîvân*'la ilgili eldeki çalışmaların yetersizliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kullanılan birkaç nüsha eserin metnini oluşturmaya yetecek nitelikte olsa bile örneğin şairin sonradan yazdığı muhtemel birkaç şiiri muhtevi dışarıda bırakılmış bir nüsha varsa eser eksik kalacaktır.

Dîvân'ın kitap olarak da yayımlandığı görülmektedir. Mehmet Akif Yalçınkaya yüksek lisans tezi olarak hazırladığı çalışmayı 2015 yılında kitap olarak bastırmıştır. Diğer kitap çalışması ise Mehmet Ünal tarafından yapılmıştır. Ünal, 2012 yılında Hâşim Baba'nın bir diğer eseri *Vâridât-ı Mensûre*'yi yüksek lisans tezi (Ünal 2012) olarak hazırladıktan sonra bu tezi (Ünal 2015b) ve *Dîvân*'ı kitap olarak yayımlamıştır. Mehmet Ünal daha önce üzerinde üç yüksek lisans çalışması yapılmış, ardından da Temmuz 2015'te Yalçınkaya tarafından kitap olarak basılmış *Dîvân*'ı Eylül 2015'te tekrar niçin bastırdığı konusunda eserin ön sözünde veya ilerleyen kısımlarında tatmin edici bir açıklamaya yer vermemiştir. *Dîvân*'ın Ocak 2019'da yapılan gözden geçirilmiş ikinci baskısına yazdığı ön sözde *"Yalnız bizim çalıştığımız yazma adında da anlaşıldığı üzere varidatları ve divanı birlikte bulunmaktadır. İncelediğimiz 'Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme' adlı yazmada manzumelerin sayısı bu üç çalışmada bulunan şiirlerden fazladır."* (Ünal 2019: xii) gerekçesi, esere ait nüshaların tamamı kontrol edilmediğinden karşılaştırmalı metin çalışmaları için bilimsel bir gerekçe olmaktan uzaktır. Burada dikkati çeken asıl husus ise Ünal'ın *Dîvân*'la ilgili kitabında kendisinden önce yapılan çalışmalara hiç değinmemesidir. Araştırmacı mevcut tezleri daha önce görmüştür. 2012 yılında tez olarak hazırlanan *Vâridât-ı Mensûre*'nin kaynakçasında bu tezlerden üçünün (Ünal 2012: 121-3) de, kitap hâlinde ise birinin (Ünal 2015b: 104) adı geçiyorken asıl bahsedilmesi gereken yerde, yani *Dîvân*'ın ele alındığı eserde bu çalışmaları anmamıştır. Ünal, *Dîvân*'ın ikinci baskısına yazdığı ön sözde bu çalışmalardan söz etmemiş olmasını *"Eserin ilk baskısının hazırlık aşamasında bir zühul eseri olarak önceden yapılmış çalışmalara atıf yapılması gözden kaçmıştı. Hakkaniyet ve hakşinaslık gereği bu baskıda bu hataların telafisi cihetine gidildi."* (Ünal 2019: xiii) diyerek izah etmiştir.

Yukarıda sayılan tez ve kitap çalışmaları bir taraftan *Dîvân*'ın sağlam bir metnini ortaya koyma, diğer taraftan eseri şekil ve muhteva bakımlarından inceleme gayesi güden çalışmalardır. Ancak daha önce tarafımızdan yapılan bir çalışmada (Avcı 2018: 545) da dikkat çekildiği üzere okuma hataları, nazım şekillerinin ve vezinlerin tespiti gibi konulardaki problemli yapısı nedeniyle çalışmaların bu gayeyi gerçekleştirmekten uzak kaldığı görülmektedir. Bu çalışmada işaret edilenlerden farklı olarak örneğin Hâşim Baba'nın eserleri arasında "Devriyye-i Ferşiyye"si, müstakil yazmalarının olmasından ve zaman zaman da Lisânü'l-Gayb şeklinde ayrı bir adla anılmasından dolayı ayrı bir esermiş gibi müellifin eserleri arasında listelenmiş ve kısaca tanıtılmıştır. Buna rağmen aynı şiirin *Dîvân*'a dâhil edildiği de görülmektedir. Aslen doğrusu da budur, zira eser müellifin diğer devriyelerinden biri durumundadır, doğal olarak ayrı bir esermiş gibi listelenmemelidir. Ancak *Dîvân*'a ait nüshaların tamamının ve bu şiirin müstakil yazmalarının kontrol edilmemesinden dolayı beyit sayısı Asuman Ergün'ün tezinde 120 (Ergün 2000: 397-409), Mehmet Akif Yalçınkaya'nın tezinde 119 (Yalçınkaya 2008: 340-53) iken kitap çalışmasında 120 (Yalçınkaya 2015: 237-45, kitaptaki 17. beyit tezde yoktur), Mehmet Ünal'ın kitabında 123 (Ünal 2015a: 329-39) ve Hâşim Baba'nın iki devriyesini yayımlayan Abdullah Uçman'ın makalesinde 127 (Uçman 2001: 142-52) olarak tespit edilmiştir. Söz konusu devriye metni Mehmet Kayacan'ın (2002) çalışmasında yoktur. Bu ve buna benzer başka örnekler eserin bu çalışma vesilesiyle tespit edilen nüshaları dikkate alınarak tekrar okunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Eserle ilgili dört makale ve dört de bildiri türünden çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan birinde *Dîvân*'ın Azerbaycan'da bulunan bir nüshası tanıtılmış, birinde Hâşim Baba'nın devriyelerinden[1] ikisinin metni verilmiş, dördünde *Dîvân*'dan hareketle Hâşim Baba'nın tasavvufi yanı ve Bektaşîliğe temayülü ile fikrî kimliği üzerinde durulmuş, birinde *Dîvân*'la birlikte *Vâridât-ı Mensûre*'nin dil ve üslup özellikleri araştırılmış, tarafımızdan yapılan son çalışmada ise *Dîvân*'daki musammat (iç kafiyeli) şiirler konu edilmiştir.

SONUÇ

Hâşim Baba, Türk edebiyatı tarihinde *Dîvân*'ı hakkında yapılan çalışmaların çokluğu bakımından dikkati çekmektedir. Türk edebiyatının pek çok ünlü isminin divanı bir veya birkaç çalışmaya konu olmuşken onun divanı üzerinde birden fazla tez, kitap, makale ve bildiri boyutunda yapılmış çalışma acaba Hâşim Baba'nın çok iyi bir şair olmasından mı kaynaklanmaktadır yoksa bu rağbette onun Bektaşî ve Celvetî çevrelerince tanınan tarikat erbabı bir isim olmasının mı bir etkisi vardır? *Dîvân*'ı hakkında yapılan çalışmaların çokluğuna bakarak onu edebiyat tarihinin en şanslı müelliflerinden biri olarak görmek mümkün müdür? Yine *Dîvân*'ı hakkında yapılan bunca çalışma acaba Hâşim Baba'nın ruhunu şad eder mi? Aslında bu sorulara cevap verebilmek için Hâşim Baba'nın eserini mevcutlara rağmen tekrar çalışmak, her şeyden önce *Dîvân* metnini her bakımdan doğru tespit etmek ve şiirleri gerek şekil gerekse muhteva bakımlarından incelemek ve ardından onun şairliğini ortaya koyacak şiirler üzerinden bir değerlendirme yapmakla mümkündür. Eğer *Dîvân*'ın tespit edilen nüshalara dayanılarak sağlam bir metni hazırlanabilirse bu, esere ait nazım şekli, vezin, hatalı okuma gibi problemleri bertaraf edecek, ayrıca eserin dışında kalması muhtemel şiirlerin de gün yüzüne çıkarılmasına vesile olacaktır.

KAYNAKLAR

Avcı, İ. (2018). "Bandırmalızâde Hâşim Baba Dîvân'ında Musammat (İç Kafiyeli) Şiirler". *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu, Tam Metin Bildiri Kitabı I: Tarih, Arkeoloji, Göç Hareketleri, Önemli Şahsiyetler, Kültür ve Folklor, Edebiyat ve Eğitim*. Bandırma: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yay., s. 530-46.

Bağdatlı İsmail Paşa (1945). *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli `alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. C. I, hzl. Şerefeddin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, İstanbul: MEB Yay.

Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı Müellifleri*. C. I, hzl. M. A. Yekta Saraç, Ankara: TÜBA Yay.

Çifci, Ö. (2017). *Fatîn Davud, Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, (e-kitap), http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0 (30.06.2019).

Ergün, A. (2000). Hâşim Baba Dîvânı Üzerine Bir İnceleme. Basılmamış YLT, Afyon Kocatepe Ü. SBE, Afyon.

Gedik, N. (2018). *Türk Edebiyatında Manzum Devriye*. İstanbul: H Yay.

Kayacan, M. (2002). Haşim Baba ve Divânı (İnceleme-Metin). Basılmamış YLT, Süleyman Demirel Ü. SBE, Isparta.

MEB Ktp. Genel Müd. Tasnif Komisyonu (1968). *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu*, C. III, İndeks, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî, Osmanlı Ünlüleri*. C. II, hzl. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf (2015). *Sefîne-i Evliyâ*. C. III, hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yay.

Paşayeva, A. (2008). "Edebiyat ve Üsküdar Seyyid Haşimî Efendi Üsküdarî Divanının Azerbaycan-Bakü El Yazması". *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V, 1-5 Kasım 2007, Bildiriler*. C. II, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yay., s. 141-5.

[1] Türk edebiyatında manzum devriye konusunda Hâşim Baba'nın devriyelerini de muhtevi şu esere bakılabilir: (Gedik 2018: 507-43).

Seyyid Hâşim Baba, *Devr-i Dâim (Vâridât-ı Seyyid Mustafa Hâşim el-Üsküdârî)*, hzl. Kahraman Özkök, İstanbul: Revak Kitabevi.

Soyyer, A. Y. (2005). "Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Anka-i Maşrık'ı". *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yay., s. 108-13.

Temizkan, M. (2005). "Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Fikrî Kimliği Üzerine Bir İnceleme". *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, İsanbul: Üsküdar Belediyesi Yay., s. 100-7.

Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. II, hzl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yay.

Uçman, A. (1976). "Hâşim Baba". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 4, İstanbul: Dergah Yay., s. 139.

Uçman, A. (2001). "Hâşim Baba ve Devriyyeleri". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. S. 5, İstanbul, s. 137-56.

Ünal, M. (2011). "18. Yüzyıl Tasavvuf Şairi Haşim Baba'nın Vâridât-I Mensûre Divân-ı Manzûme Adlı Eserinde Dil ve Üslup Özellikleri". *2. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (Dil ve Üslup İncelemeleri, 19-21 Ekim 2011, Isparta)*, s. 1143-55.

Ünal, M. (2012). Bandırmalı-zâde Mustafâ Hâşim Efendi'nin Vâridât-ı Mensûre'sinin Tenkitli Metni. YLT, Süleyman Demirel Ü. SBE, Isparta.

Ünal, M. (2015a). *Bandırmalı-zâde Mustafâ Hâşim Efendi'nin Divân-ı Manzûme'si (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yay.

Ünal, M. (2015b). *Bandırmalı-zâde Mustafâ Hâşim Efendi'nin Vâridât-ı Mensûre'si*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yay.

Ünal, M. (2019). *Bandırmalı-zâde Mustafâ Hâşim Efendi'nin Divân-ı Manzûme'si (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yay.

Ünal, M.-Çalışkan, N. (2014). "Bir Sufi Şairin Şiiri: Haşim Baba Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Dergisi*, S. 20, s. 231-40.

Ünal, M.-Çalışkan, N. (2018). "Sünni Tarikatlarda Ehl-i Beyt Sevgisi ve Bektaşiliğe Temayül: Halveti-Celveti Pirleri Azbi Baba ve Haşim Baba Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 59, Ekim, s. 244-57.

Yalçınkaya, M. A. (2008). Bandırmalızâde Hâşim Baba Dîvânı (Metin-İnceleme). YLT, Uludağ Ü. SBE, Bursa.

Yalçınkaya, M. A. (2009). "Bandırmalızâde Hâşim Baba Dîvânı'nda Tasavvufî Unsurlar". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 10, S. 17, s. 395-412.

Yalçınkaya, M. A. (2015). *Bandırmalızâde Haşim Baba Divanı*. Ankara: Grafiker Yay.

Yılmaz, H. K. (1997a). "Hâşim Baba". *İslam Ansiklopedisi*. C. 16, Ankara: TDV Yay., s. 406-7.

Yılmaz, H. K. (1997b). "Hâşimiyye". *İslam Ansiklopedisi*. C. 16, Ankara: TDV Yay., s. 415-6.

Sürrealizmin Avrupa'daki Savunucusu: Panderma

Oğuz DÜZGÜN [1]

ÖZET:

Karoly (Carl) Laszlo'nun, Panderma adlı dergisi, ilk olarak 1957 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde Panderma Yayınevi tarafından yayınlamıştır. İsmini Türkiye'nin liman şehirlerinden olan Bandırma'dan aldığı düşünülen bu dergi, döneminin Dadaizm gibi gerçeküstücü akımlarının buluştuğu bir sanat ve düşünce merkezi olmuştur. Bandırma'nın isminin, Sürrealizm ve Neo-Dadaizm gibi düşünce ve sanat akımlarının temsilcisi olan uluslararası bir dergiye ilham kaynağı olabilme ihtimali bile araştırılması gereken bir ihtimaldir. Çalışma yoluyla Bandırma isminin, bu dergi için önemine dikkat çekilmesinin yanında, Panderma adlı derginin, Batı sanat/düşünce dünyası açısından önemine de değinilecektir.

Anahtar sözcükler: Panderma, Bandırma, Carl Laszlo, sürrealizm, Dadaizm, Türkiye
JEL Kodu: B31, Z00, Z11

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, oduzgun@bandirma.edu.tr

Panderma, the Defender of Surrealism in Europe

Oğuz DÜZGÜN [1]

ABSTRACT:

Karoly (Carl) Laszlo's magazine Panderma was first published in 1957 by the Panderma Publishing House in Basel, Switzerland. This magazine, that is thought to have taken its name from the port town of Bandirma in Turkey, became an art and thought center where surrealist movements such as Dadaism met. The possibility that Bandırma's name may be an inspiration for an international journal that is representative of thought and art movements such as Surrealism and Neo-Dadaism is a possibility that should be investigated. Through the study, the importance of the name Bandırma for this magazine will be highlighted, as well as the importance of this magazine called Panderma for the Western art / thought world.

Keywords: Panderma, Bandirma, Carl Laszlo, surrealism, Dadaism, Turkey
JEL Code: B31, Z00, Z11

[1] Bandirma Onyedi Eylul University, oduzgun@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Döneminde oldukça tanınmış bir sanat koleksiyoncusu, psikoterapist ve yazar olan Karoly (Carl) Laszlo, 16 Temmuz 1923'te Macaristan'da doğmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ailesiyle birlikte toplama kamplarında Nazilerin çeşitli baskılarına maruz kalan Laszlo, her şeye rağmen bu dönemde hayatta kalmayı başarmıştır. Savaşın ardında İsviçre'ye taşınan Laszlo, Peter Szondi'den aldığı eğitim sonrasında psikoterapist olarak çalışmaya başlamıştır. 2013'ün 8 Kasım'ında İsviçre'nin Basel şehrinde bu dünyadan ayrılan (Birchler; Hupfer, 2017: 2) Laszlo'nun sanat ve düşünce alanlarında ortaya koyduğu çalışmalar, her hâlükârda döneminin etkili ve aykırı çalışmaları olmuştur.

Laszlo 1950'li yıllarda sanat koleksiyonculuğu yanında, yayıncılığa da önem vermiş ve Basel merkezli olmak üzere *Panderma Verlag* adıyla anılan Panderma Yayınevini kurmuştur. Onun Panderma adını verdiği dergi, ilk olarak 1957 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde, Panderma Yayınevi tarafından yayınlamıştır. İsmini, Türkiye'nin liman şehirlerinden olan Bandırma'dan aldığı düşünülen bu dergi, döneminin Dadaizm gibi gerçeküstücü akımlarının buluştuğu bir sanat ve felsefe mekânı olmuştur. Salvador Dali, Rene Magritte gibi güçlü sanatçıların eserlerine koleksiyonunda yere veren Laszlo, Panderma Yayınevi ve dergisinde Andy Warhol, Hans Platschek, Roy Lichenstein, Terry Wilson, Gerard Malanga gibi sanat ve düşünce camiasının yüzlerce ünlü ismini de ağırlamıştır (Baier, 2013: 1).

Panderma Dergisinin İsminin Kökeni

Bandırma'nın isminin, Sürrealizm ve Neo-Dadaizm gibi düşünce ve sanat akımlarının temsilcisi olan bir uluslararası dergiye ilham kaynağı olduğu ortadadır. Holokost mağduru bir düşünür ve sanat kolleksiyoncusu olan Laszlo'nun, uluslarası antikacıların oldukça değerli bulduğu Bandırma'nın el işi seccadeleri kadar, tarihine de aşina olduğu anlaşılmaktadır. 1950'lerin Avrupasında, modernizmi sorgulayan bir anlayışı ifade etmek için Bandırma isminin kullanılması her halükârda ilginçtir. Bandırma (Panderma) isminin bu dergi ve yayınevine verilmesinin gerekçesi her ne olursa olsun, bu durum Türkiye'nin zenginliklerinin uluslararası alanda nasıl bir ayrıcalıkla karşılandığının apaçık bir örneğidir. Çalışma yoluyla Bandırma'nın, Batı kaynaklı evrensel düşünce ve sanat akımlarına nasıl ilham kaynağı olduğuna dikkat çekilmesi yanında Panderma adlı yayınevi ve derginin, Batı sanat/düşünce dünyası açısından önemine de kısmen değinilecektir.

Panderma dergisinin isminin, Bandırma ilçesinin Yunan hâkimiyeti dönemindeki ismi olan Panderma'dan ilhamla oluşturulduğunu düşündüren diğer bir gerekçe ise, Laszlo'dan sonra aynı isimli bir derginin Yunan sanatçı Leonidas Chiristakis tarafından Yunanistan'da uzun bir süre çıkarılmış olmasıdır. Chiristakis, 1967-1974'teki anti-kominist cunta yönetimi (Cihangir, 2016: 1) döneminde Panderma ve Kouros adlı iki yer altı dergisi çıkarmış ve bu dergiler yoluyla avangart ve protest duruşunu ortaya koymuştur (Mikelli, 2016: 2). Chiristakis'in Yunan toplumu için hiçbir çağrışımda bulunmayacak dergi isimleri seçmesi elbette düşünülemeyecektir. Örneğin, onun çıkardığı diğer derginin adı olan Kouros, antik Yunan sanatı imkânlarıyla ortaya konulan çıplak bir erkek heykelinin adıdır.

Bu noktadan bakıldığında Panderma isminin de, Yunan tarihi açısından anlamlı bir isme karşılık geldiği açıkça anlaşılacaktır. Bilindiği üzere Bandırma, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanların Anadolu'dan en son püskürtüldüğü şehirdir. Son Kurşun Anıtı'nın Bandırma'da bulunduğu bilinmektedir. Yeni kurulan Türk Devletinin kazandığı bu zafer sonrasında, Bandırma'da ikamet eden Rumlar da Yunanistan'a iltica etmişler ve anlaşılır olacağı üzere, bu kaçış esnasında muhtemelen Bandırma (Panderma) şehrine dair hatıralarını da, hafızaları ve söylenceleriyle birlikte götürmüşlerdir. Böyle bir açıklama, özellikle Chiristakis'in, Laszlo'nun dergisiyle aynı içerikteki dergisinin adını (Chiristakis'in dergisi ilk Panderma'nın takipçisi gibi görünüyor) Panderma olarak adlandırmasını daha bir anlaşılır kılabilecektir.

Muhtemelen Laszlo'nun çevresinde de Anadolu'dan gelmiş Yunan kökenli düşünürler ve sanatçılar da mevcuttur. Örneğin, ünlü Yunan felsefeci Kostas Axelos onun arkadaşlarından birisidir ve bu düşünür de Panderma dergisinin yazarları arasındadır. Onun bu arkadaşlıklar vesilesiyle Panderma ismine aşina olduğu iddia edilebileceği gibi, tarihi eserler hakkındaki koleksiyon merakı da onun Panderma ismiyle tanışmasına vesile olmuş olarak düşünülebilecektir. Panderma ismi, dönemin bütün sanat koleksiyoncuları tarafından bilinen bir isimdir. Çünkü, *Panderma seccadesi* adıyla anılan Bandırma'da üretilen Görede seccadelerinin taklidi dokuma ürünler, bu koleksiyoncuların elde edip biriktirmeyi düşündükleri nadide eserler arasında bulunmaktadır (Denny, 1973: 15). Panderma Yayınevi'nin ve dergisinin kurucusu olan Laszlo'nun, sanat koleksiyonu gerçekleştirdiği sırada böyle bir ya da birkaç seccadeyi edinmiş olması ve bu eserler yoluyla Panderma ismine aşina olmuş olabileceği ihtimali de oldukça akla yakındır.

Gerçekleştirilen araştırma sonucunda, Panderma isminin kaynağını oldukça farklı ve ilginç bir tarzda açıklayan bir örnek de karşımıza çıkmıştır. Gömör Bela tarafından ortaya konulan bu açıklamaya göre, Panderma ifadesi, antik Yunanca "Pan" ön eki ve "derma" kelimesinin birleşmesinden oluşan bir ifadedir. Bela, zorlama bir açıklamayla, "herşeyi birleştirme" anlamında bir ön ek olan "pan" ile, "deri" anlamına gelen "derma"nın, Laszlo tarafından birleştirilmiş olabileceğini iddia etmiştir. Yazar, konuyla bağlantısız bu zorlama açıklamasından yola çıkarak, bu kelime grubunun "her dokunuş-aklımda" anlamını hatırlattığını da ima edebilmiştir (Bela, 2007: 17). Yazarın açıklaması doğru olarak alınsa bile, bu durumda "derilerin birliği" anlamına gelecek ilgili kelime grubunun, ancak Panderma ismiyle tevriyeli ya da kinayeli olarak dile getirildiğini ortaya koyabilecek bir yorum olarak düşünülebilir. "Pan" ön ekleriyle türetilmiş "pan-derma" şeklindeki bir yeni kelimenin halen daha tanınmayışı ve yaygınlaşmaması ise, Bela'nın derginin ismiyle ilgili yorumunu şüpheli hale getiren başka bir delildir.[1]

Şu açıktır ki, Panderma kelimesi (Panamoras'tan dönüşerek) yüzlerce yıldan beri Bandırma şehri için kullanılmaktadır. Ve yine açıktır ki, Panderma ifadesi duyulunca öncelikli olarak akla gelecek anlam Bandırma anlamı olacaktır. Üstelik Laszlo kendisiyle gerçekleştirilen sesli ve görüntülü röportajlarda da (Birinci saat 18. Saniye; birinci saat 40. Saniye, birinci saat 57. Saniyelerde) , dergisinin adını, Bandırma şehrini çağrıştıracak şekilde "Pandırma" şeklinde telaffuz etmektedir (Laszlo, 2000). Bela'nın yorumu, Panderma Yayınevi'nin kurulduğu "Basel" şehrinin isminin, Türkçe "bas" ve "el" kelimelerinin birleşmesiyle oluştuğunu iddia etmekten çok da farksız bir iddia olarak görünmemektedir. Laszlo'nun bizzat kendi tanıklığından hiçbir somut örnek getirmeden, bu gibi zorlama açıklamaları dile getiren yazarın aklına her nedense Panderma (Bandırma) şehri bir türlü gelmemektedir. Hâlbuki yazar, internetten yapabileceği basit bir araştırmayla bile, Panderma isminin halen daha Türkiye'deki bir şehir için kullanıldığını görebilecek ve böylece, Panderma dergisinin isminin kaynağı konusunda başka bir olasılığı da gündeme getirebilecektir. Kaldı ki Laszlo, "Panderma" kelimesi hakkında farklı bir kökensel kaynağı işaret etmiş olsa bile, bu işaret, Panderma kelimesinin yüzlerce yıllık kullanımında işaret ettiği anlamın göz ardı edilmesiyle gerçekleşmeyecektir. O anlam yine o kelimenin çağrıştırdığı bir anlam olarak, Panderma ifadesi her duyulduğunda kendisini var edecektir. Laszlo gibi bir psikanalistin böyle bir çağrışımın gerçekleşme olasılığını tahmin etmemesi imkânsız olduğuna göre onun, Panderma kelimesiyle böyle bir coğrafi, tarihsel vb. çağrışımı bilinçli olarak arzuladığı bile savunulabilecektir.

Panderma Dergisinin İçeriği ve Yayın Politikası

Panderma dergisinin içeriği ve yayın politikası da son olarak bu çalışma yoluyla gündeme getirilecek diğer bir meseledir. Laszlo döneminin ciddi bir sanat koleksiyoncusu olarak, Salvador Dali gibi gerçeküstücü; Dadaist, Sürrealist ya da Konstrüktivist (yapılandırmacı) sanatçıların eserlerini biriktirmektedir. Dadaizm'in kurucularından Hans (Jean) Harp'la olan yakınlığı, onu sürrealist sanat ve düşünce eserlerine yer verecek bir dergi çıkarma konusunda cesaretlendirmiş olmalıdır ki, bu fikrini 1958 yılında Harp'a açar ve kendisinden dergisinin basımı için borç para talep eder. Arp, parayı bir

[1] Örnek ve geniş bir liste için bkz. https://www.wordexample.com/list/words-prefix-pan

şekilde bulur ve Laszlo'ya teslim eder. Panderma dergisinin ilk sayısı Jean Arp'ın temin ettiği bu parayla basılacaktır (Von Bartha, 2010: 12-13).

Panderma dergisinin yayın politikasını anlamak için, onun ilk sayısında yayınlanan "Avangartlığa Karşı Manifesto" adlı bildirinin içeriğine odaklanmak yerinde olacaktır:

> Bunca sıkıntının arasında, "ilerlemeci" çevrelerin sıkıntılı ve hazırlıksız avangartlık çabalarından daha sıkıcı bir şey yoktur. Sonsuza dek bir yerlere geç kalan donuk ve cansız kalabalıklar, "modern sanatı" dikkatle takdir ederek, sindirim ağrısından kurtulma yollarını değerlendirmek adına galeriden konsere koşuyorlar. Dürüst ofis çalışanları, film kulüpleriyle ilgileniyorlar, iyi şöhretleri olan önemsiz insanlar modern mobilyaları tatsız apartmanlarına yerleştiriyorlar ve bir de "iyi formu" savunuyorlar. Mobilya endüstrisi, alışılmış türlerin yanında avangartçı banallikler üretiyor, mağaza vitrinleri "avangartlar" tarafından tasarlanıyor ve insanlar, can sıkıntısını ve iş gününü bilinmeyen bir şimdiki zaman olarak kutluyorlar. İyi ailelerden gelen diş hekimleri edebî çay partileri düzenliyorlar ve ultra modern sanat eserleri biriktiriyorlar. Hayal kırıklığına uğramış kadınlar ve entelektüeller, Beckett'in sahne eserlerinin püf noktaları hakkında heyecanlanıyorlar. Modern ve Yeni'den sonraki yaban avı, her türlü yeni araştırmanın radikal inkârına yakın durmaktadır. Muhafazakârlar ve avangartçılar bu büyük satışta neredeyse el sıkışıyorlar. Her biri vakitlerini kendi tarzında sanat ve sanatçılarla geçiriyor. Bugünün avangardı her şeyi bilir, elindeki her şey için bir sloganı vardır ve bu arada, uzun zaman önce, önceden bilgilendirilmiş bir kesimin, avangart olarak neyin geçerli olduğu, neyin geçerli olmadığı konusunda talimat vermesine izin vermiştir. Sadece birkaçı, Arp'ın tek bir rölyefi yoluyla, yaşam biçiminin ve yaşamın kendisinin değiştirilemeyeceğini fark etti; Schwitters'in kısa bir kaset kaydı bir evin ıssızlığını doldurmuyor; Max Ernst sıradan bir duvar dekorasyonu değil; Beckett ile – o zaten boşluğun kendisidir- boşluğu dolduramazsınız Modernist evdeki çöplüklerin ortasında, Mies van der Rohe'nin mobilya parçası, bina ve ev dekoru üzerine zengin bir kütüphane olmasına rağmen kaybedilmiş durumda… Doğruluğu ölümcül bir günah olarak şüphe edilmeye layık en üstün yol gösterici ilke olarak şunu savunuyorlar: *Tüm insanların modern sanata veya genel olarak sanata ihtiyacı var; bu gerçeği her zaman kendileri bilemeyebilirler ama ekmek ve yataktan daha fazlasına ihtiyaç duyarlar*. Biz de, her türlü avangartçılığa meydan okumaya cüret ederek şunu savunuyoruz: Hayır, onların bunlara ihtiyacı yok! En azından kutsal devlet, kutsal "sınıfsız toplum" ve kutsal ticaret, buna tabela ve pahalı zevk olarak ihtiyaç duyduğu sürece. Biz, kendimizi geriletici bütün eğilimlerden ayırıyoruz, ancak avangartçı durgunluğa karşı savaş ilan ediyoruz. Mevcut avangartçılık, devam eden tozlu inancıyla bugüne sıkışmış durumdadır.
>
> BİZ İSE GELECEKLE İLGİLENİYORUZ (Laszlo, 1958: 1)[1]

Alıntılanan manifestodan da anlaşılacağı üzere Panderma dergisi yayımlandığı dönemde, herhangi bir politik kaygı gütmeksizin, gerçeküstücü sanat ve düşünce anlayışlarının yanında konumlanmış, modern sanatın ve düşüncenin, bizatihi yaşamın kendisi haline getirilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Panderma dergisi, modernlerin klasik olan her şeyi gerici görüp ona karşı çıkışları gibi, bugünün imkânları arasında sıkışıp kalmış modern sanat anlayışlarına karşı bir direniş sergilemeye çalışmaktadır. Laszlo öncülüğünde, bu derginin gölgesi altında toplanan sanat ve düşünce insanlarına göre, mevcut avangartçı durgunluk, sanat adına yeni imkânların doğmasını engellemektedir.

Dergide eserleri yayımlanan sanatçılar incelendiğinde görülmektedir ki, Panderma dergisi, hakikatin temsil edilebilirliğine dayanan modern sanat karşısında post-modern olarak adlandırılabilecek bir nonfigüratif sanat anlayışının yanında durur gibidir. Dahası dergi, Dadaist, yapılandırmacı vb. isimlerle adlandırılan bütün gerçeküstücü anlayışlara kapılarını açmıştır. Derginin yayın süresi çok uzun olmasa da, Panderma, yayınlandığı dönem boyunca manifestosundaki ilkelere sadık kalmış ve sürekli sanatını yenileyen, daha doğrusu geleceğin sanatını aramaya devam eden sanatçıların eserlerine yer vermiştir. Örneğin bu isimlerden birisi Andy Warhol'dur. Warhol, dönemin sanat anlayışlarını sorgulamış ve geleceğin makineleşmek -ve daha çok makineleşmek- anlamına geldiğini görerek, fabrika ve makine ürünlerini eserlerinin temel konusu yapmıştır (Özdemir; Koca, 2013: 239).

Panderma dergisi, sanat ve düşünce alanında kimi değişimlere de, doğrudan ya da dolaylı olarak vesile olmuş bir dergidir. Dönemin ünlü "durumcu"larından (stuationist) Hans Platschek'in resimlerini

[1] Metni Türkçeye Çeviren: Oğuz Düzgün

Panderma dergisinde yayımlatmaya başlamasıyla birlikte, *Stuationist İnternational* ile Platschek arasında ciddi bir tartışma ortaya çıkmış ve bu tartışmanın sonucunda Platschek, *Stuationist İnternational'den* çıkarılmıştır (Orlich, 2011: 369). Durumcular, kendilerini aynı zamanda anarşist olarak görmekte ve devrimci bir anlayışı benimsemektedirler. Potlaç kültürü gibi dayanışmaya önem veren bir anlayışı bayraklaştıran Durumcular, kapitalizmin artı ürün şeklindeki temel dayanaklarından birisini yıkmayı amaçlamaktadırlar. Bir yıl önce ilk Alman Stuationist manifestoya imza atan Platschek'in, Panderma dergisinde çalışmasından oldukça rahatsız olan Durumcular, Panderma dergisini Dadaist-Kraliyetçi bir dergi olarak tanımlayarak, diğer kopuşları önlemek adına Platschek'in dışlanma gerekçesini sık sık dile getirmişlerdir.[1] Bu süreçte Durumcular, Panderma dergisi hakkında kimi aşağılayıcı ifadeler de kullanmışlardır (Trier, 2019: 130).

Derginin sahibi ve editörü olan Carl Laszlo, çocukluğunda Nazilerin soykırım vahşetine şahit olmasına rağmen Siyonizm karşıtı bir Macar Yahudisi olması yönünden de ilgi çekici bir figürdür. Filistin meselesinde Müslüman Arapların acılarına duyarsız kalmamış oluşu, onun, Siyonistleri haksız ve köksüz olarak görüşüyle alakalıdır. Ancak o yine de, kimi şartların yerine getirilmesi durumunda İsrail'deki Yahudiler ve Filistinlilerin barış içinde ve bir arada yaşayabileceğine inanmaktadır. Panderma Verlag tarafından basılan "*Linke Nazis gegen Sionusmus*" (Siyonizme Karşı Sol Naziler) adlı bildirinin henüz daha başlarında, nasyonal sol ideolojiyle Siyonizm'i benzer olarak nitelemesi de onun bu duruşunun bir göstergesidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki, Panderma dergisi, Sürrealist anlayışın 1950'li yıllardaki önemli bir temsilcisi olarak, bu alandaki sanat eserlerinin ve düşünce ürünlerinin toplandığı bir merkez olmuştur. Bu dergi, her ne kadar Dadaist bir dergi olarak anılsa da, derginin yayın yelpazesi gerçeküstücü bütün sanat ve düşünce çalışmalarına yer verecek derecede geniştir. Laszlo'nun Panderma Yayınevi de, çeşitli sanat ve düşünce eserlerini yayınlayarak, Avrupa kültür ve sanat dünyasının zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Taranan kaynaklarda, bu derginin isminin nereden geldiğine dair somut bir bilgiye ulaşılmamış olsa da bu ismin, Türkiye'nin liman şehri olan Bandırma'yı ifade etmek için geçmişte kullanılan isimlerden birisi olan Panderma'dan kaynaklandığı tezi oldukça makul bulunmuştur. Bu tezin aksini ispatlayan herhangi bir somut delilin ortaya konulması durumunda bile, Panderma isminin Bandırma'nın tarihteki isimlerinden birisi olduğu gerçeği yine de değişmeyecektir. Durum böyle olduğuna göre, Laszlo'nun Panderma'sı, tevriyeli ya da eş sesli bir tarzda da olsa, dünya üzerinde bu isimle anılan o biricik şehri, Panderma'yı (Bandırma'yı) işaret edip çağrıştırmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

Baier, Andreas (2013). In memoriam Carl Laszlo (1923–2013), Retrieved July 19, 2019 from https://hamlethamster.wordpress.com/2013/11/26/in-memoriam-carl-laszlo-1923-2013/

Bela, Gömör (2007). Szemben az arral: Laszlo Caroly Portreja, Retrieved July 20, 2019 from https://mek.oszk.hu/19300/19389/19389.pdf

Birchler, P., & Hupfer, T. (2017). Sammlung Carl Laszlo plakete manifeste prospekte, Retrieved July 19, 2019 from http://antiquariat-libelle.ch/assets/files/kataloge/laszlo-open_web.pdf

Cihangir, Ç. K. (2016). Modern Yunanistan'ın karanlık çağı: albaylar cuntası 1967-1974. *Asos Journal,* 37, 518-539.

Denny, W. (1973). Anatolian rugs: an essay on method, Retrieved July 19 from http://wbdenny.com/publishedworkscontent/TMJ-III,4,1973_7-25.pdf

Laszlo, C. (1958). *Manifest gegen den Avantgardismus*. Basel: Panderma Verlag. https://sanctuaryrarebooks.com/featured/manifest-gegen-den-avantgardismus-manifesto-against-avantgardism/

Laszlo, C. (2000). Die Porträts von Károly László I-II*, Kapu Film Studio (Zoltán Brády&Péter Pál*

[1] Daha fazla bilgi için Stuationist İnternational'in arşivine bakabilirsiniz: https://www.cddc.vt.edu/sionline/si/news3.html

Tóth), Retrieved July 21 from https://www.youtube.com/watch?v=nUeZG3EnUTU
Mikelli, E. (2016). The Greek beat and underground scene of the 1960s and 1970s*. Purdue University Comparative Literature and Culture,* 5, 1-8.
Orlich, M. J. (2011). *Stuationiste Internationale*. Bielefeld: Transcript Verlag, 369.
Özdemir, F.& Koca, B. (2013). Makine olarak Andy Warhol. *İDİL*, 6, 239.
Trier, J. (2019). *Guy Debord: the stuationist international and the revolutionary sprit*. Leiden: Brill Publisher, 130.
Von Bartha, M. (2010). Von Bartha quarterly report 04/10, Retrieved July 21 from http://julianstair.com/assets/quarterly4_10.pdf

Eğitim

(Education)

Sağlık Bilimleri Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Düzeyleri: Bandırma Örneği

Doç. Dr. Dilek AVCI [1]
Doç. Dr. Latife UTAŞ AKHAN [2]

ÖZET:

Amaç: Bu araştırmada sağlık bilimleri fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin ve ilişkili etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Kesitsel tipteki araştırma Nisan-Mayıs 2019 tarihleri arasında 256 öğrenci ile yürütülmüştür. Veriler Kişisel Bilgi Formu ve Üniversite Yaşamı Ölçeği ile toplanmıştır. Değerlendirmede Kolmogorov-Smirnov testi, tanımlayıcı istatistikler, t testi, tek yönlü varyans analizi ve post-hoc analizlerde Tukey's-b testi kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin Üniversite Yaşamı Ölçeği toplam puan ortalaması 226.14±3.49 olup, üniversite ortamına uyum, duygusal uyum, kişisel uyum, karşı cinsle ilişkiler, akademik uyum ve sosyal uyum alt boyutlarının puan ortalamaları sırasıyla 51.38±10.92, 39.30±10.15, 35.88±7.92, 34.72±6.65, 32.33±7.62, 32.80±6.10'dur. Araştırmaya katılan öğrencilerin üniversiteye başladıklarında yaşadıkları sorun alanları sıralandığında ilk sırada derslerle ilgili sorunlar (%48.8) gelmekte, bunu beslenme sorunları (%46.1) ve ekonomik sorunlar (%41.8) izlemektedir. Ayrıca ekonomik düzeyini düşük olarak algılayan, köyde yaşayan, okuduğu bölümde ve üniversitede olmayı hiç istemeyen öğrencilerin üniversite yaşamına uyum puan ortalamaları anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0.05$).

Sonuç: Öğrencilerin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu ve ekonomik düzey, yaşanılan yer, okuduğu bölüm/ üniversiteden memnuniyetin üniversite yaşamına uyum düzeyi ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda akademik yılın başlangıcında üniversite yaşamına uyum seminerlerinin düzenlenmesi, uyum sorunları yaşayan öğrencilerin belirlenerek akademik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin verilmesi önerilebilir.

Anahtar sözcükler: üniversite öğrencileri, üniversite yaşamı, üniversiteye uyum

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, davci@bandirma.edu.tr
[2] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, lakhan@bandirma.edu.tr

Adaptation Levels of First-Year Students at the Faculty of Health Sciences to University Life: Bandirma Example

Assoc. Prof. Dr. Dilek AVCI[1]
Assoc. Prof. Dr. Latife UTAS AKHAN[2]

ABSTRACT:

Aim: This study aimed to determine the adaptation levels and related factors of first-year students at the faculty of health sciences to university life.

Method: This cross-sectional study was conducted with 256 students between April 2019 and May 2019. Data were collected with the Personal Information Form and University Life Scale. For the analysis Kolmogorov-Smirnov test, descriptive statistics, t test, ANOVA, and for post-hoc comparisons Tukey's-b test were used.

Results: The mean score the students obtained from the overall University Life Scale was 226.14±3.49, the mean scores for adaptation to university environment, emotional adaptation, personal adaptation, opposite-sex relationship, academic adaptation, and social adaptation subscales were 51.38±10.92, 39.30±10.15, 35.88±7.92, 34.72±6.65, 32.33±7.62, 32.80±6.10, respectively. When the problem areas experienced by the students participating in the study when they started university are listed, problems with courses (48.8%) come first, followed by nutrition problems (46.1%) and economic problems (41.8%). In addition, the students who perceive the economic level as low, who live in the village, who do not want to be in the department and university, have a significantly lower adaptation score to university life ($p<0.05$).

Conclusions: It was determined that students' adaptation to university life was above average, and economic level, place of residence, department/ university satisfaction were related to adaptation to university life. Thus, it may be recommended that to organize seminars on adaptation to university life at the beginning of the academic year, and to provide academic and psychological counseling services by identifying students who have adaptation problems.

Keywords: university students, university life, adaptation to university

[1] Bandirma Onyedi Eylul University, davci@bandirma.edu.tr
[2] Bandirma Onyedi Eylul University, lakhan@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Üniversiteye giriş, ergenlikten yetişkinliğe geçiş arasındaki ilk yetişkinlik evresine denk gelen ve birçok gencin hayatındaki en önemli yaşam olaylarından birisidir. Üniversite yaşamı heyecan ve mutluluğun yanı sıra stresi de beraberinde getirmektedir (Awang ve ark., 2014; Bülbül & Acar-Güvendir, 2014; Clinciu, 2013). Üniversiteye farklı kültürel çevrelerden gelen birinci sınıf öğrencileri kendilerini farklı bir akademik ve sosyal ortam içinde bulmaktadırlar (Aladağ, 2009; Julia & Veni, 2012; Mudhovozi, 2012). Bu süreçte öğrenciler hem üniversitenin yeni akademik ve sosyal ortamına uyum sağlamak, hem de yetişkin olmanın gereklerini öğrenmek zorunda kalmaktadırlar (Feldt ve ark., 2011; Mercan & Yıldız, 2011; Özlük & Karaaslan, 2017).

Gençler için ailelerinden ayrıldıkları bu dönemde kendi ayakları üzerinde durma, mali açıdan kendilerini yönetme, ebeveynleri tarafından karşılanan işleri (çamaşır yıkama, ütü, yemek yapma vb.) kendilerinin yapması gibi birçok yeni durum ortaya çıkmaktadır (Bulut & Serin, 2016; Kaba & Keklik, 2016; Salami, 2011; Topkaya & Meydan, 2013). Bununla birlikte akademik çalışma hayatı ve yeni arkadaşlık ilişkilerinin kurulma süreci üniversite yaşamını karmaşık bir hale dönüştürerek öğrencilerin uyum sağlamada problemler yaşamalarına yol açmaktadır (Akhan & Karamık, 2019; Erol & Yıldırım, 2016; Julia & Veni, 2012; Katz & Somers, 2015). Dolayısıyla üniversite yaşamının ilk yılı uyum sağlanılması gereken kişisel, duygusal, sosyal ve akademik değişikliklerin yaşandığı karmaşık bir dönem olarak nitelendirilmektedir (Awang ve ark., 2014; Aladağ, 2009; Clinciu, 2013; Mercan & Yıldız, 2011).

Uyum, değişen toplumsal şartlara bağlı olarak o toplumsal çevreye veya duruma uyma durumu olarak tanımlanmaktadır (Geçtan, 2018). Bazı öğrenciler sahip olduğu özellikler sayesinde üniversite yaşamına rahatlıkla uyum sağlarken, bazı öğrenciler de kendilerinden beklenen akademik ve toplumsal rolleri yerine getirmekte ve uyum sağlamakta zorluk çekmektedirler (Akhan & Karamık, 2019; Katz & Somers, 2015; Özlük & Karaaslan, 2017). Yapılan çalışmalarda üniversiteye yeni başlayan bir öğrencinin uyum sağlayamaması halinde oldukça yıprandığı, derslerinde zorlandığı ve okulu bırakma eğiliminde olduğu bildirilmektedir (Aladağ, 2009; Bülbül, 2012; Sevinç & Gizgir, 2014; Şimşek, 2013). Oysaki üniversiteye uyum akademik başarının artması, yeteneklerin geliştirilmesi ve yeni becerilerin kazanılması açısından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra öğrencinin yaşam doyumu ve ruh sağlığı açısından belirleyici bir etkendir (Akhan & Karamık, 2019; Kaba & Keklik, 2016; Shim & Ryan, 2012).

Üniversite yaşantısının neden olduğu kişisel, duygusal, sosyal ve akademik değişikliklerle başa çıkabilme yeteneği kazanmak sürecin rahat geçirilmesine katkı sağlamaktadır (Clinciu, 2013; Kacur & Atak, 2011; Mercan & Yıldız, 2011). Ancak üniversite yaşamına uyum sağlayabilmek için sadece öğrencinin girişimi yetersiz kalmaktadır. Çünkü üniversiteye uyum, öğrenci ile üniversite ortamı arasındaki karşılıklı etkileşime dayalı dinamik bir süreçtir (Bülbül & Acar-Güvendir, 2014; Kim & Lundberg, 2016; Salami, 2011). Bu doğrultuda öğrencilere yönelik hizmetlerin planlanması, sorunlarının çözüme kavuşturulması, daha uyumlu ve başarılı bir genç nüfusun oluşturulması için öğrencilerin üniversite yaşamına uyum durumlarını tespit etmek önem arz etmektedir. Ayrıca eğitimin kitlelere yaygınlaştırılması bakış açısına doğru evrilen eğitim sistemindeki değişiklikler öğrenci deneyimlerinin sürekli olarak değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu gerekçelerden yola çıkarak araştırmada sağlık bilimleri fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin ve ilişkili etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçların üniversite yaşamının niteliğini artırmada eğiticilere ve yöneticilere yol göstereceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma kesitsel tiptedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Nisan-Mayıs 2019 tarihleri arasında Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi beslenme ve diyetetik, fizyoterapi ve rehabilitasyon, hemşirelik, sağlık yönetimi bölümlerinde öğrenim gören 269 birinci sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada örnek büyüklüğü hesaplanmamış, evrenin tümüne ulaşmak hedeflenmiştir. Veri toplanan tarihlerde devamsızlık yapmayan, araştırmaya katılmayı kabul eden ve eksik verisi bulunmayan 256 öğrenci araştırma grubunu oluşturmuş ve katılım oranı %95.1 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler öğrencilerin tanıtıcı bilgilerini içeren Kişisel Bilgi Formu ve Üniversite Yaşamı Ölçeği ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatürden (Kaba & Keklik, 2016; Mercan & Yıldız, 2013; Özlük & Karaaslan, 2017; Sevinç & Gizir, 2014) yararlanılarak hazırlanan formda öğrencilerin bölümü, yaşı, cinsiyeti, mezun olduğu okul, anne-baba eğitim düzeyi, ekonomik düzeyi, burs alma durumu, okuduğu bölümde ve üniversitede olmayı isteme durumu, üniversiteye başladığında yaşadığı sorunları sorgulayan 15 soru bulunmaktadır.

Üniversite Yaşamı Ölçeği (ÜYÖ): Aladağ ve arkadaşları tarafından 2003'de üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin üniversite yaşamına uyum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş ve Cronbach alpha katsayısı 0.91 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin üniversite ortamına uyum, duygusal uyum, kişisel uyum, karşı cinsle ilişkiler, akademik uyum ve sosyal uyum olmak üzere altı alt boyutu bulunmaktadır. Yedili likert tipi puanlanan ölçek 48 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte "1" bana hiç uygun değil, "7" bana tamamen uygun olarak değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 48–336 arasında değişmekte olup, puanın artması üniversite yaşamına uyumun arttığını göstermektedir (Aladağ ve ark., 2003). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik kat sayısı 0.87 olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Uygulanması

Araştırmanın planlama aşamasında kurumdan resmi izin alınmıştır. DSM-5 Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nda uyum bozukluğu belirtilerinin üç ay içinde ortaya çıktığı belirtilmektedir (Köroğlu, 2013). Bu doğrultuda çalışmada birinci sınıf öğrencilerinin uyum belirtilerini taşımaları için asgari süre olan üç ayı tamamlamaları beklenmiştir. Uygulama öncesi öğrencilerle yüz yüze görüşülerek araştırma konusu ve amacı hakkında bilgi verilmiş, aydınlatılmış onam formunun okunması sağlanmıştır. Öğrencilere çalışmaya katılıp katılmama kararının kendilerine ait olduğu, kişisel bilgilerinin korunacağı ve elde edilen bilgilerin çalışma dışında kullanılmayacağı açıklandıktan sonra araştırmaya katılmayı kabul edenlere veri toplama formları uygulanmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından öğrencilerin teorik derslerinin olduğu saatlerde sınıf ortamında toplanmış ve veri toplama araçlarının uygulanması yaklaşık 15–20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler Statistical Package for Social Sciences for Windows (SPSS 16.0) istatistik paket programında değerlendirilmiştir. Değerlendirmede Kolmogorov-Smirnov testi,

tanımlayıcı istatistikler, t testi, tek yönlü varyans analizi ve post-hoc analizlerde Tukey's-b testi kullanılmıştır. İstatistiksel testlerin anlamlılık düzeyi olarak p<0.05 değeri kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmanın yapıldığı kurumdan yazılı izin, araştırmada kullanılan ölçeği geliştiren yazarlardan kullanım izni alınmıştır. Ayrıca öğrencilere araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilerek araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair sözlü onamları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma grubunun %32.4'ü hemşirelik, %27.3'ü fizyoterapi ve rehabilitasyon, %22.7'si beslenme ve diyetetik, %17.6'sı sağlık yönetimi bölümünde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin %75.4'ü kız, %62.1'i ≤19 yaşında, %64.5'i Anadolu lisesi mezunu olup, %50.8'inin annesi ilkokul ve %30.1'inin babası lise mezunudur. Araştırma grubunun %53.1'i en uzun süre il merkezinde yaşadığını, %89.8'i üniversitede okumak için şehir değişikliği yaptığını belirtmiştir. Öğrencilerin %77.0'ı ekonomik düzeyini orta olarak algılamakta, %68.0'ı burs almamakta ve %68.8'i yurtta kalmaktadır. Ayrıca %58.6'sı okuduğu bölümde olmayı biraz istediğini, %14.5'i hiç istemediğini belirtirken, %46.9'u okuduğu üniversitede olmayı biraz istediğini, %46.1'i ise hiç istemediğini ifade etmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Üniversiteye Başladıklarında Yaşadıkları Sorunlar

Yaşanılan Sorunlar	n	%
Derslerle ilgili sorunlar	125	48.8
Beslenme sorunları	118	46.1
Ekonomik sorunlar	107	41.8
Arkadaşlarla sorunlar	79	30.9
Barınma sorunları	59	23.0
Sosyo-kültürel sorunlar	53	20.7
Kayıt ve bürokratik sorunlar	41	16.0
Öğretim elemanlarıyla sorunlar	10	3.9

Araştırmaya katılan öğrencilerin üniversiteye başladıklarında yaşadıkları sorun alanları sıralandığında ilk üç sırada derslerle ilgili sorunlar (%48.8), beslenme sorunları (%46.1) ve ekonomik sorunlar (%41.8) yer almaktadır. Bunları sırasıyla arkadaşlarla sorunlar (30.9), barınma sorunları (23.0), sosyo-kültürel sorunlar (20.7), kayıt ve bürokratik sorunlar (16.0) ve öğretim elemanlarıyla sorunlar (3.9) izlemektedir (Tablo 1).

Öğrencilerin ÜYÖ toplam puanları 128–317 arasında değişmekte olup, toplam puan ortalaması 226.14±3.49'dur. Ayrıca üniversite ortamına uyum, duygusal uyum, kişisel uyum, karşı cinsle ilişkiler, akademik uyum, sosyal uyum alt boyutlarının puan ortalamaları sırasıyla 51.38±10.92, 39.30±10.15, 35.88±7.92, 34.72±6.65, 32.33±7.62 ve 32.80±6.10'dur (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Üniversite Yaşamı Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamaları

Üniversite Yaşamı Ölçeği	X ± SS	Min–Mak	Puan Aralığı
ÜYÖ Toplam	226.14±3.49	128–317	48–336
Üniversite Ortamına Uyum Alt Boyutu	51.38±10.92	26–74	12–84
Duygusal Uyum Alt Boyutu	39.30±10.15	13–63	9–63
Kişisel Uyum Alt Boyutu	35.88±7.92	11–49	7–49
Karşı Cinsle İlişkiler Alt Boyutu	34.72±6.65	12–49	7–49
Akademik Uyum Alt Boyutu	32.33±7.62	8–48	7–49
Sosyal Uyum Alt Boyutu	32.80±6.10	15–42	6–42

Tablo 3. Öğrencilerin Bazı Özelliklerine Göre Üniversite Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları

Değişkenler	n	%	X ± SS	t / F	p
Bölüm					
Beslenme ve Diyetetik	58	22.7	229.12±36.61	0.327	0.806
Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	70	27.3	223.10±36.49		
Hemşirelik	83	32.4	226.10±33.68		
Sağlık Yönetimi	45	17.6	227.11±33.23		
Yaş					
≤ 19	159	62.1	226.44±33.19	0.175	0.861
≥ 20	97	37.9	225.65±37.78		
Cinsiyet					
Kız	193	75.4	227.81±33.84	1.343	0.180
Erkek	63	24.6	221.02±37.88		
Anne Eğitim Düzeyi					
İlkokul	130	50.8	222.67±33.32	1.309	0.272
Ortaokul	48	18.8	225.25±35.86		
Lise	60	23.4	232.87±39.36		
Üniversite	18	7.0	231.17±25.66		
Baba Eğitim Düzeyi					
İlkokul	76	29.7	224.43±34.44	0.539	0.656
Ortaokul	60	23.4	222.68±34.88		
Lise	77	30.1	228.27±33.34		
Üniversite	43	16.8	230.16±39.02		
Ekonomik Düzey					
İyi	48	18.8	229.25±34.93	6.710	0.001
Orta	197	77.0	227.44±33.72		
Kötü	11	4.3	189.36±38.96		
En Uzun Süre Yaşanılan Yer					
Köy	30	11.7	203.20±29.48	7.807	0.001
İlçe	90	35.2	230.34±33.13		
İl	136	53.1	228.42±35.51		
Okuduğu Bölümde Olmayı İsteme					
Çok istedim	69	27.0	230.77±35.33	8.320	<0.001
Biraz istedim	150	58.6	229.19±32.08		
Hiç istemedim	37	14.5	205.14±38.58		
Okuduğu Üniversitede Olmayı İsteme					
Çok istedim	18	7.0	238.56±29.11	21.566	<0.001
Biraz istedim	120	46.9	237.67±30.25		
Hiç istemedim	118	46.1	211.75±35.73		

Öğrencilerin bazı özelliklerine göre ÜYÖ puan ortalamalarının dağılımı Tablo 3'de yer almaktadır. Buna göre ekonomik düzeyini düşük olarak algılayan, köyde yaşayan, okuduğu bölümde ve üniversitede olmayı hiç istemeyen öğrencilerin üniversite yaşamına uyum puan ortalamaları diğer gruplara göre anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0.05$).

TARTIŞMA

Sağlık bilimleri fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin ve ilişkili etmenlerin belirlenmesi amaçlanan bu araştırmada öğrencilerin üniversiteye başladıkları zaman en fazla derslerle ilgili sorunlar, beslenme sorunları ve ekonomik sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde Özlük ve Karaaslan (2017) sağlık bilimleri fakültesi birinci sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin üniversiteye başladıklarında en çok derslerle ilgili sorunlar, sosyo-kültürel sorunlar, ekonomik sorunlarla karşılaştıklarını bulmuşlardır. Eğitim fakültesi öğrencilerinin üniversite yaşamına uyumlarının değerlendirildiği bir çalışmada da öğrencilerin en fazla ekonomik sorunlar, kayıt/bürokratik işlerle ilgili sorunlar ve derslerle ilgili sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir (Mercan & Yıldız, 2011). Üniversite yaşantısı öğrencilerin kendi potansiyellerini keşfedebilmeleri ve psikososyal yönden kendilerini geliştirebilmeleri için önemli bir fırsattır (Akhan & Karamık, 2019; Aladağ, 2009; Kaba & Keklik, 2016). Ancak ergenlikten genç yetişkinliğe denk gelen üniversite öğreniminin özellikle ilk yılı kişisel, duygusal, sosyal ve akademik değişimlerin yaşanması nedeniyle uyum sürecinin en zorlu dönemi olarak nitelendirilmektedir (Awang ve ark., 2014; Bülbül & Acar-Güvendir, 2014; Clinciu, 2013). Bu bağlamda üniversite öğrencisi olma kimliğini edinmeye çalışan birinci sınıf öğrencilerinin gerek yaşadıkları problemlerin çözümünde, gerekse öğrenci memnuniyetinin artırılmasında danışmanlık hizmetlerinin ve oryantasyon programlarının önemli rolü olduğu düşünülmektedir.

Uyum, bireyin sahip olduğu özellikler yoluyla kendi benliği ve içinde bulunduğu çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesidir (Yavuzer, 2019). Bu çalışmada öğrencilerin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun aynı ölçüm aracı kullanılarak yapılan çalışma sonuçlarıyla uyumlu olduğu söylenebilir (Bulut & Serin, 2016; Kaba & Keklik, 2016; Mercan & Yıldız, 2011; Özlük & Karaaslan, 2017). Çalışmanın diğer boyutu olan üniversite yaşamına uyumla ilişkili faktörler incelendiğinde ise üniversite yaşamına uyum düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatürde kadın ve erkek öğrencilerin üniversite yaşamına uyum süreçlerine yönelik bulgular farklılık göstermektedir. Yapılan bazı çalışmalarda erkek öğrencilerin (Öztemel, 2010), bazılarında ise kadın öğrencilerin (Bulut & Serin, 2016; Bülbül & Acar-Güvendir, 2014; Yau & Cheng, 2012) uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu bildirilmekle birlikte, üniversite yaşamına uyum konusunda cinsiyetler açısından herhangi bir farklılaşmanın olmadığını vurgulayan çalışmalarda bulunmaktadır (Akhan & Karamık, 2019; Bayrak & Bülbül, 2013; Mercan & Yıldız, 2011; Özlük & Karaaslan, 2017). Bu farklılığın nedeninin açıklanabilmesi için her iki cinsiyete özgü üniversite yaşamına uyumu etkileyebilecek etmenlerin belirlenmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada ekonomik düzeyini düşük olarak algılayan öğrencilerin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Ülkemizde öğrencilerin üniversiteye uyumlarının incelendiği diğer çalışmalarda da düşük sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla daha fazla stres yaşadıkları ve üniversite yaşamına uyum sürecinde daha çok zorlandıkları belirtilmektedir (Bayrak & Bülbül, 2013; Bülbül, 2012; Mercan & Yıldız, 2011). Literatürde düşük sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin daha dezavantajlı oldukları, sınıf dışındaki etkinliklere daha az katıldıkları, yerleşkede daha az zaman geçirdikleri, zamanlarının büyük bir bölümünü bir işte çalışmaya ayırdıkları ve zor koşullarda öğrenimlerini sürdürmeye çalıştıkları bildirilmektedir (Katz & Somers, 2015; Özkan & Yılmaz, 2010; Toplaya & Meydan, 2013). Tüm bu bulgular birlikte ele alındığında düşük gelir düzeyinin öğrencileri akademik ve psikososyal açıdan olumsuz etkileyen, üniversiteye uyumlarını azaltan ve okul terkine neden olan önemli bir değişken olduğu söylenebilir.

Çalışmada üniversite eğitimi için köyden gelen öğrencilerin uyum düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Literatürde yaşanılan yer ile gidilen yer arasında sosyokültürel yapı, beslenme alışkanlıkları, yaşam tarzları açısından farklılıkların olmasının üniversite yaşamına uyumu etkilediği bildirilmektedir (Harrison & Brower, 2011; Thurber & Walton, 2012). Nitekim Mercan ve Yıldız (2011) İstanbul'da yaşayan öğrencilerin üniversiteye uyum düzeylerini sadece üniversite eğitimi için İstanbul'da bulunan öğrencilerin uyum düzeylerinden anlamlı derecede yüksek bulmuştur. Bu çalışmada üniversite eğitimi için köyden gelen öğrencilerin uyum düzeylerinin daha düşük olması yaşadıkları aile özlemi ve/veya sosyokültürel farklılıkların yanı sıra bu öğrencilerin ekonomik düzeylerini yetersiz algılamaları ile açıklanabilir.

Üniversite çağına gelmiş gençlerin doğru meslek seçimleri yapması büyük önem taşımaktadır. Ancak ülkemizde öğrencilerin önemli bir kısmı bir meslek edinmek veya yaşamını güvenceye almak gibi nedenlerle tam olarak öğrenim görmek istemedikleri bölümlere kayıt yaptırmaktadır (Bülbül & Acar-Güvendir, 2014; Şahin ve ark., 2011). Yapılan bir çalışmada öğrencilerin çok azı bölüm seçimi kararını verirken öğrenim görülecek üniversite ve bölümün özellikleri gibi konularda ön araştırma gerçekleştirdiklerini, büyük bir çoğunluğu ise ailelerinin ve arkadaşlarının baskısı nedeniyle okumak istemedikleri bölümleri tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada yükseköğrenim kurumunun olanaklarının ve öğretim etkinliklerinin öğrencilerin pek çoğunun beklentisini karşılayamadığı belirtilmektedir (Bülbül, 2012). Sevinç (2010) tarafından yapılan çalışmada ise öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun bir meslek sahibi olmak adına sınavdan aldıkları puana göre gelişigüzel tercih yaptıkları, öğrenim gördükleri üniversiteyi prestij sahibi ve köklü bir üniversite olarak görmedikleri için alacakları diplomayı anlamlı bulmadıkları ve üniversite öğrenimine yönelik beklentilerini gözden geçirmedikleri için yoğun hayal kırıklığı yaşadıkları bulunmuştur. Nitekim bu çalışmada literatürle uyumlu olarak okuduğu bölümde ve üniversitede olmayı hiç istemeyen öğrencilerin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir (Bülbül, 2012; Bülbül & Acar-Güvendir, 2014; Krieg, 2013). Bu bağlamda öğrencilerin okudukları bölüme ve içinde bulundukları kuruma yönelik algılarının kurum ile amaç ortaklığı yapabilmesini, kendisini kurumun bir parçası gibi hissetmesini ve üniversite yaşamına uyum sağlayabilmesini etkileyen temel bir faktör olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırmanın görece küçük bir grupta ve bir üniversitenin sağlık bilimleri fakültesinde öğrenim gören birinci sınıf öğrencileriyle yürütülmesi ve sonuçlarının kendi evrenine genellenebilir olması en önemli kısıtlılıklarındandır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada öğrencilerin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ekonomik düzeyini düşük olarak algılayan, köyde yaşayan, okuduğu bölümde ve üniversitede olmayı hiç istemeyen öğrencilerin üniversite yaşamına uyum düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda akademik yılın başlangıcında üniversite yaşamına uyum seminerlerinin düzenlenmesi, birinci sınıf öğrencilerinin uyum durumlarını değerlendiren çalışmaların periyodik hale getirilerek öğrencilerin değişen ilgi ve gereksinimleri çerçevesinde oryantasyon programlarının güncellenmesi önerilebilir. Ekonomik düzeyi iyi olmayan öğrencilere fakülte bazında iş ofisleri kurularak part-time iş imkânı veya burs imkânı yaratılabilir, bu öğrencilerin sosyal ve kültürel etkinliklere ücretsiz katılımı sağlanabilir. Bunun yanı sıra istediği bölümde ve/veya üniversitede okumadığını düşünen, uyum sorunları yaşayan öğrencilere akademik/psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli, öğrenciler üniversite yaşamı boyunca izlenmelidir. Öğrencilerin üniversiteye uyumlarını etkileyen değişkenlerin net bir biçimde anlaşılabilmesi için daha geniş örneklemde nitel ve nicel metodolojiyi içeren çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Akhan, N. E., & Karamık, G. A. (2019). Eğitim fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyumlarının yaratıcı drama ile sağlanması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 5* (2), 141–152.

Aladağ, M., Kağnıcı, D. Y., Tuna, M. E., & Tezer, E. (2003). Üniversite Yaşamı Ölçeği: ölçek geliştirme ve yapı geçerliği üzerine bir çalışma. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *2* (20), 41–47.

Aladağ, M. (2009). Üniversiteye uyum konusunda yürütülen akran danışmanlığı programının değerlendirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4* (31), 12- 22.

Awang, M. M., Kutty, F. M., & Ahmad, A. R. (2014). Perceived social support and well being: first-year student experience in university. *International Education Studies*, *7* (13), 261- 270.

Bayrak, Ö. A., & Bülbül, T. (2013). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin yükseköğretim yaşamına uyum düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, *3* (2), 6–20.

Bulut, C., & Serin, N. B. (2016). Öğretmen adaylarının üniversite yaşamına uyum düzeyleri ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education, 5* (4), 1–7.

Bülbül, T. (2012). Yükseköğretimde okul terki: nedenler ve çözümler. *Eğitim ve Bilim*, *37,* 219–235.

Bülbül, T., & Acar-Güvendir, M. (2014). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim yaşamına uyum düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4* (1), 397–418.

Clinciu, A. L. (2013). Adaptation and stress for the first year university students. *Social and Behavioral Sciences*, *78,* 718–722.

Erol, M., & Yıldırım, İ. (2016). Yükseköğrenim yaşam doyumu ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, *12* (1), 221–243.

Feldt, R. C., Graham, M., & Dew, D. (2011). Measurement adjustment to college: construct validity of the student adaptation to college questionnaire. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 44–92.

Geçtan, E. (2018). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Harrison, J. K., & Brower, H. H. (2011). The impact of cultural intelligence and psychological hardiness on homesickness among study abroad students. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad, 21*, 41–62.

Julia, M., & Veni, B. (2012). An analysis of the factors affecting students' adjustment at a university in Zimbabwe. *International Education Studies*, *5* (6), 244–250.

Kaba, K., & Keklik, İ. (2016). Öğrencilerin üniversite yaşamına uyumlarında psikolojik dayanıklılık ve psikolojik belirtiler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 2 (2), 98–111.

Kacur, M., & Atak, M. (2011). Üniversite öğrencilerinin sorun alanları ve sorunlarla başetme yolları: Erciyes Üniversitesi örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31* (2), 273–297.

Katz, S., & Somers, C. L. (2015). Individual and environmental predictors of college adjustment: prevention and intervention. *Current Psychology*, 1–10.

Kim, Y. K., & Lundberg, C. A. (2016). A structural model of the relationship between student-faculty interaction and cognitive skills development among college students. *Research in Higher Education*, *57* (3), 288–309.

Krieg, D. (2013). High expectations for higher education? Perceptions of college and experiences of stress prior to and through the college career. *College Student Journal*, 47 (4), 635–643.

Mercan, Ç. S., & Yıldız, S. A. (2011). Eğitim fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16* (2), 135–154.

Mudhovozi, P. (2012). Social and academic adjustment of first year university students. *J Soc Sci, 33* (2), 251–259.

Özkan, S., & Yılmaz, E. (2010). Üniversite öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumları (Bandırma örneği). *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *5* (13), 153–171.

Özlük, B., & Karaaslan, A. (2017). Sağlık bilimleri fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin üniversite yaşamına uyumunda akran desteğinin etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 4* (10), 209–222.

Öztemel, K. (2010). Teknik eğitim fakültesi öğrencilerinin uyum düzeylerinin incelenmesi. *Politeknik Dergisi*, *13* (4), 319–325.

Salami, S. O. (2011). Psychosocial predictors of adjustment among first year college of education students. *US-China Education Review*, *8* (2), 239–248.

Sevinç, S. (2010). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyumlarını olumsuz etkileyen faktörlerin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sevinç, S., & Gizir, C. A. (2014). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bakış açılarından üniversiteye uyumu olumsuz etkileyen faktörler (Mersin Üniversitesi örneği). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *14* (4), 1285- 1308.

Shim, S. S., & Ryan, A. M. (2012). What do students want socially when they arrive at college? Implications of social achievement goals for social behaviors and adjustment during the first semester of college. *Motivation and Emotion*, *36* (4), 504–515.

Şahin, İ., Zoraloğlu, Y. R., & Şahin, F. N. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçları, eğitsel hedefleri, üniversite öğreniminden beklentileri ve memnuniyet durumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 17* (3), 429–452.

Şimşek, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin okulu bırakma eğilimleri ve nedenleri. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, *6* (2), 242–271.

Topkaya, N., & Meydan, B. (2013). Üniversite öğrencilerinin problem yaşadıkları alanlar, yardım kaynakları ve psikolojik yardım alma niyetleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *3* (1), 25–37.

Thurber, C. A., & Walton, E. A. (2012). Homesickness and adjustment in university students. *The Journal of American College Health*, *60* (5), 415–419.

Yau, H. K., & Cheng, A. L. F. (2012). An empirical study into gender differences in the relationships among academic, social and psychological adjustments of university support. *Journal of Further and Higher Education*, *38* (2), 268–282.

Yavuzer, H. (2018). *Çocuk ve Suç.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Yerleştirme Başarı Sırasının İyileştirmesi Üzerine Durum Çalışması

Dr. Öğretim Üyesi Maruf GÖGEBAKAN [1]
Dr. Öğretim Üyesi Emrah AKDAMAR [2]
Doç. Dr. Alper KILIÇ [3]
Dr. Öğretim Üyesi Ömür KIZILGÖL [4]

ÖZET:

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü Lisans Programına ilk öğrenciler, eşit ağırlık puan türünden 2016 yılında kabul edilmiştir. Bu çalışmada, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü Lisans Programını tercih eden öğrencilerin geldikleri bölgeler, iller ve okul türleri incelenerek, programın tercih edilebilirliğini arttırmak ve yerleşme genel başarı sırasını iyileştirmek amacıyla mevcut öğrencilerin demografik verileri analiz edilerek yapılması gereken kısa, orta ve uzun vadeli eylemler belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, betimleyici istatistiklerden ve grafiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü Lisans Programı için stratejik öneme sahip olan okulların, illerin ve bölgelerin belirlenmesinde, bir önceliklendirme tekniği olan pareto grafikleri kullanılmış, böylece programın tanınırlığını arttırmaya yönelik faaliyetlere ayrılacak olan kaynakların daha etkin kullanılması hedeflenmiştir.

Anahtar sözcükler: Denizcilik, Yüksek Öğretim, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi, Üniversite Tercihi Sıralaması, Pareto
JEL Kodu: A22

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, mgogebakan@bandirma.edu.tr
[2] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, eakdamar@bandirma.edu.tr
[3] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, alperkilic@bandirma.edu.tr
[4] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, omurkizilgol@bandirma.edu.tr

Improvement of Placement Success Order of the Department of Maritime Business Administration Students' Case Study

Ass. Prof. Dr. Maruf GÖGEBAKAN [1]
Ass. Prof. Dr. Emrah AKDAMAR [2]
Associate Prof. Dr. Alper KILIÇ [3]
Ass. Prof. Dr. Ömür KIZILGÖL [4]

ABSTRACT:

The first students of Bandırma Onyedi Eylül University Maritime Faculty Department of Maritime Business Administration Undergraduate Program were accepted in 2016 with equal weight score type. In this study, the regions, provinces and school types of the students who prefer the Department of Maritime Business Administration Undergraduate Program are examined and short, medium and long term actions that need to be performed are determined by analyzing the demographic data of existing students in order to increase the preferability of the program and improve the overall success order of settlement. For this purpose, descriptive statistics and graphical techniques were used. Pareto graphics, which is a prioritization technique, has been used to identify the schools, provinces and regions that are strategically important for the Department of Maritime Business Administration Undergraduate Program so that the resources allocated to activities to increase the recognition of the program will be used more effectively.

Keywords: Maritime, Higher Education, Maritime Business Management, University Preference Ranking, Pareto
JEL Code: A22

[1] Bandirma Onyedi Eylul University, mgogebakan@bandirma.edu.tr
[2] Bandirma Onyedi Eylul University, eakdamar@bandirma.edu.tr
[3] Bandirma Onyedi Eylul University, alperkilic@bandirma.edu.tr
[4] Bandirma Onyedi Eylul University, omurkizilgol@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi 2015 yılında 29335 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6640 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Denizcilik Fakültesi 31 Aralık 2009 tarih ve 27449 (5. Mükerrer) sayılı Resmi Gazetede yayımlanması ile Balıkesir Üniversitesi'ne bağlı olarak "Bandırma Denizcilik Fakültesi" adıyla kurulmuş ve 2015 yılında bugünkü kurumsal yapısına kavuşmuştur. Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü (DİY) Denizcilik Fakültesi bünyesinde kurulmuş olup 2016-2017 öğretim yılında ilk defa öğrenci kabul etmiştir. Fakülte 2018 yılında TS EN ISO9001:2015 sertifikasına hak kazanmıştır. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından belirlenen bölüm kontenjanlarına göre 1. Öğretim programına 60, 2. Öğretim programına 60 öğrenci ve bunlara ek olarak okul birincileri ilave edilmiştir. DİY bölümü Milli Eğitim Bakanlığına bağlı lise ve dengi okullardan mezun olmuş ÖSYM tarafından yapılan Yüksek Öğretim Kurumları (YKS) sınavından Alan Yeterlilik Sınavı (AYT) sonucuna göre Eşit Ağırlık Alanında (EA) başarı sağlamış tüm öğrencileri kabul etmektedir (Anonim, 2019a).

Öğrenciler aldıkları puanlara ve genel başarı sırası ile yaptıkları tercihlere göre ÖSYM tarafından bölümlere yerleştirilmektedir (Anonim, 2019b). Öğrencilerin Üniversite tercihlerini etkileyen bazı unsurlar vardır. Bunların başında Üniversitenin ve Bölümün tanınırlığı, coğrafi yakınlık, mezunlarının iş bulma oranı, Bölümdeki öğretim üyesi sayısı ve yeterliliği, bölümün laboratuvar ve araştırma altyapısı ve Üniversitenin bulunduğu şehirdeki yaşam koşulları gibi faktörler sayılabilir (Devecioğlu, 2015). Öğrencilerin bir üniversiteyi terci etmesindeki sebepler üniversitenin öğrenciye sunduğu olanaklarla doğru orantılıdır (Balkar ve Şahin, 2007). Öğrenci merkezli öğretim modeli (Özden, 2008) ve benzer yeni yaklaşımlar girişimci üniversite yaklaşımlarıyla tercihler üzerinde büyük rol oynamaktadır (Alayolu ve Karabulut, 2011). Günümüz dünyasında Üniversitelerin toplumun değişmez bir parçası olduğu ve topluma faydayı önceledigi 3. Nesil Üniversite modelleriyle birlikte girişimciliği öne aldığı görülmektedir.

ISO9001 Kalite Yönetim Sistemi için sürekli iyileştirme faaliyetleri önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda bu çalışmadaki temel motivasyon bölüme gelen öğrencilerin başarı sırasını bu anlayıştan hareketle iyileştirmektir.

Bu çalışmada, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümüne kayıt yaptırmış öğrenciler üzerinden yola çıkılarak, bölüme yerleşme genel başarı sırasının iyileştirilmesi için tespit edilen öncelikler araştırılmıştır. Yüksek puanla yerleşen öğrencilerin kaliteli lisans öğreniminden sonra yüksek oranlı işe yerleşme ve yüksek katma değerli iş üretme üzerindeki etkileri bilindiğinden (Kalaycı vd., 2011) bölüm ve üniversite tanıtım faaliyetlerinde öncelik ve alan belirlenmesi yerleştirmedeki sıralamaların iyileştirilmesi üzerinde oldukça etkilidir.

VERİ

Bu çalışmada, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümüne 2016-2017, 2017-2018 ve 2018-2019 dönemlerinde yerleşmiş olan öğrencilerin YÖK Atlas tarafından verilen demografik verileri kullanılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada, öğrencilerin illere ve bölgelere göre dağılımını incelemek, öğrencilerin en çok geldiği illeri ve bölgeleri tespit etmek amacıyla pareto grafiklerinden yararlanılmaktadır.
80/20 kuralı olarak da bilinen pareto ilkesi, sonuçların %80'inin onları meydana getiren nedenlerin %20'sinden kaynaklandığını söylemektedir. Pareto ilkesi, ekonomik, sosyolojik ve hatta gündelik pek çok olayda karşımıza çıkmaktadır. Pareto ilkesinin geçerli olduğu veriler sağa çarpık bir dağılım

gösterirler. Pareto grafiği, hataların önceliklendirilmesi amacıyla en sık kullanılan istatistiksel araçlardan biridir (Öztürk, 2009). Bu grafik, herhangi bir problemin ortaya çıkmasındaki en kritik nedenleri belirlemede kullanılır.

BULGULAR

Denizcilik İşletmeleri Bölümü'ne yerleşen öğrencilerin üç dönem itibariyle cinsiyet dağılımları şekil 1.'deki gibidir. Buna göre; yıllar içerisinde kız öğrenci oranındaki düşüş dikkat çekicidir.

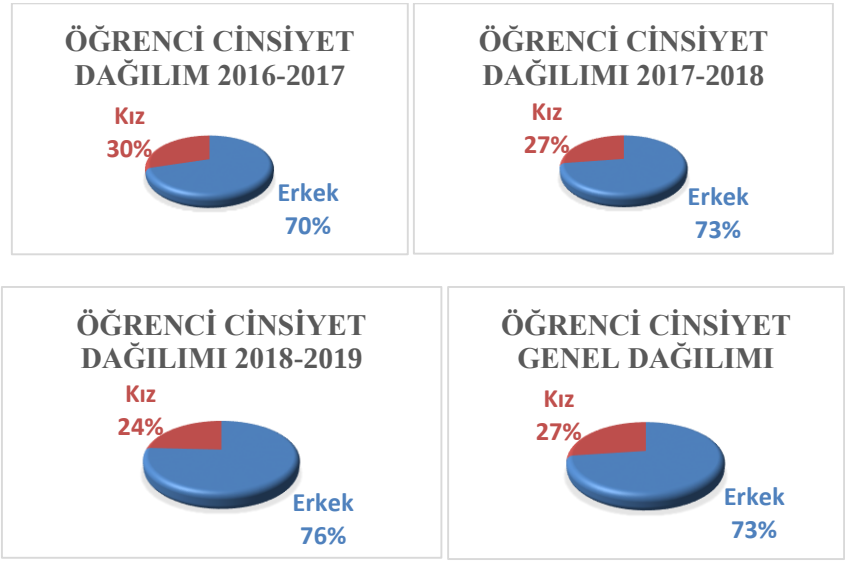

Şekil 1. Üç dönem itibariyle öğrencilerin cinsiyet dağılımı

Öğrencilerin, geldikleri bölgeler, iller ve okul türlerine göre dağılımları Şekil 2-4.'de görülmektedir.

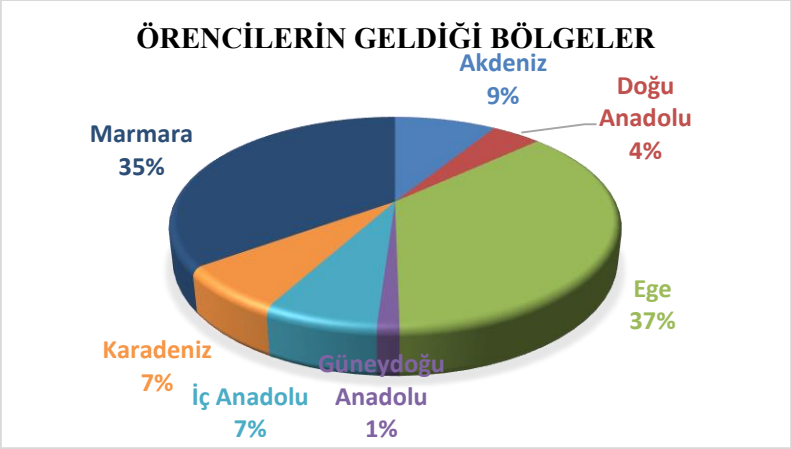

Şekil 2. Öğrencilerin Bölgelere göre Dağılımı

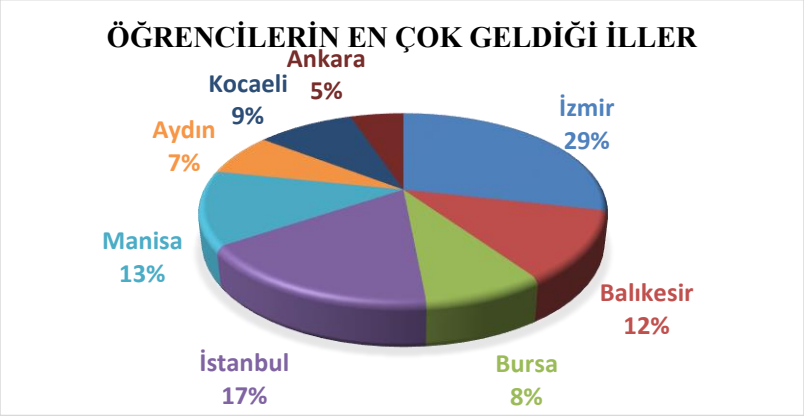

Şekil 3. Öğrencilerin İllere göre Dağılımı

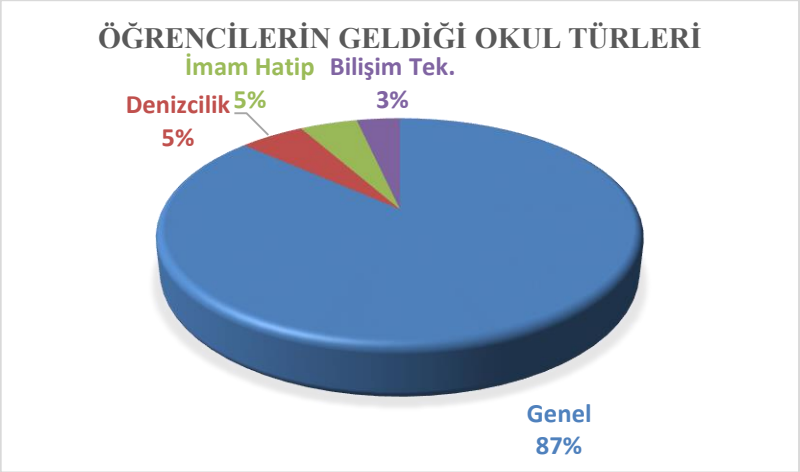

Şekil 4. Öğrencilerin Geldiği Okul Türüne göre Dağılımı

Öğrencilerin yıllara göre en çok geldiği bölgeler ve iller pareto grafikleriyle Şekil 5-6'da gösterilmiştir. Bu bulgulardan hareketle, genel başarı sırasının iyileştirilmesi için tanıtım faaliyetlerine yön verilecektir.

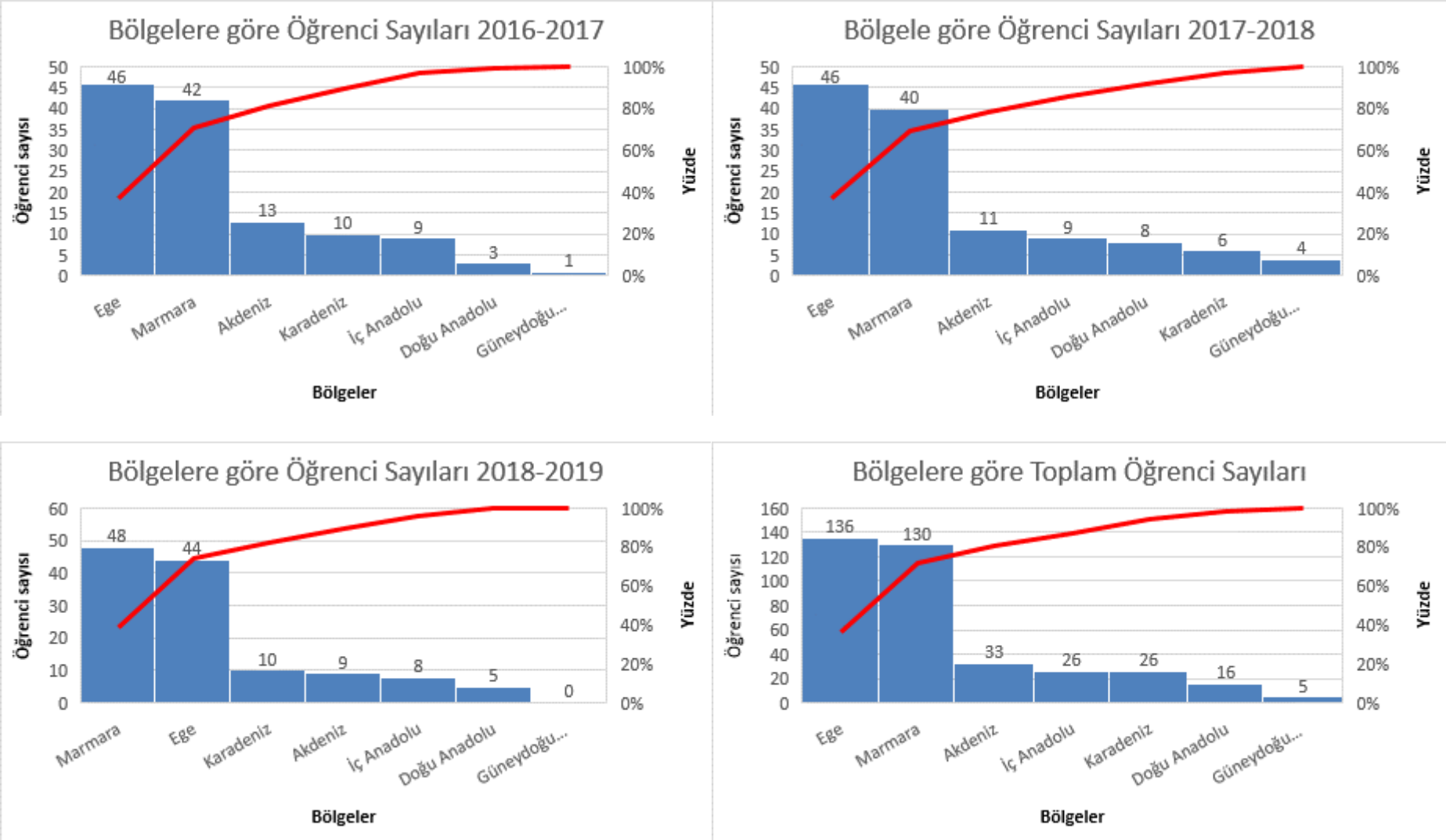

Şekil 5. Bölgelere göre Pareto Grafikleri

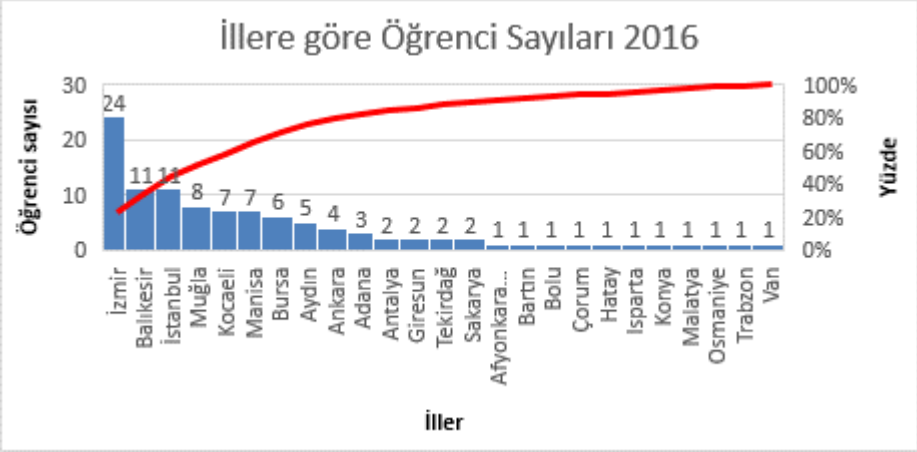

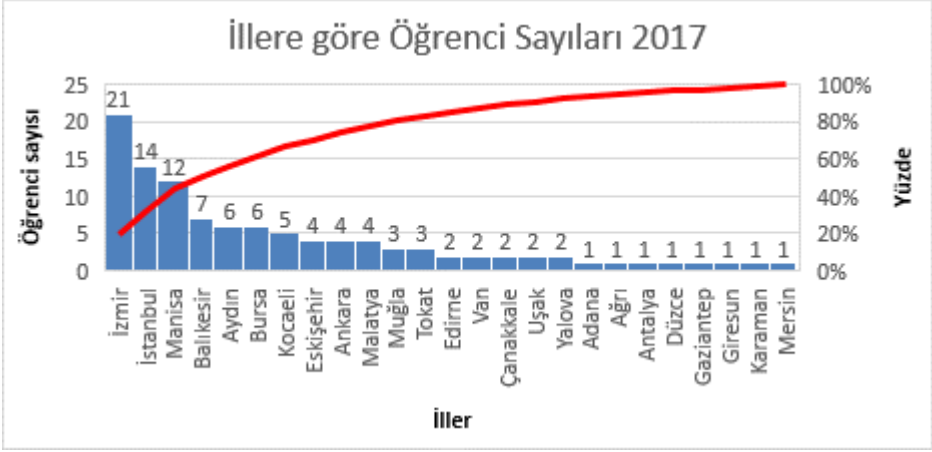

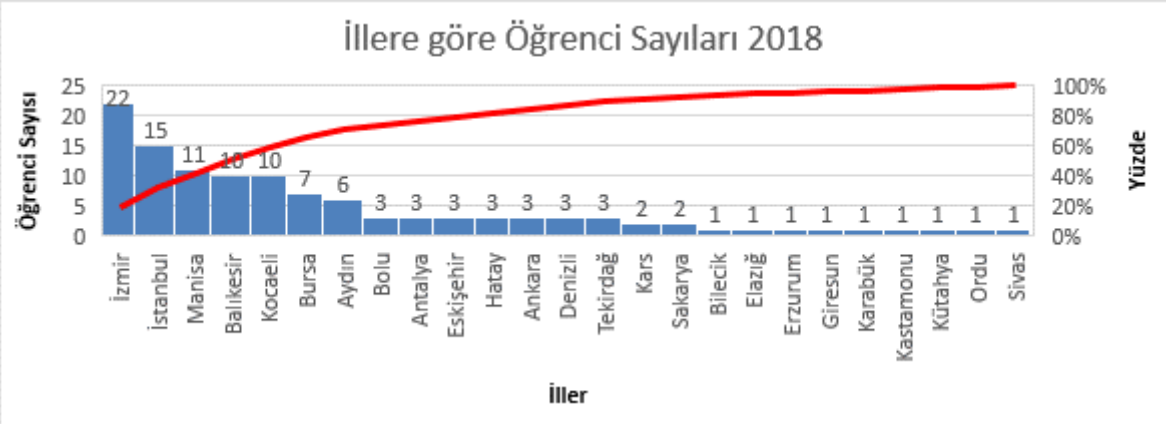

Şekil 6. İllere göre Pareto Grafikleri

Tablo 1: Öğrencilerin Dönemler Bazında Cinsiyete, İllere ve Bölgelere göre Dağılımı

		Dönem		
		16-17	**17-18**	**18-19**
Cinsiyet	**Erkek**	87	90	94
	Kız	37	34	30
Bölgeler	**Akdeniz**	13	11	9
	Doğu Anadolu	3	8	5
	Ege	46	46	44
	G. Doğu Anadolu	1	4	0
	İç Anadolu	9	9	8
	Karadeniz	10	6	10
	Marmara	42	40	48
İller	**İzmir**	24	21	22
	İstanbul	11	14	15
	Balıkesir	11	7	10
	Manisa	7	12	11
	Kocaeli	7	5	10
	Bursa	6	6	7
	Aydın	5	6	6

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, öğrencilerin bölümü tercih etme sayısının, bölüme son yerleşen öğrencinin genel başarı sırası üzerine etkisi bilindiğinden [3], tanıtım faaliyetlerinde bölümü tercih ettirme sayısının arttırılması geerkmektedir.

Öğrencilerin yıllara göre cinsiyet dağılımına bakıldığında, kız öğrencilerin oranının %30'dan %24'e gerilediği görülmüştür. IMO (International Maritime Organization), 2019 yılında denizcilik sektöründe kadın istihdamının arttırılmasını, öncelikli hedefleri arasına koymuştur. Bu bağlamda, taban puanı iyileştirme ve tanıtım faaliyetlerinde kız öğrenci sayısının arttırılması önceliklendirilecektir.

Bölgelere göre pareto grafikleri incelendiğinde, her üç dönem için Marmara ve Ege olmak üzere iki bölgenin öne çıktığı görülmektedir. Parato grafiklerinden de görüldüğü gibi söz konusu iki bölge gelen öğrencilerin yaklaşık %70-%80'ini kapsamaktadır. Üç dönem için illere göre pareto grafikleri incelendiğinde ise; İzmir, İstanbul, Balıkesir, Manisa, Kocaeli, Bursa ve Aydın olmak üzere yedi il öne çıkmaktadır. Öğrencilerin %70-%80'i bu yedi ilden gelmektedir. Öğrencilerin illere ve bölgelere göre dağılımının pareto ilkesiyle uyumlu olduğu söylenebilir. Öğrencilerin geldiği okul türlerinin dağılımına bakıldığında, genel liselerin ağırlıkta olduğu, bu tür liseleri Denizcilik, İmam Hatip ve Bilişim Teknolojileri liselerinin takip ettiği görülmektedir.

Bu bulgulardan hareketle, iki bölge, yedi il ve toplam dört okul türünde öğrencilerin yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla, genel başarı sırasında iyileştirmeye yönelik yapılacak olan tanıtım faaliyetlerine bu bulgular ışığında yön verilecektir.

Öğrencilerin en çok geldiği yedi il arasında Bandırma'ya yakın konumda olan Çanakkale ve Tekirdağ illerinin olmaması dikkat çekici bir bulgudur. Tanıtım faaliyetleri çerçevesinde bu durum dikkate alınacaktır. Ayrıca, denizcilik liselerinden gelen öğrenci sayısının az olması, Bandırma

Denizcilik İşletmeleri Yönetimi bölümünün tanınırlığının az olduğunu düşündürmektedir. Tanıtım faaliyetlerinde, Denizcilik liselerine ve bu illere yukarıdaki bulgular çerçevesinde yaklaşılacaktır.

KAYNAKLAR

Anonim 2019a. ÖSYM Araştırma, Yayın ve İstatistikleri, Yıllar İtibariyle Süreli Yayınlar. http://www.osym.gov.tr/belge/1-128/ sureli yayinlar.html.

Anonim 2019b. 2019 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu. http://www.osym.gov.tr

Devecioğlu, Y. (2015). Öğrencilerin Gözüyle 'Yeni Üniversite' Kavramı. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 21(3), 319-344.

Balkar, B. ve Şahin, S. (2007). Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri üniversiteyi seçme nedenleri ve üniversitelerine yükledikleri roller. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011). 27-29 Mayıs 2011 (3(XIV), 2055-2063). İstanbul: YÖK.

Özden, Y. (2008). Öğrenme ve öğretme.

Alayolu, N. ve Karabulut, T. (2011). Entrepreneurial university model: a proposal for Turkey. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011). 27-29 Mayıs 2011 (2(VIII), 732-741). İstanbul: YÖK

Kalaycı, N., Başaran, M. A. ve Demirhan-Yüksel, Y. (2011). Yükseköğretimde Kalite? Sorun, Öğrenciler Anlatsın. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011). 27-29 Mayıs 2011 (2(IX), 989-1002). İstanbul: YÖK.

Öztürk, A. (2009). Kalite yönetimi ve planlaması. Ekin.

YÖKATLAS Veri Tabanına Göre Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin Etki Alanı

Mehmet ÜZÜLMEZ [1]
Doç. Dr. Ferhat ARSLAN [2]

ÖZET:

Bir hizmet alanı olan üniversiteler; ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kuruldukları şehrin dışında bulundukları bölgeyi de etkileyebilme potansiyelleri olan kurumlardır. Farklı hizmet görevleri olan üniversitelerin etki bölgeleri ise üniversiteden faydalanan kişi ve yerleşme sayısına bağlıdır. Genç nüfus oranının yüksek olduğu Türkiye'de bu durum üniversite eğitimine olan talebin de artmasına neden olmuştur. Türkiye'de çağdaş üniversite yapılanması Üniversite Reformu'nun hayata geçtiği 1933 yılı ve üç büyükşehir dışındaki şehirlerde 22 üniversitenin kurulduğu 1992 yılı baz alınarak iki döneme ayrılabilir. "Her ile bir üniversite" hedefinin uygulamaya geçirildiği 2006 yılı ise devlet ve vakıf üniversitesi sayısının arttığı yıl olması nedeniyle önemli bir dönemdir. Günümüzde Türkiye'de 200'e yakın üniversite kurulu bulunmaktadır. Bu üniversitelerden birisi de 23 Nisan 2015 tarih ve 29335 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6640 sayılı Kanun ile kurulan Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'dir. Bu çalışma, Türkiye'de son yıllarda yürütülen üniversiteleşme hareketinin yansımalarını Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi örneğinde ele almayı amaçlamıştır. Önemli bir sanayi, liman ve ticaret şehri olan Bandırma'da açılan üniversitenin etki alanının ve bu alandaki değişimin belirlenmesi çalışmanın temel hedefidir. Çalışmanın temel verilerini Yükseköğretim Program Atlası'ndan alınan sayısal veriler oluşturmuştur. Hedeflenen amaç doğrultusunda lisans düzeyinde eğitim veren İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uygulamalı Bilimler, Denizcilik Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne kayıt yaptıran öğrencilerin ikamet ettikleri iller 2015 ve 2018 yılları baz alınarak belirlenmiştir. Veriler, ArcGIS 10.4.1 yazılımı kullanılarak sayısallaştırılmış ve çeşitli haritalar ile üniversitenin etki alanındaki değişim ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Bandırma, YÖK Atlas, Üniversite, Etki Alanı
JEL Kodu: I20

[1] Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, mehmet_uzulmez@hotmail.com
[2] Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ferhat45@yandex.com

The Impact Area of Bandırma Onyedi Eylul University According to YÖKATLAS Database

Mehmet ÜZÜLMEZ [1]
Assoc. Prof. Dr. Ferhat ARSLAN [2]

ABSTRACT:

Universities with a service area; economic, social and cultural aspects of the city in which they are located outside of the institutions that have the potential to affect. The impact areas of the universities with different service duties depend on the number of people benefiting from the university and the number of settlements. There are many young people in Turkey and in this case the demand for university education also led to the increase. The structuring of contemporary universities in Turkey can be divided into two periods. These are: 1933 and 1992. The year 2006, when the goal of a university with each "was put into practice, was an important period since the number of state and foundation universities increased. Today, there are nearly 200 universities established in Turkey. One of these universities is Bandırma Onyedi Eylül University, established by Law No. 6640 published in the Official Gazette dated April 23, 2015 and numbered 29335. The main objective of this study is to determine the impact area of the university which was opened in Bandırma, an important industrial, port and trade city. The main data of the study consisted of numerical data obtained from the Higher Education Program Atlas. In accordance with the aim, the cities where the students who enroll in different faculties with the highest number of students have been determined since 2015. The data were digitized using ArcGIS 10.4.1 software and various maps revealed the change in the impact area of the university

Keywords: Bandırma, wind power plants, renewable energy resource
JEL Code: Q2

[1] Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, mehmet_uzulmez@hotmail.com
[2] Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ferhat45@yandex.com

GİRİŞ

Eğitim, çağdaş yaşamın en önemli kurumlarından birisidir. Eğitim-öğretim kurumlarının en üst halkası olan üniversitelerin eğitimde ve toplumsal yaşamda ayrı bir önemi bulunmaktadır (Arap, 2010: 2). Bir hizmet alanı olan üniversitelerin önemi ise eğitimde ve toplumsal yaşamdaki etkisine göre değişmektedir. Temel görevi bilimsel bilgi üretmek olan üniversitelerin toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirmenin yanında topluma olan katkısı ve etkisi de üniversiteleri değerli kılmaktadır.

Kuruldukları kente toplumsal yapı, istihdam, sanayileşme, nüfus, kentleşme ve sosyo-kültürel yapı çerçevesinde katkı sağlayan üniversiteler (Gültekin vd. 2008), kuruldukları yerlerde şehrin sosyo ekonomik hayatına önemli tesirler yapmakta, şehrin ticari hayatına canlılık kazandırmakta ve şehirleşme sürecini hızlandırmaktadır (Sargın, 2007: 134). Üniversiteler aynı zamanda bulundukları şehrin kentsel fonksiyonlarında neden olduğu değişimlerle de küçük ve orta büyüklükteki kentlerin hızlı bir büyüme sürecine girmesine neden olmaktadır (Işık, 2008). Temelde sosyo-ekonomik eşitsizlikleri giderme ve kentleri canlandırma açısından, oranı değişmekle birlikte; özellikle kent dışından gelen öğrenci ve personelin etkisiyle kentlerde üniversitelerin etkisi belirgin olarak hissedilmektedir (Ergun, 2014: 217).

Yükseköğrenime olan talepteki artış ve dönemin ihtiyaçlarını yerine getirme misyonuna sahip üniversiteler, üzerinde önemle durulan kurumlar haline gelmiştir (Toprak, 2012: 4). Türkiye gibi genç nüfus oranının yüksek olduğu ülkelerde bu nüfusun ihtiyaç duyduğu nitelikli eğitimin verilmesi nedeniyle üniversitelere duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Günümüzde 72'si vakıf 129'u devlet toplam 201 üniversite bulunan Türkiye'de (YÖK, 2019), üniversite kavramı temel olarak Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem halinde ele alınmaktadır (Arap, 2010: 7). Türkiye'nin ilk üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi, 1870'te açılan Darülfünunun devamı niteliğindedir. Osmanlı'dan miras kalan ve genç cumhuriyetin ilk on yılında faaliyette olan Darülfünun, eğitimin ve bilimsel çalışmaların yetersiz olması, iç çekişmelerin olması ve cumhuriyet ideallerine cevap verememesi nedeniyle reforma tabi tutulmuş ve 1933'te çıkarılan bir yasa ile İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür (Toprak, 2018: 350). "1990'lı yıllarla birlikte ülkede kurulan üniversite sayısının çok büyük oranda artış gösterdiği izlenmektedir. 1990 öncesi dönemde Türkiye'de sadece 34 üniversite (devlet üniversitesi) bulunurken, 1990'larda (1990-1999) %67,64'lük bir artışla bu sayı 57'ye yükselmiştir. Ülkede üniversite sayısının artması ve her ilde en az bir üniversite kurulması bakımından 2000'ler bir dönüm/kırılma noktası oluşturmuştur. 2000'lerden sonra üniversite sayısı %91,2'lik bir artışla neredeyse iki katına çıkarak 110'a ulaşmıştır (Onsekiz ve Atmaca, 2016: 651).

2006 yılı Türkiye'de üniversiteleşme tarihi açısından önemli dönemlerden birisidir. Çünkü bu tarihte 01. 03. 2006 gün ve 5467 Sayılı Yasa ile Türkiye'nin farklı bölgelerinde 15 üniversite kurulmuştur. 2006 yılında kurulan bu 15 üniversite kuruldukları şehirler açısından değerlendirildiğinde hepsinin 50.000 ile 120.000 arasında nüfusa sahip orta büyüklükte şehirler olduğu görülmektedir (Sargın, 2007).

Türkiye'de bu kadar çok üniversitenin olması beraberinde bu üniversitelerin tercih edilme durumunu da getirmiştir. Üniversitelerin tercih edilme nedenleri üzerine literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Çatı vd. (2016)'nin Türkiye genelini ele alarak yapmış oldukları çalışmada üniversite tercihlerine etki eden faktörler olarak saygınlık, imkan, kampus ve sosyallik şeklinde belirlemiştir. Akar (2012)'ın İktisadi ve İdari Bilimler öğrencilerinin üniversite seçiminde etkili olan faktörleri araştırdıkları çalışmada ise saygınlık, üniversitenin coğrafi konumu ve üniversiteyle ilgili bilgi edinilen kaynaklar temel etmenler olarak ortaya çıkarılmıştır. Apaydın ve Kapucu (2017)'nun Akdeniz ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi lisans öğrencileri üzerinde

yapmış oldukları araştırma sonucunda üniversite tercihinde üniversitenin sunmuş olduğu maddi olanaklar, yakın tanıdıklar, eğitimin maliyeti, üniversite hakkında bilgilendirilme, iş olanakları, lise eğitiminin etkisi ve coğrafi konumun etkili olduğu ifade edilmiştir. Yakar vd. (2016)'nin üç farklı üniversitedeki yürüttükleri inceleme sonucunda sınav puanı, eğitim kalitesi, aile veya arkadaş çevresi ile aynı/yakın ilde olunması üniversite tercihinde etkili faktörler olarak belirlenmiştir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Genç nüfusun talep ettiği eğitim ihtiyacının giderilmesi için niceliksel açıdan üniversiteleşme hedefini ortaya koyan ve bunu da gerçekleştirmek üzere olan Türkiye'de günümüzde 200'e yakın üniversite kurulu bulunmaktadır. Bu üniversitelerden birisi de 23 Nisan 2015 tarih ve 29335 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6640 sayılı Kanun ile kurulan Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi'dir.

Bu çalışma, Türkiye'de son yıllarda yürütülen üniversiteleşme hareketinin yansımalarını Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi örneğinde ele almayı amaçlamıştır. Önemli bir sanayi, liman ve ticaret şehri olan Bandırma'da açılan üniversitenin lisans düzeyindeki etki alanının ve bu alandaki değişimin belirlenmesi çalışmanın temel hedefidir. Çalışmanın temel verilerini Yükseköğretim Program Atlası (YÖKATLAS)'ndan alınan sayısal veriler oluşturmuştur. Hedeflenen amaç doğrultusunda lisans düzeyinde öğrenci alımının gerçekleştiği Sağlık Bilimleri, İktisadi ve İdari Bilimler, Denizcilik, Mühendislik ve Doğa Bilimleri, Uygulamalı Bilimler ile İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'ne kayıt yaptıran öğrencilerin ikamet ettikleri şehirler 2015 ve 2018 yılları baz alınarak belirlenmiştir. Veriler, ArcGIS 10.4.1 yazılımı kullanılarak sayısallaştırılmış ve çeşitli haritalar ile üniversitenin etki alanındaki değişim ortaya konulmuştur.

BULGULAR

Çalışma Sahasının Coğrafi Konumu

Balıkesir ili sınırları içerisinde yer alan Bandırma, ilin kuzeyinde yer almaktadır. Kuzeyinde Marmara Denizi ve Erdek, doğusunda Karacabey (Bursa) ile komşu durumunda olan Bandırma'nın güneyinde Manyas, batısında ise Gönen bulunmaktadır. Denizden yüksekliği 1-764 metre arasında değişen yüz ölçümü de 690 km² olan Bandırma'nın matematiksel konum ise 40°21' kuzey paralelleri ile 27°58' doğu boylamlarıdır. İlçe sınırlarında bulunan ve Türkiye'nin önemli sulak alanlarından olan Manyas Gölü'nün yüzölçümü 164 km² ve ortalama derinliği 2-3 metredir (Şekil 1).

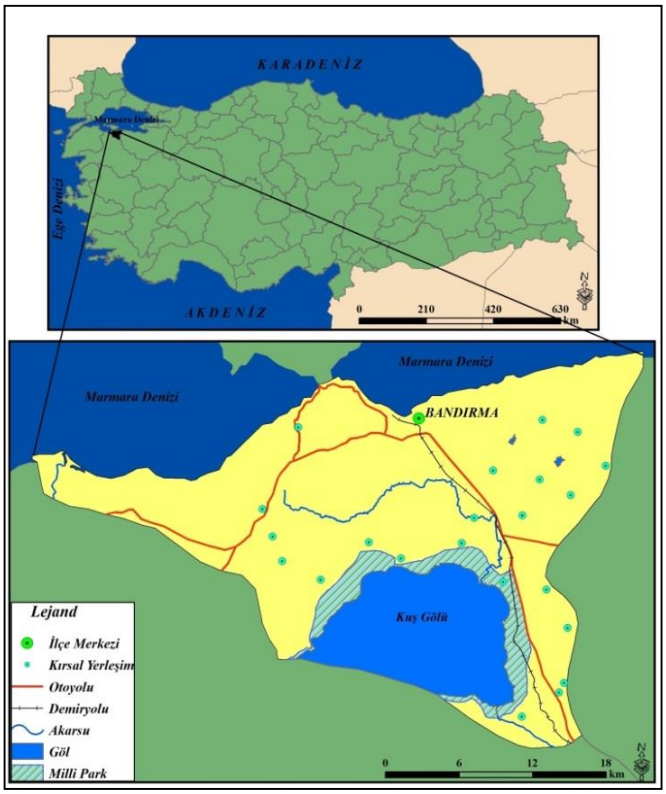

Şekil 1: Çalışma Sahası Lokasyon Haritası

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin Kuruluşu ve Gelişimi

Türkiye'nin önemli sanayi ve liman şehirlerinden olan Bandırma'da 23 Nisan 2015 tarih ve 29335 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6640 sayılı Kanun ile kurulan Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi'nden devralınan eğitim kurumları ile akademik hayatına başlamıştır. Açıldığı yıl olan 2015 yılında sadece Sağlık Bilimleri ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne öğrenci alımı gerçekleştirilen üniversitenin günümüzde altı yerleşkesi bulunmaktadır. Bu yerleşkeler içerisinde dört enstitü, sekiz fakülte, bir yüksekokul ve yedi meslek yüksekokulu ile eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini sürdüren üniversitede 2017-2018 eğitim-öğretim yılı itibariyle ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde toplam 12.000 civarında öğrenci bulunmaktadır (Foto 1).

Foto 1: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Kaynak: www.bandirma.edu.tr

Tablo 1 ve Grafik 1 2015 yılında Bandırma Onyedi Eylül üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenci alımına açık olan fakülteleri ve cinsiyete göre öğrenci sayısını vermektedir. Buna göre iki fakültede öğrenci alımının gerçekleştiği üniversitede Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde toplam 72 öğrenci bulunurken, bunun 55 tanesi kız, 17 tanesi ise erkek öğrenci olmuştur. Toplam 1090 öğrencinin kayıt yaptırdığı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde ise kız öğrenci sayısı 591, erkek öğrenci sayısı 499 olmuştur. Lisans düzeyinde 2015 yılı verilerine göre 1162 öğrencinin kayıtlı olduğu üniversitede bunun 646'sı kız, 516'sı ise erkek öğrenci olmuştur.

Tablo 1: Lisans Düzeyinde Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde Kayıtlı Öğrenci Sayısı (2015)

Fakülte	Kız	Erkek	Toplam
Sağlık Bilimler	55	17	72
İktisadi ve İdari Bilimler	591	499	1090
Toplam	**646**	**516**	**1162**

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

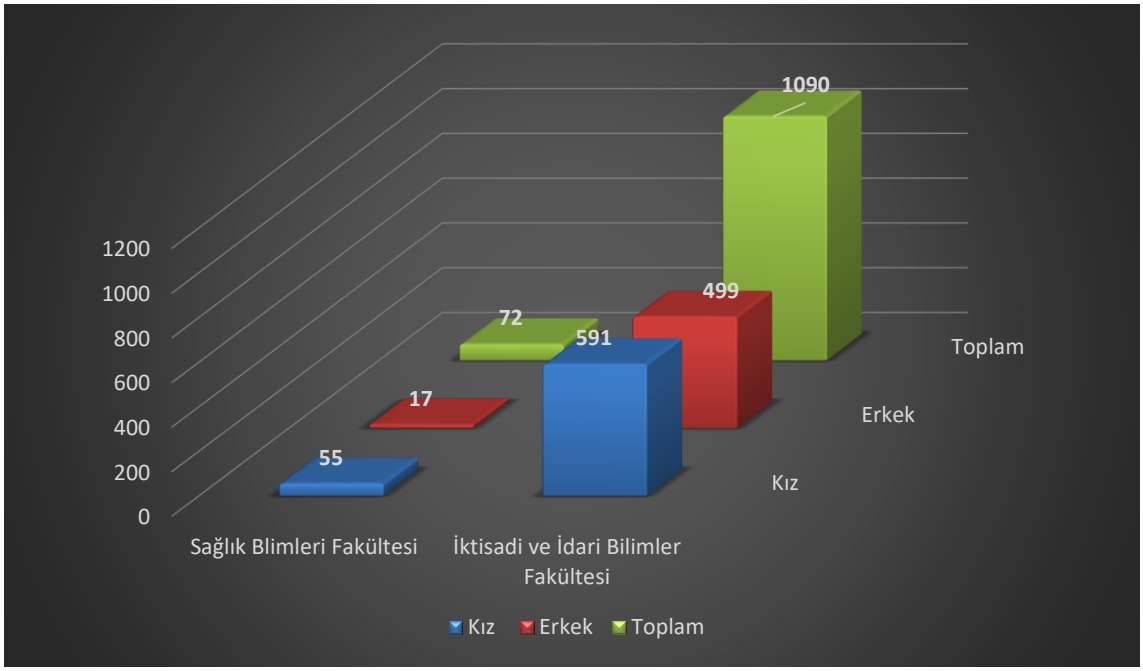

Grafik 1: Lisans Düzeyinde Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde Kayıtlı Öğrenci Sayısı (2015)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 2 ve Grafik 2 Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde 2018 yılında lisans düzeyinde öğrenci alan fakülteleri ve kayıtlı öğrenci sayısını göstermektedir. Buna göre altı fakültenin öğrenci kabul ettiği üniversitede bu fakültelerde 646'sı kız 759'u erkek kayıtlı toplam öğrenci sayısı 1405'tir. En fazla öğrenci alımının gerçekleştiği fakülte ise 440 öğrenci ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi olmuştur.

Tablo 2: Lisans Düzeyinde Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde Kayıtlı Öğrenci Sayısı (2018)

Fakülte	Kız	Erkek	Toplam
Sağlık Bilimler	201	57	258
İktisadi ve İdari Bilimler	180	260	440
Denizcilik	30	94	124
Mühendislik ve Doğa Bilimleri	18	29	47
Uygulamalı Bilimler	99	231	330
İnsan ve Toplum Bilimleri	118	88	206
Toplam	**646**	**759**	**1405**

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

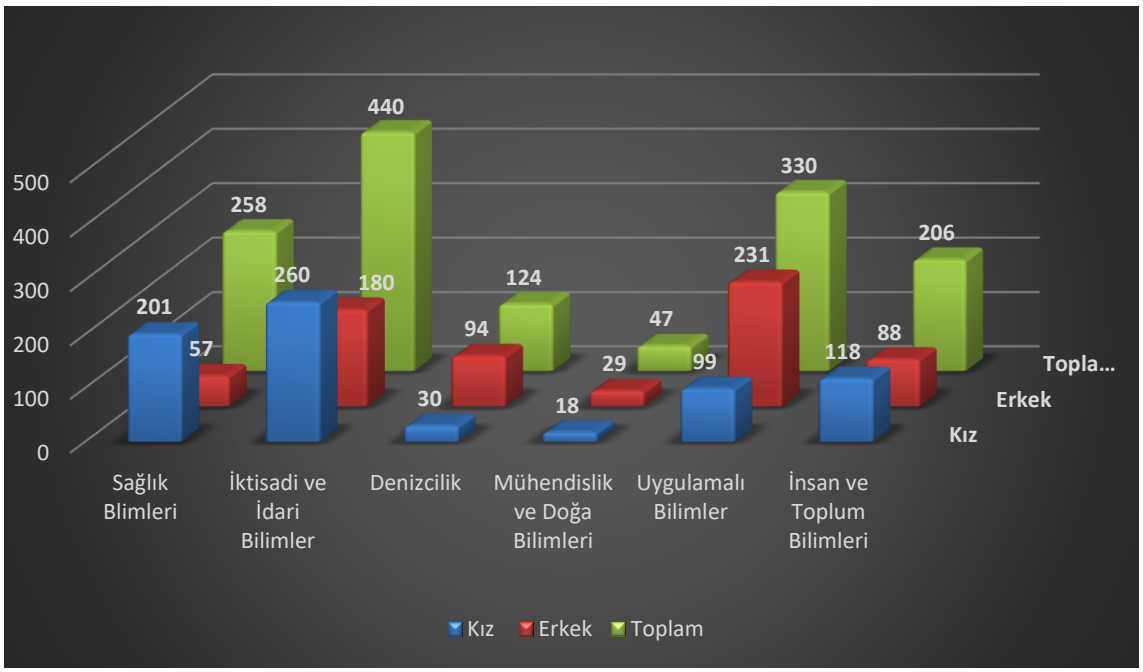

Grafik 2: Lisans Düzeyinde Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde Kayıtlı Öğrenci Sayısı (2018)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin Etki Alanı

Üniversitelerin temel görevlerinden birisi olan niteliksel eleman yetiştirilmesini hedefleyen eğitim hizmeti, söz konusu üniversitenin etki alanını da etkileyen en önemli unsurdur. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin etki alanının ortaya çıkarılmasının hedeflendiği çalışmada bu kapsamda lisans düzeyinde öğrenci alan fakültelere yerleşen öğrencilerin ikamet ettikler iller baz alınmıştır.

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, 2015 yılında Sağlık Bilimleri ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi olarak iki fakültede lisans öğrencisi almıştır. Tablo 3 ve Şekil 2 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne kayıtlı öğrencilerin illere göre dağılışını göstermektedir. Buna göre söz konusu

fakülteye en fazla kayıt 243 öğrenci ile İstanbul'dan olmuştur. Onu sırasıyla Bursa (149), Balıkesir (106) ve Ankara (78) izlemiştir.

Tablo 3: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2015)

İl	Ekonometri	İktisat	İşletme	Maliye	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Uluslararası İlişkiler	Toplam
İstanbul	19	50	54	39	47	34	243
Bursa	10	53	39	14	20	13	149
Balıkesir	7	19	45	21	10	4	106
Ankara	5	24	9	23	14	3	78
İzmir	6	11	11	4	13	6	51
Manisa	1	14	7	12	6	3	43
Kocaeli	1	14	7	4	5	6	37
Tekirdağ		7	7	2	3	1	20
Sakarya		2	6	4	1	4	17
Aydın	1	3	5	4	2	2	17

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

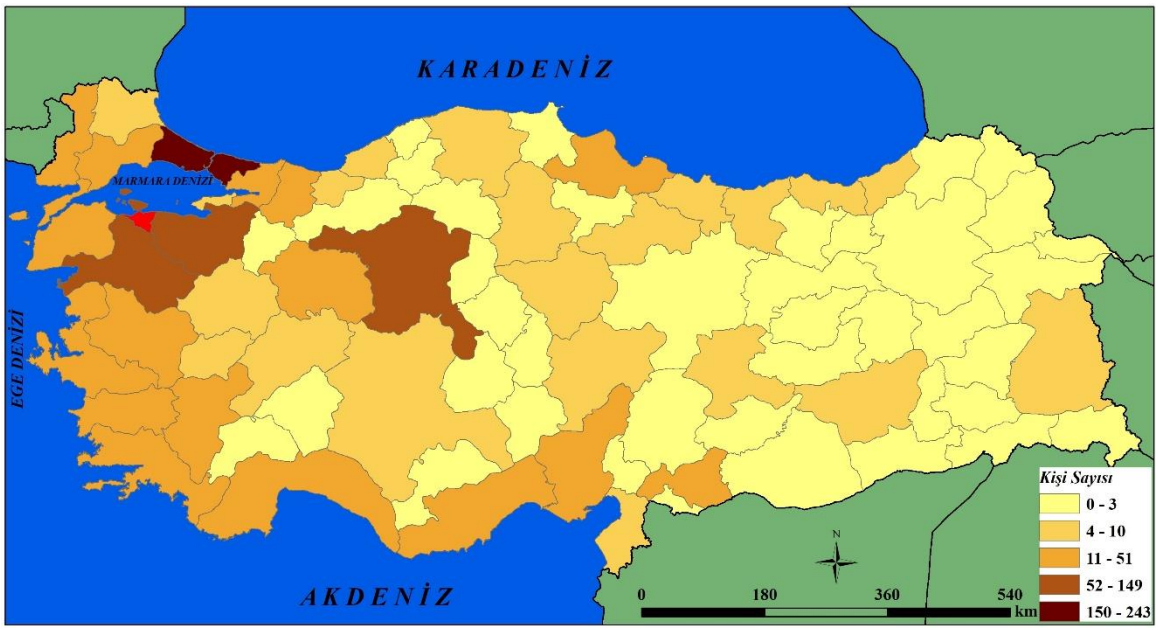

Şekil 2: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Dağılışı (2015)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 4 ve Şekil 3, 2015 yılında Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne kayıt yaptıran öğrencilerin en çok geldiği illeri göstermektedir. Sadece Hemşirelik bölümüne öğrenci alımının yapıldığı fakülteye kayıt yaptıran öğrencilerin en çok geldiği illere bakıldığında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne paralel bir durum görülmektedir. Buna göre ilk sırayı 10 öğrenci ile İstanbul alırken, onu 9 öğrenci ile Bursa ve 6 öğrenci ile Balıkesir izlemektedir.

Tablo 4: Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2015)

İl	Toplam
İstanbul	10
Bursa	9
Balıkesir	6
İzmir	5
Konya	4
Manisa	4
Kocaeli	3

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

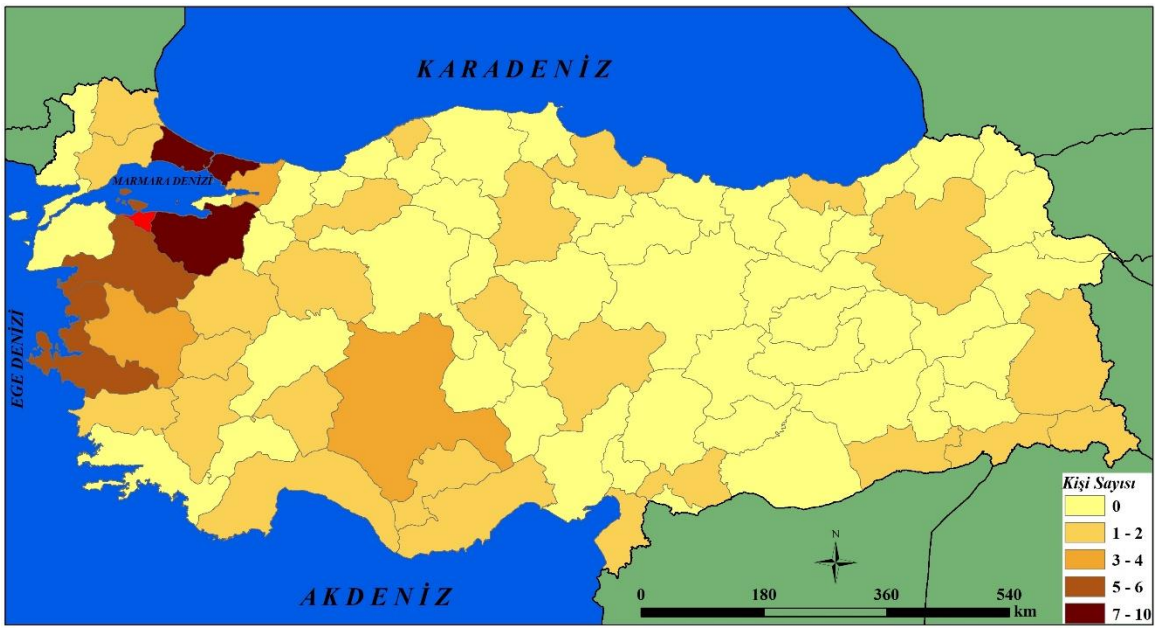

Şekil 3: Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Dağılışı (2015)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin etki alanının ve bu alandaki değişimlerin belirlenmesi amacıyla 2018 yılı verileri de ele alınmıştır. Üniversite, 2018 yılında altı fakültede lisans düzeyinde öğrenci alımını gerçekleştirmiştir. Tablo 5 ve Şekil 4 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne kayıtlı öğrencilerin en çok geldiği illeri göstermektedir. 2015 yılından farklı olarak Çalışma Ekonomisi bölümüne de öğrenci alımının gerçekleştiği fakültede en çok öğrencinin geldiği il İstanbul (84) olmuştur. Onu sırasıyla Bursa (71), Balıkesir (43) ve Ankara (23) takip etmektedir.

Tablo 5: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2018)

İl	İktisat	İşletme	Maliye	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Uluslararası İlişkiler	Çalışma Eko.	Ekonometri	Top.
İstanbul	12	8	24	20	12	6	2	84
Bursa	6	7	19	19	20	-	-	71
Balıkesir	5	9	3	15	7	2	2	43
Ankara	2	1	8	10	1	-	1	23
İzmir	-	1	7	8	3	1	-	20
Kocaeli	-	3	5	7	4	-	1	20
Sakarya	1	-	4	2	3	-	1	11
Tekirdağ	2	-	4	1	1	1	-	9
Manisa	-	1	3	1	2	2	-	9

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

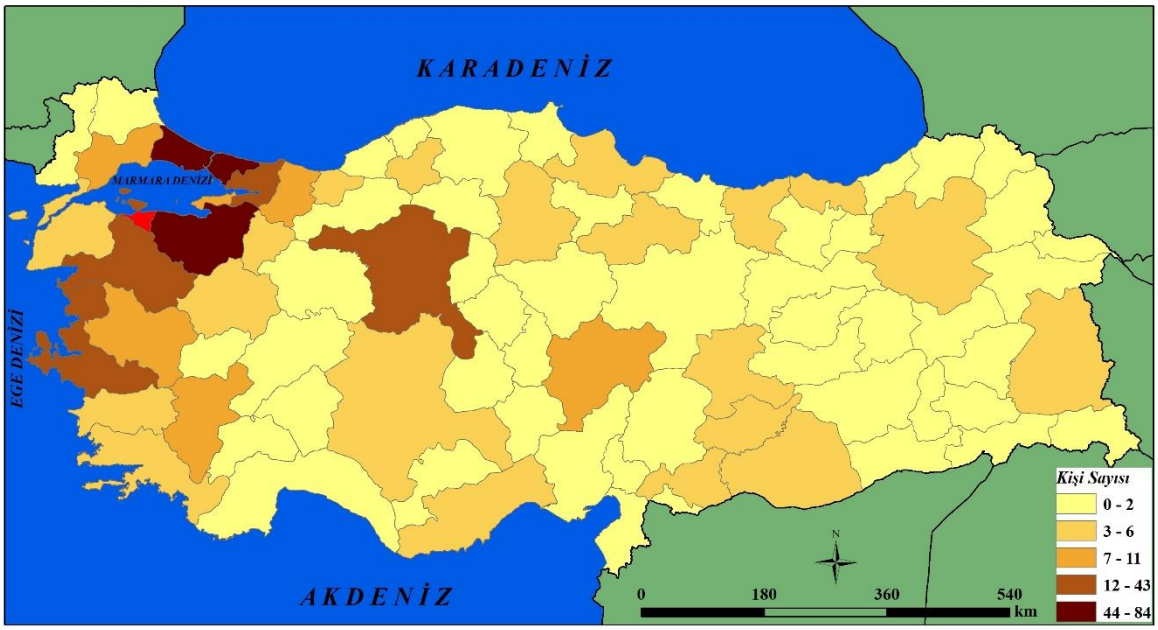

Şekil 4: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Dağılışı (2018)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 6 ve Şekil 5, 2018 yılında Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne kayıt yaptıran öğrencilerin en çok geldiği illeri göstermektedir. 2015 yılından farklı olarak Hemşirelik bölümüne ilaveten üç farklı bölümde daha öğrenci alımının yapıldığı fakültede en çok öğrencinin geldiği il 38 kişi ile Bursa olmuştur. 2015 yılından farklı bir görünümün sergilendiği 2018 yılında en çok öğrencinin geldiği diğer iller sırasıyla İstanbul (36), Balıkesir (21) ve İzmir (12) olmuştur.

Tablo 6: Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2018)

İl	Beslenme ve Diyetetik	Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	Hemşirelik	Sağlık Yönetimi	Toplam
Bursa	15	8	9	6	38
İstanbul	5	10	10	11	36
Balıkesir	2	3	5	11	21
İzmir	3	5	3	1	12
Kocaeli	2	3	3	4	12
Ankara	2	1	2	6	11
Eskişehir	3	3	1	-	7
Manisa	-	2	2	6	3
Sakarya	-	2	2	2	6
Tekirdağ	2	1	2	1	6

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

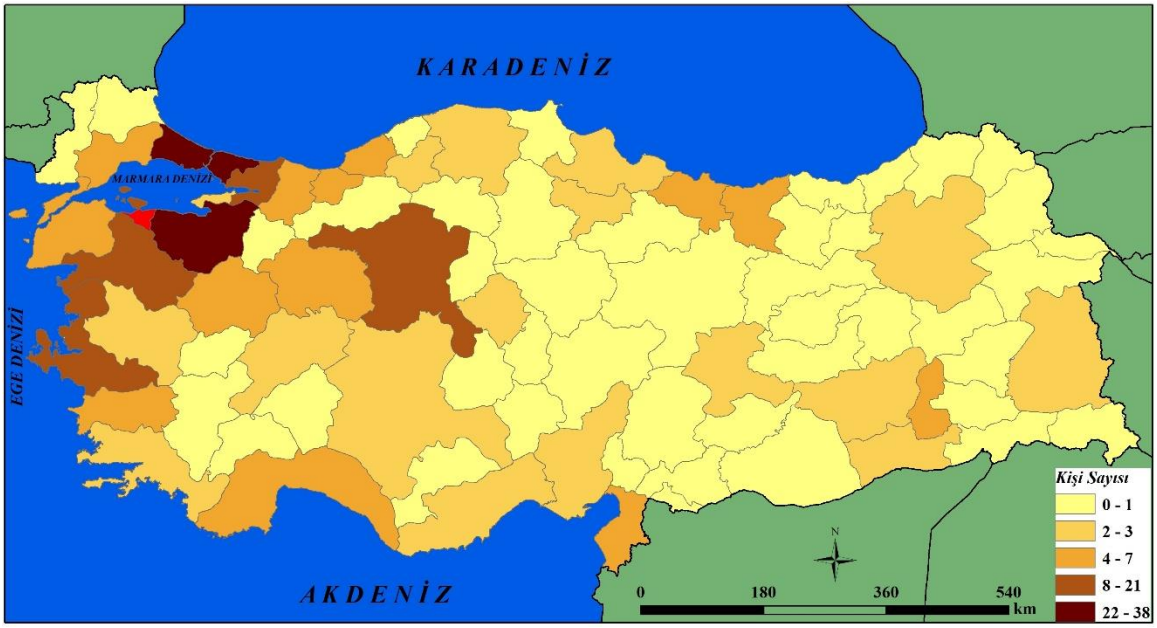

Şekil 5: Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Dağılışı (2018)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde 2018 yılında öğrenci alımının yapıldığı fakültelerden birisi Denizcilik Fakültesi'dir. Tablo 7 ve Şekil 6 Denizcilik Fakültesi'ne kayıtlı öğrencilerin en çok geldiği illeri göstermektedir. Sadece Denizcilik İşletmeleri Yönetimi bölümüne öğrenci alınan fakülteye kayıtlı öğrencilerin illere göre dağılımında İzmir 22 öğrenci ile ilk sırada yer almaktadır. Diğer iller ise sırasıyla İstanbul (15), Manisa (11) ve Kocaeli (10)'dir.

Tablo 7: Denizcilik Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2018)

İl	Toplam
İzmir	22
İstanbul	15
Manisa	11
Kocaeli	10
Bursa	7
Aydın	6

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Şekil 6: Denizcilik Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Dağılışı (2018)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 8 ve Şekil 7 Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'ne kayıtlı öğrencilerin en çok geldiği illeri göstermektedir. Sadece Elektronik ve Haberleşme Mühendisliği bölümüne öğrenci alınan fakülteye kayıtlı öğrencilerin illere göre dağılımında İstanbul 8 öğrenci ile ilk sırada yer almaktadır. Diğer iller ise sırasıyla Balıkesir (6), Kocaeli (5) ve Bursa (4)'dır.

Tablo 8: Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2018)

İl	Toplam
İstanbul	8
Balıkesir	6
Kocaeli	5
Bursa	4

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Şekil 7: Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin Dağılışı (2018)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 9 ve Şekil 8 Uygulamalı Bilimler Fakültesi'ne kayıtlı öğrencilerin en çok geldiği illeri göstermektedir. Üç farklı bölümde öğrenci alımının gerçekleştiği fakültede en çok kayıt 75 öğrenci ile İstanbul'dan olmuştur. Bursa (37), İzmir (29) ve Kocaeli (28) İstanbul'un ardından gelen illerdir.

Tablo 9: Uygulamalı Bilimler Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2018)

İl	Medya ve İletişim	Uluslararası Ticaret	Yönetim Bilişim Sistemleri	Toplam
İstanbul	18	30	27	75
Bursa	11	11	15	37
İzmir	10	9	10	29
Kocaeli	5	15	8	28
Balıkesir	10	8	4	20
Ankara	5	4	3	12
Tekirdağ	3	6	2	11
Samsun	2	6	2	10
Antalya	4	5	1	10
Manisa	4	-	5	9

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 10 ve Şekil 9 İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'ne kayıtlı öğrencilerin en çok geldiği illeri göstermektedir. Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğrenci alımının gerçekleştiği fakültede en çok kayıt 34 öğrenci ile İstanbul'dan olmuştur. Balıkesir (21), Bursa (22) ve Ankara (12) İstanbul'un ardından gelen illerdir.

Şekil 8: Uygulamalı Bilimler Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Dağılışı (2018)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 10: İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2018)

İl	Tarih	Türk Dili ve Edebiyatı	Toplam
İstanbul	16	18	34
Balıkesir	21	6	21
Bursa	17	5	22
Ankara	9	3	12
Çanakkale	3	7	10
Manisa	5	3	8

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

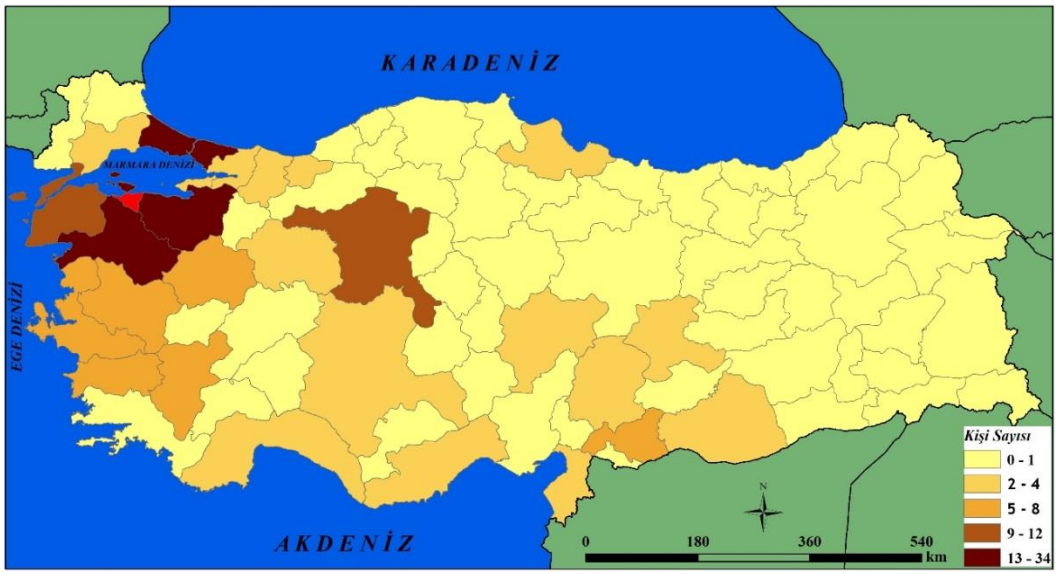

Şekil 9: İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Dağılışı (2018)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 11 ve Şekil 10 Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde 2015 yılında lisans (Sağlık Bilimleri ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri) programlarına kayıt yaptıran öğrencileri göstermektedir. Buna göre üniversiteye en fazla öğrenci kaydının yapıldığı il 253 kişi ile İstanbul olmuştur. Onu sırasıyla Bursa (158), Balıkesir (112), Ankara (78) ve İzmir (56) izlemektedir.

Tablo 11: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Lisans Programlarına Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2015)

İl	Toplam
İstanbul	253
Bursa	158
Balıkesir	112
Ankara	78
İzmir	56
Manisa	47
Kocaeli	40
Tekirdağ	21
Aydın	19
Denizli	18

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

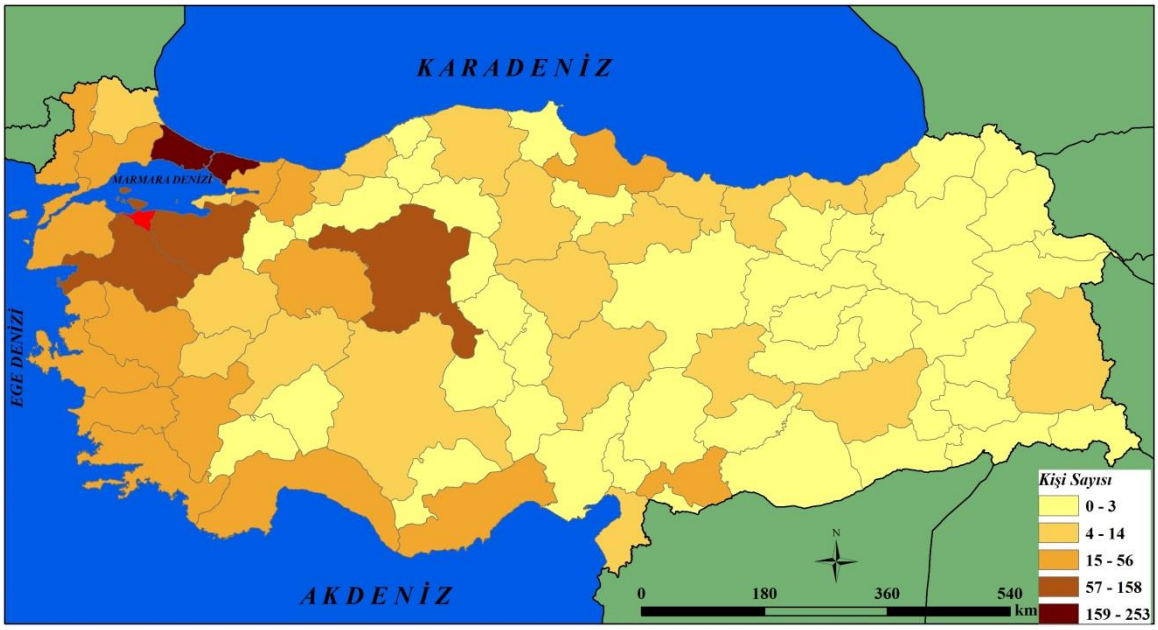

Şekil 10: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ndeki Lisans Programlarına Kayıt Yaptıran Öğrencilerin Dağılışı (2015)
Kaynak: YÖKATLAS (2019)

Tablo 12 ve Şekil 11 Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde 2018 yılında lisans (Sağlık Bilimleri, İktisadi ve İdari Bilimler, Uygulamalı Bilimler, Denizcilik, Mühendislik ve Doğa Bilimleri, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakülteleri) programlarına kayıt yaptıran öğrencileri göstermektedir. Buna göre üniversiteye en fazla öğrenci kaydının yapıldığı il 252 kişi ile İstanbul olmuştur. Onu sırasıyla Bursa (158), Balıkesir (112), Kocaeli, İzmir (73) ve Ankara (78) izlemektedir.

Tablo 12: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Lisans Programlarına Kayıtlı Öğrencilerin En Çok Geldiği İller (2018)

İl	Toplam
İstanbul	252
Bursa	177
Balıkesir	112
Kocaeli	75
İzmir	73
Ankara	68
Manisa	50
Tekirdağ	26
Sakarya	17

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

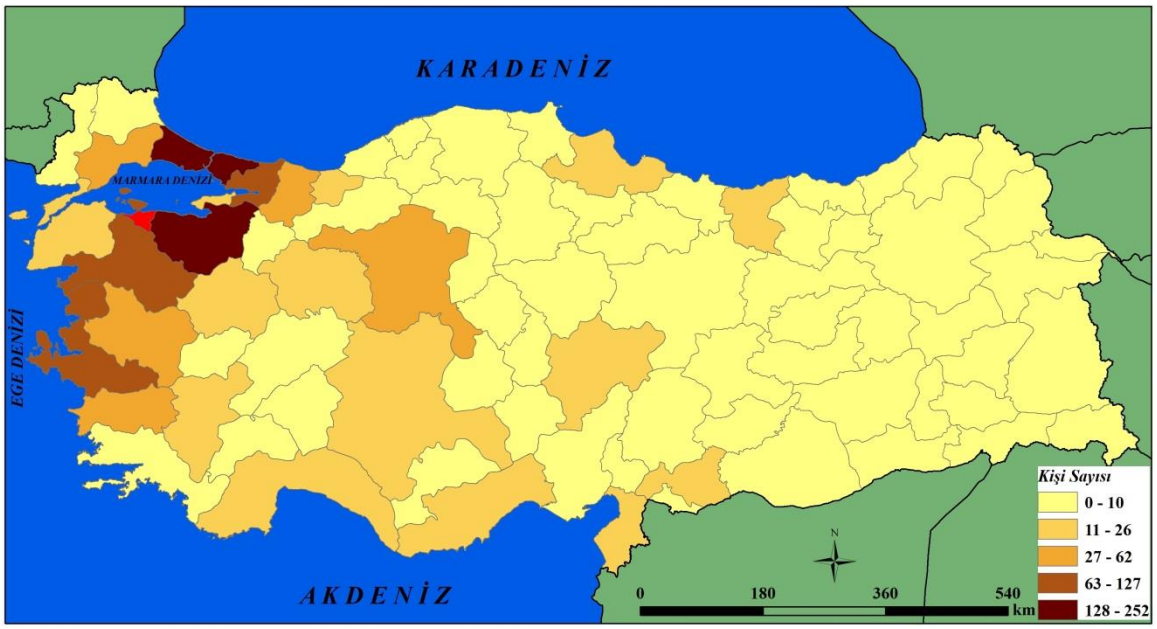

Şekil 11: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ndeki Lisans Programlarına Kayıt Yaptıran Öğrencilerin Dağılışı (2018)

Kaynak: YÖKATLAS (2019)

SONUÇ

Üniversiteler, bir toplumun en üst eğitim hizmet alanı olmasının yanında bulunduğu bölgeyi ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan etkilemeleri nedeniyle de birer etki merkezi konumundadırlar. Toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli nüfusun oluşmasında katkı veren üniversiteler, bu açıdan toplumun önemli bir hizmet merkezidir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ve genç nüfusu sürekli artan ülkelerde üniversitelerin sayısı da hızla artmaktadır. Eğitime olan talebin artması üniversitelerin sayısının artmasında baş aktör olmuştur. Türkiye'de genç nüfusun istediği nitelikli eğitimin verilmesi ve var olan ihtiyacın karşılanması adına son yıllarda üniversiteleşmeye hız verilmiştir. Türkiye'de günümüzde vakıf ve

devlet olmak üzere 200'den fazla üniversitenin bulunmaktadır. Bu üniversitelerden birisi de 2015 yılında kurulan Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'dir.

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin etki alanını ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmada YÖKAtlas portalı üzerinden 2015 ve 2018 yılları arasındaki istatistikler alınmıştır. Söz konusu yıllardaki lisans düzeyinde kayıt yaptıran öğrencilerin hangi illerden geldiği fakülte düzeyinde belirlenmiş ve veriler ile ArcGIS programı ile haritalar elde edilmiştir.

Çalışma sonucunda Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ni tercih eden öğrencilerin dağılımına bakıldığında Bandırma'ya yakın konumda bulunan illerin ağırlığı görülür. 2015 ve 2018 yıllarında üniversiteye kayıt yaptıran öğrencilerin en çok olduğu il İstanbul olmuştur. Bursa ve Balıkesir ise ilk üçte yer alan diğer iller olmuştur. 2015 yılında Ankara dördüncü sırada iken 2018 yılında Kocaeli dördüncü sırada yer almıştır.

Sonuç olarak bakıldığında Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ni tercih eden öğrencilerin geldiği iller Bandırma'ya komşu illerden geldiği görülmektedir. Bu durum literatürde belirtilen ve öğrencilerin üniversite seçiminde önemli bir faktör olan coğrafi yakınlığın Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nde de büyük oradan etkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum üniversitenin etki alanının coğrafi alan ile sınırlı olduğunu ve daha çok üniversitenin bulunduğu Marmara Bölgesi ve nispeten Ege Bölgesi ile sınırlı olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

Akar, C. (2012). Üniversite Seçimini Etkileyen Faktörler: İktisadi ve İdari Bilimler Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 7 (1), 97- 120.

Apaydın, Ç., Kapucu, M.S. (2017). Üniversiteyi Tercih Etme, Akademik İtibar ve Sosyal Etkinlik Arasındaki İlişki: Akdeniz ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Lisans Öğrencileri Örneği. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. Cilt 23, Sayı 2, s. 199-222.

Arap, K. S (2010). Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler ve Kuruluş Gerekçeleri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-1, s. 1-29.

Çatı, K., İştar, E., Özcan, H. (2016). Üniversite Tercihlerine Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi: Türkiye Genelinde Bir Alan Araştırması, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 6 (2), 163 – 177.

Ergun, C. (2014). Üniversite ve Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 31, s. 216 – 237.

Gültekin, N., Çelik, A., Nas, Z. (2008). Üniversitelerin Kuruldukları Kent'e Katkıları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Bahar-2008, C.7, S.24 (264-269).

Işık, Ş. (2008). Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 10, Sayı:3, s. 159 – 181.

Onsekiz, D., Atmaca, İ. (2016). Öğrencileşen Kentlerde Konut Sorununun Yeniden Tanımlanması: Uşak Kenti Örneği. 4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi, 20-22 Ekim 2016, İstanbul, Türkiye, Oturum IX A, Kentsel Hizmetler ve Kalkınma, s.649-660.

Sargın, S. (2007). Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl/Volume: 3, Sayı/Issue: 5,s.133-150

Toprak, M. A. (2012). Mekânsal Planlama Politikaları ve Kentlerin Sosyo-Ekonomik Durumu Işığında Türkiye'de "Üniversiteleşme" Süreci, Ege Coğrafya Dergisi, VOL. 21 (2), 1-23.

Toprak, M. A. (2018). Anadolu Kentlerinin Ekonomik ve Politik Alanında Yeni Bir Aktör: Vakıf Üniversiteleri. Mülkiye Dergisi, 42 (3). 347. 370.

Yakar, L., Odabaş, M., Gündeğer, C. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Üniversiteyi Seçme Nedenlerinin İkili Karşılaştırma Yöntemiyle Ölçeklenmesi (Hacettepe, Siirt ve Aksaray Üniversiteleri Örneği). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 38, s. 189-200.

YÖK (2019). Türkiye Yükseköğretim Sistemi. Ankara.

YÖKATLAS (2019). https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-univ.php?u=1106

www.bandirma.edu.tr

Bandırma İle İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

Cuma Çiçek [1]
Doç.Dr. Necla TEKTAŞ [2]

ÖZET
Bandırma, tarihte değişik dönemlerde pek çok devletin ve uygarlığın geçiş yaptığı ilginç bir coğrafi noktada köprü görevi gören ve bu sayede de birçok farklı kültürü içinde barındıran önemli bir konumda olan Balıkesir'in bir ilçesidir. Bandırma ve çevresi en kalıcı değişimi Makedonya kralı Büyük İskender tarafından fethedilmesiyle yaşamış ve ardından gelen Roma istilası ile birlikte dönemin büyük devletlerinin ilgisini çekmiştir. Bandırma ve yöresi ile Türklerin ilk tanışması ise, Anadolu'da kurulan ilk Türk Devleti zamanında Kutalmışoğlu Süleyman bey zamanındadır. Bundan sonra Bandırma faklı pek çok inanç ve meslek guruplarıyla birlikte farklı mimari ve edebi eserlerin burada yapılmasına neden olmuştur. Bandırma zengin bir tarihe sahip olmasına rağmen tarihi kaynaklarda "balıkçı kasabası…" söyleminden kendini kurtaramamış diğer dikkat çeken özellikleri önemsiz kalmıştır. Günümüze bakıldığında ise Bandırma ilçe olmasına rağmen Türkiye genelindeki bir kısım ilden daha fazla nüfusa sahiptir. Yaz aylarında ise bölge nüfusunun daha da arttığı gözlenmektedir. Üretime olan katkısı ise büyük şehirler ile kıyaslanabilecek duruma gelmiştir. Yıllar içinde ekonomik ve sosyal alanlarda kendisini geliştiren bölge kendini tanıtamamış ve henüz istenen seviyeye gelememiştir.

Bu çalışmada, Bandırma ile ilgili olarak yapılan Türkiye'de 1983-2019 yılları arasında ulusal tez merkezinde yayınlanmış olan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Analizde Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi verileri kullanılmıştır. Yapılan çalışmaların üniversite türü bakımından değerlendirildiğinde devlet üniversitelerinin özel üniversitelere göre daha fazla çalışma yaptıkları görülmektedir. Türkçe yazılan tezlerin yanı sıra İngilizce ile de yazılan tezler mevcuttur. Çalışmada lisansüstü tezler doğrultusunda Bandırma ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bandırma, Bibliyometrik Analiz, Lisansüstü Tez, Tarih, Ekonomi
Jel kodu: A11, A22, C81

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 10200, Balıkesir, Türkiye, cumacicek64@gmail.com
[2] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, Balıkesir, 10200, Balıkesir, Türkiye ntektas@bandirma.edu.tr

Bibliometric Analysis of Graduate Thesis in Bandırma

Cuma Çiçek [1]
Assoc. Prof. Dr. Necla TEKTAŞ [2]

ABSTRACT

Bandırma is a district of Blıkesir, which serves as a bridge in an interesting geographical point where many states and civilizations have passed through in different periods in history and thus accommodates many different cultures. Bandırma and its environs experienced the most permanent change after the conquest of Alexander the Great by the King of Macedonia and attracted the attention of the great states of the time with the Roman invasion that followed. The first meeting of the Turks with Bandırma and its region is in the time of Kutalmışoğlu Süleyman bey during the first Turkish State established in Anatolia. After that, Bandırma, together with many different beliefs and occupational groups, caused different architectural and literary works to be made here. Although Bandırma has a rich history, the other remarkable features that could not save itself from the discourse of "fishing town larda in historical sources remained insignificant. When viewed today in Banda district, although Turkey has more population than some provinces in general. In the summer months, it is observed that the population of the region increased further. Its contribution to production has become comparable with the big cities. The region, which has developed itself in economic and social fields over the years, has not been able to introduce itself and has not yet reached the desired level.

In this study, bibliometric analysis of graduate thesis, which was published in the national thesis center in Turkey between the years 1983-2019 made regarding Banda is made. Higher Education Council Thesis Center data were used in the analysis. When the studies are evaluated in terms of university type, it is seen that public universities do more studies than private universities. There are theses written in English as well as theses written in Turkish. In this study, evaluations about Bandırma were made in accordance with the postgraduate theses.

Key words: Bandırma, Bibliometric Analysis, Graduate Thesis, History, Economics
JEL Kodları: A11, A22, C81

[1]Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 10200, Balıkesir, Türkiye, cumacicek64@gmail.com
[2]Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, Balıkesir, 10200, Balıkesir, Türkiye
ntektas@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Dünyada her ülkede tarihi, coğrafyası ve gizli kalmış hak ettiği değeri tam alamamış birçok şehir vardır. Alaska'da bulunan Whitier, Fransada bulunan Bayeux ve Almanyada Duisburg hak ettiği değeri alamayan bölgeler ve şehirlerdir. Türkiye'de de hak ettiği değeri alamamış birçok şehir ve bölge vardır. Tarih boyunca dört büyük imparatorluğa başkentlik yapmış bugünde Türkiye'nin en gelişmiş ve en kalabalık nüfusa sahip olan İstanbul'u bütün dünyada tanınmasına rağmen aynı bölge içerisinde en az İstanbul kadar devlet medeniyet gören Bandırma Türkiye'de bile henüz tam anlamıyla tanınmış değildir. (Ateşli, 2017)

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Bandırma M.Ö ve M.S uzunca bir süre balıkçı kasabası olarak sınırlandırılmıştır. 1950'lerde Dünyada sadece belli ülkelerde yürütülen füze çalışmaları Türkiye'de "Bandırma Füze Kulübü" çatısı altında başladığında da hak ettiği değeri görememiştir. Bandırma Füze Kulübü uzaya çıkılmasından tam dokuz yıl önce ilk başarılı atışını gerçekleştirdiğinde bu durum o dönemin önemli füze kulüplerinin bulunduğu İtalya, ABD ve Hollanda tarafından dikkatle takip edilmesine rağmen Türkiye'de istenilen ilgiyi görmemiştir. (Şahin, 2017)

Günümüzde ise birçok şehre oranla nüfusu artmakta olan Bandırma bölge içerisinde çıkartılan madenler, verimli toprakları ve deniz turizmi ile son zamanlarda biraz daha tanınır hale gelmiştir. Bir konunun hak ettiği değeri alabilmesi için o konu hakkında bilimsel çalışmalar, analizlerin yapılması ve daha önce yapılan bilimsel dikkatlice incelenmesi günümüzün bilim dünyasında bir konun hak ettiği değeri almasında en etkin yöntemdir. Bir başka deyişle belirli bir alanda veya bilim dalında gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların incelenmesi ve bunun düzenli olarak tekrar edilmesi birçok açıdan önem teşkil etmektedir. Bunlar;

1) İlgili bilim dalının anlık resminin çekilmesi, teorik, kuramsal ve kavramsal zenginliğinin tespit edilmesine ve durum değerlendirilmesinin yapılmasına imkân vermesidir. Bu kapsamda ilgili bilim dalına yönelik kuramsal altyapıda ne gibi değişikliklerin olduğu ne tür gelişmelerin yaşandığı, nasıl ve ne yönde ilerlediği ortaya koyulabilir.

2) İlgili alanda yeni eğilimlerin neler olduğu ve bunlara yönelik ne gibi politika/strateji uygulanmasına ilişkin strateji sunabilmesidir.

3) Ortaya çıkan sorunlara yönelik oluşturulacak tartışma ortamı ile etkili ve rasyonel çözüm sunulmasıdır.

4) İlgili alandaki gelişim ve değişimlere paralel olarak araştırma yöntemleri açısından da yöntemlerin değerlendirilmesi ile gerek alana yönelik gerekse de tüm bilimler için yeni uygulama yöntemler ile modern tekniklerin gelişmesine ve ortaya çıkmasına olanak sağlamasıdır.

5) Son olarak mevcut durum tespiti ile dünü ve bugünü belli olan alanın yarını için yönelik gelecek projeksiyonuna ışık tutmasıdır. Bu noktada, bibliyometrik çalışmalar bir alana ait konunun profilini ortaya koymak için önemli olan araştırmalar olarak ön plana çıkmaktadır (Al, 2008).

Dolayısıyla bir alanda veya bilim dalında gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların incelenmesi işlemi bibliyometrik analiz ile mümkündür. Bibliyometrik analiz bir disipline ait akademik yayınların yazarları, anahtar kelimeleri, üretildikleri ülkeleri, yazarlarının bağlı bulundukları kurumları, atıfları, yayın yılları ve kaynakları gibi veriler kullanılarak matematiksel ve istatistiksel yöntemlere dayandırılması işlemidir.

Bu çalışmada, Türkiye'de ulusal tez merkezinde yayınlanmış olan Bandırma ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin topluca gözden geçirilmesiyle bibliyometrik analiz yapılmıştır. Çalışma 1983-2019 yılları içerisinde ulusal tez merkezinde yayınlanmış 237 adet lisansüstü tez tezlerin

yayınlanma yılları, tezlerinin yapıldığı üniversiteler, enstitüler, anabilim dalları, tez türü, tezin konusu ve tezin dili dikkate alınarak yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu Bandırmanın neden gereken ilgiyi göremediği ve yapılması gerekenler hakkında bilgi verilmiştir.

BANDIRMA TARİHİ

Bir balıkçı köyü olan ve Kyzikos şehir devletinin limanı olarak da kullanılan Bandırma, o yıllarda "Güvenilir Liman" anlamına gelen PANORMOS olarak anılıyordu. Çeşitli zamanlarda Frigler, Mysialılar, Traklar ve Perslerin egemenliğinde kalan Bandırma bölgesi, M.Ö. 334 yılında Makedonya kralı Büyük İskender tarafından fethedilmiş, daha sonraki yıllarda ise Roma ve Bizanslıların eline geçmiştir.

Bandırma'yaTürklerin ilk gelişi ise, Anadolu'da ilk Türk Devletini kuran Kutulmuşoğlu Süleymanbey'in 1076 yılında Kyzikos'la birlikte Aydıncık ve Bandırma'yı fethetmesiyle gerçekleşmiştir. 1106 yılında Selçuklu Sultanı 1. Kılıçarslan'ın vefatı sonrası bölge tekrar Bizans egemenliğine geçmiştir. Bandırma 13. yüzyılın başlarında Karesi Beyliği'nin himayesi altına girmiş, 1336 yılında Orhan Gazi zamanında Osmanlıların eline geçmiştir. (T.C Bandırma Kaymakamlığı, 2019)

Onbirinci Osmanlı padişahı 2.Selim zamanında, Divan-ı Hümayun'da alınan kararların uygulanması veya ilgili yerlere ulaştırılmasından sorumlu Dergah-ı Ali Çavuşlarından Haydar Çavuş'un iskelenin bulunduğu alana yaptırdığı vakıf eserleri, Bandırma'nın bugünkü kent yerleşiminin temelini oluşturmuştur. Bugünkü Bandırma'nın ilk yapıları olan Haydar Çavuş'un deniz kenarında yaptırdığı eserler, burada yeni bir yerleşim alanı kurulmasına öncülük etmiştir. Özellikle burada bulunan dükkânlar nedeniyle artan canlılık, köyün yerleşiminin yukarıdan düzlüğe inmesini sağlamıştır. Böylece bir balıkçı köyü olan Bandırma, deniz kenarında daha modern dini, sosyal, ticaret ve eğitim kurumlarıyla, ekonomik ve coğrafi olarak daha da gelişmeye müsait bir yerleşim yerine dönüşmüştür. Vakfın kurulduğu tarihten 68 yıl sonra, 1659'da buraya gelen Evliya Çelebi'nin Bandırma'dan; "dört cami ile on üç mescidi olan, ancak büyük medreseleri bulunmayan, binaların hepsi kiremitli ve süslü olan, pek çok hanı ve buralarda da sanatkârları çalışan ve yine Rum denizinde 700.000 akçe iltizamlık büyük bir ticaret iskelesi bulunan güzel bir şehir" olarak bahsetmesi buranın kısa sürede ne kadar geliştiğini göstermektedir (Bandırma Belediyesi, 2019).

Birinci Dünya Savaşı sonrası 1920 yılında Yunanlılar tarafından işgal edilen Bandırma 17 Eylül 1922 tarihinde özgürlüğüne kavuşmuştur. Şehri terk ederken Yunanlılar tarafından çıkarılan yangında büyük hasar görmüş, harap bir hale gelmiştir. Yaralarını kısa sürede saran ve Cumhuriyetle birlikte hızlı bir gelişim içine giren Bandırma, 1940 yılına gelindiğinde önemli altyapı çalışmalarını tamamlamıştır.1973 yılında yeni limanın hizmete alınmasıyla kentin gelişiminde yeni bir ufuk açılmış, 1980 sonrası sağlanan teşvik ve yatırım indirimleri ile özellikle gıda sektöründe büyük yatırımlar yapılmıştır. Bu gelişme sürecinde Bandırma ülkemizin önemli sanayi kentleri arasına girmiştir.1993 yılında üniversite öğrenimi ile tanışan Bandırma 2000 yılında 100 bin nüfusa ulaşmıştır. 2014 yılında Balıkesir'in Büyükşehir yapılmasından sonra kent alanı 63.500 hektar, kentin toplam nüfusu ise 145 bin olmuştur. 2015 yılında Bandırma On yedi Eylül Üniversitesi kurulmuştur (Bilim Dünyası, 2016).

BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Bibliyometrik analiz bir disipline ait akademik yayınların yazarları, anahtar kelimeleri, üretildikleri ülkeleri, yazarlarının bağlı bulundukları kurumları, atıfları, yayın yılları ve kaynakları gibi veriler kullanılarak matematiksel ve istatistiksel yöntemlere dayandırılması işlemidir. Bibliyometrik

araştırmalarda; bilimsel yayınların genel yapısını ortaya koymak için yapılan araştırmalar mikro düzeyde olup betimleyici bulgular, bu yayınların performans analizini yapmayı amaçlayan araştırmalar ise makro düzeyde olup değerlendirici bulgular elde etmektedir. Elde edilen bu bulgular sayesinde ilgili disiplinde yapılan akademik yayınların gelişimlerinin ve eğilimlerinin izlenmesi, ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılması, dergilerin yıl itibari ile incelenmesi ve değerlendirilmesi açısından bibliyometrik analiz önem taşımaktadır (Depren, 2018). Günümüzde ilk bibliyometrik çalışma Cole ve Eales tarafından 1917 yılında yapılarak literatürde yerini almıştır. Türkiye'de ise ilk çalışma Öz İnönü tarafından 1970 yılında yapılmıştır.

Baytok, Boyraz ve Pelit in Mart 2019'da "Turizm İşletmeciliği Alanında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği" çalışmalarında Üniversitenin Turizm İşletmeciliği kurulduğu (2007) yıldan 31 Aralık 2017 tarihine kadar tamamlanmış olan yüksek lisans tezleri verileri oluşturmaktadır. Tezler istatistiksel paket program kullanılarak ve yüzdesel olarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre %37,5'lik oranda olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinin kullanıldığı görülmekte, veri analizinde ise %73,5 ilişkisel ve %26,5 betimsel istatistikler kullanılmaktadır. Yapılan çalışmanın sonuncunda tezlerde ortalama 167 kaynak kullanılmış; yazım dili olarak %62,3'ünün Türkçe, %37,7'sinin yabancı dille, %50,3'ünün makale türünde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Baytok, Boyraz, & Pelit, 2019).

Kocarık, 2018 yılındaki çalışmasında "Büyük Veri Üzerine Uluslararası Literatürün Bibliyometrik Analizi" adlı yüksek lisans tezinde 2013-2017 yılları arasında Web of Science veri tabanında büyük veri üzerine yapılan ve ''big data'' anahtar kelimesi ile taranan uluslararası nitelikteki makaleler incelenmiştir. İncelemenin ölçütleri olarak da yıl, atıf, alan, yazar, ülke ve kurum üzerinden Bibliyometrik Analizi uygulanmıştır. 2013-2017 yıllarında WOS'da yayınlanan makaleler arasında her yıl daha fazla artan sosyal ağda, yine her yıl en fazla atıf alan makalenin Dean, J. (2008) vd. tarafından gerçekleşen ''MapReduce: Simplified Data Proessing on Large Cluster'' başlıklı çalışma olduğu görülmüştür. Çalışmanın bir başka sonucu ise son beş yıl içerisinde yazarlar arasındaki etkileşim ve sosyal ilişkiler artmıştır. En çok kullanılan anahtar kelimeler ise; medya, sosyal medya, görsel analiz gibi kavramalardır (Kocarık, 2018).

Ayrıçay ve Özçalıcı çalışmalarında, 1997-2012 yılları arasında Türkiye'de veri zarflama analizi ile ilgili yayınlanmış akademik çalışmaları incelemişlerdir. Çalışmalarında 100'den fazla makale incelenmiştir. Dikkat edilen ölçütlerde ise çalışmanın yapıldığı sektör, kullanılan veri zarflama modelleri, karar verme birimi sayısı, kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri olduğu görülmektedir. Çalışmanın sonucunda VZA yönteminin etkinlik ölçmede çok önemli bir yeri olduğu sonucuna varmışlardır (Ayrıçay & Öçalıcı, 2012).

Yıldız'ın yönetim ve organizasyon alanındaki liderlik çalışmalarının gelişimini ele almış bu kapsamda 1973-2015 yılları arasındaki Scopus veri tabanındaki yayınlar incelenmiştir. Araştırmada 2005 yılı sonrasında yayın sayılarında artış yaşandığı, 430 yayın ile Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ilk sırada ve 7 yayın ile Türkiye'nin 23. sırada yer aldığı, Türkiye'nin toplam yayınların %0,63'ünü gerçekleştirdiği belirlenmiştir (Yıldız, 2016).

YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında Bandırma anahtar kelime alınarak yapılan lisansüstü tezlerin yayınlanma yılları, tezlerinin yapıldığı üniversiteler, enstitüler, anabilim dalları, tez türü, tezin konusu ve tezin dili analiz edilmiştir. 1983-2019 yılları arası Bandırma ile ilgili Ulusal Tez Merkezinde 237 adet lisansüstü tez bulunmaktadır. Bu kapsamda öncelikle 1983-2019 yılları arası Bandırma ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre yayın sayısı incelenmiştir.

Tablo 1. Tez Yayınlanma Yılları

Tez Yılı/Sayısı											
1983	**1984**	**1987**	**1988**	**1990**	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**
1	1	2	1	2	2	4	4	1	6	7	6
Tez Yılı/Sayısı											
1998	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
5	**5**	**7**	**5**	**5**	**4**	**11**	**4**	**6**	**5**	**12**	**7**
Tez Yılı/Sayısı											
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	
	9	5	15	12	12	13	16	15	19	8	
Genel Toplam:237											

Tablo 1'den görüleceği üzere, Bandırma konusu ilk olarak 1983 yılında işlenmiştir. Çalışma Sumru SARIALİOĞLU'nun "Kapıdağı Yarımadasında Yeralan Granodiyoritik Plütonlar ve Bunlara Komşu Kayaçların Petrografi Ve Petrolojik Etüdü" çalışmasıdır. Bandırma ile ilgili yapılan çalışmalarda ilk büyük sıçrayış 2004 yılında olmuştur. 2004 yılına kadar yapılan çalışmalar toplam çalışmanın %33,3'lük kısmını oluşturmaktadır. Çalışmaların büyük çoğunluğu ziraat ile alakalıdır ve sırasıyla çoğrafya, kimya ve biyoloji alanlarındaki çalışmalar takip etmektedir. 2004 yılından sonraki çalışmalarda aynı konular fakat inovatif düşüncelerle daha fazla çalışma yapılarak devam etmiştir ve devam etmektedir.

Tablo 2. Bandırma İle İlgili Çalışma Yapan Üniversiteler

Üniversitenin Adı	Tez Sayısı	%
Balıkesir Üniversitesi	29	0,12
Ege Üniversitesi	25	0,11
Atatürk Üniversitesi	19	0,08
İstanbul Teknik Üniversitesi	19	0,08
Ankara Üniversitesi	13	0,05
İstanbul Üniversitesi	13	0,05
Uludağ Üniversitesi	13	0,05
Gazi Üniversitesi	8	0,03
Diğer	98	0,41
Genel Toplam	**237**	**1,00**

Tablo 2'den görüleceği üzere, Bandırma ile ilgili konuda en fazla çalışma yapan üniversite 29 adetle Balıkesir Üniversitesi'dir. Bu sayı toplam çalışma sayısının %12'sine eşittir. Balıkesir Üniversitesi'ni sırasıyla 25 adetle Ege Üniversitesi ve 19 adetle Atatürk Üniversitesi takip etmektedir. Analiz sonucunda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun devlet üniversitelerinden çıktığı görülmektedir.

Tablo 3. Bandırma İle İlgili Çalışma Yapan Enstitüler

Enstitü Türü	Tez Sayısı	%
Fen Bilimleri Enstitüsü	139	0,59
Sosyal Bilimler Enstitüsü	53	0,22
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	29	0,12
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	6	0,03
Diğer	10	0,04
Genel Toplam	**237**	**1,00**

Tablo 3'den görüleceği üzere, Bandırma ile ilgili konuda en fazla çalışma yapan enstitü 139 adetle Fen Bilimleri Enstitüsüdür. Bu sayı toplam çalışma sayısının %59'una eşittir. Fen Bilimleri Enstitüsünü sırasıyla 53 adetle Sosyal Bilimler Enstitüsü, 29 adetle Sağlık Bilimleri Enstitüsü ve 6 adetle Eğitim Bilimleri Enstitüsü takip etmektedir.

Tablo 4. Bandırma İle İlgili Çalışma Yapan Anabilim Dalları

Program Türü	Tez Sayısı	%
Ziraat Anabilim Dalı	35	0,15
Biyoloji Anabilim Dalı	22	0,09
Kimya Mühendisliği Anabilim Dalı	18	0,08
İşletme Anabilim Dalı	14	0,06
Kimya Anabilim Dalı	7	0,03
Arkeoloji Anabilim Dalı	6	0,03
Coğrafya Anabilim Dalı	6	0,03
Diğer	129	0,54
Genel Toplam	**237**	**1,00**

Tablo 4'den görüleceği üzere, Bandırma ile ilgili konuda en fazla çalışma yapan ana bilimdalı 35 adetle Ziraat Anabilim Dalıdır. Bu sayı toplam çalışma sayısının %35'ini oluşturmaktadır. Ziraat Anabilim Dalını sırasıyla 22 adetle Biyoloji Anabilim Dalı, 18 adetle Kimya Mühendisliği Anabilim Dalı, 14 adetle İşletme Anabilim Dalı, 7 adetle Kimya Anabilim Dalı ve 6 adetle Arkeoloji Anabilim Dalı takip etmektedir.

Tablo 5. Çalışmanın Yapıldığı Konular

Konu	Tez Sayısı	%
Ziraat	35	0,15
Biyoloji	22	0,09
Kimya Mühendisliği	19	0,08
Coğrafya	11	0,05
Eğitim ve Öğretim	11	0,05
İşletme	11	0,05
Veterinerlik	9	0,04
Arkeoloji	7	0,03
Diğer	112	0,47
Genel Toplam	**237**	**1,00**

Tablo 5'den görüleceği üzere, Bandırma ile ilgili en fazla 35 adetle Ziraat konularıdır. Bu sayı toplam çalışma sayısının %15'ini oluşturmaktadır. Ziraat konularını sırasıyla 22 adetle Biyoloji, 19 adetle Kimya Mühendisliği, 11 adetle Çoğrafya, Eğitim ve öğretim, İşletme, 9 adetle Veterinerlik ve 7 adetle Arkeoloji konuları takip etmektedir. Ziraat konulu çalışmalarda toplam 80 adet anahtar kelime kullanılmış ve bu anahtar kelimelerde en çok tekrar eden dizin "Üzüm" dür. Biyoloji konulu çalışmalarda toplamda 42 adet anahtar kelime kullanılmış ve bu anahtar kelimelerde en çok tekrar eden dizin "Balık" dır. Kimya Mühendisliği konulu çalışmalarda toplam 37 adet anahtar kelime kullanılmış ve bu anahtar kelimelerde en çok tekrar eden dizin "Bor" dur.

Tablo 6. Bandırma İle İlgili Çalışma Yapan Tezlerin Türleri

Tez Türü	Tez Sayısı	%
Yüksek Lisans	173	0,73
Doktora	64	0,27
Genel Toplam	**237**	**1,00**

Tablo 6'dan görüleceği üzere, Bandırma ile ilgili konuda toplamda 173 adet Yüksek Lisans tezi yazılmıştır. Bu sayı toplam çalışma sayısının %73'ünü oluşturmaktadır. Yüksek Lisans tezlerinin 11'i İngilizce, 162'si de Türkçe dillerinden oluşmaktadır. Doktora tezleri ise toplamda 64 adet olup toplam çalışmanın %27'sini oluşturmaktadır. Doktora tezlerinin 2'si İngilizce, 62'si Türkçe dilleri ile yazılmıştır. Toplamda 237 Tez mevcuttur ve bu tezlerin %95'i Türkçe, %5'i İngilizce dilleri ile yazılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünyada bazı şehir ve bölgeler gözden uzakta kendi içinde büyümekte ve dünya bunu görememektedir. Bandırmada bu şehirlerden yalnızca biridir. Tarım, sanayi, tarih ve deniz turizmiyle Güney Marmara'nın en güzel yerleşim yerlerinden biridir. Yaptığımız bu çalışmanın

amacı Bandırmanın akademik dünyada ki yerini temel alarak gelişmişliğini ve neden hak ettiği değeri alamadığını saptamaktır.
Bu çalışmada, Bandırma ile ilgili Türkiye'de 1983-2019 yılları arasında ulusal tez merkezinde yayınlanmış olan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Analizde Ulusal Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi verileri kullanılmıştır. Bandırma ile ilgili lisansüstü tezlerin yayınlanma yılları, tezlerinin yapıldığı üniversiteler, enstitüler, anabilim dalları, tez türü, tezin konusu ve tezin dili analiz edilmiştir.

Analizler sonucunda, Bandırma ile ilgili yapılan lisansüstü tezler incelendiğinde 2004 yılına kadar yapılan çalışmalar toplam çalışmanın %33,3'lük kısmını oluşturmaktadır. Çalışmaların büyük çoğunluğu ziraat ile alakalıdır ve ziraatı sırasıyla coğrafya, kimya ve biyoloji alanlarındaki çalışmalar takip etmektedir. 2004 yılından sonraki çalışmalarda aynı konular farklı açılardan incelenmeye devam etmektedir. Çalışmaların yapıldığı üniversitelere bakıldığında ise devlet üniversitelerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Balıkesir Üniversitesi çalışma yapan üniversiteler sıralamasında birinci sırasındadır. Çalışmaya yapan enstitülere baktığımızda Fen Bilimleri Enstitüsü ilk sıradadır. Üniversitelerin anabilim dalı şeklinde incelendiğinde lisansüstü tezlerin Ziraat Anabilim dalı ilk sıradadır. Çalışmaların konu dağılımına bakıldığında ise yine Ziraat konusu başta gelmektedir. Tezin dili ve tezin türüne baktığımızda ise tez türü değişkenine göre yapılan incelemenin sonucunda; Yüksek Lisans Tezi ise Doktora Tezine göre çok daha fazla ve Türkçe en çok kullanılan dil olduğu görülmüştür.

Çalışmada elde edilen bulgular göstermiştir ki; Bandırma ile ilgili yapılan çalışmalarda çalışma yapanlar ziraat alanındaki verimlilik üstünde durmuşlardır. Verimli araziler üstüne kurulmuş şehrin bu tarz konulara yönelmesi kabul edilmekle birlikte ülke içerisinde dikkat çekilmek isteniyorsa daha yeni ve ilgi çekici konulara yönelmesi gerekmektedir. Örneğin; Bor madeni ve kullanım alanları konusu ilgi çekici ve Bandırmaya başka bir açıdan bakma fırsatı verecektir. Çalışmanın bir başka sonucu ise Bandırmanın zengin bir tarihi olmasına rağmen bu konuda yapılan çalışmaların sayısının çok az olmasıdır. Arkeoloji konusuna özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bandırmanın hak ettiği değeri neden almadığının anlaşılması amacıyla lisansüstü tezler temel alınarak yapılan bu çalışmada yapılan araştırmaların eksikliği ya da geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu sonuçların yanında bir şehrin gelişmesi siyasi ve bulunduğu konumun da etkisi çok büyüktür Bandırmanın istenen derecede ilgi çekmemesinin bir nedeni de ülke içerisindeki en gelişmiş illerin tam ortasında kon uçlanmış olmasıdır.

Bu çalışma ile Bandırmanın hak ettiği değeri almaması konusuna dikkat çekilerek bu konuyu çalışmalarında kullanmak isteyenlere katkı yapılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Al, U. (2008). *Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım (Yayımlanmamış Doktora Tezi).* Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Ateşli, B. (2017, Kasım 31). *Tek apartmandan oluşan şehir: Whitter Kasabası*. Yeni Nesil Sosoyal içerik Platformu: https://www.gzt.com/dunya-politika/tek-apartmandan-olusan-sehir-whitter-kasabasi-2552142 adresinden alındı

Ayrıçay, Y., & Öçalıcı, M. (2012). 1997-2012 Yılları Arasında Türkiye'de Veri Zarflama Analizi İle İlgili Yayınlanan Akademik Çalışmalar. *Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 50-84.

Bandırma Belediyesi. (2019, Ağustos 1). Bandırma Belediyesi Resmi Web Sitesi: https://www.bandirma.bel.tr/sayfa/tarihce-130 adresinden alındı

Baytok, A., Boyraz, M., & Pelit, E. (2019). Turizm İşletmeciliği Alanında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 287-305.

Bilim Dünyası. (2016, Temmuz 24). *Bandırma Tarihi.* Bandırma Tarihi: https://www.nkfu.com/bandirmanin-tarihi/ adresinden alındı

Bozdemir, E., & Çivi, F. (2019). Standart Maliyet Yönteminin Görsel Haritalama Tekniğine Göre Bibliyometrik Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 59- 84.

Depren, Ö. (2018). Borsalarda Oynaklık Üzerine Yayınlanmış Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 1-15.

Kavakcı, S., & Yardımcıoğlu, F. (2018). Türkiye'de İbn Haldun Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 317-341.

Kocarık, B. (2018). *Büyük Veri Üzerine Uluslararası Literatürün Bibliyometrik Analizi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Perçin, H. (2019). *Dünyada Ve Türkiye'de Açik İnovasyon Kavraminin Bibliyometrik, İçerik Ve Doküman Analiz Yöntemleriyle İncelenmesi.* İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi.

Şahin, E. (2017, Ocak 20). *Teknoloji Haberleri*. Bandırma Füze Kulübü: https://www.webtekno.com/turkiye-nin-ilk-uzay-kurulusu-bandirma-fuze-kulubu-nun-yasadigi-muazzam-zorluklara-ragmen-elde-ettigi-muthis-basarilar-h32484.html adresinden alındı

T.C Bandırma Kaymakamlığı. (2019, Ağustos 25). *Tarihçe* . T.C Bandırma Kaymakamlığı Resmi Web Sitesi: http://www.bandirma.gov.tr/tarihce# adresinden alındı

Tekin, F. (2019). *Türkiye'de Ve Uluslararası Alanda Yapılan Insani Güvenlik Çalişmalarinin Tarihsel Perspektiften Nitel Analizi.* Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Umutzan, B. (2012). *Türkiye' de Bilim Dallarında Karşılaştırmalı Bibliyometrik Analiz Çalışması.* Ankara: Ankara Üniversitesi.

Yalçın, H. (2010). Millî Folklor Dergisinin Bibliyometrik Profili. *Millî Folklor*, 205-211.

Yıldız, T. (2016). Yönetim ve Organizasyon Alanındaki Liderlik Çalışmalarının Gelişiminin Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi., (s. 20-30).

Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Örneği: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Çocuk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Orhan DUMAN [1]
Öğr. Gör. Sertaç ERCAN [2]
Arş. Gör. Burak YAPRAK [3]

ÖZET:

Üniversiteler, iç paydaşlarına karşı olduğu gibi bulundukları coğrafya ve topluma karşı da sorumluluklara sahiptir. Bu sorumlulukların en önemlilerinden birisi kurum olarak üniversitelerin sosyal sorumluluk bilincine sahip olmasıdır. Sosyal sorumluluk özellikle ticari işletmeler tarafından üzerinde fazlasıyla durulan bir kavramdır. Kar amacı gütmeyen işletmeler olarak devlet üniversiteleri de içinde bulunduğu coğrafyaya karşı sahip olduğu sorumluluk bilinciyle kurumsal sosyal sorumluluğu önemsemektedir.

Sosyal sorumluluk faaliyetleri, üniversiteler açısından topluma yarar sağlayacak uygulamalar olarak görüldüğü gibi üniversitelerin kendi imaj ve değerini değiştirebilecek birer imkan olarak da görülmektedir. Kurumların toplum tarafından benimsenmesinin önem arz etmesi ve kurumların sosyal sorumluluğu bir kültür olarak benimsemesi sebebiyle kurumlar çeşitli sosyal sorumluluk faaliyetleri yürütmektedir. Dezavantajlı gruplara, yaşlılara ya da çocuklara yönelik eğitim ve öğretim faaliyetleri üniversitelerin üstlenebileceği sosyal sorumluluk faaliyetlerinden bazılarıdır. Bu faaliyetler marifetiyle üniversiteler hem topluma yararlı olabilmekte hem de kendi imajlarını yönetebilmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacını, bir sosyal sorumluluk faaliyeti olarak Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Çocuk Eğitimi Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından yürütülen "Çocuk Üniversitesi"nin hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde etkilerinin incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında Çocuk Üniversitesi faaliyetinde eğitim alan ortaokul öğrencileri ve velilerinden anket yoluyla veri toplanmıştır. Uygulanan anket çalışmasında Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nden duyulan genel memnuniyet düzeyi, yapılan faaliyetlere ilişkin memnuniyet düzeyleri, üniversite faaliyetlerinin topluma yararı ve faaliyet kapsamındaki her bir kursa ilişkin memnuniyet düzeyi gibi hususlarda paydaş görüşlerine başvurulmuştur.

Anahtar sözcükler: Devlet Üniversiteleri, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Çocuk Üniversitesi
JEL Kodu: H0, M14

[1] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, oduman@bandirma.edu.tr
[2] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, sercan@bandirma.edu.tr
[3] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, byaprak@bandirma.edu.tr

A Social Responsibility Project Model: Bandirma Onyedi Eylul University Children's University

Assist. Prof. Dr. Orhan DUMAN[1]
Lecturer Sertaç ERCAN[2]
Research Assistant Burak YAPRAK[3]

ABSTRACT:

Universities have responsibilities towards their internal stakeholders as well as their geography and society. One of the most important of these responsibilities is the social responsibility awareness of the universities as an institution. Social responsibility is a concept that is highly emphasized especially by commercial enterprises. As nonprofit enterprises, public universities attach importance to corporate social responsibility with the awareness they have towards the geography they are in.

Social responsibility activities are seen as practices that will benefit the society in terms of universities and they are seen as opportunities to change their own image and value. Since the adoption of the institutions by the society is important and the institutions adopt the social responsibility as a culture, the institutions carry out various social responsibility activities. Training for disadvantaged groups, activities for the elderly or education and training for children are some of the social responsibility activities that universities can undertake. Through these activities, universities can both benefit the society and manage their own image.

In this context, the aim of the study is to investigate the effects of "Children's University" which is carried out by Bandırma Onyedi Eylül University Children Education Research and Application Center as a social responsibility activity at both social and institutional level.

Within the scope of the study, data were collected from the secondary school students and their parents who were educated in the Children's University activity through a questionnaire. In the survey conducted, stakeholder opinions were taken on issues such as general satisfaction level of Bandırma Onyedi Eylül University, satisfaction levels related to the activities performed, the benefit of the university activities to the society and the satisfaction level of each course within the scope of the activity.

When the data collected within the scope of the research were analyzed, it was concluded that the stakeholders were highly satisfied with the instructors conducting the courses, that almost all of the parents could recommend this activity to their relatives and that both parents and students considered this activity as a beneficial activity for the society.

Keywords: Children's University, Corporate Social Responsibility, Public Universities
JEL Code: H0, M14

[1] Bandirma Onyedi Eylul University, oduman@bandirma.edu.tr
[2] Bandirma Onyedi Eylul University, sercan@bandirma.edu.tr
[3] Bandirma Onyedi Eylul University, byaprak@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

İşletmeler başarılarını yalnızca temel faaliyet alanlarındaki üstünlükleriyle sürdüremeyeceklerinin giderek farkına varmaktadır. Bu nedenle hem kâr amacı güden hem de kâr amacı gütmeyen işletmeler, hayatlarını ve etkin faaliyetlerini sürdürülebilmek için ana faaliyet alanlarının yanında organizasyonlarına değer katacak ek değerler sunmak durumundadır. Bu çerçevede kâr amacı güden veya kâr amacı gütmeyen, kamu veya özel sektör tüm kurumlar, toplumsal paydaşlarıyla aralarında olumlu, düzenli ve güçlü ilişkiler sağlamak ve sosyal hayatta sorumlu kurumsal vatandaşlık gereği çevrelerine değer katmak gereğini duymaktadır. Bu kapsamda sosyal sorumluluk (KSS) projelerine önem vermekte, kurumsal kaynaklarını her geçen gün payı daha da artaracak şekilde sosyal sorumluluk projelerine yönlendirmektedir. Üniversiteler (devlet veya vakıf) üniversiteleri de sosyal sorumluluk kapsamında toplumun çeşitli tabakalarına yönelik projeler geliştirmekte, kurumsal etkilerini tüm topluma yaymaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda Çocuk Üniversiteleri ve özelde Çocuk Üniversitesi Yaz Okulları, üniversitelerin hem gelecekteki "müşterileri" olacak hedef kitleyi yetiştirmek, hem onların halihazırda sahip olamayacağı imkanlarla onları buluşturmak hem de çocuklara üniversite vizyonunu aşılamak için önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Öte yandan bu faaliyetler üniversite çağında çocuğu olmayan ebeveynlerin de başka bir deyişle potansiyel karar etkileyicilerin zihninde olumlu bir imaj yaratmaktadır. Bu faaliyetler toplum, iş dünyası ve kamu kurumları nazarında da üniversitelerin itibarına da katkı sağlamaktadır. Bu nedenle birçok kurum, toplumda olumlu bir imaj ve itibar oluşturmak için çeşitli sosyal sorumluluk projeleri geliştirmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında çalışmada, sosyal sorumluluk faaliyeti olarak Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Çocuk Eğitimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (BANÜ – Çocuk Üniversitesi) tarafından yürütülen "Çocuk Üniversitesi"nin hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada öncelikle kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ile bağlantılı kavramsal çerçeve belirlenmiş, bu kavramlar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve kavramsal çerçeve esas alınarak tasarlanan betimleyici analizlerin sonuçları yorumlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS), sosyal duyarlılık sahibi işletmelerin, asıl faaliyet konularını gerçekleştirirken aldıkları kararlar ve yaptıkları uygulamalarda çevrelerine ve paydaşlarına olan etkilerini dikkate almalarını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle kurumsal sosyal sorumluluk, kurumların dışardan bir etki altında kalmadan kendi içsel motivasyonlarıyla harekete geçmeleri ve çeşitli konularda değer yaratıcı ve paydaşlarını koruyucu önlemler almalarıdır (Carroll ve Buchholtz, 2014: 55). Bu çerçevede KSS, işletmelerin paydaşlarına karşı sorumlu olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle KSS, işletmelerin paydaşlarını nasıl tanımladığı ve faaliyetlerinin paydaşlar üzerindeki etkisinin belirlenmesi, ölçülmesi ve raporlanması gerektiği üzerinde odaklanmaktadır. Sosyal sorumluluk, esasen iş ahlakının gereğidir ve kurumlar faaliyetlerini gerçekleştirirken iç çevrelerine (personel, yönetici vb.) ve dış çevrelerine (toplum, devlet, doğa vb.) karşı görev ve sorumluluk bilincinde hareket etmelidir. Kurumlar iç çevrelerine yönelik çalışmaları kendi menfaatleri açısından değerlendirmekte ve iç çevrelerine karşı sosyal sorumluluk bakış açısını, kârlılık ve verimlilik üzerinden değerlendirmektedirler. Ancak bazı kurumlar dış çevreye karşı sosyal sorumlulukları yeterince önemsememektedir. Fakat

bilinmelidir ki kurumların asıl amacıyla örtüşmese de sosyal sorumluluk çalışmalarının önemi başka açılardan her geçen gün artmaktadır (Aktan, 1999: 18-19).

Kurum İmajı

İmaj, kişisel becerilerin ve kişiye ilişkin tüm algıların bir bütünüdür. Kurumsal imaj ise bir kuruma ilişkin kitlelerin zihninde gerçekleşen tüm etkilerdir. Bu etkilere kurumun ticari unvanı, mimari yapısı, ürün/hizmet çeşitliliği, gelenekleri, ideolojisi ve kurumun müşterileriyle çalışanlarının etkileşimi gibi örnekler verilebilir (Vural ve Bat, 2013: 121). Bu açıdan bakıldığında kurum imajı, kurumun kimlik sunumlarının kurumsal paydaşlar üzerinde bıraktığı bütünsel bir algıdır (Nguyen ve Leblanc, 2001: 228). Bu imaj, kurumun temasta olduğu tüm kitleler tarafından algılanan ve kuruma sade ve soyut olmaktan öte bir anlam ve ruh katan değerdir (Gray ve Balmer, 1998: 696). Kurumun iç ve dış çevresi ile iletişimde etkili olması, onların kuruma güven duymasını sağlamak, duygusal bir bağ kurmak ve güçlü bir kurum imajı oluşturmak gibi faydalar sağlamaktadır. Kurum imajı oluşturma çabalarında (1) iyi bir alt yapı oluşturmak, (2) iç imajı oluşturmak, (3) dış imajı oluşturmak ve (4) soyut imaj oluşturmak boyutları öne çıkmaktadır. Kurum alt yapısını oluşturmak kurumun vizyon ve misyonunun tanımlanması ile gerçekleşmektedir. Bu amaçla öncelikle kurumun küresel değerleri içeren bir vizyon yaratması, organizasyon yapısı ve yönetimle, kurum kültürü ve insan kaynakları yönetimi ile ilgili değişimleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. İkinci adım, dış imajın yaratılmasıdır. Dış imaj işletme dışındaki hedef kitlelerin işletme hakkındaki fikir ve algılarıdır. İç imaj ise, kurumun çalışanlar üzerindeki imajıdır ya da çalışanların müşteriye yansıttığı imajdır. Soyut imaj ise, müşterilerin kurum hakkındaki duygularını içermektedir (Çerik ve Erkmen, 2006: 4). Hedef kitleler üzerinde kurumla ilgili oluşan toplam imaj kurum itibarını oluşturmaktadır (Fombrun, 1996: 37).

Kurumsal İtibar

İtibar, kitleyi oluşturan bireylerin doğrudan ya da dolaylı deneyimleri ve aldığı bilgilerin temelinde oluşan kuruma ilişkin kavrayıştır. İtibar, insanların kendilerine mal ettikleri değerlerin ifadesi değil, başkalarının onlar için söylediklerinin toplamıdır. Bu nedenle itibar bir vaad değil, bir kazanımdır. İtibar kazanmak ayrıntıların toplam değerine eşittir. Bu sebeple itibar kazanmak için çok büyük işler yapmak bir zorunluluk değildir. İtibar bir kitle tarafından ya ağızdan ağıza doğrudan ya da medya veya diğer kitle iletişim araçları vasıtasıyla dolaylı olarak aktarıldığı sürece deneyime dönüşerek oluşur (Caruana, 1997). Oluşan itibarın temelinde ise müşteriler, yatırımcılar, çalışanlar, tedarikçiler ve genel kitleler yer almaktadır. Kurumsal itibar, bir şirketin yarattığı güvenin toplam pazar değeri içindeki, katkı payı, kurumun elle tutulamayan değerlerinin taşıyıcısı, toplum tarafından beğenilen, takdir edilen bir kurum olmanın karşılığıdır. (Vural ve Bat, 2013: 127). Kurumsal itibar, kurum içi ve kurum dışı hedef kitlelerin kurum hakkındaki algılamalarıdır. Buna göre olumlu itibar elde etmek için kurumların, hedef kitleleriyle iyi ilişkiler kurup, bu ilişkiler sürdürmeleri gerekmektedir. Kurumların hedef kitleleriyle etkili ilişkiler kurması, ancak kurumların uyguladığı halkla ilişkiler faaliyetlerinin etkinliği ile mümkündür. Bu da bize güçlü ve olumlu bir itibarın, ancak etkin halkla ilişkiler çabaları sonunda oluşabileceğini göstermektedir (Güzelcik Ural, 2002: 85).

Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, toplumun kültürel, bilimsel, sosyal, doğal ve insan kaynaklarının bütününün ihtiyatlı kullanımını sağlayan ve buna saygı duyarak sosyal bir bakış açısı oluşturan katılımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan çevre sorunlarının durdurulması sürdürülebilirlik kavramının çıkış noktasıdır. Sürdürülebilirlikten, önceleri kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri söz ederken zamanla iş

dünyası da ekonomik sürdürülebilirliğin yanında kaynakların sürdürülebilirliği ve kalkınma adına toplum içinde aktif olarak bulunmaları gerektiği düşüncesini benimsemiştir. Kurumların sürdürülebilirliğe katkısı ancak sosyal sorumlulukla mümkündür (Pusak, 2014: 10-11). Kurumsal sürdürülebilirlik, bir işletmenin doğrudan ve dolaylı tüm paydaşlarının ihtiyaçlarını, gelecekteki paydaşların ihtiyaçlarını karşılamadan taviz vermeden karşılaması olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal sürdürülebilirliği, sosyal ve fiziki çevreye duyarlı bir yapı olarak tanımlarken aynı zamanda kurumların kısa vadeli kazanç yerine uzun vadeli kazançlarına odaklana ekonomik boyutu da vurgulanmaktadır (Dyllick ve Hockerts, 2002: 132). Sürdürülebilirlik yeniden üretilebilenden daha fazla kaynağın kullanılmamasını ifade etmektedir. Sürdürülebilirliğin ölçümü ise, hangi kaynakların örgüt tarafından ne oranda tüketildiği ve bu oranla ilişkili olarak kaynakların ne oranda yenilenebildiğidir (Şimşek, 2013: 11). Görüldüğü üzere sürdürülebilirlik iki farklı anlamda ele alınmaktadır. Birincisi uzun vadede sürdürülen bir kalkınma ve ekonomi için yapılması gerekirken, ikincisi şirketin kendi varlığını sürdürebilmesi için yapması gerekendir. Birincisinde tek başına sürdürülebilirlik kavramı veya sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir ekonomi kavramları kullanılırken, ikincisinde ise kurumsal sürdürülebilirlik kavramı kullanılmaktadır (Pusak, 2014: 11).

Kurumsal Hayırseverlik

Hayırseverlik topluma ve bireye faydalı olabilecek her türlü girişim, yardım amaçlı, eğitsel ve kültürel projeler ve hizmetler üretmek üzere öncülük etmek ve bu tür gönüllü faaliyetlere dahil olmaktır. Kurumsal hayırseverlik ise; kurum tarafından bir sosyal konuyla ilgili olarak yapılan ve seçilen konuya genellikle maddi ve çeşitli mal ve hizmet tarzında doğrudan katkı sağlayan bir girişimdir. Kurumsal sosyal sorumluluk sahibi kurumlar çeşitli uygulamalarla, topluma ve çevreye değer katan ve koruyan projeler geliştirerek sosyal konulara destek veren gönüllü iş uygulamaları meydana getirmektedirler. Bu gönüllülük esasına dayalı uygulamalar arasında sosyal sorumluluk kampanyaları da ön plana çıkmaktadır (Ural, 2005: 49). Kurumsal hayırseverlik stratejik bir araç olarak, çalışanların gereksinimleri ve temel becerilerinin anlaşılması; araç, gereç, bilgi ve finansal kaynakları gibi örgütsel yetkinlikler ile çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler ve sosyal gereksinimler gibi tüm kurumsal paydaşları bir bütün olarak ele almaktadır (Pusak, 2014: 11).

İş Etiği

Etik ve ahlak kavramları birbirinden farklı kavramlar olmakla beraber, birbirine karıştırılmakta ve genelde birbirinin yerine kullanılmaktadır, fakat anlamları birbirinden farklıdır. Etik yanlış ve doğru teorisi, ahlak ise etiğin pratiğidir. Etik, toplum tarafından bireylerin ve üyesi oldukları kurumların davranış ve tutumlarını doğru-yanlış, iyi-kötü olarak toplumda kabul görmüş ahlaki standartlara uyumudur. İş etiği ve KSS işletme davranışlarını yönlendiren genelde yazılı olarak bulunmayan fakat toplum tarafından kabul görmüş değerlere uygun olarak hareket etmektir (Akhüseyinoğlu, 2010). Bu açıdan iş etiği kavramı, işletmelerin hizmet ve mal üretimleri ve satışlarında ahlaki davranmalarının önemini üzerinde durmaktadır (Aktan, 1999: 18). İş etiği gereği, işletmelerin iç ve dış çevrelerine karşı sorumlulukları mevcuttur (Pusak, 2014: 9). İş etiği, etik düşünce ve ilkelerin işletme faaliyetlerine uygulanmasıyla ortaya çıkan bir kavramdır. Örneğin insanın sözünde durmaması etik dışı bir davranış olarak görülüyorsa, iş ilişkilerinde işgörenlere, müşterilere, hissedarlara ve rakiplere karşı sözünde durmamakta etik dışı bir davranıştır (Ay, 2003: 82).

Kurumsal Gönüllülük

Gönüllülük, kişinin iyi ve doğru olduğuna inandığı bir amaç uğruna emeğini ortaya koyması, maddi bir karşılık beklemeden kendisini motive etmesi, inanması, emek vermesi ve harekete

geçmesini ifade etmektedir (Özgen, 2007: 5). Kurumsal gönüllülük ise, işletmelerin istekli personelini sosyal projelerde toplum yararına gönüllü olarak çalışmaya yönlendirmesi ve teşvik etmesidir. Bu destekler yapılan çalışmalara tolerans göstermekle başlayıp, kurumsal olarak faaliyetin ekonomik ve sosyal kaynaklarla arkasında durmaya kadar çeşitli derecelerde gerçekleşebilmektedir (Porter ve Kramer, 2006: 11). Kurumsal gönüllülüğün gerçek amacı, yaratılan sosyal değerleri maksimize etmektir. Yöneticilerin kurumsal gönüllülüğü, itibarları için önemli görmeleri, konuyu halkla ilişkileri açısından değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projelerinin Etkileri

Kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin temel iki amacı kurumsal itibara olumlu katkıda bulunmak ve örgütün çevresi ve paydaşlarına olan sorumluluklarını yerine getirmektedir. Bu amaçlara ulaşmak için hareket eden örgütler, aslında, ortaya koydukları proje ve faaliyetlerle temelde kurumsal itibarlarını özelde ise kurumsal imajlarını yönetmekte ya da yönetmeye çalışmaktadırlar. Bu çerçeveden baktığımızda kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin örgütler için birçok etkisi olduğu görülmektedir. Biz aşağıda bu etkilerin temel iki tanesinin üzerinden durup açıklamaya çalışacağız.

Kurumsal İtibara Etkileri

Kurumsal itibar kavram itibariyle kurumsal kimlik, kurumsal iletişim, kurumsal imaj, kurumsal birlik ve kurumsal kişilik gibi kavramlarla birlikte ele alınmaktadır (Walker, 2010). Bu sebeple kurumsal itibarın tanımını yaparken bu kavramlardan hangilerini ele alacağımızla ilgilidir. Ancak kavramsal bir tanım yapmak bu çalışmanın konusu olmadığı için kurumsal itibarı özetle şu şekilde tanımlamak yeterli olacaktır: Kurumsal itibar, paydaşların kurumun ne olduğu ve sorumluluklarını nasıl yerine getirdiği, farklı paydaşların beklentilerinin nasıl karşıladığı ve sosyal-politik çevreye uyum sağlamaktaki performansına ilişkin bütüncül ve uzun süreli bir değerlendirmeyi kapsamaktadır (Anca ve Roderick, 2007: 234).

Tüm paydaşların çok hızlı bir şekilde iletişime geçebildiği hatta sürekli iletişim halinde olduğu bir dönemdeyiz. Böyle bir dönemde itibar yönetimi hayati önem kazanmaktadır. Çünkü kurumsal itibarlarını iyi yönetebilen örgütler rekabette bir adım öne geçmekte daha başarılı sonuçlar alabilmektedirler (Kadıbeşegil, 2003: 142-144). Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri de kurumsal itibar yönetimi için güçlü araçlardan biridir. Hem kâr amacı güden ticari işletmeler hem de kâr amacı gütmeyen örgütler için kurumsal sosyal sorumluluk projeleri etkin bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın asli unsuru olan kurumsal sosyal sorumluluk projeleri de bu bağlamda değerlendirilmeli ve bu projelerin kurumsal itibara etkileri ölçümlenmelidir.

Kurumsal İmaja Etkileri

Kurumsal itibarın önemli unsurlarından biri olan kurumsal imaj bir örgüt hakkında kamuoyunun, tüketicilerin ve müşterilerin, rakiplerinin, birlikte iş yaptığı diğer kuruluşların ve kitle iletişim araçlarının kısaca tüm iç ve dış paydaşlarının algı ve tutumlarıdır. Örgüt hangi alanda faaliyet yaparsa yapsın öncelikli amaçlarından birinin, kendi imajını olumlu ve güçlü hale getirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmak olmalıdır (Bakan, 2005: 4).

Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan hareketle kâr amacı gütmeyen bir örgüt olarak üniversiteler de kurumsal imajlarını güçlü hale getirmeli ve tüm paydaşlar nezdinde olumlu bir imaja sahip olmalıdır. Bunu sağlamanın etkin bir yolu da kurumsal sosyal sorumluluk projeleridir.

YÖNTEM

Bir kurumsal sosyal sorumluluk projesi örneği olarak incelenen BANÜ – Çocuk Üniversitesi'nin tarihçesine bakıldığında, merkezin 2018 yılı sonunda şu amaçlarla kurulduğu belirtilmektedir:

- Toplum açısından bilimsel bilginin erişilebilirliğini artırmak,
- Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki öğrencilerin ilgi duydukları bilimsel alanlarla ilgili güvenilir ve güncel bilgiyi, o alanın önde gelen bilim adamlarından almasını sağlamak,
- Herhangi bir alanda mevcut müfredatın ötesinde bilgi sahibi olmak isteyen öğrencilere bu bilgiyi sağlamak,
- Öğrencilerin meslek tercihinde bulunurken yapılacak hataların önceden giderilmesi ve bu yolla oluşabilecek kaynak dağılımı ve emek piyasası problemlerini ortadan kaldırmada katkı sağlamak,
- Yapılacak eğitim-öğretim faaliyetleri ile ilgili tüm Üniversite mensuplarına uygulama ve araştırma yapma imkanı sağlamak.

Yukarıdaki amaçlarla kurulan BANÜ – Çocuk Üniversitesi çeşitli faaliyetlerle amacına hizmet etmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada merkezin temel faaliyetleri incelenmiş ve kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacını, bir sosyal sorumluluk faaliyeti olarak BANÜ – Çocuk Üniversitesi tarafından yürütülen çeşitli faaliyetlerin hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde etkilerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda merkezin yapmış olduğu yaz okulu faaliyetleri incelenmiş, faaliyetlere katılan öğrencilerden ve bu öğrencilerin velilerinden toplanan veriler değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, yaz okuluna katılan 138 öğrencinin 124'ü ile yüz yüz; bu 124 öğrencinin 101'inin velisiyle online anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Uygulanan anket çalışmasında Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nden duyulan genel memnuniyet düzeyi, yapılan faaliyetlere ilişkin memnuniyet düzeyleri, üniversite faaliyetlerinin topluma yararı ve faaliyet kapsamındaki her bir kursa ilişkin memnuniyet düzeyi gibi hususlarda paydaş görüşlerine başvurulmuştur.
Anketlerden toplanan veriler, betimleyici istatistikler aracılığıyla yorumlanmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

BULGULAR

Yapılan çalışma kapsamında ulaşılan bulgulara aşağıda başlıklar halinde yer verilmiştir.

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ne İlişkin Genel Görüşler

Soru formunun ilk kısmını üniversiteye yönelik genel görüşlerden oluşmaktadır. Şekil 1'deki veriler incelendiğinde velilerin üniversite hakkında genel memnuniyet düzeyinin %92,06 (N: 101, Ortalama: 92,06) ortalamayla yüksek olduğu görülmektedir.

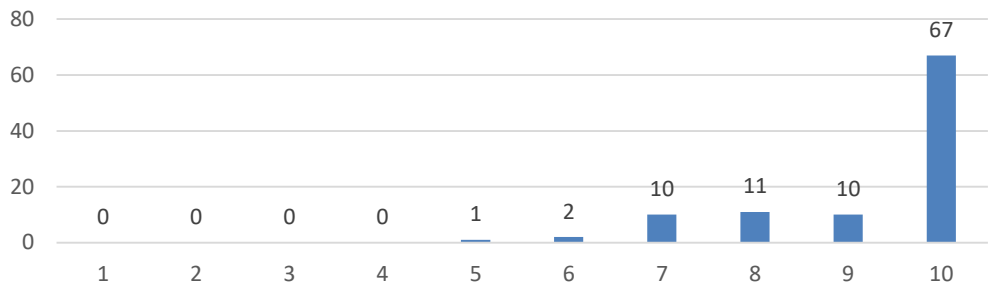

Şekil 1. Üniversite Hakkında Genel Memnuniyet Düzeyi

BANÜ – Çocuk Üniversitesi'ne İlişkin Genel Görüşler

Soru formunun ikinci kısmı çocuk üniversitesine yönelik genel görüşlerden oluşmaktadır. Şekil 2'deki verilere göre velilerin çocuk üniversitesi hakkında genel memnuniyet düzeyinin %93,30 (N: 101, Ortalama: 93,30) ortalamayla yüksek olduğu görülmektedir.

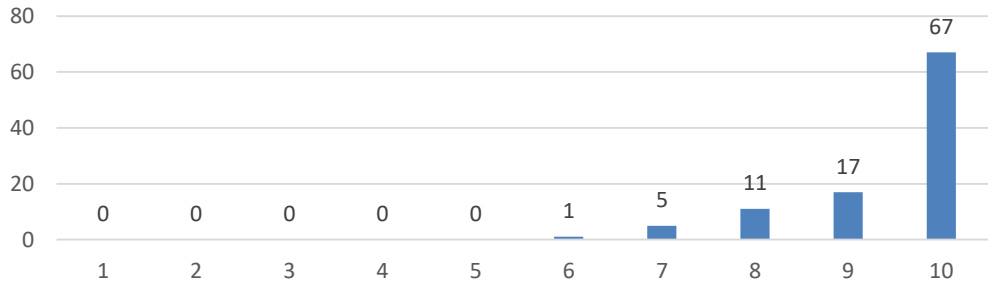

Şekil 2. BANÜ – Çocuk Üniversitesi Hakkında Genel Memnuniyet Düzeyi

Eğitmenlere İlişkin Genel Görüşler

Soru formunun üçüncü kısmında velilerin eğitmenler hakkındaki genel memnuniyet düzeyleri ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu soruya verilen cevaplar incelendiğinde velilerin eğitmenler hakkında genel memnuniyet düzeyinin %94,00 (N: 101, Ortalama: 94,00) ortalamayla yüksek olduğu görülmektedir.

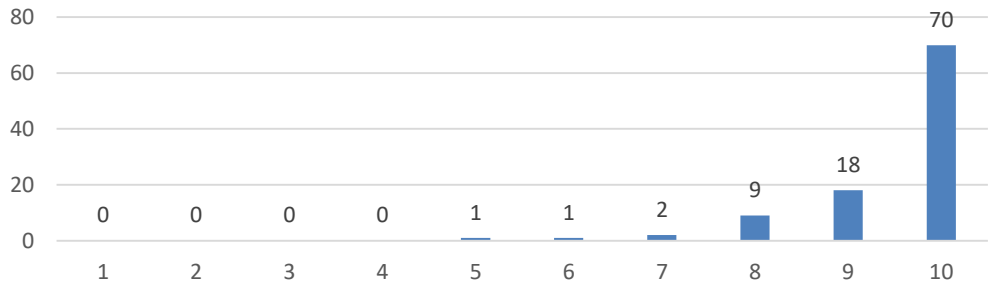

Şekil 3. Eğitmenler Hakkında Genel Memnuniyet Düzeyi

Öğrencilerin Genel Memnuniyet Düzeyleri

Etkinliklere katılan öğrencilerin memnuniyet düzeylerine bakıldığında ise %78,00 (N: 124, Ortalama: 78,00) ortalamayla yine memnuniyet oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu genel memnuniyet düzeyinin velilerin genel memnuniyet düzeyinden düşük olmasını, faaliyetlerden

öğrencilerin daha az memnun olmasından ziyade velilerin öğrencilere oranla çok daha fazla memnun olmasına bağlamaktayız.

Diğer Bulgular

Çalışma kapsamında velilere yöneltilen "BANÜ Çocuk Üniversitesi'nden hangi kaynak aracılığıyla haberdar oldunuz?" ifadesine verilen cevaplar incelendiğinde (Şekil 4) haber kaynaklarının %7,9'unu üniversitenin internet sitesinin, %10,9'unu üniversite sosyal medya hesaplarının, %22,8'ini üniversite personelinin, yine %22,8'ini MEB'e bağlı okulların ve %25,7'sini diğer velilerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular incelendiğinde çocuk üniversitenin faaliyetlerinden diğer veliler aracılığıyla haberdar olan önemli kesimin olduğu görülmektedir. Bu da kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinde ağızdan ağıza pazarlamanın önemini göstermektedir.

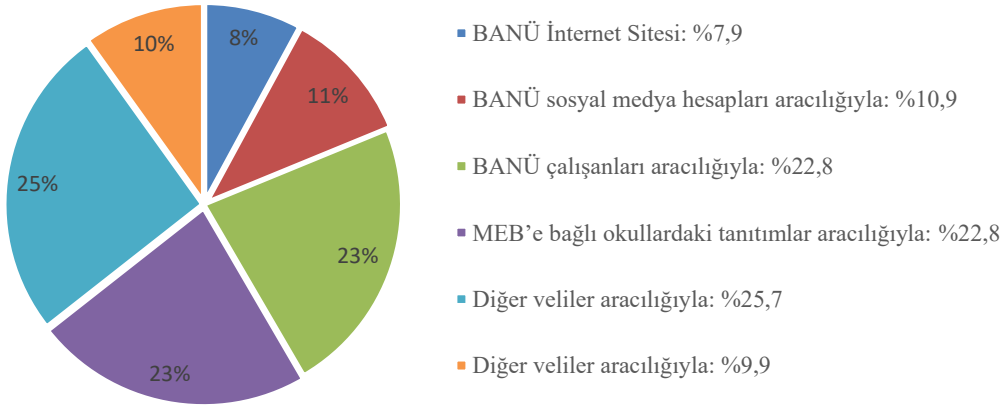

Şekil 4. Faaliyetten Haberdar Olma Kaynakları

Soru formunda yer alan bir başka ifade ise "Çocuğunuz BANÜ Çocuk Üniversitesi'ne katılmadan önce Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nden haberdar mıydınız?" şeklindedir. Bu ifadeye ait veriler incelendiğinden (Şekil 2) velilerin %91,1 evet, %8,9'unun ise hayır şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Bu bulgu da BANÜ Çocuk Üniversitesi'nin bir kurumsal sosyal sorumluluk projesi ile üniversiteden haberdar olmayan bir kesime ulaştığını göstermektedir.

Diğer bir ifade olan "BANÜ Çocuk Üniversitesi Yaz Okulu'nun topluma yararlı bir etkinlik olduğunu düşünüyorum." için verilen cevaplar Şekil 5'te gösterilmektedir. Bu şekilde yer alan bulgular incelendiğinde olumlu cevap verenlerinde %96 (kesinlikle katılıyorum: %70,3; katılıyorum: %25,7) gibi yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. İlgili ifadeye kesinlikle katılmıyorum cevabını veren velilerin oranı ise %4 olarak tespit edilmiştir.

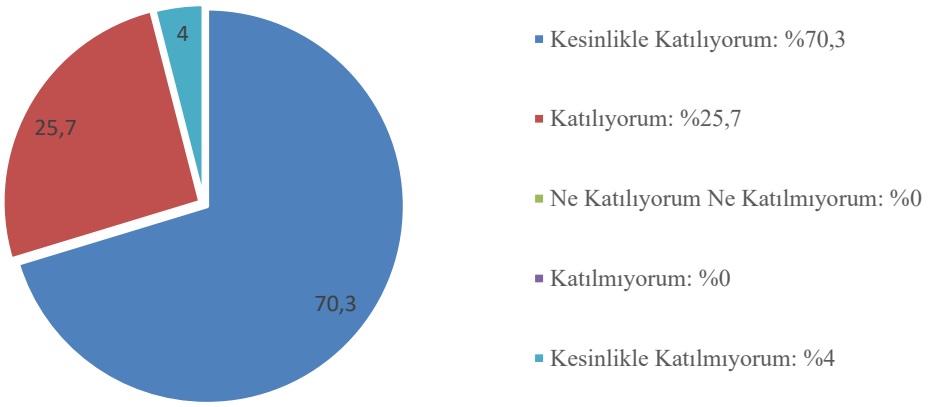

Şekil 5. Yaz Okulu Faaliyeti Topluma Faydalı Bir Etkinlik Midir?

Soru formunda yer alan bir başka ifade ise "Çocuğunuz BANÜ Çocuk Üniversitesi'ne katılmadan önce Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nden haberdar mıydınız?" şeklindedir. Bu ifadeye ait veriler incelendiğinden (Şekil 2) velilerin %91,1 evet, %8,9'unun ise hayır şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Bu bulgu da BANÜ Çocuk Üniversitesi'nin bir kurumsal sosyal sorumluluk projesi ile üniversiteden haberdar olmayan bir kesime ulaştığını göstermektedir.

Son olarak soru formunda yer alan diğer iki ifade şöyledir: "Önümüzdeki yıl BANÜ Çocuk Üniversitesi Yaz Okulu etkinliğine tekrar katılmayı düşünür müsünüz?" ve "BANÜ Çocuk Üniversitesi etkinliklerini yakınlarınıza önerir miydiniz?". Her iki soruya da verilen cevapların %98'inin evet, %2'sinin ise hayır şeklinde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da diğer bulgularla birlikte ilgili faaliyetten duyulan memnuniyetin bir sonucu olduğunu düşünmekteyiz.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı kar amacı gütsün ya da gütmesin tüm örgütler için hem kurum imajı hem de topluma fayda açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle örgütler gerek iç paydaşları ve hizmet verdikleri coğrafyaya gerekse kendi imaj ve değerlerine katkı sağlamak için çeşitli kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bir örgüt olarak üniversiteler de yukarıda bahsedilen amaç ve sorumluluklarla kurumsal sosyal sorumluluk kavramına önem vermektedirler. Bu bağlamda çalışmanın amacı, bir kurumsal sosyal sorumluluk faaliyeti olarak BANÜ – Çocuk Üniversitesi'nin hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde etkilerinin incelenmesi oluşturmuştur.

Çalışma kapsamında öğrencilere ve velilere yönelik gerçekleştirilen veri toplama çalışmaları sonrası elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Bu bulgular yorumlanırken Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nden duyulan genel memnuniyet düzeyi, yapılan faaliyetlere ilişkin memnuniyet düzeyleri, üniversite faaliyetlerinin topluma yararı ve faaliyet kapsamındaki her bir kursa ilişkin memnuniyet düzeyi gibi hususlar göz önüne alınmıştır. Bir önceki bölümde yer verilen bulgular incelendiğinde BANÜ – Çocuk Üniversitesi'nin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerden memnuniyet oranının yüksek ve ilgili faaliyetlerin kurum imajına katkısının olumlu olduğu görülmektedir. Bu genel sonucun dışında dikkat çekici diğer sonuçlar şunlardır:

- BANÜ – Çocuk Üniversitesi'nin faaliyetlerinden nasıl haberdar olduğunuz sorusuna

verilen cevaplar incelendiğinde %25,7 gibi çok yüksek bir oranda "diğer veliler aracılığıyla" cevabı verildiğin görülmektedir. Bu cevap ve oran ağızdan ağıza pazarlamanın kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri için de geçerli ve önemli olduğunu göstermekle birlikte örgütlerin önem vermeleri gereken bir kanal olduğunu da açıkça salık vermektedir.

• Bir başka bulguya göre faaliyetlere ve araştırmaya katılan velilerin %8,9'unun üniversiteden haberdar olmadığı görülmektedir. Bu oran düşük gibi görünse de üniversitenin bir ilçe üniversite olması ve merkez kampüsün hemen yanında devlet hastanesinin bulunması rağmen üniversiteden haberdar olmayan bu kitle araştırmaya değer bir konu olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte çalışma bağlamında kurumsal sosyal sorumluluk projesi ile üniversiteden haberdar olmayan bir kitleye ulaşılması da projenin başarılı olduğunun bir göstergesidir.

• Diğer bir bulguda ise ilgili faaliyetin topluma faydalı bir etkinlik olduğunu belirtenlerin oranı %96 iken, katılımcıların %4'ünün de faydalı bir etkinlik olmadığını düşünmesi de şu açıdan dikkat çekicidir: Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri her ne kadar toplum faydası gözetse de çeşitli etmenler sebebiyle bazı paydaşlar topluma faydası olmadığı şeklinde yorum yapabilmektedir. Örgütlere düşen bunu en aza indirmek ve kontrol altından tutabilmektir.

Yukarıdaki yorumlar dışında bir kurumsal sosyal sorumluluk projesi olarak BANÜ – Çocuk Üniversitesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'nin marka imajına, kurumsal itibarı ve bilinirliliğine pozitif katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin kamuoyu nezdinde bir karşılığı olduğu, farklı paydaşları (veliler, öğrenciler, eğitim kurumları, il-ilçedeki diğer kamu kurumlar, üniversite içi paydaşları) birbirine bağlayan, yakınlaştıran ve birlikte çalışma kültürü edinmesine katkı sağlayan önemli projeler olduğu ifade edilebilir.

Bundan sonraki çalışmalar için kapsamlı araştırmalar ile paydaşların kurumlardan beklentilerinin ortaya konması, kuruma pozitif katkısı olan Çocuk Üniversitesi faaliyetlerinin paydaşların talepleri doğrultusunda geliştirilerek devam edilmesi, farklı kurumların yapmış olduğu kurumsal sosyal sorumluluk projeleri incelenerek uygun olanların kuruma entegre edilmesi hususunda gerekli adımların atılması gibi farklı alanlarda çalışmalar gerçekleştirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Akhuseyinoglu, A. (2010) Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projelerinin Yürütülmesinde Kurumsal İletişim Araçlarının Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktan, C. C. (1999) Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk, İstanbul: Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği.

Anca C. E. ve Roderick B. (2007). The Influence of Brand Image and Company Reputation Where Manufacturers Market To Small Firms: A Customer Value Perspective. *Industrial Marketing Management Journal*, 36, 135-137.

Ay, Ü. (2003), İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk, Adana: Nobel Kitabevi.

Bakan, Ö. (2005). *Kurumsal imaj: oluşumu ve etkili faktörler*. Konya, Tablet Kitabevi.

Carroll, A. B., & Buchholtz, A. K. (2014). Business and society: Ethics, sustainability, and stakeholder management. Nelson Education.

Çerik, Ş. ve Erkmen, T. (2006). Kurum imajını etkileyen faktörlerin algılanması ve bu algılamaların beklentilerle karşılaştırılması: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(6).

Dyllick, T. ve Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. Business strategy and the environment, 11(2), 130-141.

Özgen, E. (2007). D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 8, 1-6:5.

Fombrun C. J. (1996). Reputation: Realizing Value from the Corporate Image, USA:Harvard Business School Press.

Gray, E. R. ve Balmer, J. M. (1998). Managing corporate image and corporate reputation. Long range planning, 31(5), 695-702.

Güzelcik Ural, E. (2002). İtibar yönetimi değer yaratan bir halkla ilişkiler çalışması olarak itibar yönetimi. , istanbul ticaret üniversitesi dergisi, 83-93.

Kadıbeşegil, S. (2003). *Halkla İlişkiler Nereden Başlamalı*. İstanbul, MediaCat Yayınları.

Nguyen, N. ve Leblanc, G. (2001). Corporate image and corporate reputation in customers' retention decisions in services. Journal of retailing and Consumer Services, 8(4), 227-236.

Porter M.E. ve Kramer, M. P. (2006). Strategy and society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility. Harvard Business Review. December, 76-94.

Pusak, S. (2014). Türkiye'de kurumsal sosyal sorumluluk üzerine bir araştırma; Şirketlerin periyodik yayınlanan kurumsal sosyal sorumluluk raporlarının içerik analizi (Master's thesis, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Şimşek, N. (2013). Kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması ile finansal performans arasındaki ilişki: Borsa İstanbul'da işlem gören çimonta şirketleri üzerine bir araştırma (Master's thesis, Anadolu Üniversitesi).

Ural E., (2005), Stratejik Halkla İlişkiler, İstanbul, Birsen Yayınevi.

Vural Z.B.A. ve Bat M. (2013). Teoriden Pratiğe Kurumsal İletişim. İletişim Yayınları, İstanbul.

Walker, K. (2010). A Systematic Review of the Corporate Reputation Literature: Definition, Measurement, and Theory. Corporate Reputation Review, Vol. 12, No.4, s: 357-387.